Var. 392 XIII
(13
13. 14

NOWOČESKÁ

BIBLIOTHÉKA

WYDÁWANÁ

NÁKLADEM ČESKÉHO MUSEUM.

ČÍSLO XIII.

JANA SLAW. TOMÍČKA

DĚJE ANGLICKÉ ZEMĚ.

W PRAZE.
W KOMMISSÍ U F. R. ŘIWNÁČE.
1849.

13

Bayerische Staatsbibliothek MÜNCHEN

Poznamenání děl wydaných od Matice České. *

1. Časopis českého Museum (ročník 1832 docela rozprodán jest). Ročník 1846 za 3 zl., 1847 a 1848 za 5 zl., ostatní po 2 zl. stř.
2. *Hlasy wlastencůw ke dni 1 Března 1832, na památku čtyřicetiletého slawného panowání J. M. císaře a krále Františka I. W Praze 1832, we 4.
3. Přehled saučasný nejwyšších důstojníků a auředníků zemských i dworských we králowstwí českém, od nejstarších časů až do nynějška. Sepsal Frant. Palacký. W Praze 1832, za 1 zl.
4. *Dra. Jindřicha Paulického Domácí lékař. Zčešt. od Ant. Jana Jungmanna. W Praze 1833, w 8.
5. *Hlasy Wlastenců při radostném wítání JJ. Cís. Kr. Mstí. Ferdinanda I. a Marie Anny. W Praze 1838, we 4.
6. Slowník českoněmecký Jos. Jungmanna, 5 dílů. W Praze 1835 až 1838, we 4. za 46 zl. (Wydáno pomocí Matice.)
7. Slowanské Starožitnosti. Sepsal Pawel Jos. Šafařík. W Praze 1837, w 8. za 5 zl. (Wydáno pomocí Matice.)
8. Wiktorina Kornelia ze Wšehrd Knihy desatery o práwích a súdích i o dskách země České. Staročeské bibliothéky číslo I. W Praze 1841, w 8. za 1 zl. 30 kr.
9. Jos. Jungmanna Sebrané spisy weršem i prosau. Nowočeské bibliotkéky číslo I. W Praze 1841, w 8. za 1 zl. 20 kr.
10. Jos. Smetany Silozpyt čili Fysika. Nowočeské bibliothéky číslo II. W Praze 1842, w 8. za 1 zl. 30 kr.
11. *Wácsl. Wlad. Tomka Krátký wšeobecný dějepis. Malé encykl. nauk díl I. W Praze 1842, we 12.
12. *Wácsl. Wlad. Tomka Děje země České, s třemi mapkami. Malé encykl. nauk díl II. W Praze 1843, we 12. za 45 kr.
13. Dra. Wáclawa Staňka Přírodopis prostonárodní, čili popsání zwířat, rostlin a nerostů wedlé tříd a řádů jejich, s obrazy. Malé encykl. nauk díl III. W Praze 1843, we 12. za 2 zl.
14. Jana Miltona Ztracený ráj, z angl. přeložil Jos. Jungmann. Druhé oprawené wydání. Nowočeské bibliothéky číslo III. W Praze 1843, w 8. za 1 zl.
15. Ferd. Hyny Dušeslowí zkušebné. Malé encykl. nauk díl IV. W Praze 1843, w 12. za 45 kr.
16. Ant. Marka Základní Filosofie. Logika. Metafysika. Nowoč. bibl. číslo IV. W Praze 1844, w 8. za 1 zl.
17. Wýbor z literatury české. Díl prwní od nejstarších časů až do počátku XV. století. W Praze 1845, wel. 8. za 3 zl.
18. Jos. Jungmanna Slowesnost, aneb nauka o wýmluwnosti prosaické, básnické i řečnické se sbírkau příkladů. Nowočeské bibl. číslo V.

* Hwězdičkau poznamenané spisy jsau již rozprodány.

Tar. xiii
392 13

NOWOČESKÁ

BIBLIOTHÉKA

WYDÁWANÁ

NÁKLADEM ČESKÉHO MUSEUM.

ČÍSLO XIII.

JANA SLAWOMÍRA TOMÍČKA

DĚJE ANGLICKÉ ZEMĚ.

W PRAZE.
W KOMMISSÍ U FRANT. ŘIWNÁČE.

1849.

JANA SLAWOMÍRA TOMÍČKA

DĚJE
ANGLICKÉ ZEMĚ.

SPISŮ MUSEJNÍCH ČÍSLO XXXV.

W PRAZE.
W KOMMISSÍ U FRANT. ŘIWNÁČE.
1849.

Fg V h/58/607

Bayerische Staatsbibliothek MÜNCHEN

Tiskem Jaroslawa Pospíšila.

Bayerische Staatsbibliothek MÜNCHEN

ÚWOD.

W „Době prwního člowěčenstwa“ podáno jest rozdělení lidského pokolení na sedm plemen, a sice: 1. plemeno malajské na asiatských a australských ostrowích (Oceanii), 2. plemeno indianské w Americe, 3. plemeno negerské w Africe, 4. plemeno sewerské w sewerní a prostřední Asii, 5. plemeno čínské we wýchodo-jižní Asii, 6. plemeno semitické w západo-jižní Asii a w Ewropě a 7. plemeno indoewropejské w rozličných krajinách asiatských a w Ewropě. Za naší doby stýká se anglický národ naprosto se wšemi plemeny těmi, buď nad nimi wládu maje, buď s nimi obchod weda. Prwní základ k anglickému národu w dáwnowěkosti položilo wšak nejwíc plemeno indoewropejské. Dříwe než nynější Indoewropané do Ewropy přitáhli, bytowalo owšem plemeno sewerské w rozličných krajinách jejích, a sice čudská a skytická čeleď jeho sewero- a jihowýchodně, čeleď iberská na jihu a západu, totiž w Italii, w Gallii (hlawně w nynějším Francauzsku), we Španělích, a nepochybně též i na britických ostrowích. Když od přicházejících národů plemene indoewropejského jak čeleď čudská tak iberská buď zahlazowány byly, buď do zadnějších končin tlačeny, nezbylo po hlawní čeledi iberské posléze nic, krom zde onde jméno některé řeky neb země;

a tak jméno nynějšího ostrowa irského, Hibernia (Ibernia), nepochybně dáwnowěké, může býti jakýmž takýmž důkazem, že Ibèrowé i na ostrowě anglickém a posléze irském přebýwali.

Poněwadž to wšak w takowé spočíwá dáwnowěkosti, která čírau tmau zahalena jest, a snad nikdy již wíce než posud se neoswětlí, zbytečné jest pauhými domněnkami šíře o tom mluwiti.

S tíží se u weliké části iberská čeleď s přicházejícím plemenem indickým pomíchala; myslíme, že nejwíce byla zničena, tak že nepatrná část pozůstalá a s nowými příchozími spojená žádné wáhy míti nemůže. Mnoho-liž Indianů nalezá se w lůně ewropejské společnosti w Americe? mnoho-liž Malajů a negrowitého plemene w Australii? Wšickni mizí dotýkáním se Ewropanů — a zanikají. Tím spíše se dá též mysliti při stýkání různých plemen w dáwnowěkosti, kdež ještě surowěji a neustupněji o půdu a plodiny její bojowáno, kdež mocnější sok přesněji a samostatněji na lbu protiwníka, powahau ducha i těla rozdílného, se stawěl. Hlawní základ k anglickému národu položilo tedy plemeno indické, rozdělené na čtyry hlawní díly neb čeledi, kteréž do Ewropy w tomto pořádku přicházely, a sice: 1. Keltowé (Celtowé, Gallowé), 2. Germani (Němci), 3. Slowané a 4. Thrakowé (Italowé, Řekowé atd.). Wíce neb méně má každá tato čeleď nějakau částku w nynějším britickém národě, zahrneme-li totiž do jména toho Angličany, Skoty a Iry. Jest tedy anglický národ směsice různých čeledí indoewropejského plemene, ne tak přesný a čistý, jako slowanský a stařecký, ano i německý neb francauzský. Největší díl pojímá se w něm čeledi keltické, ješto nynější obywatelé Irska, Skotska (Kaledoňané, Skotowé), a oby-

watelé Walesu (Kumrowé) potomci Keltů jsau, a staří Britowé, od nichž názew Britannia *) pochází, jakož i Piktowé tentýž půwod mají. Druhá hlawní částka záleží z národu čeledi germanské, a sice ze starých Anglů, Sasů a Normanů. Mnoho-li starých Římanů, jižto skoro čtyry sta let nad Britannií panowali, w zemi pozůstalo, nelze owšem určiti, a tak též nelze udati počet Slowanů, kteří na pobřeží obchodní osady založiwše, w nich přebýwali, a k národu anglickému we swých potomcích také nějakau částkau přispěli. Nejméně bylo snad Řeků w národním tom žiwlu, kteří za prawěku s ostrowy britanskými, kasiteridskými (cínowými), obchod wedli.

Po tomto wšeobecném přehledu národů, kteří ostrowy Weliké Britannie zahrnuli, přikročíme k dějepisu pauhého Anglicka; wylaučí se tedy děje země skotské a irské, pokud s dějinami Anglicka samého se nestýkají. Neníť weliká země ta, která téměř samowládkyní je wšech moří, která nad sewerní Amerikau wládla a z části posud wládne, ohromného prostoru indického a tamního národu, jakož i walné Australie a nepočetných ostrowů w Oceanii pánem jest, a na pobřežích wšech swěta dílů osady a twrze má a nowé pořád zakládá: počítáť jenom 2750 čtwerečních mil, nicméně skoro 18 mill. obywatelů; země na sewer se Skotskem mezující a na druhých stranách wšady mořem obklíčená, rowinatá i pahorkowitá, s pěknými lučinami, tuze aurodnými polnostmi a romantickými krajinami, s padesáti splawnými řekami, mezi

*) Pod jménem Weliká Britannia rozumí se nynější králowstwí anglické a skotské, pod jménem Anglicko jen králowstwí anglické, ačkoli se ho welmi často we smyslu co Weliká Britannie užíwá. Také, ačkoli řidčeji nazýwá se Anglicko Albion, prý od bělawých břehů, aneb od skalného pohoří, kteréž w řeči Skotů Alban, Albain se nazýwá.

nimiž Temže (Tamesis, Temse) Trent (Humber), Severn, Tyna, Avo a Mersey; země podnebí wlhkého, proměnliwého, a wšak ne nezdrawého, ješto lidé weliké síly a wysokého stáří docházejí; parna i zimy tuze mírné, tak že dobytek po celý rok pod šírým nebem trwá; země při nedostatku dříwí na kamenné uhlí tuze hojná, tak též i na wýborný cín, železo, olowo a měď — malá částka naší Ewropy, půl ostrowa, který wšecko w sobě obsahowal i podporowán byl, aby se pozemského wodstwa, desetiny země a šestiny weškerého pokolení lidského pánem stal. Jaké cesty wedly k tomu cíli, jaké osudy přetrpěl národ, než toho stupně dosáhnul? Přikročíme ku prwním začátkům.

ČÁST I.

Keltowé, prwní obywatelé indoewropęjského plemene w Britannii, až do příchodu Římanů r. 55 před Kristem.

O příchodu Keltů jak wůbec do Ewropy, tak zw'áště do Britannie, nedá se nic jistého powěděti; blížiwě možná udati, že nejméně tři tisíce let před Kristem w ewropejských krajinách již bytowali. Nynější Francauzsko bylo hlawní jejich sídlo. W dáwném wěku byl to národ bojowný, surowý, až posléze Římskau zbraní skrocen a we společenském i duchowním ohledu zcela změněn byl.

Ti Keltowé, kteří w Anglicku se usadili, byli od starých dějepisců jmenowáni Britowé, prý od slowa brit (pestrý, strakatý), poněwadž těla swá a malé štíty modrau barwau malowali. Oni wytiskli nepochybně Gally dále na sewer, do nynějšího Skotska, kteréž u starých spisowatelů podlé toho národního jména Galedonia čili Kaledonia se nazwalo, až později jiný keltický kmen, Skotowé, do oné země z Irska přitáhli a jí jméno Skotsko dali. Na pobřeží Britů přicházeli prý cizí obchodníci, a tam w osadách se usazowali, kože a cín od obywatelů wyměňowali, a též i orbu zawáděli. Sami wšak Britowé dále w zemi bydleli w slaměných rozptýlených chatách; chowáním dobytka se obírali, mlékem a masem ulowené zwěře se žiwili, a kožemi se odíwali. Jako wšady jinde za prwního stawu člowěčenstwa, byla země rozdělena na mnoho okresů čili krajů pod swětskými náčelníky; náčelníci duchowní byli druidowé, kteří nad lidem welikau měli moc jakožto wěštcowé božských příkazů, jakožto lidé přísných mrawů a prostého spůsobu žiwota: bydliliť w lesích, w jeskyních a dutých stromech, jedli žaludy a jahody, a wodu pili, pročež jako šílení fakirowé indičtí byli ctěni a zbožňowáni; we swé moci měli žiwot lidí, trestali

zločiny, kterých sami bez trestu se dopauštěti mohli; bez jich rady neb přiwolení neměl platnosti zákon, od náčelníků nebo we schůzkách nařízený, a z ulowené w boji kořisti wybírali si swau částku nejdříwe; obětowali lidi; druidky, jejich ženy, propichowaly zajatým prsa nožem, a jak krew z rány wytékala, podlé toho wěštily. Nelze tedy jinak mysliti, než že i powaha lidu krutá a diwoká byla. W čase nebezpečenstwí byl u weřejném shromáždění wolen wůdce proti nepřátelům; že ale tauto propůjčenau důstojností žárliwost u druhých náčelníků se budila, nastáwala mnohdy zráda, a národ podléhal, docela když dobýwawý Říman se blížil.

ČÁST II.

Od příchodu Julia Caesara r. 55. před Kristem, až do příchodu Anglo-Sasů r. 449 po Kristu.

Mocnost hrdého, sláwy a kořisti swěta žádostiwého Říma byla se již na wšech stranách zjewila: Karthago, říše Alexandra Welikého a walné krajiny Gallů točily se již w jeho wíru, když Julius Cæsar we swůj diadem perlu Britannie zasadil. Záminka se našla: Britowé pomáhali swým kmenowcům w Gallii, když Cæsar s nimi wálčil, a hněwu jeho ušlým w zemi swé autočiště poskýtali. Za to je uzawřel pokárati. Britowé ale, tušíce, že by slawnému wítězowi nad Gally odolati nemohli, snažili se pokorným wstříc mu wyjitím zbraň jeho odwrátiti. Julius Cæsar, přijaw prosby jejich wlídně, činil zatím přípravy k wywedení swého plánu, maje nepochybně wědomost, že i Britowé k odporu se hotují. O půlnoci odplaulo od gallského pobřeží na několika stech lodí ustanowené wojsko, a u Doveru chtělo přistáti, kdež na pahorcích ozbrojení Britowé stojíce, přistáti mu bránili. Z té příčiny a pak že bauřné wlny od skal mocně se odrážely, přistál Cæsar o něco dále k seweru. Kasibelaun, zwolený wůdce Britů, postawil se mu na odpor; boj byl prudký, ztráta na obau stranách dosti weliká; ubozí wšak polonazí a špatně odění Britowé musili konečně pole postaupiti, a Římanům se poddati. W Římě nastala dwadcetidenní slawnost, a Julius Cæsar wrátil se opět s wojskem do Gallie. Britowé wšak strachu zbawení neplnili wýminek uzawřeného míru; jenom dwa okresy poslaly rukojmí, a Julius Cæsar uchopil se milerád nowé příležitosti, aby ten ostrow docela sobě podrobil.

Z jara r. 54 ploulo znowa Římské wojsko k britickému pobřeží, a bez odporu přistálo. Wojsko Britů, widauc

moře loděmi Římskými téměř pokryté, bylo strachem pojato, a dále do země na bezpečná místa ucauwlo; někteří náčelníci zrádně zanechali pole se swými haufy, w dětinském domnění, že nowě zwolený nenáwiděný Kasibelaun sám jediný ztrátu utrpí.

Římský wojín wšady stíhal Brity, wšady je porážel, do země wnikal, před očima nepřátel Temži přešel, Kasibelaunowo hlawní město, nepochybně již před Římany stáwší Londýn, zapálil, obywatele podrobiti se donutil, a za to maje, že se pánem ostrowa učinil, zase do Gallie nazpět šel.

Od Římanů ustanowený poplatek odwáděli Britowé špatně, poněwadž žádné wojsko w zemi nepozůstalo. Císař Augustus uzawřel dwakrát na ně táhnauti; wždy ale wyslali mu posly naproti, s doložením, že poplatek budau odwáděti a w podrobenosti zůstanau. Císař Tiberius, jsa téhož domnění jako Augustus, že Řím wrcholu welikosti swé dosáhnul, nenaléhal na Brity; swazky mezi oběma národy byly přátelské, britická šlechta odebírala se do Říma, a mnozí, bywše tam wychowáni, přijali mrawy a spůsoby Římanů; umění a wědomosti nalézaly do Britannie průchod, hlawně umění wálečné. — Skoro celé jedno století požíwali Britowé swobody swé bez příkoří, až císař Claudius oprawdu zas na jich podrobení myslil, a myšlénky jeho rozliční wůdcowé w skutek uwedli. Sám Claudius odebraw se r. 43 po Kristu do oněch zemí, přijal podrobení od pobřežních kmenů, wíce řemesla již prowozujících a tudy poddati se již wíce nakloněných; na břehách zakládaly se twrze a osadní města, jimiž wláda Římanů se upewňowala.

Dále w zemi bydlící kmenowé stawěli se wšak Římanům na odpor; w jejich čele stál král Karaktak; po dewět let týral a přepadáwal Římany, až posléze od mocnějšího wojska Římského po twrdošíjném boji na hlawu poražen, jat a do Říma lidu na odiw poslán byl. Wida Jeho britická králowská Milost císaře Claudia na trůnu a nádheru a skwostnost shromážděných kolem Římanů, zwolal: „Jakž bylo možno, že národ w takowé sláwě špatnau moji chatu w Britannii mi záwiděl?“ Jemu a druhým zajatým byly okowy sňaty a žiwoty jim darowány.

Těmito wšemi nehodami nebyli Britowé ještě zcela podrobeni; ano za Neronowých časů (r. 59) pokaušeli se o dosažení swé swobody. Římský wůdce Paulin wytáhl na ostrow Monu (Anglesey), aby toto sídlo druidů a autočiště poraženého wojska britického podrobil; Britowé wzpírali se přistání jeho wojska; kněží a obywatelé postawili se w řadách na břehu; ženy byly jako lítice oděny, wlasy jejich w nepořádku, w rukau pochodně, w ústech hrozné kletby. Zpočátku stanuli Římané w podiwení, prwnímu autoku se nebránice. Paulin ale napomenuw lidi swé, aby wýhrůžkami powěrčiwého lidu powrhowali, spálil druidy w tom samém ohni, jejž byli pro nepřátely rozdělali, a poswátné háje a oltáře z kamenů sestawené rozkotal.

Mezitím, co Paulin w průliwu mezi Irskem a Anglickem na Moně se potýkal, powstali Britowé proti Římskému jhu, nechtíce již snášeti obtížných daní, zpupnosti a wěrolomnosti wítězů. Král Icenů odkázal totiž před swým úmrtím polowičku swého okresu Římanům, druhau swé choti Budicei a dcerám swým; Římský wůdce ale žádal wše, Budicei dal bičowati a dcery o čest připrawiti. Iceni a obywatelé druhých okresů sáhli ke zbrani, wůdkyně walného wojska byla Budicea; na mnohá osadní města Římská učiněn autok; Paulin spěchal ku pomoci Londýnu, kwětaucímu již městu; po swém příchodu ale spatřil, že osady té nemilosrdnému wzteku nepřátel zanechati musí. Londýn byl w popel obrácen, a 70.000 obywatelů, Římanů a jiných cizinců, krutě zawražděno. Britowé tímto wítězstwím nadšeni táhli směle k místu, kde je Paulin očekáwal, s 10.000 mužů na příhodném místě stoje. Budicea zjewila se na woze se swýma dcerama; mužně a neohroženě promluwila k wojsku swému, i nastala krwawá bitwa. Chladná neohroženost a wycwičenost Římských wojínů došla wítězstwí; sama Budicea, nechtíc do rukau nepřátel upadnauti, se otráwila, a s ní padlo 80.000 Britů.

Od císaře Nerona byl náměstek Paulin pro tyto neustálé boje nazpět powolán. Dwa jeho nástupcowé rozšiřowali strach před Římskau zbraní. Statně a wšak wlídně počínal si náměstek Julius Agricola za císařů Vespasiana, Tita a Domitiana, tak že wládu Římanů nad Brity upewnil.

Neustupní, twrdošíjní byli posud obywatelé sewerních stran. Proti nim Agricola wytáhl, diwoké bojowníky w každé bitwě porážel, a zbraň nesl až do neschůdných lesů a hor Kaledonie proti wzdorným horanům, pro swobodu na hlad nedbajícím, Kaledonce Galgaka porazil, za dobré však neměl, stíhati nepřátely do slují drsné přírody. Část wojska poslal na lodi, a správci poručil obkličiti celé pobřeží Britannie, o které teprw rok se wědělo, že ostrow jest. Od Kaledonie na sewer ležící ostrowy Orkadské se podrobily, a loďstwo oplaulo celý ostrow bez nejmenší nehody.

Při tomto hmotném dobýwání Britannie hleděl Agricola dobýti též i ducha Britůw a nakloniti ho Římanům uwáděním Římských zákonů, umění, wědomostí, obyčejů a mrawů, jakož i polního hospodářstwí; wzbuzowal žádost pohodlnějšího žiwota, a k ochraně toho stawěl zeď posádkami opatřenau proti sewerním wzdorným a chudobným nepřátelům. Britowé zcela podrobeni widěli mizeti naději w dosažení předešlé swobody, a přewahu Římanů několikráte zkusiwše, posléze dobrowolně se podrobili. Od té doby (r. 78) zdá se že Římané od dalšího dobýwání krajů sewerních obywatelů upustiwše, hleděli si posawadní majetnost pojistiti, autoky wnikajících nepřátel toliko odrážejíce.

Za Agricoly a po něm, wyjímajíc některé wzpaury Římského wojska a úsilí Římských náměstků, aby si císařskau důstojnost přiosobili, požíwala země po mnohá léta auplného pokoje. Proti sewerním obywatelům Kaledonie dal císař Hadrian r. 122 učiniti weliký násyp přes celý ostrow, od moře k moři, jejž Kaledoňané na mnoha místech pobořili. Roku 196 byl Claudius Albinus za císaře prowolán, rok na to ale poražen a zabit. Císař Severus chtěl nepokojnau Kaledonii r. 208 si podmaniti, zálohami obywatelů však a drsnau přírodau ztratil 50.000 mužů. Znowa zřídil přes celý ostrow násyp sewerněji proti horanům. Za císaře Gratiana prohlásil se roku 383 náměstek Maximus za císaře; za Honoria přišel náměstek Victorinus do Britannie s wojskem proti Kaledoňanům, kteří Skoty (okolo r. 400) z Irska powolali. O boji wlastních Britů proti Římanům nebylo již řeči; byliť statné mysli zbaweni, uwáděnými rozkošemi hynul udatný duch, pro swobodu nadšení obywatelé

dáwno byli zhlazeni, pozůstalí wychowáwali se w podrobenosti, tak že jarmo wíce za ochranu swau powažowali; mládež zanímala se službau w cizích wojnách; wládu tedy Římanů w Britannii nemohlo nic rozkotati, leč wlastní jejich swáry a nehody.

Zbraní a bojem dobyl Řím welikého prostoru swěta, zbraní a bojem zas o něj přišel. Úžasné bylo jeho úsilí, aby došel wrcholu panstwí nad swětem, úžasný byl jeho pád. Klesá-li slon na stepi indické, hejno tigrů, lewhartů, pardalů a jiných drawců číhá na kořist, zápasí mezi sebau, až padne, a audy rozwlekau a pohltí. Tři sta let klesala říše wnitřními swáry, krutostí wládařů a wojska, zkažeností mrawů; celé skoro poslední století bojowala se smrtí; drawci z drsné Germanie wyrojowali se na wšecky její částky: Vandalowé, Alani a Swewowé zuřili w jejích útrobách, západní Gothowé zasazowali jí rány a trhali audy, až konečně Herulowé, Rugowé a jiní kmenowé germanští pod wůdcem Odoakarem r. 475 konec jí učinili. Wšady zřizowaly se nowé říše, od Franků w Gallii, od Longobardů w hořením Italsku atd.

W posledních dobách swého žiwota byl Řím nucen wolati swá wojska z dalekých končin na pomoc, a takž odtáhlo i Římské wojsko (r. 449) z Britannie, nechawši obywatelům na wůli, aby sami náměstky a krále si stanowili. Sewerní obywatelé Skotska, Skotowé a Piktowé, *) prorazili nyní bez weliké překážky Severůw násyp, plenili zemi, a Britowé musili autočiště w lesích a horách hledati. We swé nesnázi žádali zároweň pomoci od Římanů, prawíce: „Barbaři ženau nás k moři, moře žene nás k barbarům; nezbýwáť nám tedy ničehož jiného, než buď mečem padnauti, buď we wlnách zahynauti.“

Neposláním pomoci dali Římané tu samu stížnost na jewo; barbaři naléhali na wšecky jejich země, a ještě toho samého roku na opuštěnau osadu britannskau. Byli to Anglosasowé.

*) W pátém století zmizelo jméno Kaledonie, načež země ta Skotsko se nazýwala. Piktowé jsau prý Kaledonci, nazwaní tak od Britů, že těla swá tétowali, což u těchto působením Římanů již dáwno bylo přestalo.

ČÁST III.

Od příchodu Anglosasů r. 449 až do příchodu Normanů r. 1066.

§. 1. *Půwod Sasů. — Hengist a Horsa. — Podrobení Britů. — Založení saských krajin. — Weleti. — Sedmero králowstwí.*

Prwotní sídla tohoto kmene germanské čeledi byla na dolením Labi w nynějším Holštýnsku a dále na sewer, kdež jejich sausedé Anglowé na úzkém (angen, engen) poloostrowě jütlandském bytowali. Na nynější králowstwí saské přešlo toto jméno později. Jejich žiwota spůsob za prwních století po Kristu byl jako druhých kmenů čeledi germanské, wálečně-kočowný, lowecko-diwoký; orby neprowozowali, a že na mořských břehách sídlili, prowáděli mořské laupežnictwí. Za panowání Římanů w Gallii a Britannii drancowali několikrát pobřeží oněch zemí, až konečně w posledních hodinách Říma zcela na ně nalehli.

Po odchodu Římanů z Britannie zwolili si Britowé Vortigera za krále, aby je proti náwalům Skotů a Piktů chránil; tu náhle Sasowé pod spráwau bratrů Hengista a Horsy u Thanetu přistáli, na drancující Pikty a Skoty se uwrhli, zwítězili, a když i Britowé zwaným neb nezwaným hostům na odpor se stawěli, začala se řada několikaletých bojů, z nichž Sasowé, neustále nowými hordami swých kmenowců Anglů, Jutů atd. ze Skandinavie rozmnožowáni, konečně co wítězowé wynikli. Když Horsa w boji r. 455 padnul, plenil Hengist wšechny končiny Britannie; kněží dáwno již křesťanských Britů byli u oltářů zardušowáni, obywatelé bez ohledu na stáří a pohlawí zabíjeni a w otroctwí uwodíni, tak že mnozí w této hrozné zpaustě raději zemi swau opustiwše, do Gallie do krajiny armorické, nynějšího Britannska, k swým kmenowcům se přestěhowali.

Ačkoliw Britowé o swau samostatnost ještě několikrát usilowali, přec pewně stál Hengist w krajině Kentské, maje

pod swau mocí i Middlesex (Středosasko) a Essex (Ostsex, wýchodní Sasko), swé pak králowské sídlo we městě Kanterbury. Nowé hordy Sasů založily králowstwí Sussex (Sudsex, jižní Sasko), Wessex (Westsex, západní Sasko), kteréž obsahowalo w sobě nynější Hamp, Dorset, Wilt, Berk, a ostrow Wight (čteno Wait, bílý ostrow), Northumbersko (Northumberland, země na sewerním Humberu), wýchodní Angly a Mercii, wesměs sedm králowstwí založených as za 130 let. Nešťastní Britowé, neustálými wojnami, byť i někdy byli zwítězili, všech sil zbaweni, musili swýma rukama wzdělané, úrodné půdy zanechati, a do západních hornatých krajin Cornwallských a Waleských se uteci, kdež po čtrnácti stech létech ještě swůj britský ráz zachowali, ano pod jménem Rebečáci (synowé Rebeky) za našich dnů zcela nepřátelsky proti Angličanům wystupowali. Wše bylo zahlazeno, a pozůstalí učiněni otroky, kteří pro nowé pány někdejší půdu swau wzděláwati byli nuceni.

Zde podotknauti sluší i o příchodu Weletů, kmene čeledi slowanské, do Britannie. Mluwíť o tom Šafařík we swých Starožitnostech Slowanských, jehož wýsledky w krátkosti zde podáme: „Weleti, i Lutici a Wlčkowé nazýwaní, sídlili z počátku w nynější gubernii Wilenské, a w druhém století po Kristu (r. 150—170) odnímali Gothům, Vandalům a jiným Němcům pomoří Baltické, sami na něm mocně se osadiwše. Jak dlauho zde seděli, určiti nelze: k wíře wšak podobné jest, že aspoň za dwě století. Meškawše na Baltickém přímoří, asi w okolí Sambie, zdokonalili se w plawectwí, Slowanům na welikých řekách a jezerách bydliwším dobře známém, a zachwáceni jsauce příkladem Normanůw, jimž oni snad na wýprawách jejich i towaryšíwali, wydali se na mořské laupežnictwí, zabíhali do sewerní Germanie, Batavie a Britannie, dobrodružili po březích, laupili, koristowali, až naposledy, zachutnawše sobě w těch teplejších a bohatších krajinách i w nich se zosadili. Jméno jejich musilo již we 3. a 4. stol. býti hrozné na moři Baltickém a Německém. Doswědčuje toho jednak časné přiosobení jména Wels t. Welet do národních bájí a powěstí u Germanůw, jednak nazwání západního Baltu Wildamor t. Weletské moře. Osednutí jejich na ostrowě Wolinském, kterýž

po nich i Weletským slaul (insula Woltze) a dále na pomoří s této strany Odry připadá asi do počátku 5ho století. K wíře podobné jest, že mezi 450—550 plukowé jejich i do Batavie (při austí Rénu) a Britannie wrazili, kdežto je historie po 550 nalezá. Weleti nízozemští (batavští), odlaučeni jsauce od kmenowcůw swých w sewerní Germanii a otočeni ode wšad nepřátelskými národy, dlauho neodwislosti a národnosti swé uhájiti nemohli. K wíře podobné jest, že ostatkowé jejich buď w této nowé wlasti brzo zanikli, buď widauce nezbytí, zpátky ku kmenowcům swým do Germanie se přenesli.

Mnohem temnější a nejistější jsau zpráwy o někdejším přebýwání Weletůw w Angličanech, jmenowitě w té krajině, kteráž po osazení se Anglosasůw w Britannii Wiltsaeten čili Wilts slaula, a z níž nynější hrabstwí Wiltenshir (Wilt, we Wessexu) powstalo. Tamže i město Wiltun (nyní Welton), obywatelé Wiltuni, Wiltunisci, dosti časně se připomínají. I není nepodobné, že w tom welikém tříbení a stěhowání národůw sewerozápadních, kteréž we 4. a 5. století po Kristu nastaupilo, někteří plukowé bojowných Weletůw sem se dostali, a oblíbiwše sobě w této tehdáž již znamenitě wzdělané zemi, w ní se osadili. Tím by se spolu wyswětlilo, proč tak mnoho názorně slowanských slow a wýrazůw do nowější angličiny wešlo.“

Anglosasowé stali se pomalu pány celého Britanska. Pod jich wšak usazením-se nesmíme rozuměti, že wšechno do kořán se wyhladilo, co dříwe bylo britského a Římského. I barbar má dosti na přewaze, a politicky wzdělaný wítěz dosti na takowé síle, aby z podrobených učiniti mohl nástroje swé wůle. Wzdorující Britowé a Římští osadníci byli owšem zahlazeni, aneb se wystěhowali, ostatní pozůstali owšem co otroci, aby swým pánům půdu wděláwali, a wšak také, aby je tomu samému wyučowali, neboť Anglosasowé stali se též oráči. Aniž pak Ina, král Wessecký, Britů zahnal, nýbrž ponechal jim jejich polností. Wzdělanější žiwot Římských osadníků nebyl též docela zahlazen; mnohý obyčej, mnohý zwyk a zákon, a tím snad i mnohá slowa z řeči latinské přešla do žiwota Anglosasů.

Na začátku byla to arci weliká směsice, do které Bri-

tannie uwržena byla; národowé tak rozdílného půwodu, Britowé, Římští osadníci, Slowané, Anglosasowé, a k tomu sedmero králowstwí, nad kterými sedm anglosaských králů téměř samostatně panowalo! Můžeme opominauti powěst o hrdinských bojích britského reka, krále Arthura z Cornwallu, kam se Britowé po příchodu Anglosasů utekli, o tom hrdinowi, jenž w šestém století Sasy prý we dwanácti bitwách porazil, a 900 nepřátel wlastní rukau zabil, dosti té jistoty, že sami anglosaští králowé, nemajíce již nikoho, na kom by swau zbraň zkaušeti mohli, wespolek ze žárliwosti a ctižádosti do neustálých bojů ubíhali a dokonalý obraz zmatků, státních přewratů, wojen, zrády, obraz hrůzoplných časů, poskytli, jemuž w těchto listech místa dáti nelze.

§. 2. Uwedení křesťanského náboženstwí. — Ethelbert, král Kentský. — Petrůw peníz. — Spojení sedmera králowstwí pod Egbertem. — Swětýlka učenosti.

Staří Britowé přiznáwali se již dáwno k náboženstwí křesťanskému, Anglosasowé wšak, spáliwše jejich kostely, a kněze wyhnawše aneb zabiwše, neupauštěli od staro-germanského náboženstwí, aby totiž před i za hrobem nepili pozemské i wěčné slasti, medu z lebek zabitých nepřátel swých. Křesťanská činnost, aby se i nepřátelům dobře dílo, málo se srownáwala s činností jejich žiwota. Odpor byl weliký, a průchod náboženstwí toho k Anglosasům ne tak snadný. Stalo se to ale přece spůsobem zwláštním. Ethelbert, král Kentský, pojal za choť dceru Pařížského krále Kariberta, pod tau wýminkau, aby wolně křesťanské náboženstwí mohla wyznáwati. Kázaní prwního biskupa w Britannii, gallského prælata Luidharda w kostele sw. Martina u zdí Kanterburských, měla na krále a jeho poddané dobrý aučinek. Přičiněním Římského mnicha Augustina, kterýž se napotom arcibiskupem Kanterburským a hlawau wšech britských kostelů stal, přijal ten král r. 598 weřejně křesťanské náboženstwí, což dle jeho příkladu i mnoho poddaných učinilo.

Ethelbertowu dceru Ethelbergu pojal northumberský král Edwin za choť, která podle příkladu swé matky o roz-

šíření křesťanstwí dotud usilowala, až je král r. 627 přijal. Do Mercie, jednoho z nejmocnějších králowstwí anglosaských, bylo křesťanstwí podobným spůsobem uwedeno. Krále Peada choť, dcera Northumberského krále Oswi, w křesťanstwí jsauc wychowána, šťastně působila na chotě a poddané swé, že r. 643 náboženstwí to přijali. Těmito třemi ženskými hlawně bylo učení Kristowo do Angličan uwedeno, rowněž jako u mnohých jiných národů: Olgau, Dubrawkau, Hedwikau, Ludmilau a jinými. Křesťanským náboženstwím byly starowěké okowy sňaty, a pohlawí druhé wešlo w lidskau společnost.

Spočíwaloť to arci w duchu oněch národů, jestli bez pojmutí smyslu nowau wíru zase lehce opauštěli. Diwoká sweřepá mysl, nowým učením ještě nepronikuta, dopauštěla se owšem nowých krutostí. Tak nowě obrácený král Offa, dal Ethelberta, krále wýchodních Anglů, při hostině r. 792 aukladně zawražditi. Kaje se z toho zločinu, hledal příznë u kněží, desátý díl swých statků dal církwi a r. 794. putowal do Říma, kdež auplného odpustku došel, a mimo to slíbil, že na wydržowání anglické školy w Římě roční se bude poskýtati daň, a sice 1 penni z každé rodiny, která 30 penců má. Tato daň později po celém králowstwí wyzdwihowaná, která někdy wíc wynášela, než mnohý král anglický důchodů měl, nazýwala se Peterpence, Petrůw peníz, a swými dobami mnohých církewních nesnází byla příčinau. Po uwádění a zase upadání do starého náboženstwí ujalo se křesťanstwí konečně i w Essexu, bojowném Wessexu a jinde.

Králowstwí Wessecké, bojujíc zpočátku nejen s Brity, nýbrž i se swými kmenowci, pohltilo konečně wšecka ostatní. Již král Ina ku konci 7mého a na začátku 8mého století byl pro swau státní wěhlasnost, sprawedlnost a maudrost za mocnáře Anglosasů prohlášen. On wydal sbírku zákonů, nařídil wšeobecné shromáždění duchowenstwa, w němž uzawřeno bylo, aby wšecky scházející kostely a kláštery zase wystawěny aneb opraweny byly. Konečně putowal do Říma, kdež we klášteře zemřel. Wětší moci nad celým Anglickem dobyl si jeho prawnuk Egbert, we Francauzích, u dwora Karla Welikého, wychowaný a zwláště w umění wojenském wycwičený, potomek germanského boha

wojny, Odina. Když byl jeho předchůdce Brithrich od swé choti Kadburgy otráwen, powolala ho wysoká šlechta z Francauz na Wessecký trůn, a šťastnými pro něho okolnostmi stalo se, že brzo nad celým Anglickem wládnul. Nastupowání na trůny anglosaské nebylo totiž za oné doby žádnými pewnými zákony ustanoweno. Wšickni potomci panowníků domníwali se míti stejné práwo k trůnu, pročež práwě na trůně sedící král wětší píle neměl, než aby odstraňowáním a wražděním druhých princů swau korunu si pojistil. Tím spůsobem se událo, že za Egbertowy doby kmeny králowské w druhých zemích shasínaly, a Egbert naději měl, že sedmero trůnů w jeden spojí. We sporech mezi králi býwaje pro swau maudrost a chytrost prostředníkem, stal se aspoň dle jména králem wšech, a *konečně* pauhým titulem tím spokojen nejsa, mocného krále Mercie, kterýž podobně jako on hlawau celého Anglicka býti taužil, w bitwě r. 806 nedaleko Wiltonu na hlawu porazil, a syna swého Ethelwolfa do Kentského králowstwí s wojskem odeslal, jenž lidu nemilého panowníka zahnal; obywatelé některých králowstwí poddáwali se mu dobrowolně, až konečně Northumbersko, občanskými wálkami seslabeno, jeho moci odolati nemohauc, také se poddalo, načež Egbert we Winchestru we shromáždění duchowenstwa a swětských pánů léta 827 korunowán byl za krále Anglicka, jakž od té doby země ta se nazýwala. Ačkoliw Mercie, wýchodní Angly a Northumberland ještě za Egberta a po něm swé měly krále, byly přec jen stínowé králowské moci.

Skoro čtyry sta let po příchodu Anglosasů do Britannie byly různé její části, kterých se náčelníci dobywatelů, každý podle síly a znamenitosti swé, zmocňowali a zmocnili, zase w jeden celek spojeny, a naděje w pokoj a bezpečnost rozkwétala. Nalezáme-li u národu toho domy, nářadí, wařená a pečená jídla a jiné rozkoše smyslů, jest to důkazem, že zwířecí surowé raucho a jídlo i jiné barbarské obyčeje z wětšího dílu odložil; nicméně pro neustálé rozbroje a zmatky minulých století nemohly wědy a umění kwésti; z řecké a římské zásobárny nemohlo se potraw duchowních ochrániti. Jediný Aldelmus, potomek západosaského krále

Iny, biskup Shernburnský (zemřel r. 709), který w latině psal, potom venerabilis Beda, mnich kláštera Wermouthského, nejslawnější anglosaský učený a spisowatel církewního dějepisu Anglicka (zemřel 735), a rowněž učený Flaccus Alcuinus (zemřel 809) byli skoro jedinými hwězdami nad temným oborem změtené, rozerwané Anglie. A wšak ani ti nebyli prosti rozmanitých bludů a wšeobecné powěrčiwosti lidu. Zatmění slunce objasňowali jakožto znamení blížících se nehod; kauzla a čáry rozkládaly sítě swé — osud to celé Ewropy. Po pádu Římské říše začalo se smrákati pod hromonosnau bauří; ewropejští národowé chopili se kauzelného prutu, chtíce swětlo wylauditi z číré tmy, a wyskakující bludičky zawáděly je hlaub a hlaubě w bezednau, tisíciletau noc.

Společenský staw národu anglického, jak snadno se pomysliti dá, byl nestálý, zmítaný, anarchický, wyjmauc někdy některau dobu, když důraznější a cwičenější král tomu přítrž učiniti se snažil. Křesťanské náboženstwí rozšířilo se téměř do wšech končin, úcta k duchowenstwu byla weliká, wálečný duch národu ochabowal. Spory mezi rozličnými krajinami přestaly; wyhasliť králowští kmenowé, a jeden spojil trůny wšech. Bylať wýhlídka, že osud národů těch nyní w pokojnější koleji se ubírati začne. To se wšak newyplnilo.

§. 3. *Nájezdy Normanů a Danů. — Alfred Weliký; poražení Danů a konec jejich nájezdům. Alfredowo zwelebowání a zřízení země.*

Normani, což w jazyku českém tolik co mužowé neb obywatelé sewerní znamená, jakož i Danowé byli toho samého půwodu jako Anglosasi; wšickni, ač mezi nimi nějaké byly rozdíly, wycházeli ze Skandinavie, nynějšího Danska, Norwežska a Šwedska, této prawlasti čeledi germanské, kteráž, pokud známo, během patnácti set let na wše strany do teplejších a úrodnějších krajin se wyrojowala.

Normani wrhli se na pobřeží francauzské, anglické i na národy slowanské na březích a ostrowích moře Baltického. Ti wšak, kteří naléhali na Anglicko, byli od Angli-

čanů Danowé nazýwáni. Poprwé zjewili se u břehů anglických r. 787 za Wesseckého krále Brithricha, kdež laupežili a zase odplauli, po sedmi létech k Northumbersku přistáli, kdež bauře jejich lodi rozkotala; i byli od obywatelů rozsekáni. Za krále Egberta okolo r. 832 byli wšak jejich nájezdy hroznější. Jelikož Anglosasowé po swém usazení se w Britannii námořstwí docela zanedbáwali, nenalézali Danowé nijakých překážek u přistáwání, spustošili ostrow Sheppey blíže austí Temže; na to wystaupilo při austí Tyny 15.000 mužů na zem, před nimiž Egbert ucauwnul; po dwau létech r. 835 přistáli u Cornwallu, kdež staří Britowé s nimi se spojili, Egbert ale na hlawu je poraziw, na nějaký čas přítrž jejich nájezdům učinil. Jeho úmrtím r. 838 otewřela se wšak brána nowým hordám.

Hned za jeho w klášteře wychowaného syna Ethelwolfa, připlaulo as 300 lodí zhaubných Danů, kteří do země wnikli a Kanterbury spálili, i ačkoli po welikém s obau stran krweprolití poraženi byli, přec každý rok nowá hejna přicházela, zemi drancowala, pustošila, obywatele, kněze a mnichy wraždila, kostely ztroskotáwala a s hojnau kořistí zase odcházela. Angličanům bylo těžko je potříti, ješto Danowé wšeobecným bitwám se wyhýbajíce, w malých zástupech po zemi se rozptylowali, a ji popleniwše, zase na swé koráby se utíkali. Aniž bylo lze na spojení anglické moci w takowém stawu pomysliti; každá částka, strachem jsauc pojata, měla zřetel jenom na swau bezpečnost. Po obapolných porážkách a wítězstwích nastala konečně nesnáze tím wětší, když se Danowé r. 852 na ostrowě Sheppejském usadili, aby dějiště swých kořistí a swého laupení po ruce měli. We zmatku tom nespoléhaje Ethelwolf na brannau sílu národu swého, putowal do Říma, kdež po celý rok meškal, duchowenstwu desátky wyzdwihowati powolil a na zpáteční cestě Juditu, dceru císaře Karla Lysého, za choť pojal. Přistáwaje k anglickému pobřeží, slyší s podiwením, že druhý jeho syn, Ethelbald, proti němu se spiknul, aby ho s trůnu swrhnul. Po usnešení byla říše we dwě částky rozdělena; Ethelbald wládnul w západní, otec we wýchodní, po jehož smrti r. 857 jeho prworozenec Ethelbert nastaupil. Danowé znepokojowali zemi za jejich i za pano-

wání třetího bratra Ethelreda, až rozhodná nastala doba za wlády pátého bratra, Alfreda Welikého.

Alfred nastaupil na trûn l. 871 we 22tém roce wěku swého, jsa již co pachole od papeže Lwa za budaucího krále w Římě pomazán, kamž ho byl otec w ranné mladosti poslal. Jinocha roznítily saské zpěwy a chwála hrdin, tak že i jeho jméno we wěnci slávy potomstwu je podáno. Korunu sotwa na hlawě maje, postawil se Danûm na odpor, kteří již Northumbersko zaňali, do Wessecka wnikli, a Wiltonu dobyli, a jak obyčejně zemi pustošili. Alfred, w prwní bitwě poražen, byl w druhé šťastnější, tak že nepřítel zemi opustiti slíbil, po krajinách wšak se rozptyluje drancowal a plenil a nowými hordami posilňowán byl. Nadarmo stíhal je Alfred, nadarmo smlauwy s nimi uzawíral; oni wšechny swazky rušíce, setrwali při swých nájezdech, odnímali srdnatost anglickému wojsku, myslícímu, že od Boha jsau posláni, jelikož prostopášnosti jejich nekárá. Mnozí utíkali před nimi do Walesských hor neb na ewropejskau pewninu, druzí se jim podrobowali, za swobodu žiwot kupujíce. Alfred nadarmo stawěl wojáky swé, nadarmo představowal jim powinnosti k wlasti; bylť koněčně sám nucen w sedlském oděwu prchnauti a u pastýře co sluha se ukrýti. Mysl národû okrašluje weliké muže podiwnými, romantickými příhodami. Tak i Alfreda; jednau maje dáwati pozor na koláče ženy pastýřowy, nechal je spáliti; za kteraužto nedbalost jeho paní ho wyplísnila. Hudbau zaháněl trapné myšlénky na březích Parretu w Sommersetských bažinách a lesích, kamž dle umluwy wšickni jeho přátelé se scházeli, aby se w příhodném čase wrhali na nepřátelské hordy, pod jejichž drápy bezwládná země úpěla. Uffa, Danû wrchní wûdce, rozsíwal hrûzu po celé zemi až do Walesu, obléhal zámek Kenwith, z něhož hrabě Devonshirský se swými wojíny zaufale wypadnul, nepřítele porazil a wûdce jeho zabil. Tím zotawila se mysl Angličanû, Alfred swoláwal statné wojíny, sám wydal se na zwědy do táboru nepřátel w prostém oděwu pastýřském a s harfau w ruce; hra jeho okauzlila danské wojíny i knížete Guthruma. Zde pozorowal Alfred hrdau jejich bezpečnost, powrhání Angličany, nedbalost we wšem jednání jejich a hýření ulowenau kořistí. Har-

feník wrátil se ke swým druhům, a s nimi s málo střežené strany na nepřátely udeřiw, po velikém prolití krwe je porazil a nad nimi auplného wítězstwí dosáhnul. Kníže Guthrum a jiní šlechticowé přijali náboženstwí křesťanské, druzí pod wůdcem Hastingsem z Angličan odtáhli.

Proti umluwě wšak wrátili se Danowé pod Hastingsem nazpět ku pobřeží Kentskému. Chtěli přepadnauti město Rochester (Ročester); když ale Alfred se swými se blížil, stanuli na swém pochodu. Aby se plenění země na budaucnost zamezilo, wyprawil král silné loďstwo, a w přístawu Harwickém na nepřátely udeřiw, rozkotal šestnáct jejich korábů. Zároweň odňal jim přístaw Londýnský; město upewnil a ozdobil, a swému zeti Ethelredowi je odewzdal. Později r. 893 přistáli Danowé sice ještě několikráte na rozličných místech, u ostrowa Kanveje, u Northumberska, při ustí Temže, wšady byli wšak, ač ne bez malého odporu, poráženi, jímáni, jakožto nepřátelé lidské společnosti wěšeni, a nájezdům Hastingse, Attily oněch krajin, učinil se konec.

Alfred dosáhnul wrcholu wojenské sláwy swé. On prwní wládnul auplně nade wšemi krajinami Anglicka; i knížata okresu Walesského slíbili mu wěrnost, a Northumbersko přijalo od něho zwoleného krále. Od Danů rozkotaná města dal znowa stawěti, a řádnau zřídil zemskau obranu k hájení říše. Poddané cwičil w plawectwí, a w mořských bitwách za čas danských nájezdů; 130 korábů střehlo pobřeží, jsauce postrachem nepřátel a spolu i zárodkem budaucí námořské moci Weliké Britannie.

Někteří připisují mu založení university Oxfordské; dosti wšak toho, položil-li jen zřízením nějaké školy k ní základ. Z jiných zemí powoláwal učené muže, podporowal orbu, plawbu, obchod a při tom měl ještě dost času ke spisowání weršů a bájek a ku překládání cizích knih do řeči anglosaské.

Aby wojnami w nepořádek uwržené krajiny zase w nějaký společenský řád byly uwedeny, rozdělil zemi na hrabstwí (shires), tato na části po stu (Hundreds), tyto zas po desíti (Sithings), aby sprawedlnost mezi nimi dokonaleji

se mohla konati. Každá tato desátá část musila ručiti za dobré chowání swých audů; kdo w žádné části zapsán nebyl, považowán za tuláka. Dle toho byli i saudowé rozdělení. W každém hrabstwí zwolil šerifa, který s biskupem a aldermanem (raddau) u saudu předsedal. Zemské záležitosti wedl Alfred pomocí trojího shromáždění radd; w prwním seděli jen jeho důwěrníci (ministři); druhé záleželo z biskupů, hrabat a jiných šlechticů, náměstků a saudců, a třetí shromáždění byla radda národní (wittenagemot) později parlament zwaná, w které nejwážnější majitelé statků beze wšeho wolení sedáwali. Prawí-li se o Alfredowi, že zlaté náramky na weřejné silnici wěšel, aniž se jich kdo dotknul, zajisté došel wrcholu sláwy swé ohledem na spráwu zemskau. Zemřel r. 901.

§. 4. *Král Eduard; nowé rozmíšky. — Králowé Athelstan, Edmund a Edred; biblí w saské řeči; spor mnichů a kněží swětských; mnich Dunstan. — Králowna Elgiwa. — Král Edgar; wlci dwojího druhu. — Elfrida. — Nowé nájezdy Danů. — Zawraždění Danů na rozkaz krále Ethelreda. — Dobytí Anglicka od danského krále Swena.*

Alfreda a Ethelswity druhorozený syn, Eduard, nastaupiw wládu, potkal se s odporem swého strýce Ethelwalda, welikau stranu w Northumbersku majícího, po jehož zahynutí w boji r. 905 nicméně neustálé wzpaury w krajině té wznikaly, ačkoliw Eduard ponejwíce wítězem býwal. Wystawěl několik twrzí, upewnil rozličná města, odrazil nájezd Danů, Northumbersko i wýchodní Angly si podrobil, kdež z wětšího dílu Danowé po mnohonásobných nájezdech byli se usadili, wzniknul i nad Brity we Walesu a w Kumbersku. Za jeho nástupců Athelstana, Edmunda a Edreda, nastáwaly podobné nepokoje se strany laupežných Danů w Northumbersku; Edmund wydal zákon, aby zajatí laupežníci byli wěšeni; on wšak padnul sám rukau laupežníka. Za Athelstana byla biblí do saské řeči přeložena, za Edreda nabýwali mnichowé, zwláště řád Benediktinů, weliké moci nejen w církewních, nýbrž i w občanských záležitostech. Jako wšady jinde, nastal i zde prudký boj mezi swětským a řeholním duchowenstwem. Ačkoliw dekret papeže Ře-

hoře VII, w kterém se kněžím w bezženstwí (w cœlibatě) žíti přikazowalo, teprwa r. 1074 wyšel, přec trwalo úsilí, aby se to w skutek uwedlo, již několik století před tím. Zakládáním řádů mnichů, kteří hned z počátku aspoň z wětšího dílu w bezženstwí, od lidu odděleni, žili, napomáhalo se onomu směru, kdež zatím swětské duchowenstwo pořád auzce s národem bylo spojeno, nabýwajíc ale wíc a wíce bohatstwí, také we swém powolání ochabowalo a we swých mrawích klesalo. To nemohlo se srownati s přísnými a tužšími formami, jaké u stawu řeholnického se zjewily. Nastáwal boj. W čele anglických mnichů stál Dunstan, opat Glastonburský, ze šlechtické rodiny anglické pošlý, kterýž nepochybně řád Benediktinů do Angličan uwedl. Král Edred řídil se podlé něho, a Dunstan proti posawadnímu obyčeji podělowal mnichy farami a jinými auřady swětského duchowenstwa, čemuž ono z počátku, ač marně, odporowalo. Nastaupiw král Edwy r. 954 na trůn, zahořel láskau ku krásné Elgiwě, princezně z králowského rodu, která s králem we čtwrtém stupni byla příbuzná. Pojaw ji za choť, musil od Dunstana trpké slyšeti wýčitky, začež ze země ho wypowěděw, hněw církwe i lidu proti sobě pozdwihnul. Sám arcibiskup Kanterburský prohlásil sňatek za neplatný. Nemoha král Edwy tomu odolati, wydal nepřátelům choť swau, která žhawým železem w oblíčeji byla zohawena, a do Irska odwežena, a wšak po zahojení rány wrátila se zpět, byla jata, mučena a odprawena; proti králi sesnowala se wzpaura; z wyhnanstwí nazpět přišlý Dunstan postawil se w čelo; králůw mladší bratr Edgar prohlášen za krále, a země we dwě části rozdělena, až krále Edwyho smrt dalším rozmíškám konec učinila.

W takowých okolnostech trůnu došlý Edgar (959) jsa mnichům powolný, udusil wšecky domácí wzpaury, i wpády Danů odwrátil. W sewerním Anglicku měl pořád pohotowě znamenité wojsko, loďstwo silně rozmnožil, a poplatný byl mu prý i Kenneth, král skotský.

Učiniw Dunstana arcibiskupem Kanterburským, zůstawil jeho správě wšechny církewní záležitosti Anglicka, mnišské fary a kláštery hojně nadal, a proti wýstřednostem swětského duchowenstwa, jako jsau byly pití a rozkoše, sám

prý u weřejném shromáždění mluwil, ačkoli řeholní duchowenstwo ze ctižádosti, lakomosti a powěrčiwosti omluwiti se nedalo. Slawně pečuje o to, aby zemi lidských wlků, podkupitelných to saudců zbawowal, očistil Anglicko od wlků skutečných, kteří z hor Walesských přicházeli. Walesané neodwádějíce již poplatku z dobytka, musili za to tři sta wlčích hlaw odwésti, a zločincům anglickým slibowalo se odpuštění, jestli w ustanowené lhůtě jistý počet wlčích jazyků odwedau.

Ačkoliw sám Edgar, jak nahoře podotčeno, proti nemrawům mluwil, neslaužil přec wlastní jeho příklad za žádný wzor: byltʼ do mnohých pletek milostných zamotán, z kterých snad pletka s princeznau Elfridau, dcerau hraběte z Devonshiru, nejpamátnější jest. Dáwno slyšel mluwiti o kráse této mladice; poslal tedy swého miláčka Ethelwalda na zwědy, který, spatřiw ji, wášniwau láskau k ní pojat byl, a otce o její ruku žádal. Dwořenín slawil potichu sňatek, a oklamanému králi sdělil o kráse dcery Devonshirské tolik, že swět wždy wíc hluku nadělá, než prawdy jest. Ješto wšak ona nejbohatší jest dědičkau w zemi, že by tedy sám o dowolení, moci ji za chotʼ pojmauti, pokorně žádal. Zwěděw později o klamu tom, wyjel král jako maně do krajin choti swého již nemilého miláčka, a paní Ethelwaldowá, přes zápowěd swého muže, kterýž ji o blesk koruny připrawil, zjewila se před králem w nádheře čarokrásné. Ethelwald byl na to w státních záležitostech do Northumberska poslán a tam zawražděn. Elfrida stala se králownau a matkau potomního slabého krále Ethelreda II a půwodkyní mnohých různic.

Na trůn dosedlý Edgarůw starší syn Eduard (975) klesnul po čtyrech létech panowání swého rukau wraha Elfridina, načež wládu nastaupil Elfridin syn, Ethelred II (978), slabý, neschopný kníže; pročež Sweno, král Danů, a Olaf, král Norwegů, zase u pobřeží Anglicka se zjewili (994), a po řece Humberu do země wnikše, drancowali a plenili. Jim naproti postawená walná armáda anglická byla po welikém prolití krwe zahnána, a země známkami hnusné krutosti Danů pokryta. Ethelred wykaupil sebe a zemi poplatkem 160.000 zl. stř.; morští laupežníci odešli; Sweno wšak se

brzo wrátil (998), jelikož poplatky byly olejem wléwaným w plamennau, kořisti žádostiwau mysl jeho. Podruhé wycenil si nelaupení, nedrancowání swé na 250.000 zl. stř., čímž dychtiwost jeho ještě wíce wzrostla.

Brzo udála se příčina k oprawdowému rozhořčení Danů. Již o mnoho let dříwe založili několik osadních měst w rozličných krajinách Anglicka, kdež nepomícháni s lidem anglickým žili, jakožto udatní wojínowé w samé armádě anglické slaužili, zpupně si počínali, ženy a dcery swáděli, a při každém nowém přistání danských krajanů swých zrádně proti národu se chowali. Slaboch Ethelred uzawřel wšemu tomu najednau přítrž učiniti, a Danowé w Anglicku bydlící byli tajně a šmahem dne 13. Listopadu 1002 zawražděni — předchůdkyně to sicilského nešporu a Bartolomějské noci. Danowé byli snad jen z weliké části zawražděni; ješto w *Northumbersku* a wýchodních Anglech skoro samojediní sídlili, tedy se to jen na Dany we Wesecku a w Mercii wztahuje. Gunilda, sestra danského krále, za anglického hraběte prowdaná, byla též zawražděna u přítomnosti krále Ethelreda. Plesali ještě nad wítězstwím, že dáwného nepřítele swého potřeli; tu Sweno, zwěděw o zrádné krutosti anglického panowníka, s welikým loďstwem přistál (1003). Swé zbraně podtají používati umějící Angličan wáhal udatně se postawiti proti nepříteli; nebylo tedy nic přirozenějšího, nežli že wládař anglický znowa třiceti tisíci liber šterlinků wykaupiti se uzawřel. Danowé to přijali; a wšak nepochybně widauce, že takowýto prodej laupežiwosti wíce jim wynáší, než drancowání skutečné, opakowali swé přistáwání w nedlauhých lhůtách; a mimo to měli přec do roku 1013 skoro celé Anglicko we swé moci; jenom Londýn se ještě držel, až konečně při wšeobecné bídě, strachu, nedůwěře a sporech Ethelred nucen byl utéci se do Normandie k wéwodowi Richardowi, jehož dceru Emmu za choť a s ní dwa syny Alfreda a Eduarda měl. Sweno zaňaw anglickau zemi, dal se pokřestiti, šest neděl na to wšak zemřel (1014). Angličtí Danowé wolili za krále Swenowa syna Kanuta čili Knuta, a Angličané powolali nazpět Ethelreda. Jeho wšak wáhawost, lehkomyslnost a babstwí k tomu přispělo, že nepřátelé zemi wětším dílem opět

mu odňali, on pak posléze w Londýně přirozenau smrtí sešel (1016).

Ethelredůw syn Edmund byl sice za krále wolen, jeho wšak králowstwí bylo tuze nejisté; odporowalť mu Kanut, potom Kanut Weliký nazýwaný, a zrádcowé země, wlastní jeho swak Edrik a jiní. Danowé zwítězili w prwním boji a plenili, a Kanut dal rukojmím anglickým swému otci odewzdaným, nosy a ruce uřezati a u Sandwichu je utopiti; že pak Edmund ještě dosti síly měl, a druhau i třetí armádu do pole postawil, učinili danští a angličtí pánowé mezi swými králi narownání, Kanut obdržel sewerní, Edmund jižní část. Když ale na to Edmund w Oxfordu od Edrika najatými wrahy se swěta byl sklizen, wstaupil Kanut na trůn celé říše.

§. 5. *Král Kanut panowníkem trojího králowstwí. — Auklady krále Harolda. — Král Hardiknut. — Hrabě Godwin.—Eduard swatý; wzpaury Godwinowy.—Eduardowa kniha zákonů.—Král Harold.*

We weřejném shromáždění dal Kanut lichým swědkům přisáhati, že Edmund, opominuw nezletilé dwa syny swé, Edmunda a Eduarda, za dědice koruny jej ustanowil. Od sněmu bylo to potwrzeno, načež Kanut oba mladé prince swému spojenci, králi šwédskému odeslal, aby je zabil; on wšak do Uher je odeslal.

Obyčejný osud zrádců, že jimi powrhuje i ten, jemuž zradau poslaužili, potkal i anglické zrádce krále Edmunda. Edrika dal Kanut stíti, druhé též odprawiti aneb wyhnati; seslabil i jiné bohaté a mocné pány, mezi Angličany a Dany nečinil žádného rozdílu, a wyrwaw zemi z dlauhých nepořádků a prolévání krwe, pojal za choť Emmu, wdowu Ethelredowu, sestru Richarda, wéwody normanského, kterýž Angličanů wždy horliwě se ujímal. Emma tato, starší než Kanut, blahodějně působila na krutau powahu Kanuta, že lásky u poddaných dobýti si hleděl, náboženstwí a wědomosti rozšiřowal, i maudré zákony wydáwal. Méně slauží jí ke cti, že dle swatební smlauwy s Kanutem od poslaupnosti na trůn swé syny s Ethelredem, Alfreda a Eduarda,

wylaučiwši, jen syny z druhého manželstwí ke trůnu za schopné prohlásila.

Maje takto Kanut upewněnau moc w Anglicku, wypravil se do Danska, jemuž se strany krále šwédského nebezpečí hrozilo. Na cestě doprowázel ho Godwin, anglický hrabě, kterýž udatností se wyznamenaw, tím základ ku potomní moci swé položil. Při druhé wýprawě učiniw autok na Norwegy, a krále Olafa zahnaw (1030), dobyl jich, a jsa tudy králem danským, anglickým a norwežským, mohl se za nejbojownějšího a nejmocnějšího panowníka toho času w Ewropě powažowati. Uwed křesťanské náboženstwí do Danska, čímž powaha národu toho auplně se změnila, stawěl kostely i w Anglicku, nadáwal kláštery, putowal do Říma a nábožnost poslední doby jeho žiwota we srownání s předešlau bojowností zawdáwala dwořenínům hojné příležitosti ku pochwale a pochlebenstwí. Ctěn a strachowán pro panowání nad rozsáhlými zeměmi a welikým nazwán, zemřel w Shaftesbury r. 1036, ustanowiw tři swé syny: Swena za krále w Norwegách, Hardiknuta w Dansku a Harolda w Anglicku.

Harold, příjmím Zajíc, že rychle běhati uměl, nalezl hned na začátku silného odpůrce we swém bratru Hardiknutu, kterýž wlastně dle swatební smlauwy Kanuta s Emmau králem anglickým býti měl. Usnešením anglických pánů byla wšak země od Temže na sewer Haroldowi, na jih Hardiknutowi přiřčena, w jehož nepřítomnosti prozatím Emma, jeho matka, wládnauti měla. Ješto ale králowna Emma při sobě měla syny swé, Alfreda a Eduarda, potomky starosaských králů, jež nyní na trůn Wesecký powznésti zamýšlela, zwal je Harold welmi wlídně do Londýna; nedůwěřiwá ale matka poslala jen Alfreda, jenž na cestě na Haroldůw rozkaz zrádně přepaden, jat, oči zbawen a do kláštera Ely uwržen byl, kdež brzo na to zemřel. Šest set jeho průwodčích bylo zároweň krutě zawražděno. Nástrojem činu toho byl nepochybně hrabě Godwin. Zwěděwši to Emma, prchla se synem swým na pewnau zemi do Normandie, a Harold, zmocniw se celé říše, zanechal ji po čtyrech létech, od nikoho neželen, swému bratru Hardiknutu.

Hardiknut byl w Angličanech slawně přiwítán (1040);

hned po korunowání dal na jewo známku celé mysli swé, poručil totiž wyhrabati mrtwolu swého bratra Harolda a do Temže ji wrhnauti; od rybářů nalezenau a pochowanau welel znowa zemi wyrwati a do wln hoditi, až zloba jeho přec konečně swého cíle minula a bratr pokojně již w lůnu země odpočíwal. Maje wyplatiti danské loďstwo, na kterémž do Angličan připlaul, uložil Hardiknut těžkau daň za čas hladu. Při tomto přísném wydírání peněz byl Godwin, wéwoda Wesecký, jeho wěrným pomocníkem, kterýž napotom na pobídnutí Emmy aneb jejího syna Eduarda od Yorského arcibiskupa co wrah Alfreda obžalowán byl. Godwin utek se k lakomosti krále, jemuž krásnau loď pozlacenau s řezbami a osmdesáti wesláři darowal, obdržel od něho powolení, aby swůj podíl we wraždě Alfreda odpřisáhnul; Godwin to učinil, a wzájemnau pomocí zločinců zastřela se sprawedlnost smutečným rauchem. Násilné a nesprawedliwé panowání knížete toho trwalo jen dwě léta; zemřel w Lambetu následkem prostopášnosti, a den jeho úmrtí byl od Angličanů slawen (1041).

Eduard, syn Emmy a krále Ethelreda, pro swau nábožnost Wyznawačem nazwaný, měl mnoho soků; žilit ještě w Uhřích potomci Saských králů, Edmund a Eduard, a Magnus, král danský a potomek Kanutůw, osobil si též práwo ku koruně anglické. K tomu ke wšemu neměl Eduard přec dost silné strany w zemi, aby rychle swého cíle dosáhnul; utekl se tedy o pomoc ke starému nepříteli swé rodiny, k mocnému Godwinowi, kterýž wida, že prospěch obau nyní spojen býti může, staré záští odložil, a trůn potomka starých králů upewniti pomohl. Angličané nad tím radostní, dopustili se hned nějakých násilností proti Danům, což ale dobromyslný Eduard zase narownal, a wíce než dwaustoleté spory mezi Angličany a Dany došly swého konce. Příchodem a nájezdy Danů na zem anglickau nenastaly žádné w ní změny, ani w řeči, jelikož Danowé a Anglosasowé jednoho byli půwodu, ani w náboženstwí, we státním zřízení, aniž w čem jiném, wyjmauc wystawěné od nich zámky a rodiny s danskými jmény.

W Normandii wychowaný Eduard byl nakloněn obyčejům, zákonům i obywatelům oné země. Z počátku byla

wláda jeho tužší, ješto wšeliká od předešlých panowníků učiněná nadání zase odňal, a piklů žádostiwau matku swau Emmu do kláštera zawřel. Že ke dworu přišlí Normané na wládu weliké měli působení, začal mocný Godwin na to reptati, až se konečně jeho nenáwist činem zjewila (1048). Eustach, hrabě Bouloňský, přišel do Angličan nawštíwit krále Eduarda, šwagra swého, od něhož slawně byl přijat. Na zpáteční cestě do Normandie byl jeho sluha we sporu s měšťany Doverskými zabit; mezi hrabětem, jeho průwodčími a měšťany Doverskými nastal prudký boj; s každé strany padlo as 20 osob, a hrabě, nucen jsa utéci, žalowal w Glocestru králi. Godwin, okresu Doverského náměstek, dostal rozkaz obywatele Doverské potrestati; nezachowal se ale podlé králowa poručení. Wida však, že by swau neposlušností bez auplného odporu nic nepořídil, sebral pod záminkau udušení nepokojů wzniklých we Walesku, walný počet wojska, s nímž krále w Glocestru přepadnauti zamýšlel. Král byl o tom zprawen, sebral též mocné wojsko, postawil se na odpor, a Godwin wida, že by wojsko nestálé a wítězstwí nemožné bylo, rozpustil wojáky, a k Balduinowi, hraběti flanderskému, uprchnul. Jeho a syna Harolda statky byly pobrány a sláwa rodiny té na nějaký čas utuchla.

Nicméně že Godwinowa strana w Anglicku ještě dost silná byla, a hrabě Flanderský loďstwem mu přispěl, nastala za nedlauho změna w jeho osudu. Přistál k ostrowu Wightu, kdež jeho syn Harold s loďmi w Irsku najatými k němu se připojil; příwrženci rozmnožowali jeho sílu; wplaul do Temže, zjewil se před Londýnem, kdež král na odpor se mu postawiti žádal; mnozí ale pánowé, někteří zcela Godwinowi tajně náchylní, sprostředkowali spor pod wýminkami, aby král jinozemské důwěrníky propustil, a Godwin za budaucí dobré chowání swé rukojmí dal. Úmrtím Godwina (1053) došel jeho syn Harold wšech prospěchů nadřečeného sprostředkowání.

We ctižádosti otcowi rowný, we ctnostech a rozumu nad něho wynikající Harold dobyl si Eduardowy náklonnosti skromným a wlídným chowáním, a přízně u lidu swau štědrotau a zdánliwau upřímností; moc jeho zmáhala se každým dnem, a již začalo se mluwiti o něm jakožto o nej-

schopnějším nástupci na trůnu, ješto Eduard s Editau, Godwinowau dcerau, žádných neměl potomků. Král slyše rozpráwěti w ta slowa, byl pojat hrůzau při myšlénce, měla-li by nenáwiděná někdy rodina a wrahyně jeho bratra Alfreda nastaupiti na trůn anglický. I myslil zůstawiti korunu swému bratrowi Eduardowi uherskému, kterýž ale brzo na to (1057) zemřel, a syn jeho Edgar, byl mladý, malomyslný a nečinný. Při tomto stawu králi nemilém wynikal Harold wýš a wýše: pod princem Grifinem nepřátelsky wystaupilé Walesany porazil a koruně anglické poplatnými učinil, swého wlastního bratra Tosti, jenž co náměstek w Northumbersku lid utiskowal, swrhnul, a Merkara od samých obywatelů zwoleného potwrdil. Tím došla jeho láska u lidu takowého stupně, že tajiti zřetel swůj ku koruně za nebezpečné již nepokládal, — a druhowé to slyšíce udělili mu za to pochwaly. Těmito strastnými okolnostmi, stářím a nemocmi sklíčen, dokonal král Eduard žiwot swůj dne 5. Ledna 1066.

Kniha zákonů, kterau tento král ze zákonů Ethelberdowých, Inowých a Alfredowých sebrati dal, a na nižto se pozdější wěkowé často odwoláwali, byla nejwětší zásluhau swatého Eduarda.

Swými schopnostmi, láskau u národu, pomocí duchowenstwa, a zdá se i wolením na wšeobecném shromáždění nastaupiw Harold na trůn, uchopil se důrazných prostředků k nestrannému konání sprawedlnosti; zákony dal znowa prohlédnauti a oprawiti, a rušitele weřejného pokoje potrestal. Se strany wšak jeho bratra Tosti, jenž do Flanderska byl uprchnul, a od krále ku králi chodě, je proti swému bratru, co tyranowi a nezákonnímu panowníku powzbuzowal, nastáwalo oprawdowější nebezpečí. Tosti přistál u Wightu, žádal paličného, plenil pobřeží, až Merkar na něho udeřil a jej porazil. Tostiho wšak spojenec Harald Sigurdsen, král norwejský, odwáděje swé práwo ku koruně anglické od swého otce Magnusa, přistál s loďstwem k aустí Humberu; se zbytky poraženého wojska Tostiho se spojil, naproti postawené wojsko pod hrabětem z Mercie a Northumberska porazil, města Yorku dobyl, až konečně Harold s wycwičenějším wojskem a s lidem ode wšad jemu na pomoc spěchajícím u Standfortu krwawau půtku s ním swedl

a Norwegy na hlawu porazil. Harald Sigurdsen i Tosti padli w boji, a Harold zmocniw se norwežského loďstwa, welikomyslně powolil Sigurdsenowu synu s několika loďmi odtáhnauti. Slawné bylo wítězstwí; welikéť armády stály naproti sobě, nadšená radost rozšířila se po celé zemi, a koruna Haroldowa byla by snad mnoho století zůstala skwělá, kdyby s jiné strany nebyla krutá zahučela bauře, která, překotiwši Haroldůw trůn, i anglosaskau říši z kořen wywrátila. Dne 28. Září 1066 přistál k anglickému pobřeží normanský wéwoda Wilém, příjmím Podmanitel.

ČÁST IV.

Dějiny anglické za panowání králů normanských (1066—1154).

§. 1. *Osazení Normandie od Normanů. — Wilém. — Rozmíšky Normanů. — Přechod jejich do Anglicka. — Bitwa u Hastingsu. — Společenský přewrat a jeho následky. — Swáry w rodině Wilémowě. — Oddělení Normandie od Anglicka.*

Pohlédneme-li na minulá století, widíme, že po zahlazení Britů, po odchodu a wyhnání Římanů w polowici pátého století po Kristu, hlawně národowé čeledi germanské, Anglowé, Sasi, Dani, Norwegowé a konečně Normané na anglický ostrow se wyrojowali, úžasnau surowostí se trauce, jedni na rozwalinách druhých moc a wládu zakládati usilujíce. Oborem wálečného jednání jejich bylo wšak jen pauhé Anglicko. Ostrow irský a poloostrow skotský, swými dobami owšem do bojowného wíru schwacowány, setrwaly posud we swé starobritské samostatnosti. Jen Anglicko stalo se diwadlem zmítawých wln Normanů, sewerních obywatelů. Události a zjewy žiwota Normanů w Angličanech, čili Anglosasů, jakož i Normanů danských, pokud s anglickými w nájezdech a bojích se stýkali, w krátkosti jsme slyšeli. Nyní přistupujíce ku přewratu, od Normanů francauzských w Angličanech spůsobenému, několik jen slow o jejich se usazení na pobřeží francauzském položíme.

Walnější nájezdy Normanů na pobřeží anglické začaly se, jak nahoře podotčeno, r. 832, na pobřeží francauzské r. 876—885, kdež po řece Seine na lodích 40.000 mužů až ku Paříži připlaulo a přes rok ji obléhalo. Francauzský panowník, Karel Tlustý, wykázal jim krajinu burgundskau, kdež ještě za krále uznán nebyl, ku přezimowání, kterauž oni strašně poplenili. Nowě zwolený král francauzský, Eudo, porazil arci skoro 20.000 Normanů; pro nepokoje wšak na jiné straně wzniklé musil odtáhnauti, a Normani rozkotali

několik míst, ano i na samu Paříž autok učinili. Nowé přistáwaly hordy, ješto Francauzsko, jakož i Anglicko, swých lesů nepoužíwalo ke stawění lodí, aby barbarům těm w přistání odporowalo. Pod správau Rolla, nepochybně wyhnaného danského prince, plauli po řekách Loire (Ligeře), Seine (Sequaně) a Garonne (Garumně) nahoru; sídlo swoje w Rouenu w Neustrii (potomní Normandii) rozbili, a na wše strany w dobýwání swém pokračujíce, wšady známky krutosti a diwokosti swé zůstawowali. Již nahoře jsme widěli, že mnozí Danowé, k Anglicku přistáwající, bez welikého rozmýšlení křesťanské náboženstwí přijímali; barbarům, k tomu ponejwíce mořským laupežníkům, nemnoho na tom záleželo, měli-li Boha tím neb oním spůsobem ctíti. Takto se stal i Rollo křesťanem, pod jménem Robert; dceru Karla Zpozdilého, Giselu, pojal za manželku, kteráž částku Neustrie za wěno *obdržela*, a we smlauwě r. 912 uzawřené postaupeno jemu ještě Bretaňsko pod wýmínkau, že obě krajiny od panowníka francauzského w léno přijímá, a protož slib wěrnosti mu složiti, totiž nohu políbiti, musí. Nowé swoje wéwodstwí zřídil Rollo docela podlé francauzského státního spůsobu: mělť swé státní auředníky, swé hrabata a biskupy; spráwa a zákony byly francauzské, a w nich i řeč francauzská, která w oné době ještě téměř latinská byla. Napomáhal i swazkům mezi Francauzy a Normany, tak že během wěků sewerní barbaři w státním zřízení, w náboženstwí, we mrawích, obyčejích i w řeči francauzských sausedů utonuli.

Několik let na to připlauly nowé hordy Normanů po řece Loire, jež král Rudolf buď z Francauzska wyhnal, aneb mezi Normany w Normandii se usaditi přinutil. Francauzští panowníci powažujíce wšak normanské wéwody přec jen za nemilé sausedy, chtěli welikė to léno auplně se swau korunau spojiti; tak králowé Ludwík Zámořský a Lothar, jenž proti normanskému wéwodowi Richardowi zbraně se chopil, načež nowé haufy Danů ku pomoci přitáhly, a r. 962 welikau část Francauzska poplenily. Mnozí stali se křesťany, mnozí dostawše peníze, zase odtáhli. Konečně Jindřich I. hledal příležitosti, aby toho cíle došel. Za jeho panowání putowal normanský wéwoda Robert II., Wiléma Podmanitele

otec, do zaslíbené země; nemaje wšak z manželstwí žádných dětí, přiměl na sněmu stawy k tomu, že jeho pobočního syna Wiléma za dědice přijali a uznali, k čemuž i král Jindřich přiwolil.

Na zpáteční cestě zemřel Robert, a normanští pánowé začali r. 1037 rozněcowati domácí swáry. Udatný a maudrý Wilém, ač ještě mladík, odolal sice wnitřním wzpaurám, ku pomezí ale táhl Jindřich, a město Argentan spálil; wida wšak, že by Normandie tak snadno dobýti nemohl, spojil se konečně s Wilémem proti jiným domácím nepřátelům. Po wydobytém wítězstwí začala w něm wznikati nowá žárliwost na Wiléma pro welikau jeho moc a bojownau mysl. Z té příčiny podporowal Jindřich Tella, syna Richarda II., wéwody normanského, kterýž o práwo k Normandii se hlásil, od Wiléma wšak poražen byl. Zakořeněná wznikla nenáwist mezi Jindřichem a Wilémem, která r. 1054 w nowý boj wypukla. W čelo jedné armády postawil Jindřich swého bratra Euda, s druhau táhl sám s jiné strany do Normandie. Wilém postawil též dwě wojska naproti, Eudo byl poražen, a Jindřich přinucen podrobiti se Wilémowým wýminkám.

Neustálými různicemi domácími a wojnami s králi francauzskými nemělo panowání nad Normandií weliké jistoty a radosti. A snad wíce tyto okolnosti, než od Wiléma předestíraná slowa, že jej sestřenec jeho Eduard, král anglický, za nástupce wywolil, pohnuly wálečného panowníka postawiti se w čelo udatností tenkrát proslulých Normanů, a za průliwem pewnější založiti trůn. Ješto koruna anglická na hlawě neméně bojowného Harolda se nalézala, nahlédnul Wilém, že osudná wěc zbraní se musí rozhodnauti. Boje žádostiwé zástupy, nejen Normanů než i Francauzů z okolních krajin, hrnuly se k němu se wšech stran; we Francauzích panowaly zmatky; německý císař Jindřich IV. byl we srozumění, papež poslal zaswěcený prápor, protože Wilém slíbil, že anglickau zemi od něho za léno přijme; Harold co neprawý panowník do klatby dán, a 60.000 bojowných leskle oděných mužů plaulo na 300 lodích, a u města Hastingsu w krajině Sussecké přistálo. Normanowé ti nepřistáli již jako pustošící předwěké hordy; přísnáť panowala kázeň u wojště, kteréž čekalo pokojně čtrnácte dní

w táboře dílem pro zotawení, dílem k wyzwědění, jaký as bude míti ohlas předstírané práwo k nowé koruně jejich panowníka. Wilém odeslal loďstwo do Normandie nazpět, aby méně udatným žádné nezbýwalo naděje k útěku.

Po wítězstwí Norwegů hrdý ještě Harold přitáhl s wojskem hájit od národu udělenau sobě korunu; a trůn anglický neměl nikdy před tím mohutnějších soků. Haroldowi raděno, aby w rozhodnau bitwu se nepauštěl a jen částečnými půtkami aby nepřítele unawowal, ješto w rozhodných bitwách dorážející nepřítel na cizí půdě z wětšího dílu wítězem býwá, wěda, že padne-li, po něm weta jest. Harold ale postawil se w čelo. Wéwoda Wilém, silného jsa těla, nawrhnul králi Haroldowi, aby wěc saubojem se rozhodla a krwe mnoha tisíců se ušetřilo. Harold nepřiwolil k tomu, a wojíni čekali jen na ranní úswit, aby se srazili. Oba panowníci stáli w čele swého wojska; Wilémowo zpíwalo píseň Rolanda, slaweného a Dantem zwěčněného reka z časů Karla Welikého. Šípami Normanů hustě stojící wojínowé angličtí klesali; brzo přišlo k seči a bradaticemi Angličanů nastalo weliké prolití krwe normanské. Zmatek wzniknul w řadách, a Wilém, stoje na kraji záhuby, wybraným zástupem přispěl ku pomoci změtenému wojsku. Bitwa zase obnowena; na wšelikých místech hleděl Wilém prolomiti řady nepřátel, tak že tři koně pod ním zabiti; wida wšak anglických řadů neprolomnost, na oko cauwal. Tím wylákáni jsau nepřátelé z místa swého; Wilém toho použil, dal znamení Normanům swým, kteří jako hromonosná bauře zase k autoku hnali, anglické wojsko rozdělili, a na wýšinu stíhali. Při zmatku tom létal na koni Harold od řadu k řadu, wojsku srdce dodáwal a na čestném místě udržeti je hleděl. Wáha wítězstwí klonila se opět proti Normanům, klesali walem, jen že ochabující udatnost wojínů znowa rekowstwím wůdců byla zotawowána. Ani wojskem, ani wůdcema nerozhodnutau bitwu rozhodla konečně náhoda. Na normanskau pěchotu wztekle udeřiw Harold, byl šípem do hlawy raněn, a králowská mrtwola byla mezi zabitými sotwa poznána. Po boku bojující dwa bratry jeho potkal tentýž osud.

Králowa smrt odňala wojsku wšechnu udatnau mysl;

cauwaloť na wšech stranách, a wítězní Normani je stíhali. Od jitra po wečer bylo wítězstwí na wahách, se západem slunce wyšla wšak Wilémowi záře koruny Albionu, lemowaná krwí as 30.000 padlých bojowníků.

Po ztrátě bitwy, we které král a jádro wysoké šlechty na místě zůstali a wojsko dílem zhynulo, dílem rozptýleno bylo, pojal strach národ anglický. Wilém použiw toho a po odporu dobyw Doveru, táhl na Londýn, kdež duchowenstwo dle Říma se řídíc, pro něho weřejně se prohlásilo, a šlechta i sám Edgar, prawý dědic koruny, w táboře jemu se podrobili, načež od Yorského arcibiskupa we Westminsteru, části Londýna, korunowán, dle způsobu anglosaských králů přisáhal, že církew hájiti, zákony říše zachowáwati a lid nestranně sprawowati bude. Když ale na to wzpaury proti němu wypukly, powažowal Wilém Anglicko za wydobytau zemi, a weliké změny byly toho následkem.

Změny společenského stawu, od Britů, Římanů a Anglosasů na poloostrowě tom způsobené, z nejhlawnějších částí známe; Normani byli tedy půwodem čtwrté doby anglického společenstwa. Iberowé utonuli w Britech, Britowé nabyli jiného twaru od Římanů, a ti wšickni, co jich pozůstalo, byli zachwáceni od Anglosasů. Mnoho-li ducha, mrawů, obyčejů, zwyků a tím i zákonů, mnoho-li řeči zwláště starořímských obywatelů do anglosaštiny přešlo, stíží dá se ustanowiti; že by to zcela holé a prázné býwalo, že by jen pauhá těla do wítězného národu byla wklauzla, mysliti nelze. Po ukončení Římské wlády nad Anglií nastal lomoz obywatelů sewerních. Wojnami mezi Anglosasy, Dany a Norwegy nenastaly žádné patrné změny w obywatelstwu; příchodem wšak Normanů, ač také sewerních obywatelů, nastal přewrat auplný.

Anglosaský národ záležel ze tří stawů: z pánů, thannowé nazwaných, z keorlů, nebo-li rolníků w jistých okolnostech, měli-li totiž jistau část půdy, kostel, saudnau stolici atd. we swé moci, i mezi thanny přejíti mohaucích, a z otroků nebo-li newolníků. Thannowé a wšickni majetníci statků žili na swých panstwích jako patriarchowé, samostatně; neboť když Anglosasowé země dobyli, urwal každý podlé síly swé kus země we swau moc, tudy sedmero krá-

lowstwí, a w nich zase pánowé, kteří, ač králům poddáni, na swých statcích přec samostatně, patriarchalně wládli, a keorly a otroky we swé službě měli. Nižším třídám bylo wšak wolno pod jistými wýminkami do wyšších postupowati. Staw tento wznikl z oné diwoké powahy národů, při které každý sám sebe za samostatného maje, na druhého ohled nebeře. Král Wilém učinil tomu konec. Swým šlechticům a w bitwě u Hastingsu proslulým wojínům normanským i francauzským darowal čili w léno dal statky anglických pánů pod wýminkau konání wojenské služby; zřídilť sedm set welikých lén čili baronií, kteráž zase w šedesáte tisíc podřízených lén čili podbaronií rozdělena byla; jenom někteří angličtí thannowé byli též nějakého podílu aučastni. Wše bylo nyní dědičné. I statky duchowenstwa byly za léno považowány. Ti wšickni záwiseli od krále, od koruny, co *dárkyně*; byl to kwět zlaupení země, kwět feudalní (lenní) saustawy, kwět králowské moci. Majetnost půdy stala se politickau mocí, podělení pánowé byli se swými podlenníky wětším dílem bojowníci, byly takořka posádky, armáda ač ještě rozptýlená, kterau král pohotowě měl. Twrze stawěly se na rozličných místech.

Zároweň se statky odňala se Anglosasům i řeč, aspoň při dwoře, při saudech, w zákonech a we školách; uwedenať mluwa francauzská *), kteráž, jak podotknuto, w onom wěku skoro ještě byla latinská, již Římané po dobytí Gallie po pět století tam rozšiřowali, a Frankowé na to po zachwácení Gallie jakožto národ surowý, newzdělaný, přijali. Nicméně, že roj Normanů tak walný nebyl, aby w ohledu řeči auplné samostatnosti byl mohl dojíti, protkáwaly se wespolek řeč anglosaská a francauzská, tak že nynější angličina z toho wynikla, a sice tím spůsobem, že ohledem na obor hmotných předmětů anglosaská, ohledem na obor wzdělanějšího, duchownějšího swěta francauzská čili latinská ponejwíce přewládá. Normanské řeči užíwalo se u we-

*) Mluwa francauzská, jakau Normani mluwili, která walně danskými čili normanskými slowy promíchána byla, tak že i sami Francauzowé s těží jí rozuměli. Z toho můžeme uzawírati jak z různých končin swěta angličina swáta jest.

řejných listinách až do Eduarda třetího (1327—1377), načež nynější anglická nastaupila. *)

Do Britannie přišla pláně sewerní, do které šlechetnější wrub Římský prostředkem Normanů a Francauzů wštěpen byl; diwoké tělo, duch přišel odjinud. Stáwající, zákonowé byli dle francauzské formy změněny a zlepšeny, jemnější we wšem spůsob a nádhernost uwedeny, ačkoliw ještě několik století trwalo, než lid wůbec wyššího umění a wědomosti pánů a wládařů swých wšímati si začal, a tuhost čili známá ona škrobenost anglického národu nikdy francauzskau spůsobilostí a jemností přelomena nebyla.

Mnoho se změnilo, weliký nastal přewrat we společenském stawu, lenní čili feudalní saustawa starofranská a germanská wůbec nabyla nowé síly dle newyhnutedlné zásady wšech tamějších laupežnických wůdců, kteří, nemohauce wšeho si přiosobiti, také swým spolulupičům kus kořisti, kus chleba hoditi musili. Owšem nebylo w tom mnoho lidskosti, politické síly wšak tím přibýwalo, ješto wůdce rozdělenau kořistí po boku si stawěl mnoho wěrných pomocníků. Tak stál i Wilém. Onť i duchowenských statků Normanům udílel. Lanc Franc, papežůw misionář, stal se arcibiskupem Kanterburským a primasem králowstwí.

Podrobiw si Angličany a wládu swau upewniw, odebral

*) Opinion (opinio, mínění), honest (honestus, čestný), attention (attentio, pozornost), to cestem (cestimare, wážiti si), nobilite (nobilitas, šlechta), to adore (adorare, wzýwati), devotion (devotio, nábožnost), motive (motio, pohnutka), preparation (praeparatio, příprawa), proposition (propositio, náwrh), suspition (suspitio, podezření), condition (conditio, wýminka), idea (idea, pojem, myšlénka), sculptor (sculptor, sochař), generosity (generositas, šlechetnost), venerable (venerabilis, ctihodný), debt (debitum, wina), a na sta i tisíce jiných. Anglosaština zachowala wšak swoje: Field (Feld, pole), wife (Weib, žena), daugther (Tochter, dcera), next morning (nächste Morgen, druhé ráno), to-begin (beginnen, začíti), bind (binden, wázati), bite (beißen, kausati), bring (bringen, přinesti), burn (brennen, hořeti), burst (berſten, puknouti), come (kommen, přijíti), creep (kriechen, lezti), dring (trinken, píti), fall (fallen, padnauti), fight (fechten, bojowati), fly (fliegen, létati), gild (vergolden, zlatiti), give (geben, dáti) atd. atd.

se na pewninu ewropejskau nawštíwit staré swoje poddané w Normandii. Netřeba uwáděti utiskowání a nesprawedlnost auředníků za čas jeho nepřítomnosti; po tomto násilném přewratu bylo dosti jiných příčin a pohnútek k rozžehnutí malých nepatrných nepokojů; když se wšak Angličané spikli a jako dříwe Dany, teď Normany šmahem podtají zawražditi uzawřeli, spěchal Wilém nazpět; (1067) spiklí se rozprchli, a nyní nastal nahoře udaný společenský přewrat Anglicka. Angličané byli odzbrojeni, a mnoho wysokých osob wystěhowalo se do Skotska (1068). Jména thannů mizela, a na jejich místo přicházela jména comtes (hrabata), vicomtes (místohrabata) atd.

Wilém začal se nedůwěřowati we swé poddané; nowé nastáwaly nátisky podrobeného národu a tím i nowé nepokoje a wzpaury, hlawně w krajinách sewerních, kde Edwin a Merkar, mocní ještě hrabata anglického půwodu, s knížetem Walesským, s Malcolmem, králem skotským, a Swenem králem danským se spojili, aby sobě staré swobody a Edgarowi trůnu zase dobyli. W čele mocné armády zahrozil jim Wilém, podkaupil wůdce danského loďstwa, hrabata přijal na milost, a s Malcolmem pokoj uzawřel. Tím wšak neodstranil se bídný, hrůzoplný staw, we kterémž Angličané i Normani se nalézali. Zpupnost se strany wítězů, nenáwist se strany podrobených, tyranstwí, zráda, aukladné wraždy byly strašidelné postawy anglické společnosti. Norman urážel Angličana, kterýž nedocházeje sprawedlnosti u normanských saudců, sám si jí hledal w saukromé pomstě, a mrtwoly Normanů nalézaly se w lesích a na silnicích každého dne. Mnozí pánowé taužili tedy po staré wlasti normanské, a Wilém musil je nowými pautati dary, musil nowých nátisků se dopauštěti, z čehož nowé wznikaly nepokoje a wzpaury. Obywatelé Northumberska učinili autok na normanskau posádku w Durhamu a 700 mužů zabili. Město York bylo spáleno, a 3000 mužů w pewnosti rozsekáno, a nepokoje wznikaly i w jižních krajích w Somersetu, Dorsetu, Cornvallu a Devonshiru. Wilém odolal wšemu; kdekoliw se zjewil, byl wítězem a pánem, zároweň wšak stal se i tyranem krajiny northumberské, nejhlawnějšího pramene wšech nepokojů; dalť ji popleniti, domy spáliti, polní

nářadí roztlauci; wíce než sto tisíc obywatelů zahynulo mečem neb hladem, a Wilémowu kletbu cítí prý krajina ta po dnešní den. Nyní pobral statky i nižší anglické šlechtě, jež mezi swé normanské příwržence rozdělil, a zatarasiw jí cestu ke wšem auřadům a důstojenstwím, zůstawil jí žebráckau hůl.

Za panowání králů saských mělo duchowenstwo welikau moc nejen nad lidem, nýbrž i nad králi samými; Wilém obmezil moc jeho pauze na církewní wěci, a daním je podrobil jako druhé poddané. Bylo to sice poważowáno za nátisk, Wilémowa moc ale byla tak pewná, že se ani střel Vaticanu nehrozil; wolilť k nejwyšším důstojenstwím církewním swé Normany, kteří mu na odporu nestáli. Wšemocný tehdejší papež Řehoř VII, swrhnuw německého císaře (1076), dosáhl swého cíle, že biskupská hodnost od swětské moci udělowána býti nesměla. Wilém se ale nezwiklal, a setrwal přitom, že Anglicko krom dáwno již uloženého peníze Petrowa nic wíce platiti nebude. Na slib papeži daný docela zapomenuw, nechtěl aby jeho poddaní kterého papeže bez jeho swolení uznáwali. Církewní zákony musily dříwe jemu předloženy, od něho potwrzeny býti, než nabyly platnosti. To též musilo se státi s každau bullí (listinau) aneb breve (papežowým listem). Kletba na duchowníky, státní úředníky a barony pronešená nesměla se bez jeho wůle uwésti we skutek. Naproti tomu přiwolil, aby papežský legat uwáděti mohl coelibat w anglickém duchowenstwu. Za oněch bludných a smutných časů božími saudy (ordaliemi), wodau totiž a ohněm, jakož i saubojem nejen w Angličanech, nýbrž po celé Ewropě konanau sprawedlnost hleděl odstraniti, a wyzdwihnauti žhawé uhlí a dewět žhawých radlic, které prý newinného po nich chodícího obžalowance nepopálí, zničiti saud wodau, w které hozený do ní winník se nepotopí, jakož i sauboje mezi žalobníkem a obžalowaným, w kterých práwo mající prý wítězí; což z nedostatku důkazů a rozumu člowěk rozhodnauti nemohl, to zůstaweno takowýmto saudům, a saudy ty nazwaly se božími! na místě: saudy lidské zpozdilosti, přewrácenosti, žalostiwé zaslepenosti a temnosti wěkůw, z kterých mnohá newinná duše před jasnější saud Boží byla

odprawena. — Nyní ustanowil Wilém, aby rozepře a wšecky jiné wěci rozhodowány byly od saudů z dwanácti lidí, kteří s obžalowanci na jednom a témž společenském stupni se nalézali. Tyto saudy přísežných byly sice již za panowání Sasů uwedeny, Wilém ale dal jim zákonní mocnost.

Mezi tím wypukla proti Wilémowi wzpaura w Normandii. Prozřetelný jsa, nechal normanské wojsko w Anglii, a s armádau ze samých Angličanů wytáhl, a wzpauru udusil. W době jeho nepřítomnosti sesnowalo se wšak spiknutí proti němu w Anglicku, tím hroznější, poněwadž Angličané s Normany se spojili; králowo libowolné, despotické panowání zdálo se již oběma stranám nesnesitedlné. W čele stáli Roger, hrabě z Herefordu, syn králowa miláčka Fitzosborna, a hrabě z Norfolku; onoho porazil Walter z Lacy, tohoto králůw bratr, tak že Wilém z Normandie nazpět přišed ničehož jiného na práci neměl, než buřice potrestati: mnozí byli oběšeni, některým oči wylaupnuty, jiným ruce uťaty; Roger prchnul do Danska, hrabě z Norfolku do Bretaňska.

Wilém, tento kníže statné mysli a rozumu, cti a slávy žádostiwý, potměšilý, krutý, mstiwý, laupežiwý a spořiwý, aby se jen bohatstwím honositi mohl, we swém podnikání rychlý a prudký, w době nebezpečí wšak chladnokrewný, powážliwý a neunawný, osm střewíců prý wysoký, silný, že luk jeho nikdo napnouti nemohl, málomluwný, zřídka wlídný, jenom k arcibiskupowi Lancfrankowi, k jiným přísný, wšem strašliwý, od mnohých nenáwiděný — kníže ten myslil nyní spokojeně a w bezpečí odpočinauti na ohromném lupu swém — na trůně anglickém; čerw ale w jeho rodinu se zahnízdiw, zmařil jeho naději. Měl čtyry syny, Roberta, Richarda (jenž na lowu od jelena zabit byl), Wiléma a Jindřicha. Robert, nejstarší, přijmím Kratina pro krátké nohy, byl udatný, wíce smělý než rozumný, wíce podnikawý než wěhlasný, ctižádostiwý a skoro netrpěliwý, že mu otec w cestě byl. Žádal tedy wyplnění otcowa slibu, že se náměstkem francauzské krajiny Mainské a dědicem Normandie stane; otec mu wšak odpowěděl, že se dříwe neswléká, až jde do postele. Druzí dwa jeho bratří, Wilém a Jindřich, otcowi miláčkowé, jednau swéwolně postří-

kali jej wodau; podezřiwý Robert wytasil meč, a starý wzpaurodusič král Wilém jen stěží ukrotil tuto wzpauru domácí, a wzniklého záští již nikdy nezničil. Robertowi byla nakloněna mladá šlechta normanská a bretaňská; i jeho matka tajně prý ho podporowala, aby otci wzdorowal. Wida konečně Wilém nezbytí, sebral w Angličanech armádu, wytáhl do Normandie, syn a jeho přiwrženci musili mu pole zanechati a na pewnost Gerberroyskau utéci, kdež se Wilémowi statně bránili. Náhodau sešli se w jedné šarwátce přílbicemi zakryti otec a syn, a při prudkém na se autoku poranil syn otce do ramena a s koně ho srazil. Hlas o pomoc wolajícího otce poznal Robert, přispěl mu ku pomoci a na zemi před ním za odpuštění prosil. Král ale, sedaje na synowa koně, na nějž mu syn pomáhal, wydal kletbu, odjel do swého táboru, a se synem teprwa w Rouenu se smířil a s ním do Angličan se wrátil, kdež práwě wpadlého krále skotského Malcolma nazpět zahnal.

Lowectwí, přirozený společník bojowných národů, bylo oblibau Sasů i Normanů; jemu byl oddán i Wilém; w Hampshiru dal na 30 mil rozkotati kostely, kláštery a wšecky wesnice, aby weliké měl lowiště, aniž ubohým obywatelům jaké udělil náhrady. Za králů saských měla šlechta práwo, lowiti w králowských lesích: Wilém odňaw jí i to, wydal přísné zákony, tak že zabití jelena, wepře neb zajíce ztrátau očí bylo trestáno, kdež zatím zawraždění člowěka pokutau se wyrownati mohlo.

Ku konci swého žiwota měl Wilém ještě malý spor s Filipem, králem francauzským. We francauzské krajině le Main, kterau Wilém k Normandii připojil, nebyla šlechta normanská wládě nakloněna. Aby normanskau moc seslabil, podněcowal král Filip nespokojenau šlechtu k weřejné wzpauře, a když stlaustlý Wilém, nějaký čas churaw jsa, w posteli odpočíwati musil, posmíwal se mu Filip, že se w šestinedělích nalezá. Wilém dal mu wzkázati, že až wstane a k auwodu půjde, tolik swíček zapálí, že králowstwí francauzské se tím rozžehne. A swíčky brzo hořely. S welikau armádau wniknul do krajiny pod jménem „Ostrow francauzský“ (Isle de France) na řece Marně a Oise, dobyl a spálil město Mantes; když ale kůň jeho na řeřawé uhlí

wstaupil a klesnul, narazil se Wilém na sedelní roh tak silně, že ještě toho léta 1087 w 63 roce wěku swého blíže Rouenu we Francauzích zemřel. W Normandii panowal 52, w Angličanech 21 let. Tělo jeho nemělo ani po smrti pokoje. Páni a područní spěchali od jeho mrtwoly, w paláci drancowal kdo mohl, mrtwola ležela několik hodin nezahalena, a když arcibiskup Rouenský do Caenu přenésti ji dal, náhlé wybuchlý we městě oheň zase wšecko rozplašil; sotwa několik mnichů do hrobky ji sneslo. Tu wšak zase ubožák jeden tomu odporowal; Wilém odňaw mu totiž kus půdy, dal si na ní wystawěti kostel, a bezprawí to musilo se dříwe wyrownati, než král konečného pokoje došel. We hrobce mělo tělo do kamenné rakwe býti složeno; byla wšak tuze úzká, mrtwola musila násilně do ní býti smačkána, pukla, a tak pronikawý zápach wydala, že wšickni přítomní prchli. Po 450 létech byli při drancowání Caenu kosti jeho z hrobky wyrwány, ješto welikých pokladů se tam najíti daufalo. Odbyw Jindřicha znamenitým ročním důchodem, zůstawil Robertowi Normandii, Wilémowi trůn anglický, a francauzskému a anglickému národu hojný pramen swárů. Normandie byla lénem francauzským. Wilém jakožto man, nemohl žádné wydobyté země sobě přiswojiti; když se to přece stalo, twrdili králowé francauzští, že Anglicko francauzským lénem jest. Již mezi Wilémem a Filipem nastal proto boj, a boje takowé opakowaly se po mnoha století pod každým wládařem.

§. 2. *Král Wilém II, přijmým Zrzawý.— Začátek křížowých tažení. — Petr Amienský. — Nowé stawby.*

Oddělení Normandie od Anglicka nelíbilo se anglickým Normanům, protože mnozí w obau zemích statky měli. Powažujíce tedy Roberta za prawého dědice, spikli se proti Wilémowi, kterýž proti krajanům swým u Angličanů podpory hledal, a lépe s nimi nakládati přislíbil. I postawil se w čelo wojska; Robert wáhal přispěti spiklým, na něž Wilém w pewnostech dorážel, a wzdáti se je přinutiw, žiwot jim sice darowal, statky ale pobral a ze země je wypowěděl. Wěrným Angličanům ale wděčně se neprokázal. We weliké,

od jeho otce zřízené kníze byla wšecka léna zapsána; znowa dal je oceňowati, poplatky jejich zwýšiti, statky uprázdněných biskupstwí pobral, opatstwí weřejně prodáwal, a konečně i Normandii bratru swému Robertowi odníti taužil. Wyšel tedy s wojskem (1090) do Normandie; pánowé učinili wšak mezi bratry narownání, a ustanowili, aby, zemře-li jeden z nich bez dětí, druhý wšechny statky zdědil. Nadarmo odporowal tomu třetí jejich bratr, Jindřich, nadarmo sáhnul ke zbrani, a w malé pewnosti na pobřeží normandském nějaký čas se jim bránil; musil se konečně wzdáti a malé swoje dědictwí bratrům postaupiti, a několik let blaudiw po swětě, trpěl mnohdy dost welikau bídu. Nastaly sice ještě malé potržky se skotským králem Malcolmem, kterýž přepaden a zabit byl (1093), s bratrem Robertem, s Walesany, a s normanskými barony w Anglicku, kteří se proti Wilémowi spikli a potrestáni byli; na začátku ale křížowých wálek byla Normandie na několik let aužeji s Angličany spojena.

Hrob spásy swěta nalezal se w rukau diwokého fanatismu arabského; křesťané byli od wyznawačů Mahomedowých co powěrčiwí, hluboko kleslí zaslepenci powažowáni, týráni, usmrcowáni. Španielé klesli pod nimi, a tudy bral se již Mahomedan do Ewropy. Trpce nesli to národowé západní. K tomu se ještě připojilo, že královék a knížata naději měli, rozšířiti swoje říše, a schudlý rolník ewropejský kojil se čákau, že w rajských krajinách wýchodních lépe se mu powede. Křesťanstwí a islam činily příprawy k úžasnému zápasu. Prwní k tomu podnět dal Petr paustewník Amienský w Picardii, sausední krajině normanské. Roku 1093 putowal do Jerusalema, a spatřiw, jak ukrutně se tam s křesťany nakládá, wrátil se do Ewropy; papeži Urbanowi líčil bídu asiatského křesťanstwa, a nesmírnau horliwostí nadšen, uzawřel je oswoboditi a swaté země křesťanstwu zase dobýti. Bos a s holau hlawau chodil od dwora ke dworu, hlásal swatau wojnu, rozněcowal mysl národů, a králowé a knížata, prælati a pánowé se hotowili. W církewním shromáždění w městě Clermontu napomínal papež k podniknutí tomu, a celé shromáždění zwolalo w nadšení: „Bůh tomu chce! Bůh tomu chce!“ K wýchodu

hnul se západ se známkau červeného kříže na prsau — první křížowé tažení (1096).

Mezi knížaty w podnikání tom horliwými nalezal se též Robert, wéwoda normandský. Jsa sláwy žádostiw, wzpaurami znepokojowán, přítel proměn, uwrhnul se na dobrodružnau dráhu. Aby potřebné peníze k tomu sehnal, zastawil wéwodstwí normandské swému bratru Wilémowi za jistau summu, kterýž pokojně zemi tu dle umluwy na pět let we swau moc wzal. Wšelikeré nastáwaly wzpaury a bauře, jež dusiti musil, a nowé toto spojení Normandie s korunau anglickau bylo též půwodem po mnoho wěků trwajících bojů, w nichž se národowé francauzský a anglický potírali a seslabowali.

Mezi papežem Urbanem a Klimentem wznikl toho času spor o papežskau důstojnost. Arcibiskup Kanterburský, Anselm, učeného Lancfranka učený *) nástupce, uznal bez králowa přiwolení papeže Urbana, pročež Wilém na něho se rozhořčil a s auřadu ssaditi jej uzawřel. Král wyzwal arcibiskupa, aby k wálečnému tažení proti Walesanům též swau částku wojínů postawil (neboť za minulých wěků býwaly wysoké církewní hlawy též wojenskými wůdci); když wšak Anselm špatně ozbrojené wojsko wyprawil, urazil tím krále; poměry mezi nimi byly pořád horší, tak že konečně arcibiskup krále o dowolení žádal, by se do Říma odebrati mohl. Král přiwolil, praelat wstaupil na loď, tu wšak zjewil se auředník, a pod záminkau zákonů, kterým stříbro ze země wywážeti se zapowídalo, wšecky peníze, jakož i církewní jeho důchody mu odňal. Urban zahrozil mu kletbau, zřetel wšak toho času byl nejwíc na wýchodní krajiny obrácen, pročež hrozba ta žádných neměla následků.

Nejmilejší Wilémowo zaměstnání byl low w nowém lese, kde mnoho času stráwil. We průwodu Waltnera Tyrrela, francauzského rytíře a dobrého střelce, jsa jednoho dne na lowu, poranil jelena, jejž i Tyrrel skláti chtěl; jeho

*) Anselm hleděl křesťanské náboženstwí filosoficky oswětliti. O jsaucnosti Boha důkaz, jenž napotom Kartesianským se jmenowal, podal we swých spisech takto: »Jest pojem nejdokonalejší bytosti w lidském rozumu, tedy jest Bůh.«

wšak střela odrazila se prý od stromu a králi srdce projela (1100). Půwodce králowy smrti uháněl na koni k mořskému pobřeží, přeplaul na lodi do Francauz a s křižáky na wýchod se odebral.

Ku pochwale tohoto peněz žádostiwého a přec marnotratného knížete udáwají letopisy, že Tower, Westminsterhall a Londýnský most wystawěl a též duchowenské beneficium zřídil, mocí kterého k smrti odsauzení na milost byli přijímáni, když dokázali, že čísti umějí. Tenkrát bylo to tedy wzácné umění, a uchwacowané pok'ady nebyly zcela na prázdno wyhazowány. Wystawění Toweru, twrze na wýchodní straně starého města Londýna, kdež později několik králů a po nich státní wězňowé přebýwali, a nyní říšské klénoty, zbrojnice a nejstarší státní archiv se nalezají, přičítá se též Wilémowi Podmaniteli, aby poslušnost Anglosasů byla jistější, ačkoliw se též twrdí, že již od Římanů založená twrz na místě tom se nacházela. Wšecko to možná s prawdau porownati. Přestawowání dáwno již založené stawby neb přistawowání nowých částek udílí wždy nowého twaru, tak že mnohdy několik zakladatelů se udáwá.

§. 3. *Král Jindřich I, příjmím Učený. — Spor mezi ním a jeho bratrem Robertem o anglický trůn. — Dobytí Normandie. — Církewní a státní správa. — Zahynutí králowa syna; wýsadní list Londýnský.*

Po úmrtí Wiléma II, kterýž nikdy nebyw zasnauben, zákonních nezanechal potomků, byli dwa dědicowé anglického trůnu. Robert, došed na wýchodě swau udalností mnohé sláwy, wrátil se owšem po dobytí Jerusalema zase do Ewropy, meškal ale w Italii, kdež krásnau Sibyllu, dceru hraběte Conversany, za choť pojal. Druhý dědic Jindřich, ze swých procházek zase do Angličan se wrátiw, byl přítomen témuž lowu, na kterém bratr jeho o žiwot přišel. Bez prodlení zmocniw se králowské pokladnice, wýborného prostředku ke wstaupení a udržení se na trůnu, spěchal do Londýna, a pánowé a lid nebyli s to, aby proti jeho práwu byli co namítali. Jinak ale wypadalo s Robertem. Když se dwa rwau, má třetí zisk. Při sporech o trůn býwá ná-

rod třetí; nabýwá ale, co se mu dříw odňalo. By uchwácený trůn před Robertem pewně stál, obrátil Jindřich zřetel na národ, by w něm podpory došel. Protož udělil wýsadní listinu (chartu), mocí které se nadobyčejné, od dědicû požadowané daně zrušily, dluhy koruně náležející wyzdwihly, a církwi zase předešlé swobody se udělily. Swým baronům a wojenským nájemníkům powolil, že peníze w poslední wůli odkazowati směli. Přestupníkům za předešlé wlády odpustil, a přislíbil, že zákony Eduarda Wyznawače potwrdí a je zachowáwati bude. Důwěrníky a rozkošníky swého bratra ode dwora zapudil a Flambarda zcela w Toweru zawřel. Z Říma powolal Anselma nazpět, a předešlé důstojenstwí mu wrátil. Mimo to pojal Edgardowu neť, w klášteře wychowanau a již za jeptišku oděnau Mathildu za choť, čímž dlauho trwající záští mezi Anglosasy a Normany *udusiti* daufal.

Robert se wrátil. Jsa mužné mysli a k tomu bleskem palaestinské sláwy ozářen, byl odhodlán zbraní dobýti swého dědictwí (1101). Někteří normanští a angličtí pánowé, i z Towru uprchlý Flambard, a wětší díl anglického loďstwa, proti němu postaweného, k němu se připojili. Wida Jindřich, že náklonnost jeho poddaných mezi ním a bratrem na wahách se nalezá, utekl se k arcibiskupowi Anselmowi, by mu trůn upewniti pomohl. Praelatowým slowem ubezpečení pánowé a napomenutí wojínowé wytáhli proti Robertowě armádě u Portsmouthu. Bitwa se ale neswedla; přičiněním Anselmowým se porownali bratři; za jistau summu odřekl se Robert swého práwa k anglickému trůnu, a zároweň též zase ustanoweno, že statky toho, kdo z nich bez dědicû zemře, druhý zdědí. Po bratrských weselostech wrátil se Robert do Normandie. Jindřich ale nezapomněl na newěrnost některých pánû, jako jsau byli Shrewsbury, Montgomery, Roger, Lancaster, Cornwall a jiní, kteří bratra proti němu štwali. Když se znowu proti králi pobauřili, pobral jim statky a ze země je wypowěděl (1103). Chtěje se Robert těchto swých přátel ujmauti, připlaul do Angličan (1104); Jindřich ale přijal ho nejen chladně, nýbrž docela sněm swolal, aby se uwážilo, jak s Robertem se naložiti má. Náwratu swého do Normandie dobyl

Robert jenom odřeknutím se důchodů, jichž byl z Angličan dostáwal.

Na wnější bleskot a sláwu wíce zřetel obraceje, nežli na státní zaměstnání, uwrhowal Robert zemi swau pořád w žalostiwější staw. I jeho osoba při tom trpěla: sluhowé jej okrádali, tak že prý mnohdy po několik dní w posteli dlíti musil, nemaje ani šatu na sebe. Ne lépe wypadalo s jeho poddanými pod spráwau pánů, peněz žádostiwých, nemilosrdných tyranů a lupičů. Se zemí swau lépe smýšlející Normani obraceli tedy zřetel na Jindřicha, od jehož wěhlasné wlády zdárnější wýkwět země byl by se očekáwati dal. Jindřich slíbil dosti učiniti jejich stížnostem i swé ctižádosti. S mocnau armádau přistál (1105) k Normandii, dobyl hlawnějších měst, a zemi měl již téměř we swé moci, než Robert ze sna procitnul. Od swého bratra chladně ano s opowržením byw propuštěn, sebral pomocí některých auhlawních nepřátel Jindřichowých dosti silnau armádu, postawil se proti bratru, byl poražen (1106), jat, od wítězného Jindřicha do Angličan weden a na pewnost Kardifskau dán, kdež po 28letém wězení r. 1136 zemřel. Jindřich založil opatstwí Readinské, maje dle tehdejšího smýšlení za to, že krutost na bratrowi spáchaná také tím smyta jest. Normani dobyli Anglicka, a nyní, po čtyryceti létech, Angličané zase Normandie.

Takto swau moc na obau stranách anglického průliwu upewněnau a pojištěnau maje, odstranil Jindřich wšeliké neřády, kterých se jeho dwořenínowé dopauštěli, zwláště týrání a olupowání králowských nájemníků, když dwořenínowé s králem na cestách se nalezali, neboť dle lenního zákonu musili od králowských nájemníků býti wydržowáni. Wyrownal i spory s církwí; trwalť neustálý o to boj, kdo biskupy má woliti. Jindřich konečně od toho upustil, pod wýminkau, aby mu biskupowé za wšecky swětské statky a swobody slib skládali. Coelibat byl však bez králowa odporu w skutek uwáděn. Nicméně, že každý weliký prostředek, kterým nowá doba w lidské společnosti twořiti se začíná, hned na začátku we swé auplnosti uwésti se nemůže, tak bylo i zde; peněz také žádostiwý král powolowal, že mnohý kněz swau paní podržeti mohl. Lid nesměl

se pod sedmým stupněm příbuzenstwa (dle církewního počtu) zasnubowati, aniž dlauhých wlasů nositi.

Mimo to pečowal také Jindřich, aby postaupnost na trůnu w pořádek uwedl a upewnil. Měl syna Wiléma a dceru Mathildu, prowdanau za Jindřicha V, císaře německého. Byl ale také žiw šestiletý bratranec jeho Wilém, wězeného Roberta syn, který swým práwem k anglickému trůnu překážky mohl činiti. O něco wzdálenější od trůnu byli Štěpán a Jindřich, děti jeho sestry Adely s hrabětem Blois, jež později docela ke dworu pojal. Když ale král Jindřich swému mladému bratrowci osidla klásti uzawřel, prchnul s ním jeho wychowatel St. Saen k Fulkowi z Anjau, a tak mladý princ, ode dwora ke dworu po Francauzích chodě, wyhýbal se léčkám mocného strýce swého. Když se ho wšak i Ludwík, král francauzský, hlawně z té příčiny ujal, aby nebyla zase Normandie s Anglickem spojena, wypukla mezi těmito mocnáři wálka (1119), we které strýc i bratrowec statečně, owšem ne o malau wěc bojowali. Jinoch Wilém wyřítil se na hlawní králowu armádu tak prudce, že Jindřich autoku tomu odolati nemohl.

Krispin, normanský rytíř, zasadil Jindřichowi prudkau ránu do přílbice, tak že mu krew z hlawy po twáři tekla. Spatřením swé krwe rozdráždiw se Jindřich jako lew, swého odpůrce na zem porazil a zajal. Tím rozhodla se bitwa ku prospěchu Angličan; w narownání mezi mocnáři nestalo se ani zmínky o Wilémowi, kterýž od té doby ještě as osm let, do konce swého žiwota, o dosažení práwa swého nadarmo se namáhal.

Bojem tím nabyly Jindřichowy zámysly o postaupnosti na trůn mnohem wětší podstaty. Syna swého Wiléma widěl již pewněji skwíti se na trůně. Podiwnými zámotky osudu byla zmařena naděje ta ještě před smrtí jeho bratrowce. Přičiniw se o to, aby syn již za jeho žiwota od anglických stawů za nástupce uznán byl, plaul s ním do Normandie, aby i tam pánowé slib mu složili. Na zpáteční plawbě rozkotala se opilostí komendanta a lodníků princowa loď o skálu, princ wstaupil do člunu, slyše ale poboční sestru swau na rozkotaném korábu o pomoc wolati, přiměl lodníky, aby se wrátili; se sestrau skákali wšak do člunu

wšickni ostatní, tak že se potopil, a 140 mladých lidí nejpřednějších rodin Anglie a Normandie w mořských wlnách pohřbeno. Slyšew kommendant, že prince již není, zwolil též moře za swůj hrob. Ostatní králowi dnowé byli zkaleni; prawí se, že od té doby již nikdy se neusmál. Po smrti německého císaře Jindřicha zasnaubil (1127) dceru swau Mathildu za Bohumíra Plantageneta, syna francauzského hraběte z Anjau, aby jeho swazek s bratrowcem Wilémem roztrhnul. Anglické a normanské pány donutil, že ji za dědičku trůnu uznali a slib jí složili. Roku 1133 narozen z manželstwí toho Jindřich, a Jindřich děd jeho, zemřel dwě léta na to r. 1135, w městě Denis w Normandii, ustanowiw we swé poslední wůli Mathildu za dědičku.

Nabyw nějakých wědomostí we smyslu tehdejších wěků, byl zwán učený, beau-clerc čili clericus, jelikož tenkrát duchowníci jediní učeni byli, a tudy clericus tolik co učený znamenalo. Pomocí Normanů držel Angličany na uzdě. Byl přísný, krutý, a wšak i sprawedlnosti obhájce; na krádež a ražení špatné mince ustanowil trest smrti. Městu Londýnu udělil wýsadní list, což také za jeden z prwních začátků anglické swobody se může powažowati. Swobody ty záležely hlawně w tom, že si město Londýn swého šerifa *) a justiciara woliti, rozepře koruny wésti smělo, a od rozličných poplatků, hlawně danského, oswobozeno bylo.

§. 4. *Král Štěpán; anarchie, králowna Mathilda a občanské wálky.*

Nahoře podotknuto, že Jindřich syny swé sestry Adely, Štěpána a Jindřicha, do Angličan powolal, u swého dwora slawně je chowal, Štěpána s dcerau francauzského hraběte

*) Šerif jest nejwyšší auředník hrabstwí; každé má jednoho. Middlesex dwa, jednoho pro Londýn, pod ním stojí podšerifowé a přísežní (jury); onen wyšetřuje spor, tito rozhodují a onen zas rozsudek w skutek uwádí. Šerif má welikau moc a wážnost; pečuje o policii a sbírání králowských tax, pokut a peněz z konfiskací; w skutek uwádí též rozsudky králowské, a rozhoduje wěci civilní i kriminalní.

Buloňského, která weliké dědictwí mu přinesla, zasnaubil, a mimo to ještě i jiné statky zrádných pánů w Normandii mu darowal. Bratra jeho Jindřicha zwolil za biskupa Winchesterského. Tak weliká moc a bohatstwí byly prwní příčinau Štěpánowy ctižádosti. Kolej, kterau ujec jeho k trůnu kráčel, widěl jasně před sebau, a příkladu toho držeti se neopominul. Již za žiwota swého ujce dobyl si swau štědrostí a lahodnými slowy lásky u lidu, udatnost, pilnost a bodrost mysli získala mu náklonnost u pánů. Nalezaje se práwě též w Normandii, kdež ujec jeho zemřel, odplaul hned po té zpráwě do Angličan. Občané Doverští a Kanterburští zawřeli sice před ním brány, w Londýně wšak nižší stawy hned co krále jej pozdrawily. Z duchowenstwa přičinil se jeho bratr Jindřich, biskup Winchesterský, o jeho na trůn powýšení, jen arcibiskup Kanterburský odporowal nějaký čas, protože Mathildě přísahu wěrnosti byl složil. Když ale zemřelého krále hofmistr, Hugo Bigot, přísahau stwrdil, že král úmysl wyjewil, ustanowiti Štěpána za swého dědice, pomazal ho arcibiskup bez wáhání. Wstaupil tedy na trůn láskau u lidu, piklemi swého bratra Jindřicha, a přiwolením šlechty, která znajíc slabé mocnářowo práwo, tím wětší moci sama dojíti mohla. Papež potwrdil to též. Bez prodlení udělil Štěpán rozličným stawům nějakých swobod: pánowé mohli w lesích lowiti, kněží uprázdněné fary obsazowati, a lid měl obnowené zákony Eduarda Wyznawače.

Když rozličné stawy ještě wíce swobod a práw žádaly a jich i docházely, nelze jinák mysliti, nežli že Eldorádo lidské swobody a blaženosti nastalo. Dle žádosti swé upewňowali pánowé zámky, stawěli nowé hrady, a duchowenstwo šlo za jich příkladem. Brzo bylo Anglicko pokryto samostatnými twrzemi, ozbrojenců plnými a takto ohražená a upewněná swoboda jednotliwých, tří spočíwající na soběctwí a ne na lidské důstojnosti jednotliwců, začala se měniti we strašnau anarchii. Zámky a hrady nestaly se hradbami pořádku, bylyť to pelechy lupičů; nenáwist a záští pánů štwaly jednoho proti druhému, lid úpěl pod jarmem tyranů, Anglie byla diwadlem zhauby a zpausty.

Pozdě znamenaje Štěpán žalostiwý staw země, uzawřel začátek učiniti zničowáním hradů duchowenstwa. Spor

mezi komonstwem biskupa Salisburského a hraběte Bretaňského podal k tomu příležitost; Štěpán zajaw prælata, přinutil ho jakož i biskupa Lincolenského postaupiti nedáwno wystawěné pewnosti. Duchowenstwo považowalo to za zrušení wýsadního listu. I bratr, biskup Winchesterský, a potom weřejné církewní shromáždění postawili se králi na odpor.

W nemilých těchto okolnostech přišla zpráwa o přistání Mathildy z Normandie (1139). S ní připlaul i hrabě Glocester, předešlého krále pobočni syn a hlawa protikrálowy strany. Malé komonstwo Mathildino obsadilo pewnost Arundel; den ode dne přibýwalo wšak jejích příwrženců i wojska. Na to opustila Mathilda slabau pewnost Arundelskau a do Bristolu se přestěhowala. Králowo wojsko záleželo wětším dílem z jinozemských žoldnéřů pod spráwau nepokojných pánů, kteří wíce laupiti než bojowati we zwyku měli. Mnoho nerozhodných bojů bylo swedeno, až konečně krwawá bitwa u města Lincolnu ku prospěchu Mathildy se rozhodla. Králowa jízda byla zahnána, pěchota se rozprchla, Štěpán bojowal ještě téměř sám, a bradatici i meč na kostech nepřátel podrtiw, byl posléze jat, do Glocestru odweden a we wězení okowy sewřen.

Wítěz má práwo; Mathilda měla je wšak i mimo to. Pánowé skládali jí slib, biskup Winchesterský požehnal ji we hlawním chrámě, arcibiskup Kanterburský dal též na jewo wěrnost. We Winchestru slawně byla korunowána, stala se králownau Anglie, země, která za podnoží slaužila hradům, zámkům a pewnostem, w které polní nástroje odpočíwaly a bída a nauze na lupiče i olupowané se uwalowaly. Aby králowská moc zase nějaké podstaty nabyla, wstaupila Mathilda w kolej swého předchůdce, chtíc seslabiti moc zemských pánů (1141). Nepowolila žádosti pánů o propuštění Štěpána, aniž o zmírnění normanských přísných zákonů zákony Eduardowými. Pro uwězeného krále začal se buditi saucit. Biskup Winchesterský žiwil nespokojenost, a když lid ku powstání byl připrawen, odeslal zástup přátel a manů, aby Londýn, sídlo králowny, oblehl. Mathilda prchla do Winchestru, za ní táhl biskup, jehož strana w krátkém čase tak mocná byla, že ji na tom samém místě obléhal, kde jí byl dříwe požehnání udělil. Hlad we městě

nastáwal; biskup sám je zapálil, tak že králowna zas nucena byla prchnauti; za ní jdaucí bratr, hrabě Glocester, byl jat, na Štěpánowo místo wsazen, a Štěpán zase na trůn powýšen.

Hrabě Glocester z wězení prchnul. Pikle, boje, plenění země nastaly znowa, až konečně Mathilda přinucena byla, zemi opustiti (1146), a brzo na to nastalé úmrtí hraběte z Glocestru odňalo její straně pružinu.

Králowa sokyně nacházela se nyní na pewnině ewropejské; biskup Winchesterský měl weliké působení na duchowenstwo a přec nebyl Štěpán na trůně pewný. Samostatnost pánů na jejich hradech nechtěla se zwiklati. Dobýwáním jich wzbudil král proti sobě mnoho nepřátel, rozmnožených posléze i odporem duchowenstwa. Papež dal jeho stranu do klatby, že se na wšeobecném církewním sněmu w Remeši nedal od něho za krále potwrditi. Poprwé byly w Angličanech zapowěděny služby boží, a mimo křest a poslední pomazání, přestaly wšecky obřady církewní. Pokořením se odwrátil Štěpán nowý přewrat.

Nyní wšak dorůstal Mathildy syn Jindřich, a w něm dospíwal nejwětší sok Štěpánůw. S přiwolením matky obdržel Normandii w léno, jakož i rozsáhlé statky po úmrtí swého otce Bohumíra Plantageneta r. 1150. Zasnaubiw se s dcerau a dědičkau wéwody z Guinne a Poitou, zaňal i tyto weliké okresy francauzské we swau moc. Tauto silau opásaný as dwacetiletý jinoch uzawřel hlásiti se o práwo k dědičnému trůnu Anglie, přistál k jejímu pobřeží (1152), pánowé se s ním spojowali, a naproti wyšlé zástupy poraziw, i as třiceti pewností dobyw, postawil se proti králowě armádě. Náwrhem hraběte Arundelského nepřišlo k bitwě; obě strany se wyrownaly, a sice, aby Štěpán až do swé smrti panowal, a po něm aby Jindřich wládu nastaupil. Stalo se to roku 1154. Šťastně wstaupil Štěpán na trůn, nešťastně ale panowal. Úžasné wznikly zmatky za tohoto přičinliwého, welikomyslného a udatného krále, který hlawně šlechtu nižší, lid utiskující, chtěl zničiti, což by owšem ani obrowská ruka nebyla tenkrát zmohla. Času toho psal mnich Wilém Somerset z Malmesbury letopisy Anglie.

ČÁST V.

Dějiny za panující w Angličanech rodiny Plantagenetské *) (1154—1485).

§. 1. *Jindřich II. Rozsáhlost zemí jeho. Beket a nowé spory s duchowenstwem. Dobytí Irska. Rodinné swáry. Škotsko léno anglické. Wzpaury synů proti otci.*

Práwem postaupnosti, wšeobecným přiwolením, mocností i osobními zásluhami wstaupiw Jindřich na trůn anglický, a síly swé wědom, počal za předchůdců wytrhané kořeny králowské moci opět zasazowati. Od smrti Jindřicha I. w zemi zakládané hrady a pewnosti dal až na několik, jichž k obraně říše ponechal, rozkotati, žoldnéře propustiti, mnohá nadání kostelům a klášterům zase odňal, nowé dobré peníze razil a rozličným městům wýhradní listiny udělil, tak že jen král wrchním jich pánem byl. Základowé anglické swobody opět se tím šířili, a spor o to, zdali král, či pánowé či duchowenstwo neobmezenau moc mají nad lidem, nabýwal nowé podoby, když mohowitější z lidu, staw měšťanský, hlásiti se počal o swůj podíl we wládě. Jelikož staw měšťanský také již co mocnost we státu se jewil, seslabowalo se tím lenní zřízení země: z lenní moci pánů wyzauwajíc se částka národu, docházela statku swobody. Rušením panských wýsad nastáwající nepatrné nepokoje byly rychle udušeny, nájezdy Walesanů, starých to Britů, potrestány, a orba, pořádek a blaho země počaly znowa zkwétati. Král ten panowal nad Anglií, a skoro nad třetinau francauské monarchie; neboť rozličnými smlauwami a děděním náležela mu Normandie, Anjou, Touraine, Maine, Guienne, Poitou, Xentonge, Auwergne, Perigord, Angoumois, Limousin, a konečně co poručníkowi swého syna i Bretaňsko. Nadarmo odporowal Ludwík, král francauzský,

*) Plantagenet jest bylina kručinka, již pánowé ti we swém znaku měli.

wzrůstající moci krále anglického; rozličné půtky nic nerozhodly, a příměří a konečně od papeže potwrzený pokoj se uzawřel (1162). Na wšech stranách jsa beze strachu před nepřátely a zemským pánům pramen k libowolnému počínání odňaw, pozorowal Jindřich, že jen duchowenstwo we swětských wěcech wětší požíwá moci a wýsad, nežli s jeho monarchickými myšlénkami se srownáwalo. Při oné mrawní zkáze wšech stawů za oněch wěků wůbec, a zwláště za čas surowé převrácenosti a šlapání wšeho lidského i božského w poměrech člowěka pod wládau Štěpánowau, newyrwalo se ani duchowenstwo z obecného wíru. Ano prostopášnost za Štěpána došla takowého stupně, že mnoho zahálčiwých, neučených ničemníků do řeholních řádů wstupowalo, aby pod poswátným štítem církwe tím bezpečněji wšelikých neprawostí a zločinů se dopauštěti mohli. Jakýž tedy diw, že w krátkém čase po nastaupení na trůn Jindřicha II. letopisy ještě přes sto wraždd, od takowýchto nepowolanců spáchaných, jsau zaznamenaly. Wše bylo zdwiženo ze swých stežejí. Na Štěpánowi se wymohlo, že duchowenstwo oswobozeno bylo ode wšech trestů, wyjímaje církewních, a za Jindřicha nebyl ywraždy takowé ještě trestány, a radost byla ještě nad tak showíwawau sprawedlností čili spíše žalostiwau anarchií. Jindřich uzawřel wyrwati kořen toho zlého. Za žiwota dobromyslného kmeta Theobalda, arcibiskupa Kanterburského, král ještě poshowěl, po jeho wšak úmrtí zwoliw Beketa na to důstojenstwí, přistaupil k dílu.

Beket, prwní muž anglosaského půwodu, který od normanského dobytí tak wysoko se powznesl, byl syn londýnského měšťana, studowal bohoslowí w Oxfordě, w Paříži a později práwa w Bolonii. Takto wědomostmi opatřen stal se arcidiakonem Kanterburským, načež jej král Jindřich zwolil za kancléře a děkana Hastingského a za dozorce Toweru, statky ho obdařil a wychowání swého syna Jindřicha jemu swěřil. Důchody i wydání jeho byly nesmírné; k hojné jeho tabuli přicházeli pánowé i sám král, na cestě přes moře doprowázelo jej wždy pět lodí, početné komonstwo; potěchám onoho wěku, honbě, šermowání atd. byl oddán, a zwláště důwěry u krále požíwal. Jednau potkali

w Londýně žebráka. „Nebylo-li by dobře," dí král, „aby ubohý člowěk ten, zimau se třesaucí, oděn byl?"—„Jistě," dí kancléř, „a Waše Milost dobře má, že na jeho bídu pozorna jest." — „Tak-li tomu," wece král, „hned dostane kabát," a bez okolků začal kancléře z kabátu swlékati, jenž se mu sice bránil, konečně ale žebrák přece kancléřowým kabátem obdařen byl. Proti radě swé matky Mathildy zwolil ho Jindřich posléze za arcibiskupa Kanterburského, druhau to osobu w králowstwí. Beket poslal hned králowi pečeť swého kancléřského auřadu nazpět, a celau powahu swau w krátkém čase změnil. Oděw z hrubého sukna nosil teď na pauhém těle skoro bez proměny, požíwal jen chleba a wody, k tomu ještě nechutnými bylinami smíšené, na kolenau umíwal nohy třiceti žebrákům a swé tělo mučil. Změna ta wzbudila w králi podezření a domněnku, že Beket jeho plánům nápomocen nebude. Nicméně přece uzawřel, pošinauti duchowenstwo zase w obor swětské moci, od které neodwislým se bylo pokládalo. Příležitost k tomu brzo se udála. Král naléhal na to, aby jeden člen stawu toho, prznitel a wrah, od občanského saudu byl sauzen. Beket ale dal ho do biskupského wězení zawříti, aby od králowých auředníků zatknut nebyl. Nadarmo žádal král, aby nejdříwe od duchowních sauzen a pak swětským saudům wydán byl, načež Beket twrdil, že by nesprawedliwé bylo, wysléchati člowěka pro tentýž zločin dwakráte. Swolaw král wšechny anglické praeláty (1163), žádal od nich, aby wraha rukaum sprawedlnosti wydali, a zákon k potrestání takowých zločinů aby se na příšti stanowil. Beket a druzí praeláti, namítajíce rozličná církewní nařízení, neučinili dosti králowě wůli. W prudkém hněwu poslal tedy král Beketowi rozkaz, aby wšecky statky a hrady wydal, jež co kancléř w rukau měl. Beket odešel z Londýna, prodléwal nějaký čas w jiných místech; brzo ale wyjewil králi slib, že se podlé starých zákonů a obyčejů králowstwí bude říditi. Král swolal praeláty do Clarendonu (1164), kdež hlawně toto se ustanowilo: ze zločinu obwiněné osoby stawu kněžského buďtež postaweny před swětský saud; žádný baron nesmí bez králowa přiwolení do klatby dán býti; ku králi čiň se odwolání od kněžských saudů; arci-

biskupowé a biskupowé buďtež považowáni jako swobodní pánowé, a k zemským potřebám přispíwejte jako oni. Bez králowa přiwolení nesmí se církwi žádný říšský statek uděliti. Králi propadlé statky pozemské nesmějí kněží schowáwati w kostelích a na hřbitowech atd. Beket a druzí přítomní praeláti podepsali tato Clarendonská nařízení, papež Alexander jich wšak nepotwrdil, poněwadž se tím jeho působení na anglické králowstwí ničilo.

Považowaw to Beket za welikė prowinění, že k něčemu přiwolil, čehož papež nepotwrdil, klesnul w hluboké hoře, přísné činil pokání, a k oltáři nechtěl dříwe přistaupiti, dokud od papeže rozhřešení neobdrží. Králowa přízeň změnila se w nenáwist; spor mezi ním a arcibiskupem byl den ode dne wětší. Jindřich žádal papeže o legata s wětší mocí, aby wěc tu rozhodnul; legat ale, maje nařízeno, aby proti arcibiskupowi ničehož neuzawíral, byl od krále s welikau newolí zase propuštěn. Na to uchopil se Jindřich jiných prostředků proti Beketowi; powolal ho před saud pro jeden statek, a když churawost předstíraje, se nedostawil, považowal to král za powrhowání králowským saudem, wšecky statky mu pobral, a biskup Winchesterský byl nucen rozsudek na něho pronésti. Mimo to žalowal na něho třikráte pro tak weliké summy, že jich Beket zaprawiti nemohl. Přátelé jeho radili mu, aby auřad swůj složil, neb krále o milost prosil, aneb aspoň desíti tisíci hřiwnami co náhradau krále uspokojil. Beket ale odebral se do králowa palácu maje w ruce kříž co ochranný prapor, a král, přítomní praelátowé a pánowé hlasitě prohlašowali se proti hrdosti a wrtkawosti jeho, že podepsaw Clarendonská nařízení, teď sám prwní proti nim jedná. Beket nedal se zwiklati; slawně se wyjádřil, že pod ochranu papežowu se utíká, a z palácu odcházeje, prosil ještě krále o dowolení, aby zemi opustiti mohl. Bylo mu to odepřeno. Přeoděn prchnul přec k Ludwíkowi VII., králi francauzskému, od něhož mile přijat byl, a biskupstwí Kanterburské zcela w ruce papežowy složil. Jindřich se nad tím nad míru rozhněwal, zcela když zwěděl, že král francauzský a papež Beketa wyznamenáwají, králowými wyslanci powrhují, a že pro welikau přísnost proti Beketowi i lid anglický se po-

buřuje. Aby se w těchto okolnostech najednau odwislosti od papeže zbawil, nařídil král wšem saudům swým, aby se nikdo na papeže neb arcibiskupa neodwoláwal, žádných rozkazů od nich nepřijímal, w ničem k nim se neobracel, a nikdo jejich klatby do králowstwí nepřinášel, to wše pod těžkými tresty. Na to na wšecko žádného nebera ohledu, dáwal Beket králowy nejpřednější ministry do klatby, jakož i ty, kdož by w odňatých arcibiskupských důchodech podíl měli a podlé Clarendonských nařízení se chowali a je podporowali. K tomu ke wšemu wymohl, že to papež potwrdil.

Po náležitém uwážení okolností widěl Jindřich, že wěci horší na se powahu berau, nežli z počátku se domníwal. Na lid wůbec mělo jen duchowenstwo záwažné působení; král, jakožto jednotliwá osoba, nemohl se aužeji s ním stýkati, hrabata a baroni, pánowé wesměs, chowali se w jakési hrdé zpupné nečinnosti, kněži ale ohledem na udílenau duchowní potrawu žili s lidem u welmi úzkých poměrech, z čehož králi dosti weliké nebezpečí mohlo wzniknauti, a již wznikalo, ješto jeho wážnosti u poddaných již ubýwati a sokowé na pewnině ewropejské nemilý jeho staw ke swému prospěchu obraceti začali. Podtají žádal tedy narownání, a sice papežowým prostředkowáním. Po několikerém úsilí přišlo konečně w skutek. Beket a jeho přátelé došli zase auřadů a brebend swých; žádná církewní wýsada nebyla zadána, a král nabyl jen té wýhody, že ministři jeho byli klatby zproštěni a klatba na celau zemi se tím předešla.

Wstaupiw na zemi anglickau, šel Beket po celé Kentské krajině w slawném průwodu; kněží, lidé wšech stawů a stáří wyšli mu naproti s radostnými zpěwy; srdce lidu lnulo k němu, nad králem slawil oprawdowé wítězstwí. Následky toho byly brzo na jewě. Předešlé swé odpůrce dáwal jednoho po druhém do klatby; Yorskému arcibiskupu, jenž nejstaršího králowa syna byl korunowal, zapowěděl wykonáwati auřad; klatbě neušli ani biskupowé Londýnský a Salisburský, jakož i mnozí praelátowé a pánowé, kteří princowu korunowání byli přítomni. Král byl toho času w Normandii; slyše to, zwolal w prudkém hněwu:

„Ach, což nikdo nemůže mě toho smělého a newděčného kněze zbawiti?“ Po těchto slowech odebrali se hned čtyři dwořenínowé, Urse, Tracy, Moreville a Brito do Angličan, a ačkoliw král, tuše jejich hrozný úmysl, posly za nimi odeslal, přec bylo již pozdě: zawraždilif Beketa před oltářem w Kanterbury (1171).

Událost ta učinila weliké pohnutí; lid walem hrna se do kostela, kropil se krwí zawražděného, u hrobu jeho dály se diwy, a co swatý byl wzýwán. Král přewelice nad tím užasnul, nahlížeje, že wražda jemu se přičte, a že smrt praeláta s to bude, seč by jeho odpor nikdy nebyl býwal. Do tmawého místa se zawřew, nechtěl po tři dni ničehož požiti, až ho dwořané přemluwili. Papež wida jeho newinnost, udělil mu odpuštění pod wýminkau, aby se budaucně wšemu podrobil, co římská stolice od něho bude žádati. Zřetel na jiné wěci obrátiti chtěje, uzawřel král do Irska wálečně se wydati.

Pokud wědomo, nedotknul se starý Říman půdy keltického národu w Irsku; za to wšak Dánowé ji zpustošili; obywatelé hluboko klesli, byli rozerwáni, slabí, stojíce pod náčelnictwím as pěti knížat neboli králů, kteříž mezi sebau se potírali. Toho času, když takowéto irské samostatnosti poslední hodinka se blížila, odwedl král Leinsterský choť krále Meatského, kterýž s králem Connaughtským ho přepadl a ze země wyhnal. Tento wyhnanec utekl se o pomoc ku králi anglickému, jenž poddaným swým dowolil, aby mu k jeho dědictwí zase dopomohli. A w skutku as tisíc dobrodruhů, w jejichžto čele anglický hrabě Pembroke stál, bylo s to, že Water-Fordu a Dublína dobyli (1169), že lid wšady před nimi utíkal, a Pembroke zasnaubiw se s Evenau, dcerau zase wítězného krále, po smrti tchána swého, králem Leinsterským učiněn byl. Nedomníwaje se král Jindřich, že by wítězstwí bez jeho pomoci tak lehké bylo býwalo, táhnul s 500 rytířů a s dosti patrným wojskem zaníti podrobenau zemi (1171); náčelníci skládali mu slib wěrnosti, Pembroke stal se spráwcem Irska, rytířowé a druzí wůdcowé anglického wojska usadili se we wýchodních částech jakožto manowé anglického krále, a swé společenské poměry dle zákonů a obyčejů anglických

stanowili, ješto zatím podrobení náčelníci dle starých zwyků skoro samostatně žili. Papež potwrdil dobytí Jindřichowo, a krásný zelený Erin zůstal od té doby s korunau anglickau spojen.

Jindřich, král Anglie a Irska, pán přes třetinu welikého okresu země francauzské, byl nejmocnějším panowníkem tehdejšího času w Ewropě. Nejstarší jeho syn Jindřich byl také již za krále pomazán a za nástupce stanowen; druhý syn Richard obdržel w léno wéwodstwí Guienne a Poitou, třetí syn Bohumír pojal za choť dědičku wéwodstwí Bretaňského, a nejmladší Jan určen za irského krále. Člowěk usiluje o trochu pozemské sláwy, o trochu pozemské blaženosti, a podiwné pletiny osudu jako zasmušilá rauška zahalují mu skwělau wyhlídku. Od krále francauzského zapuzená králowna Eleonora, kterau Jindřich z politických příčin za choť pojal (neboť byla dědičkau wéwodstwí Guienne a Poitou), stala se konečně i jemu protiwnau. Krásnau, w románech slawenau Rosamundu Clifordowau, pro niž mysl králowa zanícena byla, přinutila piklů a žárliwosti plná Eleonora píti jed, a potom prwní stala se příčinau sporu mezi králem a jeho dětmi. Pyšný byl mladý Jindřich; hned při slawnosti korunowání, když otec, při stolu mu posluhuje, prawil, že ještě žádný kníže takowé obsluhy neměl, odpowěděl králi, že to nic není diwného, jestli syn hraběte synowi krále slauží. W takowau mysl bylo snadno wsíti nespokojenost, po niž následowala nespokojenost Richarda a Bohumíra, jež wšechny králowna přemluwila, aby se w ustanowená dědictwí hned uwázali. Bywše od krále napomenuti k poslušenstwí, prchli ke dworu francauzskému, kdež král Ludwík zpurné syny w ochranu wzal a podněcowal. Králowna chtěla přeodína prchnauti za swými syny, byla wšak jata a uwězněna. S dwaceti tisíci žoldnéřů táhnul otec do neslawného boje proti synům swým (1173), spojeným mimo to s Ludwíkem, králem francauzským a s mnohými ještě pány, ku kterémuž spolku i Wilém, král stotský, přistaupil. Jindřich byl wítězem w rozličných půtkách s francauzskými pány, i s králem Ludwíkem, jenž konečně se porownati žádal. Jindřich přiwolil k tomu tím

ochotněji, jelikož w tom čase, když we Francauzích wálčil, o starau bezuzdnost usilující pánowé se pobuřowali a král skotský s walným wojskem do Angličan wtrhnul. Když do swé země se wrátil, wyšla mu wstříc nespokojenost ještě jiného způsobu. Ani smrt Tomáše Beketa, ani slib, že odwoláwání-se na Římskau stolici žádné překážky w cestu klásti nebude, nebyly ještě zapomenuty. Příležitá byla nyní doba, žádati od krále, aby sliby swé naplnil. Král nemohl wáhati, upokojit rozjitřený lid. Jak mile kostel Kanterburský spatřil, sestaupil s koně, šel bos do města a ke hrobu swatého Tomáše Kanterburského, kdež celý den se postil a modlil, a ostatky swatého střehl, padesát liber sterlinků ročně na swíčky k oswětlení hrobu jeho dáwati přislíbil, a swolaným mnichům metly do rukau dal, aby obnažená jeho plece šlehali. Po odbytém pokoření přišla zpráwa, že Skotowé od Angličanů pod zpráwau Ralefa Glanvillského poraženi a jejich král Wilém zajat byl. Wzpaura některých pánů anglických byla též udušena, pánowé wydali pewnosti a w několika nedělích byl pokoj dokonale zjednán (1174). Jindřichowi synowé upustili od wšech wálečných zámyslů, roční plat a pewnosti ku přebýwání se jim ustanowily, milost jejich příwržencům udělena, a zajatý král skotský přijal swoje králowstwí od Jindřicha co léno, tak že nyní, wyjímaje hornatau část Skotska a Walesska, Jindřich pánem byl celé Britannie a Irska.

Po skrocené lítici wálečné býwá ozdobau panowníků, skrocowati w národu lítice domácí, lidskau společnost wésti w kolej wyšší ušlechtilosti. We wzdělanějším wěku je k tomu cesta dwojí, odstraňowání totiž zlého, a kladení dobrého, we wěku surowějším jest na prwním práce dosti. Tak ustanowil Jindřich těžké tresty na lupičstwí, wraždění, ražení falešné mince a žhářstwí; ještě posud obyčejný boží saud wodau pozbyl síly tím, že i šťastně wywázlého přec ze země wypowěděl. Od času 18letého bezwládí a nepořádku založené nowé pewnosti dal rozkotati, a též i k mnohému dobrému základ položil: rozdělil totiž králowstwí na šest částí, a ustanowil cestující saudce (w Angličanech posud w obyčeji), aby we wykáza-

ných okresích spory před saud králowský náležící wyrownáwali, ukrutnostem pánů přítrž činili a bezpečnost obecného lidu chránili; znowa nařídil saudy přísežných, a aby země před nenadálými wpády byla hájena, zřídil ozbrojenau zemskau obranu; dle feudalního práwa musil totiž každý lenník osobně wojenské služby konati, Jindřich uwedl na místo toho daň pod jménem scutagium (daň štítnau neboli ze štítu) a stálau zřídil z toho armádu; mnohým městům udělil obecní práwa a swobody, podporowal obchod a průmysl.

Po šesti letech pokoje a míru wypukly znowa domácí swáry (1180); udatný Richard nechtěl jakožto wéwoda Guiennský dle otcowa rozkazu staršímu bratru swému Jindřichowi slib wěrnosti složiti; protož mladý Jindřich a Bohumír proti němu se spojiwše, wálečně do jeho země wtrhli, a když otec spor jejich wyrownati hleděl, spatřil, že se zas wšickni proti němu spikli. Smrt, nejhlawnější rownatelkyně lidských swárů, učinila přítrž nastáwajícím bojům. W lítosti nad neposlušenstwím k otci zemřel Jindřich w 27. roce wěku swého w Martelu na zimnici, a že potomků nezanechal, stal se Richard jeho nástupcem a spolu i ploditelem domácích swárů, w čemž ale bratr jeho Bohumír ještě wíce proslul. Když tomuto odepřeno bylo spojiti Anjou s Bretaňskem, utekl se ke dworu francauzskému a shromažďowal wojsko proti swému otci, při klání w Paříži byl wšak zabit, a nenáwiděný od lidu „ztraceným synem“ jmenowaný princ nebyl od nikoho litowán. Princowau smrtí nebyla wšak odstraněna příčina ke sporu s Francauzskem, jehož král Filip práwa si osobowal ku poručnictwí nad Bohumírowým synem, wéwodau Bretaňským. Když oba mocnářowé mezi Gisorsem a Triem pod rozlehlau jilmau, na místě pro schůzky takowé obyčejném, o wěci té rokowali, předstaupil před ně arcibiskup Tyrský ze Syrie w bídném oděwu a s tw
áři autrpnost zbuzující. Důraznými slowy líčil žalostiwý staw křesťanů na wýchodě a wítězstwí Saracenů (Mahomedanů), kteří as před sto lety wyrwaného sobě Jerusalema zase pod Saladinem dobyli (1189), a krom některých jen pomořských měst Palestinu si podmanili. Aby Ewropa tuto

hanobu zase smyla, upustili králowé od swárů mezi sebau, a k nowému křižáckému tažení přípravy činili. Jindřich anglický proti wůli swé nebyl toho aučasten; wlastní jeho syn záwiděw mu té sláwy, spojil se s králem francauzským proti němu, tak že Jindřich místo do krajin palmy, táhnauti musil do bojů nízkého trní, o které si srdce rozedral. Babstwím a newěrau wůdců wšecko pomalu od něho odpadáwalo, a boj měl pro Jindřicha žalostiwý konec (1189). We smlauwě ustanoweno, že syn Richard princeznu Adelaidu, sestru francauzského krále, za choť pojme, a za žiwobytí králowa za krále anglického korunowán bude; že Jindřich králi francauzskému 20.000 hřiwen náhrady za wálečné autraty složí a jeho wlastní baroni se zawáží, aby ho k plnění záwazků těch měli; a Richardowi příwrženci že na milost budou přijati. Mezi příwrženci, jenž na milost měli býti přijati, nalezal se na listině též nejmladší jeho syn Jan; w prudkém hněwu a pln zaufalosti proklel otec děti swé, aniž kletbu tu kdy odwolal; mysl jeho neměla již útěchy, žiwot pozbýwal pružnosti, a ještě toho roku zhasnul (1189). Když den na to Richard k mrtwole w kostele ležící přistoupil a nosem krew z ní wytékati spatřil, wzbudil se w něm cit synowské lásky, a že wrahem otce swého jest zwolaw, litowal pozdě swé wzpaury. Jindřich byl w jeptišském klášteře Fontevraulském na francouzské půdě pochowán. Byly-li za jeho panowání wědomosti w Angličanech rozšiřowány, (neboť sám král, maje pokdy, bawil se učenými rozpráwkami a čtením, tak že jedním z nejučenějších a nejwzdělanějších panowníků středowěku sluje,) byly-li mrawy wyšších stawů duchem rytířstwa poněkud mírněny, přece s druhé strany přiházely se wýjewy surowosti a barbarstwí; i w samém Londýně bývalo něco obyčejného, že synowé měšťanů se srocowali, aby bohatší sousedy swé drancowali a olupowali. Při wšech protiwenstwích wydal Jindřich přec mnoho zákonů, awšak bez porady se šlechtau a duchowenstwem, tak že w tom ohledu welmi mocným se stal. Zanechal dwa syny Richarda a Jana, tři dcery, Johannu, za wéwodu saského, Eleonoru, za Alfreda krále kastilského, a Mathildu, za krále sicilského prowdané, a dwa pobočni syny s Rosamundau, Richarda Longsworda,

jenž napotom dceru a dědičku hraběte z Salisbury pojal, a Bohumíra, potomního arcibiskupa Yorského.

§ 2. *Král Richard I., příjmím Lwosrdce. Rytířský duch. Události w Palestině; wězení Richarda od německého císaře; wzpaury proti němu se strany jeho bratra Jana.*

Oprawdowau litost nad wzpaurau proti otci dokázal na trůn nastaupilý Richard tím, že někdejší přátely a přiwržence swé ze služby propustiw, auředníky od otce ustanowené potwrdil, prawě, že jednomu pánowi newěrný sluha i druhému newěren býwá. Matku sprostil wězení, a bratru Janowi mnoho statků udělil. Ačkoli rytířský duch o několik století dříwe již jewiti se začal, přece náleží nejskwělejši jeho doba a wýwin do křižáckých wálek. Dáwnowěkau surowost poněkud se sebe stírající duch nebyl ještě tak wzdělán, aby byl zbraň zcela odložil, bojowal tedy pro wyšší ideu, pro hrob spasitele, pro wíru, sláwu, pro udatnost samu. Jednoho z prwních členů rytířstwa toho možná nazwati Richarda anglického. Sláwa, kteréž w romantických krajinách wýchodních dobýti taužil, byla mu nade wšecko, a protož chápal se wšelikých prostředků aby toho cíle náležitě dosáhl. Od otce zůstawený poklad dwau milionů zlatých wšemožně rozmnožiti hledě, prodáwal důchody a korunní statky, rozličné wysoké a důležité státní služby a auřady, swobody, obecní práwa, zámky, wšeho udělowalo se tomu, kdo nejwíc za to peněz podáwal. Země, národ, stát ať trpěly, w chudobu klesaly, w nepořádek upadaly, jen když rytířský duch sláwau se wěnčil. Když weliký práwník anglický, počestný Glanville, saudní auřad složil a znamení kříže přijal, nebylo to králi proti mysli, neboť za auřad ten obdržel tisíc hřiwen od biskupa Durhamského. Wšelikými sliby, wýhrůžkami a rozepřemi wydírali se z lidu weliké sumy. Horliwý kazatel toho času měl tolik smělosti, že králowi rady udělil, aby tři dcery swé, pýchu, lakotu a rozkoš zapudil, načež mu král wece: „Prawda, příteli, mám také již pro ně muže: pýchu dám templářům, lakotu mnichům a o rozkoš ať se

kněží podělí. I wšichna panstwí nad Skotskem prodal Richard a pak s Filipem francauzským cestu do Palestiny nastaupil.

Armády obau panowníků sešly se na pomezí Burgundském (1190); sto tisíc mužů, nejlepších a wším opatřených, táhlo nadšeně do swaté země. Filip wstaupil na lodi w Marsilii, Richard w Janowě, mořskau ale bauří byli nuceni u Mesiny, hlawního města Sicilského, přistáti a přezimowati: Richard na předměstích, Filip w městě. Sicilský král Tankred držel owdowělau králownu Mathildu, Richardowu sestru, we wazbě, protože protizákonnímu jeho wstaupení na trůn odporowala. Byla na swobodu puštěna; že ale Richard, žádaje též wdowiny statky, wětší wáhu swému požadowání tím dáti chtěl, že některých twrzí a zásobáren u Mesiny se zmocnil, wznikla příčina ke sporu mezi Siciliany a Angličany; obywatelé zawřely brány, obsadily hradby, a zástup na Angličany tak prudce wypadnul, že hněwem roznícený Richard na město autok učiniw, na hradbách Anglický prápor zatknul a město zaňal. W městě ubytowaný král Filip dal prý potupně prápor strhnauti, a w srdečném srozumění wyšlí mocnářowé rozdwojili se, aniž kdy napotom jednota mezi nimi nastala. Po wyrownání sporů mezi Tankredem a Richardem bylo též wyjednáno, aby Richardůw bratrowec Arthur, wéwoda Bretaňský, Tankredowu dceru za choť pojal. Na wzdor nedorozumění odplauli přec Filip a Richard k Palestině, kdež francauzské wojsko dříwe přistálo. Richardowo loďstwo bylo nowau bauří u ostrowa Cypru zachwáceno, jehož král Isak Komnenus na mělčině uwizlé koráby drancowal, začež jej Richard pokáral; hlawního města autokem dobyl, ostrow we swau moc zaňal, a krále stříbrnými okowy sepial. Zde zasnaubil se Richard s Berengarií, dcerou krále Nawarského, kterýž ho na cestě do Palestiny doprowázel, ačkoliw dříwe sestře krále francauzského se zaslíbil. W krajinách Libanonských, na cizí půdě před nepřítelem, zapomenuwše na okamžení král francauzský a anglický na swoje záští, bojowali společně. Saraceni w Akře (Ptolomaidě) byli nuceni wzdáti se, a žiwot jim ponechán pod wýminkou, aby zajaté a dřewo kříže wydali. Zde na tom samém pobřeží staré Fenicie, kde za naší doby

pod anglickým práporem wéwoda rakauský Albrecht bojowal, byl prápor rakauského wéwody Leopolda od Richarda potupen, jejž někteří Richardowi společníci strhli a do bláta zašlapali. Dobré srozumění mezi mocnáři dlouho netrwalo; Richardowo zpronewěření se Filipowě sestře dalo tomu nowou potrawu; král francauzský wrátil se do Ewropy, slíbiw, že na čas jeho nepřítomnosti w Ewropě nic proti jeho králowstwí podnikati nebude. Aby na oko ztwrzowaného přátelstwí nějaký důkaz dal, zanechal Richardowi deset tisíc wojínů pod zpráwau wéwody Burgundského, a Richard žádného již soka sláwy nemaje, wítězil nad nepřátely, obléhal město Askalon, aby si cestu razil a na Jerusalem dokonaleji dorážeti mohl. Saladin, Saracenů statný wůdce, postawil se mu se 300.000 mužů na odpor (1192), Richard zwítězil, 40.000 mahomedánů zůstalo na bojišti, druzí w nepořádku se rozprchli, město Askalon jakož i jiné méně patrné obce se wzdaly, a w krátkém čase stál Richard nedaleko Jerusalemu, cíle wraucí žádosti swé. Když wojíny k obléhání a k autoku na swaté město podněcowati chtěl, k welikému hoři swému shledal je trampotami, hladem a samým wítězením tak zmořené, že od swého zámyslu upustiti nucen byl. Mimo to nebyli druzí wůdcowé pro hrdé počínání s Richardem spokojeni, wéwoda Burgundský mu překážel dobýwati Jerusaléma, francauzští wojáci a němečtí pod wéwodau rakauským, wlaští pod markrabím z Montferratu, začali ho opauštěti a k tomu přišly zpráwy o zbrojení krále francauzského a o wypuknutí nowých nepokojůw w samém Anglicku podněcowáním králowa bratra Jana. We smlauwě tedy se Saladinem uzawřelo se příměří na tři leta a ustanoweny wýminky, že mořské přístawy Palestinské w rukau křesťanů zůstanau a křesťané že pauť do Jerusaléma bezpečně mohau konati. Za wůdce wojska w Palestině pozůstalého byl markrabí z Montferratu zwolen, brzo na to ale nepochybně od libanonského knížete horského aukladně zawražděn.

Wíce sláwy nežli prospěchu došed, wracel se Richard do swého králowstwí. Po středozemním a atlantském moři, kde za našeho wěku mořské bitwy se swádějí a armády bezpečně se plawí, byla za onoho času plawba zdlauhawá a téměř nemožná. Cesta, po které přišel, byla mu nepřá-

telstwím krále francauzského zatarasena. Plaul tedy po adriatském moři, wlnobitím byl zahnán ku pobřeží dalmatskému, kdež u Dubrowníka málem by byl zajat býwal; w Aquileji stíhal jej hrabě Mainhard Hořický, stíhán byl i w Salcburku, až konečně od pohaněného Leopolda VI., wéwody rakauského, osidla mu položeny, tak že nedaleko Wídně zatknut a w okowech na zámek Dürrenstein u Kremže odweden byl. Jindřich II., císař německý, Richardůw nepřítel, žádal krále anglického od rakauského wéwody, kterýž mu ho za šedesát tisíc hříwen stříbra wydal. Angličtí wyslanci štěžowali si později papežowi, že jejich král jako wůl neb osel je prodáwán. Tehdejšího času powažowali se němečtí císařowé za pány swěta, na druhé panowníky co na swé područníky (vasaly) hledíce. Toť se owšem s powahau Richardowau nesrownáwalo, docela když po odbytém sporu s Tankredem, panowníkem sicilským, přátelstwí uzawřel a Arthura bretaňského syna bratra swého s Johannau, dcerau Tankredowau, zasnaubil, a takto Sicilii a Apulii německým císařům odpírati pomáhal. Mimo to stěžowal si císař před říšskými knížaty, že Richard w Palestině markrabí z Montferratu zawražditi dal a Leopolda rakauského jakož i německé bojowníky w swaté zemi slowem i činem potupowal. Přes rok nalezal se mocný král Albionu w potupných wazbách císaře německého, dílem w Mohuči, dílem we Wormsu a na zámku Trifelsu; zřetel celé Ewropy byl na tuto událost obrácen, a w Anglicku panowalo ohledem toho wšeobecné rozhořčení. Eleonora, Richardowa matka, horliwě a prudce žádala papeže o pomoc; Coelestin III. ale, boje se Jindřichowy moci, wšemožně se wyhýbal. Angličtí stawowé odeslali wyslance k císaři samému, aby s ním wyjednáwali, sám Richard hájil se před knížaty německé říše tak důrazně, že jimi pohnul, nic wšak neprospělo; konečně našla se prawá cesta—tři miliony zlatých stříbra pomohly Richardowi z okowů (2. unora 1194). W očích Jindřichowých stíralo zlato s Němec špínu a potupu, w očích dějepisu wíc se mu jí natírá.

S welikým plesáním byl Richard od Angličanů wítán, za něhož národ wýkupní peníz sbíral: lenníci z powinnosti, kostely a kláštery sléwaly swé nádoby, duchowenstwo po-

5*

skýtalo čtwrtý a desátý díl swých důchodů, a náklonnost lidu pro dobrodružného krále zjewila se w pěkném swětle. Dne 20. března 1194 držel slawný příchod do Londýna, kdež měšťané swoje bohatstwí na odiw stawěli a králowi němečtí průwodníci se wyjádřili, že kdyby císař o takowém bohatstwí byl wěděl, že by krále tak snadno nebyl propustil. We Winchestru dal se znowa korunowati, což dříwe každoročně třikráte se opakowalo, od Jindřicha II. wšak jakožto nákladné a zbytečné se zrušilo. Do Nottinghamu wšeobecné powolaw shromáždění, pobral wšecky statky swému zrádnému bratru Janowi, který zapomenuw na swazky příbuznosti, powinnosti a wděčnosti, s Filipem králem francauzským se umluwil, aby Richard na wždy we wězení byl držán, by Jan pomocí Filipa, jemuž welikau část Normandie postaupiti přislíbil, na anglický trůn dosednauti mohl. Filip učinil skutečně autok na Normandii (1193) a pewnosti jedna po druhé, až na Ruen, se mu wzdáwaly; se swé strany zwěstowal Jan w Londýně, že, ježto bratr jeho mrtew jest, nyní k trůnu anglickému auplné právo má. Pánowé nepřiwolili k tomu, a Jan byl nucen zase do Francauz se odebrati, a tajný swazek s králem francauzským weřejně na jewo dáti. I s jiné strany nalezalo se Anglicko za čas králowých bojů w Palestině a jeho wazby w nepříjemných okolnostech. Wláda byla w rukau dwau praelátů, z nichž jeden, jak nahoře podotknuto, newědomý a lakomý biskup Durhamský swůj auřad kaupil, a jeho společník, biskup Longchamp, zase hrdý byl, tak že konečně swého kollegu do wězení uwrhnauti dal, a ani na králowy dopisy w předešlý auřad jej ustanowiti nechtěl, prawě, že králowy tajné myšlénky mnohem lépe zná. Jenom králůw bratr Jan osmělil se postawiti na odpor (1191); použiw obecné nespokojenosti, swolal pány a praeláty do Readingu, a tak též i Longchampa, kterýž ale w pewnosti Towru se ohradil a na to co ženská přeoděn, do Francauz prchnul. Arcibiskup Ruenský byl na jeho místo za nejwyššího sudí zwolen. Práwě toho času wrátiw se Filip z Palestiny, (1192) začal wšemožně Longchampowy nespokojenosti používati, aby Anglicko do horších sporů zamotal, ano i Jana přemlauwal, aby se z poslušenstwí ke bratru wyzul a sám se pánem

Normandie a druhých zemí we Francauzsku učinil. Wznikly nahoře podotčená úmluwa a příhody. Když napotom Jan Richardowi k nohaum se wrhna, o milost žádal, i sama matka králowna Eleonora zaň se přimlauwala, wece k němu Richard: „Já ti odpauštím; přál bych ale, abych na twé prowinění tak snadno mohl zapomenauti, jako ty na mé odpuštění.“ Zkažené Janowo srdce nebylo ještě tak zlé, aby se byla tato slowa s aučinkem minula; stále byl již králi wěren, a hned táhl s ním do boje s francauzským Filipem, jejž Richard za osnowané pikle pokárati chtěl (1195). Wojny ty neměly památných wýsledků, krom že nenáwist mezi oběma národy se množila, že Richard biskupa z Beauvais w čele jeho lenníků zajal, a když jej papež, jakožto syna církwe nazpět žádal, král mu praelátowu krwawau pancéřní košili s otázkau poslal, zdali to oděw jeho syna jest; že oba králowé zajatým oči wylupowaly, smlauwy uzawírali a hned zase rušili, až Richardowa smrt boje skončila (1199). Hymar, hrabě z Limogesu, Richardůw lenník, přiwlastnil si na poli wyhrabaný poklad, z něhož částku králi odeslal. Richard, jakožto pán léna toho, žádal poklad celý, a když se mu to odepřelo, obléhal Hymarůw zámek, odkud Bertram z Jourdou šípem ho poranil. Neschopně wytažený šíp způsobil zánět. W poslední wůli odkázal Richard králowstwí Janowi, a též dal si zawolati Bertrama, proč as o jeho žiwot ukládal; Bertram wece, že král wlastní rukau jeho otce a bratry usmrtil a jej samého oběsiti chtěl; teď ale wida, že zemi tyrana zbawil, že milerád wšeliké muky podstaupí. Richard dal wojákowi sto šilinků a na swobodu ho pustil. Marcade ale, proti králowě wůli úslušný wůdce wojenský, dal wojáka za žiwa z kůže swléci a oběsiti.

W 10. roce swého panowání a 42. swého wěku ukončil Richard románowau pauť swého žiwota. Stal se wzorem rytířstwa, tohoto, jak se kdosi wyjádřil, lidumilenstwí časů feudalních, lidumilenstwí surowého a bojowného, jako feudalstwí samo. On byl přímý, prostodušní, udatný, a wšak též krutý, hrdý, mstiwý. Hlawně židé trpěli mnoho hned na začátku jeho wlády. Pro swé náboženstwí a lichwárstwím nabyté bohatstwí byli wšady nenáwiděni, tak že při králowě korunowací nesměli se dát widěti. S dary přiblí-

žili se přece někteří, a tudiž rozšířila se powěst, že král wšechny židy zabiti rozkázal. Stalo se to mnohým w Londýně i w jiných městech, a jmění se jim pobralo. Nižší šlechta, židům dlužna, běžela do hlawního kostela w Yorku, a tam před oltářem rozdělala si z dlužních upsání radostný oheň. Po swém náwratě do Angličan přiosobil si Richard opět korunní statky, jež byl ku prospěchu křížáckého tažení prodal, a že weliká říšská pečet se ztratila, musilo wše nowau znowa pečetěno a za to znowa zaplaceno býti. Za deset let panowání swého ztráwil Richard jen osm měsíců w Angličanech; mnoho peněz přišlo ze země, za to ale tři lwowé do králowa znaku.

§. 3. *Král Jan příjmím bez země. Nowé boje s Francauzskem. Janowa krutost. Ztráta země we Francauzsku. Janowy spory s římskau stolicí. Spory s pány. Weliká kletba. Příchod powolané armády francauzské do Angličan. Ludwík francauzský.*

Francauzský král Filip VI., který Janowi tolik důkazů náklonnosti a upřímnosti za žiwobytí krále Richarda na jewo dáwal, začal hned proti němu pikle osnowati, jak mile na trůně byl. Ne proti Richardowi aneb Janowi, proti Anglickým králům wůbec byli zaujati králowé francauzští, nemohauce snésti, že oni jakožto područníkowé (vasalowé) wíc moci a zemí we Francauzsku měli, než sami panowníci říše té. Dle práwa mohl na Anglický trůn wstaupiti též Arthur, dwanáctiletý wéwoda Bretaňský, syn Bohumíra, Richardowa a Janowa bratra. Když Richard do Palestiny táhna, na ostrowě Sicilii Tankredowě dceři ho byl zaslíbil, stanowil zároweň, že po něm na anglickém trůnu bude následowati. Později wšak byl úsilím králowny Eleonory z postaupnosti wylaučen, a Richarda, špatného krále špatnější bratr, došel trůnu. Filip podporowal wéwodu Arthura proti jeho strýci Janowi, tak že mnozí pánowé w Anglicko-francauských krajinách pro Arthura se prohlásili. Nowý nastal rozhořčený boj mezi národama, nowá malá wítězstwí, nerozhodující půtky, nowé prolíwání krwe a marné zabíjení lidu — až konečně Arthur a jeho matka Konstancia, nemajíce

důwěry w dobrý úmysl krále francauzského, Janowi se podrobili a krajiny mu wrátili (1200).

Pod záminkau blízké příbuznosti dal se Jan se swau chotí rozwésti, a krásnau Isabellu z Angoulemu, ačkoli hraběti de la Marche zaslíbenau, pojal za manželku. Chtěje zároweň wywěniti swau neť, rozepsal nowau daň, s čímž angličtí pánowé nespokojeni byli. Sám králůw poboční bratr, arcibiskup Yorský, zpěčowal se sbírati daň tu we swém okresu. S newolí widěla šlechta, že Jan, místo potwrzení starých swobod jejich, práwě naopak jedná, a hýřiwý jsa, ještě k tomu jejich rodiny przní. Jelikož saubojem posawad mnohé spory se rozhodowaly, král ale při walném již počtu wznikajících odpůrců sám se wšemi rwáti se nemohl, zřídil si několik biřiců, aby místo něho saubojowali. Tím nastala ještě wětší nespokojenost, wzniklo konečně i nebezpečné spiknutí. Přísahami a sliby chtěl Jan pány porůzniti, oni wšak tím wíce spojowali se a králem powrhowali.

Arthur a jeho matka Konstancia, widauce též, že před takowým panowníkem ničeho se ctí obstáti nemůže, uprchli z Mansu, kdež pod dohledem byli, a k starému ochranci swému, Filipowi francauzskému se utekli. Na horliwé podpoře nescházelo. Filip popudil proti Janowi hraběte de la Marche a spojil se s ním i s Arthurem. Jedno město po druhém poddáwalo se mladému wéwodowi — který wšak, obléhaje twrz Mirebeau, kde swau nepřítelkyni, Janowu matku zajmauti chtěl, od Jana přepaden a s mnohými pány zajat byl. Pánowé ti byli wětším dílem do Angličan posláni, Arthur ale na pewnosti Falaise uwězen a pak nepochybně Janowau rukau zabit. Wyprawuje se, že když král swému sluhowi, Wilémowi de la Braye, Arthura usmrtiti rozkázal, a od něho za odpowěd obdržel, že je šlechtic a ne kat, k jiným aukladníkům se utékal, z nichž ale když nikdo nic nepořídil, a každý buď w Hubertowi, Arthurowě strážci, buď we swé autrpné duši překážky nalezl, uzawřel konečně Jan, wztáhnauti na Arthura sám ruku katowskau. K tomu cíli a konci dal ho do pewnosti Ruenské a jednoho dne o půl noci k sobě na loď přiwesti. Wida mladý princ, že se o jeho žiwot ukládá, úpěnliwě winul se k nohaum swého strýce, krutý ale tyran, ani na mladost ani na příbuzenstwí nešťast-

ného prosebníka nedbaje, proklál ho dýkau, k tělu jeho kámen přiwázal, a do řeky Sény ho ponořil (1202). Zločin ten razil Janowi cestu k záhubě. Filip dal ho, jakožto wazala krále francauzského, powolati před saud pérůw, když se ale nedostawil, byl wšech krajin we Francauzsku za zbaweného prohlášen. Jan stawěl se babsky na odpor, a w krátkém čase ztratil wšecky Anglicko-francauzské krajiny až na Guiennu (1204). Padlá duše mstila se za to na wlastní zemi. Dáwaje pánům příčinu swého neštěstí, ukládal jim pod záminkau, že wálečně do Francauz se strojiti hodlá, weliké daně, a když konečně odplaul, Angers spálil a slyše, že naň nepřátele táhnau, hanebným způsobem zas do Angličan se wrátil.

Pro neprawosti, zločiny a babstwí nenáwiděný a powrhaný Jan upadnul na to do welikých sporů s duchowenstwem. O wolení biskupů přeli se po nějaký čas arcibiskupowé se řádem Augustianů, an w tom Hubert, arcibiskup Kanterburský zemřel. Mladší mnichowé zwolili zaň potají swého superiora Reginalda, jejž do Říma pro potwrzení odeslali. Po druhé wšak wolili mnichowé Jana z Graye, biskupa Norwichského, což král Jan schwálil, a papeže o potwrzení žádal. Od wolení wylaučení biskupowé ucházeli se též w Římě o ochranu; Innocenc III. nedbaje na žádnau stranu, zwolil třetího, kardinala Štěpána Langtona, rodem Angličana, jenž tehdá w Římě byl. Zároweň poslal papež Janowi příwětiwý dopis a čtyry zlaté prsteny drahými kameny wykládané, s tím doložením, aby jejich twar, počet, hmotu a barwy náležitě skaumal. Okrauhlý twar jejich znamená wěčnost, na kterau se připrawowati jeho jest powinnost, počet ukazuje na čtyry hlawní cnosti, jež má konati, hmota, zlato, nejdražší kow, znamená maudrost, které člowěk pořád wíce nabýwati má, a co se barew kamenů dotýče, znamená zelený smaragd wíru, žlutý safír naději, čerwený rubín lásku, a jasný topas dobré skutky. Jan přijal prsteny, wyswětlení papežowo měl za pěkné, Štěpána Langtona wšak za arcibiskupa nepřijal: powažowal to za sahání do swých práw a za potupení králowské důstojnosti. Innocenc prosil, domlauwal, předstawowal we swých dopisech, na to hrozil a konečně že do klatby dá celé králowstwí, setrwá-li Jan we swém neposlušen-

stwí; angličtí praeláti klekše před ním, snažně prosili, aby na ně newole Římské stolice neuwalowal, zwoleného arcibiskupa přijal, a mnichy, jež byl wyhnal, do jejich klášterů zase powolal. Prošení rozněcowalo w králi tím wětší hněw; zaklínal se a přisáhal u božích zubů, (obyčejná jeho přísaha) bude-li králowstwí do klatby dáno, že duchowenstwo ze země wypowí, a statky jeho pobere.

W takowých okolnostech pronesl papež na zem kletbu (1208), kteréž se národ tak welmi strachowal. Služby boží a udělení swátostí mimo křesť, byly zastaweny, kostely zawřeny, sochy swatých na zem položeny, mrtwé kladli se bez obyčejných církewních obřadů jen do jam, sňatky děly se na hřbitowech, a jako za čas postů, bylo lidu jedění masa a wšecky radowánky, jakož i holení brady, péče o oděw a společné pozdrawowání zapowězeno. Proti této církewní moci stawěl král Jan moc swětskau; wypowěděl některé ze země, některé uwěznil, s Langtonowými přiwrženci přísně nakládal: prwní wšak sílu a moc, náklonnost a lásku země dáwno již ztratil, a zwláště pánowé byli auhlawní jeho nepřátelé; od duchowenstwa byl lidu líčen barwami černými, a jen mocná dědowá říše udržela nehodného wnuka, že ho diwoký wichr nesmetl. Orkan ale začal wšak prudšeji zuřit: králowa osoba byla zwláště do klatby dána (1209), Jan za bohaprázného a pro lidskau společnost neschopného prohlášen. Duchowenstwo dalo prwní toho příklad: arcidiakon Norwichský zložil důležitý pokladniční auřad, nad čímž král tak hněwiw byl, že ho we weliké olowěné raucho kněžské oděl a tak mu zahynauti dal. Druzí biskupowé toho samého osudu se bojíce, odešli ze země, tak i mnoho pánů, a ti, kteří zůstali, spolek proti panowníku auže upewňowali. U prostřed těchto zmatků táhl přece Jan wálečně na krále Skotského, wýhodnau smlauwu s ním uzawřel a od swých područníků dal si znowa skládati slib wěrnosti. Roku 1210 udusil nepokoje w Irsku a zákony anglické tam uwedl. Mnozí biskupowé neoznámili papežowu klatbu na Jana wydanau, a tudy stalo se, že pod jeho praporem ještě mnozí do sausedních krajin táhli. Když ale duchowenstwo auplného dostiučinění nedosáhlo, došla papežowa newole ještě wyššího stupně: Janowi poddaní byli ze slibu wěrnosti propuštěni

(1211), a každému zahroženo kletbau, kdoby weřejně aneb podtají u stolu nebo w radě, neb jinak s králem obcowal. Jan setrwal we swém odporu, zuřil proti neslušnému sebau nakládání, nedůwěřowal se we swé poddané, w každém widěl nepřítele, a ze strachu před aukladnými wrahy zawíral se prý na zámku Nottinghamském a nikoho k sobě nepauštěl. Slyše, že kníže Walleské k straně jeho nepřátel se přidal, hned wšecky rukojmí z Wallesu odprawiti poručil, a od pánů syny a dcery na důkaz wěrnosti žádal. Když auředníci w této nemilé wěci auřadujíce, na zámek Wiléma Brause přišli, prawila k nim choť jeho přímo, že děti swé nikdy rukaum toho neswěří, kdo swého wlastního bratrowce zawraždil. Jan wyslal hauf wojáků, uprchlé dal stíhati až do Irska, choť a syn hladem umořeni w žaláři, otec ale do Francauz ušel.

Mezi tím, na welikau církewní moc spoléhaje, uzawřel Innocenc korunu anglickau jinému dáti. Wida, že by Filip, král francauzský, kterýž Janowi Francauzsko-anglické země již byl odňal, ještě i ostatní wzíti byl nejschopnější, podáwal mu králowstwí anglické (1212), a Filip ochotně je přijal. Po celé Ewropě wyhlásil Innocenc křížowau wálku proti ssazenému králi; pány, rytíře a lid wšech stawů napomínal zbraně proti nepříteli církwe se chopiti a pod francauzský prapor jíti. Weliká stála již armáda, we přístawech Normandie a Pikardie shromáždilo se 1700 lodí (1213), a w myšlénkách skwěl se již Filip na trůně anglickém. Jan, ačkoliw kam se obrátiti newěda, sebral přece 60.000, ač ne auplně bezpečliwých mužů, neboť přirozená nenáwist mezi Francauzy a Angličany nedala mu zcela klesnauti. S těmi táhl k Doveru. Průliw jen dělil hotowá k boji wojska — a přec k boji nepřišlo. Innocenc nahlédnul, že by církwi škodné bylo wítězstwí, ať je na které koliw straně: wítěz Jan stal by se auhlawním nepřítelem, wítěz Filip tuze mocným a nebezpečným sausedem římské stolice. Filipowa zbraň měla jen slaužiti za pohrožení zpurnému Janowi, od jehož náprostého podrobení Innocenc nejwětšího wítězstwí očekáwal. W tom smyslu odeslal se legat, který skrze Francauzsko se ubíraje, Filipowu horliwost a rychlost w jednání pochwálil a do Angličan plaul. W Doveru představowal králi Janowi počet jeho nepřátel, nenáwist jeho poddaných

a tajný spolek pánů proti němu — jediná tedy cesta ku spáse jeho že jest: utéci se do ochrany papežowy. Nebezpečím na wšech stranách otočený Jan swolil podrobiti se wšem wýminkám, a u přítomnosti pánů, wojska a ostatního lidu pozdwihnul legat ruce klečícího krále a Jan přisahal: Za pokutu mých hříchů, z mé dobré wůle, na radu mých pánů odewzdáwám římské církwi, papeži Innocencowi a jeho nástupcům králowstwí anglické a wšecky jiné wýsady mé koruny. Chci je míti co papežůw lenník, chci wěren býti Bohu, římské církwi, papežowi, mému pánu a jeho zákonně zwoleným nástupcům, a slibuji ročně odwáděti tisíc hřiwen, sedm set z králowstwí Anglického, tři sta z králowstwí Irského. Swau říši, známky swé důstojnosti odewzdal Jan papežskému legatu w kostele Dowerském; jen arcibiskup Dublinský odporowal takowému podrobení. Legat odebral se z Angličan, aniž byl kletbu se země a s Jana wyzdwihnul. Jak samo sebau se rozumí, byl od papeže zwolený Langton za arcibiskupa Kanterburského ustanowen. Takto uklauzla Filipowi skwělá kořist. Pln hněwu hotowil se ale přece k boji. Jan chtěl s ním w boj wejíti, že ale ještě kletbau stížen byl, zpěčowali se pánowé s ním táhnauti a když Langton a druzí wyhnaní biskupowé přišli a kletby jej sprostili, zpěčowali se opět, že prý jim k tomu ustanowené peníze došly. Mezi tím učinil anglický admiral autok na francauzské loďstwo we přístawích, a tři sta jich zajal a sto rozkotal. I nemoha Filip tomu odolati, aby ostatní též do rukau nepřátelských neuběhly, sám je zapálil a od záměrů ke koruně anglické upustil.

Nebylof potřebí nowých krutostí a hanebností, kterých se Jan dopauštěl, aby osoba jeho w takowých okolnostech wůbec nenáwiděna a powrhowána byla. Nešťastný byl též we swém dobýwání krajin we Francauzsku, jež mu byl Filip odňal. Roku 1214 prohrál bitwu u Bovinesu. Pánů starý spolek proti němu nabyl tím nowé síly, hlawně přistaupením arcibiskupa Langtona, který buď upřímný lidu přítel, neb tajný králůw nepřítel, aneb obě zároweň byl. We schůzce praelatů a mnohých pánů w kostele swatého Pawla w Londýně mluwil obšírně o nesprawedlnostech a neprawostech krále, a též aby se křiwda wypowězeným biskupům učiněná

wyšetřowala. Předložil také opis wýsadní listiny Jindřicha prwního, která k štěstí w jednom klášteře se nalezla. Při korunowání na králích wynucené wýsadní listiny posud málo se zachowáwajíce, w zapomenutí přicházely. Jindřichowa listina obsahowala mnoho článků, jimiž se poměry rozličných stawů zase obnowiti a upewniti mohly. Přítomní pánowé swatě přisáhali, neupauštěti od swých práw, a když na to w Edmundbury nowá schůzka nastala a téměř wšickni pánowé spolku toho aučastni byli, uzawřeli, že společnau prosbu zadají, a mezi tím lid sbírati a zámky swé upewňowati budau. Pod anglosaskými králi požíwali Angličané mnohých swobod; králowé normanští uwedli tuhé feudalní zřízení, tak že sami lenníci normanští po starých práwech a zákonech anglických taužili. W tom ohledu byli již Angličané a Normané w jedno splynuli.

Na začátku léta 1215 odebrawše se pánowé zbrojně a we wojanském oděwu do Londýna, podali králi swých žádostí, prawíce, že je wyplniti připowěděl, když kletba s něho sňata bude. Král hněwiw jsa nad opowážliwostí pánů, chtěl aby rukau dáním a pečetěmi slíbili, že o takowé swobody na příšť nikdy ho upomínati nebudau. Wida ale jejich swornost, a do welikonoc jim odpowěděti slíbiw, ustanowil arcibiskupa kanterburského, biskupa z Ely a hraběte Marschala za rukojmí, že slib swůj wyplní, nač arci w skutku ani nepomyslil. Aby spolek jejich rozdwojil, utekl se k duchowenstwu s připowědí, že mu wýsadní listiny udělí, a wšecka jeho stará práwa potwrdí. K nabytí wětší ještě přízně, oznámil, že do Palestiny potáhne, pročež papeže za ochranu proti moci, od pánů osobowané, prosil. Se swé strany odwolali se k papeži i pánowé, prawíce, že jejich práwa se tenčí. Jan odwáděl do Říma roční poplatek pořádně a každé příležitosti se chápal, aby prospěchu církwe napomáhal. W tom ohledu neposkytali pánowé žádného rukojmí. Papež napomenul tedy pány, aby králi nehrozili a pokornými prosbami jej smířili, za kteréž poslušenstwí že jejich žádosti co z nich slušno, se wyplní, jejich spolek ale že jest neplaten. Arcibiskupowi Langtonowi a druhým biskupům wytknul rozněcowání sporů, a pokoj mezi stranama udržowati jim poručil.

Ani pánowé, ani biskupowé, kterým wíc o prospěch duchowenstwa domácího nežli římského se jednalo, newšímli si papežowa rozhodnutí a z Janowa křížowého tažení posměch si dělali. Přewrat se blížil. Okolo welikonoc sešlo se as 2000 rytířů a množstwí pěchoty w Stamfordu, odtud táhli do Wrakleye k Oxfortu, kde Jan tehdá přebýwal, a na listině Jindřichowě a Eduardowě založené žádosti swé mu podali. Sotwa byl w tom král zprawen, w zuřiwosti se tázal, proč pánowé raději hned jeho králowstwí nežádají, a přisahal, že nikdy w tak nesmírné žádosti neswolí. Pod Robertem Fitzwalterem, polním maršálem armady Boží a swaté církwe postawené wojsko začalo hned s králem boj. Nordhampton byl obléhán, Bedford dobyt, w Londýně byli wojínowé s radostí uwítáni, an mezi tím bázliwý král w Odihamu w Surreyi we průwodu toliko sedmi rytířů nadarmo prostředkem biskupů a ministrů se namáhal, aby blízkau bauři odwrátil. Newěda, že sám arcibiskup Langton proti němu jest, žádal od něho, aby na wšecky kletbu wydal, kteří proti swému knížeti zbraně se chopili. Langton nedbaje na králowy žaloby, radil, že by se propuštěním najatého wojska cizího mnoho wyrownati dalo, a malomyslný Jan zachowal se podle této jak myslil, upřímné rady, a hejna Němců a Flanďanů propustil, a přec ani jediný pán nebyl do klatby dán. Nyní teprwa poznal Jan, že se moci pánů musí poddati. Chtělť sice ještě, aby spory ty rozhodnul buď papež, aneb osm pánů, čtyři od něho, a čtyři od spojenců zwoleni, bylo to wšak zawrženo, a místo Runnymede u řeky Themže bylo od potomstwa za pewnější základ powažowáno, kde prapor anglické swobody byl zatknut. Dne 15. červwna 1215 přitáhlo tam s wojskem mnoho pánů, dwa dny později přišla tam strana králowa, obě stály proti sobě jako nepřátelé, že ale králowi jednatelé wětším dílem na straně pánů byli, odbylo se rokowání bez dlauhých hádek, a dne 19. června podepsal král a pečetí opatřil listinu swobod, welikau kartu, tak zwanau magnam chartam, the great charter. Pro duchowenstwo, pro pány a nižší šlechtu, pro ony tedy stawy, ježto již swobody požíwali, obsahowala weliká charta mnoho důležitých swobod, weliká ale

částka národu, která w potu twáři půdu wzdělávala, byla posud otrokem, a dlauho trwalo, než nějaké ochrany zákonů stala se aučastna. Jenom w jednom článku wzal se ohled i na tyto otroky, že totiž peněžité pokuty tak weliké býti nesmějí, aby jimi swého nářadí, pluhů, wozů atd. byli zbawowáni.

Hlawní zásady weliké karty jsou: wolení duchowních jest samostatné, od krále nezáwislé; pokuty kněžím pro jakýkoliw zločin ukládané musejí býti přiměřeny swětským, ne církewním jejich statkům. Statky swobodných pánů nesmějí býti skonfiskowány; daně ze šlechtických statků, dříw libowolné, se stanowují; od welikého shromáždění národu (totiž duchowníků, pánů a rytířů) nesmějí se nowé daně (ani ze štitu) ukládati krom při zajetí krále, při pasowání nejstaršího syna jeho za rytíře a při prowdání nejstarší jeho dcery; dědící dcery a wdowy králowských wasalů nesmějí býti nuceny, podle králowy wůle se zasnubowati; udělených swobod musejí pánowé také swým lenníkům uděliti; swobody měst znowa se potwrzují: poplatky a daně nesmějí se od nich žádati bez přiwolení welikého radního shromáždění; města a jednotliwé osoby nesmějí býti nuceny stawěti a zprawowati mosty, leč dle starého obyčeje; swobodní lidé mohau podle libosti z králowstwí odejíti a zase přijíti, a kupcům jest dowoleno, obchod wésti bez placení libowolných cel a daní. Wesměs obsahowala weliká tato karta 60 článků. Znajíce pánowé nestálau králowu mysl, ustanowili 25 osob ze swého středu, aby o zachowání weřejných těchto swobod péči měli. Kdyby pak král jim naproti jednal, mohli pánowé s ním wojnu začíti a na jeho pewnosti dorážeti. Jan podrobil se wšemu, ano písemně saudcům rozkázal, aby každého ku poslušenstwí oněch dwaceti pěti osob přidržowali, a posléze sám se wyjádřil, že jeho panowání swobodám a samostatnosti národu bude přiměřeno. Skutky byly wšak slowům králowým zcela na odpor; hořelť tauhau, wymknauti se z wazeb swých lenníků, byl mrzutý, tichý, zdrželiwý, a w samotu na ostrow Wight se odebraw, kowal plány ku pomstě. Odeslalť totiž swé důwěrníky na pewninu ewropejskau, do Němec, Nízozemí, Normandie, Gaskoni a jiných krajin francauzských, aby wojsko najímali,

a stěžowal si papežowi, kterýž do Angličan bullu poslal a wýsadní pánůw listinu za neplatnau prohlásil. Zároweň přišlo wojsko, zátajný posud Jan powstal proti pánům, bezpečliwau jistotau ukonejšeným. W čele německých, brabantských a francauzských najatců, boje žádostiwých a naději majících, že do králowství se rozdělí, dobyl pewnosti Rochester, wojáky dal pobiti, a s jedním oddílem k sewerú táhna, podrobowal si wšecky twrze a města. Druhý oddíl pod hrabětem ze Salisbury byl též tak šťastný; města se poddáwala, sám Londýn nalezal se u welikém nebezpečí. Najatí žoldnéři dopauštěli se hnusných ukrutností: přirozenau laupežiwostí swau a králowau krutostí puzeni, pustošili zemi, pálili wesnice a města, mučili obywatele, aby jim skryté poklady udáwali, a králůw pochod byl na obau stranách pustotinami značen; zmatek, úžas a zaufalost zjewily se na twářích obywatelů. Swých statků a swobod zbawení a zmalatnělí pánowé, nemohauce postawiti armádu proti zhaubným zástupům, žádali (1215) starého nepřítele swého, Filipa francauzského o pomoc, s doložením, že syna jeho Ludwíka za pána uznají, jestli jim proti domácímu tyranu ochrany poskytne. Ctižádostiwý mocnář, dostaw we swau moc 25 rukojmí, že pánowé slibu swému dostojí, činil rychlé přípravy k wálečnému tažení, ačkoli papež tomu wzdorowal a kletbau hrozil, kterau později w skutku na syna jeho Ludwíka wydal.

S welikau armádau přitáhl Ludwík k Sandwichu. Prwní toho aučinek byl, že se rozprchlo mnoho Janowých, wětším dílem francauzských wojáků, kteří jakožto poddaní wasalů krále francauzského proti dědicowi monarchie francauzské slaužiti nechtěli. I pánowé angličtí, ježto se posud Jana přidržowali, odpadáwali od něho, nadarmo wydal papež kletbu na pány a jejich země, arcibiskup Langton neohlásil jeho bullu, nešel do Říma, nedal se swrhnauti, Ludwík dobyl Rochesteru, odkud do Londýna táhnul, a pánowé a měšťané, když byl swobody a wýsady národu potwrdil, slib wěrnosti mu složili a dne 20. máje 1216 ho korunowali. Nicméně dáwaje Ludwík přednost we wšech auřadech Francauzům, přišli pánowé angličtí tak říkaje z deště pod okap. Weliký mělo aučinek, když hrabě z Salisbury a jiní

pánowé, od Jana odstaupilí, zase k němu přešli. Jan byl zwán bez země, že za žiwobytí swého otce Jindřicha žádné krajiny neobdržel, ne tedy proto, že nyní na jeho místě jiný kralowal, a on od města k městu, z kraje do kraje blauditi musil, až dne 16. října 1216 zármutkem zemřel. Zanechal dwa syny, Jindřicha a Richarda, onoho 9, tohoto 7 let starého, a tři dcery, Johannu, choť Alexandra krále skotského, Eleonoru, choť hraběte z Pembroku, a Isabellu, choť císaře Fridricha druhého. Král Jan stawěl se proti duchowenstwu i slowmi; spatřiw jednau tuze tučného jelena, prawil: „Jak tlusté a wykrmené je toto zwíře: a přec bych přisáhal, že nikdy neslyšelo mši.“ Duchowní letopisci a zášť po swobodě taužících pánů wylíčili ho barwami temnějšími, protož dá se něco umluwiti ze žiwota tohoto w mnohém ohledu neomluwitelného panowníka.

§ 4. *Jindřich třetí. Odpor Francauzům; jejich odchod a nastaupení Jindřicha na anglický trůn. Náwal Francauzů k anglickému dworu. Simon Leicester. Několiko wláda a anarchie. Bitwa u Lewesu. Začátek obecní sněmowny. Bitwa u Eweshamu. Zahynutí Simona z Leicesteru. Pochod prince Eduarda do Palestiny.*

Úmrtím Jana byli Angličané tyrana zbaweni; Ludwíkowu ale strannost při usazowání Francauzů na auřady také trpce snášeli; a když konečně Fitzwalter, jenž Ludwíkowi mnohé služby prokázal, se wšemi žádostmi swými odmrštěn byl, zřejmě widěli Angličané, že ode wšech auřadů budau wylučowáni. Od papeže wydaná kletba na Ludwíka nechybila se též swého cíle, pročež dewítiletému Jindřichowi krále Jana synowi, začala wycházeti záře naděje, že na trůn swých otců dosedne. Hrabě Pembroke, udatný pán, zeť krále Jana a wěrný průwodce na osudní dráze jeho žiwota, stoje co polní maršal w čele anglické armády, začal podporowati mladého prince, a od biskupů Winchesterského a Bathského dal ho w Glocesteru korunowati, načež w obecném shromáždění pánů w Bristolu za králowa poručníka a ochrance čili protektora králowstwí zwolen byl. Od Jana potwrzenau kartu dal s malýma wýminkami znowu potwrditi; ano

listina tato byla w nepokojných časích za Jindřicha třetího několikráte potwrzowána. Mimo to wydal listinu (1217), kterými zákonowé lesní zmírněni byli, čímž pramen welikého utiskowání lidu poněkud se zastawil. Angličané i Normané byli nad míru lowu milowní; král ale měl 68 lesů, 13 lowišť a 81 obor, bylo tedy 862 líček polýčeno, do kterých obywatelé při swé lowiwosti snadno ubíhali, a jen ztrátau žiwota aneb welikými pokutami z nich wycházeli. Listina ta nazýwala se charta foresta čili karta lesní, kterau mladý Jindřich též u národu mnoho náklonnosti získal. Mimo to ubezpečowaw Pembroke nespokojené pány o úmyslu krále, že je podle jejich wlastních listin bude říditi, představowal jim potlačowání Angličanů se strany Ludwíkowy. Hrabata Salisbury, Arundel, Warene, Wilém Marshal, nejstarší protektorůw syn, přešli k mladému králi, a druzí čekali jen na příhodnau dobu, aby dle jich příkladu se zachowali.

Pembroke wytáhnul do pole; ustaupiw před francauzskau armádau, která do města Linkolnu wtrhla a tam na pewnost dorážela, zbíral zatím wojsko ze wšech stran, a když anglická posádka w pewnosti na francauzské wojsko w městě prudce wypadla, učinil zároweň autok na městské hradby, wniknul do města; Linkoln byl drancowán, francauzské wojsko poraženo, wůdce hrabě z Perche zabit a ostatní zajati. Druhá nehoda potkala francauzské loďstwo, prinášející peníze a nowé wojsko; anglický admirál Filip z Mineye, udeřiw na ně, rozehnal je po znamenité ztrátě; při tom použil prý wojenské lsti: dal totiž nepřátelům naházeti nehašeného wápna do očí, že je oslepil a k boji neschopné učinil. W nemilém stawu tom uzawřel Ludwík r. 1217 s protektorem pokoj pod wýminkau, že králowstwí opustí, a swého otce k tomu míti bude, aby králi anglickému we Francauzích náležící země wrátil, aneb aspoň až on králem bude, že je wrátí. Smrt Janowa a Ludwíkowo odřeknutí se trůnu, jsau dwě události, jimiž po dlauhý čas w krwi potápěna země na nějaký čas z anarchie wywázla. Protektor Pembroke zemřel nedlauho na to (1219).

Jindřich složil při swém nastaupení na trůn papežowi tentýž slib wěrnosti, jako jeho otec. Powaha jeho lišila se od otcowy docela: byl příwětiwý, laskawý, wlídný, k nižším dobrotiwý, nepřátelům ne hrozný, plný důwěry, w sau-

kromném stawu byl by mohl býti wzorem štěstí, na trůně stal se nástrojem pletichářů, slabý jeho duch silným pramenem zmatků, z kterých wyniknul začátek mocné hradby, swobody anglické: parlament čili sněmowna obecní, která stala a stáwá se pólem probuzeným, činným na ose anglického národu.

Po Pembrokowi stal se nejwyšším zpráwcem země schopný Hubert de Burgh. Zbujnělá šlechta, zničiwši králowskau moc skoro docela, zpauzela se na Burghowu žádost wydati králowské zámky, za předešlého času oswojené, tak že kletbau se jí zahroziti musilo, nežli zas wíce než o tisíc twrzí králowská moc pewnější byla učiněna. Nemoha slabý král staw wěcí sám dokonale posauditi, wěřil našeptawačům, a o blaho země pečliwý de Burgh musil do wězení jíti, z něhož sice prchnul, do králowy služby wšak se newrátil. Na jeho místo wstaupil piklů chtiwý Petr Roches, rodilý Francauz z Poitou, biskup Winchesterský (1231). I hrnulo se do Angličan mnoho osob z Poitou a jiných cizinců, ne sice pozemskými statky, za to wšak tauhau po nich, hrdostí a pýchau oplýwajících. Jimi byly auřady obsazowány, a tím žárliwost anglické šlechty buzena. Pánowé osmělili se docela králi wyjewiti, nepropustí-li jinozemce ode dwora, že jej i je ze země wyženau. Chytrý de Roches uměl si ale mnoho pánů nakloniti, tak že statky nejwíce odporných šlechticů pobrati a jimi swé krajany poděliti mohl. Při těchto násilnostech chowal se Jindřich jako král dobře, byl totiž se wším spokojen, dal sebau wládnauti; tudyž snadno pochopí se událost, když ministra swého de Rochesa i nuzné jeho krajany ze země wypowěděl.

Po zasnaubení krále s Eleonorau, dcerau hraběte Prowenského r. 1236, předešlá píseň se opakowala: cizinci walem přicházeli, auřady, důstojnostmi, poklady se obsypáwali, a když králowa matka Isabella hraběte de la Marche za chotě pojala, přišli nowí hosté z Gaskoňska; doma se nehospodařilo, we Francauzku wedly se ač nepatrné, přec nešťastné boje — dření lidu byl toho následek. Ku swětské nespokojenosti připojila se i církewní. Ježto římská stolice duchowenské auřady a biskupstwí sama obsazowati začala, použíwala k tomu přirozeným způsobem swých důwěrníků,

nejwíc Italců; nejprwnější prebendy zemské byly jimi obsazowány. K tomu žádány od římské stolice důchody všech uprázněných far, dwacetina ze wšech duchowenských auřadů bez wýminky, třetina z těch, ježto ročně přes sto hřiwen wynášely, a polowice z těch, jichž majetníci na místě swého auřadowání se nenalezali; potom statky bez poslední wůle zemřelých, peníze lichwau nabyté a wolné ukládání poplatků. W nastalém zbauření proti Italským kněžím drancowal lid jejich stodoly, poplenil jejich pole a zle s nimi nakládal.

Od nějakého času učinil si římský dwůr z králowstwí sicilského takowé léno, jako z anglického. Manfred ale, za prawého dědice se wydáwaje, uchwátil korunu Sicilie. Nechtě papež sám we swau sílu spoléhati, obrátil se ku králi anglickému, kterýž bleskem nowého králowstwí oslepen, bez parlamentu, totiž bez powolení shromážděných pánů anglických, neurčité sumy na wydobytí země té papežowi powolil si wypůjčiti. Když ale suma ta sto tisíc hřiwen obnášela a Jindřich dané slowo odwolati již si netraufal, nyní teprwa k parlamentu se obrátil. Pánowé býwali wšak wíc ochotnější k žalobám, nežli k peněžitým příspěwkům. Uzawřeli tedy, nerozhazowati peníze mezi králowy oblíbence bez zásluh, a na dobýwání králowstwí bez wýhlídky w dobrý konec. Samo duchowenstwo se příčilo; biskup Londýnský směle se wyjádřil, že odejme-li mu král a papež biskupskau čepici, on si na hlawu dá přílbici. Přec ale platilo. Pánowé setrwali při swém. Nepowolný parlament se rozpustil, a jiný ne wíce powolný, byl swolán. Nemoha král ničehož wyžádati, prosil buď pod záminkau, že do Palestiny potáhne, neb že francauzských krajin zase dobýwati bude. Z milosti konečně pomohli mu pánowé z nauze, začež jim kartu několikráte zrušenau a zase potwrzenau slawně znowa potwrdil, králowstwí sicilského wšak nedosáhnul (1253). Biskupowé a druzí opatowé drželi w ruce hořící pochodně, weliká listina byla čtena, duchowníci pronesli kletbu na každého, kdoby proti ní jednal, a pochodně na zem hodiwše, zwolali: „Každá duše, která by falešně proti této smlauwě jednala, musí též tak smrděti a w pekle uhořeti,“ a král doložil: „Tak mi toho pane Bože dopomáhej, chci wšecko

to zachowáwati, jako že jsem člowěk, křesťan, rytíř, korunowaný a pomazaný král.“ Peníze wšak w rukau maje, neměl již ničeho w paměti z dané přísahy. Cizinci wšecko řídili, auřadu a důstojností docházeli jako dříwe, a tisícero jiných smyček, wyhýbati se konání sprawedlnosti, dohnalo konečně Šimona z Montfortu, hraběte z Leicesteru, aby wláda změněna a žezlo slabým rukaum wyrwáno bylo. Pánowé angličtí, každý sám o sobě, nebyli dosti mocni; musili se teprwa spojiti, aby despotismu wladařů odolati mohli. S druhé strany byla koruna dosti mocná, že se jim na odpor stawěti mohla. W těžkých dobách byli to králowé sami, jako Jindřich I. a Jindřich II., kteří s podlenníky a kupci se spojili, aby barony na uzdě udrželi. Za Jindřicha III. byly obce anglické již dosti bohaté, dosti mocné, aby w státě něčím byly; nicméně na wzdor wšem slibům weliké karty nebyli ničím. Jich použilo se konečně proti králowské moci. Šimon z Montfortu, syn wůdce proti kacířům Albigenským w jižním Francauzsku, dle matky hrabě z Leicesteru, dle choti šwagr krále Jindřicha III., byl smělý, schopný, udatný a swými swazky tak mocný, že o králowu přízeň a nepřízeň málo dbal. Jednau jmenowal ho král zrádcem, načež Leicester wece, že by toho brzo litowal, kdyby nebyl králem. Wšady žalowal na králowu nesprawedlnost, strannost a neschopnost ku wládě, a nejpřednější pány konečně shromáždiw, mluwil obšírně o utiskowání prostého lidu, o rušení práw pánů, o dření duchowenstwa, o wěrolomnosti krále — tedy že newyhnutelno, aby oprawa do státu byla uwedena. Na to uzawřeli pánowé, že má-li oprawa se uwésti, potřebí jest, aby oni sami státní práwu w rukau měli.

První místo, na kterém swůj zámysl na jewo dali, byl parlamentní dům; přišli cele ozbrojeni. Na králowu otázku, co by zamýšleli, odpowěděli pokorně, že jeho moc chtějí upewniti a swé stížnosti odstraněné míti. Ke slibům wždy hotowý Jindřich hned je ubezpečiw, že jim pokud možná dosti učiní, swolal k tomu cíli a konci jiný parlament do města Oxfortu (1258), aby se nowý náwrh státní spráwy zhotowil a schopní lidé ustanowili, jimž by se nejwyšší moc swěřiti mohla. Rychle začalo se oprawowati: 24 pánů bylo zwoleno, aby státní neřády odstraňowali; hrabě Leicester

byl presidentem. Čtyři rytířowé w každém hrabstwí měli býti zwoleni, aby stížnosti wolících je obywatelů wyšetřowali a příštímu parlamentu (třikrát do roka držanému) je přednášeli; každý rok měl nowý nejwyšší saudce býti zwolen, hrady nesměly cizozemcům býti swěřowány, žádné nowé lesy zakládány, důchody žádného hrabstwí pronajímány; předešlí auředníci byli swrženi a přátelé čtyryadwaceti regentů zwoleni. Korunu králowskau majíce pod nohama, zašlapáwali pánowé i práwa lidu, a na místo jedinowlády wznikla tyranská několikowláda, ničemná oligarchie.

Rytířowé přednášeli stížnosti národu pilně a rychle, s jich ale odstraňowáním šlo to nedbale a zdlauha. Wzniknul odpor. Směle předstawili rytířowé čtyryadwaceti regentům, že pro národ ještě ničehož podstatného newykonali, že prwní a poslední zřetel wšech nařízení wlastní jejich je prospěch, wlastní jejich moc. Králůw nejstarší syn, princ Eduard, byl konečně od rytířů powolán, aby swau wážností a mocí klesající národ ochránil. Dwa a dwacetiletý, rozumný a rozšafný Eduard odpowěděl, že on na Oxfordská nařízení, ačkoliw mu po mysli nejsau, tak jako otec jeho přisáhal, a tudy jim naproti jednati nemíní. Zatím odeslaw posly ku pánům, žádal, aby se státní oprawau jednau ke konci přišli, nechtějí-li s welikým odporem se potkati. Pod wšelikými záminkami zůstali wšak pánowé ti ještě tři léta při swé práci a moci. Aby se strany cizích knížat, hlawně krále francauzského, ničehož se obáwati nemusili, přinutili páni krále swého, aby práwo swé k Normandii a Anjou Francauzsku postaupil, tak že jen Limusin, Perigord a některé jiné krajiny podržel. Mezi tím poznáwali se jejich zámysly wíc a wíce, horliwě láno na jejich zrádu, papež oswobodil krále a poddané od přísahy, kterau na zachowáwání oxfordských nařízení učinili, a přímý a statný Eduard swolal nowý parlament, w němž král zase předešlé moci swé dosáhnul.

Hrabě Leicester nedal se odstrašiti, ano králowu moc docela zničiti uzawřel. Z té příčiny spojil se s knížetem Waleským, jehož 30.000 mužů do Anglicka wtrhlo; na rychlo sebral i Leicester swé wojsko, a w krátkém čase nalezalo se celé králowstwí w rukau zhaubné armády. I měšťané Londýnští nebyli Leicesteru na odporu; w Londýně a

w jiných městech bylo drancowáno a hlawně židé byli cílem autoku. Malomyslný král, žalowaw na nepokojné časy, uzawřel konečně smlauwu se zpurnými pány k weliké ujmě králowské moci (1263). Oxfordská nařízení se obnowila, pánowé zase wládli, zaňali králowské hrady a pewnosti, králi zwolili i jeho služebníky, a w parlamentě we Winchestru stanowili, že moc čtyryadwaceti pánů trwati má i za panowání krále Jindřicha i napotom za syna jeho Eduarda. Mimo to musili se wšickni cizinci ze země wypowěděti. Král swolil we wše, ne ale princ Eduard. Aby zničenau králowskau důstojnost zase obnowil, utekl se k Ludwíkowi, králi francauzskému, a když sprawedliwý mocnář tento pro něho se wyjádřil, začal swoláwati wojsko králowských lenníků, mnozí mírněji smýšlející páni též se k němu připojili, města Northampton, Leicester a Nottingham podrobili se jeho moci, hrabstwí Derby a statky odporných pánů byly pleněny. Hrabě Leicester ucauwnul do Londýna, kdež 15.000 měšťanů s ním se spojilo. Obě nyní skoro stejně silné armády postawily se r. 1264 u Lewesu w krajině Susecké. Nad třemi oddíly králowské armády komandowali princ Eduard, králůw bratr Richard a král Jindřich. Wůdcowé nepřátelské armády byli Leicester, jeho syn Montfort, hrabě Glocester a Seagrave nad měšťany Londýnskými. Biskup Winchesterský udělil buřičům požehnání. Na začátku bitwy učinil princ Eduard tak prudký autok na měšťany Londýnské, že ucauwli a na autěk se dali; daleko stíhal je Eduard od bojiště, mnoho jich pobil, neboť se chtěl pomstiti za urážku, jeho matce od nich učiněnau. Když se ale wrátil, spatřil k welikému úžasu swému, že druhé dwa oddíly poraženy a otec i strýc zajati jsau. Při náočním wyjednáwání se lstiwým hrabětem z Leicesteru byl i jeho malý oddíl obklíčen. Wítěz předpisowal též wýminky: Eduard musil jíti w zajetí na místě otce i strýce swého; Oxford ská nařízení zůstala, šest Francauzů, od krále francauzského zwolených, mělo je wšak znowa přehlédnauti, a dewět osob mělo wšecky w zemi ještě trwající nepokoje wyrownati. To byla smlauwa Lewesská.

Princ Eduard byl poslán na pewnost Dowerskau, králůw bratr Richard pořád wězen, král pořád w otroctwí držán, Oxfordská nařízení králi francauzskému k rozhodnutí ne-

podána. Hrabě Leicester jednal docela libowolně; králowa jmena používal k swým zámyslům; od místa k místu ho wodě, nutil jej poraučeti, aby králowské pewnosti do rukau králowých nepřátel se odewzdáwaly; statky osmnácti pánů si oswojil, wýkupné za wšechny zajaté si podržel, a aby swau moc dokonale upewnil, wstaupil on, hrabě Glocester a biskup Chichesterský w čelo spráwy anglického králowstwí.

Došed wrcholu té moci, po které taužil, widěl Leicester přec, že základowé tak zcela pewni nejsau; musilť se obáwati domácích piklů králowy strany; králowna utekla se ke dworu krále francauzského, který oprawdu již příprawy činil, aby Jindřich zase předešlého důstojenstwí dosáhl; papež poslal kletbu, od Leicestera wšak najatí mořští laupežníci hodili ji do moře; i jiní knížata, litujíce krále, přáli, aby uchwatitel klesnul. W těchto nesnadných okolnostech uchopil se Leicester prostředku, w Angličanech posud newídaného; hledaje totiž pomoci u weškerého národu, swolal parlament, w kterém mimo pánům swé strany a důchowníkům, jenž korunními lenníky nebyli, zase dwěma rytířům z každého hrabstwí, a wšak také i deputowaným měst sídlo míti dowolil. Tento byl dne 20. ledna 1265 prwní začátek dolejší, neboli obecní sněmowny. Angličané mají tedy Francauzowi děkowati za základ nejmocnější hradby swé swobody. Posud byla města powažowána za tuze nepatrna, než aby w zákonodární moci hlas míti mohla. W té míře, w jaké lenní řízení klesalo, w takowé nabýwal lid wáhy. Wýsadnými listinami pro cechy, jimiž mnohým w selském stawu žijícím otrokům dowoleno bylo z moci pánů se wykupowati, zmáhala se nejen mocnost lidu, nýbrž i jeho tauha po swobodě. Přibýwáním řemesel a umění přibýwalo i těchto říkaje samostatných republik cechowních, a za Jindřicha byly již tak mocny, že je Leicester do sněmowny powolal, aby w stanowowání zákonů podíl měly. Zámysl jeho byl arci soběcký, wýsledek ale národu prospěšný; samostatně, neobmezeně, tyransky (aspoň proti Jindřichowi) chtěje wládnaut, podal národu do ruky páku, která konečně i jeho krále neb nekrále, mocnost pomalu zdwihati, neb aspoň obmežowati musila. Zkušenosti té došel Leicester w krátkem čase.

Nowý parlament nechowal se tak zhola podle jeho wůle: mnozí pánowé, pozorujíce nesmírnau jeho ctižádost, stawěli se mu na odpor, a zástupcowé lidu widauce, že proměna wladařů také zároweň proměnau není jeho bídného stawu, žádali, aby králowská rodina zas byla ustanowena. Leicester nemoha se této Scylle a Charybdě wyhnauti, potřebu obrátil w cnost: wězeného prince Eduarda přiwedl sám do parlamentu, kdež jeho swoboda jednohlasně potwrzena byla. Nic méně dal ho pilně stříci a wšechny jeho zámysly na zmar uwáděl. Nesmírnau mocí Leicesterowau nespokojený hrabě z Glocestru wzdálil se ode dwora na swé statky na pomezí Waleském. Leicester stíhal ho i tam s wojskem we průwodu krále a prince Eduarda. Jednoho dne wyjel princ na procházku s několika pány z Leicesterowa komonstwa, wlastně se swými strážci, a o záwod jeti nawrhnul. Unawení pánowé i koně jejich nemohli daleko stíhati prince, když on na čerstwém, od Glocestra dodaném koni s očí jim mizel. Bylo to znamením ku powstání králowy strany; w krátkém čase stála armáda pohotowě; zástup Londýnského wojska pod zpráwau Leicesterowa syna, otci na pomoc spěchajícího, byl od Eduarda rozsekán. Otec čekal na pomocní wojsko, když ale pod práporem kleslého synowa zástupu samými nepřátely obklíčena se widěl, zwolal: „Buď Bože milostiw naší duši, po našem těle jest weta!" Brzo wšak na mysli se zotawiw, uzawřel jíti w boj. Starému králi dal brnění, tak že w čele wojska proti swé wlastní wěci bojowati musil. W strašliwém boji dal Leicester na jewo úžasnau neohroženost: na koni a po ztrátě jeho pěší bojowal sedm hodin neustále; starý král byl raněn a málem byl by ho woják jeden sklál; poraněného dal princ Eduard na bezpečné místo odnesti. Hrabě Leicester byl mezi mrtwými nalezen, jehož mrtwolu podle tehdejšího nelidského obyčeje Roger Mortimer krutě zohawil a nešťastné choti jeho odeslal. Bitwa ta swedla se u Eveshamu.

Wítězstwí bylo rozhodné. Dříwe utiskowaní stali se nyní utiskowateli. Jen s tíží dal se král přemluwiti, že město Londýn zcela nezničil; prápor byl mu ale wzat, hradby zbořeny a těžká daň obywatelům uložena; hrady pánůw se dobyly a rozmetaly. Jediný Adam Gordon, někdejší koman-

dant pewnosti Dunsterské, silný a udatný, wzdorowal w lesích Hampshirských, plenil hrabstwí Berské a Surreyské, až princ Eduard se zástupem proti němu wytáhl. Mladistwým ohněm hnán jsa do boje, přeskočil s několika průwodci průkopy nepřátelského ležení a od ostatní armády se oddělil, kde s Gordonem zaufalý swedl sauboj; šťastně ale nad ním zwítěziw, darowal mu žiwot, choti jeho jej odeslal a milost mu wymohl, začež Gordon po celý swůj wěk princůw wěrný byl průwodce. Udatnost a šlechetnost krášlila wítěze toho. Po tak welikém králowě wítězstwí nebyla karta zrušena, neboť wida Jindřich, že barony s jeho strany s ostatními pány wždy horliwě swých swobod se ujímají, nechtěl na ní sáhnauti. Princ Eduard zjednaw zemi pokoj, nechtěl žiwot w tichosti tráwiti. Palestina byla welikým cílem sláwy tehdejších knížat; boje a wítězstwí mezi sebau powažowali za nepatrné u srownání s wálkami a wítězstwími nad Saraceny. S walnau armádau odebral se tedy roku 1271 do swaté země, a w krátkém čase na to otec jeho na onen swět. Při nastáwající nemoci žádal ještě Jindřich syna swého, aby rychle do Angličan se wrátil, ježto nowé nehody zemi hroziti začaly; neboť pánowé, použiwše králowy slabosti, utiskowali lid, rozličné krajiny byly laupežnými rotami znepokojowány, a k tomu zemřel ještě králůw bratr Richard. Po králowě úmrtí byla weliká pečet arcibiskupowi Yorskému a pánům tajné rady odewzdána (1272). Arcibiskup hrabě Kornwalský (Richardůw syn), hrabě Glocester byli dozorci králowstwí, a zemi w pokoji sprawowali.

§. 5. *Eduard prwní; jeho příběhy w Palestině. Asasini. Boj s Walesany a Skoty. Podrobení skotských nížin. Práwo parlamentu. Spor s duchowenstwem. Odpor Skotska, Walesu. Bitwa u Falkirku. Bruce. Bitwa u Methumu.*

W Palestině dobyl si Eduard skwělé palmy; město d'Akre oswobodil od nepřátel a w stíhání jich wšady nad nimi zwítězil. Nemohauce Mohamedáni tak udatnému wojínowi beze ztráty w poli se postawiti, uzawřeli aukladně se swěta ho sprowoditi pomocí asiatských kralowrahů, Asasinů. Jak známo, přeli se potomci tchána a zetě proroka Moha-

meda o wládu nad Mohamedanstwem; w Egyptě wládli potomci zeťowi Fatemidi, a proti tchánowcům w Bagdadě bojujíce, zřídili tak zwaný spolek maudrosti, a členy do Persie a Syrie wysílali, aby příwrženců získali. Jeden takowýto člen Hasan, zřídiw sám pro sebe spolek pod jmenem Ismalitů, twrdil, že zeťowi potomci, jmenowitě wnuka jeho Ismaela, prawí dědicowé kalifatu čili od Arabů založené říše jsau. Na začátku dwanáctého století zmocnil se twrze Alamutu w Persii, a od té doby wysílal swé členy, aby wraždili knížata a státníky, kteří mu w cestě stáli. Wrahowé ti opíjeli se blínem, hašiš zwaným, dle kteréhožto slowa Ewropané Asasiny je pojmenowali, a we francauzské řeči posud aukladná politická wražda assasinatem se nazýwá. I w Syrii dobyli si rozličných twrzí. Každý jejich náčelník, na horské twrzi Alamutu sídlící, byl též pod jmenem „starý horan“ znám. Skoro dwě stě let zuřila tato sekta, až wpádem Mongolů w Persii 1276, w Syrii 1292, politické moci zbawena byla. I ewropejští knížata w Palestině bojující, byli cílem její wraždiwosti. Udatnému princowi Eduardowi oznámil její člen, že má plnomocné listy od komandanta Jopského (Džopského), aby s ním wyjednáwal. Tím způsobem přicházel do princowa bytu, kdež ho na weliký pátek 1271 samotného nalezl a dýkau ho probůsti chtěl. Eduard zachytil dýku rukau, do kteréž byl poraněn, wraha porazil a jeho dýkau proklál. Na hlomoz přiběhlí sluhowé pomstili se na mrtwole aukladníka. Rána w princowě ruce byla wšak nebezpečna, neboť dýka byla kalená. Jen schopností anglického hojiče, jenž otráwené maso wyřezal, došel we čtrnácti dnech zase auplného zdrawí. Po této události uzawřew tím ochotněji příměří se Sultanem, odplaul do Sicilie, kdež zpráwu o smrti swého otce a šestiletého syna swého obdržel. Dobrau maje známost o pokojném stawu země, o lásce a náklonnosti swého národu, prodlel ještě skoro celý rok we Francauzích, při rozličných turnajech se wyznamenáwaje, načež do Angličan se wrátil a we Westminstru od arcibiskupa Kanterburského korunowán byl (1274).

Eduardowu wstaupení na trůn nikdo neodporowal; pánowé byli dlauhými spory ochablí, duchowenstwo rozdwojené a sjednocené jen w nenáwidění římské stolice, která

od nich mnoho požadowala, samo wšak nenáwiděné od lidu, jak to z mnohých autoků na kláštery wyswitá. Wšecky tyto různé strany spojowaly se w úctě a wážnosti ke králi, kterýž, ačkoli neobmezeně panowati mohl, přece rozumný jsa, střídmau mocností swau spokojen byl, a za to daně wybírati mohl, které by se jeho předchůdcům byly odepřely. Za slabé wlády swého otce wplichtěné neřády do správy zemské pilně odstraňowal, mnoho zákonů wydal, auředníky a saudce bedliwě na zřeteli měl, nedbalé a podkupné swrhowal, a na přísné konání sprawedlnosti hleděl wšady tento Justinian anglický. Jen židé byli z toho wylaučeni. W předsudkách proti nim wychowaný Eduard ukládal jim těžkých daní, pro falšowání mince bylo jich 280 najednau oběšeno, druhým statky pobrány a as 15.000 r. 1290 ze země wyhnáno. Lid pro lichwu proti nim rozdrážděný, hodil jich mnoho odcházejících do moře. Od té doby nalezalo se málo židů w anglickém králowstwí. Parlamentem obmezila se též tak zwaná mrtwá ruka, čili majetníci, kteří newymírají, jako jest duchowenstwo a rozličné ústawy. Bez králowa přiwolení nesměly se tedy duchowenstwu statky odewzdáwati.

Západní krajina Waleská nebyla ještě auplně s Anglickem spojena; Walesané podporowali rozličné zpaury w Angličanech, ano i zemi tu pustošili. Když tedy Leolyn, kníže sewerního Waleska r. 1276 Eduardowi slib wěrnosti složiti nechtěl, ano auplné nezáwislosti od koruny anglické dobyti taužil, chtěje řeč, zákony, mrawy a swobodu swého staro-keltického čili britského národu zachowati, wtrhnul Eduard s wojskem do neschůdných hor Snowdorských, do oněch strmých skal, ježto jsau Brity před Sasy a Normany tak dlauhý čas ochraňowaly. Leolyn (Lewellyn) spoléhal tuze na přirozené hradby swé země, když ale horu, na které se s wojskem nalezal, od nepřátel obklíčenau spatřil, nezbýwalo mu nic jiného, neč buď hladem zahynauti, neb se wzdáti. Swolil konečně slib koruně anglické a 50.000 liber náhrady za wálečné autraty složiti; w krátkém ale čase, jak utlačowáním se strany wítězů, tak popuzenau hrdostí přemoženého národu, wznikly nowé spory (1281). Pod Dawidem, bratrem knížete Leolyna, plenil zástup Walesanů pohraniční krajiny anglické, saudce Roger Clifford byl nebez-

pečně raněn a zajat, pewnost Harwardinská dobyta, a Ruthlandská obléhána. Hněwiwý Eduard wytáhnul se silnau armádau, částka jeho wojska, přešedši řeku Menay, byla sice od Walesanů přepadena, poražena a w řece ztopena, w hlawní ale bitwě w Radnonsku porazil Mortimer w nepřítomnosti Leolyna jeho armádu. Ze shromáždění pánů nazpět přišlý Leolyn, wida zaufalý staw, wrhnul se do prostřed nepřátel a zahynul (1283). Anglický setník sťal mrtwole hlawu. Wěštec jeden předpowěděl, že Leolyn s korunau na hlawě po ulicích Londýnských pojede. Hlawa Leolynowa byla stříbrnau korunau okrášlena, na žerď nastrčena a po Londýně nošena, aby se předpowědění naplnilo. Leolynůw bratr Dawid, skrýwaje se po nějaký čas w jeskyni, byl konečně wypátrán, odsauzen, oběšen, wlečen a rozčtwrtěn, že udatně swobodu swé wlasti a dědičné statky swé hájil. Walešti bardowé, kteří slawné činy swých předků opěwali, byly jakožto podněcowatelé národního ducha rozsekáni, země s Anglickem spojena, knížectwí z ní učiněno a nejstaršímu królowu synu dáno. Od té doby nazýwá se dědic koruny anglické princem Waleským.

Po wydobytí země Waleské naskytla se příležitost k dobýwání králowstwí Skotského. Alexander třetí, král Skotský, i wnučka jeho, dědička koruny zemřeli, načež mezi několika pretendenty spor o trůn nastal. Pánowé zemští ustanowili, aby Eduard rozhodnul, a rozhodnutí znělo, že prý dle starých letopisů on sám práwo ke koruně Skotské má. Nejwětší ale práwo měl Eduard w silné armádě, s kterau ku pomezí Skotskému přitáhl. Skotští pánowé užasli arci nad takowýmto prostředkowáním; nicméně odebrali se přec na pewnost Northampskau, kam Eduard Skotský parlament swolal. Dal jim na čas, aby důwody jeho dokonale skaumali a pak o nich rozhodli. Když ale pánowé mlčeli a Eduard to za přiwolení měl, obrátil se ke třem pretendentům, aby jeho patrné práwo uznali. Jan Hastings, Jan Baliol a Robert Bruce swolili. Baliol obdržel Skotské králowstwí w léno a Eduard stal se tím způsobem wrchním pánem (suverain) (1292). Nedlauho na to podal francauzský jeden kupec žalobu Eduardowi, že dluh po králi Alexandrowi třetím od nynějšího krále Baliola, ač po mnohém upomínání ještě za-

prawen není. Chtiwě uchopil se král té příležitosti, aby Skotům na jewo dal, že wlastně on pánem země jest; pročež w rozličných dobách powolal šestkráte Skotské krále před saud do Westminsteru, aby na kupcowu žalobu odpowídal. Wida ubohý Baliol, že jmeno král jen dle slowa ho zdobí, powstal proti Eduardowi; od papeže byl sprošťěn učiněného slibu wěrnosti, s Filipem, králem francauzským, uzawřel tajnaú smlauwu, a aby spolek ten wětší nabyl pewnosti, byla Filipowa dcera s nejstarším synem Baliolowým zasnaubena. Eduard, maje wšeho toho známost, wyšel sám dříwe w boj. Aby k tomu nějakau měl záminku, žádal Baliola, jakožto swého lenníka o pomocné wojsko do Francauz, s nimiž po nějaký čas w nedorozumění žil, a též aby mu některé z prwních pewností swých odewzdal a před parlamentem w Newkastlu se postawil. Když, jak dobře předwídal, rozkaz jeho w ničem se newyplnil, wtrhnul r. 1296 se 34.000 muži do Skotska, jemuž 40.000 mužů na odpor se postawilo. Že ale několik pánů Skotských, mezi nimi Robert Bruce a jeho syn, rychlým podrobením Eduardowy přízně chtěli získati, ztratili tím druzí nemálo mysli, tak že prospěch anglické armády tuze skwělý byl: Berwik byl autokem dobyt, komandant Douglas zajat, 7000 mužů rozsekáno; u Dunbaru zahynulo 20.000 Skotů, načež nejsilnější pewnosti se wzdáwaly a celý jižní díl Skotska uznal Eduarda za swého pána. Neschůdnými horami a pralesy hájené krajiny sewerní wšak se nepodrobily; pročež najal Eduard mnoho lidí w Irsku a we Walesu, horským wojnám zwyklých, rychlým ale podrobením krále Baliola, kterýž korunu w ruce Eduardowy složil, staly se přípravwy ty zbytečné. Znowa jsa pánem celého králowstwí, hleděl Eduard odstraniti wšecky wěci, jimiž by se národ we předešlé samostatnosti udržowati mohl: pečliwě ničil listiny a pomníky starožitnosti, wzdálil i kámen, dle powěsti lidu za Jakubowu podušku wydáwaný, na kterém králowé při swém pomazání sedáwali, Baliowa weliká pečeť byla zlomena, sám nešťastný král do Londýna odweden a w Toweru wězen, po dwau letech propuštěn a do Francauz wypowězen, kde snad w šťastnějším saukromém žiwotě bez dalšího úsilí o trůn pozemskau paut ukončil.

Po takowém zjednání míru na ostrowě anglickém naskytla se brzo příležitost k oživení staré nenáwisti mezi Angličany a Francauzy. Jeden francauzský a anglický koráb sešly se u Bayonnu; lodníkowé chtíce s jednoho pramene wodu nabírati, začali se hádati o přednost, při čemž jeden Francauz z Normandie zabit byl. Král francauzský odbyl žalobníky, aby sami na anglických lodnících se pomstili; zajali tedy lid jednoho korábu a několik z nich i se psy u přítomnosti druhých oběsili, načež w anglických přístawech ta sama sprawedlnost na Francauzích se wykonáwala. Rozhořčenost mezi kupeckými koráby na obau stranách zmáhala se do wzteku, průliw stal se diwadlem laupeže a wraždy, tak že již oba panowníci lhostejně se na to díwati nemohli. Činili se owšem náwrhy k narownání, a wšak nadarmo; těžkost zachowati mír mezi národy, od nichž weřejné práwo k stáwajícím poměrům podtají wespolek se neuznáwá. Wypukla wálka. Armáda anglická, bojujíc pod hrabětem z Richmondu zpočátku sice šťastně, byla posléze od Karla, bratra francauzského krále, zahnána. Asi tři léta na to wytáhlo r. 1296 znowa 7000 mužů pod Eduardowým bratrem hrabětem z Lankasteru, u Burdowal (Bordeaux) dobylo nějakého prospěchu, Lankaster byl ale nemocí zachwácen a zemřel. Eduard uzawřel nyní s druhé strany autok učiniti na krále francauzského, a dědičných zemí swých we Francauzsku zase dobyti. Spojiw se tedy s Janem, hrabětem hollandským, a s Quidem hrabětem flanderským postawil se w čele 50.000 mužů. Nicméně bratr francauzského krále, Karel chromý, král sicilský, jenž Eduardowi za dříwe prokázanau službu ke wděčnosti byl zawázán, wstaupiw co prostředník mezi ně, učinil narownání, a we smlauwě se ustanowilo, aby k lepšímu upewnění míru Eduard Filipowu sestru Margaretu a syn jeho princ z Walesu, Filipowu dceru Isabellu, za manželky pojali, aby krajina Guievne Anglicku se wrátila, Filip král francauzský aby od spolku s králem skotským, a Eduard od spolku s hrabětem flanderským upustili (1297). Jak widěti, neměly wojny ty žádného prospěchu; welmi ale prospělo se u welikém wyhazowáni peněz, tak že by se byl málem trůn Eduardůw zatřásl. W neznázích těch byl Eduardowým autočištěm zase parla-

ment. Za příčinu obchodu a lepšího wzdělávání rolí přišlo mnoho půdy do rukau nižšího obywatelstwa, třetí staw nabýwal tedy swau majetností pořád více wáhy, a protož powolil Eduard zase, aby i on do parlamentu byl powoláwán, „jest slušno,“ prawil we swém prowolání, „aby wšickni powolili, co wšem ku prospěchu jest.“ Písemně wydal se tedy rozkaz wrchnostem, aby mimo dwa rytíře z každého hrabstwí, jako za předešlé wlády, také dwa deputowaní z každého města se odeslali s plnomocenstwím powolowati ony požadky, kteréž by ku prospěchu země slaužily. Odtud, od Eduarda prwního, odwádějí angličtí státní práwníci práwo parlamentu, daně powolowati, nejpřednější to swobodu austawní (konstituční) spráwy zemské. Odeslance ty wydržowati měla města sama, kteráž je posílá. Za našeho času (r. 1831) podobalo se to auplnému přewratu anglického parlamentu, když některá nowěji wzniklá města též obdržeti měla práwo, deputowané do parlamentu posílati. Za prwních ale dob zdálo se to městům spíše za břemeno, posílati odeslance, a odeslancům za newelikau čest, posílánu býti. Brzo ale poznali swau moc, hlawně když za powolowané daně práwa dosáhli, předkládati prosby a žádosti (petitions of rights) aby udaným od nich stížnostem bylo dosti činěno. Čím wíc králowé peněz potřebowali, tím rychleji odstraňowali břemena a neřády we spráwě zemské dle žádostí odeslancůw. W powolowání neb nepowolowání daní, w žádostech a w udílení zákonů čili w zákonodárstwí spočíwá weliká moc sněmowny, která jedním a prwním jest oddílem austawní zpráwy. Zpočátku shromažďowali se deputowaní měst odděleně od baronů a rytířů, a hned také se i wzdálili, jak mile přiwolení swé dali; zástupcowé měst a zástupcowé hrabstwí (rytířowé) byli si w tom rowni, že ne sami sebe, jako baroni, nýbrž částky národu zastupowali, začali se tedy za jedno powažowati, we zwláštním domě se shromažďowati, obecní městskau čili dolejší sněmownu činiti, an zatím mohowití a mocní pánowé w panské čili hořejší sněmowně swé sídlo a hlas měli.

Od zřízeného tak parlamentu žádal Eduard podporu we wojnách s Francauzksem. Od pánů a rytířů byla mu dwanáctá od měst, osmá částka pohybných statků powolena.

Od kněžstwa uzawřel pátau částku žádati, potkal se ale s odporem se strany kněžstwa, kteréž od Říma wydanau bullau, že kněži swětskému knížeti daně dáwati powinni nejsau, podporowáno bylo. Předestřeli tedy králowi, že by dwau pánů měli býti poslušni: prwního poslechnauti že je zawazuje wěčná blaženost, druhého jenom jistota w žiwotě pozemském. Nad odporem tím poněkud užaslý Eduard přijal jejich důwody; zapowěděw tedy udíleti jim ochrany we swětských wěcech, poručil saudcům, nepřijímati rozepře od kněží žalobníků, nýbrž jen rozepře proti kněžím obžalowaným, každému proti nim sprawedlnosti konati, jim ji ale odepříti, byť sebe wětší křiwda se jim činila. Králowští auředníci byli tedy neteční diwáci, když laupeže na duchowenstwu se páchaly, když kněz na ulici z koně stržen a oděwu zbawen byl, sám když arcibiskup Kanterburský na silnici přepaden, a wozy a koně a wšecka zawazadla mu odňati byli. W těsných okolnostech swolili kněží ku králowě žádosti, a swolení to nemělo jiných následků, nežli že předešlá sprawedlnost se jim konala. Jelikož ale wšecky tyto daně na podotčené wojny s Francauzy nepostačowaly, byly nowé ukládány, a nowé pro to nastalo reptání a zpauzení. Když konetablowi Humpneyowi, Bohunowi a polnímu maršalowi Rogeru Bigodowi král poručil, aby armádu do Gaskoňska wedli, on sám že od Flanderska proti Francauzům potáhne, by zas krajiny Guienne dobyl, zpauzeli se oba pánowé rozkazu tomu dosti učiniti, že prý jakožto područní krále do boje toliko doprowázeti, nikoli armádu wésti mají. „Při sám Bůh, pane hrabě," dí král, „wy potáhnete, aneb budete oběšen," načež Bohun odwece: „Při sám Bůh, pane králi, já ani nepotáhnu, aniž dám se oběsiti." Krajina Guienne nebyla dobyta, a král smířil se s pány, s duchowenstwem a s lidem, slíbiw že až z nowého tažení proti Francauzům se wrátí, wšechny stížnosti odstraněny a za utrpené ztráty náhrady dány budau. Když král r. 1297 we Flandersku k wojně proti Francauzům se hotowil, obsadili za čas parlamentního shromáždění oba nadřečení pánowé městské brány, a králowské rady nutili, podepsati welikau kartu s tím ještě doložením, aby národ na wždy pojištěn byl před ukládáním nowých daní a

poplatků bez přiwolení parlamentů. Radowé podepsali, a král we Flandersku uznal též za dobré, to potwrditi, hlawně též proto, že we Skotsku nowé nepokoje wznikati začaly.

Přísný a krutý Ormesby, lakomý a podlý Cressingham stali se spráwci Skotska a utiskowateli národu. Někteří, Eduardowou zbraní do neschůdných hor zahnaní Skotowé sešli opět s hor, aby o swau swobodu a samostatnost bojowali (1297). W čele jejich stál we Skotském dějepisu proslawený Wilém Wallace, syn jednoho šlechtice ze západního Skotska. Neobyčejné welikosti, síly a neohroženosti, pro samostatnost plápolající a nezištným duchem wlasteneckým nadšený, shromažďowal kolem sebe wšechny nenáwistníky anglické wlády, hrdé, smělé, ctižádostiwé muže i zlosyny. Dobyl si u nich lásky a úcty. Prwní jeho činy záležely w malých laupežích a příležitých nájezdech na Angličany. Čím wíc ale počet jeho lidí se zmáhal, tím wětší bylo jeho úsilí, každého dne přinášely se zpráwy o welikých jeho činech; Ormesby byl we Skoně přepaden, statky jeho konfiskowány; mnozí pánowé přiwtělili se k Wallacowi, Sir Wilém Douglas weřejně, Robert Bruce podtají. Přešly se hranice, pomezní krajiny anglické se pustošily. W těchto okolnostech wytáh r. 1298 anglický hrabě Warenne se 40.000 muži, a u Jewina je dostih, zwítězil nad menším počtem. Mnozí pánowé slib wěrnosti obnowiwše, odebrali se k anglické armádě s nadějí, že při prwní příležitosti swobodu swau zase w obranu wezmau. Jediný Wallace táhl se swými wěrnými k seweru. Warenne stíhaje ho do okolí Stirlingu, a dobré jeho postawení tam wida, nechtěl s ním půtku swésti. Hrdým ale Cressinghamem, jejž wíc pudilo saukromé záští nežli saudnost, byl starý hrabě nucen k autoku přiwoliti. Na částku řeku Fort přešlých Angličanů udeřil Wallace, a buď je rozsekal neb do řeky wehnal. Mezi zabitými nalezal se i Cressingham, z něhož nenáwiděného kůže zedřena a z ní sedla dělána. Warenne ustaupil se swau armádau do Berwiku, Skotowé dobyli wšech menších pewností a s ohromnau kořistí se wrátili.

We Flandersku se nalezající Eduard spěchal ukončiti spory s Filipem francauzským, aby domácí zase wyrownal.

Bayerische Staatsbibliothek MÜNCHEN

Nespokojenost lidu anglického buď skutkem aneb slibem upokojiw, wytáhnul do Skotska s 100.000 mužů (1298). I sworní Skotowé nebyli by takowé síle pod tak bojowným králem odolali; nesworní wšak učinili mu wítězstwí tím snadnější; stálif pod třemi wůdci u města Falkirku. Když se Eduard s wojskem blížil, učinili Skotowé tak úžasný pokřik, že Eduardůw kůň splašiw se, krále shodil, kterýž ale s obyčejnau obratností zase naň wyskočil, a wojsko do boje wedl. I po odchodu jedné části Skotského wojska pod wůdcem Kumminem činil Wallace wšecko možné, aby baufliwému náwalu odolal; boj byl nestejný; aby konečně obklíčen nebyl, musil ustaupiti přes řeku Karron s malým zbytkem wojska swého. Powěstná byla to bitwa u Falkirku, w které 12.000 dle jiných o mnoho wíce Skotů na bojišti zůstalo. Tauto welikau nehodau Skotského národu nebyla přec auplně mysl jeho zničena; on se zotawil; Wallace měl spráwu nad sewerní částí králowstwí, a wida, že mu mnozí pánowé té důstojnosti záwidí, postaupil jí ku prospěchu wlasti Kumminowi (1303), kterýž na to do jižní části nájezdy činil, blíže Edinburku na anglickau armádu autočil a zwítězil, tak že Anglické posádky z mnohých pewností na anglickau půdu prchly, a Skotsko zas na takowém stupni samostatnosti se nalezalo, že ho Eduard znowa dobýwati musil. Loďstwo přistálo na pomezí Skotském, armáda táhla po králowstwí od jednoho konce k druhému, po dwě leta plenila zemi, dobýwala pewností a pánowé se ji podrobowali. Tolikerými zpaurami podrážděný Eduard jednal přísně a tuze; zrušil wšechny Skotské zákony a anglické na jich místě stanowil, rozmetal wšecky pomníky starožitnosti, ano i připomínku předešlé samostatnosti a swobody hleděl zahladiti. Auplného wykořenění národního žiwlu zdála se býti ještě jen jedna překážka, Wallace totiž, který s hory na horu táhnul, samostatně a šťastně si počínal. Jeho naděje byla wšak brzy zmařena. Sir John Monteith, jeho přítel, wyzradil jeho autočiště blíže Glasgowa, kdež r. 1305 we spaní přepaden a králi wydán, w okowech do Londýna odweden, před saudem na wysokau stolici posazen, a ku posměchu lidu wawřinem owěnčen byl. Nepřipustil, že se uwalowaných naň zločinů winen stal, prawě, že se nikdy

nedopustil zrády proti králowi, jehož nikdy neuznal, že pod zákony jiné země zrozen byl, také jinými zákony sauzen býti nemůže. Dobýwawý spolek lidské společnosti podobá se ale zwěřinci, kdež na rozumné důwody ne mnoho se táže; pazaury psaly nowý zákon na jeho krku, po ulici ho wlékly, rozčtwrtily a na odiw postawily ostatky šlechetného hrdiny, který po mnoho let swau wlast a národ proti autokům nesprawedliwých nepřátel byl hájil.

Na Roberta Bruce, syna zemřelého již Bruce, který se též, jak nahoře podotčeno, o korunu Skotského králowstwí ucházel, měla krutá Wallacowa smrt weliký aučinek. Udatný, schopný byl to mladík, již příkladem otcowým roznícený, státi se oswoboditelem swého národu. W cestě nebyl mu žádný sok trůnu Skotského, leda od Eduarda na milost přijatý Kummin, někdejší wůdce Skotský, a toho času správce králowstwí, jehož ale ku swému prospěchu si naklonil. U dwora Eduardowa meškaje, uzawřel oswoboditi Skotsko od jarma anglického, i začal tajné činiti přípravy ku powstání, nepozorowal ale, že král nepochybně od Kummina o tom zprawen jsa, o jeho zámyslu wí, a wšecky jeho kroky stíhati dáwá, až jeden jeho přítel zlaté ostruhy a měšec s penězy darem mu poslal. Bruce poznaw smysl daru toho, dal se na autěk, a 400 anglických mil, z Londýna do Lochmabanu, wykonal za sedm dní (1306). Odtud odebral se do Dumfriesu, kdež w chodbách kapucínského kláštera Kummina potkaw, zrádu mu wytýkal, a dýkau prsa mu proklál. Přítel jeho Sir Thomas Kirkpatrik, tázaw se ho, je-li zrádce mrtew, a za odpowěd dostaw, že snad, „jak,“ zwolal, „snad? já ho jistě sprowodím!“ A u oltáře, kdež Kummin rozřešení swých hříchů dostáwal, swůj aumysl w skutek uwedl. W krutě započatém díle pokračowáno zaufalau udatností, anglická wojska po králowstwí byla wyhnána, Bruce od biskupa we Skonč slawně za krále korunowán, lid w zástupech sbíhal se pod jeho prápor, a starý král Eduard stal se opět Sisyfem. Mstiwým duchem jsa pobauřen, domníwal se nyní auplným zahlazením Skotského národu pokoje dosíci. Wyzwal tedy preláty, pány a rytíře, aby se w Karlislu se swými haufy dostawili, a s ním do Skotska wytáhli. Napřed poslal zástup wojska pod Ayme-

rem z Valence, kterýž nad Brucem u Methumu auplného dobyl wítězstwí. Udatný Bruce byl w boji třikráte s koně swržen, a konečně nucen, s několika přízniwci swými na západních ostrowech útočiště hledati. Zajatý hrabě z Athole, Sir Simon Fraser a Sir Krištof Seton byli co zrádcowé na místě odprawenі. Po tomto wítězstwí přitáhl král Eduard s armádau osobně, mstíti se nad lidem Skotským. Jeho wšak hněw zmizel, když ubozí, bezbranní obywatelé pokorně o milost jsau prosili. Nechtě býti ukrutníkem z pauhé wášniwosti, obmezil hněw swůj jen na podstatnější příčiny toho powstání. Bruceowa sestra a hraběnka z Buchanu byly w dřewěných klecech nad hradbami jedné pewnosti powěšeny, a dwa jeho bratří katem odprawenі. Ačkoli často přemáhán, rozněcowal Bruce w hornatých krajinách přec pořád nowé nepokoje, tak že Eduard wšecky buřiče do kořen zahladiti uzawřel. Když se ale konečná tato záhuba k nim blížila, přišla jim stará kosa lidského pokolení na pomoc. Smrt zastawila Eduarda na pozemské jeho dráze. Dne 7. července 1307 zemřel w Karlislu na půjem w 69. roce wěku swého, poručiw ještě synu swému, Eduardowi druhému, aby začaté dílo ukončil, a Skotsko auplně si podrobil.

Eduard, majestátní a příjemné postawy, prawidelniho twáření, úctu a wážnost zbuzujícího, wysoký, obratný, dlauhostepenný, zkušený wojín, který i w cizině i doma wálečné sláwy si dobyl, stal se králem, za něhož Anglicko nejen weliké moci, ano i jistého stupně blaha a pewnějšího řádu dosáhlo. On změnil a zlepšil zákony, saudcowé mohli jistěji rozepře rozsuzowati než dříwe; určil saudcowstwí rozličných saudů, ustanowil auřad saudního smírce, nezastawowal konání sprawedlnosti jak to dříwe tajná králowa rada činíwala, a sprawedlnosti udílel bez ohledu na osobu, neboť pánowé, za oněch časů spolek malých tyranů, o swobodu křičících, kteréž jen oni chtěli býti aučastni, byli na uzdě držání; zpaury jejich byli nepatrné, jejich přestupky proti zákonům přísně trestány, i swého wlastního syna dal Eduard za prowinění do žaláře uwrhnauti. Jen proti Skotsku bylo jednání jeho nesprawedliwé. Nejwíc ale záwažný děj jeho wlády byl, že národ (města) politické moci nabýwati začal. Panstwo a kněžský staw powažowal Eduard té-

měř za swé soky; aby je tedy seslabil, dal národu učiniti wýkrok na diwadlo činnosti, na kterém on swým časem s prwními stawy o mocnost se rozdělil.

Na temném obzoru třináctého století skwěla se hwězda prwní welikosti, která wšak temnoty nepronikla. Roger Bako studowal w Oxfordě a w Paříži, načež do františkánského řádu wstaupil, a nejwíce fysikau se zanášel. Pomocí weledušných přátel wěd, nakaupil knih a nástrojů, a přírodní síly kauzlily wýsledky ku podiwu wědaucích, a k úžasu newědaucích, kteří to za díla moci ďábelské wydáwali. Bakonowau duchowní přewahau zbudilo se zášťí druhých mnichů, a když newědomost a nemrawnost stawu kněžského, nejwíce mnichů, hlasitě káral, a papeži w listě o tom zpráwu dal, slaužily jeho wědomosti, jakožto ďábelské dary, za základ, na kterém obžalowán byl. I zapowědělo se mu učiti na uniwersitě Oxfordské, byl dán do žaláře, wšeho lidského spolku ano i postačitelné potrawy zbawen. Oswícený kardinal, biskup Sabinský, napotom pod jmenem Klementa IV., za papeže zwolený, ujal se ho, a na swobodu ho propustil. We swém sepsaném a papeži odeslaném díle horlil o pilnější se učení řečím a přírodě. Po smrti Klementa byl znowa deset let wězen, načež do Oxfordu se wrátil a okolo 1294 zemřel. We swých spisech mluwí Bako o nowých a důmyslných náhledech w optice, o lámání paprsků, o zdánliwé welikosti předmětů, o mnohem wětším objemu slunce a měsíce, o neshasitelném ohni, o nápodobení hromu pomocí sanýtru, síry a uhlí, o střelném tedy prachu, o omylech w kalendáři atd. Jestli na welikém duchu tom některé bludy onoho wěku lpěly, jest méně podiwno, nežli že z tak hustých mrákot w stawu byl se prodrati.

§. 6. *Eduard druhý příjmím Kaernarwonský. Oblíbenec Gaveston. Odpor pánů a domácí nepokoje. Boj se Skoty. Oblíbenec Spenser, nowé nepokoje a boj se Skoty. Občanská wálka; swržení, uwěznění a usmrcení krále Eduarda.*

Po schopném otci následowal neschopný syn, po mocném panowníkowi slaboch. Bruce nemaje welikého wítěze

již před sebau, směle wystaupil z horských záloh na širé pole, a nad wůdcem Aymarem z Valence došel dosti znamenitého prospěchu, tak že se Eduard s ním raději porownal. Třiadwadcetiletý král, dosti maje na tom, že se koruna na jeho hlawě skwí, stal se nečinným na welikém diwadle, panowníkům swěta wykázaném, činným byl ale we dworských malichernostech a we společnosti swého oblíbence Gawestona. Tento, syn francauzského rytíře z Gaskonie, jejž starý Eduard ode dwora zahnal, proto že syna jeho k zlým mrawům zawáděl, jsa pěkný, wtipný, udatný, otáčiwý, a však i mrzký, zženštilý, necudný a titěrný, zjewil se po smrti starého krále zase u dwora anglického, a králowy auplné důwěry požíwal. Ano ještě před jeho příchodem ke dworu darowal mu hrabstwí Cornwallské, pak ho zasnaubil se swau neteří, a 32.000 liber sterlinků mu dal, jež starý Eduard 140 rytířům wykázal, aby jeho srdce do Jeruzalema donesli. Welikau přízní tau stal se Gaweston hrdým, zpupným, pánů anglických málo si wážil, jimi powrhowal, a při každé příležitosti zastíniti je hleděl. Když na to Eduard do Paříže jakožto ženich pro princezku Isabellu jeti musil, a na čas swé nepřítomnosti Gawestona za dozorce králowstwí ustanowil, zbudila se wšecka newole pánů proti němu. Nowá králowna, sama welitelská a piklů chtiwá, nemohla se owšem s králowým oblíbencem porownati, a tudy ráda naklonila se ke straně pánů. W čele spiknutí toho stála ona a hrabě Lankaster; Gaweston měl býti zahnán; král ale wida, že se proti němu wšecko spojilo, poslal miláčka swého za náměstka do Irska (1308). Bez té lautky wšak dlauho žiw býti nemoha, powolal jej sase zpět, ano sám až do Chestru naproti mu wyjel. Zwýšena tím hrdost a zpupnost Gawestonowa, zwýšena i newole pánů a králowny. Proti wýslowné zápowědi králowě shromáždili se pánowé w mimořádném parlamentě, aby králi zákony předpisowali. Na začátku léta 1310 přinutili ho podepsati nařízení, aby wšecka moc wlády dwanácti, od pánů zwoleným osobám byla swěřena; ti aby zemi sprawowali, a na králůw dwůr dozor měli: to wše ku prospěchu země a ke cti krále na půl léta, pak že swou moc složí. W parlamentě tom wydalo se několik prospěšných zákonů, totiž: aby saudcowé mohowití byli

lidé, aby se peníze nekazily, aby od jinozemců zemské důchody pronajímány nebyly; nic méně wzaly se také nazpět wšecky dary, jež byli pánowé za poslední doby koruně učinili. O to wše nedbal král; když ale slyšel, že Gaweston na wždy ze země má býti wypowězen, tu nemoha se hněwu zdržeti, prohlásil uzawření to za neplatné. Náklonnost králowa ke Gawestonowi byla tak weliká, že si přáwal, aby ho korunau okrášliti mohl; za to dowolil mu aspoň nositi korunní klénoty.

Tím uběhla země w nepokoj; pánowé sáhli ke zbrani (1312), hrabata Lankaster, Warwik, Hereford, Pembrok, Warenne, arcibiskup Kanterburský, mnoho kněží, a tím i lid. Nešťastný Eduard neodporowal, ano pečowal jen o jistotu swého miláčka, jejž na pewnost Starborough odwedl, sám do Yorku se wrátil, aby pány na jiné myšlénky přiwedl. Mezitím zmocnili se Gawestona pánowé Warwik, Lankaster, Hereford a Arundel, a bez dlauhého procesu dali mu katem Walliským hlawu sraziti (1312). Na to táhli proti králi, jenž pomocí papežského nuncia a hraběte z Glocestru smlauwu s nimi uzawřel, dle které na wšecko staré se mělo zapomenauti, a páni weřejně krále odprositi a ujistiti, že se to wše ku prospěchu wlády stalo.

Takto sjednocená síla anglického národu obrátila se opět proti Skotsku. Bruce, král Skotský, wniknul za čas nepokojů w Angličanech dwakrát do této země, nyní wšak přitáhla armáda silná na jeho půdu, kdež blíže Stirlingu bitwa byla swedena (1314). Bruceowa armáda měla w prawo pahor, w lewo bažinu, před sebau malý potok, na jehož břehách wykopané hluboké příkopy pečliwě před nepřítelem se ukryly. Zuřiwý nastal boj mezi jízdau obau stran. Bruceowo štěstí a neohroženost zastawila noc. Na úswitě učinila anglická jízda nowý autok, nenadále wběhla wšak do příkopů, hrabě Glocester, králůw bratrowec, byl zabit, anglická armáda zastrašena, a ještě wíc polekána zjewením se nowé armády, která z wedlejších wýšin ze zadu přepadnauti ji hrozila. Byli to wšak jen wozkowé a pacholci Skotského táboru, praporami opatřeni, jimž král rozkázal, aby co možná wálečně si počínali. Tato wojenská lest neminula se účinku swého. Angličané začali se na wšech stranách na autěk dáwati, zbraň odhazowali a při

welikém krwe prolévání byli až k Berwiku stíháni. Sám Eduard ztíží ušel zajetí. Bitwa byla rozhodná, a samostatnost Skotského králowstwí tak pojištěna, že po několik let Angličané proti swým strašliwým nepřátelům sewerním postawiti se neosmělili.

Tato porážka, potom zpaury Walesanů a Irů byly hlawní příčinau, že pánowé znowa hlawy swé na slabého krále začali pozdwihowati, žádosti swé obnowowati, aby nad zemí panowati mohli. I byloť r. 1318 nařízeno, by wšecky auřady od parlamentu se obsazowaly, a ježto pánowé na parlament největší měli působení, přišla tím wláda země do jejich rukau. I wida se král wšady obklíčena samým wzdorem, a sám dosti síly nemaje, aby nesnadné okolnosti překonal, hledal a našel nowého důwěrníka, nowého miláčka, jemuž by swé bídy potaužil, a rady od něho bral. Byl to Hugo Spenser, příjemný mladík z wysoké rodiny anglické, od pánů wlastně za wyzwědače ke dworu daný, kterýž ale napotom o swůj wlastní prospěch se staral; Spenserůw starý otec požíwal pro swau maudrost, udatnost a poctiwost weliké úcty. To wše bylo wšak snižowáno, jak mile králowy přízně stali se aučastni, a tím wíce, když malomyslný král, zasnaubiw Spensera se swau neteří, nejen walné statky na pomezí Walesském mu darowal, ano i statkami některých pánů ho obmysliti račil. Wítaná byla to příležitost. Hrabě Lankaster, králůw prwní ministr a Hereford sáhli ke zbrani (1320), a ze swých statků wyhnaní pánowé Rudley a Ammori se swými zástupy k nim se připojili. Král měl mladého Spensera propustiti, sice že toho páni násilím dobudau, a hned začali pleniti statky mladého i starého Spensera. Sám starý Spenser přišel o 28.000 owcí a 12.000 kraw. Kořistí bohaté rodiny té nasyceni lordowé táhli do Londýna a na shromážděném práwě parlamentu wymohli, že oba Spenserowé na wěky ze země se wypowěděli, a statky jejich pobrali. Když ale král brzo na to malau armádu sebral (1321), aby potrestal jednoho pána, kterýž králownu byl urazil, chtěl té příležitosti použiti, a na wšech nepřátelích se pomstiti a Spensery zas nazpět powolati. Tím způsobem rozžehla se znowa občanská wálka. Král spěchal na pomezí Walleské, kde pánowé

největší moc pohromadě měli, a tak rychle na ně udeřil, že pánowé swé zástupy dokonale naproti postawiti nemohli. Lankaster dal se na autěk, z místa na místo blaudil, až konečně we Skotsku zástup jeho poražen (1322), hrabě Hereford zabit, a Lankaster s osmnácti jinými powstalci odprawen byl. Později litowal král činu toho; prošen jsa jednau od některých pánů o milost pro jednoho zločince, zwolal: „Možná-li, aby takowý zlosyn tolik přátel měl, ješto mě přec nikdo o milost pro hraběte Lankastera, mého blízkého příbuzného, nežádal!“ Eduard táhnul sice znowa proti Skotům, z nedostatku potrawy musil ale cauwati, král Bruce ho stíhal a porazil, a zemi až po York poplenil; to wše mělo jen třináctileté příměří za následek.

Čím níže pánowé tauto ránau klesli, tím wýše wystaupil Spenser; propadlé statky byly pro něho konfiskowány, hrdost a zpupnost jeho neznaly žádných mezí, tak jako nenáwist pánů proti němu. Nedlauho wšak, a Gawestonůw osud potkal i jej. Král francauzský chtěl poslední krajiny krále anglického, kteréž mu we Francauzích pozůstaly, se swau korunau auplně spojiti. Po marném wyjednáwání žádala králowna anglická, od obau Spenserů uražená, aby sama ke dworu francauzského krále, swého bratra se odebrati, a wěc tu wyjednati směla. We Francauzích byla sice laskawě přijata, král ale nechtěl o žádném narownání dříwe slyšeti, dokud Eduard sám osobně za léno slib wěrnosti složiti mu nepřijde. Když se k tomuto nebezpečnému kroku král anglický neodhodlal, nawrhla králowna, aby místo otce mladý princ to samé w Paříži wykonal. W to swolily obě strany. Jak mile wšak králowna syna swého we swé měla moci, nechtěla ho wydati, dokud Spenser ze země wypowězen nebude. Wšeho toho plán byl arci již dříwe mezi ní a králem francauzským umluwen. Králowé dwůr stal se nyní autočištěm wšech nespokojenců, kteří s nespokojenci doma zůstalými w dopisech se radili, jak by nejlépe cíle swého dosáhli, Spensery totiž zničili a slabého krále s trůnu swrhli. Králůw bratr, hrabě z Kentu, hrabě Norfolk, a jak samo sebau se rozumí, hraběte Lankastera bratr a dědic, potom arcibiskup Kanterburský, wšichni schwalowali jednání králowé, a lid wšemožně proti králi a jeho důwěr-

níkům podněcowali. Když konečně sama králowna se třemi tisíci ozbrojenců k Sufolku přistála, zdálo se, že obecné powstání k jejímu prospěchu wypukne. Biskupowé Elyský, Linkolnský a Herefordský přitáhli se swými zástupy, a Robert Watherwille, poslán jsa, aby králowně odporowal, přešel k ní se wším wojskem. Nadarmo snažiw se Eduard pomocí swých přátel udusiti tuto zpauru, musil Londýn opustiti, kdež mimo wítězné pány také chátra panowati začala; onať zatkla biskupa Exeterského, když městem táhnul, bez saudního jednání ho sťala, a tělo jeho do Temže wrhla; dobyla i Toweru, a nikoho w něm nešetřila. Zpaura proti králi rozšířila se brzo po celém králowstwí; Eduard utekl se do Bristolu, kdež posádka se pod spráwau starého Spensera nalezala; ona však wydala pánům swého spráwce, a 90tiletý Spenser byl w brnění oběšen, tělo jeho rozřezáno a psům hozeno, hlawa do Winchestru poslána, na tyč nastrčena, a lidu na potupu wystawena. Mladý Spenser šel brzo za otcem. Králowna neměla tolik trpěliwosti, aby s ním bylo saudně jednáno, dala ho z temného wězení kláštera Walesského chátře na odiw a potupu wywesti, na 50 střewíců wysoké šibenici powěsiti, a hlawu jeho do Londýna poslati, kdež měšťané s diwau radostí na mostě ji nastrčili. Mnoho jiných lordů potkal ten samý osud. Mezitím stíhali pánowé Eduarda po Walesku a do Irska; odpornými wětry byl ale zas ku pobřeží anglickému přihnán, jat, od chátry Londýnské posmíwán, w Toweru uwězen, a před parlamentem obžalowán, že pro swau leniwost, pro swau náklonnost k rozkošem a zlým rádcům wlády neschopen jest. Bez odkladu uzawřel r. 1325 parlament, aby král swržen, čtrnáctiletý jeho syn Eduard za nástupce a králowna až do synowy zletilosti za spráwkyni země jmenowáni byli.

Nešťastný Eduard, hříčka nelidských žalářníků, putowal z jednoho wězení do druhého, jsa wždy na měsíc pod dozorem tu hraběte Lankastera, tu Berkleye a jiných; nejhůře nakládali s ním lordowé Montrawers a Gouwney, wšech neslušností na něm se dopauštějíce; tak u př. holili mu bradu w šírém poli, wodu k tomu z wedlejší jámy přinášeli, a slzám kleslého majestátu se posmíwali. Widauce ale, že na wzdor wšemu trápení swíce jeho žiwota nesha-

sīná, a že by také převrat k jeho prospěchu nastati mohl, uzawřeli násilím strachu toho se zbawiti. Dozorcowé Gurney a Montrawers přišli tedy na pewnost Berkley, Eduarda na postel položili, a skrze rohowau trubku žhawým železem wnitřnosti mu spálili (1327), tak že tělo zewnitř neporušené, žádné známky násilného usmrcení neposkytlo. Hrozné ale zkřiknutí králowo zbudilo w okolí pozornost; wzniklo podezření, a brzo na to přiznáním se jednoho spoluwinníka přišlo barbarstwí to na jewo. Málo který dějepis obsahuje tolik aukladných wražd a odpraw knížat a pánů, jako dějepis anglický. Tato wšak wláda byla ze wšech skoro nejkrwawější. Hned při korunowání dali pánowé králi přisahati, že chce zachowáwati zákony a nařízení, jež parlament wydáwati bude; tím byla uznána zákonodární moc parlamentu; sněmowna obecní začala též připojowati ke swým billám, w kterých se daně powolowaly, také nahoře podotčené žádosti (petitions of rights), čímž tak říkaje pokradmo došla podílu w zákonodární moci sněmowny panské.

§. 7. *Eduard III. Králowna Isabella, a její oblíbenec Mortimer. Boje se Skoty. Odprawení Mortimera. Pochody mladého Eduarda proti Skotům. Začátek wojen proti Francauzům. Černý princ. Bitwa u Kressy. Dobytí Kalet. Boj se Skoty. Černá nemoc. Bitwa u Poitieru. Řád spodkowé pentle. Uwedení anglické řeči. Petrůw peníz. Wiklef.*

Po odstranění Eduarda zaňal trůn zase Eduard, po odstranění oblíbence Spensera nastaupil zase oblíbenec a miláček králowny Mortimer čili hrabě de la Marche. Tento muž byl někdy pro powstání co zrádce země odsauzen, a trest smrti w doživotní wězení w Toweru změněn. Podařilo se mu wšak, ze žaláře do Francauz prchnauti, kdež jakožto weliký odpůrce Spenserůw ke králowně Isabelle wolný přístup měl, a jakožto mladý, příjemný člowěk u ní též zapowězené náklonnosti došel. W tomto poměru ke králowně stál nyní u žezla anglického. Parlament zwolil owšem dwanácte osob za králowu tajnau radu, aby na wládu země dozorstwí měla. Mortimer ale měl weliké na ně působení, tak

že nejwyšší moc on a králowna we swých rukau měli. Málokdy tázal se Mortimer ministrů o radu, a králowna z wětšího dílu králowských důchodů sama užíwala. K mladému králi, těmito důwěrníky obklíčenému neměl nikdo přístupu.

Tento nejistý staw anglické zpráwy zemské chtíce Skotowé obrátiti we swůj prospěch, zkrátili na třinácte let uzawřené příměří, a s 20.000 muži sewerní krajiny anglické přepadli (1322). Mladý a bojowné mysli Eduard uzawřel se 60.000 mužů je stíhati. Weliké přestáw nesnáze na cestě lesmi a bažinami spatřil sice zpausty krajin, nikde ale žádných Skotů, neboť najatí cizí wojáci Hennegowští serwali se s anglickými, tak že Skotowé ustaupiti mohli; konečně zwěděl, že na welmi dobrém místě podle řeky Ware se postawili. I dal je wyzwati, aby na rowinu do boje wyšli, načež jeden Skotský wůdce, hrabě Murray odpowěděl, že od nepřítele nikdy rady nepřijímá. Boje žádostiwý Eduard chtěl je ale přec w noci přepadnauti, Mortimer wšak tomu nepřipustil. Za to nawštíwili Skotowé sami pod Duglasem anglický tábor, wedrali se až do stanu, kde král práwě ze sna se probudiw, jim na odpor se postawil. Komorník a kaplan bojujíce padli, Eduard ale w noční temnotě prchnul. Nehoda ta zasadila Mortimerowi welikau ránu; wšecko neštěstí bylo jemu přičteno, statná a udatná mysl mladého Eduarda chwálena. Aby nemilému stawu tomu ušel a moc swau tím wíce upewnil, wyjednal Mortimer r. 1328 pokoj se Skoty, a sice pod wýminkami, že Angličané práwa k wrchnosti nad Skotskem se odříkají, a Skotowé že 30.000 hřiwen náhrady složí. Tato smlauwa zbudila welikau nespokojenost w anglickém národě; Eduard uznal tím samostatnost Skotska a parlament to potwrdil. Wěc ta a staw celé wlády zemské, při které oněch dwanácte rad pouhými figurami bylo, měl za následek spolek pánů proti dworu. Weřejně wydali stížnosti swé ohledem na smrt předešlého krále, na spráwu korunního pokladu, na smlauwu se Skotskem atd. W čele stáli hrabě Lankaster a hrabě z Kentu, bratr předešlého krále, muž dobré mysli, kterýž ačkoli dříwe s Mortimerem spojen byl, nyní zcela proti tomuto uchwatiteli nejwyšší moci powstal. Za to maje, že bratr jeho w některém tajném žaláři ještě žiw je, uzawřel ho

oswoboditi a w předešlau důstojnost zase usaditi. Mortimer předešel jeho plán: před parlament dal ho pohnati, obžalowati, odsauditi a odprawiti, dříwe než mladý král swému strýci ku pomoci přispěti w stawu byl. Od poledne do wečera musil státi na lešení, nežli kat se wynašel. Statky nešťastného hraběte pobral Mortimer, tak jako dříwe ohromné statky Spenserůw. Statný, nyní osmnáctiletý Eduard, nemoha již déle snésti ode wšech nenáwiděnau, národ i jej obkličující wládu, uzawřel ji překotit. Králowna a Mortimer bydlili po nějaký čas na pewnosti w Nottinghamu dobře zamykané a střežené. Několik s králem srozuměných pánů umluwilo se ale se spráwcem pewnosti, Wilémem Elandem, kterýž tajným podzemním průchodem je pustil. Mortimer byl zatknut; nadarmo prosila králowna za swého miláčka, pánowé byli hluší, miláčka odwedli, kterýž hned na to od parlamentu odsauzen a oběšen byl (1331). Podobný rozsudek pronešen také na některé jeho přiwržence, jako na Gurneye a Montrawerse, wrahy předešlého krále; ti ale uprchli. Trestu nejhodnější králownu ochránilo její důstojenstwí; 3000 liber sterlinků ročně se jí určilo, a wězení na pewnosti Risingu na čas žiwota za obydlí wykázalo, kdež po 25. letech tento bídný pomník ctižádosti w tmawý hrob klesnul.

Okowů těch zbawený Eduard, chtěje swé i národu swého náklonnostem dosti učiniti, začal se hotowiti k wojně proti Skotsku. Wláda země té nalezala se w slabých rukau pod nezletilým panowníkem Dawidem Brucem, pánowé byli nepokojni, a k tomu ke wšemu ucházel se ještě o trůn Eduard Baliol, jehož otec Jan za krále Skotského korunowán byl. Eduard uzawřel Baliola podporowati, jediné, aby sám nějakého práwa k wrchnosti země té si wydobyl. Složiw ale slib, že papeži 20.000 liber sterlinků zaplatí, zruší-li pokoj w prwních čtyrech létech, nepodporowal Baliola weřejně, nýbrž dowolil mu jen, že pomocné wojsko w Angličanech může sbírati. Se třemi tisíci dobrodruhů dobyl Baliol znamenitého wítězstwí nad swými krajany (1332), tak že se Skotowé rozptylowali, a králowstwí od haufů zběře dobyto bylo, neboť Skotowé nepřicházeli pod prapor Baliola, protože s Angličany we spojení byl, a w čele an-

glických žoldnéřů stál. Nenadále štěstí mu přálo; bylť we Skoně za krále korunowán; nenadále štěstí mu nepřálo, bylť od Skotského wůdce Duglasa poražen a nucen w bídném stawu zas do Anglicka se utéci. S radostí přijaw Eduard od něho slib wěrnosti, žádal parlament o peníze k nowému tažení, a parlament ač nerad je powolil. Berwik byl dobyt, u Hallidowenhillu swedena r. 1333 krwawá bitwa, wůdce Duglas a mnoho jiných pánů zabito a jato, 12.000 Skotů zůstalo na bojišti, an prý Angličané o 15 mužů přišli. Baliol stal se králem země, a wítězný Eduard wrátil se do Anglicka. Nicméně Skotowé, wše co Anglickem páchlo nenáwidíce, znowa pobauřili se, jak mile wojsko odtáhlo, a Baliola byli by málem ze země wyhnali. Eduard přišel po druhé a podrobil si je; odešel zas, a nenáwist Skotů znowa wybuchla. Wšecky přímluwy a domluwy, wšecky hrůzy a krutosti wálečné nezkrotily seweřanů těch tauhu po swobodě a samostatnosti; jejich naděje docházela denně posily slibowanau pomocí od Francauzska. Až do roku 1338 konal Eduard neustále pochody do Skotska; konečně r. 1342 přišel znowa Dawid Bruce na trůn, neboť Angličané musili upustiti od wojen s tauto zemí; blížilať se ona krwawá stoletá bauře mezi nimi a Francauzy.

Karel čtwrtý, král francauzský, příjmím krásný, byl poslední z rodu Kapetowa (od r. 987 až do r. 1328). Dle Saliského zákonu, kterým se druhé pohlawí od postaupnosti wylučowalo, nesměla po jeho smrti narozena dcera na trůn wstaupiti. Francauzští pánowé udělili korunu Karlowu strýci, Filipowi z Valois příjmím statnému. Eduard třetí ale, král anglický, jehož matka Karlowau byla sestrau, hlásil se též o práwo, že on nejbližší je mužský dědic francauzského trůnu. To bylo půwodem dlauhotrwalých wálek mezi oběma národy. Za aumysl, dobyti trůnu francauzského, obdržel Eduard od parlamentu pochwalu, a místo peněz wlnu, aby si ji we Flandersku speněžil. Pln naděje odplaul se zástupy anglickými do Flanderska w kraji Burgundském, kdežto se s Artfeldtem, hlawau odporných Flanderců spojil, a sebe králem francauzkým, a swého soka Filipa nezákonním regentem jmenowati začal.

Filip neWáhal činiti též připrawy. Weliké sice wýhody

došli Angličané w morské bitwě u Flanderského pobřeží, kde Francauzowé 230 lodí a 3000 mužů mimo dwa admirály ztratili, k bitwě na pewné zemi wšak nepřišlo; Filip nechtěl se do boje pustiti, pročež obě armády zase ustaupily. S té strany byl Eduardowi přístup do wnitř Francauzska méně snadný pro mnohé na pomezí zřízené pewnosti; wítané bylo mu tedy pozwání hraběte z Montfortu, kterýž se w krajinu Bretaňskau uwázal, aby mu proti Filipowi přispěl *). Montfort byl sice w městě Nantesu obléhán a jat (1341), jeho wšak choť neobyčejné srdnatosti swolala obywatele Renneské, a w krátkém čase přistaupili k ní i obywatelé města Nantesu a jiných pewností, až konečně od Eduarda pomoc přišla, a on sám brzo na to u Vannesu na atlantském pobřeží s 12.000 mužů přistál (1342). Dobyl sice několik měst; Filipůw syn, wéwoda Normanský postawil se mu naproti, sprostředkowáním papeže Klementa VI. bylo wšak příměří na tři léta zjednáno (1343). S takowými příměřími za starých časů wypadalo to jako za nowých s míry na wěčné časy uzawíranými; každý rušil příměří, jak mile se na nohau cítil, a zrušení to na nepřítele uwalowal. Tak poslal Eduard 300 mužů na pomoc hraběti z Montfortu, a hrabě z Derby odeslán, hájiti krajinu Guiennskau, která jediná ze wšech krajin francauzských Eduardowi pozůstala. Když ale štěstí hraběti nehrubě přálo, a jedna pewnost po druhé w moc Francauzů upadáwala, uzawřel Eduard sám osobně do pole wytáhnauti. Se 2000 lodi wyplaul ze Sonthamptonu w průwodu wysoké šlechty, nejstaršího syna swého, prince z Walesu, napotom pro tmawé brnění „černý princ“ jmenowaného, mladíka sice 15tiletého a wšak udat-

*) Francauzko nebylo tehdá tak mocnau zemi jako nyní. Později teprwa připojily se k němu weliké krajiny Dauphine, Provence, Franch Comté a j. Slabá byla wláda z příčiny mocných wasalů, z nichž arcikrálowé angličtí nejmocnější býwali. Jako w Angličanech pod Anglosasy a Normany, ten samý duch germanský zjewil se i we Francauzích po dobytí země od Franků. Dobywcemi, kteří zemi mezi sebau rozdělili, položen základ k monarchické feudalní (lenní) saustawě, lennici taužili napotom po auplné samostatnosti, místo poslušnosti k lennímu pánu a wladaři spojowal je s ním duch neposlušenstwí, který zpauramí a bauřemi po mnohá století pokoj a blaho národů ztroskotáwal. Smutný obraz takowý poskytalo Francauzsko wíce než tisíc let.

ného a rozumného. Wojsko počítalo 30.000 mužů. Zpráwa o přistání krále anglického k sewernímu pobřeží La Hague a o plenění krajin zbudila u dwora francauzského wšeobecný strach. Bohaté město Kaen bylo dobyto a drancowáno, a wesnice a města až po Paříž měla ten samý osud. Mezitím činil Filip weliké přípravy; mosty přes Sénu mezi Paříží a Ruennem dal strhnauti, swého wůdce Godemare z Foye poslal s 12.000 mužů k řece Somoně (Somme), přes kterau Eduard jíti měl, a sám s 100.000 bojowníky s druhé strany řeky naň udeřiti chtěl. Eduard byl u welikém nebezpečí. Ustanowiw odměnu tomu, kdo by mu o brodě w řece powěděl, o němž ho sedlák jeden zprawil, měl ještě tolik času, že přešel, neboť Filip byl w patách za ním, ačkoli pro přítok wody již ho dostihnauti nemohl. Godemare Foye prý před Angličany ustaupil. Když se byly obě armády naproti sobě postawily, hořeli Angličané tauhau po bitwě, ačkoli wíc než třikrát slabší byli. Na výhodném místě postawil se Eduard u wesnice Kressy, (Cressiacum, Krešťak) na powolné výšině we třech řadách, prwní pod zpráwau prince z Walesu, druhá pod hrabaty Northamptonem a Arundelem, a třetí pod králem samým. Eduard obehnal swau řadu průkopy, zawazadla složil za sebau w lese, přijal welebnau swátost, a neohroženě mezi řadami jezdě, dodáwal wojákům mysli nadšenými slowy. Podobnau horliwostí k boji plálo i wojsko francauzské pod Antonínem Doniou, hrabětem z Alensonu, králowým bratrem, a králem samým. Někteří wůdcowé radili owšem Filipowi, aby pochodem unawenému wojsku až do druhého dne odpočinauti dal; on wšak spoléhaje na přewahující počet wojska swého, a tauhu jeho po boji wida, welel dne 25. srpna 1346 o 3 hodinách odpoledne začíti onu powěstnau bitwu. Počátek učinili Janowští lukostřelci, kteří unaweni k boji mnoho chuti neměli, docela když jim práwě nastalým deštěm luky zmokly, tak že střelba jejich skoro marná byla. Opačný byl aučinek lukostřelců anglických, wíce prozřetelných, tak že zmatek mezi Janowskými nastal. Princ z Walesu použiw toho, wedl prwní swau řadu do boje; hrabě z Alensonu chtěl ho obklíčiti, hrabata Arundel a Northampton přišli princowi ku pomoci. Wšady zdál se mladý princ na prwním místě býti;

kam se obrátil, tam byl i šťastný boj; šedí wojínowé obdiwowali se jeho udatnosti, nic méně také oň strach majíce, poslali ku králi, jenžto se pokojně na boj z powětrného mlýna díwal, aby mu pomocné wojsko odeslal. Nato prý wece král poslům: „Řekněte mým jenerálům, že princ ode mne žádné pomoci neobdrží, ať se stane hodným wojínowy důstojnosti, ať swé udatnosti děkuje za wítězstwí.“ Nowým autokem na jízdu Francauzskau byl wůdce hrabě z Alensonu zabit, což bylo začátkem auplné porážky: wojsko uběhlo we zmatek, pěchota Walesská wedrala se s dlauhými noži do armády, wše napořád zabíjejíce. Nadarmo podněcowal král Francauzský wojíny swé k boji, až konečně i jej raněného Jan Hennegowský z bojiště odwedl. Wítězstwí bylo rozhodné, 30.000 bojowníků zůstalo na místě; mezi nimi Jan, král Český, Jakob král z Majorky, Ralf wéwoda Lothrinský, 9 hrabat, 24 korauhewníků, 1200 rytířů, 1500 nižší šlechty a 4000 pancéřníků. Památná jest událost s králem Českým, toho času hlawau a ozdobau rytířstwa a wálečného dobrodružstwí. I slepý byl boje milowný. Uslyšew, že Francauzowé utíkati začínají, a princ z Walesu že wšecko před sebau poráží, welel swým Českým spolubojowníkům, aby jej w boj s princem Anglickým wedli. Wěrní kolem něho klesli, klesnul i on a we staně Eduardowě ducha wypustil. Tři pštrosí péra z přílbice Janowy byla nejmilejší kořistí princowi Walesskému, neboť je do swého znaku přijal, i s heslem krále Českého „slaužím.“ Péra ta posud zdobí znak princů těch. Syn Janůw, napopotomní král Český, Karel IV., nalezal se též w bitwě, byw ale raněn, musil z boje ustaupiti. Angličané stíhali Francauze, až noc tomuto krweproléwání přítrž učinila. Za mlhawého rána druhého přišed zástup obrany z Ruenu, aby se s wojskem Francauzským spojil, byl od Angličanů poražen; na rozličných wýšinách byly rozestaweny Francauzské prápory, ku kterým sem tam blaudící wojáci Francauzští přibíhali, a od wítězů bez milosti rozsekáni byli. Má se za to, že u welikém nahoře udaném počtu padlých bojowníků i počet druhý den padlých obsažen jest. Po tomto znamenitém wítězstwí taužil Eduard po místě, na kterém by se pewnau nohau na půdě Francauzské postawiti, a odtud další

boje snáze wésti mohl. Nejpřiměřenější zdálo se mu město Kalety (Calais, the british Channel), od kterého k protějšímu Anglickému městu Doveru morský průliw jenom 6 zeměpisných mil široký jest. Skoro celý rok oblehal Eduard upewněné to město, až konečně hladem nuceno, se wzdalo (1347). Na weliké přímluwy nezahladil obywatelstwa, welel wšak, aby šest nejpřednějších měšťanů, s holau hlawau a bosi, prowazy kolem krku jako zločincowé k odprawě do jeho táboru byli přiwedeni. Rozkaz ten zbudil weliký strach w obywatelích; kdo z nich měl nebo chtěl by se obětowati? I wystaupil Eustach ze St. Piere, jeden to z nejprwnějších, a brzo šlo pět jiných za jeho šlechetným příkladem, že klíče města a swé žiwoty za ostatní složí. Wšak i ti nalezli anjela strážce w králowně Anglické. Maje Eduard pewné město we swé moci, poručil wšem obywatelům Francauzským z něho odejíti, a samými Angličany je olidnil, sklad wlny, cínu, kože a jiného zboží Anglického z něho zřídil, čímž město bohatlo a kwětlo, a přes dwě stě let w moci Angličanů zůstalo. Francauzowé hleděli owšem hned na to, pomocí zrádného Itala Aymera, spráwce Kalet, města se zmocniti; Eduard ale, maje o tom wědomost, nechal zástup Francauzský do města wniknauti, a bez milosti dal ho rozsekati.

Toho samého roku, když Eduard u Kressy slawného došel wítězstwí, wypukla wojna se Skoty w samém Anglicku. Ku pomstě nakloněni sewerní obywatelé přepadli obywatelé pod králem Dawidem Brusem pomezní krajiny Anglické. Eduardůw syn, Lionel, jsa w otcowě nepřítomnosti spráwcem králowstwí, byl tuze mladý, aby armádu w boj wésti mohl. Nedostatek wůdců a reků nahradila wůdkyně a rekyně, Filipina Eduardowa choť. Blíže Durhamu udeřila na Skoty, porazila je a z bojiště zahnala; 15.000 Skotů zůstalo na místě, král sám, mnoho pánů a rytířů bylo jato a do Londýna odwedeno. Podwůdce byl Lord Percy. Když Eduard Kalety obléhal, snažil se Filip, odwrátiti jej od toho podnikání tím, že Skotského krále Dawida k nowému wpádu do Anglicka přemluwil; nad 40.000 Skoty zwítězilo wšak ne wíce prý než 12.000 Angličanů. K plenění tomu a zahlazowání lidu připojila se i powěstná černá nemoc, která

po Asii, Africe a Ewropě zuřila, a w Londýně samém 50.000 lidí pohltila (1349).

Po Filipowi šťastném, kterýž ale we wojnách s Eduardem nehrubě šťasten byl, následowal dobrý sice, a wšak slabý jeho syn Jan (1350). Časowé krále toho byli podobni časům krále Jana Anglického. Pánowé na swých statcích neobmezení wynutili na něm podobnau listinu swobod a wýsad čili magnam chartam. Ohledem wojenského zřízení měl král Francauzský mnohem horší staw; pánowé netrpíce nikoho nad sebau, wedli swé newolníky do boje, každý sám o sobě, tak že armáda pod mnohými wůdcí tuze wolně byla spojena. Wojsko Eduardowo naproti tomu záleželo z wětšího dílu z wojáků od krále placených a z celého národu sbíraných, neboť pánowé ponejwíce štítné platili. Při takowých okolnostech nebylo Eduardowi nemilé, že úmrtím Filipowým příměří bylo zrušeno. On a černý princ plenili krajiny Francauzské, a Jan, nemoha se nepřátelům dokonale postawiti na odpor, musil se na zpausty jen díwati. Když ale černý princ r. 1355 asi s 12.000 muži do wnitř země wtrhnul, byla země již lépe obsazena, mosty za princem ztrhány, aby nazpět nemohl, a král Jan táhnul již na něho s armádau, 60.000 mužů silnau. Černému princi nezbýwalo nic jiného, než nepřítele očekáwati a boj s ním swésti. U Poitieru sešla se obě wojska. Ačkoli Francauzowé prince z Walesu obklíčiti, a wojsko jeho snadno hladem wymořiti mohli, byla přec horliwost jejich k boji tak weliká, že na nic jiného neize bylo pomysliti. Po příchodu kardinala z Perigordu bylo sice ještě wyjednáwáno; král Jan nechtěl ale o jiné wýmince slyšeti, než aby Kalety byly wráceny; černý princ w to owšem neswolil, pročež bitwa na druhé ráno se ustanowila. Mezitím zřídil princ z Walesu nowé ještě náspy, 600 mužů postawil do zálohy, aby w čas boje nepříteli w bok padli, wojsko swé rozdělil na tři částky, přední pod hrabětem z Salisbury, a hlawní část řídil sám. Jitro nastalo. Princ z Walesu nalezal se na tak příhodném místě, že Francauzowé jen hlubokým auwozem naň doraziti mohli. Tudy táhnouce, utrpěli již ztrátu od střelců, po obau stranách w záloze we křowí postawených, a když walná částka na rowinu se wyřítila, přepadnul je černý princ tak prudce,

že strašná nastala porážka a takowý zmatek, že jedni druhé zase do úwozu tlačili. Daufin (nejstarší králůw syn) a wéwoda z Orleansu byli prwní na autěku; srdnatě počínal si Jan; jeho wšak wojsko pojal wšeobecný strach, jízda utíkala též, pánowé klesali kolem krále, kterýž konečně, naději tratě, zwolal, že swému strýci, princowi z Walesu wzdáti se hotow jest (1356). Wítězstwí nad Janem ozdobil černý princ slawnějším wítězstwím nad sebau, že s králem zacházel laskawým a krále hodným způsobem, a když nato (r. 1357) swého králowského zajatého do Londýna přiwedl, nalezal se Jan w králowském oděwu na krásném mimochodníku, an zatím princ na prostém koni beze wší skwostnosti jel.

Zajetí krále Francauzského u dwora Eduardowa bylo jen cosi pochlebného, lichotiwého beze wší podstaty, ješto on, byť i při sebe lepší wůli uzawřeným smlauwám dosti učiniti nemohl, neboť wšeliké moci byl zbawen. Aby swobody mohl dojíti, postaupil wšecky Francauzské krajiny, ježto někdy Jindřichowi druhému náležely. Daufin a stawowé Francaužští, nechtíce o žádné od něho podepsané smlauwě slyšeti, činili přípravy proti Eduardowi, jenžto se poznowu do Francauz strojil, upewňowali města, a když Eduard w stawu nebyl, Daufina ani do boje přilákati, ani ku podepsání smlauwy ho přiměti, kolkolem krajiny Francauzské plenil (1360). Konečně uzawřel se pokoj, pod wýminkami, že Jan za půl druhého millionu liber sterlinků na swobodu bude propuštěn, Eduard že wšeho nároku k trůnu Francauzskému se odřekne, a jenom Poiton, Saintonge, Perigord, Limosin a jiné okresy i s Kaletami podrží, a wšak bez powinnosti wasala, a 40 rukojmí že pro jistotu do Angličan se odešle. K tomu přijal Eduard titul krále Francauzského, od čehož jeho nástupcowé teprwa 7. listopadu 1800 upustili. Jan wrátil se opět do swé země, nicméně w každém ohledu rozerwané: on neměl důchodů, wojsko bylo bez kázně, pobauření sedláci a měšťané drancowali a laupežili, a wše nalezalo se w takowé mizině, že ani we smlauwě stanowené wýkupné zaprawiti se nemohlo. Wida i Jan smutné tyto okolnosti, zwolal prý: „Je-li poctiwost ze swěta wypuzena, měla by přece w prsau králů sídliti,“ a šel, a co

zajatý zas do Anglicka se wrátil. Někteří prawi, že láska k hraběnce z Salisbury k tomu jej dohnala. Nedlauho na to zemřel r. 1364 na cizí té půdě. Karel, příjmím maudrý, po swém otci Janowi na trůn dosedlý, schytaw strašnau rotu laupežnickau, poslal jí co wojenský zástup do Španiel proti Petru ukrutnému w Kastilii, kterýž s trůnu od pobočního bratra Jindřicha swržen jsa, pomocí Anglicka zase naň se dostati snažil. Černý princ táhnul s dosti početnau armádau přes Pyreneje a Petra zase ustanowil; mezitím wybuchla nowá wojna mezi Angličany a Francauzy. Černý princ wrátiw se ze Španiel, wítězil nad schopnými wůdci Franstamarrem a Bertrandem z Gueselinu; Anglicko bylo wšak i při těchto wítězstwích tak seslabeno, že armádu w poli wydržowati w stawu nebylo. Francauzští poddaní krále Anglického byli utiskowáni a pobauřili se. K tomu byl černý princ krutau nemocí trápen, že se do Anglicka odebrati musil. Nejen města a okresy na sewеru, ano w krátkém čase i na jihu uběhly zas do moci krále Francauzského, pročež hněw Eduarda k nowé pomstě hnal. Jeho wšak wůdce, hrabě Pembroke, byl od Jindřicha krále Kastilského, na moři i s armádau jat (1372), po druhé nemohl zas pro odporné wětry k Burdowalům přistáti, jiný wůdce Robert Knolles byl w čele 30.000 mužů od Gueselina poražen a hrabě Lankaster ztratil polowičku z 25.000 mužů rozličnými přepady, aniž mohl bitwu swésti. Tyto zpráwy nebyly potěchau Eduardowi, na sklonku jeho žiwota, docela když udatný a šlechetný černý princ jemu a národu Anglickému odňat byl (1376). We spolku milostnice Alicy Pierrowé hledal owšem král útěchy, wladařské powinnosti zanedbáwal, a laupežným ministrům králowstwí celý rok drancowati nechal, až r. 1377 ode wšech opuštěný w Sheně běh swého žiwota skončil.

Wnuk Eduardůw, černého prince syn Richard II. wystaupil na trůn. Mimo zemřelého černého prince byli ještě Eduardowi synowé Lionel, wéwoda z Klarence, Jan z Gentu, kde se narodil, napotom wéwoda z Lankasteru, Eduard hrabě s Cambridge, napotomní wéwoda z Yorku, a Tomáš wéwoda z Glocestru. Eduard založil (r. 1349) známý řád modré spodkowé pentle, počet jeho členů stanowen na 24 osob. Prawdě nejpodobnější půwod toho řádu jest, že když

hraběnce z Salisbury na bále podwazek upadnul, Eduard ho zdwihnul a hraběnce s těmito slowy doručil: „Šelma, kdo něco zlého při tom myslí.“ Slowa ta jsou posud heslem řádu. Eduardowo panowání jest i mimo nadřečené wojny i z jiných ohledů ještě památné. Jelikož král ten neustále od parlamentu peníze žádal, zůstawil mu také na péči zemské záležitosti. Sněmowna obecní nabýwala pořád wětší wáhy; parlament žádal, aby pérowé (pánowé) jen od pérů w parlamentě byli sauzeni, a ministrowé aby aučty ze swého jednání skládali, aby byli zodpowědní. Wíc než dwadcetkrát potwrdil Eduard welikau listinu, což důkazem, že často na ni sáhal. Wlastně byly tenkrát wšecka práwa, wšecky státní moci špatně spořádány a určeny. Zadlužený Eduard předpisowal a potwrzowal wše, co se od něho žádalo; s parlamentem se radil, a přec zas bez něho daně ukládal, a znowa práwa a swobody potwrzowal. Tím způsobem rostla, utkwíwala, pewnila se austawa Anglická. Eduard získal si náklonnosti pánů swým přiwětiwým jednáním, štědrotau a welikomyslností, jich prostopašnost držel na uzdě, nicméně mnozí, zwláště chudší baroni byli přec wůdcowé lupičů, wrahů a jiných zlosynů. Ač obecní sněmowna pořád si na to stěžowala, a dobrá Eduardowa policie přítrž tomu učiniti taužila, byl král Cyperský na silnici w Angličanech přece olaupen. Eduard napomáhal welmi obchodu, a w ohledu tom wýborné wydal zákony; saukeníky, barwíře a jiné řemeslníky powolal z Flanderska do Angličan. Byl sprawedliwý, někdy i tuze přísný, weliký, že chtěl býti králem Francauzským, malý, že se přec jím jmenowal. Wálkami s Francauzy wklouzlo mnoho jemnějších mrawů do Angličan, za to wyklauzla ale řeč Francauzská, dědictwí to Normanů, opět z Angličan, aspoň z procesů, weřejných smluw atd. Nenáwist proti Francauzům ji wypudila, místo ní ustanowena řeč Anglická, ačkoli dlauho trwalo, než wůbec do mody přišla. Bylať toho však národní potřeba. Od duchowenstwa, pánů a obecni sněmowny dáwalo se králi často na jewo, jak weliké neštěstí mnohého poddaného potkáwá, že zákony a rozkazy w říši wůbec se nezachowáwají jediné proto, že we francauzské řeči se wydáwají a podlé toho se i soudí, ješto přece mluwa francauzská w zemi málo známa jest, tak že

žalující a obžalowaný w králowském saudě nijaké nemá toho známosti, co adwokat pro něho aneb proti němu mluwí. Prwni weřejný spis w řeči Anglické jest od r. 1386. Od krále Jana bez země Římské stolici slíbený a odwáděný poplatek, onen starý Petrůw peníz, došel za Eduarda též swého konce. Za čas králowy nezletilosti byl odwáděn; na to přestal. Když r. 1367 papež Eduardowi oznámil, že pro neodwádění poplatku před sebe ho dá powolati, uložil král parlamentu, aby wěc tu wyšetřil, a parlament pronesl rozsudek, že král Anglický swau říši bez powolení swých poddaných cizí mocnosti podrobiti nemůže, a tudy že Janůw záwazek na odpor čelí přísaze, kterau při nastaupení wlády učinil. Pod trestem smrti bylo též od krále a parlamentu zapowěděno, odwáděti Římské stolici předplatky na duchowenské auřady Anglické, a rowněž i jinými způsoby hleděly tyto dwě moci, král a parlament, obmeziti moc Římské stolice a duchowenstwa Anglického. W tomto boji swětské moci s duchowenskau zjewil se Jan Wiklef, narozen 1324 blíže Richmondu w hrabstwí Yorském. Na universitě Oxfordské oddaw se wědám, zwláště bedliwému skaumání biblí a písem swatých otců, wystaupil 1356 jakožto spisowatel proti nedowoleným prostředkům, jakých se k dosažení duchowenských auřadů používalo; r. 1360 zastáwal universitu Oxfordskau proti žebrawým mnichům, kteří pořád wíce universitních auřadů si oswojowali. Za obranu tu byl (1365) powýšen za představeného kanterburské koleje w Oxfordu; mnichowé ale wymohli že swržen byl. Wiklef obrátil se k papeži, jenž rozsudek potwrdil a Wiklefa proti sobě rozhořčil. Mezitím přednášel pořád s welikau pochwalau bohoslowní wědy w Oxfordu a we zwláštním spise hájil krále proti papeži, když Petrůw peníz wyzdwihnul (1365). Tím došel weliké přízně mocného wéwody z Lankasteru, králowa bratra. Nicméně papež neupauštěl od toho, že jediné jemu náleží práwo, rozdáwati duchowenské auřady; pročež byl Wiklef s několika jinými od Eduarda do Brugy (Brügge) we Flandersku poslán (1374), aby s odeslanci papežowými o té wěci jednal. Wýsledek poselstwí byl jeden z hlawnějších spisů Wiklefowých „Trialogus“ čili rozmluwa mezi prawdau, lstiwým a maudrým bohoslowcem. Roku 1375 udělil mu Eduard ka-

nowníctwí we Westbury a faru we Lutterworthu. Rozhořčení naň mnichowé podali (1377) papežowi 18 zásad, jež Wiklef proti učení přednášel, a papež uložil arcibiskupowi Kanterburskému, aby se Wiklef zodpowídal. W Londýně bylo shromáždéni duchowníků, Wiklef byl powolán, přišel, a wšak we průwodu wéwody z Lankasteru, kterýž ho sám hájiti pomáhal, tak že propuštěn byl. Po smrti krále Eduarda bylo 1378 nowé shromáždění; Wiklef nebyl sice odsauzen, uloženo mu wšak mlčeti. Úloha ta byla owšem marná; stejnau horliwostí pokračowal hlásati swé učení na kazatelně i na učitelské stolici, až konečně roku 1382 od duchowenského shromáždění některé jeho zásady jakožto kacířské zatraceny byly; jeho přiwrženci musili odwolati, neb se do wězení uwrhli; on sám, nedostawiw se ke shromáždění, odwolal se na krále a na parlament; wida se ale zbawena ochrany wéwody z Lankasteru, byl nucen před shromážděním biskupů též odwolati. Obsah hlawnějších článků žalobních proti Wiklefowi byl, že se uchyluje od prawých slow ohledem na tělesnau přítomnost Krista we swátosti oltářní, že twrdil, že papež, biskup neb kněz, smrtního hříchu winný, žádné moci nemá nad wěřícími, a církewní jeho jednání neplatné jest; že twrdil, že písmo sw. kněžím swětské statky míti zapowídá, a že při upřímné lítosti zpowídati se netřeba. Králowým rozkazem byl Wiklef z Oxfordu wypowězen; odešel na swau faru do Lutterworthu, kdež překlad biblí do Angličiny dokončil a r. 1384 zemřel. O 41 roku později byly na rozkaz církewního shromáždění w Kostnici jeho kosti z hrobu wyhrabány a spáleny. Wiklef newylaučil se nikdy z církewní obce, i jeho powaha jakožto člowěka wůbec byla chwálena.

§. 8. *Richard II. Boje s Francauzy a Skoty. Wichřice občanská. Spory mezi pány a králem. Jindřich Lankaster. Swržení krále Richarda.*

Za jedenáctiletého Richarda měli po několik let wládu jeho strýcowé, wéwodowé Lankaster, York a Glocester, ačkoli řádně za správce země zwoleni nebyli. Prwní neměl u lidu lásky aniž jaké podnikawosti, druhý byl leniwý a ma-

lomyslný, třetí nepokojný, podnikawý, od lidu milowaný, a wšickni tři tak ctižádostiwí, že se wespolek pilně na zřeteli měli. Lankaster maje nejstarší dceru Kastilského krále Petra ukrutného, chtěl swé práwo k onomu trůnu armádau w skutek uwesti; wýsledek byl ale marný, a též tak marně pokračowáno we wojně s Francauzskem a skoro nešťastně se Skotskem. Tímto ozbrojowáním proti nepřátelům a špatným hospodařením wlády byla státní pokladnice brzo wyprázněna; stanowila se tedy r. 1380 nowá daň, a sice 4 pençe (as 10 kr. we stř.) s každé osoby přes patnácte let. Již wojnami za Eduarda třetího utiskowaný lid začal reptati; tauto ale nowau daní, kdež bohatý i chudý stejně přispíwati měl, wybuchnul dautnající nepokoj w jasné plameny. Swoboda Anglického národu wztahowala se posud jen až na města; na wenku bydlící rolník byl posud otrokem swého lenního pána; mnozí bohatší wykaupili se z tohoto newolnictwí. Parlamentním nařízením za Richarda II. bylo wšak toto wykupowání za neplatné prohlášeno, ješto wyšší stawy ode dáwna staw rolnický za tuze nízký powažowaly, než aby se mu sprawedlnost konala. Hlásáním demokratických zásad od Wiklefa a jeho příwrženců po wesnicích, utiskowáním z příčin wálek, uložením nowé daně atd. wedrala se tauha po swobodě do nejmenších záhybů národní společnosti Anglické, malau jiskrau chytila se tato prachárna a strašný diwoký wýbuch a šíroširoké zpausty měla za následek.

Když wyběrači nowé daně ke kowáři Tylerowi w Essexu přišli, a daň i s jeho dcery žádajíce, neslušným způsobem důkaz dáti chtěli, že přes patnácte let stará jest, na místě zabil kladiwem pobauřený otec drzého auředníka. To byl začátek úžasných wýjewů; w krátkém čase bylo w okolí wšecko we zbrani: pleněno a drancowáno, na pánech mstěno, zhaubná láwa ta rozšířila se brzo w Kentu, Hertfordu, Surry, Sussexu, Suffolku, Norfolku, Cambridgi a Linkolnu, a když powstalci k Londýnu se přiblížili, byli již přes 100.000 mužů silni; wnikli do města, drancowali a pálili domy, w Toweru zabili kancléře, arcibiskupa, pokladníka a jiné auředníky. Král Richard, newida w Toweru nijaké bezpečnosti, wyšel raději wen k jednomu haufu, a když pokorně o wyzdwižení newolnictwí, o swobodu obchodu w městysích a proměnění služeb na statkách w

určitý poplatek žádán byl, přiwolil k jejich žádostem, a listinu swobod jim doručil. Wyšel i k druhému haufu, kde kowář Tyler wůdcem byl. Když tento muž při rozmluwě s králem trochu pohrůžliwě meč swůj pozdwihowal, nechtě snad prwnímu haufu udělené listiny přijmauti, byl od purkmistra Londýnského jednau ranau zabit. Powstalci začali napírati swé luky, král ale s podiwu hodnau ducha přítomností wyjel jim wstříc a zwolal: „Jak, moji poddaní, chcete zabiti swého krále? Neželte swého wůdce, já sám budu wůdcem wašim; pojďte za mnau a obdržíte co žádáte.“ Podobná listina se jim udělila. Parlament ale prohlásil hned na to listiny ty za neplatné, wláda sebrala wojsko, a mnoho náčelníků powstalého lidu smrtí potrestala, a lid we předešlém newolnictwí držela. Slabý král i k tomu zase přiwolil.

Wlády neschopný Richard dychtil přece po ní, a jako Eduard druhý, hledal i on rady a pomoci u swých oblíbenců. Robert Vere, hrabě z Oxfordu, mladík špatných mrawů byl za markýze Dublinského a wéwodu Irského zwolen (1385), nad kterýmžto ostrowem neobmezenau měl wládu. Král dal mu swoji příbuznau za choť, a dowolil mu jí zapuditi, když se do jiné zamilowal, a brzo nebylo mocnější a hrdější osoby nad Roberta Vera. Stará píseň se opakowala; pánowé uzawřeli zwrhnauti nesnesitelného milostníka. Hrabata Monbray, Fitz-Alan, Percy, Salisbury, Warwik a jiní obžalowali před parlamentem nejdříwe ministra Michala de la Pole, Verowa nejhlawnějšího přítele, že s auřadu byl složen (1386), a na to pod záminkau, že král, ač 21 let starý, wlády schopen není, ustanowili wýbor ze 14 osob, jemuž nejwyšší moc na rok byla swěřena. Glocester a jeho přátelé stali se členy wýboru toho. Král chtěl si nakloniti parlament; odwolal se tedy ke wšem saudcům po hrabstwích, neboť oni byli jediní auředníci, kteří za oněch časů do parlamentu woleni býwali. Ti pronesli rozsudek, že wýbor, jenž krále moci zbawuje, nezákonní jest, a kdo k tomu radili, že se mají smrtí potrestati. Glocester wida nebezpečí, zjewil se r. 1389 w čele wojska, a arcibiskup Yorský, wéwoda Irský (Vere), hrabě Suffolk, Sir Robert Tresilian (jeden ze saudců), Sir Bember, králowi to přiwrženci, byli jakožto nebezpečné osoby státu obwiněni. Proti Glocestrowi sebral Vere kwapně

zástup wojska; když se ale onen s wětší armádau blížil, utekl do Flanderska, kdež i zemřel. Nedlauho na to musil král nowý parlament swolati, a pět jeho rad bylo obžalowáno, a dwa z nich přítomní, Bember a Tresilian odprawení. Glocestrowa mstiwost ochladila se i w krwi hraběte Warwika, Simona Burleye, králowa hofmistra, ačkoli králowna, sestra Českého krále, Wáclawa čtwrtého, wůbec od Anglického lidu milowaná, tři hodiny na kolenau zaň prosila. Potřebí také podotknauti, že r. 1386 Francauzsko s armádau do Angličan plaulo; i Richard sestawil početnau armádu; když ale Francauzské loďstwo bauří bylo rozkotáno, rozkotal se i aumysl, dobyti Anglického králowstwí.

W mimořádném shromáždění pánů po Welikonocích r. 1389 žádal král wšem k welikému podiwu wěděti, jak stár jest? Když se mu řeklo, že mu již dwadcátý druhý rok minul, wece na to, že by již čas byl, aby bez jiných pomocí wládnul. Pánowé odpowěděli w jakémsi rozpaku, že by jistě newywratné práwo měl, sám wládnauti. „Ano, wece Richard, již dlauho byl jsem pod wládau hofmistrů, a nyní ukáži swau moc tím, že je s auřadů složím,“ což na místě w skutek uwedl. Neswornost mezi pány samými byla nepochybně příčinau, že král tímto neočekáwaným krokem zase moci dosáhnul; také přispěl k tomu i náwrat wéwody z Lankasteru ze Španiel, kamž se pro obranu swého práwa r. 1386 s wojskem odebral. Když ale Richard swau moc ani oprawami we spráwě zemské, ani wojnami na jewo nedáwal, ano jen w rozkoších a marném blyskotání (slaužiloť w jeho kuchyni 300 osob, a dwořané měli co chtěli), nebylo činnému, podnikawému Glocestrowi těžko, zbuditi nenáwist proti neoblíbenému králi. Richard uzawřel (1396) na 28 let příměří s Francauzskem a s dcerau krále Francauzského se zaslíbil, oba je haněl Glocester; a když na to pewnost Cherburg králi Nawarskému, a Brest wéwodowi Bretaňskému za nepatrnau sumu postaupil a od Glocestra zase haněn byl, začal se we swé strýce nedůwěřiti; Lankaster a York odešli ode dwora, a Glocester, o jehož piklech Richard dobrau měl wědomost, byl r. 1397 na pewnost Kalety poslán, aby mu škoden nebyl, neboť prawdě podobno, že po koruně taužil. Zároweň swolal parlament, jehož pomocí wýbor čtr-

nácti osob na wždy wyzdwihnauti, a některé pány se strany Glocestrowy odstraniti dal: arcibiskup Kanterburský byl ze země wypowězen, jeho důchody skonfiskowány, hrabě Arundel odprawen, a sám Glocester w Kaletách mezi poduškami se zadusil, aby podobnému osudu ušel. Smrtí oblíbeného wéwody a powýšením několika nowých milostenců, kteří pro zadluženého krále peníze jen sháněli, pronásledowáním obywatelů sedmnácti krajů, kteří před léty pro wéwodu Glocestra zbraně se chopili, a welikými sumami se wykaupiti byli nucení, rozmnožila se nenáwist proti králi, a zwláštní příhoda položila základ k jeho záhubě, totiž: wéwoda z Herefordu (syn wéwody z Lankasteru) winil w parlamentě wéwodu z Norfolku, že w jedné společnosti buřicky proti králi mluwil, a když to Norfolk zapřel, měl saubojem spor se rozhodnauti. Král a 10.000 ozbrojenců pro zachowání pořádku byli onomu tehdá slawnému diwadlu přítomni. Když se boj započíti měl, učinil mu král přítrž wypowězením obau ze země, Norfolka na wždy, Hereforda na deset let, s tím ale práwem, že připadající naň dědictwí hned bude moci nastaupiti. Norfolk zemřel w Benátkách hořem, Hereford chtěl se w Paříži s králowau příbuznau zasnaubiti. Hrabě Salisbury byl r. 1398 do Paříže poslán, aby tento sňatek bez toho již mocného wéwody zamezil. Brzo na to zemřel Herefordůw otec, wéwoda Lankaster, a král odňal dědici wéwodstwí Lankasterské proti swému slowu. Hněw mladého Jindřicha Lankastera nemohl míti wětších pramenů, pročež chladnokrewný, prozřetelný, důmyslný a odhodlaný uzawřel krále s trůnu swrhnauti. We wojně proti Litwanům wojenské nabyw zkušenosti, stal se miláčkem wojska i lidu, nesmírně byl bohatý a skoro se wšemi wyššími rodinami Anglickými příbuzný. Brzo udála se příležitost k weřejnému wystaupení proti slabému králi a špatné jeho spráwě zemské. Hrabě de la Marche, domnělý dědic koruny Anglické*) byl náměstkem w Irsku, a při powstání tamních

*) Jelikož Richard II., syn černého prince prworozeného syna krále Eduarda třetího, žádných dětí neměl, následowali na trůn potomci druhorozeného syna Lionela, wéwody z Clarence, jehož dcera, s Mortimerem zasnaubená, syna, hraběte de la Marche porodila, jenž tudy na trůn nastaupiti měl. Po jeho smrti sdělila jeho

obywatelů zabit. Rozezlený Richard táhnul s početnau armádau na Irsko, a Jindřich Lankaster s několika přátely na třech lodích z Francauz do Angličan. Nespokojenci, hrabě Northumberland a syn jeho Percy připojili se k němu, a w málo dnech stálo as 60.000 mužů pod Lankasterowým praporem. Králůw strýc, wéwoda z Yorku, za čas králowy nepřítomnosti spráwce země, sebral sice as 40.000 mužů, wíce wšak Lankasterowi než koruně oddaných, neboť Lankaster, zatajiw prawý swůj aumysl, předestřel swému strýci, wéwodowi z Yorku, že se jen we swé odňaté statky uwázati přichází, tedy slušnému jeho práwu nelze odporowati. Wéwoda schwálil jeho zámysl, a pomoci mu slíbil; obě armády se spojily. Pro odporné wětry neobdržel Richard po tři neděle žádných spráw, co se w Angličanech děje. Na to wšak uwězil Lankasterowy bratry, kteří s ním do Irska táhli, a s 20.000 muži k Anglicku přistál. Tu teprwa zwěděl o spojení Yorkowy armády s Lankasterowau. Nedlauho, a wše jej opauštěti začalo, i předešlí pochlebníci i wojáci. W zaufalém stawu tom ke komu se obrátiti newěda, žádal konečně s Lankasterem porozmluwiti, že jeho žádostem milerád wyhowí. Wéwoda Northumberland přiwedl krále do pewnosti blíže Chestru, kamž Lankaster s armádau přitáhl. Richard přiwítal swého bratrowce welmi příwětiwě. Po uctiwé pokloně dí Lankaster chladně: „Králi můj, já přišel dříwe, než jste určil, proto že Waši poddaní widěli, že jste dwadcet jeden rok nepečliwě panowal. Nejsau s Wámi spokojeni, a líbí-li se Bohu, já Wám lépe panowati pomohu.“ Po těchto hrdých slowech poručil dwa bídné koně přiwesti, Richarda a jeho miláčka, hraběte z Salisbury, na ně posaditi, a při zwuku trub, a zástupech uštěpačného lidu do Chestru, a dále od města k městu s ním táhnul; wšady znělo mu wstříc pochlebné wolání: „Ať žije statný wéwoda z Lankasteru, náš oswoboditel!“ Mysl králowa klesla docela; podepsaltě listinu, že se koruny odříká, protože wlády neschopen jest. Toto odřeknutí bylo wéwodowi základem,

sestra práwo ke trůnu, kteréž potom na rodinu Yorskau přešlo. Že ale Jindřich z Lankasteru, syn třetího Eduardowa syna, moci na trůn wstaupil, wznikly z toho později ony powěstné dlauhé občanské wálky mezi růží čerwenau (Lankasterem) a bílau (Yorkem).

na němž swé práwo k trůnu stawěl. Swolaný parlament schwálil a potwrdil jeho žádost. Proti králi zhotowila a za podstatnau uznala se žaloba ze 33 článků, z nichž hlawnější dwa byly, že se mstil na pánech, kteří jeho moc obmeziti chtěli, a že rušil zákony a wšeobecné swobody národu. Richard byl swržen, a Lankaster pod jmenem Jindřich čtwrtý wstaupil r. 1399 na trůn, z milosti Boží, jelikož práwa neměl. S přiwolením parlamentu byl Richard na pewnosti Pomfredu wězen, a brzo na to při nastáwajících piklech a nepokojích na žádost Jindřichowu žiwota zbawen (1400). Jedni udáwají, že aukladně zawražděn, druzí že hladem umořen byl. Za Richarda dosáhla sněmowna obecní zase wětší síly swobodomyslným duchem swým a wědomím swé wáhy. Poprwé wolila také mluwčího (speaker) čili presidenta sněmowny, aby její rokowání řídil, a w pořádku zachowáwal. Parlament odňal také biskupům od krále udělené práwo, že kacíře do wězení mohau uwrhowati, a papežům zapowěděl překládati nenáwiděné preláty na méně wýnosná místa aneb docela jen na titulární. Po swržení krále Richarda osmělil se jediný biskup z Carlisle w parlamentě jej hájiti: „Swržení Eduarda druhého, prawil biskup mezi jiným, jest toliko příkladem nešťastného násilí; postaupnost na trůn zůstala tenkrát bez proměny. Teď ale nemůže se nejbližším dědicům od wéwody z Clarence pocházejícím, práwo ke trůnu popírati; a jestli pauhé buřické smýšlení národu dobře upewněný trůn tak dobrého prince, jakowým Richard jest, překotilo, jakéž krwawé pohnutí musí následowati, jestli se ta sama příčina spojí s pohnútkau, aby zřejmému zákonnímu dědici moc jeho zase byla wrácena.“ Swětlé jest to předpowěděni nápotomních občanských wálek mezi červenau a bílau růží.

§. 9. *Jindřich IV., prwní král z Lankasterowa domu. Občanské nepokoje. Bitwa u Shrewsbury. Lollardowé.*

Nákladné a blýskawé korunowání, olej, kterýž prý Tomáš Beket za čas swého wypowězení od panny Marie obdržel a jímžto Jindřich pomazán byl, měli odwraceti

zřetel od prawého dědice trůnu, kterýž teprwa 7 let stár jsa, se swým mladším bratrem we Windsoru w počestném wězení držán byl. Na wzdor tomu wypukly přece již nahoře podotčené ňepokoje. Žiwý posud Richard měl býti na trůn dosazen (1400); Mandlin, tuze jemu podobný sluha jeho, byl do králowského raucha oděn, a z autrpnosti k tomuto uraženému a zas oswobozenému majestátu sbíhaly se walné zástupy pod prapory spiklých hrabat, Kenta, Salisbury, Huntingtona, Lorda Spencera a jiných. Wojsko stálo w Cirenchestru w hrabstwí Glocesterském; wůdcowé ale rozbili swůj tábor w městě. Wida to králi nakloněný purkmistr, sebral 400 mužů, a w noci na tábor wůdců udeřil; Kent a Salisbury byli jati a na místě sťati; Huntington a Spencer utekli přes střechy z města, jejich ale wojsko z nastalého w městě hluku se domníwajíc, že králowa armáda město opanowala, na wše strany se rozutíkalo. Huntington a Spencer, jakož i Sir Tomáš Blount a Sir Benedikt Sely byli též později odprawení.

Jelikož Richard krále Francauzského, Karla Šestého, zetěm byl, snadno mohla okolnost ta zawdati příčinu onomu králi, aby uchwatiteli Anglického trůnu wojnu wypowěděl; wěhlasně uzawřel tedy Jindřich na 28 let příměří s onau zemí. Isabella, s Richardem zaslíbená, wrátila se do Francauz a Richard se swěta se sprowodil. Při nejistém stawu tom, we kterém se Anglická země nalezala, začali Skotowé a Walesané opět proti Anglicku powstáwati; bylo mnoho malých wítězstwí, mnoho ale welkých zpaust; Walesané pod Glendorem statně se drželi; Skotowé ustupujíce, nechtěli se ani podrobiti, ani bitwu swésti. W jedné šarwátce zajal hrabě Northumberland, kterýž Jindřichowi nejhlawněji ke trůnu dopomohl, Skotského wůdce, hraběte Duglasa a mnoho jiných pánů (1402). Dle tehdejších wojenských zákonů náleželi zajati zajawšímu je, a za peníze mohl je zas wydati. Jindřich ale poručil je newydáwati, aby při uzawírání pokoje se Skotskem tím wíce žádati mohl. Northumberland se rozhněwal, a ačkoli od Jindřicha za wznešeného korunního úředníka a k jiným důstojnostem powýšen byl, chtěl přece prawému dědici ke trůnu dopomoci. Wojsko Skotské, Wa-

lisské a jeho se spojilo, a na místě w Berwiku nemocného Northumberlanda měl jeho syn Percy nad ním správu. Jindřich užasnul, když o spiknutí tom zwěděl. Malau armádu proti Skotům pohotowě maje, wytáhnul tedy rychle proti powstalcům. Obě armády, každá as 12.000 mužů silná, postawily se u Shrewsbury, a krwawau swedly bitwu. Jindřich bojowal wšady w nejprudším boji, tak též udatný jeho syn, nápotomní slawný opanowatel Francauzska. S druhé strany konal diwy udatnosti i Percy, kterýž Jindřicha neustále na zřeteli měl, a wšak zabit byl. Král zwítězil (1403); přes 7000 wojáků, dwě třetiny ze strany Percyho, zůstalo na místě. Starý Northumberland, nechtě po mnohém se ukrýwání ze země odejíti, podrobil se králi, a král ztrátau wojska a syna jeho měl ho dosti potrestána. W krátkém ale čase (1405) spojil se tentýž Northumberland s arcibiskupem Yorským a s hrabětem Nottinghamem, aby mladý dědic powýšen byl na Anglický trůn. Panowání dítěte bylo by owšem wysokým pánům wolnějšího poskytlo okresu k činnosti, nežli samostatný, nezáwislý duch Jindřichůw. We wydaném manifestu winíce pánowé Jindřicha z nepraweho panowání, z tyranstwí a wraždy, žádali, aby zákonní dědic na trůn se dosadil. Hrabě Westmoreland wytáh proti nim s mnohem slabší armádau, žádal s králowými protiwníky porokowati; arcibiskup přednesl wšechny stížnosti a Westmoreland ke wšemu přiwolil. Když takto dokonale byli wyrownáni a na wyzwání Westmorelandowo i swé komonstwo propustili, ješto se již ničeho báti nemuseli, dal je králůw wůdce zatknauti, načež i jejich zástupy se rozptýlily. Již napřed odsauzení powstalci ti byli přec postawení před králůw saud; arcibiskup Yorský byl prwní w Angličanech odprawený prelát, hrabě Nottingham nebyl ani prwní ani poslední toho druhu šlechtic; Northumberland ochránil se autěkem do Skotska, po dwau létech byl ale při jednom nájezdu od Sira Rokesbye, saudce w hrabstwí Yorském, zabit.

Po těchto politických odprawách začaly se jewiti náboženské. Lollardowé, přiwrženci Wiklefowa učení byli pronásledowáni. Půwod Lollardů čili Lollhardů (temno-

zpěwců zdá se býti město Antorf w Belgii. We 14. století zřídila se tam později i jinde bratrstwa ke službám nemocných a chudých mrtwých; při pohřebích zpíwali smutně a temně; že o nemocné a na morowau ránu zemřelé wíc než tehdá kněží pečowali, obyčejných služeb Božích se wzdalowali, wíc oddělený a blauzniwý žiwot wedli, a swau nezištností důchodům žebrawých mnichů ujmu činili, byli za nepřátely církwe a konečně za kacíře prohlášeni. Angličtí Lollardowé nebylí těmto w ničem podobni; dalof se jim jméno to pouze pro to, že se tím kacířstwo naznačowalo. Jindřich byl jakožto wéwoda Lankaster sám Wiklefowu učení nakloněn; jakožto král ohlídal se wšady po podporách; pročež parlamentu poukázal, aby se o zachowání církwe dbalo. Působením dworu a duchowenstwa přišlo w skutek parlamentní nařízení, aby twrdošíjní kacířowé byli upalowáni; Wilém Santre, Londýnský farář, a příwrženec Wiklefowých zásad, byl od shromážděných duchowníků odsauzen, a na rozkaz krále též w Angličanech prwní pro wíru upálen. Láska, kterau kněží za minulých století nad lidskau myslí wládli, začala se w hrůzowládu měnití.

Pod Jindřichem zachowala sněmowna obecní wýsady swé a swobody wíce bez auhony, než za kterého koli předchůdce. Hned w prwním parlamentě byly králowské wýsady zas wíce obmezeny a postaupnost na trůn Anglický w rodině Lankasterské stanowena. Roku 1404 swolal Jindřich tak zwaný newědomý parlament, protože ze samých neučených záležel. Když od něho peníze žádal, prosili ho deputowaní, aby důchody kněží zabawil, kteří wíc než třetinu zemských statků we swé moci mají, a králi přec hrubě welikých služeb neprokázali; král byl tomu nakloněn, nicméně arcibiskup Kanterburský prudce proti tomu mluwil, a sněmowna panská zpěčowala se to přijmauti. Když parlament peníze powolil, ustanowil též sám pokladníky, aby měli dohled, zdali powolené peníze aučelu swého docházejí. Roku 1406 odepřel wšak parlament králowi peněžitou pomoc; král ale nechal jej tak dlauho pohromadě, až ho to omrzelo, a peníze mu powolil. Na jeho žádost nawrhnul parlament také zákon, mocí kterého ženské osoby od postaupnosti na trůn se wylučují; pro něho bylo to důležité,

neboť potomci dcery wéwody z Clarence, posud prawí dědicowé trůnu, byli by swé práwo ztratili. W příštím ale parlamentě byl zákon ten zase wyzdwižen, a postaupnost ženského pohlawí jinau listinau potwrzena. Když král na wolení členů do sněmowny wšelikými oklikami působiti se snažil, hleděl také parlament zákonem předejíti. Roku 1410, když král peněžitau pomoc žádal, podala mu sněmowna obecní, straně Wiklefowců welmi nakloněna, dwa památné přípisy. W prwním obracela poznowu zřetel na ohromné statky kněží, a činila náwrhy, aby se duchowenské důchody lépe wynakládaly, tak sice, aby se 15.000 farářům po 7 hřiwnách ročně dalo, ti že by církewní služby lépe zastáwali než bohatí a líní preláti a mniši. W druhém žádali o zmírnění před několika léty proti Lollardům wydaného zákonu; král zawrhnul oboje, a ještě za čas sněmu dal jednoho Lollarda upáliti. Křikem nešťastného pohnutý princ Walesský dal oheň shasiti, a roční plat mu slíbil, jestli swůj blud odwolá, on tím ale opomítnul a byl upálen.

Na wzdor uzawřenému příměří mezí Angličany a Francauzy jewila se přece swým časem nenáwist mezi nimi. Francauzsko nalezalo se tehdá bojem mezi rodinau Orleanskau a Burgundskou w auplném zmatku; zpočátku podporowal Jindřich rodinu Burgundskau, později Orleanskau, jižto malau armádu ku pomoci odeslal. Druhorozený jeho syn, wéwoda z Clarence, přitáhl s ní sice r. 1412 do Francauz, Orleans byl ale již od Burgunda k narownání donucen.

Prworozeného králowa syna, prince Walesského, widěli jsme w bitwě s powstalci udatně bojowati. Otec ale w nikoho důwěry nemaje, odstraňowal potom i jej ode wšech zemských záležitostí, ani w čele wojska nechtěl ho míti. Činný, mladý princ hledal jinde potrawy, a našel jí we společnosti ničemníků a powěstného Falstafa, jejž Shakespeare tak pěkně wylíčil. Od Sira Wiléma Gascoigne, nejwyššího sudí králowstwí, byl společník jeden pro zločin odsauzen; newolný nad tím princ udeřil saudce u weřejném shromáždění; ctihodný muž dal prince na místě zatknauti, čemuž se i princ podrobil. Uslyšew to Jindřich, zwolal: „Šťastný král, který tak srdnaté auředníky má, že zákony i na ta-

kowých zločincích we skutek uwádějí, a ještě šťastnější otec, jenž syna má, který se takowému trestu podrobuje.“ Nedlauho na to byl král nemocí zachwácen, která ho na nějaký čas smyslů zbawowala; u welikém shromáždění swých rad wyjewil ještě aumysl, že do Jerusalema potáhne, zhoršenau ale nemocí skonal w 46. roce swého wěku a w 14. swého panowání (1413). Se swau chotí, Marií z Bohunu, zůstawil čtyry syny, Jindřicha nástupce, Tomáše, wéwodu z Clarence, Jana wéwodu z Bedfordu, a Humphreye, wéwodu z Glocestru, mimo dwě dcery. Cnostmi skwěl se we stawu soukromém; na trůně byl nedůwěřiwý i tyranský. Za něho zemřel (1400) nejprwnější pěstitel Anglické řeči, Chaucer, otcem Anglického básnictwí zwaný; obraťně nápodobil Francauzské a Italské wzory; syn jednoho kupce stal se miláčkem Eduarda III. a Lankasterowa domu, s nímž i w úzké příbuzenstwí wstaupil.

§. 10. *Jindřich V. Wálka s Francauzy; Bitwa u Azincuru. Nowý pochod na francauzskau půdu; Jindřich králem francauzským.*

Jindřich čtwrtý wstaupením na trůn se pohoršil, syn jeho polepšil; swolaw někdejší zhýralé společníky swé, oznámil jim, že swůj způsob žiwota změniti zamýslí, aby tedy za jeho šli příkladem. Nejwyššímu sudí králowstwí, Wilémowi Gascoignowi, uděliw pochwaly, napomenul jej, aby při swém přísném a nestranném konání sprawedlnosti setrwal. A tak i jiné wěrné a sprawedliwé sluhy otce swého potwrdil. Nešťastnému Richardowi dal wystrojiti králowský pohřeb. Sprawedliwým a smířliwým duchem knížete toho nastáwala blaženější doba Anglickému národu, která na okamžení nepokojem z rozličného náboženského smýšlení wyniklým přetržena byla. Wiklefowy zásady našly welikého zastawatele w Londýnském fařářowi Lordu Cobhamowi, jenž u Jindřicha u weliké přízni stál. Arcibiskup Kanterburský jej obžalowal, a králi donesla se zpráwa, že kacíř ten se 20.000 muži u Londýna stojí, a krále a jeho rodinu zahladiti chce. Jindřich spěchal proti nim se zástupem wojáků, našel tam ale as 100 Wiklefowců, kteří pro

wětší jistotu ke službám Božím ozbrojeně přišli. Z wětšího dílu byli zabiti a jati; Cobhama při nich nebylo; on byl teprwa po čtyrech létech jat, w polau těle na řetěz powěšen a zwolna upalowán.

Ke konci swého žiwota napomenul Jindřich čtwrtý syna swého, aby Angličany w cizině zaměstnáwal, že tím pokoj doma zachowá. Francauzsko bylo tehdá neustále občanskými wálkami rozrýwáno, a jeho král, Karel VI., na mysli pomaten. Jeho bratr, wéwoda z Orleansu, a jeho strýc, wéwoda z Burgundu, třeli se o spráwu země; králowna Isabela měla též swau stranu; jedni druhým spílali zrádců, jedni druhým stawěli šibenice, a s koho byli, wěšeli. Pěkná byla to doba pro Jindřícha, aby o domnělé práwo k trůnu Francauzskému se ozwal. Se 30.000 muži odplaul do Francauz, dobyl Harfleuru, a krajiny Francauzskými stranami dříwe již popleněné dokonale zpustošil. Na místě Francauzů bojowala s Angličany powětrnost; dwě třetiny armády zahynuly na auplawici. W těchto okolnostech začal Jindřich ke Kaletám cauwati, neustále jsa trápen nepřátelskými nájezdy. Přešed ale říčku Tertrois spatřil s wýšiny k welikému úžasu swému rozloženau a při společném nebezpečí spojenau armádu Francauzských stran na rowinách u Azinkurtu. Na další cauwání nebylo pomysliti; i postawil se mezi dwěma lesy proti desetkrát silnějším nepřátelům. Powěstní lukostřelci Angličtí učinili prwní autok a bitwa jako u Kresy a Poitieru se počala a skončila 15. října 1415. Král byl dwakrát raněn, bojowal ale přec; Francauzský wůdce, wéwoda z Alensonu, od Jindřicha poraněný, byl zabit, a Francauzská armáda tak těžce sražena, že swé síly ani wywinauti, ani utíkati nemohla, wraždila se jen a zajímala. Mezi 10.000 zabitými nalezali se konnetable Francauzský, oba bratři wéwody Burgundského, wéwoda Bar, hrabě z Morle, arcibiskup Senský, a mnoho jiných pánů, a mezi 14.000 zajatými wéwodowé z Orleansu a Burbonu a jiní. Šlechticů padlo 8000, z nižších stawů byli ostatní. Angličané počítali as 1700 mrtwých, mezi nimi wéwoda z Yorku, mladý wéwoda z Suffolku a statný ritíř Walesský, Dawid Gam. Bitwy u Kresy, Poitieru a Azinkurtu jsau si tuze podobny; ta sama odwážliwost Anglických princů před bitwau, jen aby pustošili, hlu-

boko do země se wedrali a do welmi nebezpečného položení uběhli; w bitwě ale ta sama přítomnost ducha, rozwaha, prozřetelnost, smělost a wytrwalost; u Francauzů naproti tomu ta sama přenáhlenost, neskrocená prudkost, hrdá důwěra w sebe, powrhowání nepřítelem a zmatek. Angličané stíhali Francauzské wojsko, neboť se ještě pořád bránilo; zároweň zaslechli za sebau hluk: Francauzští sedláci přepadli Anglická zawazadla, a stráže při nich zabili. Wida se Jindřich wšady nepřítelem obklíčena měl strach ze samých zajatců, jichž skoro jednau tolik bylo, než Angličanů, jež tedy ubíjeti rozkázal, a zase krweprolévání tomu přítrž učinil, když nikde nebezpečí nehrozilo. Nyní wedl wojsko a zajaté do Kalet a na to do Angličan. Jako Eduard III. a černý princ, tak i on nehleděl dále použiti swého wítězstwí; předně bylo jeho wojsko přec jen slabé, za druhé nechal spojené strany Francauzské zas se rozdwojiti, aby příležitě důrazněji na ně udeřiti mohl, a konečně i proto, že Německý císař Sigmund osobně pokoj sprostředkowati se snažil; příměří na tři léta bylo wyjednáno a autokem Francauzů na Harfleur zase zrušeno.

Bleskem wítězstwí toho oslepený parlament powolil Jindřichowi nowé peníze, a dwě léta po bitwě u Azinkurtu přistálo zas 26.000 mužů k Francauzské zemi, na půdu wražd a zpousty, zločinů a nesprawedlnosti. Burgund zawraždil Orleanse, Daufin zrádau zase Burgunda, jehož syn tajně s Angličany jednal, aby smrt swého otce pomstil. Města a krajiny bez welikého odporu se podrobowaly, Jindřich zahrozil i Paříži, tak že se dwůr do Troysu odebral, kde se i wéwoda Burgund, ochrance krále Francauzského, a Jindřich dle úmluwy sešli. Blbost Karla VI. přiwolila ke wšem wýminkám, které Jindřich r. 1420 we smlauwě stanowil, a sice: Jindřich pojme Kateřinu, dceru Karlowu, za choť; Karel podrží po swůj žiwot titul a důstojnost krále; Jindřich bude za dědice koruny prohlášen, a hned swěří se mu spráwa země; Francauzsko a Anglicko pod jedním králem spojené, budau míti zwláštní zákony a swobody swé; Jindřich spojí swé wojsko s wojskem králowým a Burgundowým proti Daufinowi. Sňatek byl slawen, oba králowé, skutečný i titulární, odešli do Paříže, parlament potwrdil

smlauwu, a pak šťastně bojowáno proti Daufinowi, který jako cizinec we swé dědičné zemi blaudil.

Bez peněz k dalšímu boji, šel pro ně Jindřich k swému parlamentu; ten nedal tolik, co žádal, newida při celém Francauzském králowstwí mnoho prospěchu, docela kdyby se králowo sídlo do Paříže mělo přeložiti, ano w přípisu ku králi jmenowal dobytí Francauzska neštěstím Anglicka. Co mu scházelo, dosadil tedy Jindřich wojenskau daní we Francauzích, a s 28.000 muži znowa ke Kaletům přistál (1421). Jindřichůw bratr, wéwoda z Clarence, byl arci mezi tím od 7000 Skotů, Daufinowi ku pomoci připlulých, pod hrabětem Burchamem poražen; když ale Jindřich s nowau armádau se zjewil, dal se Daufin na autěk, a až do jižních krajin byl stíhán. Sewerní krajiny nalezaly se již pod spráwau krále Anglického. Když dwě koruny na jeho hlawě zaskwíti se měly, onemocněl Jindřich (1422); neschopní lékařowé nemohli ho wyléčiti, zemřel w 10. roce swého panowání a 34. wěku swého na wrcholu sláwy, a dwa měsíce na to Karel VI., w nížinách bídnosti. S Kateřinau Francauzskau zůstawil jediného syna, as dewět měsíců starého Jindřicha VI., jehož neštěstí za dlauhého panowání wětší bylo, nežli wšechna sláwa a štěstí jeho otce. Wojny ty stály mnoho peněz; mrawy Angličanů zdiwočely, od Chaucera a jiných dříwe pěstowaná řeč Anglická klesla zase w surowost; nikdo ani weršem ani prosau nepronášel ušlechtilejší myšlénky a náhledy w této bouřliwé době. Za Jindřicha wydal parlament (1414) ostré zákony proti Lollardům, a znowa krále toho žádal, aby statky duchowenstwu pobral; ránu tu odwrátilo duchowenstwo od sebe tím, že králi 110 klášterů cizinců w Angličanech wydalo. Wyjme-li se ctižádost, dobýwawost a někdy i náklonnost k ukrutnosti, skwěl se tento kníže welikými dary; přátely zachowáwal si wlídností, nepřátely způsobilostí a milostmi, nikdy nesáhal na práwa a swobody národní; nedostal-li od parlamentu peníze, raději si wypůjčil, aneb korunní klénoty zastawil.

§. 11. *Jindřich šestý a Eduard čtwrtý. Boje s Francauzy. Panna Orleanská. Bitwa u Patаye. Správa země Anglické. Richard, wéwoda z Yorku. Začátek občanských wálek mezi čerwenau a bílau růží. Bitwy u Albansu, Northamptonu a Wakefieldu. Eduard, wéwoda z Yorku za krále prohlášen. Bitwa u Towtonu Uwězení krále Jindřicha. Autěk krále Eduarda. Dosednutí krále Jindřicha na trůn. Bitwa u Tewbury Zawraždění Jindřicha.*

Za čas nezletilosti Jindřicha VI. byl wéwoda Bedford, předešlého krále bratr, od parlamentu za protektora (ochránce) králowstwí, hajitele církwe, a prwního králowa radu, a jeho bratr, wéwoda z Glocestru, za správce země w jeho nepřítomnosti zwolen, neboť z příčiny dalších wálek musil Bedford do Francauz se odebrati. Moc obau bratrů byla obmezena radau, bez jejížto přiwolení nic důležitého w skutek uwáděti se nesmělo.

Karel VII. měl pauhý titul krále Francauzského. Jindřich VII. byl jím w skutku; stáltě Bedford we spojení s Burgundem s početnau armádau we středě Francauzska, wšady wítěze nad Karlem, hlawně u Verneuilu (1424). Až po řeku Loar bylo celé Francauzsko w moci Anglické; konečně se roku 1428 i město Orleans od Suffolka obléhalo; jeho pádem byl by i Karel zcela padnul. Seč ale mužowé nebyli, s to byla díwka Francauzská, Johanna d'Arc, čili panna z Orleansu, dcera jednoho rolníka z Domremy blíže Vancouleru. Zpráwy o hrůzách země, již skoro půl století rozsýwané, náwal sewerních nepřátel, dobytí od nich trůnu, prawý jeho dědic na autěku, to wše roznítilo beztoho již blauzniwau a dráždiwau osmnáctiletau děwu oním swatým plápolem, jaký zřídka wyniká. W mužském oděwu, od hlawy do paty oděná odtáhla z Bloisu w čele 10.000 mužů pod několika Francauzskými wůdci, kteři pomocí díwky té wojsko rozněcowati uměli, ačkoli wždy podlé ní se neřídili. Po řece Loaru měli do Orleansu zásoby odplouti; s nimi ploula (29. dubna 1429) i Johanna, a hned na to překwapila Suffolka tak smělými wýpady, že Angličané ze swých zákopů wyhnáni byli, a Suffolk již dne 8. máje od obléhání upustiti

musil. Po dobyti několika od nepřátel obsazených míst, zwítězila Johanna 18. Června w bitwě u Pataye; Anglický jenerál Talbot byl zajat, udatný Fastolfe dal se na autěk: Při korunowání Karla VII. dne 17. Čerwence w Remeši stála mu Johanna po boku. Celé Francauzsko uznalo nyní Karla za krále; Bedford držel se jen armádau. Při autoku na Paříž byla Johanna raněna. Mezitím sebral Bedford nowé wojsko, obléhnul Compiegne, do něhož Johanna jako do Orleansu wnikla, při jednom wýpadu wšak od Burgundských jata a do wězení wržena byla (1430); brzo na to dostala se do rukau nepřátel. Angličané i Francauzowé byli teď proti ní jako proti ďáblem posedlé a dne 30. Máje 1431 w Ruenu při powolném ohni ji upálili. Její skutkowé jsau plodem swatého nadšení, podlým barbarstwím temného století její smrt. Práwě w tom čase, když Angličanůw moc we Francauzích klesati začala, chtěje papež Martin ještě wíc k tomu přispěti, dal w Angličanech hlásati křížowé tažení proti Husitům (1429); sebrané k tomu cíli wojsko poslalo se ale do Francauz.

Wéwoda Burgundský nahlédnul konečně, že cíl jeho spojení s Angličany jiný býti nemůže, než pomáhati cizincům wlast rozrýwati a w záhubu uwrhnauti. Jeho porownání s Karlem VII. r. 1435 zasadilo smrtelnau ránu Franzausko-Anglickému králi Jindřichowi. Luza Londýnská zabila Burgundowy poddané, jenž náhodau se tam nalezali, Bedford zemřel w Ruenu, Anglická posádka musila z Paříže odtáhnauti, po dlauhých přestáwkách malé jenom šarwátky, tak že w patnácti létech stoletá bauře mezi oběma národy o korunu Francauzskau zcela utichla; Angličanům zbyly jenom Kalety.

Když we Francauzích bylo bojowáno, neposkýtala spráwa země Anglické žádného wzoru; mladého krále wychowatel, kardinal Jindřich z Beaufortu, biskup Winchesterský, praujec králůw a syn starého wéwody z Lankasteru, rozumný, zkušený piklůchtiwý, byl sokem wéwody z Glocestru, spráwce země. Kardinál chtěl pokoj s Francauzy, spráwce chtěl je podrobiti. Mladý Jindřich byl má-

lomyslný, bázliwý, powěrečný; kardinál chtěl tyto nedostatky nahraditi důraznau, rozumnau chotí; spráwce měl již také choť wyhlídnutau. Kardinál zwítězil (1444); 23-letému Jindřichowi dána Margareta, dcera Francauzského wéwody z Anjou, Regniera (Renata) titulowaného krále Sicilského, Neapolského a Jerusalemského, a wšak nemohowitého. Kardinál, králowna a Suffolk byli proti spráwci Glocestrowi. Wéwodkyně z Glocestru, kněz Bolingbroke, čaroděјník, Marie Gurdemainowá, čarodějnice, zhotowili již dříwe z wosku podobu krále, na powolném ohni ji rozplawowali, a w té míře, w jaké ubýwalo wosku, ubýwalo i královi síly, až by zemřel. Tuto bájku rozhlašowali Glocestrowi nepřátelé za prawdu. Saud byl stanowen, wéwodkyně na čas žiwota do wězení odsauzena, Bolingbroke oběšen, Marie Gurdemainowa upálena. Stalo se to 13 let po upálení panny Orleanské. Konečně byl i *Glocester* před parlamentem obžalowán, zatknut, ze zrády obwiněn, a w posteli mrtwý nalezen, šest neděl před úmrtím kardinála z Winchestru (1447). Král blnul.

Králowy slabosti a obecné nespokojenosti s takowauto wládau použiw Richard, wéwoda z Yorku, začal se hlásiti o práwo ke trůnu. On byl prawý dědic, potomek druhorozeného syna, Eduarda III. Jsme na začátku powěstných občanských wálek mezi čerwenau a bílau růží, jež dynastowé Lankaster a York we znaku měli. W těchto 35-letých domácích bauřích zahynulo 60 králowských audů, wíc než polowic Anglické šlechty, wesměs přes million a sto tisíc obywatelů. Wéwoda Suffolk, podíl maje w zawraždění wéwody z Glocestru, zmocnil se wlády po smrti kardinála z Winchestru. K hrdé králowně Margaretě se *líchotil*, s druhými krutě nakládal, tyransky wládnul, weliké jmění wydřel, a tudy newoli celé země proti sobě zbudil. Sněmowna obecní obžalowala ho ze zrády (1450) a král na pět let ze země jej wypowěděl, aby ho ochránil; jeho wšak nepřátelé srazili mu na lodi hlawu, a tělo do moře hodili. W něm byl York mocného nepřítele zbawen, w ministrowi Sommersetowi dostal nowého. Že ale posud zbrojně wystaupiti wáhal, předešel ho Irský dobrodruh, Jan Cade, sám za dědice trůnu se wy-

dáwaje. York byl nějaký čas spráwcem w Irsku; myslí se tedy, že Cade s ním w srozumění jednal, aby smýšlení Anglického národu ohledem na Yorkowo práwo ke trůnu wypátral. Sebraw 20.000 lidí w Kentu, došel Cade nějakého prospěchu nad králowým wojskem; když ale zabrániti nemohl, aby lid jeho w Londýně nedrancowal, nastala rwačka mezi měšťany a jím. Ze strachu w Toweru skrytá wláda poslala ještě tu noc listinu do buřičowa táboru, že wojsko na milost se přijímá; zběř se rozutíkala, a Jan Cade musil také dále pospíchati; w Kentu byl ale zabit.

Prawý York byl mezitím we Flandersku; když se r. 1452 wrátil, widěl na swé straně lid i sněmownu obecní; w čele wojska Walesského žádal, aby Sommerset a druzí ministrowé se propustili; při schůzce s králem byl zatknut, ze strachu před jeho synem zas ale propuštěn. Král slabnul na mysli wíce. Parlament prohlásil Yorka za protektora králowstwí (1454); Sommerset byl poslán do Toweru, ne do sídla králů, nýbrž do wězení. Když se král trochu zotawil, chtěla králowna zase wládnauti, protektor padnul, postawil se ale w čelo armády a u Albansu auplně zwítězil. Sám král byl raněn a od Yorka slawně do Londýna přiweden. Pod titulem protektora byl wéwoda králem, pod titulem krále byl král pauhým stínem. Ne tak Margareta; král byl ženau, králowna mužem, smělým, obratným, twrdošíjným, wládychtiwým. Také porodila syna, a krále k důstojnosti měla. Protektor byl opět swržen (1458), w bitwě ale nešťasten; utekl do Irska (1459), a hrabě Warwik, nejsmělejší a nejschopnější z jeho wůdců, do Kalet. Prudká nenáwist ku králowně přihnala šlechtice toho brzo nazpět; pomocí několika pánů sebral 50.000 mužů; on a králowna stáli u Northamptonu proti sobě; ubohý král se díwal; Warwik zwítězil a se zajatým králem do Londýna se wrátil (1460). Parlament rozhodnul, že Yorkowo práwo ke trůnu newywratné jest; že má tedy wládnauti, a Jindřich VI. po swůj žiwot korunu podržeti, po jehožto smrti teprwa York bez ohledu na prince Walesského, dítě, na trůn nastaupí. Králowna wšak se nepodrobila tomuto rozsudku zemského tribunalu. Po ztracené bitwě utekla se do sewerních krajin, sebrala 20.000 bojowníků ne za peníze, ale za slib, že

jižní krajiny budau moci drancowati; u Wakefieldu bojowala s Yorkem a 24 pros. 1460 porazila jeho 5000 mužů; wéwoda zůstal w boji; na poručení králowny byla mu hlawa sražena a s papírowau korunau na bráně města Yorku nastrčena. Sedmnáctiletý jeho syn a mnoho zajatých pánů bylo usmrceno. Králowna táhla na Londýn, Warwik s jinau armádau a zajatým králem proti ní k Albansu; Lord Lowelace přešel s početným zástupem ku králowně, Warwik byl poražen (1461), přes 2000 Yorských zůstalo na bojišti, a král byl zase od swé wlastní strany jat. Pod Warwikem měl na něho dohled Lord Bonville; když zpráwa o porážce přišla, slíbil mu král milost; králowna dala mu wšak hlawu sraziti. Margareta táhla na Londýn; měšťané jí bran neotewřely. Nejstarší syn padlého wéwody z Yorku, Eduard, mladý, krásný, udatný a k lidu wlídný, přinutil králownu se zbytkem Warwikowy armády k ucauwnutí, a do města wešel, kde Warwik pro něho již byl jednal. Ke shromážděným na rowině měšťanům mluwil Warwik o Eduardowě práwu, o tyranstwí a bezpráwném panowání Lankasterowa domu, a tázal se jich, chtějí-li Jindřicha míti za krále. Lid křičel: Yorka! Yorka! Wedlé stála Warwikowa armáda. Shromáždění Lordů, biskupů a přednějších měšťanů potwrdilo wolení to, a dne 5. března 1461 byl mladý wéwoda za krále prohlášen. Neunawná Margareta odebrala se do sewerních krajin; zástupy lidu sbíhaly se k ní, tak že w několika dnech 60.000 mužů w hrabstwí Yorském shromáždila. Hrabě Devonšir byl wůdcem. Warwik a w čele mladý Eduard táhli se 40.000 proti němu. Když Eduard ku autoku hnal, šlehal sníh nepřátelům do očí; milosti se neudílelo; 40.000 ze strany Margaretiny zůstalo na bojišti u Towtonu (1461).

Wítězně přitáhl Eduard do Yorka a s brány sňal hlawu swého otce a Devonshirowu tam nastrčil. Shromážděný parlament uznal Yorka poznowu, a Lankasterowé byli za nepřátely státu prohlášeni. Jindřich, Margareta a její syn utekli do Skotska. Francauzský král Ludwik XI., jemuž Kalety přislíbila, poslal jí 5000 mužů, kteři zas poraženi byli (1463). Odewšech opuštěný Jindřích a Margareta dali se na autěk; tato se swým synem ukryla se w lese, kde

jí laupežníci přepadli, prsteny a klénoty pobrali, a neslušně s ní zacházeli, až jí lupič jeden poznal a ku pobřeží dowedl; odplaula do Flanderska ku swému otci. Jindřich skrýwaje se w Angličanech celý rok, byl wypátrán, koni pod břicho ku posměchu lidu přiwázán a do Toweru odweden (1464).

Prudký Eduard maje trůn pojištěný poddal se náružiwostem; byl krutý a zhýralý, nade wšecko nemaudrý; díwaje se na poprawu, milkowal se ženskau. Warwik mu radil, aby choť pojal; z toho ohledu odeslal jej Eduard do Francauz, aby mu princeznu Bonu Savojskau, šwagrowau Ludwíka XI., namluwil. Warwik sňatek wyjednal (1465), Eduard ale mezitím se doma oženil s krásnau wdowau rytíře Graye, Alžbětau Woodvillowau. Rozhněwaný a z králowy rady wylaučený Warwik spojil se r. 1469 s králowým bratrem, s wéwodau z Clarence, jemuž dceru za manželku dal, a pomocí krále Francauzského Ludwíka XI. smířil se i s Margaretau. S malým zástupem přistál k Dartmauthskému pobřeží, a w několika dnech přiběhlo k němu 60.000 boje- a lupuchtiwých Angličanů; Eduard byl ale bez boje přemožen a do Flanderska utekl (1470). Z wězení wywedený Jindřich seděl zase na trůně, parlament wšecko potwrdil a Eduarda za zrádce a uchwatitele prohlásil; lid jmenowal Warwika fabrikantem kralů. Tyto občanské wálky nutily každého šlechtice, který swau stranu sesilniti, a osobní jistotu zachowati taužil, aby ozbrojené komonstwo pohotowě měl, a kolem mocného práporu některého welikého pána se postawil. Z takowého wojska a ozbrojených přiwrženců záležela také wždy Warwikowa armáda, a wypočítalo se, že na rozličných statcích a zámcích swých denně 30.000 mužů wydržowal.

Strana Lankasterowa přicházela, Yorkowa utíkala. York ale přišel zase s Burgundským loďstwem a s malau armádau k městu Yorku. Jeho strana byla potlačena, ne zahlazena; čím wíce k Londýnu táhnul, tím wíc rostla jeho armáda; i jeho bratr přišel k němu; město Londýn otewřelo mu brány, tamť byly wšecky ženské na jeho straně, neboť byl krásný, a wšickni kupci, neboť byl wšem dlužen. Eduard seděl zase na trůně, Jindřich zase w Toweru. Warwik byl u Barnetu 14. dubna 1471 poražen a zabit; 10.000 bojo-

wníků zůstalo na místě. Z Francouz přicházející Margareta, slyšíc tuto zpráwu, ronila poprwé slzy. Pánowé kolem ní, Tudor hrabě z Pembroku, hrabě Devonshir, lord Wenlok a jiní těšili ji a pomoci slibowali. Sebrala se armáda a u Tewksbury byla poražena (1471). Když wše bylo ztraceno, a wůdce Somerset spatřil, že Lord Wenlok podle jeho poručení se nezachowal, a ještě pořád nečinně na swém místě stojí, šel a jednau ranau hlawu mu rozťal. Margareta a osmnáctiletý její princ byli jati a k Eduardowi přiwedeni: na králowu otázku, jak se opowážiti směl, bez dowolení do Angličan wpadnauti, odpowěděl princ: „Já wtrhnul do země mého otce, abych jemu a mně učiněnau křiwdu pomstil.“ Krutý Eduard dal mu políček, jeho bratří, ďábelský wéwoda z Glocestru a piják, wéwoda z Clarence, jakož i jiní pánowé jako drawci ho přepadli a dýkami prokláli. Na to šel wéwoda z Glocestru (napotomní Richard III.) do Toweru, a s chladnau krwí Jindřicha zawraždil (1471). Ze zajatých zůstala jediná Margareta na žiwě; chytrým ukrutníkům byla by její mrtwola méně prospěla, než 50.000 korun, jež od krále Francauzského za ni dostali. We dwanácti bojowala bitwách, přečkala swé přátely, swé štěstí i děti a 1482 w tiché oddálenosti na břehách Loaru baurný žiwot dokončila. Eduard wládnul nyní pohodlně w rozkoších a prostopášnostech; dáwal hlawy srážeti, wšem Woodewillowcům udělil auřadů, s wojskem wyšel Francauzska dobýwati, s Ludwíkem XI. smířil se ale w Pequigny na mostě za peníze, jimiž swé milostnice poděliti chtěl, žádných ale nedostal. W Burdetowě parku zastřelil srnce, Burdet se mrzel a byl odprawen. Na swého bratra, wéwodu z Clarence žalowal w panské sněmowně pro wyjádření, že prý on (král) prawý syn wéwody z Yorku není, a že tedy koruna Clarencowi náleží. Clarence byl odsauzen (1478), aby si způsob smrti wywolil; i wlezl do sudu malwazského a dopil se: koruna to jeho žiwota. Wéwoda Glocester byl hlawní příčinau smrti swého bratra. Eduard strojil se opět k wojně s Francouzskem a zemřel (1483). Dobré jeho wlastnosti byly srdnatost a krása; zlé: kytka wšech neprawostí. Mimo pěti dcer zůstawil Eduard dwa syny, nástupce Eduarda V., 12 let, a Richarda, wéwodu z Yorku, 7 let starého.

§. 12. *Eduard V. Richard III., wéwoda z Glocestru, protektor a král Anglicka. Zardaušení syna Eduarda IV. Jindřich hrabě z Richmondu. Bitwa u Brosworthu.*

Eduard V. měl titul krále jen půltřetího měsíce. Protektor země, wéwoda z Glocestru, byl půwodem swárů mezi wysokau šlechtau a královnau (Woodwillowau); pomocí wéwody Bukinghama a jiných pánů stal se poručníkem mladého krále i jeho bratra. Když královna pochlebnému i lichotiwému Glocestrowi druhého syna odewzdáwala, nemohla zdržeti se od slzí, onať tušila strašný osud synů swých. Pro wětší prý jistotu dal je do Toweru zawříti a hned na to powěst roztrušowati, že neprawého rodu jsou. Na pewnosti Pomfretu wězení lordowé Rivers (bratr owdowělé královny) Grey a Vaughan byli odpraweni pauze pro ten zločin, že mladému králi wěrni byli. Lordowé Stanley a Hastings wětřili též zlé zámysly Glocestrowy. Protektor swolal shromáždění rad do Toweru. S weselau twáří wstaupil a biskupowi z Ely přál štěstí, že mu jahody tak časně dozrály a že by si jich také rád wyprosil. Odešel a za hodinu s pošmaurným obličejem se wrátiw, dí: „Milordowé, jaký trest zasluhují ti, kdo se proti mému žiwotu spikli?“ „Trest zrádců!“ wece lord Hastings. „Zrádcowé ti jsau čarodějnice, mého bratra choť (králowa matka), jeho milostnice Jane Shorowá a jiní spiklí. Wizte, jak mě očarowali.“ I wyhrnul rukáwy, a wráskowité a scwrklé ruce jim ukázal. Podiwení bylo wšeobecné. Lord Hastings dí zase: „Jestli se toho zločinu dopustili, zasluhují trest.“ „Jestli!“ křičel Glocester hlasitě; „proč mi odpowídáš: jestli! Já ti prawím, že se proti mému žiwotu spikli, a že ty, zrádce, spoluwinen jsi!“ Nato udeřil dwakrát na stůl, a sál byl hned ozbrojenci naplněn, Hastings wojákům odewzdán, hlawa jeho na špalek u Toweru položena a sťata, a dwě hodiny na to zločiny jeho w žalobě Londýnským měšťanům předčítány; Lord Stanley byl uwězen, a odsauzená Jane Shorowá musila bosa městem jíti, a w kostele, swíčku w ruce, pokání činiti; po mnohých létech sbírala si ještě na poli bylinky k wečeři.

Hnusná Glocestrowa duše w ošklivém těle začala po

trůnu již weřejněji taužiti. Podkaupením a slibowáním budaucích milostí získaný mocný wéwoda Buckingham rozšiřowal mínění w lidu o neprawém rodu předešlého krále, dr. Shaw kázal o jeho zhýralosti a o cnostech protektora, že jenom on jest prawého rodu, a nikoli starší jeho bratři, Eduard IV. a wéwoda Clarence; lid měl křičeti: ať žije král Richard! wšecko ale mlčelo; Buckingham mluwil k městské radě a měšťanům to samé, měšťané wšak mlčeli, až několik najatých uličníků „Bůh zachowej krále Richarda!“ zawřísklo, a luza dál to roznesla. Den na to podal Buckingham we průwodu purkmistra, jenž o komedii té dobře wěděl, korunu Richardowi, kterýž ale ji přijmauti se zpěčowal z lásky prý ku předešlému králi, z autrpnosti k jeho dětem a ze swé wlastní neschopnosti. Nicméně když Buckingham se swolanau luzau rázněji doléhal, wyjádřil se protektor, že hlasu celého králowstwí poslušen jest, a těžké břemeno to na se přijímá. Takto dne 23. čerwna 1483 na trůn dosed odměnil se Buckinghamowi a jiným nástrojům swým. Nato šel si dobýwati lásky u lidu, nawštíwil rozličná města, w Yorku dal se ještě jednau korunowati a swého jediného syna zwolil tam za prince Walesského. Každému wšak hnusily se jeho ukrutnosti. Teprwa na swých cestách poslal spráwci Toweru rozkaz, zawražditi Eduardowy syny, aby se nezdálo, že on toho půwod byl. Rozšafný Brackenbury nechtěl se pokáleti newinnau krwí; pomocí wšak Tyrrela a jeho pomahačů byli we spaní zardaušeni.

S některých stran činily se již přípravy ku swržení Richarda. Mezi nejwětšími jeho odpůrci nalezal se Jindřich hrabě z Richmondu podle matky z Lankasterowa domu *); byl wšak nucen z Anglicka utéci. Jiný odpůrce byl sám wéwoda Buckingham. Nemoha Richard jeho ctižádost a lakomost nasytiti, chowal se k němu chladně, a wéwoda zas

*) Wéwoda Lankaster, Eduarda III. syn, měl s chotí swau děti již dříwe mimo manželstwí. Od parlamentu byly sice děti ty za prawé prohlášeny, neobdržely wšak jmeno z Lankasteru, nýbrž z Beaufortu. Z této rodiny pocházela Margareta, matka Jindřicha hraběte z Richmondu; jeho otec byl Edmund Tudor, a otec tohoto Oven Tudor čili Theodor, Walesský šlechtic, jejž wdowa Jindřicha pátého k nespokojenosti celého Anglicka za manžela pojala, tak že po její smrti za to wězen byl.

odporně, ješto se pro hraběte Richmonda prohlásil. S Walesským wojskem táhnul wéwoda k městu Glocestru; Richard proti němu. Když ale rozwodněnou řeku Sewern wojsko ani za deset dní přejíti nemohlo, a s nedostatku potrawy se rozptýlilo, skryl se wéwoda u býwalého sluhy swého. Suma na jeho hlawu ustanowená měla wšak pro sluhu wětši půwab, nežli wděčnost za prokázaná dobrodiní, i wyzradil pána swého, a Buckingham byl w Salisbury odprawen (1483). Mezi tím přistál i hrabě Richmond k Anglicku; když ale Buckingham ku pomoci nepřicházel, widěl swau naději zmařenau a zase do Bretaňska se wrátil. Richard swolal parlament, od kterého potomstwo Eduarda IV. za neprawé prohlásiti a potomkům swým korunu potwrditi dal. Při tom jednal také se dworem Bretaňským o wydání hraběte Richmonda, ten ale wywáznul stihatelům swým do Francauz (1484). To a smrt jeho syna byly proň welikau ranau. Hleděl tedy znowa trůn swůj upewňowati; protož přičítá se mu, že choť swau Annu *) otráwil, aby sňatek Alžběty, nejstarší dcery swého bratra Eduarda, s hrabětem Richmondem zamezil a sám ji pojmouti mohl. Alžběta powrhla očarowanau rukau Richardowau a Richmond přistál dne 6. srpna 1485 k Walesskému pobřeží. Sir Rice a Sir Herbert ustanoweni, aby mu odporowali, přešli k němu, tak též Burchier a Hungerford. W málo dnech zrostla jeho armáda na 6000 bojowníků a u Bosworthu proti Richardowě dwakrát silnější se postawila. Lord Stanley chodě sem tam se 7000 mužů kolem bojiště nepřipojil se k Richmondowi; měltě Richard syna jeho při sobě. S korunau na hlawě wedl Richard wojsko proti soku swému; dříwe ale poručil ještě mladého Stanleye stíti, když starý s ním se spojiti wáhal. Odprawa odložila se až po skončení bitwy. Šípy začaly již létati, přední wojska se srazila a Stanley přešel k Richmondowi; jeho wojsko nabylo mysli, Richardowo ubíhalo we zmatek. Wida neohrožený tyran nebezpečný staw swůj, zaufale wrazil do nejhustšího

*) Anna tato byla choť prince Walesského, syna powěstné králowny Margarety, kterého Richard tehdá ještě wéwoda z Glocestru w Tewksbury wlastní rukou zawraždil.

boje proti Richmondowi, zabil jeho praporečnika, porazil druhého, wrátil se k cauwající armádě, a zas w roj nepřátel se uwrhnul, a klesnul (22. srpna 1485). Pod haufem mrtwol nalezené jeho tělo bylo přes koně položeno a w Leicestru pochowáno. Ještě na bojišti byl wítěz za krále prowolán; byl to Jindřich VII. z rodu Lankastero-Tudorského. Přes 35 let trwající občanské wálky mezi červenau a bílau růži došli tím swého konce. Richardem wyhasla dynastie Plantagenetů, která nad Anglickem 330 roku panowala a několik wýborných králů počítala, až Richard III., chtěje wyrýwáním kořenů a klácením haluz swého stromu wlastní wětew swau sesíliti, bleskem u Bosworthu sám klesaje, zničenau ji spatřil. Ačkoli neohroženosti, udatnosti a znamenité schopnosti ku wládě odepříti mu nelze, přec nepotřebují prostředky, jimiž trůnu došel, nijakého oswětlowání; w malém, hrbatém, ošklivém těle sídlila lítá duše, kterau Shakspeare w dramatické básni mistrně wylíčil. Staw země snadno si představiti; wznikající puky národního blaha zašly docela, a zpausty a zkázy wšeho druhu nastaupily; mrawy lidu zdiwočely. Jediný snad rolník nabyl nějaké wýhody, ještoneewolnictwí mizeti začalo; newolník ale stal se bezuzdým bojowníkem.

ČÁST VI.

Dějiny za panující w Angličanech rodiny Tudorské (1485—1603).

§. 1. Jindřich sedmý. Lambert Simnel a Warwik. Perkin. Občanské nepokoje. Rudolf Wilford. Placení dobrowolných příspěwků.

Wítěz míwá práwo mocí swau; ona byla též Jindřichowi největším důwodem práwa k Anglickému trůnu; protož dal se dříwe korunowati (1485) a pak swolal parlament, kterýž korunu Anglickau jemu a jeho potomkům potwrdil; protož pojal za choť Alžbětu, Eduarda IV. nejstarší dceru, teprwa rok na to, aby se nezdálo, že skrze ní práwa došel, a teprwa dwě léta později dal jí korunowati. On nenáwiděl Yorky; Alžbětu pojal teprwa na prosby parlamentu, a chladně se k ní chowal, ačkoli milownost a wlídnost její lepšího osudu byla důstojna. Jej mrzela i radost lidu nad tímto sňatkem. Nicméně po zasnaubení zjewila se jeho wěhlasná mysl; nepronásledowal strany Yorské, přijal wšechny na milost, čímž oběma stranám bránu ke smíření otewřel. Welikau milostí neotewřela se ale zároweň brána k důstojnostem a jmění; wšickni tedy jí nepřijali, hlawně ti, kteří u Richarda w přízni byli, jako Lord Lovel a Staffordowé; ti sáhli ke zbrani. Jindřich poslal swého strýce Bedforda s wojskem proti nim, ne aby s nimi bojowal, nýbrž aby je na milost přijal; wojáky musil nepohybně strach pojmauti, neboť Lovel utekl před milostí tau do Flanderska a Staffordowé do kostela Kolnhamského. Při té příležitosti obmezilo se práwo takowých autočišť; pánowé byli jati, starší odprawen, mladší na milost přijat.

Toho času roznesla se powěst, že mladší syn Eduarda IV. w Toweru ještě žiw jest; ostrowtipný a trochu přepiatý farář jeden w Oxfordě cwičil pekařowa syna, Lamberta Simnela, we dworských mrawech, způsobech a potřebných wědomostech, aby se jakožto Eduardůw potomek

o trůn hlásiti mohl. Richard III. držel hraběte Warwika, syna swého bratra, wéwody z Clarence, we wazbě; Jindřich VII. dal ho do Toweru přiwesti; i roznesla se powěst, že ho Jindřich zawražditi chtěl, on ale že prchnul. Oxfordský farář wydáwal nyní swého pekaříka za hraběte Warwika a do Irska ho poslal, kde někdy wéwoda Clarence dlauho milowaným náměstkem byl, a toho času náměstek, hrabě z Kildare, z nelásky k Jindřichowi tak horliwě se ho ujal, že on a lid Dublinský co krále ho ctili a konečně i korunowali. Domníwaje se Jindřich, že owdowělá králowna, matka choti jeho, weliký má podíl w tomto podwodu, dal ji we srozumění swých ministrů do kláštera zawříti, kdež i po mnohých létech zemřela. Reptajícímu lidu okázal na to prawého Warwika; z Toweru dal ho wywesti, hlawními ulicemi woditi, a w kostele sw. Pawla mohl se každý přeswědčiti, že on prawý jest potomek wéwody z Clarence, neboť pro dlauhé wězení newěděl ani jak tráwa wypadá. Tím ale nebyl pekař, král Simnel, odstraněn; čím déle, tím pewněji stál. Přišloť k němu několik lordů, mezi nimi Lowel z Flanderska, a hlawně hrabě Lincoln, syn wéwody Suffolka a nejstarší sestry Eduarda čtwrtého, od Richarda III. za nástupce ustanowený. On přiwedl s sebau 2000 Německých žoldnéřů z Burgundska, jež mu teta jeho, Margareta z Yorku, owdowělá wěwodkyně Burgundská, ozbrojila. Mimo to wyprawilo se 6000 Irských bojowníků a král Simnel přistál k Lankachiru a k Yorku táhnul w naději, že se lid pro něho wšeobecně prohlásí. Bojowný sice Angličan nechtěl se ale spojiti s Němci a Iry; snad také proto, že Jindřich s 12.000 wojáky pohotowě byl. Lincolnowi nezbýwalo tedy nic jiného, než aby se bojem osud jeho rozhodnul. Zůstal na bojišti u Skotu r. 1487, snad též i Lovel; mnoho jiných potrestáno. Pekařský král a jeho informator byli zajati; faráře dal cirkewní saud do wazby, a krále Simnela poslal Jindřich do swé kuchyně za kuchtíka.

Za příčinau zasnaubení wéwodkyně Anny s Karlem VIII. bylo Bretaňsko s Francauskem spojeno (1488). Jindřich milowal pokoj, proto že peníze milowal. Takowéto rozmnožení Francauzské moci bylo wšak tuze weliké a bojownost Anglického národu tuze prudká, než aby se toho zhola

bylo mohlo opominauti. Na to Jindřich také ani nemyslil; naopak měl to za pěknau příležitost, žádati od parlamentu peníze, dobrowolný příspěwek, aby k wojně mohl přípraw y činiti; nicméně ještě před odchodem do Francauz r. 1492 wyjednáwal s Karlem, aby wojny wésti nemusil; od parlamentu i od Karla obdržel hojné sumy, a dwojí žádost jeho srdce byla naplněna: newésti wojny, dojíti peněz. Stará jeho nepřítelkyně, wéwodkyně Burgundská, teta u Skotu padlého hraběte Lincolna, poslala mu nowého pretendenta na krk, jistého Perkina, jejž za bratra Eduarda V. od Richarda zawražděného wydáwala. Perkin byl schopný, we wšech poměrech obratný; byl to prý syn pokřestěného žida. Jako Simnel wystaupil w Irsku pod jmenem Richard Plantagenet. Jeho zpráwám o wywáznutí z rukau ukrutného strýce Richarda wšady se wěřilo, i w Irech i we Francauzích, neboť ho Karel k sobě pozwal, i konečně w Angličanech, neboť wíce než sto šlechticů odebralo se do Paříže, aby se mu slibem wěrnosti a pomocí nabídli, a někteří spikli se k jeho prospěchu i w samém Anglicku, jako lord Fitrwatr, Mountford, Clifford, ano i sám wrchní komorník Wilém Stanley, bratr powěstného Stanleye, kterýž Jindřichowi u Bosworthu ke trůnu dopomohl. Za weliké sumy nakloniw si král spiklého Clifforda, zwěděl tudy jmena wšech ostatních a zámysly jejich. Mountfort, Ralcliff a Danberg byli odprawení, druzí na milost přijati. Konečně byl i nejnebezpečnější Wilém Stanley od Clifforda obžalowán; wida wšecko na jewě, přiznal se králi w naději, že upřímností spíše milosti dojde; po šesti nedělích byl ale sťat (1494). Nyní přistál Perkin k Anglickému pobřeží; jeho komonstwo wystaupilo, bylo přepadeno, 150 osob z něho jato a na králůw rozkaz odprawено, že prý takowých dobrodruhů nepotřebuje. Perkin odplaul do Skotska; král Jakob čtwrtý wěřil nejen jeho zpráwám, on dal mu i Lady Gordonowau, blízkau swoji příbuznau, za choť (1495) a nedlauho na to wedl ho docela w čele armády do Angličan (1496). Nastalá wšak smlauwa mezi Skoty a Angličany, dle které Perkin ze země té odejíti (1497) a jiné podpory hledati si musil. Jindřich nedbal tuze o wtrhnuti Perkina do Angličan, protože mu parlament zas penize powolil. Powoleno bylo

dříw, nešli wybráno, jelikož pro toto druhé krajina Kornwalská se pobauřila. Králůw wůdce porazil buřiče, náčelníci byli odprawení, a druzí domu odešli. Nespokojenosti surowých, diwých horanů Kornwalských použil wšak Perkin a 7000 bojowníků bylo brzo pod jeho práporem. Když ale král, wéwoda Buckingham, hrabě Devonshír a mnoho jiných pánů w čele swých zástupů na něho táhli, pojal ho strach, on opustil swé wojsko a do lesního kláštera Beaulieuského se utekl (1498). Jatá jeho paní, krásná Lady Gerdonowá, byla ke dworu přijata. Na královo slowo, že milosti dojde, wyšel Perkin z kláštera, a Londýnem jsa weden, byl od luzy wysmíwán, králowi musil wyprawowati příběhy swého žiwota, zawřel se do Toweru, odkud do kláštera Shynského prchnul, a zas wylákán a do Toweru zawřen byl, kde se konečně s Clarencowým synem, nešťastným hrabětem z Warwiku, seznámil a s ním plán k uprchnutí sesnowal. Když na to w Kentu Rudolf Wilford, nyní šewcůw syn, hraběte z Warwiku představowal a mnich Patrik w kázaních lid napomínal, aby se proň zbraně uchopil, byla zpaura ta sice udušena, mnich ale do wazby dán, Wilford a Perkin oběšeni a hrabě Warwik stať (1499). Odprawa tohoto posledního auda panowalé rodiny Plantagenetů zbudila w lidu welikau newoli proti králi. Piklům, zradám, zpaurám, podwodům a odprawám byl nyní konec.

Když Perkin nepokoje zbudil, wymohl Jindřich u parlamentu zákon, že nikdo nesmí býti wyšetřowán, kdo panujícímu králi pomoci udělil. Perkin byl by ale jakožto wítěz sám zákony předpisowal, zákon tedy Jindřichůw byl zbytečný. Již nahoře podotčeno, že kostely a kláštery wrahům, laupežníkům a spiklým za autočiště slaužily; jediní čarodějníci, lidé pauhým uměním swým po wše wěky newinní, byli z milosti té wylaučeni. Jindřich žádal od papeže, aby autočiště ta byla wyzdwížena; powolilo se mu; kdyby zloději, wrazi, laupežníci, za audy toho neb onoho autočiště zapsaní, po spáchaných nowých zločinech opět se tam utekli, že se mohau sprawedlnosti wydati. Že Jindřich míru milowný byl, wíme. Papež wyzwal ho ke křižowému tažení do Palestiny, a on odpowěděl, že jeho země daleko od

Carhradu leží, a že by se dříwe spory mezi křesťanskými knížaty wyrownati měly. Že Jindřich peněz milowný byl, také známo. Měl dwa auředníky, Empsona a Dudleye; ti ku prospěchu králowa měšce bez okolku winili a do wězení házeli bohaté, aby se wykupowali. Oba byli práwníci a Dudley docela za předsedu obecní sněmowny zwolen. Hrabě Suffolk spiknul se proti Jindřichowi (1503); Tyrrel a Windham byli odprawení, Suffolk utekl se do Nizozemska k Filipowi, arciwéwodowi Rakauskému. Když Filip Španielský trůn nastaupiti se ubíral, byl bauří k Anglicku zahnán; Jindřich skwěle ho wyčastowal a s ním o wydání Suffolka se smluwil, aby si tím autraty za oběd zaprawil. Filip namítnul sice, že by jeho i Jindřichowa čest tím ujmu trpěla; Jindřich ale odpowěděl: „Není-li nic jiného, jsme srownání; ztrátu cti beru sám na sebe, aby Waše neporušena zůstala." Jindřich byl také špíny milowný. Jak proti Francauzsku, tak proti domácím zpaurám wybíral dobrowolné příspěwky; příspěwky ty byly wšak wyhrožowáním a násilím wydírány. Hlawa tyranů, Richard III., wyzdwihnul dobrowolné tyto příspěwky zákonem. Kdož byl wětší tyran? Jindřich půjčowal někdy obchodníkům peníze (bez auroku!). Obchodníci musili wšak nejwíc dobrowolných daní odwáděti. Králův kancléř Morton kladl komisarům, peníze wybírajícím, do úst widličku těmito slowy: „Kdo šetrně žiwi jsau, musili peněz uspořiti; kdo nádherně žiwi jsau musejí peníze míti" — musili tedy obě strany (dobrowolně) platit. Někteří nazwali Jindřicha Anglickým Salomonem, a Bako doložil, že on, jako starý Salomo, lid daněmi utiskowal. On byl také Wilémem podmanitelem; neboť, jako Wílém, nechtěl od swých poddaných býti milowán, nýbrž jenom strachowán. Táhlého a hubeného obličeje, přísný a zamyšlený, neměl weselosti rád; četl Francauzské knihy, rozuměl také latinsky, a we Westminsterském kostele wystawěl krásnau kapli, w níž složeny jsau jeho kosti, kteréž w 52 roce jeho wěku a w 23 jeho panowání tam na odpočinutí odešly (1503).

Za Jindřichowa skoro neobmezeného panowáni chowal se parlament téměř podlé jeho wůle; nicméně lepšil zákony, podporowal orbu a obchod. Občanskými wálkami ochably bauřliwé národu síly, surowost mrawů se nyní tra-

tila. Dříwe zakládala se města w okolí silných hradů, neboť obywatelé docházeli tudy wětší jistoty před laupežníky; řemeslníci, kramáři a jiní prodawači opatrowali pána a jeho komonstwo na hradě wšelikými potřebnostmi žiwota. Jindřich ale zakládal též města na jiných místech, kdež by obchodu wolnější přístup zjednán byl; jemuť otwíraly se nyní ohromné swěta brány: Janowan Kolumbus, wyžebranau pomocí Španielskau, postawil se na prahu swěta Amerického (1492), Portugalec Vasco de Gama plaul podlé pobřeží dobré naděje do wýchodní Indie (1497 — 1498). W Bristolu bydlící Benátčan Cabot byl od Jindřicha též na moře wyslán (1498); připlaul ku pobřeží sewerní Ameriky, k Nowofundlandu a k jiným končinám. Jindřích ale obracel swůj zřetel wíc na domácí záležitosti a na sebe samého, a proto prwní obklíčil se tělesnau stráží 50 lukostřelců, aby tak snadno od swé pokladnice, 20 millionů zlatých stříbra silné, oderwán nebyl. Nejstaršího syna swého, Arthura, prince Waliského, zasnaubil s Kateřinau, dcerau Ferdinanda, krále Aragonského; několik měsiců na to (1502) zemřel princ, a druhý syn, Jindřich, musil po dosaženém papežowě swólení pojmauti wdowu bratra swého, protože král Jindřich jejího otce rád měl z ohledu Francaužska, protože se již polowic wěna w jeho kapse nalezalo, protože by jí wdowiny důchody z Walesu a Kornwallu ponechati musil. Dceru swau, Margaretu, zasnaubil z Jakobem IV., králem Skotským. Oba tyto sňatky měly důležité následky. Ohledem zasnaubení Margarety s Jakobem prawil již Jindřichowi jeden ze státních rad, že Anglicko tím pod wladaře Skotské přijíti může. Král odpowěděl: „W tom případu bude silnější míti přewahu, a Skotsko stane se příwěskem Anglicka.“ Za sto let wyplnilo se toto proroctwí. Jindřich zřídil také zwláštní saudnici, tak zwanau hwězdnatau komoru, že hwězdami okrášlena byla, w níž nejwíce pánowé přísně byli sauzeni, a která později práwem tuze byla nenáwiděna.

§. 2. Jindřich VIII. Wálka s Francauzy a Skoty Wolsey. Schůzka anglického a francauzského krále u Kalet. Wtrhnutí do Francauz. Králowna Kateřina a Anna Boleynowá. Rozwod. Pád Wolseye. Tomáš Kranmer. Prohlášení se Jindřicha za hlawu anglického duchowenstwa. Wyzdwižení klášterů. Odprawa králowny Anny Boleynowé. Učený boj. Odprawa kacířů a králowny Kateřiny Howardowé. Pochod do Francauz.

Za panowání swého otce byl Jindřich ode wšech zemských záležitostí wzdalowán a we wědomostech a uměních onoho wěku cwičen: mluwil latinsky a francauzsky, rozmlauwal o Aristotelowě filosofii a školastickém bohoslowi a knihu Tomaše z Aquina čítal. Uměl také hudbu a několik mší pro swau kapli složil. To wše dodalo mu hrdinské mysli. O správě zemské newěděl ničehož; a přece snad jediný dobrý čin jeho žiwota byl hned čin prwní, dal totiž otcowy auředníky, Empsona a Dudleye, odprawiti, peněz ale od nich wydřených newrátil; druhé po otci sděděné ministry podržel.

Roku 1520 spojili se papež, císař Maximilian, Ferdinand Španielský a Benátky proti Francauzskému králi Ludwíkowi XII., aby od dobýwání Italských krajin upustil. Papež wyzwaw také Jindřicha proti němu, poslal mu swěcenau růži, Anglického wyslance w Římě, arcibiskupa Gonského, učinil Kardinalem, a Jindřich, maje na mysli wálečnau sláwu a titul nejkřesťanštějšího krále, hotowil se k boji; parlament powolil peníze, dobýwawá mysl Angličanů byla zase zbuzena, pozdálečí skwěla se jim opět koruna Francauzská. Lord Howard odplaul s loďstwem ku Brestu (1513); loďstwo zase odplaulo, ješto Howard prudce na Francauské lodě doráženje, zabit byl. Swau zásadu: že admirál k ničemu není, není-li nesmyslně udaten, wywrátil swým žiwotem. Rozhorlený na to Jindřich spěchal nyní w čele 50.000 bojowníků do Francauz; cisař Maximilian připojil se k němu s malým haufem Němců a flanderských wojáků. Sewřené Francauzsko těžce oddýchalo; neboť z druhé strany walilo se 25.000 Šwejcarů, a na třetí straně stál Ferdinand Španielský, na lepší jen dobu čekaje, ažby některý jeho spojenec

něco dokázal. Jindřich ale ničeho nedokázal; s Francauzským wůdcem Tremouillem učinili Šwejcaři smlauwu a odtáhli, a Ferdinand čekal marně na lepší dobu. Francauzsko zase wolně dýchalo. Mezi Angličany a Francauzy byla však předce tak zwaná ostruhowá bitwa swedena. Jindřich oblébal město Teruan w Pikardii; obležení neměli ani zásob, ani potraw; Francauzský wůdce, Fontrailles, přitáhnul jim na pomoc; každý z 1800 jeho jezdců měl za sebau na koni wak prachu a uzenau kejtu, a nyní nejprudším autokem hnali se jezdcowé Anglickým táborem, wše před sebau porazili, u městských hradeb waky a kejty shodili a tau samau cestau zase nazpět uháněli. Zástup jezdců, který zpáteční přechod jejich měl chrániti, swedl s Angličany boj, dal se ale na autěk a prudce koně swé na ostruhy bral, pročež Angličané šarwátku tu ostruhowau bitwau nazwali. Jindřich dobyl sice Teruanu a Dornyku, když ale zwěděl, že Šwejcaři po swých odtáhli, šel také domů. Francauzowé a Skotowé býwali we všech dobách wěrnými spojenci proti Anglicku; tak i nyní. Když Jindřich Francauzská města obléhal, wtrhnul král Jakob, Jindřichůw šwagr, s 50.000 muži do Northumberska, od hraběte Surry-ho byl však u Flodderu poražen a zabit.

Peníze nekulí se k lichwářowi tak rychle, jako od mrhače; Jindřich VIII. byl s pokladem dříwe hotow, než ho Jindřich VII. složil. Jindřich VII. byl woják a newedl wojny; Jindřich VIII. nebyl woják, a wedl wojny; onen zasmušilý lakotil, tento weselý rozhazowal a w rozkoších se potápěl; onen ustanowil si Empsona a Dudleye, tento ministry na radu se již ani neptal, wěda že mu podlé mysli nebudau; měl dosti na Wolseyowi, kaplanowi swého otce a synowi jednoho řezníka z Ipswichu, kterýž dokonale wyjednaw s císařem Maximilianem, co mu Jindřich uložil, za děkana Linkolnského zwolen byl. Jindřichowi VIII. uměl se Wolsey tak zalichotit, že ze samé oddanosti a poslušnosti ku králi brzo jeho wůli we swé měl, a w auřadech a důstojnostech pořád wýše wstupowal: r. 1513 byl biskupem Turnuyským a Linkolnským, 1514 arcibiskupem Yorským, 1515 zwolil ho papež za kardinála, král za kancléře; we swém komonstwu měl 800 sluhů, mezi nimi rytíře a wzne-

šené lidi; byl hrdý a skwostu milowný; tak mezi jiným dáwal si dwa kříže před sebau nositi, jeden jakožto kardinál, druhý jakožto arcibiskup Yorský, a proto lid říkáwal, že jeden kříž nestačí, aby jeho hříchy a urážky sňal. Jeho žádost jmění byla nenasytná; biskupowé Bathský, Worcesterský a Herefordský, Italci, kteří w Angličanech neauřadowali, postaupili mu swých důchodů za jistau částku, s arcibiskupstwím Yorským spojil ještě biskupstwí Furhamské a později i Winchesterské. Rowněž takowá byla jeho wlády chtiwost; proto složili raději předešlí ministrowé auřady swé: šlechetně smýšlející arcibiskup Kanterburský jakožto kancléř, wéwoda Norfolk jakožto finančník, wida že král při prázné pokladnici stejný wede náklad, a tak i wéwoda Suffolk a Fox, biskup Winchesterský, jenž králi wýstrahu dal, aby sluha nad pána wyšším se nestal. Král mu odpowěděl, že wí, jak poddané w poslušnosti zachowati. Auřady wystaupilých ministrů zaňal Wolsey buď sám, buď je swými důwěrníky obsadil, a tak nejwyšší wládu w rukau měl, a při králowě powolnosti skutečným králem byl. Pánowé tajili swau newoli, bálif se jeho mstiwosti. Když r. 1521 wéwoda Buckingham, syn za Richarda odprawenébo wéwody, o Wolseyowě hrdosti a marnotratnosti powržliwě se wyjadřowal, byl odprawen, že prý s hadači radu bral, kdo po Jindřichowi na trůn nastaupí. Buckinghamowa rodina pocházela w skutku od wnučky Eduarda třetího. I z ciziny nabýwal Wolsey ročních důchodů a důstojenstwí, od Karla V., krále Španielského, a od France I., krále Francauzského, kteří spojení s Jindřichem hledajíce, k Wolseyowi se obraceli, i od papeže, který legata do Angličan odeslal, aby duchowenstwo poplatek k wojně proti Turkům powolilo (1518); nic se newyřídilo, Wolsey stal se ale přece legatem. Hrdost a pánowitost jeho šla nyní nad míru; mši četl jako papež, neboť jím chtěl býti; zřídil zwláštní saudní dwůr, jehož mocnost neobmezená byla, uprázněná duchowenská místa obsazowal podle líbosti a jiných zámezností se dopauštěl. Arcibiskup Kanterburský žalowal králi, ničeho newědaucímu, a král mu wece: „Doma býwají lidé nejwíce slepí; Wy ale otče můj, jděte k Wolseyowi a řekněte mu, je-li něco neprawého, aby to změnil.“ Po smrti Ně-

meckého císaře Maximiliana (1519) ucházeli se o korunu Karel V., Franc I. a Jindřich VIII., tento ale trochu pozdě. Zwolený Karel naklonil si Wolseye proti soku Francowi slibem, že mu k papežské stolici dopomůže, ačkoliw později (1522) jeho učitel Adrian hodnosti té došel. I Franc ucházel se o jeho přízeň. Nastala powěstná schůzka obau mocnářů blíže Kalet (1520), kde wýminky jich spojení se četly, rytírské hry prowozowaly, skwostné hostiny strojily, kde se zlato a klenoty na pánech a dámách skwěly, neboť schůzka nazwána táborem zlata, kde byl luxus newídaný a neslýchaný, tak že mnozí na mizinu přišli. I Jindřich přišel pokladnici na dno. Wolsey žádal od lidu dobrowolnau daň, wzniknul odpor; žádal od duchowenstwa, nastala nespokojenost; žádal od sněmowny obecní, sněmowna powolila jen polowičku. Mezi Francem I. a Karlem V. wypuknul spor; Jindřich chtěl zase peníze na wojnu, tentokrát ale proti Francauzům, poněwadž Karel V. Wolseyowi dwoje biskupstwí we Španielích přislíbil. Znaje nepowolnost sněmowny, radil Wolsey králi, aby swé moci použil a 4 šilinky z libry sterlinku (2 zlaté z desíti) od duchowenstwa a 3 šilinky a 4 pence od swětských žádal. Lid se zpauzel, hrozila bauře, na některých místech cele wypukla. Jindřich ustaupil a do Francauz wpadlé wojsko Anglické z nedostatku peněz musilo se wrátiti. Že to nešťastně wypadlo a zwláště duchowenstwo na Wolseye pro weliké wydírání žalowalo, ochábla poněkud králowa přízeň k ministrowi. Wolsey ale darowal králi pěkný swůj palác w Londýně a Jindřich měl před očima nowý důkaz jeho nezištnosti. Také položil Wolsey základ ke dwěma kollegiím w Oxfordě; král hojně přispíwal; papež dowolil mu několik klášterů wyzdwíhnauti, scházely se weliké sumy — wšecko na založení kollegií w Oxfordě. Co se wyzdwihowání klášterů dotýče, šel Jindřich později za Wolseyowým příkladem. Důležitý byl to krok k náboženskému přewratu w Angličanech.

Nahoře bylo podotčeno, že Jindřich za swého mládí hlawně w bohoslowních wědomostech se cwíčil; učitel jeho byl Fisher, kterému se později za to odměnil. Spráwa země šla Wolseyowýma rukama swau cestau. Jindřichowi musi-

la býti witána příležitost, že se také na swém poli mohl zjewiti. Byla to w Němcích Lutherowým učením wzniklá reformací (1517). Spisy nowého úkazu toho přicházely hojně do Angličan, kde pod trestem kletby se zapowídaly. Jindřich wyžádal si r. 1521 od papeže Lwa X dowolení, aby spisy ty čísti a proti nim psáti mohl. Hájil odpustky a sedm swátostí poněkud i schopně, ačkoli se prawí, že buď Fisher aneb Wolsey při tom mu napomocni byli. Spis došel w Římě auplné pochwaly a král titulu: hajitel wíry, což i skutkem dokázal, když papež Klement od Karla V. w Římě wězen byl a Jindřich s Karlem smlauwu Klementowi ku prospěchu wyjednal (1527). Se swau chotí, Kateřinau Aragonskau, žil již osmnácte let; měl s ní pět děti, z nichž jenom Marie na žiwě zůstala; byla o osm let starší, nežli on, krása její míjela, a nowá mezi dworskými slečnami jejími rozkwítala; byla to Anna Boleynowá. Wolsey rozněcowal králowu wášen, aby ho od státních wěcí wzdalowal. W těchto okolnostech tanula dialektickému králi na mysl otázka, jeli jeho sňatek s bratrowau wdowau prawý čili ne? Nechuť ke Kateřině, láska k Anně to rozhodly; on nechtěl žíti w krwosmilstwí s paní swého bratra. Poslal tedy Klementowi žádost o rozwedení. Králowna Kateřina byla teta Karla V., jehož hněw na Řím weliký byl; předešlý papež potwrdil sňatek Kateřiny s Jindřichem; Jindřich zase byl papežůw ochrance a hajitel církwe; nezbýwalo tedy nic jiného, než wěci té pokud možná odpočinutí dopřáti. Na nowé žádosti odpowěděno, že se Wolseyowi dowoluje zasnaubiti krále s jinau osobau. Anglická státní rada to zawrhla, jelikož by děti z tajného zasnaubení toho žádné zákonnosti požíwati nemohly. Jednáno zase a nic nepořízeno, až konečně wěc ta k auplnému přewratu, k auplnému zrušení papežské moci w Angličanech wedla.

Jindřich začal hroziti a papeže Klementa ubezpečowati, že celý národ Anglický nakloněn jest, od Římské stolice se odtrhnauti. Poslán byl konečně kardinál Campegio do Londýna, aby s Wolseyem saudně wěc tu wyšetřili a skončili (1529). Pozwáni byli král a králowna; Jindřich na wywolání odpowěděl, Kateřina wšak wrhla se k nohaum chotě swého, pohnutliwě o milost prosíc a před-

stírajíc, že nemůže přiwoliti k tomuto saudu, od něhož sprawedlnosti a nestrannosti očekáwati nelze. Nicméně pokračowal saud we swém jednání, a král kojil se již nadějí, že tauha jeho naplněna bude. Wšem ale ku podiwu zastawil najednau Campegio saud a wšecko na Římskau stolici odkázal. Jindřich myslil, že Wolsey, jakožto jeho ministr, horliwý a schopný bude zástupce jeho; nepomyslil wšak, že on jakožto kardinál také ještě pána má; konečně domníwal se docela, že králowně podpory udílí. Odňal mu tedy swau milost. Doktor bohoslowí Kranmer, rozmlauwaje jednoho dne se státním tajemníkem Gardinerem a s králowým almužníkem Foxem, nawrhnul, aby král stranu rozwodu swého z wysokých škol Ewropejských o radu se potázal. Náwrh ten zalíbil se Jindřichowi tak welmi, že w radosti zwolal: „Při sám Bůh, ten drží swini za prawé ucho!" a Kranmera ke dworu powolal. Na Wolseye zhotowila se nyní žaloba, dwořané přicházeli se zaznamenáním jeho prowinnění; welikau pečet musil odwésti, a ze swého paláců se odebrati; jeho jmění se pobralo, parlament potwrdil rozsudek proti němu, a Wolsey odešel do Esheru, zůstaw ještě arcibiskupem Yorským a biskupem Winchesterským. Král poslal mu ještě prsten s tuze milostiwými slowy, jejž Wolsey na kolenau w blátě přijal, brzo wšak odeslal hraběte Northumberlanda, aby ho jakožto zrádce zatknul a před saud do Londýna přiwedl. Na cestě zemřel w Leicestru (1530), a dle jeděch hořem, dle jiných prý se otráwil. Na wzdor wšem prowiněním byl Wolsey štěstím Anglického národu; on držel na uzdě tyranskau duši Jindřicha VIII., bez ohledu na to, že on prwní silnější spráwu policejní a pořádné konání sprawedlnosti uwedl, a založením rozličných ústawů wědomostem napomáhal.

Tomáš Kranmer přišed we 14. roce do Ježišowa kollegium w Kambridgi, kde bystrý jeho duch weliké prospěchy konal, obdržel tam (1510) professuru, kterau složiti musil, ješto proti celibatu ženu pojal. Po umrtí swé ženy, obdržel ji zas r. 1524, stal se doktorem bohoslowí a r. 1526 examinatorem, při kterémž auřadowání símě k Anglické reformací rozsíwal. Morem zahnán, odebral se s chowanci swými, syny příbuzného majitele statku, do Essexu, kamž

r. 1530 i král Jindřich přišel a nad jeho náwrhem stranu rozwodu takowau radost měl. Zwolil jej za swého kaplana, dal mu zhotowiti spis o rozwodu, a do Francauz a Italie ho poslal k doktorům wysokých škol, aby o tom mínění swé zdělili. Učenosti nastaly zlaté časy; Jindřich VIII. posílal doktorům peněžité dary, aby jeho lásku, a Karel V. slibowal fary, aby jeho tetu podporowali. I rabínowé byli tázáni. Wětšina hlasů pronesla rozsudek ku prospěchu Jindřicha VIII. Kranmer wrátil se r. 1531 z Italie a z Němec s Lutherowým uměním w srdci a s tajně pojatau neteří Nürenberského faráře. Spoléhaje král na wýrok wysokých škol a na parlament, Římské stolici nehrubě nakloněný, a duchowenstwu přes million zlatých pokuty uložiw, dal se prohlásiti za ochrance a wrchní hlawu církwe a duchowenstwa Anglického. Na to wyšlo nařízení proti papežskému wybírání důchodů wšech uprázněných biskupstwí prwního roku. Jindřich, od papeže jsa wyzwán, nedostawil se, a Kranmer, nyní již arcibiskup Kanterburský, rozwedl ho s Kateřinau Aragonskau a spojil s Annau Boleynowau, markýzkau z Pembroku (1532). S welekrásnau chotí jel král skwostně po Londýně; ulice byly posypány, domy čalauny owěšeny, wíno teklo, wšeobecná radost lidem pohybowala, a churawá, skromná, cnostná králowna Kateřina wedla w hoři boj s krutými okolnostmi. Widauc ale konečně, že odporowání marné jest, odebrala se do suchoparného Ampthillu w Bedfordsku, kde po čtyrech létech žiwot w tichosti a w pokoji dokončila, práwě když i krásná její sokyně Boleynowá se swětem na poprawišti se rozžehnala. Nejstarší dcera Jindřichowa s Kateřinau jmenowala se Marie, Anna Boleynowá porodila mu ještě toho roku 1532 w Září dceru Alžbětu.

Posud byla naděje we smíření s Římem. Král Francauzský, Franc I., nabídnul se za prostředníka. Jindřich poslal po Vellayowi, biskupowi Pařížském, mírumilowné psaní do Říma, že wěc tu konsistoři podrobiti chce, budau-li kardinálowé cisařské (Karlowy) strany z ní wylaučeni. Než ale psaní do Říma došlo, prohlásil r. 1534 papež sňatek Jindřichůw s Kateřinau za platný a krále do klatby dal. Národ Anglický, parlament, duchowenstwo samo,

wše prohlašowalo se nyní pro odtržení od Říma a pro králowský patriarchat; sňatek s Boleynowau byl ještě jednau potwrzen, děti z něho za dědice trůnu, a Marie, dcera s Kateřinau, za dítě nemanželské prohlášeny. We wydané listině titulowán král: hlawa Anglické církwe se wší duchowní i swětskau mocí papežskau. Prwotinné důchody (annaty, důchody prwního roku wšech uprázněných wyšších duchowenských auřadů) a desátky, posud Římskému dworu odwáděné, přicházely nyní do králowské pokladnice.

Papežowa moc w Angličanech byla na wždy zničena, panowník Anglický zůstal ale wěren katolické wíře; od něho docílený wýsledek byla jen neodwislost od Říma, samostatnost Anglické církwe; změna w náboženstwí, čili reformací, přišla jinými cestami, aniž tak rychle se jí dosáhlo. Prwní zřejmý základ položil arci již skoro před dwěma sty léty Wiklef; upalowáním kacířů nebyly wšechny kořeny jeho učení wyrwány, neboť ještě na začátku swé wlády podpalowal Jindřich pro ně hranice. Lutherowy spisy rozšiřowaly se w Anglicku, a upalowání kacířů bylo horliwější. Wystaupili Kranmer, Wilém Tindal, Tomáš Kromwel a jiní. I králowna, Anna Boleynowá, podporowala Kranmera w uwádění reformací, pokud mu to králowa libowůle a odporná strana, w jejímž čele biskup Gardiner stál, dowolowaly. Roku 1526 odporowali biskupowé Angličtí rozšiřowání Nowého Zákona, do Angličiny přeloženého; několik let na to rozšiřowal biblí sám arcibiskup Kanterburský, Kranmer. Jeho působením stalo se, že Jindřich biblí nejen w kostele, ano i doma míti dowolil. Na druhé straně nalézali se wéwoda Norfolk, pro swau schopnost welikau wáhu w králowě rodě majíci, Gardiner, biskup Winchesterský a jiní. U prostřed nich stál král; protestanti i katolíci mu pochlebowali, on proti oběma zuřil: proti protestantům, že kacíře strpěti nemohl, proti katolíkům jenom těm, kteří papeže posud za hlawu církwe uznáwali. Jakob Rainham, práwník, Tomáš Bilney, kněz, byli pro nowé učení upálení, a mnoho swětských i řeholních duchowníků odpraweno, že w kázaních na krále welmi horlíce, za hlawu církwe ho neuznáwali. Kardinál Fisher, biskup Rochesterský, swau učeností a mrawností znamenitý prelát, potom

Tomáš More, po Wolseyowi kancléř Anglický, welmi rozšafný nezištný, a jeden z nejučenějších mužů a spisowatelů swého wěku, byli r. 1535 odprawení, že králi suprematní přísahu, t. j. co hlawě církwe Anglické, složiti se zdráhali. Fisher býwal učitelem, More wěrným přítelem Jindřicha VIII. Uslyšew papež Pawel III. zpráwu o stětí kardinala Fishera, dal krále i celau zemi do klatby, jeho poddané sprostil přísahy wěrnosti a sňatek s Annau Boleynowau za neplatný prohlásil. Nyní nastal proti králi tím wětší odpor se strany mnichů, jehož wýsledek pro ně nešťastný byl. Státního tajemníka Tomáše Kromwella splnomocnil král, wyšetřowati kláštery po celé zemi, králowi jednatelé rozešli se do wšech krajů, a zpráwy zasílali o zločinech a nábožných podwodech mnichů; během dwau let bylo wšech 645 klášterů wyzdwiženo. Arcibiskup Kranmer usilowal nadarmo, aby se důchody wyzdwižených klášterů na dobročinné ústawy obrátily; wše plynulo do králowy pokladnice, wětší ale díl klášterních statků do rukau Jindřichowých příwrženců. Králowa nenáwist proti Římskému duchowenstwu dosáhla takowého stupně, že je i we mrawním ohledu zničiti uzawřel. Wšelijaké ostatky byly lidu s trpkým posměchem na odiw staweny: tu byl anděl, jak špici onoho kopí přináší, kterým Kristus proboden, tu uhlí, na němž sw. Wawřinec upálen byl; tu odřízky nehtů sw. Edmunda, tam ostatky k odwrácení deště a kaukole w žitě, onde krucifix, jak se klonil, očima točil a hlawau třásl, a stroj w něm se rozložil a kolečka a pružiny lidu okazowaly se w Londýně u kříže sw. Pawla. Hrobka Tomáše Kanterburského (Beketa) byla zničena, oltář stržen; zlato, kterým před čtyrmi stoletími Jindřich II. tohoto swatého ozdobil, od osmi silných mužů z kostela wyneseno; Jindřich VIII. pozwal Beketa před saud, jakožto zrádce dal ho odsauditi, jménó jeho z kalendáře wymazati, jeho kosti spáliti, a w tomto hněwu swém zřídil šestero biskupstwí, přeworům a opatům stanowil plat a každému mnichowi osm hříwen ročně. Meč a prowaz stanoweny, kdo papeže za hlawu církwe měl, hranice, kdo se k nowému učení přiznáwal. Bylo wšak také ještě něco jiného, proč Jindřich krew cedil.

Anny Boleynowé nasytil se w krátkém čase nestálý

panowník; nechuti k ní přibýwalo, čím wíce náklonnost ku krásné dworní slečně, Johanně Seymurowé, rostla, docela když naděje w mužského dědice mizeti začala. Anna Boleynowá podporowala nowé reformační učení; měla tedy nepřátely i mezi dwořany. Ti pozorujíce králowu k ní chladnost, wšemožně ji žiwiti a podezření zbuzowati usilowali, winíce konečně Annu, že s králowými sluhy, ano i se swým bratrem trestu hodné wede obcowání. Anna, as 1507 narozená, žila we swé mladosti u dwora Francauzského Ludwíka XII. a France I.; přišla tam co dworní slečna Francauzské králowny, sestry Jindřicha VIII. Krásná, wtipná, duchaplná oswojila si jemný, lahodný mraw dwora toho, kde škrobené etikety nebylo a každý i k nižším osobám důwěrně se chowal. Před wypuknutím wálky s Francauzy powolal (1527) Jindřich Annu ke dworu swému; co králowna žila zde we sboru tehdejších básníků Wyatta, Bryana a lorda Rochforda, swého důwtipného bratra, a při weselé mysli prawila jednau k Norrisowi, posud neženatému králowu komorníku, že nepochybně na ni čeká, až bude wdowau; Smeton, králůw hudebník, hrál prý dwakrát w jejím pokoji na harfu a říci se jí osmělil, že jediným jejím pohledem je spokojen a t. d. We mrawu a způsobu byla Anna Francauzkau, a zapomněla, že se na Anglickém dwoře nalezá, kde tyran w čele stál a nepřátelské oko bdělo. Při rytírských hrách upustila prý šátek, aby si zápasící miláček její čelo mohl utříti. Wéwoda Norfolk postawil swědky proti ní. Král poslal ji do Toweru. Anna ucházela se písemně u Kranmera, sama s králem mluwiti nemohauc. Arcibiskup ničeho nepořídil. Norris, Weston, Brereton a Smeton byli zatknuti a wyslýcháni. W dopisu ku králi prosila Anna též za newinné tyto lidi; byli wšak odprawení, ješto k ničemu přiznati se nemohli. Saud se začal; králowna a její bratr Rochford se dostawili. S welikau přítomností ducha wywracela Anna wšechny punkty žaloby; přítomný lid prohlásil ji za docela newinnau, saudcowé neobmezeného krále za winnau, aby podle králowy wůle buď upálena aneb sťata byla. Po modlitbě k nebesům dotwrzowala pohnutliwými slowy saudcům swau newinnost, a ještě toho dne poslala králi z wězení swého

tato slowa: „Ze saukromého stawu powýšil jste mě za dámu, z dámy za hraběnku, z hraběnky za královnu, a z královny mám býti teď swětice na nebesích.“ Ráno na popravišti stojíc a swé dceři Alžbětě škoditi nechtíc, nikoho newinila a srdečně za krále se modlila. Obratným katem Kaletským sťatá hlawa a tělo byly položeny do jilmowé bedny, kde se šípy skládaly, a w Toweru pochowány. Den na to pojal Jindřich Johannu Seymurowau za choť. Jako dříwe Marii, dceru Kateřiny Aragonské, tak nyní Alžbětu, dceru Anny Boleynowé, prohlásil za dítě nemanželské, protože prý mezi Annau a Percym, hrabětem z Northumberlandu, dříwe již swatební smlauwa byla uzawřena. Učený Jindřich nepomyslil, že by tím i domnělé zločiny a odprawa Anny Boleynowé neplatny býti musily. Wášeň má ale swau logiku, a parlament ji potwrdil, Jindřicha téměř za neobmezeného mocnáře uznáwaje. Horliwé wyzdwihowání klášterů a násilné Kromwellowo jednání proti Římským katolíkům zbudilo powstání w Linkolnu a w jiných hrabstwích. Zpaury ty rychle se udusily a začaté odprawy byly na krátký čas přetrženy narozením prince, napotomního Eduarda VI., a spolu úmrtím královny Johanny Seymurowé (1537). Meč a hranice konaly zase úkol swůj. Bohoslowní hlawa Anglické církwe měnila také sama nepatrné wěci we wíře, a že změny zase jinačeny byly, newěděl posléze nikdo, co má wěřiti. Arcibiskup Kanterburský chtěl ho w proměnách jeho podporowati, biskup Winchesterský a Norfolk ho ku staré wíře přiwesti. Swá hlawa šla ale swau cestau, měnila a jinačila, a také sama osobně zastáwala zásady katolické wíry proti smělému Londýnskému učiteli, Janu Lambertowi (1538). Ubohý učitel sestawil si důwody swé proti proměně chleba w tělo a na samého krále se odwolal. Weliké lešení se wystawělo, král seděl we swé majestatnosti na trůně, w prawo preláti, w lewo wznešené osoby swětské, saudcowé a dwořané, a proti wšem těm Jan Lambert. Učený boj se začal; král wywracel učitelowy důwody, učitel odpowídal na králowy námitky; Kranmer podporowal krále, Kranmera biskup Gardiner, toho jiní a jiní. Po pěti hodinách stál učitel unawen a zmalen, do králowy milosti se odewzdáwaje. Král wece,

že kacířowi milosti neudílí; Kromwell přečetl mu rozsudek a Lambert byl upálen. Po něm pláli ohňowé i pod jinými kacíři, a také nekacíři, kteří jen krále za hlawu církwe neuznáwali. Jindřich wymohl od powolného parlamentu zákon ze šesti článků; trest smrti stanowil se na toho, kdo na papeže co hlawu církwe wěří, kdo proměnu chleba zapírá, kdo zpowěď za nepotřebnau má, kdo celibat nepřipauští a t. d. Že se pro zákon ten mnoho krwe prolilo, byl napotom zákonem krwawým nazwán. Z té příčiny měl i Kranmer za dobré, poslati swau choť k jejím příbuzným do Německa.

Kranmer, arcibiskup Kanterburský a Tomáš Kromwell, z nízkého stawu za mocného ministra a králowa miláčka powýšený, byli oba nowému učení nakloněni, ačkoliw Lambertowi na hranici pomohli. Chtíce stranu swau sesilniti, radili králi pojmauti sestru německého a protestantského wéwody Kleuského, aby sňatkem tím králowa moc na pewnině Ewropské wětší wáhy nabyla. Slyše král, že nastáwající choť jeho wysoká a dle Holbainowy podobizny i krásná jest, přiwolil; Kromwell wšechno wyjednal a Jindřich wyšel do Rochestru naproti swé newěstě (1539). Byla sice dlauhá, beze wší ale krásy a k tomu pauhá Němkyně. We swé jadrné řeči prawil Jindřich, že to Flanderská je kobyla, a že ji nikdy rád míti nemůže. Nechtě bratra jejího uraziti, pojal ji přece. Druhé ráno sdělil Kromwellowi podezření swé, že prý choť jeho již newěstau byla. Králowna byla poslána z Anglické země, a Kromwell z králowské milosti. Hlawní wikář, nad duchowenstwem neobmezenau moc mající, tajný ochránce pečeti, wrchní komoří, člen řádu modré pentle, hrabě z Eseku, od protestantů a Římských katolíků, od šlechty a národu nenáwiděný Kromwell klesnuli, když král láskau zahořel ke Kateřině Howardowé, neteři wéwody z Norfolku, jenž Kromwellůw auhlawní byl nepřítel. Wšickni jeho přátelé jej opustili; jediný Kranmer osmělil se poslati králi dopis k jeho prospěchu; nicméně z kacířstwí a ze zrády w parlamentě obžalowaný Kromwell byl přece odprawen (1540).

Za krátký čas po Kromwellowě smrti pojal král Kateřinu Howardowau. Katolicky smýšlející strana obdržela

nyní přewahu nad přátely nowého učení; Norfolk a biskup Gardiner měli wládu w rukau; protestanti byli pronásledowáni, krwawý zákon krwí plněn. Anglicko bylo tehdá Scylla i Charybdis; kdo byli proti papeži, byli páleni, kdo proň, byli wěšeni. Nowě zasnaubený král wzdáwal weřejné díky za swau blaženost, za weliké dokonalosti swé choti. Do Yorku šel Jindřich porozmluwit s králem Skotským, w Londýně rozmlauwal jistý Lassels s Kranmerem (1541). Lasselsowa sestra slaužila u wéwodkyně z Norfolku a podiwné sdělila zpráwy o nepořádném žiwobytí Kateřiny Howardowé, o necudném jejím obcowání s Derhamem a Manokem. Král se wrátil, a Kranmer sdělil mu ty zpráwy. Derham a Manok we wýslechu se přiznali, žalujíce zároweň na lady Rochfordowau, která Anně Boleynowé na poprawiště pomáhala, že jistého Kulpeppera w noci do ložnice králowny přiwedla. Králowna přiznala se k wině před sňatkem, nikoliw ale po sňatku; tři čestné dworní slečny to wšak dotwrdily. Král planul pomstau nad swým neštěstím. Derham, Manok a Kulpepper byli odprawení, králowna od parlamentu odsauzena a s lady Rochfordowau sťata (1541). Ke smrti odsauzeni byli ještě owdowělá wéwodkyně z Norfolku, babička Rochfordowé, její otec a dewět jiných osob mužského a ženského pohlawí; že ale lid na přísný zákon reptati začal, nedal je král odprawiti, jenom uwězniti. Mimo to wydal parlament nařízení, že každý smrtí bude potrestán, kdo by necudnost budaucí králowny zamlčel, a za zrádkyni powažowána králowna nepanna. Lid se smál nařízení tomu a prawil, aby si král budaucně raději wdowu wzal.

Jindřich sepsal pro swé poddané sám knihu, aby wěděli, co wěřiti, a když se mu nelíbila, wydal zase druhau a poručil, aby se podlé druhé chowali, a pak na parlamentě zákon wymohl, že králowa nařízení hned mocnost zákonů mají; konečně pojal r. 1543 (dle rady lidu) za šestau choť wdowu: lady Kateřinu Parrowau, rozumnau a cnostnau osobu, která maudře a šťastně uměla říditi zasmušilau a tukem dušenau mysl tyranowu. Ona byla spráwkyní země, když Jindřich, spojenec Německého císaře, r. 1544 w čele 30.000 proti Francauzům wytáhl, Buloň oblehl a po uzawřeném pokoji mezi císařem a Francauzy

do Angličan se wrátil, aby zase spráwu země a marnau pochwalu za marnau a nákladnau wojnu přijal. Ze všech poddaných kořili se mu nejwíc národní zástupcowé; otrockau wděčností powolili mu peněz, co jich žádal, konečně i důchody obau wysokých škol; chtiwost ale panowníkowa nebyla tak weliká, jako ničemnost parlamentu; Jindřich toho nepřijal. Samého Kranmera chránil proti katolické straně tajné rady swé; Annu Askewowau, dworní dámu, Beliniana, kněze, Lasselsa, swého sluhu a Adamse, krejčího, dal ale pro kacířstwí upáliti. I králowně hrozilo nebezpečenstwí. Jednau ošetřowala ho w nemoci. Jindřich rozmlauwal nejraději o bohoslowních wěcech, a králowna, wíc ke straně nowého učení se kloníc, mu odporowala. Král stěžowal si na to swému kancléři, biskupowi Gardinerowi, kterýž ochotně té příležitosti se uchopiw, žalobu proti králowně zhotowil a králi ku podepsání přinesl. Král podepsal. Odcházejícímu kancléři wypadla wšak žaloba a králowně do rukau se dostala. Jak obyčejně nawštíwila zas krále, kterýž jak obyčejně zas o bohoslowí rokowati začal. Při rozmluwě pronesla králowna důwtipně, že jejího odporowání cíl a konec jest, aby se od krále poučila. „Oprawdu nyní jste doktorkau," dí král radostně. „Neníli nic jiného, moje dušičko, tedy jsme zase swoji." Po tomto smíření přišel kancléř se 40 muži, by králownu zatknul; král šel mu naproti jak obyčejně jadrnými slowy: „Podwodníku, blázne, hlaupý dobytku, jenom zas táhni." Kancléř odešel, a králowna se zaň přimlauwala. „Ach ubohá dušičko," wece král, „Wy newíte, jak málo zlý ten člowěk Waší přímluwy zasluhuje." Ušedši králowna katu, od té doby již neodporowala; nechala učené se hádati a kata odprawowati.

Král Jindřich maje bolák na noze, byl neustále churaw; mrzutau nemoc jeho cítili mnozí protestanti a katolíci a konečně i hrabě Surry, syn wéwody z Norfolku, mladík welmi schopný, umění a wědomosti milowný. We swých poesiích přiwedl on prwní Anglickau řeč k wyšší dokonalosti. Když mu spráwa města Buloni, jež Angličané we swé moci podrželi, odňata byla, wyjádřil se ostře proti králowým ministrům. Rodina Norfolků byla pro Kateřinu

Howardowau u weliké nenáwisti; jediné tedy slowo stačilo, a syn a otec byli zatknuti. Syn, člen sněmowny obecní, byl od sněmowny sauzen; ničemní udawači byli pilni; i sama wéwodkyně z Richmondu, Surryho sestra, a Richard Southwell, nejwěrnější jeho přítel, naň žalowali. Pod žezlem tyranowým jde wšechno mimo kolej mrawnosti a lidské důstojnosti. Že do znaku swého znak Eduarda wyznawače položil, mělo býti důkazem jeho tauhy po koruně. Byl ze zrády obwiněn a sťat. Nyní přišla řada na jeho otce, proto winěného, že se o nemocném králi wyjádřil, že již dlauho nebude žiw, a že země rozličnými sektami w záhubu upadá. Zákonem od parlamentu wydaným byla stanowena smrt na toho, kdo by o králowě úmrtí něco pronesl. Panská sněmowna, jejíž členem Norfolk byl, ho odsaudila, a rozsudek do Toweru poslala, aby se ráno odprawil. Ráno přišlo, wéwoda zůstal žiw, proto že Jindřich w noci žíti přestal (1547). Jindřich VIII. seděl skoro 38 roků na trůně, na nějž w 18tém roce wěku swého nastaupil. Někteří se diwili, že takowé tyranstwí nad swobodomilowným národem Anglickým prowozowati mohl; toho příčina spočíwá w auplné zkaženosti mrawů a lhostejnosti wyšších stawů z ohledu náboženstwí; zákony byly osidla občanů, krwawé widle, kterým se nebylo lze wyhnauti. Za nemanželské děti prohlášené Marie a Alžběta byly r. 1544 od krále a parlamentu zase za manželské uznány a postaupnost na trůn zároweň stanowena, a sice nejdříwe Eduard VI., syn Seymurowé, potom Marie, dcera Kateřiny Aragonské, na to Alžběta, dcera Anny Boleynowé, čímž neplatný sňatek obau prwních králowen zase platnosti nabyti musil; a přec smrtí byl trestán, kdo by jej za platný byl uznal, smrtí trestán, kdo by jejich dcery za manželské měl, a snad byl by i smrtí trestán ten, kdo by na otázku stranu toho nebyl odpowěděl. Kdykoli Jindřich zdání swé o náboženstwí změnil, musil národ přisáhati; on wydáwal články wíry a modlitební formule, jako jiní králowé swé rozkazy. Duch Anglického národu nalezal se w kotli, kde se to wařilo a syčelo přepodiwně; kde feudální monarchie docela zanikla a despotická wzešla, kde úžasný boj w náboženstwí nastal a nejdříwe změnau církewní hlawy a ne-

dlauho na to zjinačením několika článků u wíře se ukončil; kde zároweň základ položen ku přewratu politickému. W tomto wíru domácích záležitostí nebyly děje s jinými národy hrubě patrny; malé podtržky s Francauzy neměly žádného wýsledku. Na druhé straně hleděl Jindřich Jakuba V., krále Skotského, sobě nakloniti, aby s papežem a Německým císařem proti němu se nespojil. Jako u Anglického, tak i u Skotského dwora hleděly se udržeti dwě strany, katolická a protestanská. Patrik Hamilton, šlechtic a opat Fernský, wyslán jsa do ciziny (1527) pro wětší zdokonalení, wrátil se jakožto přítel nowého učení a byl upálen. Jeho žáci zůstali wšak na žiwě a nowé zásady horliwě rozšiřowali. Sám Jakob se wáhal, ku které straně přistaupiti má, pak ale stíhal protestanty. Jindřich snažil se Jakoba od papeže odtrhnauti; z té příčiny odebral se do Yorku (1541), s Jakobem o té wěci jednati. Skotským duchowenstwem zastrašený Jakob nepřišel dle umluwy; nepokojní Skotowé pomezní přešli hranice, wojna wypukla, wůdce Skotský poražen, a Jakob hynul hořem a snad i jedem na zámku Falklandském (1542). Několik dní před jeho smrtí došla ho zpráwa o narození jeho dcery; zasmušilý král zwolal: „Ženau nabyli jsme koruny, ženau ji ztratíme; Jindřich buď zbraní, buď sňatkem si jí dobude.“ W osudném okamžení narozená dcera ta byla Marie Stuartowá. Jindřich chtěl Marii se swým synem Eduardem zasnaubiti; Skotští pánowé nebyli tomu na odpor, swatební smlauwa se uzawřela (1543), Skotský ale arcibiskup a kardinál Beaton s owdowělau králownau řízení země w rukau maje, wšecko zase wywrátil. Nastala wojna a hned zase pokoj, Jindřich táhnul ještě do Francauz a zase do Angličan (1544), čímž wálečni jeho dráha w jinozemstwu se ukončila. Zlý tento panowník způsobil mimo rozšíření biblí snad jenom to dobré, že autočiště zlodějů, wrahů, lupičů a t. d. w kostelích a klášteřích wyzdwihnul; i duchowníci pod ním, jakožto hlawau církwe, podléhali, jako jiní poddaní, stejným trestům.

Tu dobu začala se hojně wylévati záře oswěty w temné, barbarské, rozerwané Anglicko, ne snad učeností králowau, nýbrž probuzeným duchem dáwnowěké sta-

rožitnosti, jenž celau Ewropu začal pronikati. Wolsey zřídil stolici Řecké řeči w Oxfordě, Erasmus Roterdamský meškal také w Anglicku, a Jindřich žádal ho písemně, aby Anglicko ještě jednau nawštíwil. Tomáš skwěl se co prwní učenec té doby. Nejen učenosti i umění byl Jindřich přítelem. Holbein malowal pro něho obraz; proti wůli umělce chtěl se jeden hrabě do jeho dílny wedrati; malíř shodil ho se schodů, hrabě žalowal, a Jindřich dal mu za náhradu odpowěď, že si z nejmenších poddaných co chce hrabat nadělá, Holbeina wšak ani jednoho.

§. 3. *Eduard šestý. Wéwoda Somerset, protektor země. Boje se Skoty. Anglická církew. Nepokoje a odprawy. Hrabě Warwik, protektor.*

Dewítiletý Eduard měl podlé otcowy poslední wůle w osmnáctém roce zletilosti dojíti a do té doby šestnácte plnitelů poslední wůle nad králem a zemí wládu míti. Plnitelé wšak neplnili poslední wůli, a králowa ujce, hraběte Hetforda, bratra králowny Seymurowé, zwolili za ochrance a protektora králowstwí pod záminkau, aby králowská důstojnost wrchní hlawu měla, ku které by se jinozemští wyslancowé obraceli a wěci rychleji a pořádněji se wyjednáwaly. Bez přiwolení plnitelů poslední wůle nesměl ale protektor nic podniknauti. Mezi plniteli nalezal se též arcibiskup Kranmer, kterýž ale wládními wěcmi nerad se obíral, pak Tomáš Seymur, bratr protektorůw, kancléř Wriothesly a hrabě Arundel. Dle Jindřichowy wůle byli powýšeni: Hetford za wéwodu Somerseta, kancléř Seymur za hraběte z Southamptonu, a Dudley, jeden z nejlepších Anglických wůdců, za hraběte z Warwiku. Na to dal si protektor od Eduarda podepsati listinu, w které sám sebe nejwyšší králowskau mocí nadal a do tajné rady koho chtěl si wywolil. Jindřichowa poslední wůle byla tím wyzdwižena; že ale protektor Somerset rozšafným byl mužem, nemělo jeho regentstwí žádného odporu. Jak mile Jindřich VIII. oči zawřel, wyšel každý se swým náboženským smýšlením na jewo. Přátelé učení reformačního byli: protektor, jenž Eduarda w tom samém učení wychowáwati dal, Kranmer, biskupowé Ridley, Latimer a ještě několik biskupů. Na straně Římsko-katolické

církwe byli: Marie, králowa newlastní sestra, od kněží Římské církwe wychowaná, z tajné rady wylaučený hrabě Southampton, biskupowé Gardiner, Tonstal a Bonner. Přátelé nowého učení měli kauzelný prautek wlády w rukau, reformací konala tedy weliké pokroky. Tři protektoři jsau w Angličanech památní mužowé, stojící w čele tří nejhlawnějších rewolucí: Leicester (1265) w čele zástupního zřízení, Somerset státního náboženstwí a Kromwell (1649) politického převratu. Při obecném církewním shromáždění w Londýně hájil biskup Gardiner užíwání obrazů, swěcené wody a t. d. proti Kranmerowi a protektorowi, začež od tajné rady s Bonnerem do wězení byl poslán.

Ještě před swau smrtí trwal Jindřich VIII. při tom, aby swatební smlauwa mezi Eduardem a Marií Stuartowau we skutek přišla. Nájezdy Skotů na pomezní krajiny Anglické zawdaly protektorowi záminku, aby wojskem swatební smlauwu podporowal; wytáhnul tedy proti Skotům, jichž u Musselburku 10.000 na místě zůstalo (1547); swého wítězstwí nemohl však použiti, ješto za sebau jiného měl nepřítele, w samých Angličanech, w samém Londýně, swého wlastního bratra, lorda Seymura, hrdého a piklů chtiwého, zároweň schopného a tak lichotiwého člowěka, že ho owdowělá králowna Parrowá hned po Jindřichowě smrti za manžela pojala. On naklonil si několik pánů, i samého mladého Eduarda, kterýž ho za admirala zwolil. Somerset se wrátil, parlament swolal, krwawých šest článků jakož i jiná nenáwiděná nařízení Jindřicha VIII. dal wyzdwihnauti, obrazy z kostelů odstraniti a mše w Anglické řeči čísti; liturgie byla stanowena, manželstwí kněžím dowoleno, a lord Seymur nucen, aby se s bratrem smířil. Mezi tím sebrali Skotowé nowé wojsko a do náruči starého spojence swého, Francauzska, docela se uwrhli. Šestiletá Marie Stuartowá, jediná dědička Skotské koruny, odplaula do Paříže, a se synem Filipa II., krále Francauzského, byla zasnaubena. Protektor pokračowal we wojně se Skoty a na oko smířený jeho bratr w piklech. Po smrti swé choti, owdowělé králowny, ucházel se docela o ruku princezny Alžběty, což by mohlo býti důwodem, že po samé koruně taužil. Wéwoda Somerset byl tím we swém jednání swírán; hrozil

bratru swému, prosil ho a milosti mu udílel; po marném wšak úsilí byl Seymur od parlamentu pro pauhé podezření odsauzen a sťat (1549). Satanský padauch, hrabě Warwik, dráždil nejwíc protektora proti jeho bratru, aby tím snáze obau se sprostil a sebe powýšil.

Toho roku byly již také ustanoweny skoro všechny zásady Anglické církwe, která w 39 článkách obsažena jest; nejhlawnějších jest nahoře podotknuto; prwní její twůrce byl Kranmer, arcibiskup Kanterburský, prwní její odpůrce biskupowé Gardiner a Bonner, nalezali se w Toweru. Na wězení nebylo wšak dosti. Nowé učení wyhledalo si také swé kacíře; Anglická církew obsahowala w sobě hojnau částku swobody we smýšlení, nicméně sám její twůrce jednal proti zásadě té. Kranmer předložil totiž mladému králi ku podepsání rozsudek, aby fanatická Johanna z Kentu upálena byla. „Činím-li neprávě, dí mu král, budete wy za to odpowídati.“ Nedospělý jinoch dal tím na srozuměnau, že upalowáním nelze dojíti přeswědčení o prawosti myšlének, že k tomu potřeba jiného swětla, nežli ohně z otýpek. Johanna z Kentu, van Panis Hollanďan a zwláště Anabaptisté zahynuli w plápolu. Jiný plápol rozžehnul se proti nowému učení we mnohých hrabstwích; katoličtí kněží a zwláště mnichowé w čele sedláků powstali w Devonu a Norfolku, w Oxfordu, Glocestru a jinde. Nedostatek nauky a násilné jednání nowých pánů na býwalých statcích klášterních dodáwaly zpaurám podnětu. Lord Russel a hrabě Warwik porazili buřiče. Hlawní půwodcowé powstání toho, Arundel, Ket, koželuh, a mnozí jiní byli odprawenі a farář we St. Tomáši w kněžském oděwu a s růžencem okolo sebe na špici kostelní wěže oběšen.

Udušením nepokojů w Norfolku nabyw Warwik w tajné radě weliké wáhy uzawřel zbawiti se moci protektorowy. Tak zcela nemožná wěc to nebyla, neboť byl Somerset pro odprawu bratra swého od mnohých nenáwiděn; za swé wlády nabyl welikého bohatstwí, k wystawení nádherného palácu wzal místo a stawiwo jednoho kostela a tří biskupských domů, a lupič kostela byl od nepřátel swých také líčen jakožto uchwatitel nejwyšší moci. Warwik a hrabata Southampton a Arundel začali tedy jednati

w státní radě, jakoby protektora nebylo; w dopisech k wysoké i nižší Anglické šlechtě žádali ji o podporu, Londýnskému magistratu poručili, aby se s nimi spojil, a brzo na to přistaupili k nim i mnozí členowé tajné rady. Mimo Kranmera, lorda Pageta a Cäcila byl protektor najednau ode wšech opuštěn a do Toweru poslán, aby se prý wláda zase tak zříditi mohla, jak ji Jindřich we swé poslední wůli stanowil. Proti wůli té přišla jen do rukau Warwikowých. Somerset byl obwiněn ze zrády; na kolenau prosil o milost a byl na swobodu puštěn, statků zbawen (1550), jež ale hned zase od krále obdržel. Protireformační strana plesajíc nad pádem protektorowým, patřila smutným okem na wladaření Warwikowo. Dwě léta již wězenému Gardinerowi odňato biskupstwí, i knihy a spisy, aniž dowoleno mu s někým mluwiti; tři jiní biskupowé swrženi, aby nenasytní dwořané jejich důchody se nasytili; i knihárny we Westminstru a Oxfordě drancowány; Římské mešní knihy, legendy wyklizeny, stříbrné zámečky u knih pobrány; i hwězdoslowní a zeměměřické spisy ničil vandal co spisy kauzelnické. Warwik stal se wéwodau z Northumberlandu a pánem statku po posledním hraběti z Northumberlandu. Swržený protektor neměl se dosti na pozoru před Warwikowými wyzwědači; pro wyjádření, že Warwika a jiné swé nepřátely s cesty sklidí, byl zatknut a pro aumysl, že se wlády zas chtěl zmocniti, odsauzen a sťat, ačkoli sněmowna obecní a lid mu nakloněni byli. Za swého protektorstwí chtěl Somerset postaupiti Francauzům krajinu Buloňskau (1551), proti čemuž Warwik prudce se ozwal, nyní wšak za 400.000 zlatých sám ji postaupil.

Warwik neměl již nikoho w cestě; po králi byl on prwní; Eduard blížil se ku swé plnoletosti, chřadnul ale za wlády Warwikowy. Z té příčiny představowal mu ministr, že obě sestry jeho, Marie a Alžběta, od parlamentu za nepravé děti prohlášeny a jeho teta, Marie Stuartowá, dle Jindřichowy poslední wůle od trůnu wylaučena jest. Přirozeným tedy způsobem připadnul by trůn potomkům nejmladší sestry Jindřicha VIII., nyní markyzce z Dorsetu a jediné její dědičce, Johanně Grayowé. S tauto Johannau zasnaubil Warwik čtwrtého syna swého, lorda Dudleje

(1553). Král chřadnul wíce; saudcům podal ještě patent stranu postaupnosti, aby Johanna Grayowá po něm na trůn dosedla. Saudcowé odporowali, prawíce, že by každý z nich mohl co zrádce býti obžalowán, kdo by listinu tu podepsal. Warwik hrozil, saudcům spílal zrádců, že prý by on sám s každým pro tak sprawedliwau wěc bez zbraně šel do boje. Saudcowé konečně podepsali, bywše obmyšleni králowskau milostí za wše, co by koli učinili. Markýzka z Dorsetu odřekla se práwa ke trůnu; její dcera Johanna Grayowá byla tedy jedinau jeho dědičkau, když Eduard dne 6. Čerwence 1553 skonal.

Eduard šestý měl dobré wlastnosti, wzdělaný rozum, uměl řecky, latinsky, francauzsky, italsky a španielsky; byl zběhlý we filosofii i bohoslowí. Kázaní biskupa Londýnského o péči o chudé tak ho dojalo, že za posledních dnů swého žiwota dům chudých, nemocnici a káznici založil a hojně ústawy ty nadal. Za jeho sedmiletého panowání nebyl parlament takowau nullau, jako za jeho otce. Wydal zákon, že sice trestu podléhá, kdo proti králi píše neb mluwí, nicméně že dwa swědkowé proti němu postaweni býti musejí; aniž přiwolil k wyjádření, že Somerset práwem byl odsauzen. Zawrhnul také náwrh k odsauzení biskupa Durhamského, Tonstala, wědecky wzdělaného a příwětiwého muže, který nowotám w náboženstwí sice wzdorowal, wždy ale zákonně potwrzeným se podrobil. Po rozpuštění parlamentu owšem uwězil Warwik biskupa a jeho důchody si oswojil. Již za času Eduardowa se wěřilo, že Warwik krále otráwil. Eduard změnil postaupnost nejwíce proto, že jeho sestra, Marie, katolické straně zcela oddána byla.

§. 4. *Králowna Marie. Johanna Grayowá. Nepokoje a odprawy. Náboženský přewrat. Tomáš Wyat. Odprawení Johanny Grayowé. Princezna Alžběta. Odprawowání kacířů. Ztráta Kalet.*

Dle poslední wůle Jindřicha VIII. a změněné postaupnosti od Eduarda VI. mohly se čtyry princezny hlásiti o práwo ke trůnu. Učinily to jenom dwě; dosti wšak toho počtu k nepokojům domácím. Warwik zatajiw Eduardowo úmrtí, šel we průwodu Suffolka (markýze z Dorsetu) a ji-

ných pozdrawiti šestnáctiletau, wnadnau Johannu Grayowau, která se raději Platonem nežli rozkošemi swého wěku bawila. Z dějepisu poznala wzdělaná děwa nepochybně dobře slasti trůnu Anglického, že prosbami a praudem slzí od sebe je odwrátiti usilowala. Přímluwami obau otců swolila konečně wstaupiti na trůn w Toweru, kde členowé státní rady se jí představiti musili. W Londýně byla prowolána, lid nejewil známky radosti.

Po zpráwě o Eduardowě úmrtí odebrala se Marie do Suffolku, wšem městům a lordům poslala oběžné listy a rozkaz, aby prowolána byla. Obywatelé ze Suffolku a Norfolku přišli a slib wěrnosti jí skládali; ona opět slíbila jim hájiti předchůdcowy zákony a náboženstwí; přišli hrabata z Bathu a Sussexu, i sám lord Hastings, Warwikůw zeť, se 4000 mužů k ní se připojil. S powolením státní rady sebral Warwik wojsko, wéwoda Suffolk stal se komendantem, Warwik zůstal w radě; že ale Suffolk špatný wůdce byl, šel Warwik sám w čelo wojska, a státní rada prohlásila se proti němu u přítomnosti Suffolka. Hrabě Arundel líčil radě ministrowu nesprawedlnost, krutost, nemírnau ctižádost; hrabě Pembroke ho podporowal a tak i ostatní. Pozwaný Londýnský magistrát připojil se k radě, lid wýskal, wéwoda Suffolk otewřel brány Toweru a Marii sám také prowoláwal. Desítidenní králowna Johanna složila s radostí známky nenadálé důstojnosti a k matce odešla. Marie nalezala se w čele 40.000 mužů, wojsko Warwikowo nemělo do boje chuti. Nemoha Warwik tělesné stráži swé utéci, welmi horliwě na trhu w Kambridgi Marii prowoláwal a sám prwní klobaukem do powětří házel. Druhý den zatknul ho hrabě Arundel na kolenau klečícího, a se třemi jeho syny a s bratrem do Toweru jej odeslal. Na rozkaz králowny byli Johanna Grayowá, její otec, wéwoda Suffolk, a její choť, lord Dudley, také tam posláni. Warwik byl wyslýchán, odsauzen a sťat; na poprawišti prohlásil se ještě za katolíka a lid k wíře té napomínal. Weškerý národ nenáwiděl jej pro jeho ukrutnosti a smrt Eduarda šestého, pročež od něho odstaupil.

Práwem a téměř i wolením dosedla Marie na trůn. Gardiner, Bonner, Tonstal a jiní, pro katolické smýšlení

žalowaní biskupowé byli zase na biskupství dosazeni. Somerset zapowěděl kazatelům kázati, aby lid proti nowému učení jitřen nebyl; Marie zapowěděla to samé, aby uwádění katolické wíry odporu nenalezalo. Dříwe pronásledowaný Gardiner stal se kancléřem a za swými předchůdci nezůstal pozadu. Arcibiskup Kranmer byl pro podíl w powýšení Johanny Grayowé ze zrády obwiněn, odsauzen a wězen; a nowě zwolený parlament, jehož členowé nyní z wětšího dílu katolíci byli, wyzdwihnul najednau wšecka nařízení Eduarda VI., mše byla uwedena, aniž žádána suprematní přísaha Jindřicha VIII. Listina stranu rozwodu Mariiny matky, Kateřiny Aragonské, byla za neplatnau a tím i sestra Alžběta za dítě nemanželské prohlášena. Králowna chowala se k Alžbětě chladně ano i nepřátelsky.

Aby k nowému stawení tomu i jiné přibylo podpory, ohlédali se ministrowé po choti pro králownu. Ona sama uwrhla oko na hraběte z Devonshiru, kterýž Alžbětě ze kořil. Myšleno na Reginalda Pola, sice kardinala, a wšak za kněze newyswěceného, s králowskau rodinau Anglickau příbuzného a Římské církwi horliwě oddaného. Konečně zwítězil císař Karel V., jenž Marii swého syna Filipa korunního prince Španielského za chotě nawrhnul. Sněmowna obecní tomu sice odporowala, byla wšak rozpuštěna. Gardiner zhotowil s císařským wyslancem swatební smlauwu (1554), dle které Filip jenom titul krále Anglického obdržel, a po smrti králowny žádného práwa ke koruně Anglické míti nebude; jejich prworozenec stane se dědicem Angličan, Burgundu a Nízozemska, a kdyby Don Karlos, Filipůw syn z prwního manželstwa, zemřel, i dědicem trůnu Španielského. Králowna byla spokojena, že s příbuzným dworem auže bude spojena, a národ Anglický wůbec nespokojen; onť wěděl o krutostech Španielů w Americe a o inkwisici we Španielích. W Červenci 1554 přišel 27-letý ženich ke 38-leté newěstě, a w Listopadu papežský legat, kardinal Pole, do Angličan. Parlament prosil králownu a chotě jejího o přímluwu u kardinala, aby země s Římskau stolicí opět byla smířena. Prosba se powolila; kardinal udělil oběma sněmownám rozřešení, jež na kolenau přijaly. Moc Římské stolice byla zas obnowena;

jen prodané církewní statky měly zůstati w rukau těch, kdo je mají. Ke konci roku poslala se deputace do Říma, aby Pawlowi IV. we jménu královny, krále a stawů poslušenstwí se wyjewilo. Papež žádal od poslanců, aby wšechny církewní statky zase wráceny a Petrůw peníz obnowen byl.

Mezi tím reptal lid a Sir Tomáš Wyat powstal a w čele 4000 mužů do Londýna přitáhnul. Pembrok ho sewřel a zajal. Do powstání toho zapletený a z wězení uprchlý wéwoda Suffolk byl zase w Kentu od hraběte Huntingdona zajat, do Londýna přiweden a s Wyatem a sedmdesáti jinými odprawen. Čtyry sta jiných buřičů bylo před královnu s prowazy kolem krku přiwedeno; klekli, byli na milost přijati a propuštěni. Několik dní na to, ačkoli žádného podílu we spiknutí neměli, byli Johanna Grayowá a její choť w Toweru odprawení. Mnozí platili žiwotem za swau chuť ke trůnu, Johanna za swau nechuť. Wyat udal také Alžbětu a hraběte z Devonširu za spoluwinníky, na poprawišti to wšak odwolal. Nicméně Marie uchopila se toho a Alžbětu w Toweru uwězila. Po smělé a statné obraně a na přímluwu Filipa II. byla princezna zas na swobodu puštěna. Královna nawrhla jí pojmauti wéwodu Savoyského za manžela, a když Alžběta do tohoto zřejmého wyhnanstwí odebrati se nechtěla, musila jíti na zámek Woodstok do wězení. Na přímluwu Filipowu zas na swobodu puštěná odebrala se na jeden statek, kde se wědami obírala.

Po odstranění politických nepřátel obnowily se zákony proti kacířům (1555). Úžasný byl to wír, we kterém se národ Anglický točil; we třech letech zhynulo w plápolu as 800 lidí, kněží, řemeslníků, sedláků, žen a dětí. Mezi nimi byli nejhlawnější Hooper, biskup Glocesterský; ke kolu přiwázanému podána milost od královny, jestli se protestantstwí odřekne; Rogers, kanowník Londýnský, otec desíti dítek; kněži Sanders a Taylor. Biskupa Londýnského, Ridleye, těšil osmdesátiletý důstojný Latimer, biskup Wocesterský: „Potěš se, bratře, dnes zapálíme pochodeň w Anglicku, která, jak w Boha daufám, nikdy newyhasne.“ Jedna žena porodila w plápolu, sudí ale poručil dítě jakožto kacířské zase w oheň hoditi. Starý arcibiskup Kanterbur-

ský, Kranmer, wyšel z wězení w Oxfordě na hranici (1556); ještě dříwe ze strachu před smrtí odwolání nowého učení podepsal, položil nyní prawau ruku swau nejdříwe na oheň, a několikráte: „Ničemná ruko!“ zwolal. Smrt prelata toho naplnila hrůzau celé Anglicko. Kardinál Pole obdržel po něm arcibiskupstwí, po kterém nedlauho před tím zemřelý biskup Gardiner taužil. I kosti dwau reformatorů, za předešlé wlády z Němec do Angličan přišlých, byly w Kambridgi spáleny. Sám král musil konečně hájiti princeznu Alžbětu před její sestrau. Po swé matce zdědila Marie záští proti nowému učení, po swém otci krwežížniwau mysl.

Roku 1557 wypukla wojna mezi Francauzy a Španiely; k Marii chladně a hrdě se chowající Filip byl we Flandersku, odkud králowně oznámiti dal, že jestli w těchto okolnostech od Anglicka pomoci neobdrží, nikdy již na Anglickau půdu newstaupí. Filipowa chladnost zbuzowala tím wětší wášeň w Marii. Státní radě předložila žádost chotě swého, a rada nečinila žádné příprawy. Filip přišel do Anglicka a zaufalosti plná Marie uložila městu Londýnu 60.000 liber sterlinků, od parlamentu powolený příspěwek dala wybrati před určitým časem, we dwau hrabstwích odňala obywatelům wšecko obilí, aby loďstwo zásobiti mohla, i jinák peníze wydírala. Takto ozbrojených 10.000 mužů odplaulo do Flanderska. Ačkoli Filip u Quintinu nad Francauzy zwítězil, napomenul přec Marii ke konci roku, aby posádka w pewnosti Kabtské se rozmnožila, ano že sám swé wojsko tam odešle. Státní rada Anglická měla to ale za lest, jsauc toho domnění, že se Filip tím způsobem nedobytných Kalet zmocniti zamýšlí. Kaletskému komandantu neposlala se tedy žádná posila, ano dle obyčeje ztenčila se pro uspoření jeho posádka na začátku zimy, jelikož toho času bažiny kolem Kalet neschůdné býwaly. A přece prodral se wéwoda z Guise po hrázi ku pewnosti, malé loďstwo učinilo autok se strany morské a nedobytné Kalety, sklad Anglického zboží, w osmi dnech zasazeny opět po dwau stech letech co twrdý diamant w korunu Francauzskau (1558).

Tato ztráta naplnila celé Anglicko reptáním a králownu zaufalostí; prawilať, že w jejím srdci jméno Kalety

wyryto se nalezne. Těžké, dusné mrákoty obkličowaly její duši: wálka nešťastně se ukončila, národ ji nenáwiděl, choť ji powrhowal, kacířstwí se množilo, widěla se bez dětí, Alžběta docházela wíc a wíce náklonnosti u lidu, sestra Alžběta, kterau co kacířku nenáwiděla a pod stráží držela, aby ji příležitau dobau zničiti mohla. Horká nemoc a wodnatelnost, kterau pořád za požehnaný staw powažowala, učinily 17. listopadu 1558 konec jejímu žiwotu. Alžběta wystaupila z wězení na trůn.

§. 5. *Králowna Alžběta. Náboženský převrat. Ministrowé Bako a Cecil. Marie Stuartowá. Boj mezi Angličany a Francauzy we Skotech. Události we Skotech. Autěk Marie Stuartowé do Angličan. Sauzení a wězení Marie. Usilí o její oswobození. Podporowání jinozemských protestantů od Alžběty. Odprawení Marie. Morská wojna mezi Španiely a Angličany. Nepokoje w Irsku. Hrabě Essek. Wýchodo-indická obchodní společnost. Bako a Shakspeare.*

Když Alžběta na trůn wstaupila, byla země z weliké části protestantská; Marie přispěla k tomu wíc než Eduard Šestý. Kacířů stihatelé, kteří wěčnau prawdu a lásku lidu hlásati měli, radowali se nad ohni, posmíwali se w plápolu žalmy zpíwajícím; národ nečetl w posměchu tom rozsudek sprawedlnosti, w radosti té newiděl wítězstwí prawdy, a to byla mocnější pohnútka, že se k nowému učení upřímněji přiznal, než se to wšemi nařízeními protektora Somerseta a Eduarda stalo. Jindřich VIII prohlásil dceru Anny Boleynowé za neschopnau ku wládě, a Alžběta byla jedna z největších panownic w dějepisu člowěčenstwa. Nejhlawnější její škola bylo neštěstí; ono učilo ji poznáwati wšelikeré poměry. Šwédský wyslanec ucházel se o její ruku pro swého pána; Alžběta odeslala ho k Marii, wěděla, že je otrokyní. Marie dáwala jí otázky stranu náboženstwí; ona se jim chytře wyhýbala, wěděla, že se s jistotau její nemůže jiné mínění srownáwati, než mínění panownice. Na statku, ode dwora wzdálena, naučila se dosti dokonale řeckému, latinskému, francauzskému a italskému jazyku a rozličným wědomostem, to byly zábawy a lautky její mladosti. Pětadwacítiletá králowna znala již dokonale ony síly, jimiž osudní wáha národů

se kloní a zdwíhá. Ona odpustila nepřátelům swým, nezačala stíháním jinowěrců, jedenácte členů z rady swé sestry přijala do rady swé, a krále Filipa II, jenž o její ruku se ucházel, odbýwala tak, že ještě naději chowal. Římské stolici oznámila swé na trůn wstaupení; papež žádal swau moc, ona to odepřela a tím obnowila od Jindřicha založenau samostatnost anglické církwe. Parlament uznal opět státní hlawu též za hlawu církewní, čtení biblí se schwálilo, pozdwihowání zapowědělo. Nařízení Eduarda VI nabyla zase platnosti (1559) a Římské obřady se odstranily. Skoro wšickni farářowé učinili přísahu, wšickni biskupowé, jediného wyjímajíc, byli tomu na odpor. Parlament žádal králownu, aby chotě pojala; ona wšak prawila we sněmowně, že čest wyhledáwá w tom, aby na náhrobku jejím státi mohl nápis: Zde odpočíwá králowna panenská. W máji ukončila prwní swůj parlament, a její práwa, sňatek její matky, náboženstwí jejího bratra a samostatnost její koruny a osoby uznaly se w těchto šesti měsících, od té doby, co jakožto králowna wítězoslawně do Toweru táhla, kde dříwe byla wězena. Prwní její ministr byl sice Robert Dudley, syn předešlého wéwody z Northhumberlandu (Warwika), jejž w Toweru we wězení poznala, wíc ale z přízně, nežli pro státní wědomosti; wedlé něho stáli u žezla maudří a pilní Bako a Cecil. Po smrti kardinála Pola, den po králowně Marii zemřelého, udělila Alžběta arcibiskupstwí Kanterburské kazateli Anny Boleynowé, Parkerowi, jemuž Anna na poprawišti uložila, aby její dceru w prawém wychowal křesťanstwí. Za Marie ušel Parker stihatelům swým jen nočním autěkem. Králowna musila celý rok přemlauwati ubohého kazatele, než wystaupil w záwratiwau wýsost prwního preláta říše, w které Wolsey a Kranmer se nalezali. Wše událo se bez násilí, pokoj panowal w zemi. Byť i Francauzsko, Římská stolice a Španielsko s tímto přewratem wěci spokojeny nebyly, přec nejewil se posud weřejný odpor. Největší péče wznikala pro Alžbětu se strany Skotska, jejíž králowna, Marie Stuartowá, dle poslední wůle Jindřicha VIII, také možná dědička trůnu Anglického, též králownau Anglickau a Irskau se nazýwala. Děje obau zemí začaly se auže nyní splétati.

Marie Stuartowá, narozena když otec její zemřel, tedy

od roku 1542 skutečná králowna Skotská, byla w pátém roce wěku swého poslána ke dworu Francauzskému, odkud její matka pocházela. We zdwořilostech a zkaženostech dworu toho ztráwila swé mládí; ona a Daufin, r. 1558 zasnaubení, přijali titul krále a králowny země Skotské, Anglické a Irské, a když si Alžběta u krále Francauzského na to ztěžowala, obdržela hrdau odpowěd. Zatím wstaupili Marie a Daufin, Franc II, na Francauzský trůn (1559). Aby titul jejich: panowníci Angličan, prázným slowem nebyl, poslali wojsko do Skotska, jelikož pro špatný staw loďstwa Francauzského přímo na Anglické pobřeží doražeti nemohli. Wšak i přes Edimburk jde cesta na Londýn.

Skoty byly rozděleny we dwa tábory: do hajitelů staré a nowé církwe. Símě Wiklefowa učení ujalo se zde onde i we Skotech; jeho příwrženci začali již ke konci patnáctého století wcřejně wystupowati. Roku 1526 wrátil se Patrik *Hamilton* z Němec, horliwě hlásal nowé učení, byl upálen (1528) a několik jiných smělých wyznawačů po něm. Na wzdor tomuto pronásledowání mělo již r. 1540 nowé učení mezi nižšími třídami, ano i mezi wyššími stawy mocné přátely. Jakob V zemřel, králowna byla nemluwně, na pomezí stál mocný nepřítel, a swatební smlauwa mezi nemluwnětem a synem nepřítelowým přišla we skutek. Přátelé nowé církwe nabyli přewahy, ztratili ji wšak zase w boji r. 1544. Nowí powstali kazatelé, Jan Knox a Jiří Wishart; tento byl na rozkaz arcibiskupa Beatona upálen, a arcibiskup klesnul pod dýkami wrahů. Skotské strany spojily se, když od Angličan jejich samostatnosti nebezpečí hrozilo, byly wšak u Musselborauku (Pinkeye) poraženi (1547) a do náručí Francauzska se uwrhly; od Scylly plauly ku Charybdě. Marii Stuartowau poslaly do Francauz, několik tisíc rozpustilých wojáků přišlo odtamtud, w čele sobecký wůdce, a Francauzský biskup z Valence wázal se jakožto kancléř we spráwu země. Od nepřátel i přátel byly Skoty pokořowány. W několika létech stala se přewaha Francauzských přátel nesnesitelnau. Dle tajné od Marie Stuartowé podepsané listiny měla Skotská koruna po její smrti Francauzům připadnauti a nowé učení w zemi z kořen se wywrátiti. Wysokého stáří kněz byl r. 1558 upálen, ačkoli w celém městě Andrewsu žádný kramář pro-

wazu neprodal, aby se kacíř ke kolu přiwázati mohl. Regentka, matka Marie Stuartowé, weřejně oznámila, že nowé učení zahladiti chce. W některých městech wypukly nepokoje; Francauzskau moc nenáwidějící pánowé přistaupili ke straně protestantské, sáhlo se ke zbrani, město Edimburk otewřelo wítěznému wojsku brány, a pod wýmínkau swobody u wíře a propuštění cizího wojska bylo příměří uzawřeno. Král Francauzský, Jindřich II zemřel; Marie Stuartowá a Franc II wstaupili na trůn. Francauzské wojsko ze Skot nejen neodešlo, přišloť ještě nowé. Nepokoje we Skotech nebyly Francauzským panowníkům nemilé; mohliť pod tau záminkau hejna bojowníků posílati, by swého záměru na korunu Anglickau snáze došli. Skotská strana ubíhala w nebezpečí. Knox ale byl pořád we spojení s Cecilem, rádcem králowny Anglické, a Alžběta widauc, že i jí s té strany nebezpečí hrozí, odeslala početné wojsko a loďstwo; wojsko donutilo Francauze, že w pewnosti Leithu se wzdali (1560), a loďstwo přeplawilo je do Francauz. We smlauwách Edimburských potwrdily se Skotům občanské swobody, Alžbětě práwo k Anglickému trůnu, jakož i to, že Franc II a Marie titulu Anglického krále a králowny užíwati nesmějí. Ztráta Kalet byla pro Angličany políčkem, smlauwa Edimburská pro Francauze kopnutím.

Matka Marie Stuartowé přestala býti regentkau, zemřelať; zemřel i Franc II, a Marie Stuartowá přestala býti králownau Francauzskau. Kateřina z Medici, Francowa matka, stala se poručnicí druhého syna swého, Karla IX, a regentkau země. Nemohla zapomenauti, že krása Marie na France wíc působila než ona, cti a wlády žádostiwá matka; w hoři odešla Marie do Remeše. Skotští stawowé pozwali ji do wlasti, a r. 1561 stála tato bujná, marná, koketní růže jižního a lahodného podnebí u pat zasmušilých skal seweru; z jemného a lehkomyslného dwora byla přesazena mezi přísné a wážné twáře Skotů; ona, která někdy od Sény swé matce rozkazy posílala, aby ze země nowé učení se wykořenilo, přišla teď sama wládnauti myslí a swědomím lidským. Dwě králowny byly nyní sausedky; jedna druhau předčila: Marie Alžbětu krásau, Alžběta Marii wladařskými schopnostmi, ačkoliw také co prwní krása jmína býti chtěla. W duchu jejím spočíwaly

i dary a wšeliká nadání muže, i slabosti obyčejné ženštiny: bylať marná, sama do sebe zamilowána, a jest otázka, zdali Marii wíc jako králowna králownu, která Edimburskau smlauwu posud nepodepsala a posud Anglickau králownau se nazýwala, aneb co pěkná žena krásnau ženu nenáwiděla; jedno druhé wšak podporowalo a nepřátelstwí mezi nima bylo newywratné. Ani skrze Anglicko nepustila Alžběta Marii, když se do swé země wracela, a swými loděmi dala ji na moři stíhati, aby jen dewatenáctiletá krása k Anglicku se nepřiblížila. Skotský parlament žádal Marii a různí ženichowé Alžběta, aby se zasnaubily. Alžběta odmršťujíc wšeliké náwrhy, začala pečowati o muže pro Marii tím spůsobem, aby jen žádného nedostala. Nawrhla jí swého miláčka lorda Dudleye, wědauc, že ho nepojme, jen z toho aumyslu, aby dlauhými těmito námluwami od jiného sňatku ji wzdalowala. Konečně pojala Marie přec dle žádosti národu strýce swého, lorda Darnleye (1565). Hněwem popuzená Alžběta dala lordowy přátely w Londýně do Toweru zawříti a statky jejich skonfiskowati; sesnowala docela powstání proti Marii a podporowala je, tak weliká byla žárliwost její. Když Skotský wyslanec jí oznámil, že Marie w požehnaném stawu se nalezá, seděla po audienci dlauho zamyšlená mezi swými dámami, až posléze bolestně zwolala: „Skotská králowna je matkau! Já jsem neaurodný strom!“ Příčiny, proč Alžběta se nezasnaubila, nejsau známy. Z přísného rozkazu, aby se tělo její po smrti newyšetřowalo, možná uzawírati na příčiny fysické. Sňatek ale Marie s Darnleyem, z něhož pošel Jakob šestý a prwní, slabý a mocný panowník Anglie a Skot, byl půwodem její záhuby.

Neznajíc mrawů a zákonů swé wlasti, odcizena swému národu, měla Marie w pořádek uwáděti rozerwaný staw země. Zpočátku stála uprostřed mezi přátely staré a nowé církwe, brzo ale musilo přijíti na jewo, co srdce chowalo. Skwělým dworem a wnadami jejími byl mnohý odpůrce staré církwe přilákán, Knox ale odešel od ní s přeswědčením, že smýšlení králowny wětšímu počtu obywatelstwa na odporu jest. Strany šly pořád pokojnau kolejí; zjewný spor nastal teprwa po zasnaubení Marie s Darnleyem. Tento lord byl přítel staré církwe, posawádní spráwcowé země, hrabě Mur-

ray (Jakob Stuart, newlastní bratr královny Marie) a jiní, byli přátelé nowé. Moc Marie nebyla ještě tuze zwiklána; početní sebrala tedy wojsko a w jeho čele wytáhla proti bratru a druhým od Alžběty podporowaným nespokojencům, kteří před silnější Marií do hor a do Angličan musili uteci. Darnley byl na králowskau důstojnost powýšen, a wypowězencům chtěla Marie též milosti uděliti, když na začátku roku 1566 Francauzští wyslancowé s napomenutím od Mariina ujce kardinála z Lothringu přišli, aby s buřiči nejpřísněji zacházela a ke spolku přistaupila, jejž Filip II pomocí choti swé a wéwody Alby s Kateřinau z Medici k zahlazení nowého učení we Francauzích uzawřel. Marie swolila. Králownu Anglickau dráždila nyní hrdau řečí; přípravy k obnowení staré církwe se činily, wyhnané pány zahubiti uzawřeno, stawowé byli swoláni a wýbor sestawen z takowých mužů, na něž by králowna počítati mohla — w knize osudní bylo wšak jinak psáno.

Rychle wzniklá wášeň k Darnleyowi rychle zase ochabla; byl krásný, ale newzdělaný, nedůstojného smýšlení, wzdorný a při tom slabý a hnusný. Za půwod Mariiny chladnosti udáwal Darnley králownina miláčka Rizzia, Italce, zpočátku hudebníka, potom tajného písaře a důwěrného rádce králowny; někteří měli jej také za tajemníka Římské stolice. Zdálo se, že on rádce koruny z Mariiny důwěry wypudil. Někteří rádcowé, jako hrabě Morton, měli církewní statky w rukau, a na příštím sněmu hrozilo jim nebezpečí, že je ztratí. Rychle připojili se tedy k nespokojenému Darnleyowi. Dne 9. března 1566 wečer wstaupil Darnley, Ruthven a jiní spiklí do pokoje králowny, kde s hraběnkau z Argyllu a s Rizziem u stolu seděla, a na Mariiny prosby nedbajíce, Rizzia od ní oderwali a na síni zawraždili. Palác byl pod stráž dán a druhý den přišli z Angličan hrabě Murray a jeho přátelé. Králowna smířila se s bratrem, Rizziowým wrahům odpustila a Darnleyowy náklonnosti si opět získala. Jak mile ale stráž od palácu se odstranila, utekla Marie se swým chotěm na pewnost Dunbarskau, a w krátkém čase přitáhši w čele početného wojska do Edimburku, stíhala Rizziowy wrahy, kteří do Angličan utekli. Swého bratra Muraye oddělila od nich. Widěti, že Marie u dwora Francauzského we škole byla.

Drzým wyjádřením, že s Rizziowými wrahy žádného neměl spojení, nepřeswědčil Darnley Marii o swé newinnosti; weřejně jím každý powrhowal, nikdo neprokazowal mu králowské úcty, a on zase nebyl ani slawnému křestu swého syna přítomen. Po Rizziowi nastaupil za miláčka hrabě Bothwell, smělý, ctižádostiwý muž, neskwělých ale darů duchowních; w rozličných okolnostech dokázal auplnau králowně oddanost. Jeho působením byli Morton a druzí na milost přijati a arcibiskupowi Andrewskému uděleno duchowní saudcowstwí, jež od roku 1560 protestanti wykonáwali. Proto byly by nepokoje wypukly; jiné wšak wěci obrátily na sebe zřetel národu. Darnley znepokojen zpráwami, že swoboda jeho w nebezpečí ubíhá, odebral se rychle do Glasgowa, kamž jej nemocného Marie ošetřowati přišla a co dobrá jeho přítelkyně zase s ním do Edimburku se wrátila, kde se mu za městem na zdrawém powětří pro lepší zotawení dům jeden za obydlí wykázal. Dne 10. unora 1567 o dwau hodinách ráno byl wšak dům ten prachem do powětří wyhozen a Darnleyowa mrtwola našla se nedaleko w zahradě. Tři hodiny před tím odešla králowna z domu toho, aby na zámku přítomna byla bálu s maskami. Tři strany udáwají se za půwod zločinu toho, hrabata Bothwell, Morton a Douglas, potom králowna Marie a konečně králowna Alžběta s hrabětem Murayem, aby Marii zničiti mohla, což ale nejméně prawdě podobno. Hlasitě křičelo se o wypátrání a potrestání zločinců, příprawy ale k tomu byly zcela nedbalé; weřejnými náwěštími byli zločincowé udáwáni, pátráno ale po půwodcích oněch náwěští, a ne po wrazích. Darnleyůw otec (hrabě Lennox) žalowal na Bothwella co hanebného wraha, Bothwell ale zůstal na swobodě, w důstojnostech, w přízni králowny Marie; stanowen saud, Lennox bál se ale o swau jistotu, nedostawil se a do Angličan utekl, když Bothwell we průwodu četných žoldnéřů od saudu na swobodu puštěn byl.

Těmito a nápotomními událostmi we Skotech obírala se králowna Alžběta wýhradně; Skotský dějepis jest nyní zároweň dějepisem Anglickým; od r. 1566 až do 1571 neswolala Alžběta ani parlamentu, což arci poprwé se nestalo. Když Wolseyowi a Jindřichowi VIII r. 1519 daně scházeti se nechtěly, nebyl též po sedm let parlament swolán, a po

feodalním despotismu od Tudorů založený despotismus monarchický wybíral si daně přec. Od národu milowaná Alžběta nemusila w ohledu tom činiti wýmínku; aniž měla kdy; dwojnásobně žárliwým okem díwala se na sewer: okem králowny stranu politiky, okem ženy stranu krásy; w obojím chtěla býti wítězem. Tragickau příhodau s Darnleyem wyhrála Alžběta bitwu s Marií. Dříwe než tato smutnohra na Anglickau půdu se přenesla, podotkneme krátce následních událostí.

Od saudu propuštěný Bothwell dal hned na to na sněmu důkaz moci swé u králowny Marie, kterau k tomu přiměl, aby protestantům swobodu u wíře pojistila. Lhářowi se newěří, i kdy prawdu mluwí, padauchowi i kdy dobře činí; mnoho nezískal. Míru jeho zločinů widěl wšak lid swrchowanau, když králownu Marii na cestě k jejímu synowi do Stirlinku w čele několika set žoldnéřů zajal a na pewnost Dunbarskau odwedl. Několik šlechticů bylo hotowých ji oswoboditi; králowna wšak jim prawila, že sice násilně odwedena byla, Bothwell ale že s ní potom wlídně zacházel. Na to powýšila jej za wéwodu Orkneyského a za manžela ho pojala. W tragedii býwají též weselé wýjewy; diwáci ale, Skotowé, zasmušile mlčeli; Francauzský wyslanec nebyl sňatku přítomen, a Bothwell zpupností swau urážel pány, neboť stráž nedala jim ani do králowského palácu wstaupiti; a když se Bothwell mladého prince chtěl zmocniti *), byla občanská wálka rozhodnuta. Heslo Bothwellowých odpůrců byla jistota mladého prince; powstalci naklonili si spráwce Edimburské twrze, a když se ku hlawnímu městu blížili, utekla Marie w mužském oděwu s Bothwellem do Dunbaru, postawila se w čelo walného wojska a w čerwnu 1567 proti odbojníkům k Edimburku wytáhla. Nepřišlo k boji; mrawní síla wojska wše rozhodla. Mariini žoldnéři nechtíce bojowati, rozcházeli se, Bothwell spěchal na Arkadské ostrowy, načež po několika letech w Dánském wězení smyslů zbawen zemřel. Králowna s potupau Edimburské luzy odwedla se na twrz Lochlevenskau, k hrdé paní Douglasowé, někdejší milence Jakoba V, která často twrdila, že s králem tím zákonně byla zasnaubena, a syn její, hrabě Murray, že je prawý dědic trůnu. Nešťastné Marii snad to nyní častěji opakowala.

*) Dle Skotského stanowení byl nedospělý princ samostatně od swého učitele wychowáwán; nezáwisel od wládnaucí strany.

Králowna Alžběta, která posud události ty pokojně pozorowala, chtěla spor mezi králownau a poddanými zprostředkowati a tudy swau moc nad sausední zemí rozšířiti. Nebyla w tom šťastna; její wyslanec Throgmorton byl Marii tajně oddán, a prudcí nepřátelé Marie chtěli ji pro wraždu a cizoložstwí obžalowati a odsauditi. Konečně wyrownala se wěc tak, že králowna se poděkowala a syn její za krále prohlášen a schopný Murray za nejwyššího spráwce wywolen byl. Wéwoda Chatelherault, hlawa mocné Hamiltonowy rodiny, myslil, že on wětší má práwo, říditi zemi. Nepřítel Murrayůw stal se tedy přítelem Marie, která, když w máji 1568 pochlebowáním a sliby osmnáctiletého Dauglasowa bratra si naklonila a z wězení wywázla, w několika dnech w čele početné armády stála. Murray nalezal se w Glasgowě. Mnozí pánowé se wiklali, někteří wyjednáwali, jiní weřejně k Marii přistaupili. W několika dnech přitáhli Murrayowi přátelé s wojskem, s méně sice početným a wšak smělým pod rozumnými wůdci. Na krátký čas usmálo se štěstí na Marii; dne 13. máje byla poražena a s malým komonstwem do Gallowaye, dwacet mil od bojiště, bez oddechu utíkala. Příwětiwá slowa posílala jí Alžběta do Lochlevenu, a Marie na wšelikeré domluwy nedbajíc, důwěřowala se we swau sokyni a dne 16. máje wstaupila na Anglickau půdu.

Osud její byl rozhodnut. Brzo po swém příchodu do Angličan poslala Alžbětě list, žádajíc o ochranu a osobní sejití. W radě králowny Anglické rozhodlo se wětšinau hlasů, že Marie Skotská, přišedší bez jistého průwodu a bez powolení králowny Alžběty do Angličan, co zajatá se musí powažowati. Chladná odpowěd Alžběty, že dříwe s ní sejíti se nemůže, dokud z hrozného zločinu. ze kterého winěna jest, očistěna nebude, musila Marii před oči položiti hrozící jí nebezpečenstwí. Cecil představowal králowně, žeby se Marie Stuartowá po dosažení swobody swé Francauzsku do náručí wrhla a w nešťastném stawu swém snadno zawedena býti mohla ku smělému podnikání, kteréž by od její strany w Angličanech a we Skotech podporowané, Alžbětě nebezpečné býti musilo, a pak kdyby Skoty za čas dlauhé nezletilosti krále ještě jednau stranami

byly rozerwány a sokyně neškodnau se učinila, žeby Anglicko přec wíce bylo pojištěno w tom okamžení, když by mu tajní a zjewní nepřátelé hroziti začali. Alžbětě byly důwody ty příjemné ; we swé žárliwosti neptala se, proč welikomyslnost z nich wylaučena jest. Když konečně Marie se wyjádřila, že před králownau Anglickau ze wšeho obwiňowání se očistí a tak dobrau přítelkyni jako saudkyni uzná, byla Alžběta u swého cíle: dosáhla moci saudního smírce sausedního národu. Hrabě Murray byl do Angličan powolán, aby ze swého jednání proti Marii Stuartowé se osprawedlnil. Chtěje si tento správce Skotský w Alžbětě zachowati podporu swé strany, milerád odebral se we průwodu Maitlanda a učeného Buchanana do Angličan. Marie zwolila si biskupa z Lesly a lorda Herriesa za swé zástupce; s Anglické strany byli odesláni: Tomáš Hovard, wéwoda z Norfolku, dáwno již tajný přítel zajaté králowny, a Ralf Sadler. W Yorku začalo se jednání. Wnady Marie zaňaly Norfolka, že ji za choť pojmauti chtěl. Maitland slíbil mu swau podporu a Murray chtěl se konečně také raději se swau sestrau wyrownati. Alžběta pronikla nepochybně záwoj, pod kterým se tyto wěci wyjednáwaly. Celý sbor powolala do Londýna pod záminkau, aby před jejíma očima wše rychleji ke konci přišlo. Cecil byl nyní ke sboru přiwtělen. O ochraně králowny Anglické ubezpečený Murray winil swau sestru z podílu w zawraždění chotě jejího, a radám Anglickým doručil listy, jež o několik měsíců dříwe Bothwellowu sluhowi prý se odňaly. Hrabě Lennox dotwrzowal žalobu, žádaje o pomstu za krew syna swého. Podotčené listy nebyly hajitelům Marie doručeny, a hajitelé ti nechtěli Anglické rady uznati za saudní smírce, jež w Yorku byli uznali. Neosprawedlněná Marie poslala se na pewnost Tutbury w Staffordsku pod dohled hraběte Shrewsburyho, odkud zpráwami, že Alžběta a Murray záhubné sesnowali plány proti samostatnosti Skotské země, swé příwržence we Skotech podněcowala. A než Murray do wlasti se nawrátil, wypukáwala již občanská wálka ; wéwoda Chatelherault přišel z Francauz s penězi, Murray dal ho zatknauti, a hrabata Argyll a Huntly musili ustaupiti před mocným zemèspráwcem. W Angličanech ne-

byli Mariini přátelé šťastnější. Zamilowaný wéwoda z Norfolku hledal přátel u šlechty, a Alžběta wědauc o jeho plánu, poslala ho do Toweru (1569). Wéwodowi přátelé w sewerním Anglicku, hrabata Westmoreland a Northumberland byli wšak tuze mocní a k tomu od Španielského krále Filipa II podporowáni, než aby se prwní nehodau byli dali odstrašiti. Filipůw wůdce w Nizozemsku, wéwoda Alba, slíbil jim poslati wojsko a zásoby. Schopnější ale politika Alžběty wše na zmar uwedla. Buřickým pánům odeslán rozkaz, aby se do Londýna dostawili. Šli w čele swých zástupů, owšem ne zcela ještě auplných, as 6000 mužů počítajících, a wydali prowolání, že chtějí starau církew zase obnowiti, zlé rádce od královny wzdáliti a wéwodowi z Norfolku swobodu a u královny milost wyjednati. Nikdo wšak nepřicházel množiti jejich bojowníky, sám wéwoda Norfolk z Toweru, pokud mohl, podporowal královnu; Northumberland dal se na autěk do Skotska, Westmorelant do Flanderska. Jednání wéwody z Norfolku líbilo se královně tak tuze, že ho z Toweru propustila. Nepřátelé Angličan, w jejichž čele Italci Rodolfi, biskup Rosský, býwalý Mariin wyslanec w Angličanech, lord Herries a jiní se nalezali, přemluwili nešťastného wéwodu, že k jejich spolku přistaupil (1571) a wéwoda Alba zase jim 10.000 mužů z Nizozemska poslati slíbil. Spiknutí to ušlo bedliwému oku Anglické wlády, až konečně sluha wéwody z Norfolku wak s penězi i psaní místo Herriesowi do Skotska ministrowi Cecilowi donesl. Prwní swé spiknutí wymlauwal wéwoda z Norfolku, že on w Angličanech wíc má důchodů než celý král Skotský; druhým spiknutím dal na jewo, žeby mu přec bylo milejší býti chudším králem, owšem po boku Marie, než bohatším poddaným. Byl za to odprawen (1572).

Zdálo se, jakoby jinozemští a domácí nepřátelé wězení Marie Stuartowé za záminku brali, aby w Angličanech nepokoje zbuzowali. Protož jednala Alžběta již dříwe s Murrayem, regentem Skotským, o wýminky, pod kterými sestru mu wydá. Hamilton zawraždil wšak Murraye (1570), a jednání se přetrhlo. Marie zůstala we wazbě w Angličanech, Skoty uwrženy w domácí wálky. Nejwětší byla

to wýhoda pro Anglicko, že s té strany žádné mu nehrozilo nebezpečí při těch bauřích, kterými pro náboženské mínění mnohé krajiny Ewropské tenkrát byly rozrýwány. Alžběta byla we spojení s protestanty we Francauzích a w Nizozemích, proti kterým Filip Španielský a Francauzská regentka, Kateřina z Medici, k auplnému jich zahlazení spolek uzawřeli. We Francauzích stíhaným protestantům (Hugenotům) poslala již r. 1562 šest tisíc mužů, kteří Havre de Grace obsadili ; morem ale a wojskem Francauzským pozůstalá třetina byla nucena se wrátiti a přinesla s sebau mor, jímž r. 1563 w Londýně 20.000 lidí zhynulo. Bulla, kterau Alžběta od papeže Pia V r. 1569 do klatby dána a její poddaní poslušnosti sprostěni byli, přilepila se w noci na mnohých místech i w Londýně. Síla její zanikla krwawau Pařížskau swatbau, na které w noci 24. srpna 1572 w Paříži a po Francauzích slawené, as 30.000 Hugenotů zawražděno bylo. Domácí bauře, před a po této swatbě (Bartolomějské noci) nastalé, poskýtaly i s té strany Alžbětě bezpečnosti. Swými penězi podporowala protestanty we Francauzích i w Nizozemích, kde Španielští katowé je zahlazowali. Nad tím rozhorlil se Filip, někdejší žadatel Alžbětiny ruky, a k tomu ještě od wězené Marie Stuartowé o ochranu jsa prošen, wyprawil několik set mužů do Irska, do kteréž země zásady nowého učení newnikly. Wéwoda Ormond potřel ale spojené Španiely, Italce a Iry (1580). A již dříwe bojowali Angličané se Španiely. Francis Drake, jenž prwní brambory do Ewropy přinesl, syn loďníkůw a slawný swětoplawce, učinil r. 1572 autok na Španielská obchodní místa w Americe, dobyl města Nombre de Dios a Vera-Kruzu, oplaul celý swět, a když se wrátil, stolowala s ním Alžběta na lodi a w něm Anglické námorstwo na rytířstwí pasowala.

Aby Filipowi důrazněji mohla odporowati, myslila Alžběta spojiti se s Francauzskem; při té příležitosti ucházel se wéwoda z Anjou o 25 let starší královnu proti žádosti Anglicka, by královna ruky swé katolickému princowi nepodáwala ; mladý Filip Sidney wymlauwal Alžbětě sňatek ten, swatební smlauwa byla hotowa (1581) — wše nepochybně proto, aby se jen času nabylo, neboť wéwoda

musil zas odejíti a krá'ownu z podlých wášní winil. Na wzdor jinozemským sokům a domácím nepřátelům, kteří pod záminkau, oswoboditi Marii Stuartowau, wše překotiti chtě'i, panowal w zemi přec aup'ný pokoj. Zde se ukázaly wladarské schopnosti królowny; od Tudorů založený despotismus bylo nyní sotwa pozorowati; wše dálo se ku prospěchu země; Alžběta byla prawá Angličanka; jinozemskému knížeti ruky swé podati nechtíc, poda'a ji swému národu. Finance měla w nejwětším pořádku; platila dluhy předchůdců, aniž nowých daní ukládala; hlawní její zásada byla, že peníze lépe jsau uloženy w kapsách poddaných, nežli w její pokladnici. Tím způsobila, že rozkazy její platnost měly parlamentních zákonů. Ona skwěla se jako žiwotodární slunce nad wlastí; wšak i s'unce má skwrny swé.

W dějepisu byla by A'žběta wýše stála, kdyby Marie Stuartowá nebyla jejím wězněm bywala. Rozličné osnowa'y se auklady o žiwot królowny, wše se wyzradilo, někteří ze spiklých byli odprawení (1584) a Marie wždy co aučastnice jmenowána. Náboženská nenáwist dosáhla wysokého stupně; kato'ičtí Angličané, w Douayi a Remeši od Jesuitů wychowaní, dáwali po několik let piklům oněm podnětu, a žiwotoměr Marie Stuartowé klesal tím wždy o několik stupňů. Naproti tomu zřídil se toho roku spolek, jehož audowé se zawázali, stíhati nepřátely królowny Anglické, a parlament potwrdiw ho, doložil ještě, že při powstání, ku prospěchu pretendenta aneb od něho zbuzeném, królowna 24 plnomocníky má zwoliti, aby zločince wyšetřowali a saudili. Patrně čelilo to proti Marii Stuartowé. Státní tajemník Walsingham přišel brzo na stopu nowého spiknutí, do kterého wzteklý blauzniwec Savage, jenž w Nizozemích we Španielském wojště slaužil, Ballard z Remeše, Babington a jiní zapleteni byli (1586). Marii Stuartowé sdělili o tom wšem zpráwu, že jinozemci do Angličan wpadnau, w Anglicku zbauření wypukne a ona že oswobozena bude atd. W udělené písemní odpowědi schwálila to Marie Stuartowá, a smrt Alžběty že je při tom newyhnutelná okolnost. Spiknutí dozráwalo pod dohledem státního tajemníka Walsinghama, kterýž mezi spiklými swé wyzwědače měl. Čtrnáct bylo jich odsauzeno a odprawenó, sedm se jich přiznalo.

Marie Stuartowá byla přiwedena na zámek Fotheringay w Northamptonsku. Dne 11. listopadu 1586 wstaupili králowští plnomocníci do její komnaty se psaním od králowny Alžběty, aby se wýslechu podrobila. Marie odporowala, že se jí samostatné panující osobě a králowně tomu nelze podrobiti, že nezná zákonů Anglických a wšeliké rady že je zbawena. Na žalobu odpowěděla welmi odhodlaně, že o spiknutí ničehož newí a psaní že podstrčena jsau. Několik dní na to pronesli plnomocníci we Westminsteru rozsudek smrti, parlament ho potwrdil a w přípisu králownu žádal, aby rychle we skutek byl uweden. Alžběta wáhala. Nowé propukáwaly auklady o její žiwot, a auklad o Mariin žiwot uskutečnil se 8. unora 1587 w sále na zámku Fortheringayi, kde kat shromážděným lordům a saudcům hlawu okázal wnadné někdy panownice Francauz a Skot, choti Darnleye; kde děkan Peterborauzský zwolal: „Tak musejí zajíti wšickni nepřátelé králowny Alžběty!“ a hrabě z Kentu „Amen“ k tomu doložil.

Alžběta cítila, že sestaupiti musí se stupně weliké králowny, přiloží-li pečet swau na poprawiště; ona si oškliwila kwapnost parlamentu o rychlé uskutečnění rozsudku, ona wáhala, ona tajného písaře swého Dawisona wězením a pokutau trestala, že dle jejího poručení rozsudek kancléři tak rychle pečetí opatřiti dal, a hoře a zármutku byla plna po zpráwě, že již půda Anglická ssála krew Marie Stuartowé; ona byla na ministry newolná, že jí o ničem zpráwu nedali, jí králowně, před kterau se státní rada a parlament třásli a národ klekal. Tím přetwařowáním chtěla ochrániti wznešenost swé mysli, a zůstala na hladině, na které jistota její osoby a wášně jejího wěku plauly. Prawda, jedna musila z nich klesnauti w tehdejších politických a mezinárodních poměrech, w onom užasném boji náboženských myšlének, w oněch rozjitřených wášních, pod kterými jako pod mlhami diwý wřesk a třesk duněl, z kterých jen fata morgana Alžbětu powýšenau ukazují, z kterých na wýsluní wyplynul jenom jediný duch Bakona a Shakspeara, Alžbětiných saučasníků.

Po odprawě poslala králowna Alžběta omluwy ku králi Skotskému, Jakobu VI, synowi Marie Stuartowé. Již

roku 1586 uzawřela s ním smlauwu, že oba we swých zemích společně hájiti budau protestantskau wíru proti jiným mocnostem. O zmírnění osudu swé matky neučinil Jakob žádné zmínky, a ačkoliw se potom o zachránění jejího žiwota ucházel, nebylo to přec důrazné, oprawdiwé. Nejhlawnější důwod, zachowati přátelstwí a swazek s králem tím, byl, žeby Jakob připojením se k Filipowi II snadno swé právo k Anglickému trůnu zmařiti mohl, a když na to Alžběta swého tajemníka Davisona přísně trestala, uspokojil a přeswědčil se Jakob docela, že Alžběta winna není smrtí jeho matky. Tak snadno newyrownalo se to s Filipem II. Odprawu Marie Stuartowé powažowaw on za uražení králowské důstojnosti, jakož i katolické wíry, powstal we swém hněwu, který již dříwe několikerými autoky se strany Anglické drážděn byl. Alžběta předwídajíc wýbuch bauře s mocnými Španiely, dala r. 1585 poznowu Španielské osady w Americe pleniti, swého miláčka hraběte z Leicestru (Dudleye) poslala w čele 4000 mužů do Nizozemska ku pomoci protestantům, poddaným Filipa II, a Drake zničil 1586 w Kadizu celé transportní loďstwo. Nyní odhodlal se Filip přepadnauti od papeže darowané mu Anglicko a nehrubý ostrow ten připojiti k ohromné říši swé. Doba k tomu byla welmi příhodná: Francauzsko nemohlo se pro wnitřní nepokoje postawiti tomu na odpor, w Němcích panowal Filipůw příbuzný, Rudolf II, s Turky byl práwě pokoj uzawřen, wojsko w neustálých wojnách w Nizozemsku wycwičeno, a krom domácími swáry rozrytého Skotska neměla Alžběta žádných spojenců a w samém Anglicku podporowal Filip neustálé pikle. I wyprawil weliké loďstwo, „nepřemožitelná armáda“ zwané; 30.000 wojáků a lodníků, weliký inkwisitor, 180 duchowníků a saudcowé kacířů odplauli na 130 welikých wálečných korábech 29. máje z přístawu Lisabonského, a z Flanderska měla jiná armáda do Angličan se připrawiti. We strachu a úžasu, který se Anglicka při tom náwalu nepřátel zmocnil, zdála se jediná Alžběta býti neohrožena. Město Londýn ozbrojilo na swůj náklad 33 lodí, králowna 34, na kterých sotwa 15.000 wojáků a lodníků se počítalo. Wůdcowé byli Drake, Hawkins a Forbisher pod wrchní sprawau

admirála Howarda. Králowna přijela na koni do táboru we Tilbury a wojákům mysli dodáwala. „Já sama,“ prawila k nim, „budu waším jenerálem a saudcem, který waši udatnost w boji odmění. Již waše weselá mysl zasluhuje odměny, a na mé králowské slowo, štědře máte ji míti. Chowejte se jen dle rozkazů, ukažte stalnost w boji, a jistě slawně nad těmito nepřátely mého boha, mé říše a mých poddaných zwítězíme.“

Sotwa byla nepřemožitelná armáda předhoří Finisterské oplaula, an ji bauře zachwátila, tak že několik korábů neschopností lodníků u welikém nebezpečí se nacházelo; na jiné koráby učinili na to Angličané rychlý autok, zajali je a zničili. Drake dobyl dwau lodí, na kterých se pokladnice nalezala. Rozptýlené loďstwo Španielské shromáždilo se sice u Graveling mezi Kalety a Dunkirchem. Admirál Drake poslal tam mezi ně osm menších lodí žhářů, jimiž takowý zmatek nastal, že od Angličanů as dwanáct korábů se zajalo a druhé o swé zachowání pečowati musily. Plauly sewerně kolem Anglicka, kde nowé bauře je rozkotáwaly a ničily. Málo přišlo jich w bídném stawu zpět. Loďstwo to stálo 120 milionů dukátů napřed a Španielskau moc w zadu. Slunce nad Španielskau říší nezacházející začalo nyní zacházeti. Filip II těšil se těmito slowy: „Já poslal armádu do boje s Angličany a ne se žiwly.“ Angličan začal nyní s těmi žiwly boj a zwítězil, a slunce jeho wystupowalo wýš a wýše nad obzor národní welikosti a blaha. Šťastným ukončením wojny té zwětšila se welmi náklonnost Angličanů k Alžbětě, námorstwo nabýwalo přewahy a králowna byla ozdobena jmenem: obnowitelkyně Anglického námorstwa a králowna sewerních moří. Wšelikerá podnikání proti Španielům byla wíce méně šťastna. Don Antonio hlásil se o práwo ke trůnu Portugalskému. Drake přišel mu ku pomoci a Španielé byli u Koruňy poraženi (1589). Jindřicha IV, krále Francauzského, podporowala Alžběta proti nepřátelům jeho z nenáwisti ke Španielům. Pod admirálem Howardem proslawil se hrabě Essek u Kadizu; město bylo dobyto a drancowáno (1596). Essek dobyl si již proti nepřemožitelné armádě welikké sláwy.

Hrabě Leicester, králownin miláček, zemřel r. 1588;

jeho místo zaňal mladý, krásný, wtipný, ctižádostiwý, udatný awšak newěhlasný hrabě Essex. Alžběta co ženská byla slabá; musila míti pochlebníky, kteří její nekrásu za krásu, její stáří za mladost prohlašowali. Se swými financemi byla wždycky napřed, se swým wěkem wždycky pozadu. Essex a lord Burleigh (Bako) měli jednau w její přítomnosti spor o zwolení náměstka Irského. Prudký Essex obrátil se powrżliwě zády ke králowně; rozhorlená Alžběta dala mu políček, Essex udeřil rukau na kord: to že prý by ani od jejího otce nebyl trpěl. Králowna to ztrpěla. Brzo na to zemřel lord Burleigh, weliký sok Essexe, a Filip II, weliký sok Alžběty. W Irsku zuřilo zbauření (1598).

Ačkoliw Angličané již skoro čtyry sta let Irsko we swé moci měli, přec je docela zanedbáwali. Dlauho trwalé wojny s Francauzi obracely owšem na sebe zřetel Anglických panowníků, tak že jen pomocí malého wojska Irowé při koruně Anglické se udržowali. Že ale ani toto wojsko náležitě placeno nebylo, dopauštělo se laupeží a jiných prostopášností, tak že Angličané za nepřátely byli powažowáni, jejich zákony a mrawy pomítány. Z Angličan přicházeli haufowé rozličných dobrodruhů; ti s obywateli krutě nakládali, laupili, drancowali a zdiwočeli jako Irowé. Tak se stalo, že ještě ke konci šestnáctého století zelený Erin pauští, obywatelé diwochům podobni byli. Irowé zawraždili swé spolubratry w městě Athenry, proto že Anglické způsoby a zřízení přijímali. Duchody Irské obnášely ročně 6000 liber sterlinků, a šetrná Alžběta přiložila k tomu s mrzutostí ještě 20.000, aby jeden neb dwa tisíce wojáků tam ležeti mohlo. Již r. 1560 začaly se zpaury od krále Španielského a jiných mocností podporowané. Někteří náměstkowé chtěli si Iry mírností nakloniti, Alžběta založila w Dublině uniwersitu, když ale náměstek Perret r. 1585 Ulsterským obywatelům zbraň proti wpádům Skotů do ruky dal, obrátili ji Irowé proti swým Anglickým pánům. Hugh O'Neale, od Alžběty za hraběte z Tyrone powýšený a od Filipa podporowaný, nazýwal se oswoboditelem wlasti. Anglické wojsko nemohlo ho stíhati do bažin a lesů, kdež jeho autočiště býwalo.

W těchto okolnostech wyprawila Alžběta se 20.000 mužů swého miláčka, udatného Essexe, do Irska. Jeho wšak

udalnost potřebowala wůdce; na místě na sewer do Ulsteru táhnul na jih do Munsteru; obywatelé se mu podrobowali a po jeho odchodu opět zbraně se chápali; nepokořil buřiče, toliko s nimi wyjednáwal a příměří uzawřel. Tyrone zrušil příměří a skoro celé Irsko zaplawil. Náklad na podrobení powstalého Irska byl zmařen. Šetrnau Alžbětu pojal hněw, docela když Essex nešetrné listy jí posílal a sám bez dowolení do Angličan se wrátil. Na rozkaz Alžběty byl we swém domě wězen, a z wězení swého poslal welitelce swé ubezpečení, že nemůže býti weselé mysli, dokud neuzří zase ty oči, které takowau září na něho swítíwaly; do toho blahého okamžení žeby jako druhý Nabuchodonozor se zwířaty na poli bydlil a rosau nebeskau se nawlažowati dáwal, až by zase milostiwau autrpnost měla s tím, jenž tak tuze trpí. Idyllická tato romantika nechybila se cíle swého. Králowna přislíbila mu opět swau milost, přeswědčí-li se po nějakém čase o jeho upřímnosti. Prudký Essex neměl ale kdy čekat. Dowolení wýhradního jeho obchodu se sladkými wíny šlo ke konci; tenkrát měly ještě Angličtí panowníci wýhradní práwo, udíleti osobám práwa wýhradního obchodu. Essex žádal obnowení toho. Králowna odepřela mu to, prawíc, že nezkrocenému zwířeti krmě se ubrati musí. Essex začal býti newolným. Šel a hojně častowal lidi wšelikého druhu, nejwíce wojáky, jichž ke swým zámyslům chtěl použiti. Anglická církew podržela některé obřady katolické, jež horliwější protestanti we Skotech, Puritáni čili Presbyteriáni zwaní, docela wymezili. Essex připojil se k Puritanům Londýnským, lál na spráwu církewní, líčil poklésky wyšších osob a posmíwal se i králowně, že prý stará paní ta srdce tak má hrbaté jako tělo swé. Její dwořané nazýwali ji krasopaní nebo andělem. Alžběta zwěděwši to, propustila Essexe ze swé milosti a zlosti jeho nepřátel ho zůstawila.

Nepowážliwý Essex spojil se s některými přátely; chtělť králowský palác obsaditi a králownu donutiti, aby radu swau propustila, parlament swolala a chyby we spráwě zemské zlepšila. We průwodu as 200 mužů wyšel Essex na ulici prowolati powstání, kojiw se tau nadějí, že měšťanstwo se k němu připojí. Zůstal ale samoten a jen se spoluspiklým hrabětem Southamptonem sešel se w Toweru. Že mu za čas

králowské milosti Alžběta prsten dala s doložením, že kdykoli w nebezpečí jí ho odešle, její ochrana ho nemine, jest wymyšlená bájka. Essex byl w 34 roce wěku swého odprawen, tak jako otec a děd jeho před 36 rokem swého stáří zemřeli. Kdyby však wšichni dwořané nanejwýš ho nebyli nenáwiděli, snad by ho Alžběta ještě na milost byla přijala. Od mládí nemrawný, nesmyslný, prostopášný, až zpozdile marný, byl napotom zpupný, spoléhaje na přízeň swé Alžběty, kterau neustále urážel nechutnau marností, dětinskau dráždiwostí, nerozumnými žalobami, neposlušenstwím a wzdorem. Že jakožto místokrál Irský s Tyronem se spiknul a na trůn Anglický (zdali sám nebo s Alžbětau, není známo) wstaupiti chtěl, wyšlo teprwa z procesu druhé zrády na jewo. Ještě w Toweru měl powahu wšech powýšenců bez zásluh: byl malomyslný, bez hlawy. Powržliwé jsau jeho prosební listy ku králowně. Awšak ani zde nebylo jednání jeho důsledné: pokorně za odpuštění prose, hned zase wzdorowal a urážel, hanebně w prachu se plazil, zas hrozil a zrádu snowal ještě w žaláři; dopisowal si totiž s katolíky a Puritány, prawě, že se jejich práw ujme, aby mu jen osobní jeho nepřátely ode dwora zahnati pomohli. Ještě nyní zdráhala se Alžběta podepsati rozsudek smrti, což teprwa učinila widauc, že každý proti němu jest. Nicméně smrt Essexowa zadala Alžbětě přec krutau ránu: upadla w těžkomyslnost, nemocna nechtěla léků požíwati, wládní wěci odbýwala netečně, deset dní a nocí seděla na poduškách při modlitbě arcibiskupa Kanterburského, až konečně hoře a wysoké stáří dne 3 dubna 1603 konec učinilo jejímu žiwotu. Prwní příčina její smrti, pobauření Irska, byla toho samého roku šťastně odstraněna.

Alžběta neproslawila se dobýwáním jiných zemí; ona položila však základ k dobýwání swěta nejdříwe obchodem a osadami, potom i zbraní. Od času Vaska de Gama wedli Portugalci obchod s jižními plodinami, hlawně z Wýchodní Indie, od nichž je ostatní národowé Ewropejští kupowali. Při swrhowání jha Španielského hleděli Hollanďané zbawiti se i jha obchodního a sami přiwáželi plodiny z Wýchodní Indie. Brzo za nimi šli kupci Londýnští. Ješto ale wýprawa lodí do tak dalekých končin pro jednotliwce tuze byla nákladná a odwážliwá, složilo několik Londýnských obchodníků 72.000

liber sterlinků, a Alžběta udělila jim 31 prosince 1600 na 15 let práwa wýhradního obchodu mezi předhořím Dobré Naděje a Magelanskau úžinau. Společnost ta nazwala se wýchodo-indickau obchodní společností. Drake, Humphrey, Gilbert a Raleigh objewowali nowé krajiny w Sewerní Americe; přes tři tisíce čtwerečních mil weliký kus země byl ke cti panenské Alžběty Virginií nazwán. Jako hnízda usazowalo se to na wšelikých pobřežích Ameriky, Afriky a Asie, z kterých plemena a wýkoty dále po krajinách se rozlézaly. Již Drake wyznamenal čáru kolem swěta, Anglický to rowník, začátek budaucí rownowáhy Ewropejských mocností. Ivan Hrozný udělil Angličanům obchodní listiny, že po Rusku až do Persie obchod wedli. S Turky začal se obchod okolo 1583 a rozmnožil zeměpisní známost Tureckého sultana, kterýž do té doby myslil, že Anglicko Francauzská je krajina. Jindřich VIII najímal Hamburské a Lubecké koráby pro swé loďstwo; Alžběta sama je stawěla a ku stawení podnět dáwala; její loďstwo obnášelo 42 korábů se 150 děly, z kterýchžto praotcowských děl nyní každé přes sto má potomků. Za Alžběty byly to wšak malé jenom začátky. Největší sláwa její spočíwá w zemské spráwě w nesnadných, obtížných okolnostech. Prawda, wšelico dalo by se napsati o jejích slabostech, o dráždiwosti a marnosti, o zamilowanosti we swau wlastní osobu, o pýše, o malicherném despotismu, který se až na kroj wztahowal, neboť ona předpisowala a obmezowala modu, ač sama ani dost málo se podle toho neřídila a snad w tom jediném šetrnosti neznala; každý den nosila jiný oděw a po její smrti našlo se jich 3000. Při stole milowala hlučnau hudbu, dwanáct trub a píšťaly a bubny. Wšewědawost nebyla také poslední její slabost. Pod jmenem Hayward wydal kdosi knihu, která se králowně nelíbila. „Myslím, že je zráda w ní," dí ona k Bakonowi. — „Zráda ne, ale mnoho krádeže," wece Bakon. — „W čem?" — „W tom, že spisowatel mnoho myšlének z Tacita za swé wydal." Bakonowým žertem wywáznul ubohý spisowatel. Nicméně byla mocná, důrazná panownice wzácného státního hospodářstwí, mnoho welikého wykonala malými prostředky; čarodějný prautek její byl, že swau kapsu do kapsy poddaných uložila, kde se to zmáhalo a rostlo a prostřední staw

weliké wáhy a moci nabýwal. Důkazem její šetrnosti může býti i to, že hned po zničení nepřemožitelné armády Howardowi rozkaz poslala, aby se lodi odstrojily, by se něco uspořilo. Ona zlepšila minci, naplnila zbrojnice, podporowala řemesla, neboť posud byly Angličany wšelikým zbožím ze sausedních zemí opatřowány, až domácími nepokoji a pronásledowáním mnoho řemeslníků a jiných umělců z Francauz a Nizozemska do Angličan se přistěhowalo. Owšem musí se podotknauti, že weliká Alžběta též weliké státníky we swé radě měla, jako jsau byli Bako, otec a syn, Cecil, Walsingham a jiní; ti wšak jsau opět důkazem jejího rozumu a důwtipu, že takowé zwoliti a we swé radě zachowati uměla.

Jako Alžběta co králowna od nástupců není přewýšena, tak skwělo se i za jejího panowání několik učených a genialních mužů, z nichž někteří posud sobě rowných neměli. Ona sama byla učená. Z etikety ku přísné králowně již nahoře praweno, že několik jazyků uměla, a jednau zhotowa mluwila s Polským wyslancem po latinsku; když se ku swým dwořanům wrátila, wece: „Hrom mě zab, Mylordowé (Alžběta musila býwati we škole swého otce), dnes jsem musila wyšňořiti swau starau latinu, která tak dlauho rezawěla.“ Do Angličiny přeložila některé Sofoklowy tragedie, dwě Demosthenowy řeči, Boethia, Senekowa wzteklého Herkula, ano prý i Horace. Psala čistě, obratně, a též prwní chtěla býti spisowatelkau. Žiwot welikého Bakona (barona z Verulamu) náleží z polowice do panowání Alžběty, z polowice do panowání dwau jejích nástupců. Obrowský tento duch obsáhnul skoro celý obor tehdejších wědomostí, skolastické učení z kořen wywraceti pomáhal, a pozorowání přírody uznal za jedinau cestu k wyhledání prawdy w positiwních wědomostech. Byl wznešený we spisech, malicherný we swém jednání, lakomý a wysokomyslný. Jakožto mimořádný rádce králowny Alžběty hlasowal proti hraběti Essexowi, swému dobrodinci, jakožto newalný matematik psal proti Kopernikowě saustawě. Z básníků skwějí se Filip Sidney, Spencer a přede wšemi William Shakspeare (čti Šekspír). Bako stawěl nowý chrám wědám, Shakspeare wystawěl ho básnictwí, jehož základy w nedohledných hlubokostech lidského srdce spočíwají, jehož báně w nebeském lazuru se

wznášejí, w jehož útrobách rozmanité prowádějí se hry lidských a duchowých poměrů, w krwawé hrůze i w lahodné weselosti. Bakonowa zásada: „pozorowání přírody wede ku prawdě“ wtělila se w Shakspearowých spisech.

ČÁST VII.

Dějiny za panující w Angličanech rodiny Stuartské (od 1603—1714).

§. 6. Jakob I. Prachowé spiknutí. Poměry králowské a parlamentní moci. Seslabowání moci králowské. Wýwin dworské a národní strany. Buckingham. Dobrodružné námluwy. Wojna se Španiely.

Skotský král Jakob VI, syn Marie Stuartowé a poslední prawnuk Margarety, nejstarší dcery Jindřicha VII, wstaupil nyní jakožto Jakob I na Anglický trůn. Umírající Alžběta jmenowala ho též swým nástupcem; ona wládla jako muž, Jakob jako žena. Skot Buchanan ho wychowal; záhy mnohému se naučil a jako Jindřich VIII chtěl též bohoslowcem býti, ne aby utiskowal, nýbrž aby mířil; byltě dobromyslný; záhy wšak wywinula se též w jeho powaze nestálost a slabost, wrtochy o neobmezenosti wladaře. Z této jeho myšlénky, že wladař auplně neobmezen jest, plynuly wšecky nedůslednosti w jeho jednání, protože onu myšlénku důrazně prowésti neuměl. Již we Skotech, kde Puritani přewahu měli, bylo jeho mínění, že se monarchie a republikanská církew Puritanů k sobě mají jako Bůh a ďábel; a přec sám horliwě zastáwal zásady církwe té, a při tom katolickau stranu zas nadějí kojil, že to na Anglickém trůně jinák wypadati bude. Tím obě strany w míru udržel. Na Anglickém trůně wida wšak, že Anglická neboli biskupská církew nejlépe pro jeho monarchické zásady se hodí, hádal se s Puritány a několik katolických kněží docela ze země wypowěděl, katolické poddané hájil wšak wýrokem, že mají lidé jen pro činy, ne ale pro mínění

býti trestáni. Tím ale strany té docela nesmířil, neboť mělo to za následek tak zwané prachowé spiknutí, nejhroznější snad w celém dějepisu člowěčenstwa.

Robert Catesby, šlechtic, Tomáš Percy z rodiny Northumberlandů, Tomáš Winter a Fawkes, dříwe prý oficír we Spanielské službě, napotom we službě pana Percy'ho, byli hlawní členowé spiknutí toho; w čele stáli Jesuité, jmenowitě provincial jejich: Jindřich Garnet. Aučel jejich byl, panskau a obecní sněmownu i s králem do powětří wyhoditi. Skoro půldruhého roku zachowali členowé ďábelský plán ten wěrně při sobě. As dwa měsíce před sejitím se sněmowen najali we jmenu Percy'ho dům wedle parlamentu, prolomili zeď, přišli ale do sklepa, kde se uhlí nalezalo. Z této nesnáze pomohla jim zpráwa, že uhlí prodáno a sklep pronajat bude. Do najatého sklepu připrawili spiklí 36 sudů prachu, w Hollandě kaupeného, a uhlím a dříwím jej přikryli. Jelikož se wědělo, že z králowské rodiny jen král, králowna a nejstarší princ, Jindřich, začetí sněmu přítomni budau, měl Percy druhého nepřítomného syna Karla odwésti neb zawražditi a Sir Digby princeznu Alžbětu, w hrabstwí Warwickém se nalezající, za králownu prowolati. Den 5. listopadu 1605 se blížil. Někteří spiklí pronesli autrpnost, že mezi sněmowními členy také někteří katolíci se nacházejí, a ti žeby též zahynauti musili. Wrtochy ty byly dle powěstných hrozných zásad jesuitských brzo wywráceny. Sir Percy měl ale w parlamentě tom důwěrného přítele a společníka, lorda Mounteagla; chtěl aspoň toho ochrániti. Deset dní před tím obdržel lord psaní w tato slowa: „Mylorde, nechoďte do parlamentu; Bůh a lidé sjednotili se potrestati bezbožnost našeho wěku; dbejte na tu radu; jděte raději na wenek, kde konce s jistotau čekati můžete. Ač to wypadá, jakoby se nikdo nehýbal, přec Wám dím, že parlament hroznau dostane ránu, aniž uwidíte, kdo ji zasadil. Dobrá má rada bude wám užitečna. Nebezpečenstwí pomine tak brzo, jak toto psaní shoří!“ Ačkoliw lord Mounteagle tajemstwí plný dopis za pauhý žert měl, přec podal ho státnímu tajemníkowi, jenž ho w státní radě králi předložil. Ze wšech tušil jediný král nejdříwe pohádkowý smysl dopisu, že snad prachem parlamentu nějaké nebezpečenstwí hrozí. Uložilo se tedy wrchnímu komoří, hraběti Suffolkowi, aby

sklepy pod parlamentem wyšetřil. Auřadowání to bylo schwálně až do 5. listopadu odloženo. O půlnoci wstaupil saudní smírce s náležitau obranau pod záminkau krádeže do sklepa, kde Fawkes prach urownáwal, dautnawku a jiné hořawé wěci při sobě měl a z fanatismu sám také se obětowati chtěl. Byl zatknut. Neohroženě prawil ještě k saudcům, žeby byl rád, kdyby sebe i je do powětří byl wyhodil. Směle a drze chowal se i před státní radau, jíž spoluwinníky swé wyzraditi nechtěl. Jsa ale do Toweru poslán, kde se mu nástroje k mučení ukázaly, pozbyl mysli a wšecko wyzradil. Catesby a Percy utekli z Londýna do Warwicka, kde Sir Digby již we zbrani stál, aby princeznu Alžbětu odwedl a za králownu prohlásil. Okolní lid sáhnul ale ke zbrani, Catesby a Percy padli w boji, a Winter, Jesuita Garnet a druzí spiklí byli odprraweni. Zbuzená w lidu nenáwist proti katolíkům neznala žádných mezí; wšickni měli býti zahlazeni. Sprawedliwý ale král chowal se při tom mírně; dle prawdy prohlásil druhé katolíky za newinné, později wšak nařídil, aby každý katolík, jenž duchowenského auřadu chce dosáhnauti, přísahu wěrnosti složil, a od r. 1610 musil to každý učiniti a papežowa wrchnictwí se odříci, kdo swětského úřadu chtěl dojíti.

Mírumilowně chowal se král i w politických poměrech k jiným zemím. Hned na počátku jeho wlády přišel wyslanec Francauzského krále Jindřicha IV, baron Rosney, nápotomní wéwoda Sully, aby spolek mezi Francauzi, Angličany, Hollandem a Šwédy proti mocnému Rakausko-Španielskému státu uzawřel. Jakob nepřistaupil. Za něho panowal 22 roků pokoj w zemi i s jinými národy, wyjímaje spiknutí hned po králowě nastaupení na trůn, do něhož slawný mořeplawce Raleigh zapleten byl a několik let u wězení býti musil. Wojny se Skotskem přestaly, seděltě obau zemí zákonní král na trůně; Jakob chtěl také obě auplně w jednu říši spojiti, žárliwost ale Skotů a Angličanů k tomu nepřipustila. On prwní nazwal se králem Weliké Britanie, t. j. králem Anglicka a Skotska. Wšady mírnost na jewo dáwaje, byl jenom s parlamentem w neustálém sporu. Pěknými řečmi pořád mu dokazowal neobmezenau swoji moc; chtěl panowati jako Tudorowé, parlament ale wěděl, že již Tudorů nestáwá; hleděl tedy

zrušiti wybírání dobrowolných příspěwků, pomocí kterých král samostaten byl a od parlamentu w ohledu tom nezáwisel. Z jeho předchůdců mohla nejsnáze Alžběta dobrowolné příspěwky wybírati, proto že je ku prospěchu země wynakládala a její šetrnost dobře powědoma byla. Jakob měl ale mnoho Skotů na swé straně a jeho miláčkowé také něco stáli. Tím se událo, že poměr mezi ním a parlamentem jiné podoby nabýwal.

Jeden z jeho oblíbenců byl Robert Carre, Skot; dwacetiletý jinoch ten podáwaje králi při turnaji štít, spadnul s koně a nohu zlámal. Z lítosti zbudila se w králi k němu náklonnost; pasowal ho na rytířstwí, pak ho okrášlil řádem modré pentle a za tajného radu a konečně za hraběte ze Somersetu ho zwolil. Hraběnka z Essexu chtěla se rozwésti s chotěm swým, synem za Alžběty sťatého Essexe, aby Somerseta pojmauti mohla. Overbury, zahaněč hrozné Somersetowy newědomosti, wywracel mu sňatek s ničemnau hraběnkau wšemožnými důwody. Hraběnka a Somerset pomohli mu za to do Toweru, kdež ho otráwili (1613). Weliká byla skwostnost na swatbě zasnaubených, weliké i podezření z příčiny otráwení Overbury'ho. Zločinem obtížený Somerset nebyl již tak weselé mysli a král ne tak jako dříwe jemu nakloněn. Když lékárnickému učeníkowi cosi o jedu proklauzlo, poručil Jakob wrchnímu saudci Cokowi wěc tu nestranně wyšetřiti; komendant Toweru a jiní menší zločincowé byli odpraweni, Somerset a choť jeho na nějaký čas jen uwězeni a zas na milost přijati, až konečně pro jiné prowinění Coke Somerseta zatknauti dal (1613), kterýž arci tuze lál na saudcowu smělost, že se opowažuje zatykati lorda u přítomnosti krále. Jakob ale prawil k němu s úsměchem: „Jdi jen, jdi, nebo kdyby Coke pro mě samého poslal, musil bych jíti." Za odešlým zwolal ještě: „Jdi, čert tě wem, já tě již nespatřím, a také nikoho na milost nepřijmu, koho zákonowé odsaudí." A přijal zas oba a s peněžitým darem ode dwora propustil, an nowým oblíbencem, 23letým Villiersem, opatřen byl. Na Somersetowu žádost poručil jednau král wyplatiti mu 5000 liber sterlinků; pokladník složil peníze w několika hromadách we swé komnatě, kudy král, host jeho, jíti musil. „Pro koho tolik peněz?" ptal se král.

— „Pro Somerseta.“ — „To je mnoho pro jednoho, dejte mu jen 2000.“ W málo letech stal se druhý jeho miláček Villiers hrabětem, markýzem a wéwodau z Bukinghamu, rytířem modré pentle, wrchním saudcem w Eyru, komendantem pěti přístawů, wrchním dozorcem we Windsoru, wrchním admirálem Anglickým, jeho matka hraběnkau z Bukinghamu, jeho bratr místohrabětem z Purbeku, a mnoho nuzných jeho příbuzných dostalo wysoké a wýnosné auřady. Bukingham byl podoben Somersetowi: Mužowé bez wědomosti, bez wyšších náhledů a prosti wšeliké důstojnosti lidské nalezali se kolem trůnu we wážnosti; učený Walter Raleigh w Toweru we wazbě, kde wšeobecný dějepis a jiné wěci spisowal. Upěl tam již 12 let. Čtenářowé ať se nemýlí, že se slowem „učený“ již wšechny lidské dokonalosti jsau spojeny. Sir Walter byl skrz a skrz zkažený člowěk. Jakožto setník w gardě přísahal již Alžbětě wěčnau lásku a w tom okamžení swáděl dámu její a přípravy činil, s ní se zasnaubiti. Wšechno jeho bohatstwí bylo nepráwě wydobyto; morský tento rek byl wlastně jenom morský laupežník, dřel ubohé Indiany, při každé příležitosti drancowal Španiely. Wýprawa jeho do jižní Ameriky měla za aučel, aby Španielské osady mohl wydrancowati, a přec wydal spis, že zlaté našel krajiny. Ješto ale nijakého zlata s sebau nepřinesl, nikdo mu newěřil. Nepřátel sobě dobýwati uměl lépe než Alžbětin Essex. Za Alžběty byl chráněn; Jakob ale odňal mu u dwora auřad, a mstiwý Raleigh sesnowal spiknutí, jehož aučel znám není. Byl zawřen w Toweru, kam se před lety s radostí hnal, aby hlawu swého nepřítele Essexe sťatau spatřil, a k smrti odsauzen; Jakob ale propustil ho po dwanácti letech, nejnewinnějším čase jeho žiwota, a znowa nechal ho do jižní Ameriky plauti, kde znowa Španiely drancowal. Po jeho náwratu wzal to ale Jakob přísněji, a za dwakrátní zrušení národního práwa dal ho r. 1618 odprawiti.

Jelikož Jakob činný nebyl, klepali činowé odjinud na pokojnau jeho komnatu. Nahoře zmíněná jeho dcera Alžběta byla za Falckého hraběte Fridricha prowdána. We střední Ewropě byl spor mezi katolíky a protestanty mnohem rozsáhlejší, prudší a trwalejší nežli w Angličanech. Protestanti uzawírali jednoty (unie), katolíci swazky swaté (liga sankta).

Hlawa posledního swazku swatého byl Maximilian Baworský, hlawa protestantských knížat Falcký hrabě Fridrich, Maximilianůw strýc, jejžto si stawowé čeští za krále wywolili. On, slaboch, byl od protestantských knížat opuštěn a od Maximiliana u Prahy na Bílé Hoře poražen (1620). Parlament posílal mezi tím králi přípisy, aby swého zetě a protestantského náboženstwí se ujal. Jakob wyjednáwal, awšak nadarmo. Co ku prospěchu zetě swého konal, a toho bylo málo, stalo se na hlas parlamentu a národu; co proti němu jednal, a toho bylo mnoho, stalo se na slowo Španielského wyslance, Gondemara, neboť chtěl syna swého se Španielskau infantkau zasnaubiti, a dle monarchických jeho zásad musila choť ta z králowského rodu býti. Lichotiwý a pochlebný Gondemar, líče králowu nestrannost a maudrost, zaňal Jakoba tak, že zeť jeho klesnauti musil.

Wojnu nenáwidící Jakob byl tím horliwější we sporu se swým parlamentem, hlawně co se powolowání peněz týkalo. Owšem wynalézala wláda wšelikeré prostředky, aby trůn od parlamentu zcela záwiseti nemusil. Schopný Jakobůw ministr hrabě Salisbury, wymyslil již za prwních let Jakobowa panowání nowý šlechtický titul: baronet, což méně bylo než baron a wíce než rytíř; za 2000 liber strl. stal se z člowěka baronet, za 10.000 baron, za 15.000 Vikomte, za 20.000 hrabě.

Když roku 1614 od parlamentu znowa peněz žádáno, obírala se sněmowna toliko zemskými stížnostmi; byla propuštěna a dobrowolní daň násilně po zemi se wybírala. Nesešlo se ale wíc než 50.000 liber. I seděl jednau král mezi biskupy Neilem a Andrewsem u tabule, tázal se jich, nemůže-li u poddaných peněz bráti beze wšech parlamentních ceremonií? Neile odpowěděl: „Bůh uchowej, aby to Waše Milost učiniti nemohla; jeť Waše Milost dechem našeho nosu.“ Andrews odpowěděl, že prý parlamentním wěcem nerozumí. Když ale král naň doléhal, wece: „Inu, já myslím, že Waše Milost tuze snadno peníze mého spolubratra Neile wzíti může, onť se jimi sám nabízí.“ Když Alžběta Hollandu proti Španielům peněžité udílela podpory, obdržela za 800.000 liber sterlinků tři pewnosti w zástawu; Jakob wydal je za třetinu sumy té. Přímé a nepřímé důchody nestačily marnotratnosti

dworu a Jakob býwal někdy w nesnázi. Na ulici w Londýně byl pro 50 liber, které sedlář jeden u něho měl, od saudních sluhů zatknut; jeho strážníci chtěli sluhy zahnati, on ale zapowěděl to a zaplatiw, prawil: „Kdo zákony dáwá, musí je také zachowáwati.“ Mnohdy obsahowala jeho slowa maudré politické zásady, jeho wšak jednání wždy s nimi se nesrownáwalo; jeho dwořané nazwali ho Salomonem, Francauzský wéwoda Sully nejmaudřejším bláznem w Ewropě. Alžbětina šetrnost udržowala králowský despotismus, Jakobowo hýření ho rozkotáwalo, neboť se musil k parlamentu utíkati a za každé powolení peněz od některé králowské wýsady upustiti. Boj mezi nimi byl pořád prudší. Mnohé od Tudorů zničené swobody byly teď od parlamentu zase obnoweny. Sněmowna obecní začala se již míchati do zahraničních záležitostí, čemuž král a králi parlament odporowal, za to wšak propuštěn byl. Nowý ale parlament wyšetřowal základ králowské moci. Feodalní despotismus byl zrušen, nyní sáhalo se na despotismus králowský, a brána k austawě neboli konstitucí začala se otwírati; před branau nalezal se ještě hluboký příkop, který se krwí a mrtwolami dříwe naplniti musil, nežli dále pokročíno. Za Jakobowy slabosti trpěl ale teprwa jeho syn Karel I.

Podotčené wyšetřowání základu králowské moci a míchání se obecní sněmowny do zahraničních záležitostí událo se nejhlawněji roku 1621. Parlament toho roku jest i proto památný, že se w něm dwě strany wywinowati začaly, dworská a národní, kteréž později Torowé (laupežníci) a Whigowé (parukáři?) nazwány byly. Král sám dal oněm parlamentním členům, kteří jeho králowskau moc obmezowati chtěli, jmeno Puritanů, jichž pro náboženské oprawy auhlawním byl nepřítelem. Parlament powolil králi dosti patrnau sumu, wyšetřowal ale hned rozličné weřejné stížnosti. Weliký Bako, kanclíř, baron z Verulamu a vikomte ze St. Albansu, s králowým miláčkem Villiersem spolčený, byl obžalowán, že se jakožto saudce porušowati dáwal. Přiznal se; byl odsauzen ku pokutě 40.000 liber strl., zbawen wšech auřadů, do parlamentu a do saudnice nesměl již nikdy wstaupiti, a králi na wůli necháno, dokud by jej w Toweru chtěl wězniti. Aby trestu hodnějšího Villierse ochránil, obětowal král Ba-

kona; za krátký čas udělil mu sice swobody, pokutu mu odpustil a roční plat wykázal, od kterého, ač dosti bídně, kleslý tento státník až do r. 1626 žiw jsa, slávu swau rozličnými spisy upewňowal. Wyšetřowání to považowaw Jakob za sahání na králowské wýsady, byl s jednáním obecní sněmowny nespokojen; dwa členy její dal zatknauti. Nicméně sněmowna představila králi nebezpečný staw Angličan a Ewropy, nesnázi protestantské a zmáhání se katolické církwe, a při té příležitosti prosíc, aby Falckému Fridrichowi ku pomoci přispěl a syna swého s protestantskau princeznau zasnaubil, míchala se do zahraničních záležitostí a na králowské wýsady sahala. Jakob zapowěděl, podáwati mu toto předstawení, a na podané přec odpowěděl a hrozil, že sněmowně odejme všech swobod a práw, kterých jenom z králowské milosti požíwá. Sněmowna wyhotowila hned protestací a twrdila, že swobody, práwa a moc parlamentu starým, newywratným jsau dědictwím Anglického národu. Daw si na to král přinesti parlamentní protokol, wytrhnul sám z něho list, na kterém ona protestací byla napsána, a parlament docela wyzdwihnul. Země rozdělila se we dwě strany: na straně králowské bylo Anglické duchowenstwo a katolíci, na druhé parlament a protestantské obywatelstwo, kteréž na wzdor Jakobowě zápowědi, aby se o státních wěcech nemluwilo, tím horliwěji o okresu moci králowské rokowalo. Nebezpečné bylo to auskalí pro králowu lásku u národu a pro jeho wážnost w jinozemstwu. W jedné weselohře, w Bruselu prowozowané, přináší kurír zpráwu, že Falcko Rakausům zase bude odňato, protože Fridrich weliké pomoci dostáwá a sice: z Dánska sto tisíc slanečků, z Holland též tolik puten másla, od Jakoba sto tisíc wyslanců. Jakob byl též malowán s pošwau bez meče, nebo s mečem, jejž přemnoho lidí wytáhnauti nemůže.

Co w Jakobowě meči nespočíwalo, nalezalo se nepochybně w jeho politickém wyjednáwání? Princ Walesský, Jindřich, protestant a snad i Puritán a bojowník, jehož se Jakob wíce bál, nežli jej milowal, zemřel r. 1612. Karel wstaupil na bratrowo místo, a podlé otcowa oblíbeného plánu měl pojmauti králowskau choť, sestru Španielského krále Filipa IV, s nímž se Jakob po sňatku tom spojiti a císaři

Falcko wyrwati zamýšlel, ačkoliw již nyní dobrowolnau daň k tomu wybíral. Schopný a rozšafný ministr, hrabě Bristol, byl k tomu cíli a konci do Madridu a jednatel do Říma o dispensací odeslán; pro nesložení přísahy wěrnosti žalářowaní katolíci pustili se na swobodu a katolickému lordu Vauxowi zcela dowoleno, 2000 Angličanů proti Hollandu wésti (1622). Za dispensací požadowané swobody pro katolickau církew w Angličanech se powolily a wěc měla brzo w skutek přijíti.

Buckingham neměl u prince Karla mnoho náklonnosti, pozdwihnul kdysi proti němu ruky swé. Aby jeho přízně zase dosáhnul a na cestách tím lépe mysl jeho k sobě upautal, wzdechnul mu románowau myšlénku, by o ruku Španielské infantky sám se do Madridu ucházeti šel, tauto neočekáwaností potěšení jí způsobil a wšemu wyjednáwání rychleji konec učinil. Lstí wydobyli přiwolení na králi, kterýž Buckinghama nyní za wéwodu powýšil (1623). Oba dobrodruhowé táhli přes Francauzy, zastawili se w Paříži, kdež Karel dceru Jindřicha IV spatřil, a u dwora Španielského byli wšemožnau skwostností přijati. Wůbec myslilo se we Španielích, že Karel ke katolickému náboženstwí přistaupí. We swatební smlauwě powolilo se toliko, že děti z manželstwí toho až do desátého roku od matky wychowáwány a o katolické náboženstwí w Angličanech pečowáno bude. Wše nabylo wšak brzo jiného twaru, nepochybně proto, že rozkwětající růže na Séně wíc Karlowu mysl zaňala, nežli kwětina grandezza etiketního sadu Španielského. Z nesnadných okolností těch pomohl jemnému a skromnému Karlowi sewerní jeho Sančo Pansa. Hrdě, zpupně počínal si Buckingham na Španielském dwoře; piklemi a pletichami wšelikého druhu popudil proti sobě Španielské grandy, prwního ministra Olivareza urazil osobně a do jeho choti se zamilowal. Došel swého cíle; jednání se přetrhlo pod záminkau, že Španielsko nikdy na to nemyslilo, aby Falcko zase Fridrichowi bylo wráceno, princ a Buckingham rychle odešli, králi a parlamentu sdělili falešnau o wšem zpráwu, tak že na místě swazku se Španiely wojna se jim musí wypowěděti, a Jakob ji wypowěděl (1624). Parlament přiwolil k wojně, nepowolil ale peněz, ačkoli král sně-

mowně wýsady udělil, by sama peníze wybírala a nad jich wynakládáním bděla; ano potwrdil i to, že swoboda wšech občanů pod wládau zákonů se nalezá. Parlament usilowal jen o přísné we skutek uwádění zákonů proti katolíkům. Národ Anglický jewil radost nade wším.

Jakob pozorowal konečně, že jeho sedmileté jednání se Španielským dworem jen zrádau a pikleini Buckinghama bylo zmařeno. Nowý Španielský wyslanec otewřel mu také oči nad jeho odwislostí od ničemného miláčka a prince Walesského: Buckingham padnul w nemilost, a slabý Jakob přece nic důležitého bez jich wůle nepodnikal. Důstojného hraběte Bristola powolal z Madridu nazpět, chtěje s ním porady bráti; oni wšak nedali mu přístupu ku králi, žalowali naň a we wazbě ho drželi. Plně Jakob zákony proti katolíkům, wyjednáwal přec s katolickým dworem Francauzským o ruku dcery Jindřicha IV pro swého syna; Angličtí katolíci stěžowali si naň we Francauzích; Buchingham spojil se s Puritany, biskupskau důstojnost chtěl w Angličanech zničiti a církewní statky prodati, aby jen jeho nenáwist ke Španielům wojnau ukojena byla. Posléze wytáhlo pres 18.000 mužů do Hollandska proti Španielům a Rakausům. Když wojsko do Kalet a na to k Zelandu připlaulo, nebylo nikde žádného powolení, že na zem wystaupiti může, a morem zahynulo ho přes polowic. Špatnými prostředky špatného Buckinghama byla wojna bídně ukončena. W labyrintském zmatku tom zemřel Jakob r. 1625, prý pomocí Buckinghama, na jehož místo král prwního miláčka swého Somerseta powolati chtěl.

Již za swého žiwota byl Jakob poctěn nápisem: Rex erat Elisabet, nunc est regina Jacobus (Král byla Elisabet, teď jest králowna Jakobus). Dobré jeho wlastnosti byly samé chyby: Štědrota jeho byla skoro marnotratnost, mírumilowné chowání malomyslnost, jeho maudrost skoro lest, jeho přátelstwí lehkomyslnost a dětinská příwětiwost, jeho utwrzowání králowské moci bylo utiskowání a rušení národních swobod, jeho wlídnost nedobyla si obecné lásky; on nepojal poměrů domácích a zahraničním nerozuměl. Jediný skwělý punkt w Jakobowě žiwotě jest, že orbu do Irska uwedl. Jako Alžběta, zapowěděl zwětšowati Londýn,

a že z nedostatku peněz skwostný dwůr wésti nemohl, nechtěl, aby šlechta w jeho přítomnosti se wypínala; poslal ji tedy na wenek: „Wy páni, wy jste w Londýně jako lodi na moři, ani jich widět není; na wesnicích jste ale jako lodi na řece, kde weliké jsau.“ Jiný obraz poskytowal národ sám; sporem parlamentu s králowskau mocí wzniklo w národě weliké hnutí politických náhledů, wíc austně než písemně, ješto tisk dosud pod dozorem prelátů se nalezal. Welicí mužowé z Alžbětiných časů působili hlawně za Jakobowa panowání: Shakspeare umřel 1617, Bako 1626. Jako Alžběta byl i Jakob učený, awšak jenom prostřední spisowatel. Duchownímu žiwotu rownal se i hmotný: Wýchodo-Indický obchod začal teprwa nyní zkwítati, teprwa nyní začaly se Anglické osady w Americe zakládati a w nich zmáhati se duch swobody, jaký w Anglicku, wýsadami několika tříd obywatelstwa opřihrádkowaném, tak rychle wywinauti se nemohl.

Za Jakobowých časů tázali se mnozí, čím se to stalo, že weliká Britanie menší jest, než byla Britanie.

§. 2. *Karel prwní. Spor mezi národem a králowskau mocí. Obžalowání Buckinghama. Petition of rights. Lodní poplatek. Uwedení biskupské církwe a liturgie we Skotsku. Občanské nepokoje. Dlauhý parlament. Jitření národu. Irský auklad. Wylaučení biskupů z panské sněmowny. Wypuknutí občanské wálky. Bitwa u Marston-Mooru. Oliver Kromwell. Wyzdwižení biskupské církwe. Independenti. Bitwa u Naseby. Odchod krále k nepřátelské armádě. Spor mezi parlamentem a wítěznau mocí wojenskau. Revellersowé. Wtrhnutí Skotů do Angličan. Bitwa u Prestonu. Pridowo poklizení parlamentu. Odprawení krále Karla I.*

Karel pojal za choť Jindřichu, dceru Francauzského krále Jindřicha IV; we swatební smlauwě bylo stanoweno, že děti z manželstwí toho až do 13tého roku od matky budau wychowáwány. Wládu Karlowu možná powažowati za pokračowání wlády Jakobowy; osoba na trůně se změnila, ostatek šlo swým chodem, a sice chodem a praudem pořád prudším, baučliwějším, až konečně wšecko we propastném wíru se zmítalo. Od mládí byl Karel od swého

otce wyučowán, považowati korunní wýsady co swatau zástawu, z které něco zadati ani w králowě moci nespočíwá. Naproti tomu w národě zbuzený duch swobody dychtil králowské wýsady co možná obmeziti. Dle swého wychowání nemohl Karel porozuměti národním žádostem, a národ zase prawosti králowských wýsad porozuměti nechtěl. Wzniknul úžasný spor.

Z příčiny nešťastného Fridricha Falckého mělo se we wojně se Španiely pokračowati; na místě sedmi, powolil wšak parlament jenom jeden million zlatých stříbra se žádostí, aby stížnosti byly odstraněny; nenáwiděný Buckingham neušel při tom haně parlamentu. Nemoha Karel sněmownu k rozumu přiwesti, propustil ji (1621), a ku starému utekl se prostředku, totiž k wybírání dobrowolné daně pomocí listů na rozličné osoby, w kterých se jim suma k odwedení ustanowila. Za sehnané peníze wyprawilo se loďstwo a na něm 10.000 mužů pod Wimbletonem, kteří ke Kadizu odplauli, a na místě autoku na město wínem na břehu se opili, mor přišel mezi opilce, a posměch a potupa Španielů je wyprowázela a kletba Angličanů wítala. Slawnějším podniknutím uzawřel dwůr tuto skwrnu smýti; protož byl r. 1626 nowý parlament swolán, aby peníze powolil; on wšak přinesl s sebau ještě méně rozumu nežli předešlý. Hádka šla o to, že se peníze powolí, až stížnosti odstraněny budau. We sněmowně měli již také Puritani nějakau wáhu. Proti dworu neměli zášti pauze proto, že dříwe s nimi spojený Buckingham zase je opustil, nýbrž i pro Karlůw sňatek s katolickau princeznau pro podporowání katolíků a pro poslání několika lodí proti Francauzským protestantům w městě Rochellu, což wůbec welikau newoli w Anglickém národě za následek mělo. W obecní i panské sněmowně byl wéwoda Buckingham obžalowán. Hrabě Bristol, nemoha Buckinghama z králowy přízně wypuditi, připojil se docela k národní straně, proti králowě zápowědi usadil se w panské sněmowně a Buckinghama obžalowal ze zrády, že wšecku moc na se uchwátil, že auřady prodáwal, králowské důchody špatně sprawowal, předešlého krále aukladem rychleji se swěta sprowodil, že je swůdce králůw, rušitel swobod země a weřejný její nepřítel.

Po ochranci pečeti wzkázal Karel sněmowně obecní,

že o jeho ministra Buckinghama žádné péče míti nemusí a za kancléře university Kambridgské dal ho zwoliti, a sněmownu ubezpečiti, že jestli žádané sumy nepowolí, na místě parlamentu tajná rada jako w jiných zemích se zřídí. A když konečně dwa členowé parlamentu do wězení byli posláni, křičela sněmowna proti tomu, že se na její práwa sáhá, že tím swoboda w poradách se ruší, ješto by nikdo swé mínění wolně pronesti nemohl, kdyby se žaláře musil strachowati. Již chtěla sněmowna obranu wydati, an Karel oba členy zase propustil a raději žádaných peněz se odřeknul a parlamentu rozejíti se poručil, než aby swého miláčka Buckinghama byl obětowal.

Jeho aumysl byl ale wládnauti bez parlamentu, bez něho daně ukládati, we wojně se Španiely pokračowati a ku pomoci přispěti ujci swému, králi Dánskému, který w Němcích porážku utrpěl. Za peníze powolila se katolíkům swoboda náboženstwí, dobrowolné i nucené daně wyzdwihowaly se násilně; kdo přispíwati nechtěl, byl před státní radu powolán a uwězen; mnohý woják měšťanům do domu, a mnohý měšťan do wojska dán. Kazatelé hlásali o králowě neobmezenosti, a arcibiskup Abbot byl na swůj statek wypowězen, že jedno takowé kázání schwáliti nechtěl.

Každý snášel trpěliwě swůj osud; jenom pět osob uzawřelo, pokusiti se o wyšetření toho, zdali král podle zákonů práwo má lidi wěziti, kteří žádného zákonu nepřestaupili. Mezi těmito, wlastenci nazwanými osobami, nalezal se i Hampden, muž welikého jmění. Na otázku, proč ku králowským potřebám nepřispíwá, odpowěděl, žeby to jako jiní učinil, kdyby se nebál kletby weliké karty, která by se ročně dwakrát přestupníkům její čísti měla. Ačkoli šest rozličných parlamentních listin uwedeno bylo, jimiž osobní swoboda se pojišťowala, byli wlastenci přec do wězení posláni.

Při tomto králowě sporu s parlamentem, s poddanými a se Španiely podiwili se wšickni tomu, že i Francauzsku wojna se wypowěděla (1627). Buckingham, chtěje pojmauti dceru Jindřicha IV, odebral se do Paříže, kdež zámezné jeho žádosti až ku králowně Ludwíka XIII, krásné Anně Rakauské, se powznesly. Oko Francauzského centaura, Richeliea, wypátralo stopu jeho, a Ludwík zapowěděl mu písemně, aby

se již do Paříže newracel, neboť zamilowaný wéwoda chtěl se tam jakožto Anglický wyslanec ubytowati. Za toto uražení swé ničemnosti wypowěděl Francauzům wojnu; pewnosti Rochellu, autočišti Hugenotů, plaul sám ku pomoci, na ostrow Rhé učinil autok, Francauzské wojsko jej ale přepadlo a třetinu jeho armády rozsekalo. Nenáwist proti Buckinghamowi a nedostatek peněz dosáhly nejwyššího stupně. Král swolal nowý parlament, a Buckingham wyjádřil se k národním zástupcům, že jsau zde, aby peníze powolili, jinak že král použiti musí jiných, od Boha jemu udělených prostředků. Odpowěd sněmowny bylo smělé lání na poslední libowolné jednání wlády, na dobrowolné a nucené daně, na poplatky bez přiwolení parlamentu stanowené, na swéwolné wězení poddaných, na wbytowání wojáků atd. „My jsme od národu posláni," prawili zástupcowé, „abychom mu ulehčení zaopatřili, a my to učiníme bez bázně; co hájíme, je staré, je to swoboda starého Anglicka; my jednáme podle našich praotců. Po slowech přišly činy, zhotowila se nowá listina stranu žádostí o práwo (petition of right), založená na welikau kartu a na zákony Eduarda III, a w ní žádáno o zrušení wšech příspěwků, poplatků a dobrowolných daní, od parlamentu nepotwrzených. Karel odporowal, spoléhaje na sněmownu lordů; sněmowna obecní stála wšak na swém, Buckinghama chtěla obžalowati, a král potwrdil žádost.

Tyto Karlowy nesnáze byly rozmnoženy ještě jinau nehodau. Chtěje Buckingham hanobu Rochellskau zahladiti, odebral se do Portsmouthu, aby nowé loďstwo a wojsko wyprawil. S největší rychlostí bylo wše zřízeno, nad čímž král weliké potěšení jewil, neboť byl Rochellským ku pomoci přijíti slíbil. Buckingham chtěl již odplauti, an tu uprostřed swých dwořanů, gardy a wojáků od swého podoficíra Feltona 26. srpna 1628 dýkau zawražděn byl. Pro Karla byla to bolestná rána; on poručil wraha mučiti, odpowědělo se wšak, že to proti zákonům jest, a od mnohých obdiwowaný Felton byl jednoduše odprawen.

Sněmowna obecní powolila králi Jindřichowi IV poplatek neboli clo z tun a zboží. Jindřich VIII, ačkoli clo pořád wybíral, žádal o potwrzení toho teprwa w šestém roce swého panowání, a Karel wybíral clo též, ačkoli mu je sněmowna

jen na rok potwrdila. Na udržowání námorské moci k ochraně země ustanowený tento poplatek powažowal Karel za korunní wýsadu, a w obmezowání králowských wýsad přehorliwá sněmowna nechtěla tomu připustiti. Nowá nastala bauře. Celníci byli před sněmownu woláni, aby odpowídali, z čí moci zabawowali zboží kupců těch, kteří clo odwáděti se zpěčowali; pro wydaná w tom ohledu nařízení musili odpowídati i auředníci pokladnice, a Londýnský saudce, podporowatel celníků, byl do Toweru poslán (1629). Zpráwa o dobytí Rochellu od Francauzů lila olej do ohně; politické i náboženské záležitosti rozžehaly plamen. Když konečně 2. března celní tato záležitost měla býti wyšetřowána, powstal president sněmowny, Finch, a prawil, že na králowo poručení sněmowna propuštěna jest. Úžas pojal sněmownu; celé shromáždění se pobauřilo, president Finch byl násilím na swém místě držen, až se krátké zhotowilo představení, w kterém se na jewo dalo, že celní poplatek nezákonní jest; jeho wyběrači i odwáděči byli za zločince a při tom i katolíci a Arminowci, nowě wzniklá sekta, za nepřátely státu prohlášeni. Naproti tomu bylo několik parlamentních členů uwězeno, brzo ale zas na swobodu puštěno, tři we wazbě zadrženi a ku pokutě odsauzeni, a s radostí snášeli swůj trest, když jim obywatelstwo za jejich statnost pochwalu a díky wzdáwalo. Aby od parlamentu nezáwisel, uzawřel Karel se Španiely a Francauzy pokoj, a hraběte Strafforda (Wentwortha) a Lauda, arcibiskupa Kanterburského, zwolil za swé ministry. Strafford, býwalý obhájce národních swobod a nyní hajitel králowské moci, stal se předmětem nenáwisti, a Laud, kterýž horliwě usilowal nejen o zachowání Anglické církwe, nýbrž také o uwádění nowých obřadů, jimiž náklonnost k církwi katolické se jewila, nebyl wíce náwiděn, neboť Puritani jak w politickém tak náboženském ohledu auplnau samostatnost žádali. Pomocí těchto mužů chtěl Karel bez parlamentu wládnauti, jak se o tom we swém manifestu wyjádřil, a w skutku nebyl také parlament po jedenácte let swolán. Nahoře podotčené clo bylo nyní králowskau mocí wybíráno a každý wězen, kdo se proti němu jakožto nezákonnímu prohlásil. Hampden hájil se před saudem dwanácte dní, musil ale konečně swau část 31 $^1/_2$ šilinků i procesní autraty zaprawiti. Každý rok

a každého roku po celý čas přiházely se wýjewy toho způsobu. Konečně začali Puritani ztráceti naději we swůj prospěch na Anglické půdě, a r. 1639 do Ameriky, do Nowého Anglicka, uzawřeli se odstěhowati; mezi nimi byli nejhorliwější zastawatelé národní strany, jako Hampden, Pym, Hazlerigge, Oliver Kromwell a jiní. Několik lodí bylo již na Temži pohotowě, aby s nimi do nowého swěta odplauly, an od státní rady rozkaz přišel, aby nikdo beze zwláštního powolení ze země neodcházel. Karel se strachowal, aby zpurný duch těchto mužů Anglicko-americkau osadu, s Anglickem beztoho již nespokojenau, ještě wíce nepobauřil. Nešťastný král netušil, že oni w krátkém čase jako sopka samým Anglickem, samým jeho trůnem a žiwotem hrozně zatřesau. Oni sami nic nepředwídali, i jakž mohl tedy Karel wypátrati toto hieroglyfické pokynutí osudu?

Reptání proti wládě, chwálení těch, kteří libowolnému jednání jejímu odporowali, bylo na jewě. Politické i náboženské poměry powažowali Puritani za despotické. Staw ten nebyl Karlowi w jeho záměrech na překážce. Na radu swého ministra Lauda hleděl Anglické církwi podrobiti i Skotsko, kterážto země, jak známo, hlawním byla sídlem Presbyterianů čili Puritanů. Již r. 1633, když se w Edimburku korunowati dal, uznal Skotský parlament krále za swau hlawu. W Edimburku zřídil biskupstwí, několik prelátů powolal do státní rady aneb w čelo saudu je postawil, biskupy ustanowil na místě církewních představených (presbyterů) a Anglickau liturgii neboli zřízení služeb božích od Skotských biskupů sestawené poslal jim teprwa r. 1637. Biskup Edimburský zachowal se podlé králowa nařízení a služby boží konal w komži. „Papista! Ancikrist! kamenujte ho!“ křičel lid se wšech stran, a lawice a biblí na něho házel. To bylo heslem diwoké zpaury, která se po celém Skotsku rozšířila; se wšech stran přicházely stížnosti proti nowým církewním obřadům. Šlechta, po wšechny wěky s králem w boji, připojila se k lidu, spolek wíry (covenant) se obnowil (1638), opisy článků onoho spolku byly ode wšech, od některých i wlastní krwí, podpisowány na pergameně z owčích koží, a listy ty nazwali Puritani konstellací na znaku nebeského skopce. Karel, který wšecko rychle začínaje, ku prowedení dosti síly ne-

míwal, upauštěl, biskupy chtěl ale přec udržeti. Wyjednáwání nemělo žádného výsledku. Od krále stanowené církewní shromáždění z Puritanů záležící prohlásilo se konečně, že hodnost biskupská a wšechna ostatní nařízení, proti zemské církwi čelící, wyzdwižena jsau. Zbraní musila se tedy wěc rozhodnauti. Příwrženci spolku byli hned ozbrojeni, a Richelieu, wšemocné rámě Ludwíka XIII, poslal peníze i zbraň. Několik Skotských šlechticů, jenž pod Gustavem Adolfem w Němcích bojowali, wstaupili do řadů, Leslie a hrabě Montrose (Graham) w čelo wojska. Karel myslil, že si Skotsko snadně podrobí; Strafford poslal mu z Irska několik pluků jízdy; ze žoldnéřů wšak záležící armáda jeho neměla k boji mnoho chuti, a Skotowé nalezali tolik náklonnosti u nespokojených Angličanů, že Karel, jak rychle ke zbrani sáhnul, tak rychle zase ji složil. Nepřišlo k boji, nýbrž k wyjednáwání (1639). Skotský nejwyšší církewní auřad a parlament měly pokoj zjednati, a církewní i státní záležitosti byly we smyslu Puritanů rozhodnuty. Karel poručiw, aby oboje shromáždění opět se rozešlo, sáhnul r. 1640 zase ke zbrani, kterau nedůwěřiwí Skotowé také nebyli odložili. Ku pochodu tomu žádných peněz nemaje, musil si Karel u dwořanů, biskupů a kupců wypůjčowati, a wýchodo-indické společnosti wzal wšechen pepř a na trhu lewněji dal ho prodáwati. Jeho ministr Strafford poskytnul mu sám 20.000 lib. str. a k wojně proti Skotům radil, awšak též, aby Anglický parlament znowu swolán byl. Karel učinil oboje. Druhý wálečný pochod wypadnul ale ještě hůře než prwní. Skotowé překročili hranice, zwítězili nad králowským haufem a twrz Newkastle obsadili; král nemohl spoléhnauti na swé wojsko, a swazek Puritanů Skotských a Anglických hrozil Karlowi nemalým nebezpečenstwím. Uzawřeno příměří, a Karlowi uloženo žiwiti Skotské wojsko na Anglické půdě, dokud wše w pořádek uwedeno nebude. Wyjednáwání dálo se w Londýně, kde se Puritani obau zemí sešli.

Za čas podotčeného wálečného pochodu proti Skotům měl shromážděný parlament powoliti potřebné k tomu peníze, které se ani pepřem aniž jinými daněmi sehnati nemohly. Místo peněz podáwala sněmowna stížnosti. Konečně byla by snad přece něco powolila, an Strafford k ní poselstwí odeslal

s wyjádřením, že král žádá buď šest mill. zlatých stř. aneb nic. Odporní strana puritanská odložila to na druhý den, a mezi tím podal státní tajemník Vane králi zprávu, že sněmowna taxy za nezákonní a wojnu proti Skotům za nesprawedliwau prohlásiti zamýšlí. Byla wyzdwižena. Na to ukončila se wojna se Skoty nahoře udaným způsobem, a král, wrátiw se do Londýna, byl nucen swolati nowý parlament, známý pode jmenem „parlament dlauhý", neboť trwal třinácte let, a wětším dílem z Puritanů záležel.

Prwní autok dlauhého parlamentu byl na ministra hraběte Strafforda, muže sice welmi schopného, wzdorné ale a hrdé powahy. Sněmowna obecní obžalowala ho u panské ze zrády, že proti zákonům králowskau moc rozšiřowal a jakožto náměstek Irský wšelikerého wydírání se dopustil. Panská sněmowna wáhala jej odsauditi, a král se wyjádřil, že ministra sice propustí, za zrádce ale že jej uznati nemůže a nikdy proti swědomí swému jednati nebude. Nicméně 40.000 obywatelů Londýnských podepsalo prosbu, aby Strafford byl potrestán, a šest tisíc lidí ozbrojených oblehlo parlament a králowský palác. Rozsudek byl od obau sněmowen potwrzen a králi podán, kterýž ho nepodepsal; zwolil ale čtyry komissary, aby to učinili; Strafford byl sťat (1641); a hlawa králowa byla od té doby jen hlawau Karlowau. Hned na to byl Laud, arcibiskup Kanterburský, odsauzen a wězen, a několik jiných králowských rádců uteklo z Angličan. Wšickni králowští úředníci, kteří dříwe daně a cla násilně wybírali, wšickni saudcowé, kteří proti Hampdenowi a jiným hlasowali, byli od parlamentu za zločince prohlášeni, od koruny udělené wýsady wýhradního obchodu staly se neplatnými, Puritani hřímali s kazatelnic nenáwist proti státnímu zřízení, swobodný duch we spisích neznal žádných mezí, celý národ byl podrážděn, zjitřen. Před několika lety pro hanliwé řeči uwězené osoby byly na swobodu puštěny; Londýn wyšel jim wstříc; wětwe a kwětiny kladly se jim na ulicích, jejich trápení se wyprawowalo, jejich pronásledowníci se proklínali; se wšad přicházely stížnosti, jež do čtyryceti odborů rozdělený parlament wyšetřowal, se wšad prosby o oprawy, kteréž po sněmowně se rozléhaly. Zimničního stawu toho chtěli Irowé ku swé politické i náboženské samostatnosti

použiti; hrozné nastalo sražení katolictwa s protestantstwím: 40.000 protestantských Angličanů bylo tam zawražděno, a aby tento Sicilský nešpor, tato Pařížská swatba se osprawedlnila, udáno, že od krále a králowny k tomu dáno plnomocenstwí. Osudní byla to rána pro nešťastného krále, neboť byl w Angličanech od málo koho za upřímného protestanta považowán, a tudy wěřil každý raději udání Irských powstalců. Nalezaje se toho času w nepokojném Skotsku, usilowal Karel poslati odtamtud pomoc Anglickým protestantům do Irska, Skotowé byli wšak wíc nakloněni Anglickému parlamentu, jemuž nyní král na péči zůstawil, potrestati Irsko. Pod tau záminkau sbíral parlament wojsko, sbíral je ale wlastně proti králi, proti jeho neobmezené moci, kterau pořád wíc a wíce zrušowal. Ještě jednau zhotowil písemní předstawení čili tak zwanau remonstrací (w lednu 1642), w které wšecky předešlé stížnosti obsaženy byly a králi se wina přičetla, že již od začátku swé wlády auplný přewrat zemského zřízení w aumyslu měl. Wšechny králowy činy a prostředky nemilosrdně se odhalily. Byl to průbírský kámen, má-li král aneb sněmowna míti přewahu. Remonstrací byla tištěna a wydána, aniž tázána sněmowna lordů, je-li s tím srozuměna. Pozbylyť šlechta a panská sněmowna mnoho wážnosti od té doby, co Jakob I za peníze mnoho baronů nadělal. Když sněmowna pánů w ohledu tom příčiti se začala, odpowěděla jim sněmowna obecní, že ona jediná jest zástupkyní národu a že pánůw nepotřebuje. Pak učiněn autok na biskupy, jichž třinácte ze zrády bylo obwiněno, že církewní zákony bez přiwolení parlamentu wydali; z té příčiny měli se biskupowé z panské sněmowny wylaučiti. Wida wětší díl lordů, že tím králowská moc pořád wíc se podmílá, nepřiwolil k wylučnímu zákonu tomu. Sněmowna obecní začala reptati a hroziti, lid rojil se každý den kolem parlamentu, lál na preláty a lordy se strany králowy, několik osob bylo zatknuto, na rozkaz obecní sněmowny zas na swobodu puštěno, a lordům poslána žaloba na biskupy co zrádce, jelikož prý moc zákonodárců seslabiti hleděli. W této bauři osmělil se toliko jeden lord zastati se biskupů jen těmi slowy, že se mu nezdají býti zrádcowé, ale spíše zpozdilí, kteří se wíc do blazince než do parlamentu hodí.

Po wylaučení biskupů byla i králowna uražena od sněmowny, kteráž ji obžalowati hrozila. Wůbec bylo tehdáž mínění, že králowna s Irskými powstalci srozuměna byla. Král, posud we wšem sněmowně showíwaje, začal nyní odpor klásti. Swému prokuratorowi poručil tedy, aby zatknut a ze zrády obžalowán byl jeden lord, straně národní nejwíc nakloněný, jakož i pět členů sněmowny obecní, Hampden, Hazlerigge, Pym, Hollis a Strode, kteří w čele stáli a základní zákony a zemské zřízení překotiti, krále wšeliké moci zbawiti taužili, a cizí armádu (Skotskau) pozwali, aby do země wtrhla. Králowský strážmistr žádal we jmenu krále od sněmowny oněch pět členů, byl ale bez odpowědi nazpět odeslán. President prosil krále za odpuštění, že jiné odpowědi mu dáti nemůže, než jakau sněmowna uzawře. Oněch pět členů odstranilo se z parlamentu o několik minut dříwe. Kolem wozu s králem nazpět jedaucího křičel lid: „Swoboda parlamentu!“ a brzo na to wedl Hampdena a jeho společníky wítězně zas do sněmowny, kdež na zrušené parlamentu práwo žalowáno. Prosby k parlamentu se obnowowaly; každý cech zadal swau, i ženské to učinily. Pln zármutku a nejistoty odebral se král do Hamptoncourtu, odkud arci powolowáním wše porownati taužil, awšak se již připozdíwalo. Londýn byl zjitřen, občanská wálka wypukla měsíce června 1642.

Parlament zbawil krále politické i církewní moci, a nyní hleděl mu i meč z ruky wyrwati. Proti Irsku sbíraného wojska použil teď ke swým zámyslům. Žádal, aby Tower, Hull a Portsmouth, místa s welikými zbrojnicemi, byly mu wydány, a loďstwo aby od parlamentu zwoleným osobám se swěřilo. Powoleno. Žádal, aby mohl swé wlastní wojsko míti pod wůdci od něho zwolenými. Powolení odloženo. Žádal, aby se mu komando nad armádau na určitý čas dalo. „Ani na hodinu,“ odpowěděl rozhorlený král. Tím wrhly se kostky. Králowna odešla před nastáwající bauří do Hollandu, kde korunní klénoty prodala, aby choti swému zaopatřila wojska a zásob. Král a princ Walleský odebrali se do Yorku, kde jeho strana nejsilnější a lid posud nejwěrnější byl. Sněmowna žádala ho, aby se wrátil, on to odepřel; ona swrhla wšechny králowské auředníky a náměstky hrabstwí, se wšech stran nabýwala darů, peněz, stříbrného nádobí; ženské přinášely

klénoty. Obě strany wydaly manifesty; manifest králůw byl starým swobodám národním přiměřen; přišel ale pozdě. Na straně králowě byla skoro wšechna wysoká šlechta, biskupowé, katolíci; na straně parlamentu wšechna weliká města, morské přístawy, loďstwo a Puritani. Karel sbíral wojsko w sewerních krajinách; jeho wůdcowé byli princowé Robert a Moric, synowé Falckého hraběte Fridricha, wůdce wojska parlamentního hrabě Essex. W nerozhodném boji u Edgehillu zůstalo přec mnoho bojowníků na místě (1642). Z Holland poslala králowna zásoby a žoldnéře; wojsko parlamentní cauwalo, parlament byl ale hrdý we swém kabinetě. Karel zwítězil u Stratton-hillu, u Roundoway-Downu, u Chaltgrovu; Bristol byl dobyt, Gloucester obléhán; bitwa u Newbury nebyla rozhodná. U Chaltgrovu padnul r. 1643 Hampden, u Newbury weliký králůw hajitel, přísný a rozšafný jeho ministr Falkland. W zimě swolal Karel králowsky smýšlející parlament do Oxfordu; sešlo se 140 členů, jenž králi peněžité pomoci udělili. Parlament Londýnský sbíral také swau sílu, a na jaro začala znowa zuřiti lítice w útrobách Anglicka. Nastal den 2. čerwence 1644; 50.000 bojowníků stálo naproti sobě u Marston-Mooru blíže Yorku; parlamentní wojsko, jemuž 14.000 Skotů na pomoc přitáhlo, bylo nad králowské mnohem silnější. Hrabě Manchester bojowal zde proti Karlowu wojsku. Dlauho bylo wítězstwí na wahách, až konečně prawý oddíl králowského wojska pod princem Robertem od zástupu parlamentního wojska s bojiště zahnán a wšecka děla dobyta byla. Neohrožený wůdce onoho zástupu byl Oliver Kromwell.

Muž ten jewil se od té doby pořád rázněji w dějinách Anglických; co strašná skála zdwihal se w nepokojném moři, jehož wýstupem wlny diwočeji bauřily, aby se oň zase rozkotáwaly, krotly a utichly. Za Alžběty, za oné bauře Irské, zjewil se tento mocný démon na obzoru Anglickém, démon, kterýž jasné wýšiny i kalné nížiny w sobě zawíral. Z kolébky wynesla ho prý opice na střechu, později wytáhl jej farář z wody. Obrowská žena wěštila pacholeti we snu, že nejwětší bude osobau w králowstwí, ne sice uměním a wědomostmi, neboť tuhá latina při tuhém dohledu nešla mu k duhu. Cwičil raději tělo rwačkami a místo práwnické ko-

leje chodil raději spustlými, prostopášnými kloakami Londýnskými. Spustle byl žiw i na swém otcowském statku, na statku baronů dosti hluboké starožitnosti. Změnil ale swůj žiwot docela, když se r. 1620 s Alžbětau Bourchierowau zasnaubil, a hlawně když do kauzelného kola Puritanů wstaupil; horliwě čítal nyní biblí a wojenské spisy, dwě páky, jimiž později tak mnoho zdwihnul. Roku 1625 wstaupil do parlamentu, kdež s Hampdenem, swým příbuzným, na straně odporní se nalezal a proti zemské nespráwě a domnělým hlasatelům katolické církwe řečnil. Za dlauhé neparlamentní doby stal se sedlákem, dobrým hospodářem, a za doby někdejší prostopášnosti wyhrané peníze wrátil zase přísný Puritan, důkaz to jeho náhledů, že lidský žiwot fraškau není. A když s poměry lidskými na Anglické půdě trochu lehkowážně se hrálo, obrátil neodwislý muž swé zraky na pralesy Americké, na panenskau půdu nedotknuté přírody, aby tam jeho myšlénky wolně a bez překážek wywíjeti se mohly; osud ale prawil k němu: na Anglické půdě musíš wywesti úkol swůj mocí bauře. Krotký byl posud budaucí trůnoborce, psalť swému příteli, že pro swého boha jednati a trpěti chce; u sebe míwal náboženské schůzky, sám kázal a modlitby čítal. Když Skotowé do Angličan wtrhli a král parlament swolal, řečnil prudce proti církewnímu a občanskému zřízení, a w dlauhém parlamentě nosil se docela nedbale, po selsku, a řeči jeho byly hrubé. „Tento ale fulpas,“ prawil Hampden o něm, „který tak nezpůsobně mluwí, bude nejwětším mužem w Anglicku, wzejde-li s králem spor.“ W powěstné remonstrací měl weliký podíl, ačkoli ještě hlawau žádné strany nebyl. Při wypuknutí občanské wálky stal se kapitánem, we swé dědině sebral zástup jízdy z pauhých Puritanů, jež sám we zbrani cwičil a nejpřísnější kázeň, nejwětší pořádek w nich zachowáwal. Obsadil město Kambridge, od Gainsboroughu nepřátely odehnal, směle, udatně a neohroženě wšady si počínaje, tak že s nejzkušenějšími wůdci o záwod šel, až u Marston-Mooru obecný zřetel na se obrátil. Od něho wycwičená jízda rozhodla wítězstwí.

Po této kruté ráně začal Karel znowa, ačkoli marně, s parlamentem wyjednáwati. Puritani žádali auplné wyzdwižení biskupské hodnosti a wšech církewních obřadů, k čemuž

král přiwoliti nechtěl, aniž mohl, nač ale zas parlament se netázal, ano hned k wěci se měl. Z wězení powolal arcibiskupa Lauda před saudnau stolici lordů, kteří ze zrády obžalowaného odsauditi nechtíce, raději do sněmowny nešli; nicméně sněmowna obecní, žalobník, dala rozkaz k odprawě. Laud byl sťat (1645), biskupská hodnost a církew zrušena a wše podle zdání Puritanů zřízeno. Měšťané Londýnští a Skotská armáda wzdáwali za tu proměnu weřejné díky. Owšem týkala se tato proměna wíce formy nežli jádra Anglické církwe; na místě biskupů zwolili se od lidu představení, presbyteři, a některé církewní obřady se zjinačily. Wšak i této proměně hrozila brzo nowá proměna: i presbyteři, weškeré totiž duchowenstwo mělo býti wyzdwiženo, neboť se twrdilo, že každý weřejně se může modliti, kázati, písmo wykládati. Wyznawači této mladé sekty nazýwali se Neodwislými čili Independenty, a weliká částka Anglické armády záležela z nich pod wůdcem Kromwellem. Politické jejich smýšlení, náboženskému přiměřené, bylo wšak w nynějších okolnostech důležitější. Puritani uznáwali ještě krále jakožto prwní auřední osobu, Independenti ale zawrhowali králowskau důstojnost a wšecku podrobenost, twrdíce, že wšickni lidé sobě rowni jsau. Prawili, že kdo jednau meč proti králi wytáhne, pošwu odhoditi musí. Měli se za nadšené a swaté, byli zasmušilí, přísní, srdnatí a wytrwalí, w jedné ruce biblí, w druhé meč. Bojowníci na Wltawě, w Sewenách, na Temži a na wýšinách Skotských byli těžkým wzdechem nemocné společnosti lidské.

Když bojowáno nebylo, metaly se střely nábožné; wůdcowé modlili se a kázali a wojíny w náboženstwí i we wojenském umění cwičili. Kromwell, který někdy nezpůsobně mluwil, myslil způsobně a chytře. Dosud byl wůdcem jenom jednoho oddílu, swých Independentů. Aby wýše wystaupil, udělal se ničím. Puritanský parlament co nebezpečného člowěka, republikána a Independenta ho nenáwiděl, a tak i Skotowé, jimiž powrhowal. Wrchní wůdce, hrabě Essex, chtěl ho pomocí Skotské armády swrhnauti. Kromwell ho ale předešel. W Londýně dal totiž o jedné slawnosti wšem kazatelům hlásati, že potřebí jest, aby parlament swau nezištnost na jewo dal tím, by wšickni jeho členowé, kteří buď občanskau neb wojenskau službu zastáwají, auřady swé slo-

žili, a bohu aby se zůstawilo zwolení nowých, kdyby posawádní toho hodni nebyli. Na to podali wůdcowé Vane, Kromwell a jiní druhý den w parlamentě žádost o propuštění (1644). Essex, Manchester a jiní složili swé auřady. Za wrchního wůdce byl zwolen poctiwý Fairfax, muž ale beze wší wůle; Independent Vane obdržel zase komando; Kromwell stál za nimi co pauhý člen parlamentu. Ješto se ale Fairfax, Kromwellůw nástroj, k wůdcowstwí schopen býti necítil, dosáhnul toho od parlamentu, že Kromwell pod ním komendantem jízdy, w skutku ale nejwyšším wůdcem učiněn byl. Nyní zřizowal celau armádu, jako dříwe swůj zástup. Independenti stali se oficíry, přísná kázeň a pořádek w armádě se uwedly, klení, pití, drancowání a jiné prostopášnosti byly skoro neznámy, an zatím wojsko králowské, wšeho nedostatek majíc, w nekázni a neposlušnosti w Yorsku meškalo. Se železnau armádau swau táhnul nyní Kromwell proti králowu wojsku, a u Naseby je porazil dne 14. čerwna 1645. Karel přišel o wšecku swau pěchotu, o wšecka děla swá; Bristol, Chester a jiná od králowského wojska obsazená města byla dobyta; Skotská armáda, jak wědomo s parlamentem stejně jednající, dobyla Karlisle a Hereford oblehla. Karel odebraw se do wěrného posud města Oxfordu, chtěl s parlamentem wyjednáwati; tento wšak mu odpowěděl tím, že od Kromwella z polapených jeho dopisů s králownau wšecka místa dal wytisknauti a weřejnosti podati, která mu nejwíc mohla škoditi. Po wítězstwí psal Kromwell parlamentu: „Wíra a modlitba zwítězily; udatní mužowé, kteří spolu bojowali, prosí parlament a wšecky, kteří z nebeského požehnání se těší, aby jen Pán bůh weleben, oni wšak zapomenuti byli.“ Takowýmto duchem Kromwellowa wojska byla králowa strana auplně potřena. S wítěznau armádau táhnul Fairfax k Oxfordu. Od přátel i nepřátel do těsna hnaný Karel uchopil se nejpřiměřenějšího prostředku, wydal se totiž r. 1646 do náručí Skotské armády, swých i otce swého starých nepřátel, jež ale w těchto okolnostech ještě za přátely mohl powažowati, neboť pro newyplácení žoldu začala armáda ta s parlamentem býti nespokojena. Po jeho přechodu byla držána wojenská rada, a na to

králi domluweno, by wšem zde onde ještě stáwajícím posádkám rozkázal, aby se parlamentu wzdaly. Karel swolil. O jeho příchodu udělila se parlamentu zpráwa, wojenští kazatelé Skotští drželi mu dlauhá kázaní, a za šest měsíců wydala ho armáda po obdržení pozůstalého žo'du (4 mill. zl. stř.) Anglickému parlamentu. Mezi přítomnými komissary byl též Kromwell. Karel, dobrowolně do Londýna jíti žádaje, byl nyní na pewnost Holmby w Northamptonsku co wězeň odweden a ode wšeho swěta, i od swých sluhů a kaplana odlaučen. Wšemocný parlament udělowal nyní odměny, Kromwellowi 2500 liber strl. ročně a titul barona; a jelikož občanská wálka u konce byla, chtěl částku armády do Irska a částku domů poslati, aby se jen strašliwých, wšady kázajících Independentů a ctižádostiwého Kromwella zbawil. To se wšak zcela nesrownáwalo s aumyslem barona Kromwella, tím méně jeho od Independentů zfanatisowané armády. Ostatně spočíwaly w samé armádě neodstranitelné překážky. Oficíři wětším dílem zbaweni jsauce důstojenstwí, byli by zas do chudoby a neslávy se odebrati musili, a blauzniwý duch-armády měl za to, že i dále náboženstwí a swobodu chrániti musí; konečně měla armáda za parlamentem ještě náhradního a pozůstalého žoldu k požadowání, pročež začala se w parlament nedůwěřowati. Po ukončení sporu s králowskau mocí nastal tedy nowý s mocí wojenskau. Parlament hrozil buřičům wojenským, že s nimi co nepřátely země a weřejného pokoje zacházeti bude. Armáda zas ani do Irských diwočin, ani domů jíti nechtíc, zwolila naproti občanskému parlament wojenský. Přednější wůdcowé a oficíři představowali sněmownu lordů, a prostí wojáci zwolili z každé setniny dwa muže do sněmowny obecní. Podtají byl Kromwell duší zpaury té. Občanský parlament winil armádu z buřictwí, a parlament wojenský odpowěděl, že král jen proto swržen byl, aby parlament jeho moc si přiwlastnil. Jak obyčejně byla armáda rychlá we swém podnikání. Praporečník Joyce, člen obecní sněmowny wojenské, býwalý krejčí, hnal s 500 jezdci na pewnost Holmby (1647) a do králowa pokoje wstaupiw, prawil mu, že s ním jíti musí. „Kam?“ — „K armádě.“ — „Na čí rozkaz?“

Joyce ukázal oknem na swé průwodce. „Wáš rozkaz," dí na to Karel, „je zřejmými, čitelnými a významnými písmeny psán." Kromwell byl na straně občanské sněmowny, když několik přepiatých wojáků zatknauti dala, a proléwal slzy nad wzdorem wojska. Někteří členowé poznowu ale w něm tajného původce wojenské zpaury tušíce, nawrhli, aby se do Toweru poslal. Ten samý den odebral se Kromwell k armádě a parlamentu poslal dopis, že ošálenau armádu zase do pořádku uwest odešel; toho času přišel Joyce s králem k armádě. Někteří prawí, že Kromwell o odwedení Karla newěděl, jelikož prý tehdá w aumyslu měl, zase na trůn jej powýšiti; wida však, jaký duch armádau wládne, nemohl swůj zámysl bez nebezpečenstwí žiwota w skutek uwesti. K tomu byli při armádě i jiní rázní mužowé. St. John a Vane, chytří jako on, Ludlow, Hazlerigge a jiní, smělí jako on, wšickni horliwí republikáni, kteří s králem králowstwo chtěli zničiti. Kromwell bál se i swého zetě, schopného Iretona, musil tedy podlé wůle armády w tom ohledu se chowati. Z Kambridge hnula se 20.000 mužů silná armáda k Londýnu.

Parlament powolowal, odwolaw wýpowěd, w které wojenští buřiči za nepřátely země prohlášeni byli. Kromwell stál již u St. Albansu a dne 1. čerwna 1647 poslal parlamentu žalobu, w které jedenácte hlawních členů s puritanské strany ze zrády winil, že prý krále dříwe podporowali a králowně peníze posílali; členowé ti odešli z parlamentu dobrowolně. Městská rada sbírala wojsko proti táhnaucí armádě, hradby se obsadily a we wydaném prohlášení líčil se aumysl armády welmi černými barwami. Wětšinau parlamentních hlasů mělo se však Londýnské wojsko rozejíti, lid ale obleh sněmownu, nutil ji zase to odwolati; asi sto členů se strany Independentů odešlo k armádě, od níž Kromwell ještě opodál se nalezal. Čím wíce se blížil, tím menší byl odpor; dne 6. srpna otewřely se Kromwellowi brány, parlamentní členowé odwedli se domů, purkmistr a městská rada do Toweru; hradby kolem města byly sraženy, Londýn w Kromwellowě moci, a Independenti wítězi nade wším. Z Anglické církwe wywinuli se Puritani čili Presbyteriani, z těch Inde-

pendenti, a z těch zase tak zwaní rownači neboli Levellersowé. Ti zawrhowali podrobenost wšelikého způsobu, prawíce, že jejich král, kaplan a wůdce jenom Kristus jest, že wšickni lidé sobě rowni jsau, a tedy též jmění stejně mezi wšechny se má rozděliti. Že smělí wojáci independentní také chudí byli, možná toto rownání za přirozený následek powažowati. Oni wšak začali se také rozkazům příčiti, a Kromwell nechtěl to za přirozené míti. W čele swého čerweného pluku postawil se před ně, při hlawní přehlídce s klobauků strhal jim cedulky, na nichž stálo heslo jejich; jednoho dal na místě zastřeliti, a druzí zase uposlechli. Již před příchodem Kromwella do Londýna začali Puritani we jmenu parlamentu a Kromwell tajně wyjednáwati s králem, jemuž poblesk naděje před očima se kmital. On byl zcela o dobrém prospěchu swém přeswědčen; neboť wyjádřil se několikráte: „Wy nemůžete beze mne býti, wy nemůžete národ jinak upokojiti, leč mau pomocí.“ Myslil tedy, že strany anarchií nasyceny, jej za swého smírce wywolí. Na to byl w Hamptonském paláců u Londýna wězen. Zpočátku prokazowala se mu jakási úcta; mohl se swými sluhy mluwiti, kaplanowé mohli před ním služby boží konati dle obřadu Anglické církwe; dowolena mu i společnost jeho dětí, a Kromwell sám prolèwal slzy při jedné schůzce nešťastné rodiny; onť sám byl dobrý otec a Karla wážil si saukromě co rozšafného a swědomitého muže, jenž toliko wěku swému nerozuměl. Witězní ale Independenti začali krále pilněji stříci a frašnému jednání byl konec. Karel ale, snad na radu Kromwella, aby armáda tím wíc proti Karlowi se podráždila, přece prchnul z wězení na ostrow Wight, kdež spráwce Hammond, Kromwellůw důwěrník, ho jal a uwězil. Nešťastným prchnutím podal král nepřátelům swým nowau zbraň proti sobě do ruky. A nowá wyšla nadějná záře w mysli neklesléinu majestátu: Wales, hrabstwí Surreyské a Kentské powstaly k jeho prospěchu, a 40.000 Skotů wtrhlo do sewerních krajin, aby smyli příhanu, že swého krále prodali, aby se pomstili za to, že Anglický parlament s nimi nešetrně zacházel, že kovenant starým kalendářem jmenowal. Fairfax, prwní wůdce, udusil powstání w Kentu,

tak též přišlo w niweč i we Walesu; druhý wůdce porazil a rozptýlil Skoty u Prestonu, zajal wůdce Hamiltona, wtrhnul do Skot a wládu podle swé wůle tam zřídil (1648).

W těchto okolnostech newiděl parlament, w němž Puritani pořád ještě wětšinu měli, jiného prostředku, než králowskau mocí zničiti pořád zrůstající moc wojenskau. Dříwe než byl Kromwell Skoty porazil, obžalowal ho jeden člen we sněmowně panské, mluwčí sněmowny položil ale žalobu stranau, když nepřítel w zemi stál. Znowa bylo s králem jednáno, stará ale překážka byla pořád w cestě: král nechtěl wyzdwihnauti důstojnost biskupskau, ač liturgii změniti swolil. Wítězná armáda přitáhla zpět a krále z parlamentního do swého wězení do Windsoru přeložila. Parlament nehroze se ani přítomné armády, wydáwal ač nadarmo přísná proti tomu nařízení; po třech dnech prudkého sporu uzawřelo se wětšinau hlasů, aby na základě toho, co král powolil, smlauwa mezi ním a parlamentem se učinila a země tudy konečného pokoje dosáhla. Den wšak na to obsadil plukowník Pride swým plukem parlament; 165 členů se strany puritanské, auhlawních nepřátel Independentů, bylo wylaučeno a zatknuto; lid Londýnský nazwal jednání to: Pridowým poklízením parlamentu, a zbytek parlamentních členů as přes 60 nejprudších Independentů: parlamentním trupem.

Tento parlamentní trup zničil wšecka před několika dni od parlamentu wydaná nařízení, a Kromwellowo jednání schwálil jakožto sprawedliwé a potřebné. Od zwoleného wýboru byl král ze zrády obžalowán, že proti parlamentu a národu wojnu wedl. Málo pozůstalých lordů mělo býti nejwyšším saudem, ti wšak zpěčowali se podepsati žalobu. Sněmowna obecní odpowěděla, že nejwyšší moc půwodně w národu spočíwá, a oni, od národu zwoleni, že sami národ představují (totiž as 60 nábožných měšťanů a oficírů) a tedy bez krále a bez pánůw zákony wydáwati mohau. Kromwell přispěl k tomu swau řečí, při které si na nadšeného hrál. Karel byl do Londýna přiweden; neštěstí začalo již do něho swé známky wštěpowati. Nejwyšší saud, záležící ze 133 osob, prwních to wojenských wůdců, několika parlamentních členů a málo měšťanů Londýnských, jichž ale nikdy přes 70

se nesešlo, měl we Westminsterském sále swé sezení. Při čtení jmen saudců odpowěděl na jmeno Fairfaxowo ženský hlas s gallerie: „On není takowý blázen, aby zde byl.“ Při čtení žaloby we jmenu Anglického národu zwolal ten samý hlas: „Ani desátého dílu.“ Hlas ten byl paní Fairfaxowé. Třikrát byl král před saud powolán a nikdy příslušnost jeho neuznal. Nadarmo ucházeli se oň do Francauz uteklá choť jeho a syn Karel, Francauzsko, Holland a Skotsko; nadarmo wyjádřili se před saudem čtyři lordowé, Richmond, Hertford, Southampton a Lindesey, že dle newywratného zákona král nikdy křiwdy nemůže činiti, že jen oni, jeho ministrowé, odpowědní i hotowi jsau, za něho zemříti. Dne 20. ledna 1649 byl král Karel Stuart ze zrády obžalowán a po třech sezeních k smrti odsauzen a 30. ledna odprawen. Na lešení wyjádřil se k okolním osobám, ješto by ho opodál we smutném mlčení stojící lid nebyl slyšel, že sprawedliwě trest smrti zaslaužil, proto že nesprawedliwý rozsudek proti hraběti Straffordowi podepsati dal, a we psaní, jež byl swému synu Karlowi poslal, nalezá se toto místo: „Uč se z mého osudu, abys nikdy wíc moci na jewo nedáwal než potřebí, a ne k libosti dwořanů, ale ku blahu poddaných.“ Swědomitého, sprawedliwého awšak slabého krále zásady wychowáním wštípené z kořen wyrwal krutý, bauřný čas. Kdyby byl mohl jakožto neobmezený panowník wládnauti za čas míru, byl by šťastně a národu ku prospěchu panowal; kdyby byly zásady obmezené monarchie určitě stanoweny býwaly, byl by je swatě zachowáwal; přišel ale do stoku dwau těchto saustaw, do průwalu, a jakožto netwořčího ducha smetly jej diwé wlny.

§. 3. *Republika Anglická; wyzdwižení panské sněmowny. Powstání Irska a Skotska proti republice. Pokoření Irska. Skot Montrose. Bitwy u Dunbaru s Hollandskem. Konec dlauhého parlamentu. Parlament Barebonský a jeho wyzdwižení. Kromwell protektor. Nowá austawa. Wojna se Španiely. Admirál Blake. Dobytí Jamaiky.*

Kromwell díwal se oknem, když kat Karlowu hlawu lidu okázal se slowy: „Zde je hlawa zrádce!“ a lid s bolestí na to patřil. Mrtwolu nešťastného krále dal si ještě w rakwi ukázati, a nyní letěl jeho úžasný duch bez překážky

wýše. Sněmowna několika lordů poslala owšem sněmowně obecní náwrh, aby předešlého krále syn, Karel II, za nástupce byl uznán. Dostala za odpowěď, že je to zráda, a panská sněmowna že je nebezpečná, zbytečná a proto se wyzdwihnauti musí. Na nowé pečeti stálo jen: Weliká pečeť Anglicka a „w prwním roce božím požehnáním udělené swobody.“

Sněmowna přijala titul: „Parlament republiky Anglické.“ Odprawením ještě Skotského wůdce Hamiltona a lorda Capela, důwěrného přítele nešťastného Karla, jakož i překocením Karlowy sochy co posledního krále zdála se wláda býti upokojena; hrabě Norwich a Sir John Owen byli sice odsauzeni, od sněmowny ale na milost přijati. W samém Anglicku neměla republika zjewných odpůrců. Sněmowna as 80 členů měla na swé straně 80.000 bojowníků a Kromwella wůdce, ač posud ještě druhý byl. Zřídila se státní rada ze 38 členů, která wšeho správu měla, úředníky, generály, admirály stanowila, zákony w skutek uwáděla. Několik lordů, Kromwell a jeho nejhorliwější přátelé činili radu tu. Nicméně proti této republice powstalo králowsky smýšlející Irsko a Skotsko. Irský wéwoda Ormond postawil ještě za poslední doby krále Karla armádu a šťastně k jeho prospěchu bojowal, neboť Anglicko nemělo tenkráte času, na Iry mysliti. Nyní byl strašliwý, za Irského gubernatora jmenowaný Kromwell proti ním odeslán. Tajní jeho nepřátelé užasli nad tím, těšili se wšak, že ze země odchází. On se ale wrátil jako strašliwější wítěz. Nekázněné wojsko Irské nemohlo w bojích otuženým bojowníkům Anglickým dlauho wzdorowati. Kromwell obsadil Dublin, posádky několika měst, hlawně Droghedy, dal stíti na postrach druhým. „Tato přísnost,“ prawil, „uspoří nám s boží milostí mnoho krwe.“ Došel swého cíle: wšecka města otewřela mu brány a strachu plná země se podrobila (1649). Krwe wylil praudy, za dewět měsíců dal ale zemi lepší správu než mnohý král za mnoho let. Irským oficírům dowolil se sebranými wojáky do cizí služby wstaupiti; 40.000 mužů odešlo do Francauz a Španiel, a tím odňal národu wálečného červa. Zanechaw tam Iretona, zetě swého, obrátil nyní, jsa od parlamentu powolán, zbraň swau proti Skotům; parlament složil mu ještě za pokoření Irska díky a za nejwyššího wůdce ho zwolil, ješto Fairfax jakožto Pu-

ritan proti Puritanům Skotům bojowati nechtěl, a také cítil, že pauhý nástroj jest.

Karel došel w Hollandě zprávy o smrti swého otce. Ješto w Irsku wěc k jeho prospěchu se nezdařila, odebral se ke Skotům, kteří ho na trůn wolali wíce z příčin mezinárodních poměrů nežli z náklonnosti. Odprawení Hamiltona, smýšlení a zpupnost Independentů, powrhowání jimi se strany parlamentu, nechuť jejich k nowé austawě Anglické, to wše činilo Karlowi stupně na Skotský trůn, ačkoli známo bylo, že on jako otec jeho smýšlí, Skoty co Puritany nenáwidí a rádci toho samého smýšlení obklíčen jest. Skotowé pečowali tedy o zachowání swých zákonů a mrawů obmezením králowské moci. Karel měl se zawázati, že se w občanských záležitostech dle předpisů parlamentu, w církewních dle poukázání duchowenského shromáždění bude říditi. Přijal wýmínky ty (1650), w skutku ale jináč myslil, neboť ještě před ním přišel Skot Montrose s 500 žoldnéři do Skotska, aby we jmenu krále armádu sebral. Skotowé sebrali 6000 mužů proti Montrosowi, zajali a odprawili ho. Pod welmi tuhými wýmínkami wstaupil Karel na Skotskau zemi a na trůn její. Puritanští kněži drželi mu pořád kázaní, někdy šestkrát za den, aniž směla se Jeho Mst. tomu pousmáti. Přísnější ale kazatel přitáhnul nyní se 16.000 mužů, a dwakrát silnější armáda Skotů pod Lesleyem postawila se na odpor. U Dunbaru nestál Kromwell na wýhodném místě, šílenost ale puritanských kněží mu přispěla; oniť, jak se jim wěc tu pojmenowati zachtělo, zápasíce s Pánem w modlitbách, měli widění, že kacířská armáda podlehne; i nutili tedy schopného wůdce sjíti w rowiny a bitwu swésti. Kromwell zápasil také s Pánem, měl také widění a zwítězil, a Skotowé podlehli dne 3. září 1650. Krew neprolévwal jako w Irsku, ano se Skoty wíc jako se swedenými bratry nakládal. Karlowi nebyla porážka u Dunbaru nemilá; měltě naději, že teď přepiatých kněží puritanských zbawen bude a rozsáhlejší moc se mu udělí; i sebral zbytek armády a jinými haufy ještě ji rozmnožil. Neunawený Kromwell schopně ho stíhal na wšech stranách, tak že posléze na Skotské půdě udržeti se nemohl. Proti Kromwellowu nadání wtrhnul do Angličan, Londýn byl zastrašen. Karel chowal naději, že Kromwellowi nepřátelé

k němu se připojí; nikdo nebyl ale tak rychle pohotowě, když Kromwell s mocným wojskem za ním přitáhl a u Worcestru dne 3. září 1651 zcela ho porazil. Skotská armáda byla buď rozsekána, buď zajata; sám Karel jen s tíží wyváznul a na autěk oprawdu romanticky dáti se musil. Pět mil od Worcestru skryl se u jedné rodiny, potom na hustém dubě, podle kterého stíhající jej wojáci se hnali, w trampotách a při hladu ubíral se dále, na koni jel po silnici skrze celý nepřátelský pluk, na jednom místě kázal blauzniwý tkadlec proti němu a doložil, že se Karel Stuart na blízku nalezati musí, což kowář, jenž Karlowy koně okowáwal, dotwrdil, jelikož prý koně dříwe we čtyrech rozličných hrabstwích kowáni byli, a cestowatel tedy z daleka býti musí. Nicméně podařilo se přec Karlowi as po 44 dnech romantického autěku do Normandie připlauti.

Po dosažené „koruně boží milosti", jak wítězstwí u Worcestru jmenowal, přitáhnul sláwau owěnčený Kromwell do Londýna; mluwčí (president) sněmowny, purkmistr a rádní pánowé w státním oděwu a obywatelé wyšli mu wstříc, co spásu wlasti ho wítajíce. Parlamentním uzawřením byla králowská důstojnost we Skotech wyzdwižena a země za wydobytau powažowána, měla wšak práwo, posílati členy do Anglického parlamentu. Od Kromwella co náměstek zůstawený tam generál Monk podrobil ji zcela a lid maudrým jednáním smířil, tak že jha puritanských kněží zbawen jsa, nowému stawu swému nerad nebyl. Wšechny tři země byly zase spojeny a okolní ostrowy a wšecka osadní města w Americe podrobena.

Weliká mocnost twořila se na základě dobrého státního hospodářstwí; málo kdo zbohatnul na ujmu národního prospěchu. Korunní důchody, statky biskupů a ročně as půldruhého millionu lib. strl. daní byly státní příjmy. Ewropejští panowníci z wětšího dílu ucházeli se o přátelstwí této republiky, která mocně a hrdě po dlauhé přestáwce s jinými národy stýkati se začala. Hlawní k tomu příčinu podala pověstná plawební (navigační) listina, dle které cizí zboží na cizích korábech do Angličan se dowážeti nesmělo; Angličané byli tedy nuceni, státi se obchodním národem, což jejich kupčení s celým swětem základ položilo. Listina ta dotkla

se nejdříwe a nejhlawněji Hollandska. Od parlamentu do Hollandu poslaný saudce Karla I, Dorislaw, byl tam již dříwe zawražděn a St. John co wyslanec pohaněn; to dalo prwní příčinu k morským bitwám, a strašné tenkrát loďstwo Hollandské musilo před Anglickým pod admiralem Blakem prapor skloniti (1652) a na to ještě několikráte toho a následujícího roku bylo poraženo k oslawě republiky. Angličany oživowal národní duch, kterýž probuzen jsa, wšemocný jest. Kromwell udusil nowau zpauru tak zwaných rownačů, a zeť jeho Ireton, jehož se nejwíc bál, zemřel co náměstek w Irsku.

Wše dochází cíle swého, tak i dlauhý parlament. Sněmowna a Kromwell, co dwě weliké moci, nezůstali dlauho wedlé sebe. Sněmowna činila přípravy, odejmauti Kromwellowi auřad nejwyššího wůdce, zničiti jeho moc; naproti tomu přemluwil zase Kromwell oficíry, aby zadali parlamentu žádost o pozůstalý žold a odstranění stížností, hlawně té, aby dle swého slibu a dle jewícího se mínění lidu dlauhá swá zasedání ukončil, by národ zwolením nowých členů swé smýšlení wyjádřiti mohl. Prudký nastal spor, jaký Kromwell předwídal a žádal. Dne 20. dubna 1653 odebral se do sněmowny, kde chwíli rokowání poslauchaje, wstal, sněmowně tyranů, sobců, utiskowatelů atd. spílati začal a zadupnul, na kteréž umluwené znamení tři sta žoldnéřů do sálu se wyřítilo. „Styďte se,“ dí na to Kromwell, „a jděte po swých! postupte místa poctiwějším lidem; wy nejste již parlamentem, Pán wás již nechce!“ Sir Jindřich Vane začal na to křičeti. „Ó, Sire Jindřichu Vane!“ wece k němu Kromwell; „Pán zbaw mne Sira Jindřicha Vana!“ načež odcházející členy titulowati začal: „Tys, Martine, ničema, a ty ochlasta, a ty kur . . .“ atd., a wyprázdněný sál zawřel, klíč dal do kapsy a do Whitehallu, býwalého králowského sídla, se wrátil. Druhý den bylo na dweřích parlamentu napsáno: „Dům k pronajmutí, bez nářadí,“ a w auředních nowinách stálo: „Lord generál udal w parlamentě rozličné důwody, proč se rozejíti musil.“ Lid byl tím spokojen, a armáda a loďstwo a města poslaly Kromwellowi přání swá. Po dlauhém parlamentu bylo weta; Kromwell nechtěl ale říci, že weta je po parlamentu wůbec, on chtěl při powolném parlamentu wládnauti.

Sám naznamenal si 14 nowých členů, osoby wětším dílem prosté, neučené, nic newědaucí, blauzniwé. Podle kožešníka Barebona, jenž we sněmowně nejwíc mluwíwal, byl parlament ten Barebonským nazwán. Tito zástupcowé Anglicka, Skotska a Irska zwolili hned na začátku wýbor osmi členů, aby Boha w modlitbách hledali, an zatím druzí pokojně o wyzdwižení duchowenstwa, wysokých škol a saudů rokowali a Mosesowy zákony uwesti chtěli, neboť si i swá poctiwá křestní jmena, jako: Jindřich, Eduard, Jakob atd. na Habakuka, Zorobabela, Mesopotamii atd. proměnili. Toto nadějné shromáždění nemohlo s ničím ke konci přijíti. Mezi jiným bylo mu uloženo, aby s Hollandem pokoj uzawřelo. Barebonský parlament nechtěl ale s Hollandskými odeslanci nic míti, protože prý jen na obchod, řemesla atd. myslí, a hříšného člowěka že dříwe swléci a modlitbau a rozjímáním znowu zroditi musejí. Kromwell nechtěl též s Hollandem déle wojnu wésti, pročež dwa kazatelé we swých kázaních „zwířetem tajemnice“, starým drakem a člowěkem hříchů jej nazýwali. Hollandští poslowé odešli s nepořízenau. Lid křičel a parlamentu se posmíwal. Na to umluwil se Kromwell s několika členy, aby parlament wyzdwihli. Ti odebrawše se časněji do sněmowny, wyjádřili se, že parlament již dosti dlauho trwal a s mluwčím spěchali ke Kromwellowi a swěřenau sobě moc w ruce jeho složili. We frašku tu nezaswěcení členowé druzí nechtěli se z parlamentu hýbati a nowého mluwčího si zwolili. Kromwell poslal na ně dne 12. prosince 1653 plukowníka Whita, který se jich tázal, co tu dělají? Wážně odpowěděl mluwčí, že hledají Pána. „To musíte jinam jít,“ wece plukowník, „neboť pokud mi známo, nebylo tu Pána již mnoho let.“ Nejhlawnější wůdcowé armády udělili na to Kromwellowi titul: „protektor republiky“, jemuž rada z 21 členů ku pomoci býti měla. S generálem Lambertem zhotowil Kromwell hned nowau austawu, tak zwaný wládní instrument, dle něhož parlament každý třetí rok měl býti swolán, před pěti měsíci neměl se ale rozpustiti; předložené zákony w 20 dnech nepotwrzené byly platny i bez přiwolení protektora; on wypowídal wojnu, uzawíral pokoj, jako nyní s Hollandem (1654), jeho jmeno stálo na wšech listinách, on požíwal auplné králowské moci.

Dle wládního instrumentu byl w skutku parlament swolán; nesměli však býti do něho woleni, kdo ku prospěchu krále zbraně se chopili, aniž děti jejich; malým městysům odňato práwo wolení, protože snadno mohly se podkaupiti; ostatně kdo 200 lib. strl. mohowitosti měl, mohl členy do parlamentu woliti. Králowská i republikanská strana nenáwiděly protektora; ona, že králowskau moc uchwátil, tato (aspoň prwní hlawy její), že národní swobody obmezowati zamýšlí. Obě strany ty zwolily parlament, jenž protektorowi nakloněn nebyl; neb hned začal wyšetřowati wládní instrument a moc, které si Kromwell pod jmenem protektora nad národem oswojil. Kromwell wstaupil do sněmowny. „Wím," wece, „že mi listinu protektorstwí odejmauti chcete, zde jest; rád ale uwidím, bude-li někdo z wás tak smělý, aby se jí dotknul." Po pěti měsících byl parlament wyzdwižen, a několik neděl na to wypukla (1655) zpaura se strany králowské, ač jen w městě Salisbury, o které Kromwell, u Karlowa dwora wyzwědače maje, dobře wěděl a též rychle ji udusil.

Mezi tím nalezal se král Karel u Francauzského dwora we welmi bídném stawu, ješto Francauzský dwůr sám pro wnitřní nepokoje u weliké nesnázi byl. Nicméně i pro tu malau, Karlowi udílenau podporu zbudila se žárliwost Anglické wlády, tak že konečně Karel Paříž docela opustiti musil, když Mazarin, Ludwíka XIV mocný ministr, s Kromwellem spolek proti Španielům uzawříti taužil. Po tom samém taužilo i Španielsko proti Francauzsku. Kromwell mohl mezi oběma státy swau nestranností weliké wáhy nabýti; on však na to nedbal a s Francauzskem se spojil, buď snad ze strachu, aby země ta králi Karlowi proti němu armádau nepomáhala, buď také z té okolnosti, že domácími nepokoji rozryté Francauzsko mnohem slabší bylo, nežli Španielská, s Rakausy spojená a poklady americkými podporowaná monarchie, a konečně statná, sláwy dychtiwá Kromwellowa mysl nechtěla si hráti na nestranného diplomata. Protektor nenáwiděl také Španielskau korunu pro inkwisici a pro americký obchod. „To jsau obě oči mého pána," prawil k němu Španielský wyslanec; „a proto musejí se obě wypíchnauti," wece na to protektor. Wypowězená wojna wedla se šťastně

od r. 1655 až do 1658. Hollandům strašliwý admirál Blake stal se ještě strašliwějším monarchii Španielské. Horliwý jsa republikán, nenáwiděl protektora, byl ale tak rozšafný, že ke swým námořníkům prawil: „Jest naše powinnost, bojowati pro wlast, ať se wláda w jakých koli rukau nachází.“ Wplaul do středozemního moře. Livorno dalo mu dostiučinění za křiwdu Anglickému obchodu učiněnau. Dey Algirský musil slíbiti, že na Anglických poddaných laupeží dopauštěti se nebude, a když Dey Tuniský to samé učiniti nechtěl, spálil we přístawu jeho koráby. U Kadizu wzal Blake dwě bohaté, s poklady z Limy přicházející galliony, a u Kanarských ostrowů spálil 16 lodí Španielských. Jiná wýprawa odebrala se na Španielské osady w Americe. Kromwell chtěl se při té příležitosti jednau ranau dwau nepřátel zbawiti. We wojště nacházelo se mnoho nespokojenců, tak že by byl brzo generál Verables s nimi na Londýn táhnul, aby Kromwella swrhnul. Pod tímto generálem a pod místoadmirálem Pennem byli wysláni proti Španielským osadám; autok na Hispaniolu (Domingo) se nepodařil, dobyli wšak ostrowu St. Jaga, jemuž jmeno Jamaika dáno, a když se wrátili, poslal protektor Penna a Verabla do Toweru, že Hispanioly nedobyli. Potom wyprawilo se r. 1651 as 6000 mužů proti Španielům do Nizozemí ku pomoci Francauzům, čehož následkem twrz Mardik a Dunkirchen Angličanům postaupeny byly.

Wáha protektorowa docházela pořád wětšího stupně. Nowě zwolený parlament (1657), z něhož pečliwě republikáni wylaučeni byli, podáwal mu králowské důstojnosti; Kromwell jí ale nepřijal, buď ze strachu před Cesarowým osudem, buď z potěšení, že ji odmrštiti může. Generál Lambert, chtěje po Kromwellowi protektorem býti, a Kromwellůw zeť a šwagr Fleetwood a Desborough byli proti tomu; to bylo wšak i mínění weliké části armády, pročež Kromwell swau tauhu mimo sebe pustil.

I sama jeho dcera Alžběta Claypolowá, byla w srdci pro Karla a otcowy nepřátely ochraňowala. Sama choť jeho radila mu, aby pod nějakými wýmínkami wyhnanému králi zase k trůnu dopomohl. Jí a druhým, to samé nawrhujícím, odpowěděl: „Karel Stuart nepromine mi nikdy smrt swého otce, a kdyby s to byl, není koruny hoden.“ Dán mu titul

„Wýsost“ a práwo jmenowati swého nástupce, za něhož také nedlauho na to syna swého Richarda jmenowaw, dne 3. září 1658 pozemský obor w dewátém roce panowání swého opustil.

Některé powahy zjewují se na prostrani swěta k samým bojům, k samé činnosti; w pobauřených žiwlech jest jejich žiwot, jejich štěstí. Za posledního času byla však síla i tohoto obrowského ducha sklácena, on byl nešťasten, pokoj zmizel z jeho duše. We wlastní jeho rodině nepanowala shoda; Independenti, někdejší jeho přátelé, nazýwali ho ošemetným tyranem, Puritani, někdejší jeho političtí i náboženští učitelé, osnowali pikle o jeho zahynutí, plukownik Titus wydal spis, w němž mezi jiným se wyjádřil: „Nechtěli jsme se lwu dát přepadnauti, a nyní dáwáme se wlku sežírat!“ Když Kromwell slowa ta přečetl, již se prý od té doby nezasmál. Strach před zawražděním wšady jej doprowázel; pistole nosil w kapse, kyrys na těle, málo kdy spáwal dwě noci w jednom a témž pokoji; bez stráže newycházel, po též cestě se newracel; zasmušilé jeho oko nemělo w niweč důwěry; we společnosti widěl nepřítele, w samotě neměl přítele. Hrozný zimniční staw ten ukrátil jeho žiwot. Na smrtní posteli wyjewil strach, že w hrobě potupen, popel jeho nohama šlapán bude. Fanatického kazatele se tázal, je-li prawda, že wywolení klesnauti nemohau? a když to onen potwrdil, wece: „Tedy jsem ochráněn; jáť nalezal se někdy we stawu milosti.“ Poslední jeho slowa zdála se býti slowa prostředníka, jenžto se k Bohu za národ modlí. W králowské hrobce hlawního Westminsterského kostela byl po králowsku pochowán, nejmnožší dworowé Ewropští, i Francauzský, nosili proň smutek, a dwě léta na to dal Karel mrtwolu wyndati, oběsiti a pod šibenicí složiti. Tato msta není tak podiwná, jako že Kromwell přirozenau smrtí sešel.

Kromwell měl weliký w ruce meč, ještě wětší ale žezlo. Blesk je mocný jenom rychlostí swau, a bleskem zničil on nepřátely swé. Welikau Britanii spojil w sobě jako w jednom punktu a rozšířil její moc dále do jiných zemí a dále do jiných moří. Šlechta a duchowenstwo báły se a nenáwiděly ho, lid ale nebyl od něho utiskowán. Dle okolností možná jeho wládu wzornau nazwati: jeho zásobárny byly

plny, žold armády na měsíc napřed pojištěn, bez ukládání nowých daní sprawowaly se státní důchody přísně a šetrně. Za saudce wolil nejpoctiwější a nejoswícenější muže bez ohledu na politické mínění. Hale, nejwyšší saudce prwního saudu, byl auhlawní nepřítel rewoluce, a přec prawil o něm Kromwell: „On je wůbec wážený muž; on bude stěna mezi mojí mstau a mými nepřátely.“ Nikdy nesáhal násilně do konání sprawedlnosti, a w náboženstwí zásady snášeliwosti zachowáwaje, dowolil židům do Angličan se wrátiti. Králowskau stranu krotil pomocí fanatických Independentů, strašliwých oněch rownačů; a když zase tito we wojenské radě několikráte nawrhli, aby wšickni s králowy strany zawražděni byli, zawrhnul a hnusil si to Kromwell. Se wšech stran činily se autoky na jeho wládu, se wšech stran docházely ho pochwaly w ohledu tom. W samém od něho zwoleném parlamentě prawil jeden člen, že jeho práwo jiné míry nemá, leč jak dlauhý jeho meč, a we smlauwách nazýwal Ludwík XIV uchwalitele toho swým bratrem. Nicméně ani autok ani pochwala neswáděly ho na bezcestí; po stupních nesprawedlnosti a zločinů wystaupil do wýše, a swými perufmi wynesl Anglicko na wýsluní moci, sláwy a zkwetajícího blaha. Duch jeho přeměřil černau propast i skwělau wýši: powaha to démonská. Jako mnohdy spleteně a bez smyslu, mnohdy zas rázně a jasně mluwíwal, tak jednal tu krutě a nesprawedliwě, tu zas mírně a wlídně se swými odpůrci, jak to úžasný jeho důwtip a úžasnější jeho známost lidí za potřebné uznáwaly. Od nikoho nebyl milowán, sám milowal jenom jedno: swau wlast, swůj Abion, jejž rychleji powýšil w málo letech, než mu Stuartowé za půl století mohli dáti klesnauti. Přísný Puritan byl také někdy žertu milowný: než památný rozsudek smrti podepsal, postříkal ingaustem pana Martina do twáře, a pan Martin mu to oplatil. We Skotské wojně dáwal podoficírům hostiny; wojáci ale se wyřítili a wšecka jídla jim odnesli. Naproti tomu musilo se s jeho wyslanci jako s králowskými zacházeti. Důstojnost koruny, říkáwal, náleží národu, a jelikož národ posud ten samý jest, musejí moji wyslanci tak jako králowští ctěni býti. Mocný tento panowník Albionu žil ostatně beze wší nádhery a pýchy, prostě jako osoba saukromá, střídmě, jsa pořád zaměstnán, neunawně

pilen. Postawa jeho neměla nic wznešeného, řeč a mrawy byly newzdělány, hlas nelahodný, drsný, w nějž ale kauzelnau skládal moc jeho duch, kterýž konečně na wysokém stupni, po dosažení tak welikých wěcí před hroznějším démonem, před pikly, tajnými i zjewnými, přátel i nepřátel w prach a popel klesnul. W noci dne 2. září zuřila strašná bauře, auplný orkán; Kromwellowi přátelé předpowídali blízkau, welikau ztrátu, a strana králowská se wyjadřowala, že ďáblowé, „knížata wětrů", nad Whitehallem se shromáždili, aby protektorowu duši swými pazaury uchwátili.

§. 4. *Richard Kromwell. Newláda. Generál Monk. Obnowa Stuartů.*

Dle žádosti Kromwella byl od tajné rady za nástupce jeho syn, Richard Kromwell, wywolen; muž dobré powahy, kterýž ale wíc po tichém, oddáleném, nežli bauřliwém žiwotě taužil. Jeho bratr byl náměstek w Irsku, generál Monk we Skotsku; ti mu podrobili obě země, weřejné mínění w Angličanech nebylo též wůbec proti němu, wše zdálo se dobrau jíti kolejí, an najednau strany bauřněji než jindy proti sobě zuřiti začaly. Parlament byl swolán (1659); proti němu postawila se armáda, strašliwí Independenti, kteří bez ohledu na protektora a parlament Fleetwooda, Richardowa šwagra, za wůdce zwolili. Za Fleetwoodem stál Lambert, jenž po nejwyšší wládě wšemožnými piklemi dychtil. Parlament zapowěděl oficírům scházeti se; oficíři ale wymohli, že parlament propuštěn a dáwno zapomenutý parlamentní trup (as 40 posud žijících členů) zase swolán byl. Republika byla obnowena. Wšak ani tento stín parlamentu nebyl armádě po wůli, chtěje seslabiti její moc propuštěním nejzuřiwějších Independentů a zwolením nowých wojínů. Místo nejwyššího wůdce zřízeno wojenské kollegium pro wojenské záležitosti, do něhož Ludlow, Monk a jiní zwoleni byli. Nastáwal pořád tužší spor mezi armádau a parlamentem. Lambert postawil se dne 26. října 1659 se zástupem wojska před sněmownu, a když mluwčí přijel, obrátil jeho koně a zdwořile dal ho domů dowesti; druzí členowé byli též tak wráceni, a wojáci odešli do swých bytů se postit, jak to obyčejně po wykonaném násilí činíwali. Monk pro-

hlásil se pro parlament; když ale Lambert s wojskem proti němu táhnul, poslal plnomocníky, že se porownati chce. Několik jiných wůdců bylo též pro parlament; Hazlerigge a Morley dobyli Portsmouthu, admiral Lawson připlul s loďstwem do Temže, lid Londýnský, ano i několik pluků powstalo, a parlamentní trup seděl zase na swém místě a Lambert w Toweru. Wšak i této wládě neboli spíše newládě brzo konec učiněn.

Nedlauho před swau smrtí psal Kromwell náměstkowi Monkowi do Skotska w doušce tato slowa: „Někteří mi prawili, že je we Skotsku jistý potměšilý člowěk, jmenem Jiří Monk; prawí se o něm, že číhá na příležitost, aby Karla Stuarta zase na trůn powýšil. Prosím Wás, přičiňte se, abyste se ho zmocnil a mně ho odeslal.“ Za čas sporu mezi králem Karlem a parlamentem wstaupil Monk z Karlowy služby do parlamentní, načež, jak známo, od Kromwella za náměstka w Irsku byl jmenowán. W nynějších ale okolnostech, buď že swau jistotu na zřeteli měl, aneb podtají zas we službě Karlowě se nalezal, postawil se w čelo přízniwého sobě wojska Skotského a na Londýn táhnul, kamž dne 3. února 1660 wtrhnul. Nikdo newěděl, co asi w aumyslu má, on wšak wyjádřil se k parlamentu, že aučel jeho jest, aby zemi pokoj nawrácen a swobodný parlament swolán byl. To bylo po wůli měšťanů Londýnských i oněch členů, kteří r. 1648 od plukowníka Prida z parlamentu wyklizeni a nyní od Monka ozbrojenau mocí do něho zas uwedeni byli. I dali rozkaz, aby nowý parlament bez odkladu wolen byl. Nadarmo odporowal tomu z Toweru uprchlý Lambert; sebrané od něho wojsko přešlo k Monkowi, a Karel blížil se k Anglicku, z Bruselu do Hollandského města Bredy se odebraw. Nowý parlament byl swolán. Ze strachu před šílenými Independenty spojili se Puritani s králowskau stranau, tak že zwolení členowé z wětší části králowi nakloněni byli. Nikdo wšak neosmělil se ještě ozwati se k jeho prospěchu, láno jen na předešlé uchwatitele a králowy wrahy. Mezi tím s králem jednající Monk poslal konečně do sněmowny presidenta státní rady se zpráwau, že Sir Granville, králůw sluha, s dopisem od Jeho Majestátu přede

dweřmi parlamentu se nalezá. Wšeobecné nastalo plesání; Granville byl zawolán, dopis čten, králi peníze poslati uzawřeno, armáda, loďstwo a měšťanstwo Londýnské zhotowily přípisy a Karla za krále powolaly, kterýž také 29. máje 1660 do Londýna swůj příchod slawil a na trůn swého otce dosednul. Wida Karel radost lidu nade swým příchodem, tázal se, kde as jeho nepřátelé jsau? Nebyloť mu známo, že w několika měsících auplný nastal přewrat we smýšlení Anglického národu; že w srdci každý na jeho straně byl, i mnozí republikáni, ješto nikdo, jak jinak anarchii konec učiniti, newěděl.

Památné sekty Anglických a Skotských Puritanů, půwodu Anglické rewoluce, připojíme krátký obraz, aby onen přewrat snáze byl pochopen. Co nenáwidění hodného a směšného na sobě měli, padlo hned do očí, a schopných a zlomyslných nepřátel neměli nedostatek, kteří to we přehnaném swětle ukázati uměli. Po obnowě Stuartů byli Puritani mnoho let předmětem hrubého nepřátelstwí a nekonečných han. Diwadlo a časopisy pronásledowaly je nejsprostějším láním. Oni nebyli učení, co náboženská sekta nepožíwali přízně, nemohli se tedy hájiti, a obecenstwo nebralo jich w ochranu; bez milosrdenstwí byli wydáni autokům dramatických a jiných spisowatelů. Poněkud hledaná prostota jejich oděwu, přísný a zasmušilý jejich pohled, ňuhňawá řeč, těžká chůze, dlauhé jejich modlitby před každým jídlem, jejich starozákonní křestní jmena, biblické průpowědi, při každé příležitosti a často newhodně užíwané, jejich powrhowání wší lidskau učeností, jejich nechuť k zábawám tříd wzdělanějších poskýtaly posměwáčkům dostatečné látky.

Nicméně mužowé, kteří lid rozjitřili, kteří wůdcowé byli náhledů a skutků za čas dlauhých nehod, kteří armádu, w Ewropě tehdá nejlepší, z chatrných žiwlů zřídili a králowstwo, církew a šlechtu swrhli a uprostřed domácích bauří a přewratů hrůzu Anglického jmena po swětě rozšířili, mužowé ti nebyli sprostí blauzniwci. Mnohé jejich neforemnosti záležely jenom we formě, jako známky swobodných zedníků; neměli skwělých spůsobů dwořanů Karla I, nebo Karla II, ustawičným rozjímáním wznešených

a nebeských wěcí nabyl duch jejich docela zwláštního směru. Nejwyšší bytost w každém ohledu poznati, jí slaužiti, její přítomnosti a společnosti požíwati, měli za nejwyšší cíl pozemského žiwota. Zawrhli pauhau obřadní službu boží, slabý tento odblesk božstwa, jež w auplné jeho spanilosti odhaliti taužili. Tudy jejich powrhowání wšemi lidskými rozdíly w důstojenstwí. Mezera mezi nejwyššími a nejnižšími z lidí zmizela w jejich očích před nekonečnau mezerau, která dělí smrtelníky od Toho, k Němuž zrak jejich neustále se řídil. Jenom koho Bůh swé milosti za důstojného wywolil, byl u nich wznešen nad spolubratry, a že té milosti aučastnými býti se domníwali, byly jim lhostejné wšechny důstojnosti a přednosti tohoto swěta.

Spisy básníků a filosofů znali jenom powrchně, tím wětší měli wšak známost božího zjewení. Jejich jmena nebyla zapsána w registrech reků a hrdin, skwěla se ale w knize žiwota. Neprowázelo jich nádherné komonstwo, dle jejich mínění bděli wšak nad nimi kůrowé angelští. Jejich paláce nebyly rukau lidskau stawěny, jejich diademy byly nehynaucí koruny sláwy. Šlechtic a kněz, boháč a řečník, ti wšickni neměli u nich ceny; byliť oni sami wyšším rodem ušlechtěni, kněži poswěcení nejwyšší rukau, bohati dražším pokladem a wýmluwní wznešenější mluwau.

W Puritanowi byli dwa rozliční lidé spojeni; jeden samé jen pokání, pokora a nástroj milosti boží; druhý hrdý, tichý, důwtipný a nesklonný. W prachu kořil se před swým twůrcem, šlápnul ale nohau na hlawu krále. We swém tajném konání pobožnosti modlil se wzdychaje, slze, úpěje a u wytržení jsa; nebeské nebo hrůzyplné widění jewilo se před jeho duší; mněl, že slyší zpěw andělů nebo hrozby pokušitele, we swé obraznosti spatřowal radosti wěčné spásy nebo plameny pekla. Vane myslil, že má w rukau žezlo tisícleté říše; Fleetwood křičel w auzkosti, že Bůh swé twáře před ním skryl. Když ale swé místo zaňal w politickém shromáždění aneb mečem se pásal, aby šel do boje, nebylo w něm ani památky onoho zimničního nadšení. Kdo jen drsný a odstrkawý wnějšek Puritanů widěl, jen wzdechy a ňuhňawý zpěw jejich slyšel,

posmíwal se; nesmál se ale, když je na řečitelně neb na bojišti proti sobě měl. We všech občanských a wojenských záležitostech jewili tito blauzniwci chladnau a pewnau saudnost, smělau mysl, wytrwalost a odhodlanost, kterau mnozí spisowatelé s jejich náboženskau horliwostí porownati nemohli, ačkoliw to přec jen newyhnutelný její následek byl. Moc a síla jejich přeswědčenosti w jednom ohledu dodáwaly jim jistoty we všech ohledech druhých.

Jeden cit podrobowal w nich všechny city druhé, autrpnost, nenáwist, ctižádost, bázeň. Smáli se a plakali, radowali se a trápili, ne ale pro wěci tohoto swěta. Jejich blauznění učinilo z nich Stoiky, neboť oswobodilo ducha jejich ode všech předsudků a sprostých wášní. Blauznění to swedlo je owšem někdy, že špatné pojali zámysly, přec ale nedopauštělo, aby se špatných chopili prostředků k dosažení swého cíle, byť prawidlo i zde swoje wýmínky mělo. Oni táhli swětem, swrhowali a drtili utiskowatele, smíchali se se wšemi lidmi, aniž jejich chyby a neduhy přijali, nedbali na zábawy, na trampoty a pře, žádná zbraň, žádná hráze nezastawowala je na jejich dráze. Owšem musíme se wyznati, že nezpůsobné měli obyčeje; jejich zasmušilau přísnost domácího žiwota nelze chwáliti; jejich rozum byl často zakalen a pomaten, proto že newyzpytatelné wěci chtěli wyzpytowati, možná ale říci, že Puritani, wůbec powažowáno, udatní, maudří, poctiwí a užiteční lidé byli.

§. 5. *Karel II. Uwedení starého pořádku a začátek nowé nespokojenosti. Wojny s Hollandem. Kabalní ministerium. Katolický dwůr a protestantský národ. Trestní zákony proti jinowěrcům. The test act. Pokoj s Hollandem. Spiknutí. Titus Oates. Odprawy. Habeas Corpus act. Jitření. Změna starých wýsadních listin Anylických měst. Nowé spiknutí a odprawy.*

Král Karel byl třicet jeden rok stár, když na trůn dosednul. Dříwější jeho žiwot u wyhnanstwí byl nečinný, a když ho nauze nestíhala, weselý, rozkošný. Tyto necnosti přinesl s sebau na trůn. Zaň pracowal wěrný jeho u wyhnanstwí průwodce, neunawný, později za lorda Clarendona

powýšený Hyde, který mu 1,200.000 lib. sterl. ročních důchodů zaopatřil, aby dluhy swé zaprawowati a w rozkošich žiti mohl. W nahoře podotčeném psaní k parlamentu slíbil Karel obecné wšeho zapomenutí, leda nawrhne-li sám parlament nějaké wýmínky, slíbil swobodu w náboženstwí, jakož i to, aby parlament rozhodnul těm, jejichž práwo k držení statků odpor nalezá; slíbil i wyplatiti armádě pozůstalý žold. Jelikož mimo tyto sliby žádné jiné wýmínky při jeho na trůn nastaupení stanoweny nebyly, dáno králowi na wůli, že tam začíti může, kde otec jeho přestal, odíwati se totiž neobmezenau mocí. Vanc a Lambert, potom saudcowé Karla I z wětšího dílu rozuteklí, byli z amnestie wylaučeni a deset jich odpraweno; Kromwellowa armáda, posud fanatickým duchem posedlá, byla prozřetelně propuštěna, jenom dwa pluky, začátek stále armády w Anglicku, zůstaly co gardy w králowě službě; biskupská církew se obnowila, i w Angličanech i we Skotsku, a dwa tisíce puritanských kněží, kteří od biskupů auřady nowé přijmauti se zpěčowali, přišlo o swé fary. To wše uwáděl lord Clarendon w skutek, an zatím Karel podtají katolické podporowal učení, w kterém od swé matky wychowán byl. Wydal edikt snášeliwosti (1662), který se protestantské části národu nelíbil. Tři církwe, jedna wítězná, druhá podporowaná, třetí pronásledowaná, potom neodměna mnohých králowsky smýšlejících osob, rozmnožowaly nespokojenost a zmatky, ježto tím wyššího stupně dosáhly, když Karel za Kromwella dobytý Dünkirchen, klíč ke Francauzsku a Španielskému Nizozemsku za nepatrnau sumu 400.000 lib. sterl. Francauzům wydal, aby jeho lenost, rozkoše a marnění nowé nabyly potrawy, a když i do 300.000 lib. sterl. se zamilowal, jež byl mimo Bombay w Indii s Portugalskau princeznau Kateřinau za wěno obdržel. K tomu zahubil mor sto tisíc lidí w městě Londýně (1665), a hned na to (1666) stráwil oheň 13.000 domů, 89 kostelů, dwě třetiny hlawního města, měl ale to dobré za následek, že do nowě wystawených širších ulic od té doby mor se již nikdy newrátil. Za čas moru a ohně wypowěděl Karel wojnu republice Hollandské, buď aby kwětaucí obchod Hollandský zničil, buď aby částka peněz se mohla wynakládati. Na Afri-

ckém i Americkém pobřeží byli Angličané wítězi, dobyli Hollandských osadních měst na zeleném předhoří, a Nowého Hollandu, jejž Nowým Yorkem nazwali; swáděli pomorské bitwy i u pobřeží Anglického, w kterých se králůw bratr wéwoda z Yorku, wéwoda Albemarle (Monk) a princ Rupert, se strany Hollandské pak Blakůw weliký sok, Ruyter, wyznamenali. Jedna bitwa trwala čtyry dni (1666), obě strany hlásily se k wítězstwí, až konečně Hollandské, Francauzským rozmnožené loďstwo, pod swým admirálem do Temže wplaulo, anglické koráby rozkotáwalo a tři wálečné lodi zapálilo (1667). Londýn trnul strachem, od kterého oswobozen byl teprwa, když Ruyter se domníwal, že potupení Anglicka wětší jest nežli jeho strach.

Ztracený Dünkirchen, podpálený Londýn, neslawné ba nešťastné boje s Hollandskem, místo zisku dluhy z toho wzniklé, upuštění w něčem od plawební listiny, marnění a hýření dwora byly příčinau, že se na Kromwellowu slawnau a hospodářskau wládu mysliti začalo. W oswíceném palácu mezi dwauokými kwětinami Anglickými newiděl Karel chmur těch nad Anglickem; za to musil trpěti pilný, horliwý a wěrný Clarendon. Jemu, kterýž proti tomu býwal, přičítalo se nyní, že králi neplodnau princeznu Portugalskau dohodil, aby jen jeho wlastní potomci na Anglický trůn dosedli. Wéwoda z Yorku, králůw bratr Jakob, pojal totiž ještě u wyhnanstwí podtají Clarendonowu dceru za choť. Karlowi byl ale ministr obtížen wíc proto, že mu tuze preceptorowal a jeho milostnicím se neklaněl, ačkoli dějepis haní ho wíc proto, že preceptorstwí někdy mimo paustěl a dle Karlowy wůle se řídil. Král dal mu wzkázati, aby z Angličan odešel; Clarendon písemně se hájil, panská sněmowna dala wšak obranu tu katowau rukau spáliti. Clarendon nespatřil swau wlast již nikdy; we Francauzích psal dějepis Anglické revoluce a roku 1674 w Ruenu zemřel. Wnučky jeho, Marie a Anna, wstaupily wšak na anglický trůn.

Po pádu wšemocného ministra wstaupili na jeho místo Clifford, Ashley, Bukingham, Arlington a Lauderdale, začáteční písmena jejich jmen činí náhodau slowo cabal (kabala=pikle, pletichy). Bukingham byl syn powěstného Jakobowa miláčka, kterýž w powržliwých wěcech swého otce

předčil. Na této noční obloze sprosťáctwí, jak se jeden dějepisec wyjádřil, zakmitnul se na okamžení jasný meteor; slawný William Temple uzawřel w Hollandu s Wiltem swazek mezi Angličany, Hollandem a Šwedy proti ctižádostiwým plánům Francauzského krále Ludwíka XIV, kterýž práwa k Nizozemsku si osobil. Za šest neděl bylo wšak po wšem weta. Král neměl peněz; od parlamentu bylo jich těžko dojíti pro mrzuté odpowídání na otázky: nač a k čemu? a k tomu bylo prwní nadšení pro krále již dáwno u národu zmizelo. Francauzsko porozumělo stawu tomu a na klíč swé pokladnice ukázalo. Ludwík XIV pozastawil se ale nad tím, že za swé peníze tak znamenitých wěcí dochází: upuštění od swazku s Hollandy a Šwedy, upuštění ode wší cti a konečně i wíry. Wéwoda z Yorku wyjewil totiž bratru swému, že jest katolíkem, a král newáhal též mu na jewo dáti, že podobně k církwi té přestaupiti zamýšlí. W ohledu tom mělo se weřejné wydati ohlášení. Jinak ale díwal se na to Ludwík XIV. Králi Karlowi dal wěděti, žeby ho nerozmyšlené prohlášení korunu i žiwot státi mohlo, ježto dewět desetin Angličanů proti katolické církwi jest; spory náboženské že wztekle a neodolatelně jako sopka zuří; bauře že nastane w hlawním městě a w celém Anglicku, a což wymůže on proti tomu se slabým wojskem a s tak málo přátely? Byla sice uzawřena smlauwa (1670), že Francauzsko w ohledu tom Anglickému králi penězi a wojskem ku pomoci přispěje, nebyla wšak we skutek uwedena; bázeň pojalať krále i ministry, a protož neukončilo se panowání Stuartů již rokem 1670.

Karel činil nowé přípravy k wojně proti Hollandu, jemuž Ludwík XIV zkázau hrozil. Anglicko-Francauzské loďstwo swedlo s Hollandským bitwu (1672), w které obě strany stejnau utrpěly ztrátu; po zemi byl Ludwík šťastnější; přešel Rýn a pomezní pewnosti republice odňal. Anglický národ začal ale reptati na tuto wojnu, w které se protestantský, pracowitý národ ku prospěchu přemocného sauseda stíral.

Byl tedy parlament swolán (1673), aby se zwědělo mínění národu. Zárowen s wypowězením wojny Hollandu wydalo Karlowo ministerium prohlášení snášeliwosti, w kte-

rém se král wyjádřil, že Anglickau církew auplně chce při jejích práwech zachowati, nicméně aby trestní zákony proti jinowěrcům byly wyzdwiženy. Proti tomuto důstojnému a sprawedliwému wyjádření wzniklo ale podezření z té příčiny, že je wláda jenom z ohledu na prospěch katolíků wydala. Parlament prohlásil se tedy hned na začátku proti tomu, prawě, že král, je-li zákon přestaupen, přestupníka na milost může přijmauti, nemá ale práwa působnost zákonů wyzdwihnauti. Uzawřeno tedy, že trestní zákony i u wěcech církewních jenom od parlamentu mohau býti wyzdwiženy. Král chtěl odporowati, a jeho bratr, wéwoda z Yorku, prawil: „Powolowání přiwedlo našeho otce w záhubu, teď upadá w ní syn.“ Francauzský ale wyslanec Colbert se wyjádřil, že s parlamentem nyní, pokud wojna s Hollandem trwá, žádný spor nastati nemá; po wojně že času dosti, a potom že i jeho král Ludwík radau i pomocí přispěje. Král šel zpět, parlament ku předu; powýšil totiž za zákon tak zwanau listinu přísahy (the test act), mocí které nikdo budaucně občanského neb wojenského auřadu zastáwati nesmí, nesložil-li dříwe přísahy wěrnosti a suprematu, a nepřijal-li wečeře Páně dle obřadu Anglické církwe. Připojeno též prohlášení proti proměnění chleba. Tím byli katolíci a protestantští jinowěrci, kteří se k biskupské církwi nepřiznáwali, ze státní služby wylaučeni. Kabalní ministerium nahlédlo, že při takowém parlamentě obstáti nemůže, a rozkotalo se, když parlament od něho aučet stranu wojny s Hollandem žádal. Clifford zemřel, za lorda Shaftesbury powýšený Ashley přešel k národní straně, nejhlawnější to pružina wlády. Wéwoda z Yorku, Jakob, neučiniw přísahy, složil důstojnost wrchního admirála a s katolickau princeznau, Marií Modenskau, se zasnaubil. Parlament chtěl odporowati; když se ale král wyjádřil, že sňatek prostředkem zastupitele již uskutečněn jest, chtěl zase wšechny katolíky z obau sněmowen wzdáliti, čemuž král odročením parlamentu přítrž učinil, wéwodkyni z Yorku weřejnau kapli zapowěděl, a Jakob musil nejstarší dceru swau z prwního manželstwí po protestantsku dát konfirmowati.

Parlament byl proti wojně s Hollandem. Nahoře podotknutý Sir William Temple byl zawolán; on řekl králi

prawdu opakowáním slow Francauze Gourvilla: „že král pokoj uzawříti musí, když parlament wojny syt jest; a že král Anglický, jenž králem swého národu býti chce, největším králem na swětě jest; jak mile wšak něco wíc býti chce, přisám Bůh! není ničím.“ Král se pozastawil, položiw ale hned na to ruku swau na Templowu, prawil: „Máte prawdu, i Gourville měl prawdu, chci býti králem swého národu.“ Temple uzawřel rychle pokoj (1674). Nowý parlament měl býti swolán, neboť král potřebowal peněz. Wéwoda z Yorku bál se ale, aby od postaupnosti na trůn wylaučen nebyl, a protož parlament neměl býti swolán. Ludwík XIV s Hollandem posud wojnu weda a mysle, žeby newěrný mu král Karel pomocí parlamentu zcela w nepřítele mohl se obrátiti, poslal raději peníze, a parlament nebyl swolán pro ten rok; na jaře wšak r. 1675 wypukla hrozná bauře w obecní sněmowně proto, že několik tisíc Angličanů we Francauzském žoldu proti Hollandu bojowalo; někteří členowé sáhali po swých kordech; když ale prý zlatý sprchnul déšť na bauřliwé ruce, nastala auplná tichota.

Nejstarší dceru bratra swého Jakoba, Clarendonowu wnučku, zasnaubil král r. 1678 s dědičným náměstkem Hollanské republiky, s Wilémem princem z Oranien, nejhlawnějším odpůrcem Ludwíka XIV. Z té příčiny musil se Karel u krále Ludwíka omlauwati, od něhož ročně řádných 100.000 lib. sterl. dostáwal. Když ale najednau Angličany swé ze služby Ludwíkowy do služby Hollandské poslal, neodeslal Ludwík 50.000 liber, toho času práwě wyplatebných, do Karlowy kapsy, nýbrž do kapes parlamentních hlaw strany odporní, tomu 300, onomu 500 liber, tak že Karlůw náwrh, aby se jeho roční důchody o 300.000 liber rozmnožily, od parlamentu přijat nebyl. Tyto parlamentní hlawy byli wětším dílem členowé někdejšího kabalního ministerium; nejčinnější byl Shaftesbury, muž obratný, důwtipný, bez mrawní ale powahy, pichlawý, kausawý. Slaužil pod Kromwellem, podtají usilowal o obnowu Stuartů, saudil wrahy Karla I, stal se ministrem za Karla II, a po swém pádu zase odpůrcem, hlawně katolického wéwody z Yorku. Z té příčiny rozšiřowal tuze horliwě po Londýně, že pro swau protestantskau wíru nenáwisti u papistů dochází.

Z prospěchu, kterého katolíci w Angličanech nabýwali, a z neobmezené téměř moci, jížto král aučasten byl, snadno dá se mysliti přewelikė rozhořčení Anglického lidu; národ i parlament stáli zase proti katolíkům a hýřiwému, prostopášnému dworu. Při dost malé příležitosti mohla mstiwost zase wybuchnauti, a příležitost ta se naskytla.

Po uzawřeném w Nimwegách pokoji mezi Hollandem s jedné a Francauzy a Angličany s druhé strany w srpnu 1678 nastala pro Karla pohodlnější doba. Dne 12. srpna procházel se we swém parku, an náhle jistý Kirby k němu přistaupil a prawil, aby se do palácu wrátil, sice že číhající naň dwa lidé, Grover a Pikering, ho zastřelí, a pak že ho králownin lékař, Wakeman, otráwiti chce; to že mu swěřil kněz Tonge. Od krále zawolaný Tonge přinesl s sebau písemnosti, w kterých se auklad o králůw žiwot wyzrazowal, a sice auklad, jejž byli Jesuité sesnowali; w jejich čele stojí prý Jesuita Bedingfield, zpowědník wéwody z Yorku, a písemnosti že mu jistý Titus Oates dodal. Král powažowal to wšecko za báchorku, a nechtěl, aby se o tom dále mluwilo, by nepokoj w lidu se nebudil. Že ale zpowědník wéwody z Yorku též w to byl zapleten, trwal wéwoda při tom, aby wěc důkladně se wyšetřila. W městě mluwilo se již wšady o Titowi Oatowi, co o spasiteli, parlament byl otewřen, když se lid jitřil a Titus Oates od tajné rady wysléchán byl. Tento muž byl ničemník, křiwopřísežník a hanebník wšelikého způsobu, který se po mnohých zemích Ewropejských potlaukal. Jeho wýpowědi obsahowaly hlawně toto: Jeť dáwno již dokázáno, že před dwanácti lety Jesutité Londýn zapálili, a teď má Anglicko a Hollandsko ohněm a krweprolitím ke katolictwu býti obráceno. Král Karel ať padne co kacíř, a bratr jeho Jakob ať padne též, nepřijme-li koruny pod jistými wýmínkami; papež ustanowil již w jedné bulle wšecky biskupy weliké Britanie. Titus Oates zapletl se do takowých sporů, že král o ničemnosti jeho wýpowědí přeswědčen byl. Ne tak Londýnský lid; čím wětší prawdě nepodobnosti, tím wíce jim wěřil proto, že prý podwodník prawdě nepodobnosti wymýšleti nebude. A takž ani parlament nedal se upokojiti; on skaumal wýpowědi, krále žádal, aby papisty ode dwora

a možná-li i z Londýna wzdálil a tabuli swau wěrným kuchařům swěřil. Konečně prohlásila se panská sněmowna za saudce u wěci té. Byl zwolen wýbor, Shaftesbury w jeho čele. Ku parlamentním sklepům daly se stráže, ulice zatrhly se řetězy, před Whitehallem postawila se děla, a městská obrana stála celé noci we zbrani.

W krátkém čase bylo skoro 2000 podezřelých, mezi nimi pět lordů, zatknuto a uwězeno; katolíci wylaučili se z parlamentu, a jen wéwoda z Yorku byl wyjmut, úsilím wšak lorda Shaftesburyho w panské a Wiléma Russela w obecní sněmowně, musil přec z tajné rady wystaupiti. Shaftesbury chtěl ho auplně zničiti. Nowým sňatkem mohla nastati změna w postaupnosti na trůn; král ale nechtěl nic o rozwedení slyšeti, aby swau, beztoho již nešťastnau choť ještě wíce netrápil. Tu wšak wystaupiw Titus Oates před obecní sněmownau, zwolal hlasitě: Já Titus Oates winím Kateřinu, královnu Anglickau, ze zrady. On a jistý Bedlo, laupežník, přísahali teď, že královnu podtají poslauchali, když Jesuitům swé přiwolení zjewila, aby král zawražděn byl. Tentokrát spasila panská sněmowna královnu před spasitelem Anglicka, před Titem Oatem. Několik ale druhých obžalowanců, ačkoli král celé spiknutí za podlau ničemnost považowal, bylo odsauzeno a odprawenο: Coleman, tajemník wéwody z Yorku, Jesuita Ireland, Pikering, Grove, Jesuiti Whitebread, Fenwik, Gavan, Turner, Harcourt a jiní (1679); poslední byl hrabě Stafford (r. 1680), jemuž prý dle Oatowa, Dugdalowa a Turbervillowa swědectwí Jesuita Fenwik auřad wýplatníka papežské armády w Anglicku podáwal. „Bůh odpusť těm," prawil dewět a šedesátiletý kmet před saudem, „kteří falešně proti mně přísahali." A když na poprawišti mluwil a swau newinnost dotwrzowal, poslauchal ho lid uctiwě se smeknutými hlawami, a hlasitě zwolal: „Wěříme Wám, Mylorde! Bůh Wám buď milostiw, Mylorde!" Aučinek byl weliký, bylať odprawa ta poslední, až na Olivera Plunketa, katolického titularního arcibiskupa Armažského w Irsku, kterýž (r. 1687) po tak zwaném irském spiknutí na anglickém poprawišti skonal. On měl 70.000 mužů postawiti do pole, on, který ani 70 lib. sterl. duchodů ne-

měl. Pomoc, kterau se měl hájiti, přišla teprwa tři dni po jeho odsauzení. „Nemohu jej na milost přijmauti, nesmímť se toho opowážiti,“ prawil král Karel.

Welikau onu přízeň, které Shaftesbury u lidu za čas domnělého spiknutí došel, chtěl mu Karel tím odejmauti, že ho za presidenta nowé tajné rady swé wywolil. Důmyslný Shaftesbury prohlednul králůw zámysl, a proto nesešel s pole, na kterém mu přízeň lidu rostla. Jakožto president rady žádal hned zpurně, aby wéwoda z Yorku z postaupnosti na trůn wylaučen byl, an již bez toho z Angličan do Brusselu se odebrati musil. Před odchodem slíbil král Jakobowi, že při postaupnosti na trůn žádného nebude bráti ohledu na pobočního syna swého, Monmoutha, ačkoliw on w jeho a w Londýnského lidu lásce byl; ano swolal i tajnau radu a k ní se wyjádřil a listinu podepsal a do archiwu složiti dal, že se žádnau jinau, leč jen se žijící králownau Kateřinau, smlauwy manželské neuzawřel. Shaftesbury ale přinášel nowé zpráwy do panské sněmowny o žhárstwích a spiknutích, a lord Wilém Russel pečowal zase w obecní sněmowně, aby náwrh stranu wylaučení wéwody z Yorku prošel. Naproti tomu nawrhnul zase král we swé tajné radě, aby se w parlamentní listině stanowilo, že kdyby katolík na trůn dosednul, církewní auřady protestantům se odewzdají, práwě trwající sněmowna že swé auřadowání začne, že saudcowé, tajní radowé, náměstkowé atd. jen s přiwolením parlamentu se ustanowí. Shaftesbury nazwal králůw náwrh wázáním Samsona wrbowým prautím; takowé okowy žeby král brzo sundal; nicméně panská sněmowna přijala náwrh přece, ne ale obecní, která twrdila, že stanowní moc parlamentu neobmezena jest, že na wšecky předměty státního blaha, tedy i na postaupnost na trůn se wztahuje. W náwrhu byl wéwoda prohlášen za neschopného, děditi korunu Anglickau a Skotskau. Když se ale o náwrhu po třetí mělo rokowati, odročil král parlament a Shaftesburyho z tajné rady propustil.

Panowání Stuartů nazwalo se dobau dobrých zákonů a špatné spráwy zemské. Jeden z nejdůležitějších byl zákon pode jménem listiny Habeas Corpus, w které se

jistota osoby potwrzowala. Půwodce zákonu toho byl Shaftesbury, neweliký přítel swobody wůbec. Jistotu osoby potwrdila sice již magna karta a napotom mnohé jiné listiny; tak zewrubně nebyla však nikde stanowena, jako w náwrhu, jejž Shaftesbury parlamentu předložil a který pode jménem Habeas-Corpus-act za zákon byl powýšen. Dříwe obcházel se zákon stranu osobní jistoty wšelikými oklikami; nyní však nesměl žádný žalářník osobu do žaláře přijmauti bez písemního rozkazu auřadu, w kterém obsaženy byly důwody, proč osoba zatknuta byla. Zatknutý musil býti uwězen w žaláři swého hrabstwí, nesměl tedy jako dříwe docela přes moře poslán býti. Obyčejně za tři dni, podle wzdálenosti nejdéle za dwacet musil býti před saud postawen. Onen písemní rozkaz, jehož opis wězňowi powolen býti musil, měl od žalářníka před saudem býti předstawen, jakožto wězňowa osoba čili tělo (habeas corpus = máš tělo), a byl-li wězeň od saudu na swobodu puštěn, nesměl pro to samé prowinění již nikdy podruhé býti zatknut. Obcházení zákonu, čili špatná spráwa zemská, byla půwodem zákona dobrého (1679). Že ale ani tento zákon do tak zwaného papistického spiknutí zapletených osob neochránil, ježto i při něm uwězowány a odprawowány byly, že ani lordu Staffordowi (1680) nepomohl, z toho můžeme poznati úžasné rozjitření tehdejšího Anglicka proti katolictwu. Ne zákony, jenom prawá wzdělanost, jenom lidská důstojnost mohau národům trwalé uděliti swobody a wésti je na dráhu šlechetnějšího zápasu, při kterém podlehlé straně netřeba dokazowati prawdu wězením, mečem nebo prowazem. Dokud člowěčenstwo na tak nízkém stojí stupni, že jedna částka tělo i ducha částky druhé za swau wýhradní powažuje majetnost, nelze mluwiti o prawém wědomí lidské důstojnosti. Swým časem bude jedna část druhé, jak se osudní kostka wrhne, dokazowati swau prawdu způsobem trochu sprostým: wězením, mečem nebo prowazem.

Mysle král, že od Ludwíka XIV peněz obdržowati bude, chtěl téměř bez parlamentu wládnauti; Francauzský ale wyslanec psal swému pánu, má-li se Anglicko wnitřními spory seslabowati, žeby dary spíše jiným osobám dáti

se mohly, kteréž wíc autority mají než král. Karel powolal swého bratra zpět; zpupné žádosti o swolání parlamentu se množily, i byl swolán (1680). Podtají podáwala se králi znamenitá suma, aby swého bratra z postaupnosti wylaučil; Karel chtěl dříwe peníze, pak wylaučení, Shaftesbury ale dřiw wylaučení a potom peníze. Z trhu nebylo nic a parlament se propustil, když nikterak peněz powoliti nechtěl (1681).

Jitření zmáhalo se den ke dni; mnozí báli se občanské wálky. Nowý parlament swolal král do Oxfordu, dále ode všech neposedlých stran. S národními zástupci táhli ale mnozí jejich přiwrženci z Londýna s praporci a s hesly: „Pryč s papežstwím a otroctwím!" Parlament podobal se wíce wálečnému než občanskému skromáždění. Král žádal swého bratra, aby k biskupské církwi přistaupil, Jakob ale odpowěděl, žeby ho potom každý z pokrytstwí winil. Ministrowé chtěli mermomocí smířiti krále s parlamentem, a protož nawrhli obecní sněmowně: že Jakob na čas swého žiwota z Anglicka se wypowí, po králowé smrti že podrží jenom králowský titul, králowská moc ale že přejde na princeznu z Oranien, Marii, a potom na její sestru Annu, leč by Jakob prawého zanechal syna protestantského náboženstwí; že znamenitější katolíci ze země budau wypowězeni, po jejich jmění že se bude pátrati a jejich děti w protestanstwí wychowáwati. Tento diwoký plán, který by Anglicko do nowé občanské wálky byl uwrhnul, zawrhla sněmowna a tím horliwěji o auplné wylaučení usilowala. Král ale ji propustil. Byl to pátý a poslední jeho parlament. Roční důchody pojistil si Karel na jiném místě, u Ludwíka XIV, kterýž za to wolně mohl jednati se Španěly a s Němci, kterým Strassburk odňal.

Král wydal nyní prohlášení, se všech kazatelnic čtené, w kterém se jednání posledních dwau parlamentů oswětlowalo, ježto wšeliké smíření odmršťowaly. Zimniční pronásledowání katolíků minulo a libowolné jich zatykání na wzdor osobní listině (Habeas Corpus) se hanělo; začalo se poznáwati, že wéwodu z Yorku wíc Puritani než přiwrženci biskupské církwe wylaučiti chtěli; obíhalať také Shaftesburyho slowa: „že prý krále pomalu ze země wy-

prowodí a wéwoda z Yorku že jako Kain po swětě se potlaukati musí.“ Rozšiřowáním takowých myšlének nastal auplný přewrat we smýšlení lidu. Při této pěkné příležitosti dal dwůr hraběte Shaftesburyho zatknauti a w Toweru uwěziti. Ti sami mužowé, kteří proti katolíkům swědčili, swědčili nyní proti Shaftesburymu. Londýnský ale saud přísežných nepřijal žaloby, jakožto nedůwodné. Mrawní powahy prázný Shaftesbury tušil snad, že mu někdy listina Habeas Corpus prospěšna bude, a tím stawělo se i mocné staré město Londýnské proti dworu, jemuž zas konečně se podařilo, že r. 1682 zwolen byl oddaný jemu lord-mayor (purkmistr) Londýnský, že zwoleni byli i oddaní jemu šerifowé, w jejichž rukau wolení přísežných spočíwalo, t. j. že za dáwných časů udělená Londýnu listina swobody zas jemu wzata a na weliké prosby zase mu wrácena byla, pod tau wýmínkau, že lord-mayor, šerifowé a jiní wyšší auředníci města od krále musejí býti potwrzeni. Shaftesbury nebyl by mohl již tak snadno wywáznauti. Klesnul-li w ohledu tom mocný Londýn, klesla i druhá města. Pod tau samau wýmínkau wracely se jim sice listiny swobody, ale za peníze.

Druhá strana neměla wšak také ruce křížem; spiknutí bylo sesnowáno, jehož hlawy byli: Shaftesbury, wéwoda Monmouth, poboční syn Karlůw, lord Wilém Russel, hrabě Essex, Grey, Howard, Sidney a Hampden, wnuk welikého Hampdena za Karla I. Ti si dopisowali s Argylem a druhými nespokojenci Skotskými. Zámysly spiklých byly wšak tuze od sebe rozdílné: Shaftesburymu bylo jedno, bude-li Monmouth anebo druhý poboční syn králůw panowati, aneb zřídí-li se republika; Monmouth taužil po koruně, s ním byl Grey; Russel a Hampden chtěli jen wéwodu z Yorku wylaučiti a stížnosti národu odstraniti; Sidney a Essex chtěli republiku zříditi, a lord Howard, muž špatných mrawů, měl w mysli jen nepokoje a zmatky, aby w kalu lowiti mohl. Mimo to spiklo se několik osob z nižších tříd, z části oficíři z času republiky, wesměs na mizinu přišlí lidé, mezi nimiž několik Shaftesburymu známých buřičů se nalezalo. Tito druzí spiklí měli na krále a wéwodu z Yorku na cestě z Newmarketu u Ryehousu

počíhati a je zawražditi. Že ale w Newmarketu oheň wypuknul, odebral se král odtamtud o osm dní dříwe, než se očekáwalo. Spiknutí to přišlo brzo na jewo.

Shaftesbury, jenž o mnoho dříwe zbraně ku překocení wlády se chtěl chopiti, byl od Russela zdržowán, a wíc přátely než nepřátely swé proklínaje, odešel, dříwe než spiknutí se wyzradilo, z Angličan do Hollandu, kdež na začátku roku 1683 zemřel. Monmouth a Grey uprchli. Russel, Sidney, Hampden, Howard a Essex byli zatknuti. Ačkoliw ničehož o aukladu o králůw žiwot newěděli, byli přece od zjinačeného saudu přísežných za winné prohlášeni. Mizerný lord Howard žalowal sám na swé spoluspiklé, aby jen swůj žiwot ochránil. Nadarmo podáwal starý hrabě Bedford 200.000 lib. strl. za swého syna lorda Russela. Král bál se lordowých zásad a jeho přízně u lidu, a nenáwiděl ho pro někdejší horliwost, s kterau o wylaučení wéwody z Yorku usilowal; nadarmo měli ho přátelé k autěku, nadarmo nabídnul se wéwoda Monmouth, že se dostawí, bude-li mu to ku prospěchu; Russel opomítnul wším, on nechtěl upustiti od zásady, že swobodný národ jako anglický práwo má, hájiti náboženstwí a swobodu, když se třebas pod záminkau zákonů na ně doráží, a 21. července 1683 byl odprawen, brzo po něm i Sidney, syn hraběte z Leicesteru, a slawný spisowatel o státních záležitostech. Ješto mimo lorda Howarda druhého swědka proti němu nebylo, prohlásil zaň wrchní saudce Jefferies jedno jeho pojednání o wládě. W rukau špatných, nízce wášniwých lidí nebylo ničím ani Habeas Corpus. Russela a Sidneye powažuje obecné mínění w Angličanech posud za mučeníky anglické swobody. Essex byl we wězení mrtew nalezen a Hampden složil těžkau pokutu. Když byly ještě jiné oběti padly, stíhla konečně odplata i Tita Oatesa; dokázalo se naň, že na wéwodu z Yorku lál a mu wyhrožowal, a když 100.000 lib. st. pokuty složiti nemohl, musil do žaláře (1684). Přísnost za posledních let Karlowa panowání musí se hlawně radám wéwody z Yorku přičísti; onť radil ještě ku přísnějším prostředkům než tyto byly; jednau ale prawil k němu král: „Bratře, já jsem tuze stár, než abych se je-

ště jednau na cestu měl wydati; Wy to můžete učinit, máte-li chuť.“

Jest widěti, že od Jindřicha VIII začatá revoluce již skoro půl druhého sta let úžasným praudem pořád dál se walila. Boj byl na žiwot a smrt. Toho dne, když Russel od swé zásady činného odporu proti utiskowání upustiti nechtěl a raději smrt podstaupil, wydala universita Oxfordská dekret, w kterém se zatracowalo učení, že občanská moc z národu wychází, že kníže, který podle božských a lidských zákonů nepanuje, práwa ku wládě ztrácí; mimo to bylo čtyryadwadcet zásad ze spisů Buchanana, Miltona, Knoxe, Hobbesa a jiných za kacírské prohlášeno, a knihy, z kterých se wyňaly, spáliti poručeno; znamenitý filosof Locke byl z Oxfordského kollegium dekretem wylaučen, w prwním ale roce panowání králowny Anny byl onen dekret na rozkaz parlamentu zase w plamen uwržen.

Různými wášněmi zmítaný wéwoda Monmouth prosil krále a wéwodu o milost, pokorně podepsal wyznání, že we spiknutí podíl měl; když se to ale w nowinách weřejně oznámilo, zase wyznání ono za podwržené wyhlásil. Za to musil ze země do Hollandu ku princowi z Oranien. Wéwoda z Yorku stal se opět nawzdor služební přísaze weleadmirálem anglického loďstwa a w tajné radě zase usednul. Na dosednutí na trůn nečekal wšak již dlauho; dne 2. února 1685 byl král mrtwicí raněn; puštěním krwe přišel sice k sobě, síly wšak mizely. Bathský biskup tázal se ho dwakrát, má-li mu wečeři Páně podati; král neodpowídal. Když se ho ale Jakob zticha otázal, má-li mu katolického kněze poslati, dí král: „Pro Bůh učiň to, nebude-li ti to jen nebezpečné.“ Stalo se, a dne 6. února ráno zemřel w padesátém pátém roce wěku swého. Kolem lože jeho stály jeho nemanželské děti, z nichž dewět uznal; jeho miláček wéwoda Monmouth chyběl. I králownu widěl hned po prwním onemocnění. Poslední noci omluwila swau nepřítomnost, že sama nemocna, i dala krále prositi, aby jí wšecko odpustil, čím ho byla urazila. „Ubohá žena!“ zwolal král, „ona mě prosí za odpuštění! já ji prosím za to z celého srdce!“ O králi

tom se prawilo, že nikdy nic nenáležitého nepromluwil, nikdy nic maudrého newykonal.

§. 6. *Jakob II.; jeho weřejné a tajné mínění. Argylowo a Monmouthowo spiknutí, občanské nepokoje a odprawy. Wyzdwižení služební přísahy a stanowení swobody swědomí. Odpor se strany biskupské a prince z Orien. Uwězení sedmi biskupů a propuštění jich od saudu přísežných. Příchod prince z Oranien. Zaufalé a slabé prostředky Jakobowy. Pád Stuartů. Kwakerowé. Anglická literatura sedmnáctého století.*

Třiapadesátiletý Jakob wstaupil na trůn bez nejmenších překážek, ačkoli přípravy proti nim činil. W tajné radě swé se wyjádřil: „Já zlým hubám, které mě člowěkem libowolným nazýwají, skutkem odpowím; má wůle jest, zachowati církew a stát w jejich zákonním zřízení, já znám monarchickau powahu anglické církwe.“ Slowa tato byla w nowinách ohlášena. Francauzský wyslanec psal swému pánu Ludwíkowi XIV tato slowa: „Král Jakob opakowal mi několikrát: Ti lidé jsau římští katolíci, aniž to wědí; církew anglická je w skutku s katolickau tak příbuzná, že snadno býti musí, přiměti wětší počet wyznawačů církwe biskupské k weřejnému stranu toho prohlášení.“ Na základě neupřímosti newzniká blaho národu. Dále wyjádřil se král w nowinách: „že nic nežádá z wýsad korunních, jmění ale swých poddaných, také že se nedotkne.“ Cla a akcís, předešlému králi na čas žiwota powolené, wybíraly se wšak nyní zas bez parlamentního powolení. Jakob panowal as pět neděl, a již každý stěžowal si na sáhání na jmění a na rušení církewních zákonů; posud wězení katolíci a Kwakerowé byli na swobodu puštěni. Tu ozwaly se žaloby se wšech kazatelnic hlawního města; král ale daw zawolati preláty, prawil k nim: jestli we swých žalobách neustanau, že on také Anglickau církew chrániti přestane.

Parlament byl w máji 1685 swolán; wětším dílem z Torů záležící členowé powolili králi wšecko, i peníze, když se byl we swé parlamentní řeči wyjádřil, že hejno buřičů do Skotska připlaulo, kteří krále uchwatitelem a

tyranem nazýwají. Připlaul tam totiž hrabě Argyle z Hollandu, autočiště wšech anglických nespokojenců. On byl s Monmouthem spiklý. Když weliké králowské wojsko proti němu wytáhlo, rozutíkalo se as 3000 na kwap sebraných Skotů jeho, on sám skryl se w rybníce, odkud sedlák zase jej wytáhnul a auřadu wydal. W Edimburku čekal na odprawení swé, když teprwa Monmouth a Grey z Hollandu k anglickému pobřeží přistáli a pro několik tisíc mužů zbraně s sebau přinesli.

Parlament stanowil odměnu za hlawu jeho a Monmouth zase za hlawu krále, jejž we swých prohlášeních lupičem trůnu a trawičem swého bratra jmenowal. Díwky z hodných rodin poskytaly mu prápory, w Bridgewateru, Wellsu a jinde byl prowoláwán a marnými slawnostmi mnoho času ztráwil. As 6000 mužů sběhlo se k Monmouthowi, awšak ani on, ani Grey neměli wojenských schopností; wéwoda Albemarle, Monkůw syn, hrabě Feversham a Churchill učinili na ně autok, wše se rozutíkalo, Grey byl chycen a za owčáka přestrojený Monmouth pomocí slídních psů we příkopě pod kapradím s luskami w kapse dwadcet mil od bojiště nalezen. Ruce na zad swázány maje, byl do Londýna přiweden ku králi, před nímž na kolena padnul, prosil a úpěl a za swedeného od lorda Greye se wydáwal. Král wydal ho katowi, kterýž hlawu jeho teprwa po páté ráně sťal. Grey uměl si milosti wydobyti, snad tím, že prwní z bojiště utekl. Hrabě Feversham a plukowník Kirke dáwali Monmouthowy příwržence pilně wěšeti. Potom chodil wrchní saudce Jeffreys po hrabstwích, z kterých se lidé k Monmouthowi sbíhali, a 330 osob dal odprawiti a přes 800 do zámorských osad deportowati. Weliké sumy ukládal i těm, kteří utíkajícím autočiště poskytli. Obyčejně opilý tento saudce, chtěje se obtížného wyslécháni zbawiti, slibowal obžalowaným, aby se jen přiznali, že to lépe s nimi wypadne; nicméně byli wesměs odprawowáni. Staré poswátné formy saudního jednání byly zrušeny. Nebylo-li druhého swědka, platila zaň ta neb ona okolnost. Po wykonaném úkolu swém byl Jeffreys za lorda kancléře powýšen.

Slabost odpůrců posilnila krále Jakoba. Pro další plá-

ny swé žádal nyní stálau armádu a zjinačení osobní listiny (Habeas Corpus). Oněch 15.000 mužů pěchoty a 4000 jezdců, kteří proti Monmouthowi bojowali, chtěl nyní podržeti a katolické oficíry w čelo jim postawiti. K tomu cíli a konci musila služební přísaha býti odstraněna. Zároweň wyjádřil se Jakob, že při osobní listině žádná wláda obstáti nemůže, a w skutku ušlo mnoho Angličanů krutému pronásledowání Jeffreysowu, ježto onen zákon dostatečné lhůty jim dopříwal, že důkazy swé newinnosti sehnati mohli. Na podzim byl parlament swolán; powolil peníze, nežádal potrestati ustanowené katolické oficíry w armádě, nýbrž jen aby bez odkladu byli propuštěni. Bez odkladu byl parlament propuštěn. Pro každého katolického oficíra wyhotowil se patent s welikau pečetí, že jeho osoba od stáwajících zákonů je wyjmuta. Aby nějaká forma při tom byla zachowána, obrátil se král na wrchní saudce, kteří se pod spráwau Jeffreyse wyjádřili, že králowi zákonowé jsau zákony Anglicka. Dwa odporující členowé přišli o swé auřady.

Znowa ozýwaly se žaloby s kazatelnic hlawního města; weliké nastalo jitření lidu. Někteří protestantští kněži přestaupili k římské církwi, podrželi swé důchody, ano i we swém auřadowání pokračowali. W Londýně zřídilo se několik katolických kostelů, Jesuité otewřeli školu. Král měl 20.000 wojáků na swé straně. To samé, co w Angličanech, wykonal i we Skotsku, ano ještě wíce, neboť poručil Skotskému parlamentu, aby trpění jenom katolíkům a ne jinowěrcům powoleno bylo. W Irsku šlo wše mnohem lehčeji. Pro tajnau králowu radu oznámilo se nowých pět členů (1686), čtyři katoličtí lordowé a Jesuita Petre; služební přísahy (test-act) mělo je zbawiti prohlášení wšeobecné swobody swědomí. Král plesal radostí, katoličtí pánowé ale díwali se na ten kwap a spěch tím starostliwěji. Brzo na to prohlášena auplná swoboda swědomí bez ptání se parlamentu, a služební přísaha zapowězena s doložením, že příští parlament wěc tu nepochybně schwálí (1687). Nowokřtěnci, Kwakeři, katolíci, jinowěrci wšeho druhu posílali králi wděčné přípisy, ne ale církew anglická. Nedáwno ještě mluwily university (jako proti Locko-

wi) o slepém poslušenstwí, nyní samy twrdošíjně odporowaly. W Kambridgi chtěl král katolíkowi důstojenstwí magistra uděliti bez služební přísahy; prudký nastal odpor, tak že členowé onoho kollegium musili býti zahnáni. Jesuita Petre stal se nyní členem tajné rady; do Říma odeslalo se poselstwí, aby Anglické králowstwí s katolickau církwi zase bylo smířeno. Poselstwí nebylo s důwěrau přijato, a někteří kardinálowé w žertu se wyjádřili, žeby se král Jakob do kletby dáti měl, ješto on stáwající ještě zbytky katolictwa w Angličanech swým spěchem zničiti zamýšlí. Nicméně papežský nuncius wystaupil w Angličanech weřejně a wéwoda Somerset byl z auřadu propuštěn, že slawnému příchodu nuncia do Windsoru jakožto komorník přítomen býti nechtěl.

Jakob bál se parlamentu, že, jak nyní sestawen byl, wšech wěcí těch nepotwrdí; pročež ho rozpustil a nowý zwoliti nařídil. K tomu cíli nastaupiw sám cestu po zemi, ujišťowal wšady, že se to s wyzdwižením služební přísahy tak nemyslí, jakoby zas katolíci do parlamentu wstaupiti měli; dosti na křesťanské snášeliwosti, obě sněmowny že zůstanau protestantské jako dříwe. Každému auředníkowi předložily se tři otázky na ten případ, měl-li by do parlamentu zwolen býti, a sice: chce-li hlasowati pro wyzdwižení služební přísahy a církewních trestních zákonů; potom chce-li při wolení pro takowé členy hlasowati, kteří by onomu wyzdwižení přízniwi byli, a konečně uznáwá-li swobodu swědomí, chce-li s křesťany wšelikého wyznání pokojně žiw býti. Kdo se auřadu nechtěl zbawiti, přiswědčil. Brzo ale wystaupil proti tomu oběžný list následního obsahu: Nikdo nemůže na tyto otázky dříwe odpowěděti, dokud důwody pro a proti w parlamentě nebyly skaumány. Král neswolal parlament; nedostatek peněz také ho k tomu nenutil; hospodařením s jinými důchody, se clem, akcísem atd. zbylo mu ještě 100.000 lib. ročně.

Hlas proti tomu začal se ozýwati odjinud, od zetě krále Jakoba, od Wiléma, prince z Oranien, dědičného náměstka republiky Hollandské. Poslalť wyjádření, že on a choť jeho Marie we wyzdwižení služební přísahy a trestních

církewních zákonů nikdy neswolí; že jest sice jeho zásada, nekárati žádné wíry, owšem ale hájili swau wlastní wíru, a pod katolickým králem že jsau ony zákony pro církew Anglickau newyhnutelny. Mnoho tisíc wýtisků wyjádření toho rozšířilo se po Anglicku. Nowé jitření. We službě Hollandské měl Jakob šest pluků; ty wolal nyní zpět; nicméně jen 36 oficírů a málo wojáků uposlechlo jeho hlasu. W Hollandu se myslilo, že s králem Francauzským srozuměný Jakob protestantstwí chce podkopati. Pod záminkau, že algírští laupežníci morští do průliwu přišli, přijala Hollandská wláda 9000 lodníků do služby a 20 wálečných korábů dala ozbrojowati.

Roku 1688 wystaupili čtyři katoličtí biskupowé na Anglické půdě, Magdalenské kollegium Oxfordské obdrželo katolického přednostu, po druhé wyšlo ohlášení swobody swědomí, s doložením, aby w kostelích za čas služeb Božích bylo čteno. Stranu toho wešli ale biskupowé w poradu, sedm jich podalo žádost ku králi proti čtení nadřečeného prohlášení. Král odpowěděl jim tuze nemilostiwě, řka, že jest to zatýkati prápor buřictwí, aby jen četli bez odkladu, sice že druhý den jinak se jim odpowí. Zatím obíhala již jejich žádost tištěna po Londýně, prohlášení četlo se w málo kterém kostele hlawního města, a král uzawřel potrestati zpurné biskupy, ačkoliw se toho Jesuita Petre a ministr Sunderland ulekli. Nechtíce biskupowé peněžitého složiti rukojmí, byli do Toweru posláni; nesčíslné lidu množstwí je wyprowázelo; lid, oficíři a wojáci, tam je wedaucí, klekali před swými wězni a o požehnání je žádali. Brzo na to přistupowali jiní biskupowé k oné žádosti. Wida odpor u duchowenstwa, chtěl Jakob zkusiti, jak wojsko smýšlí. Poručiw pluku jednomu se postawiti, prawil k němu: „Každý, komu by prohlášení swobody swědomí a zrušení služební přísahy naproti bylo, ať zbraň složí.“ K jeho úžasu složil celý pluk swau zbraň, až na dwa oficíry a několik wojáků.

Dne 10. červwna 1688 porodila králowna prince. Francauzský wyslanec, Barillon, psal swému pánu: „Narození prince Walesského může znamenitau učiniti změnu a králowské rodině oddanau stranu sesilniti; nepokojné ale hlawy usilují teď wíc než jindy odpor klásti náwrhům

Jeho Britického Majestátu. Nynější okolnost může k tomu přispěti, že zámysly swé rychleji w skutek uwedau.“ Zlé huby roznesly, že princ podstrčené dítě jest, a nenáwist ku králi lakotně se toho chápala. Proces w Toweru uwězněných biskupů byl až do posledního okamžení pochybný, neboť wšechno záleželo konečně na tom, má-li koruna práwo, od zákonů oswobozowati neb ne. „Připustíme-li,“ prawilo se mezi jiným, „že koruna takowé práwo má, netřeba nám parlamentu, wšechno zákonodárstwí nalezá se při králi.“ Při nesmírném lidu množstwí byli biskupowé zase wedeni z Toweru do saudnice. Přísežní setrwali deset hodin při saudu, celau noc rokowali potom prudce mezi sebau, a když ráno o dewíti hodinách do sálu wstaupili a přednosta jejich: „Newinni“ pronesl, byl celý sál plesem naplněn, a dále rozlíhalo se to po wšech ulicích a placech Londýnských až do táboru u Hounslowa a wojenským hurá až k uchu krále, který we staně s lordem Feverhamem u tabule byl. „Co je to?“ ptal se Jakob lorda. Lord wyšel se wyptat a wrátiw se prawil: „Nic to není; wojáci se radují; biskupowé jsau propuštěni.“ — „A to není u wás nic? Tím hůře pro ně“, odpowěděl Jakob. Obywatelstwo Londýnské bylo w pohnutí; nepočetní rozděláwali se radostní ohňowé, a w nich pálily se obrazy katolické církwe.

Stuartům zwonilo se umíráčkem. Mezi Wilémem Hollandským a Anglickými nespokojenci nastalo horliwější dopisowání, tužší swazky. Wilém odpowěděl Anglickým odeslancům: „Stane-li se určité pozwání od mužů prwní třídy, abych já Anglicko od katolické církwe a tyranstwí oswobodil, mohu do měsíce září býti připrawen.“ Nyní sešlo se 30. čerwna sedm mužů prwní třídy, hrabata Shrewsbury, Devonshire a Danby, biskup Londýnský, lord Lumley, Henry Sidney, bratr odpraweného, a admiral Russel; w domě hraběte Shrewsburyho podepsali šifrowaný přípis na Wiléma z Oranien s úsilnau prosbau, aby přišel, „že dewatenáct dwacetin Anglického národu jej očekáwá, že přátely swé ozbrojené nalezne i wojsko dwakrát tak weliké jako králowské, kteréž w poli newydrží; že smýšlení oficírů se wyskaumalo, ti že slauží, aby jen žiwi

býti mohli; wojáci že nenáwidí katolictwí a zcela na loďstwu že ani z desíti jeden nebude odpor klásti, tak auplně je wšecko nespokojeno.“

Wilém z Oranien nebyl příwětiwý manžel; jeho wšak choť, Marie, byla tak lahodné powahy, že mu wšecko odpustila, kdyby jí byl jenom wěrnější býwal. Ani we snách jí nenapadlo, žeby někdy panowati mohla jakožto králowna Anglická, podle swé wlastní wůle, ne podle wůle chotě swého. Když ji dějepisec biskup Burnet na to pozornu učinil, že takowého zákona w Angličanech stáwá, prohlásila se hned, že hotowa jest obětowati swé práwo manželu swému, a že w ohledu tom někdy o parlamentní listinu bude žádati; ona že chce chotě swého poslušnau ženau býti a zůstati, a ničeho jiného že si nepřeje, než aby jí choť laskaw byl. Zcela naopak smýšlela její sestra Anna, choť prince Jiřího Danského, člowěka owšem tuze nepatrného.

U Nimweg stálo 10.000 mužů pěchoty, 4000 jezdců, a 60 korábů bylo auplně wyprawených, aby s oním wojskem k Anglickému pobřeží odplauli. Ludwík XIV nabídnul se králi Anglickému, že mu swým loďstwem ku pomoci přispěje. Jakob wšak nechtěl tomu wěřiti, žeby jeho dcera s trůnu swrhnauti jej zamýšlela. Ludwík oznámil na to Hollandské wládě, že autok na swého spojence za zrušení pokoje powažowati bude; Jakob ale nechtěl jako spojenec Francauzska před swým národem státi práwě w ten čas, když Ludwík k nowému dobýwání se hotowil; a přec bylo konečně zaslepenému králi od Hollandska odpowěděno, že se republika spojení krále Anglického s Francauzským obáwá, a proto že se ozbrojuje. Nic nebylo platno, Jakob nedbal na to. Celá Ewropa wěděla, co Wilém zamýšlí, jenom ne Jakob. Jeho wyslanec w Paříži posílal mu wýstrahu za wýstrahau, a rozmrzelý král powolal ho zpět a do Toweru ho wstrčil; a král Ludwík psal zase swému wyslanci Basillonowi: „U wašeho dwora buď wšechno spí, aneb je očarowáno, an zatím největší hrozí spiknutí, které kdy bylo sesnowáno.“ Ludwík upustil od Jakoba, začal wojnu s Němci; Wilém byl tedy wolný a Jakob jewil teprwa nyní strašný nepokoj; každé jeho hnutí sdělowala druhá jeho dcera Anna Wilému z Oranien. Král nawrhnul

ještě Hollandské wládě, že we spolku s ní a se Španiely zbraně proti Francauzsku pozdwihne, wláda mu wšak odpowěděla, že prozatím na zřeteli má obnowiti důwěru mezi králem a národem Anglickým. Krále pojal strach; ku swému národu se wyjádřil, že na jeho wěrnost spoléhá, že s ním žíti a zemřiti chce; we swém auřadowání zastawený biskup Londýnský mohl zase auřadowati; wšeobecná powolila se amnestie až na 16 uteklých osob; Londýnu, jakož i wšem druhým městům obnowila se auplná listina swobody; katoličtí oficíři byli z wojska propuštěni; Magdalenské kollegium bylo dle stanowených prawidel nowými členy obsazeno, udělena auplná swoboda k wolení parlamentních členů pro příští parlament, preláti Anglické církwe byli u dwora slawně přijati. To wše stalo se měsíce září a října. Se wší mocí bylo wojsko sbíráno, loďstwo ozbrojowáno, prawost narození Walesského prince znowa dokazowána, proto že Wilém we swém manifestu na Anglický národ pobočním dítětem ho jmenowal. Princ z Oranien se blížil. Ministr Sunderland složil swůj auřad, Jesuita Petre wystaupil z tajné rady a skryl se, parlament měl býti swolán, nebylo wšak času, neboť dne 5. listopadu 1688, sto let od Španielské armády, wstaupil Wilém w Devonshiru na Anglickau půdu. Na hlawním stežni jeho korábu wlál Anglický prápor s nápisem: „Protestantské náboženstwí a swoboda Anglicka.“ Králowo loďstwo nekladlo Wilémowi žádné překážky w cestu. Lord Cornbury, Clarendonůw syn, chtěl se třemi pluky jízdy k Wilémowi přejíti, a ačkoli se to jen z malé části powedlo, přičítal přece Jakob zkázu swau této události. Dne 19. listopadu přitáhnul s wojskem do města Salisbury, swému nepříteli wstříc. Zde byla wojenská rada různého mínění; králowi wěrní chtěli zpět do Londýna, newěrní ale radili, aby zde s Wilémem boj sweden byl. Podezření wěrných rádců se potwrdilo, neboť hned na to přešli k Wilémowi generál lord Churchill (později slawný wéwoda Marlboraugh) s wíce oficíry swého pluku, i princ Jiří, králůw zeť. Jakob powažowal owšem prince toho za tak nepatrnau figuru, jako choť jeho Anna. „Je pryč?“ tázal se Jakob; „kdyby nebyl můj zeť, měl bych autěk sprostého

jezdce za wětší ztrátu.“ Hned na to ubírala se Anna a její přítelkyně, Lady Churchillowá, tau samau cestau. Jakob zplakal. „Bůh mi pomoz!“ zwolal, „moje wlastní děti mě opustily.“ Komendant loďstwa psal králi, že za wěrnost lodníků neručí; we mnohých hrabstwích chápali se pánowé zbraně pro Wiléma, lord Delamere w Cheshiru, hrabě Danby dobyl Yorku, hrabě Devonshire w Derby, a we prohlášeních nazýwali Jakoba již tyranem, který na místě zákonů swau wůli stanowuje, čemuž odpor klásti žádné není zbauření, nýbrž sprawedliwá obrana.

Král, wrátiw se do Londýna, swolal dne 30. listopadu parlament na den 15. ledna, a wšeobecnau amnestii přislíbil. Několik, po tu dobu wěrných lordů shromáždiw, žádal o jejich pomoc. Obrátiw se k hraběti z Bedfordu, otci lorda Russela, který za předešlé wlády Jakobowými pikly odprawen byl. „Mylorde,“ dí k němu král, „wy jste rozšafný muž, wy požíwáte wážnosti, wy můžete mi znamenité služby prokázati.“ — „Ach Sir,“ wece hrabě, „jáť jsem stár a slab, málo služby mohu wám prokázati. Kdybych měl syna.“ Na to nemohl Jakob několik minut ani slowa pronesti. Na to poslal plnomocníky do Wilémowa táboru se zpráwau: „ješto odstraněny jsau wšeliké stížnosti, z příčiny kterých on do Angličan přitáhnul, aby tedy k hlawnímu městu se již neblížil, by parlament o prawdu wolně mohl jednati.“ Wilém odpowěděl: „Chce-li Jeho Majestát za čas parlamentu w Londýně zůstati, on že také tam přítomen bude; mezi tím ale že se ku městu přiblíží.“ Po té zpráwě odeslal Jakob dne 10. prosince králownu a prince z Walesu do Francauz, s doložením, že za čtyryadwacet hodin za nimi půjde. A králowna, nemluwně a kojná musily přeoděny w tuhé zimě, při wětru a dešti po Temži se plawiti we člunu až ke korábu, který je ku Francauzským břehům donesl. Král swolal tajnau radu; byl to klam, onť prchnul; dne 11. hodinu s půlnoci plaul po Temži, a přichystané na břehu koně donesli ho do městyse Favershamu. Po zpráwě o prchnutí krále wybuchnul wztek lidu Londýnského proti katolíkům: na jejich domy činěn autok, jejich kaple bořeny, wyslancům katolických mocností hroženo; nejwíc pátralo se po Jesuitowi Petrowi; on ale wzdálil se již několik dní dří-

we. Sunderland prchnul w ženském oděwu do Roterdamu; lord kancléř, býwalý wrchní saudce Jeffreys, byl ale w lodnickém oděwu poznán; lid bičowal a wlekl jej k lord-mayorowi, jenž ho do Toweru poslal, kdež za několik měsíců zemřel. Papežský nuncius chtěl se z bauře té na woze savoyského wyslance ochrániti; w zadu postawil se jako sluha, byl poznán a nepuštěn, až pas od prince Wiléma auplné swobody mu udělil. Princ spěchal k Londýnu. Po milé zpráwě o králowě prchnutí došla ho ale zase zpráwa nemilá, že Jakob, chtěje wstupowati na koráb, zadržen byl od rybářů, jenž na pobřeží na katolické kněze low měli, a byl týrán, olaupen. Pro wpadlé twáře měli ho nějaký čas za Jesuitu Petra; konečně dal se poznati a do Favershamu odwesti; zde ujala se ho wrchnost před surowau luzau, kterau omámený král tu úpěnliwě prosil, tu jí zas hrozil. Třicet w Londýně shromážděných členů panské sněmowny, kteří w těchto neobyčejných okolnostech zemské záležitosti řídili, odeslali 2000 mužů gardy, pod jejichž ochranau Jakob ještě jednau do králowského palácu dne 16. prosince se wrátil. Zetě swého prosil o rozmluwu; princ ale dal mu z Windsoru odpowěděti, že do hlawního města osměliti se nemůže, dokud králowským wojskem obsazeno jest. Wečer přitáhla wšak Hollandská stráž ku králowskému palácu, a w noci oznámilo se Jakobowi, že na princůw rozkaz ráno na twrz Ham se odebrati musí; král wyžádal si Rochester, kamž pod ochranau Hollanďanů byl odweden. Tři hodiny po jeho odchodu přišel Wilém dne 18. prosince se 6000 mužů do hlawního města a shromáždění lordů swolal, aby staw národu a státu se uwážil. Princ wstaupiw do shromáždění sedmdesáti pánů, kněžského i swětského stawu, promluwil tato slowa: „Mylordowé, já jsem žádal, abyste se sešli a poradili o nejlepší spůsob, kterak dojíti cíle mého weřejného prohlášení, až swobodný parlament swolán bude pro zachowání protestantského náboženstwí, obnowení práw a swobod země a jejich pojištění, by zas překoceny nebyly.“ Po těch slowech odešel. Tím zwěstowala se prawda, že žádný Wilém dobywatel přes moře nepřišel, jako před 622 lety. Po čtyrech dnech pobytu swého w Rochestru

postaupil Jakob pole swému odpůrci dobrowolně, jsa pamětliw wyjádření nešťastného otce swého: „Od králowa wězení je málo kročejů ke králowu hrobu.“ Cesta k moři nechala se pro něho bez stráže. Starostliwá oň králowna poslala psaní. Dne 23. prosince šel tedy Jakob o půlnoci zahradau ku břehu we průwodu pobočního syna swého, wéwody Berwika, a malého služebnictwa, a po bauřliwé dwaudenní plawbě přistál ke Francauzskému pobřeží. Spěchal do St. Germain-en-Laye k choti swé, kde jej skwělé služebnictwo a 50.000 tolarů měsícně od Ludwíka XIV očekáwalo. Ludwík a Jakob přátelsky se objali a kolem stojící dwořané Francauští diwili se podiwnému smrtelníkowi, který, jak auštěpně sám jeden biskup podotknul, tři králowstwí za jednu mši dal. Za těch samých dnů přijal Wilém wečeři Páně z rukau Londýnského biskupa.

Toliko politické a náboženské změny na zřeteli majíce, nemluwili jsme o literárním pokroku anglického národu w tomto století. Předewším musíme též učiniti zmínku o jedné proměně we stawu společenském, která méně na Anglicko, wíc ale později na sewerní Ameriku působila, myslíme totiž Kwakery, kteří w čase revolučním se wywinuli. Jejich zakladatel byl Jiří Fox, jenž po pilném studowáni biblí w hrozném roku 1649 swé učení hlásati počal w tom domnění, že prorocký duch apoštolů a proroků také na něho přešel. Ačkoliw lidi na dráhu cnosti uwesti taužil, uchylil se přec brzo na bludné cesty, byl wězen, do blazince zawřen, bičowán, na konci swého žiwota (1690) došel ale přec té radosti, že náboženská sekta jeho se rozšiřowala. Lišila se podstatně od biskupské čili Anglické církwe, a wyznawači její nazýwali se: společnost přátel. We Walesu a Leicesteru byly prwní obce zřízeny, r. 1654 w Londýně. Fox neměl wědeckého wzdělání, pročež teprwa Samuel Fisher, Jiří Keith, William Penn a Barclay uwedli swými spisy pořádek a určitost w zámysly zakladatelowy. Dle učení toho může býti každý, kdo jen oprawdu chce, aučasten božského zjewení, jehož zárodky lidský duch w sobě má. Swětlému wědomí tomu bylo přede wším prwního místa popřáno. Následkem toho neměli žádných církewních obřadů, žá-

dných oltářů, obrazů a kazatelnic, žádného zpěwu a hudby, žádných zwonů, aniž posléze jakých swátostí. We schůzkách swých očekáwali mlčeliwě a s pokrytau hlawau příchod swatého ducha, a kdo jím nejdříwe pojat byl, kázal a modlil se, a druzí s holau hlawau jej poslauchali. Nesestaupil-li duch swatý w nikoho, rozešli se i po dlauhém čekání. Později teprwa dali auřad kázání a modlení znamenitým kazatelům, ačkoliw každému kázati wolno zůstalo. Jako w náboženském, tak i w občanském ohledu byl jeden druhému rowen, zřízení jejich obcí bylo tedy čistě demokratické. Měsíčně shromažďují se, aby rokowali o školních a dobročinných ústawech, o mrawní kázni, o potrestání nezdárných audů, proti kterým se domluw nebo wywržení ze spolku používá, o dowolení ku sňatkům atd. Také se rozhodují spory, stanowují auředníci, bez platu a wýsad, aby o zachowání pořádku a chudé byli pečliwi, a wolí se odeslanci do čtwrtletého shromáždění, kde se uzawření schůzek měsíčních potwrzují, odwoláwání k této druhé instancí se přijímá a rozhoduje, a členowé do ročního shromáždění se wolí. Roční schůzka je nejwyšší instancí pro wšechny obce w jedné zemi; ona má zákonodární moc u wěcech kázně, zřízení a mrawnosti, stanowuje missionáry k rozšiřowání učení, a wšechny záležitosti a spory konečně rozhoduje. Kwakerů počítá se nejwíc w Americe; Angličtí míwají roční schůzky w Londýně. Jelikož církewních poplatků a desátků neodwádějí, uběhli do nesnází s církwí panující, ještě wíc ale se stáwajícím pořádkem občanským; oniť neskládají přísahy, nekonají wojenských služeb, neplatí wojenských daní, nemají weřejných weselostí, diwadel, honby, tance atd., aniž komu nějaké zdwořilosti prokazují. Listiny snášeliwosti dosáhli r. 1689 od krále Wiléma III, a jmena swého prý od třesení se we schůzkách. Umění a wědomosti nebyly od Kwakerů pěstowány; tomu příčila se jejich, přísně do praktického žiwota sahající mysl.

W literárním ohledu nastaupili po welikém Shakspearu a Bakonu během století toho Milton, Waller, Hobbes, Harvey a jiní, jejichž wědecké spisy a wynálezy, jako Newtonowy a Lockowy, teprwa w osmnáctém wěku

ukončené, patrněji působiti začaly. Již první Miltonowy básně mají na sobě známku swého wěku: nábožensk au přísnost a mysl pro swobodu. W Angličanech byl on poslední studující, jenž w kollegium tělesně trestán byl. S cesty Italské wrátil se do swé wlasti, když bauře propukáwati začaly. Hned po odprawení Karla I uchopil se Claudius Salmasius péra k obraně Karlowě, jemuž Milton obranau Anglického národu odpowěděl. Oba spisy byly na to častěji tisknuty a tak posuzowány, že Salmasius prý nejlepší wěc tuze špatně, a Milton nejhorší wěc tuze dobře zastáwal. Miltonowu nadšení, wtipu a ohniwé wýmluwnosti nemohla Salmasiowa matná obrana odolati. Od Kromwella, na něhož chwalořeč sepsal a w ní důrazně ho napomínal, aby swobodu lidu chránil, byl jakožto dobrý latinář zwolen za tajného písaře státní rady k wyhotowowání latinských písemností. Úsilným namáháním onemocněl na oči, až konečně zcela oslepnul. Pracowal wšak neustále. Po Kromwellowě smrti prohlásil se proti obnowení trůnu, od Karla byl na milost přijat, wzdálil se ode wšeho swěta, a w 47 roce básnil „Ztracený ráj“, w němž jeho náboženské a politické zásady zobrazeny jsau. Později wyšel „Ráj nalezený“. Pro nowost a půwodnost básní těch počítá se Milton mezi nejpřednější básníky Anglické. Zkaušel se i w dramatickém, historickém a filosofickém oboru. Žiw byl od roku 1608 do 1674. J. Waller psal w pěkných werších a rýmech básně na Kromwella i na Karla II. Když mu tento namítnul, že báseň na Kromwella lepší jest, než na něho, odpowěděl: „My básníkowé býwáme we smyšlených wěcech nejlépe na swém místě.“

Thomas Hobbes, Bakonůw přítel, politický spisowatel a filosof, hleděl náklonnost swých krajanů k demokratii odwrátiti obrazem nepořádků a stran staroreckých swobodných obcí, pročež Thukydidůw dějepis do Anglického přeložil (1628). Revoluční praud nutil ho wšak do Francauz odejíti (1641), kde prince z Walesu (napotom Karla II) w matematice wyučowal a o státním práwě psal. Dle něho má stát býti založen na wzájemné bázni, občané mají míti strach jeden před druhým, aby se anarchii ušlo, a k tomu cíli a konci slauží nejlépe monarchie, ne-

obmezenau mocí opatřený panowník. Z té příčiny odnímaje Hobbes i duchowenstwu wšeliké moci, wydáwá náboženstwí rowněž za plod bázně a za dobrý prostředek w ruce panowníkowě k zachowání občanského pořádku. Poměr k Bohu tratí se tudy w dalekosti. Patrno, že hrůzami revolučními Hobbes i při wšem důwtipu, kterým swůj bázliwý, činnosti a ducha prázný stát zakládá, o wyšší, na pokroku spočíwající náhledy připrawen a od republikánů a duchowenstwa za tyrana a neznaboha prohlašowán byl.

Harwey, důmyslný lékař Anglický, objewil oběh krwe pilným rozebíráním zwířecích audů, čímž auplně Galenowa saustawa klesla; neméně důležité bylo objewení jeho, že ústrojný žiwot z wejce wzniká a tím tak zwaná generatio aequivoca, že totiž poslední audowé ústrojného žiwota, hauby a plesniwiny, bez wajec, jenom náhodným stykem jistých hmot wznikají, wywrácena byla.

§. 7. *Wilém III.; odewzdání mu nejwyšší moci. Rokowání o státních otázkách. Nowý parlament; rozhodnutí státních otázek. Prohlášení práw. Přistání Jakoba k Irskému pobřeží. Bitwa u řeky Bojny. Mořská bitwa mezi Angličany a Francauzy u la Hogue. Míchání se Anglické moci do záležitostí Ewropejských. Boje mezi Wilémem a Ludwíkem XIV na pewné zemi. Pokoj Ryswycký. Hanoverská dynastie na Anglický trůn powolána. Začátek wojny o postaupnost na trůn Španielský.*

Před swým autěkem poslal Jakob wyjádření lordům hlawně tohoto obsahu: „Ješto princ z Oranien se mnau tak nakládal, jak wšemu swětu známo jest, a mě tak černě jako peklo wylíčil, zwláště nedůstojným winěním z podwodu s mým synem, nemohu ze sprawedliwé péče o mau jistotu déle w zemi zůstati, doufám ale, že se mému národu oči otewrau.“ Lordowé odpowěděli, že princowi nejwyšší moc nad Anglickem a Irskem až do 22. ledna 1689 odewzdali, kteréhož dne on parlament měl swolati. Že ale swolání to od koruny newyšlo, měl se parlament jenom sborem (conventio) jmenowati, nicméně jako obyčejně měl rokowati o stawu národu. Princ přijal nejwyšší moc

jen pod tau wýmínkau, wyjádří-li se také lid pro to. Lord-mayor, aldermenowé, městská rada Londýnská a členowé z parlamentu Karla II, co se jich na kwap sehnati mohlo, byli dne 26. pros. do obecní sněmowny powoláni, dobře toho powědomi jsauce, že žádná sněmowna nejsau, nýbrž že se slabým zbytkem panské sněmowny stát ochrániti musejí. Sbor ten odewzdal rowněž princowi nejwyšší moc.

Nowý welitel došel poslušnosti ano i dobré wůle; we čtyrech dnech sešlo se 100.000 liber šterl. dobrowolnými příspěwky pro státní potřeby, katoličtí oficíři zmizeli z námořské služby, a z armády byli oficíři pochybné wěrnosti wylaučeni. Mezi tím začalo se wolení parlamentních členů, jehož swobodu Wilém wzdálením wojska z wolicích míst pojistil.

Při tom rokowalo a přelo se o státní záležitosti prwní třídy: Kdo má být hlawau státu? Zase Jakob? Proň byli ti biskupowé, kteří auplné poslušenstwí hlásali, a wšak králowské moci dowoliti nechtěli, aby se Anglické církwe dost málo dotkla. Wětší počet obywatelů nechtěl o Jakobowi nic slyšeti. Jedna z jeho dcer? A která? Také se prawilo: „Wilém ať je regent, až Jakob zemře aneb syn jeho dospěje.“ I slowo republika přicházelo na jewo. To byly denní rozmluwy, o tom mluwilo se we spiskách swobodně, upřímně, ač tenkrát ještě censury w Angličanech stáwalo.

Když nowě zwolení členowé se sešli, nebylo arci již řeči ani o Jakobowi, ani o republice. Biskupowé a Torowé chtěli regentstwí, druhá strana Wiléma za krále, a sice jedni chtěli mu dát pauhý titul, a choti jeho práwo wlády, druzí auplné práwo wlády. Princ doporučil sněmownám swornau a rychlau poradu, ješto protestanti w Irsku rychlé pomoci potřebují, snad powolá Holland swé wojsko zpět, snad bude i Anglické pomoci proti Francauzsku žádati. Dne 28. ledna 1689 přijala obecní sněmowna Hampdenůw náwrh: „Král Jakob II pokaušel se zničiti zřízení země, když prwopočáteční smlauwu mezi králem a národem zrušil; on sahal na základní zákony dle rady Jesuitů a jiných bezbožných lidí, a ze země prchnul; tím ze wlády se poděkowal, trůn jest tedy uprázněn.“

A druhý den uzawřeno: S jistotau a blahém tohoto protestantského králowstwí se nesrownáwá, aby od katolického knížete bylo řízeno. Tím byl wylaučen od trůnu i Jakobůw syn. Panská sněmowna prohlásila se wětšinau jen dwau hlasů (50 proti 49), aby Wilém králem byl, a w náwrhu obecní sněmowny postawila: „wládu opustil" místo: „ze wlády se poděkowal", a smazala sadu: „trůn jest tedy uprázněn". Postaupnost Jakobowých dětí, ať syna nebo dcer, se tím stanowila. Sněmowna obecní zawrhla ale zas wšecky proměny sněmowny panské. Z té příčiny stanowila se porada, ku které každá sněmowna nejlepší hlawy swé zwolila; jednaloť se buď o pokoj anebo o hrůzy nepřehledné wálky občanské.

W poradě té twrdila sněmowna panská: Byť i Jakob trůn opustil, aneb jak sněmowna obecní prawí, se poděkowal, což by dobrowolné odřeknutí w sobě zawíralo, přece není trůn tak uprázněn, aby se koruna do koruny wolicí změniti mohla; neboť dle základního zřízení jest monarchie dědičná, a ničím nemůže býti zničeno dědičné práwo těch, kteří ku postaupnosti na trůn opráwněni jsau. — „Není-li trůn uprázněn," prawil naproti tomu Hampden, řekněte nám, kdo na něm sedí." Jiný člen prawil: Slowo „opustiti" chowá w sobě práwo, na swé místo zase dosednauti. Chcete dosednutí to? Na to sněmowna panská: „Jest nějaké odřeknutí, které není dobrowolné?" Sněmowna obecní: „Aniž my chceme wolicí práwo nawždy." Prwní sněmowna nechtěla Jakoba, druhá myslila na Wiléma; obě se jen k sobě blížily, ještě se ale nesjednotily, když se Wilém ke swým přátelům takto wyjádřil: Ničehož nemám proti regentstwí, pro swau osobu je ale nepřijmu; milé mi jest, že choť moji králownau činíte; já ale nechci býti králem z titulu, státi u dweří mé choti, aniž chci býti dotud králem, dokud choť má žiwa bude; rád wrátím se co nejdříwe do Hollandu s mým wojskem; chcete-li mě ale míti, já bezdětný jsem hotow, dáti přednost dětem princezny Dánské (Anny) před oněmi dětmi, které bych snad z budaucího manželstwí měl; také jsem spokojen, aby Marie we wšech králowských ediktech wedle mne byla jmenowána, wláda ale

musí náležeti mně samému.“ Lord Danby, w čele oněch lordů, kteří Wilémowi králowský titul, choti jeho wšak královskau moc dáti chtěli, psal ještě Marii do Haagu, a Marie odpowěděla, že chce býti jen ženau prince, a nikoho že za swého přítele míti nebude, kdo by ji od něho oddělowal. Nyní nahlídnul každý, že bez Wiléma býti nelze; panská sněmowna upustila od proměn a stanoweno, aby wládní jednání we jménu obau se dálo, králowskau moc ale aby jen sám Wilém měl.

W prohlášení práw, o která se obě sněmowny usnesly, wypočítáwá se toliko sáhání na práwo za předešlého krále, a stará, nepochybná práwa Anglického národu se obnowují a prosí, aby je král potwrdil. Aniž usilowáno o to, aby roční, nýbrž jen aby časté parlamenty bývaly, a co se domnělého práwa koruny dotýče, že ona od zákonů může oswobozowati a zákony nechávat odpočíwati, toto auskalí, o které Jakobůw trůn se rozkotal, podotknuto jen, že nezákonní je toliko spůsob, jak ho Jakob použíwal, totiž bez přiwolení parlamentu. Obě sněmowny (conventio) byly pak za parlament prohlášeny, kterýž teprwa stanowil, že oswobozowání od zákonu, nespočíwá-li samo na zákonním základě, od nynějška neplatno jest, a že práwo ku postaupnosti na trůn se tratí zasnaubením se s katolíkem. Pod jménem „bill of rights“ wyzdwihlo se prohlášení práw za statut. Mimo podotčené obsahowalo prohlášení to z wětšího dílu stará práwa anglického národu: že se bez přiwolení parlamentu daně wybírati nesmějí, aniž smí stálá armáda za čas pokoje bez toho samého přiwolení se držeti, aniž mohau se wyzdwihowati pokuty a statky bráti, dokud winník přeswědčen nebyl, aniž ustanowowati přísežné, kteří neschopni jsau. Pojistilo se swobodné wolení parlamentu (králowské wojsko nesmí totiž za čas wolení na žádném místě býti přítomno), swoboda parlamentního řečnění a podáwání žádostí králowi. Neobyčejného rukojmí nesmí se žádati, žádných welikých pokut, krutých a neobyčejných trestů ukládati. Angličan může nositi zbraň pro swau ochranu atd. Tuto státní změnu jmenují Angličané přímo revolucí od r. 1688; ona listina práw a swobod je společenská smlauwa mezi

národem a panující rodinau; záwěreční je to kámen we stawbě zákonů, která se Anglickau austawau neboli konstitucí nazýwá. Dne 11. dubna 1689 byli Wilém a Marie za krále a králownu Britanie korunowáni, a toho samého dne we Skotsku za ně prohlášeni.

Onu snášeliwost rozličných wyznání, pro kterau Jakob klesnul, chtěl Wilém do swého králowstwí uwesti; onomu wykládalo se to za zločin, tomuto za cnost pro různý aumysl, čeho dosáhnauti chtěli. Awšak ani Wilém nedošel auplně swého aučelu; duchowenstwo Anglické církwe tuze horliwě tomu odporowalo; jinowěrci byli jen zbaweni trestních zákonů ohledem na některé církewní formy. Mírněji nakládalo se s katolíky, kteří ale podtají ku prospěchu Jakoba jednali a tudy Jakobity nazwáni byli. Nešťastný král dopisowal si se swými přátely we Skotsku a swé přátely w Irsku osobně nawštíwil. Katolické Irsko bylo posud jediná země Welko-Britanské koruny, která se proti němu neprohlásila; z té strany uzawřel tedy zbuditi bauři proti nowému panowníkowi, zeti swému. Ludwík XIV uchopil se rád té příležitosti, aby weliký jeho odpůrce na Temži nowými nesnázemi, wnitřními spory seslaben byl. Dal tedy Jakobowi loďstwo a wojsko, aby swého práwa w Irsku dobýwati začal. Při rozlaučení prawil k němu: „Čeho Wám nejwíc přeji, jest, abych wás již nikdy nespatřil.“

Dne 22. máje 1689 připlaul Jakob ku pobřeží Irskému a se 1200 mužů slawně do Dublína přitáhnul, kdež náměstek Tyrkonel a lid jemu nakloněni byli. Brzo počítala armáda jeho 40.000 mužů, protestanti byli wětším dílem ozbrojeni, a jen krajina Ulsterská, ponejwíce protestantská, se nepodrobila. Kněži a lid Irský plesali. Bázliwí Angličané utíkali do Skotska a Anglicka, udatní, as 10.000 jich, shromáždili se w městě Londonderry, kdež Jakobowi oddaný plukowník komandowal a město mu wydati zamýšlel. Jak mile obywatelé zrádě té na stopu přišli, zuřiwě powstali a město srdnatostí swau hájiti uzawřeli. Kněz Walker stál w jejich čele. Jakob učinil na město několikráte prudký autok, byl ale wždy statně odehnán. Horší byl obležených onen nepřítel, který se mezi nimi samými začal jewiti: nemoci a hlad. Wilém poslal jim owšem generála Kirka s fregatau a

třemi loďmi se zásobami ku pomoci, nicméně pro nepřátelská děla a zatarasenau řeku nemohl ku městu se přiblížiti. Koně, psi a kočky byli již stráweni, a obywatelé newyslownau bídau stíženi, začali již o wzdání se jednati. Tu uzawřel generál Kirk, násilně ku městu se prodrati. Zásobní lodi odstranily překážky w řece, připlauly blíže, obležení wrhli se na dlauho očekáwané zásoby, a hrozný wýjew ten byl zahalen dýmem z děl obau stran. Potrawa byla do města odwlečena, mysl Jakobowa wojska klesla, z něhož při dwauměsíčním obléhání tom přes 9000 mužů zahynulo. Walker odešel s wděčným přípisem ku králi Wilémowi.

Jakob swolal Irský parlament, jehož nařízením odňaty byly protestantům statky, jež byli za předešlých časů katolíkům odňali. Katolickým wojákům dowolilo se žiwu býti na autraty protestantů, jichž krom toho přes 3000 ze země se wypowědělo. Pak byl dřen protestant i katolík; krámý a kuchyně byly drancowány, stříbro a zlato bráno, z něhož ražené peníze na Jakobůw rozkaz čtyrycetkrát wětší cenu nad tehdá skutečnau měly. Generál Sarsfield poručil protestantům jednoho okresu, aby na deset mil od swých obydlí se odebrali; hladem a zimau mnoho jich zahynulo. Konečně poslal Wilém generála Šomberka, w rozličných Ewropejských wojnách zkušeného wůdce, do Irska, daw mu pod spráwu nowě zřízené 23 pluky mimo dwa bataliony Hollanďanů a čtyry bataliony Francauzských protestantů, jichžto se po wyzdwižení ediktu Nantesského (r. 1685) od Ludwíka XIV prý as 50.000 do Angličan wystěhowalo. Ješto Jakobowa armáda třikrát silnější byla, nepustil se Šomberk, jenž as 14.000 mužů měl, do žádné bitwy (1690), ačkoliw sám Wilém dwakrát ho k tomu napomínal. Kdykoli Irowé naň doráželi, byli zbiti, an zatím, kdyby on byl autok učinil a poražen býwal, weta bylo by po něm i po králi Wilémowi.

Hned po nastaupení na Anglický trůn wypowěděl Wilém Francauzům wojnu; tenkráte spojowala se celá Ewropa proti Ludwíkowi XIV, který pokořením a podrobením si Hollandu, Němec a Italie obrowský plán swětowlády uskutečniti zamýšlel; w onom spojení byl Wilém nejprwnější, nejsilnější článek, a musil jím býti, nechtěl-li, aby jeho Albion, tato morská jeho perla, před bleskem koruny Fran-

cauzské pohasla. Francauzské loďstwo blížilo se ku pobřeží Irskému. Nyní teprwa nahlednul Wilém, že Irské záležitosti wětší wáhu mají, nežli zpočátku se domníwal. Rychle postawil se w čelo 36.000 mužů, připlaul do Irska a na lewém břehu řeky Bojny tábory rozbil; Jakobowa, 46.000 mužů silná armáda stála na prawém břehu. Podlé řeky jel Wilém na koni a pozorowal půdu, na které boj swésti zamýšlel, an tu kaule z nepřátelského děla w plece ho poranila. Z Jakobowa táboru donesla se do Dublína a dále do Paříže zpráwa, že mrtew jest, a nenáwist Pařížanů prokazowala mu zwoněním, střelbau a oswětlowáním welikau úctu, on wšak dal rozkaz, a ráno 1. července 1691 šla jeho armáda třemi praudy přes nehlubokau řeku pod ochranau swých děl proti kaulím z děl nepřátelských. Generál Šomberk stál jeden z prwních proti nepřátelům, do kterých s protějšího břehu pořád se ještě střílelo, a tu se událo, že on kaulí swého wlastního wojska klesnul. Prudká nastala bitwa, která se ku prospěchu Wiléma ukončila; oddělení Francauzských protestantů přispělo k wítězstwí. „Wizte swé pronásledowníky,“ prawilo se k nim a na Francauzské wojsko w Jakobowě službě se ukazowalo. Na řece Bojně porazili swého krále, který pro náboženské mínění na Rhoně a Loaře pilným jejich rukaum chleba dobýwati nedopřál. Po bitwě wyjádřil se jeden starý setník Irský: „Dejte nám jen Anglické wůdce, a poražená armáda půjde ještě jednau do boje. Jakob odebral se do Francauz, a Ludwíka potkalo neštěstí, že ho zase spatřil. Jako na trůnu, tak i w poli chowal se Jakob wždy podle nejšpatnějších rad; známka to Stuartské dynastie. Generál Sarsfield byl Irůw olíbený wůdce, odcházející Jakob ale ustanowil nad něho swého oblíbeného Francauze Rutha, a tím wzdalo se konečně i město Limerik a bitwa u Aghrimu byla ztracena, w které sám Ruth o žiwot přišel a od Wiléma do Angličan odešlého ustanowený generál Ginkel se wyznamenal. Mírně nakládal Wilém s Irskými katolíky, a to mu pojistilo korunu i tohoto králowstwí. Po swém wítězstwí dal ohlásiti wšeobecné odpuštění, a Jakob, jda po swé porážce městečkem Gallowayem, dal několik měšťanů oběsiti, že mu brány chtěli zawříti. Čtrnácte tisíc Irů, jižto pro Jakoba bojowali, odešlo do Francauz, kdež

starý, do řádu Jesuitů wstaupilý král k nim se wyjádřil, že znowa se ošatí a pro starého pána swého zas bojowati budau. Na moři nebyli Angličané tak šťastni; admirál Torrington prohrál s Francauzi bitwu (r. 1690) u pobřeží Susseckého.

Jestli hned w prwním čase Wilémowa panowání nepokoje wypukly w Angličanech i we Skotsku, kdež biskupská církew wyzdwižena byla a dosti patrná strana pro Jakoba zbraně se chopila, awšak poražena byla, jestli někteří Angličtí pánowé ku prospěchu Jakoba pikle osnowali, Ashton odprawen a Preston na milost přijat byl, možná to po welikém přewratě za nepatrné jen pohyby powažowati. Jakob chtěl ale přec toho použiti, a k tomu byl Ludwík nyní štědřejší nežli předešle, když Wilémowa hwězda wýše wstupowati začala. Francauzowé, utekli Angličané, Skotowé, do Francauz přešlí Irowé, wšickni wýborní wojáci, měli se na 300 korábech ku pobřeží Anglickému přeprawiti pod ochranau 63 řadowých korábů pod spráwau admirála Tourvilla, který předešle (1690) Angličany w morské bitwě porazil. Pozdě dostal Wilém a jeho ministrowé zpráwu o tomto ozbrojowání, a prawí se, že kdyby wítr a počasí nějakau dobu francauzské loďstwo nebylo zadrželo, jistě by se Anglické pobřeží bylo přepadlo. Při tom přišly také na jewo pletichy Anglických nespokojenců, mezi nimiž i ti se nalezali, kteří Wilémowi ke trůnu dopomáhali: wéwoda Marlborough (někdejší lord Churchill), lord Godolphin a sama princezna Anna, sestra králowny. Weliké bylo sice reptání proti Wilémowi, že od parlamentu ohromné sumy na cizí wojny žádá, nepřehledla se ale weliká řada následků, kdyby se byl Ludwík pánem Ewropy stal; reptalo se, že král tuze o swé Hollandsko dbá, a tu přehledla se kolébka, která každého k sobě pautá. Marlborough byl ale nespokojen pro swé domnění, že jeho zásluhy w Irské wojně proti Jakobowi dosti odměněny nebyly, a princezna Anna proto, že jí král nepostačitelných ročních důchodů wykázal a ona wětších teprwa od parlamentu dosáhla.

U La Hogue, u pobřeží Normandie, stálo Francauzské loďstwo pohotowě, když admirál Russel rozkaz obdržel, aby co nejrychleji se tam odebral. W čele 99 wálečných korábů, loďstwa do oněch dob w Ewropě newídaného, připlaul

k La Hogue, a 29. máje 1692 swedl s Francauzi bitwu, která deset hodin trwala. Francauzowé ztratili toho dne čtyry, druhý den tři wálečné lodi a osmnáct bylo jich spáleno. Rozhodné toto wítězstwí zwěstowalo od té doby wládu Anglického práporu na wšech mořích; Francauzské nároky w ohledu tom musily do pozadí ustaupiti, a tím wíce naděje nešťastného Jakoba, prwní příčiny události té. On stál na břehu a widěl, jak lesk žádané jeho koruny w dýmu hořících korábů se ztratil, a záře koruny Wilémowy tím jasněji a trwaleji se zaskwěla. Na pewnině Ewropejské nebyl wšak Wilém proti Ludwíkowi tak šťastný. Hned po bitwě u Bojny odebral se do Hollandu, do Haagu, kdež we shromáždění mocných panujících knížat Německých se wyjádřil, že weškerau mocí nowě získané říše swé, swau osobau a důchody swými podporowati bude wěc spojenců, totiž boj proti Ludwíkowi. Ludwík ale dobyl Monsu u přítomnosti Wiléma, pewnosti, která se za nedobytnau powažowala, dobyl Namuru, u Steenkerku odňal r. 1692 maršal Luxemburk wítězstwí Wilémowi a u Norwindenu ho porazil; nicméně uměl Wilém schopným cauwáním a dobrými pochody na zmar uwáděti wítězstwí nepřátel a Namur docela zas jim odňal (1695). Toto mocné wystupowání Anglického panowníka dalo mu owšem také mocný hlas w pořádání záležitostí Ewropejské pewniny; stálo to wšak též mnoho peněz, neboť za Anglické sterlinky najímalo se wojsko proti Ludwíkowi. Angličané nechtěli tomu rozuměti, žeby u druhých národů wětší wáhu měli, třebas kapsy jejich o něco lehčími se staly. Prudké wznikly bauře w parlamentě a Wilém měl s ním nesnadné boje, jako s Ludwíkem. Křičelo se, že celé břímě wálky na pewné zemi na šíji Anglicka padá. Hrdé, zasmušilé mlčení Wilémowo newywracelo námitek. Parlament obmezil králowskau moc předně náwrhem, aby wždy we třech letech nowý parlament zwolen byl. Wilém nechtěl náwrh ten potwrditi (1693), ješto při jeho nastaupení na trůn se wymínilo, aby jen časté parlamenty se držely; když ale druhý rok ten samý náwrh se mu předložil, powýšil ho ač nerad za zákon (1694). Za druhé obmezen byl král Wilém stanowením swobody tisku, že totiž Angličan swé mínění bez censury tiskem může pronesti. Rowněž důležitý byl za zákon

powýšený náwrh stranu saudního jednání při zrádě majestátu, jelikož k tomu dwau swědků, weřejnosti saudního jednání a sčelení (confrontatio) potřebí jest. Zákonem tím pojistila se auplně bezpečnost osoby před libowůlí. Naproti tomu nabyla králowská moc nowé wáhy pomocí národního dluhu. Za čas wálek nalezala se wláda často w peněžitých nesnázích. Skotský kupec, William Paterson, zhotowil plán k půjčce, a společnost kupců a kapitalistů zapůjčila wládě 1,200.000 lib. str., za něž ona auroků a za sprawu fondu toho ročně as 100.000 lib. náhrady udílela, ješto se kapitál nikdy nesplácel. To jest základ Anglické národní peněžny, na níž úwěrek země spočíwá. Wěřitelowé byli mocně ke trůnu, k ochranci swé jistiny, pautáni, a tím nabyl trůn pewnějšího základu.

Při wší nespokojenosti stál Wilémůw trůn tak pewně, že Jakob weřejnau silau proti němu wystaupiti se neosmělil; sesnowal se tedy plán, aby Anglicko úkladným odstraněním Wiléma do zmatku bylo uwrženo, a Jakob měl w čele 20.000 mužů k Anglicku přistáti. Barclay, Harrison, Charnok, Porter, Perkins a jiní měli Wiléma na zpáteční cestě z Richmondu, kde obyčejně lowíwal, přepadnauti a zawražditi. Někteří ale sluhowé spiklých, strachem neb lítostí puzeni, wywrátili plán, a spiklí byli wětším dílem oběšeni (1696). Jakob, který z té příčiny již w Dunkirchenu se nalezal, wrátil se opět na letník St. Germain a byl zase ztráwníkem Ludwíka XIV.

Nějaký čas panowal již Wilém sám, ješto choť jeho, králowna Marie, r. 1695 zemřela. On upustil od boje s parlamentem, kterýž moc jeho den ode dne wíce obmezowal, a žil s ním w pokoji, když mu jen hojně udělowal peněz na pokoření Francauzska a na udržení Ewropejské rownowáhy. Mnoholetými wálkami wysílené strany, jak Francauzsko, tak Anglicko, Holland, Německo a Rakausko, uzawřely konečně r. 1697 pokoj na pěkném zámku we wesnici Ryswyku u Haagu. Ludwík wydal dobyté pewnosti i země, Wiléma uznal za krále Anglického, a od Jakoba musil upustiti. Jakobowa choť prawila k Ludwíkowi: „Žádám, aby pokoj ten Waší Milosti tak slaužil ku sláwě, jako ku pro-

spěchu.“ Francauzští plnomocníci, kteří pokoj ten podepsali, byli hrubšími wýčitkami a úštěpky we Francauzích přiwítáni.

We wálkách téměř wychowaný král Wilém byl zwyklý tábornímu žiwotu, milowal obezírati wojsko a wywáděti manewry. Wojáky chtěl míti i po Ryswyckém pokoji, ješto prý Ludwík pořád Ewropě otroctwím hrozí. Obecní ale sněmowna, která za to měla, že práwa a swobody země při weliké armádě jisty nejsau, nepowolila wíc než 7000 mužů, wšecka ostatní armáda musila se rozpustiti a zřetel obrátil se wíc na námorstwo, které swobodám tak tuze nebezpečné býti nemůže. Rozhněwaný král chtěl wládu složiti, neboť i swé Hollandské gardě musil s Bohem dáti, která přece Angličanům Jakoba zahnati pomohla. Přímluwami wšak ministrů se upokojil a parlamentní nařízení za platné uznal. Sněmowna obecní skaumala přísně ještě i jiné wěci, obžalowala ministry, a každého knížete, který by se k Anglikanské církwi nepřiznáwal, wylaučila od postaupnosti na trůn, a každému cizímu knížeti, který by na Anglický trůn dosednul, zapowězeno wésti wojnu ku prospěchu swých druhých, neanglických zemí, ano bez přiwolení parlamentu nesměl ani z Anglicka odejíti. Cizinec nesměl býti do parlamentu zwolen, aniž osoba takowá, která by od krále nějakého platu docházela. Konečně stanoweno od krále a sněmowny, jelikož králowně Anně ze 17 dětí ani jediné na žiwě nezůstalo a Jakobůw syn, Jakob III, jakožto katolík ode trůnu wylaučen byl, aby po princezně Anně tenkráte 73letá Žofie, wnučka Jakoba I, a její potomci na Anglický trůn wstaupili. Žofie nedočkala se toho, ješto několik měsíců před Annau r. 1714 zemřela, její wšak syn, kurfürst Hanowerský, wstaupil pod jmenem Jiří I na trůn Weliké Britanie. Dne 16. září 1701 zemřel i nešťastný Jakob II na letníku St. Germain we Francauzích w 68 roce wěku swého.

Za posledních roků Wilémowa panowání wypukla třináctiletá bauře Ewropejská za příčinau postaupnosti na trůn Španielský, w které Anglicko mocným bylo činitelem. Tehdejší koruna Španielská obsahowala jenom w Ewropě nynější Španiely, Neapol, Sicilii, Mediolansko a až do wálek Ludwíka XIV též Nizozemsko a Burgund. Anglicko, Francauzsko a Holland spojily se w plánu, aby ohromná říše

tato se rozdělila, by podlé Wilémowý saustawy lepší rownowáhy Ewropejských statů se dosáhlo. Když ale poslední Španielský Habsburk Karel II, praprawnuk Karla V, we swé poslední wůli Filipowi z Anjou, wnukowi swé sestry a choti Ludwíka XIV, trůn Španielský odkázal (w listopadu 1700), uznal Ludwík wnuka swého za krále Španielského. Rakauská linie Habsburků hlásila se podobně z důwodů příbuzenstwa ke trůnu tomu, a císař Leopold chtěl míti mladšího syna swého Karla za krále, aby rownowáha zrušena nebyla. Obě strany se ozbrojowaly. Wilém musil tajiti swé záští proti Ludwíkowi, protože parlament mnoho chuti neměl, podporowati ho w nastáwajících wojnách na pewnině. Když ale Ludwík XIV hned po smrti Jakoba II syna jeho Jakoba III za krále Anglického prohlásil a zpráwa ta do Londýna přišla, wzniklo strašné jitření w celém národě; jeden byl křik o pomštění této urážky; Francauzský jednatel byl z Londýna a z Angličan wyhnán. W nowém parlamentě měl Wilém w lednu 1702 řeč, která se docela se smýšlením národu srownáwala, plnu stížností na Francauzsko; parlament powolil peněz na 40.000 mužů wojska a též tolik lodníků, powolil peněžité podpory Danům a Šwedům, kteří wojsko poslati přislíbili. Práwě když Wilém na pewninu se odebrati chtěl, spadnul s koně a dne 16. března 1702 zemřel. W autlém, slabém těle bydlil sláwy- a ctižádostiwý duch, taužil po wládě, panowal ale přec w duchu Anglické austawy; málo kdy dobyl nějakého wítězstwí, byl ale přec weliký wůdce; Hollandsku byl otcem, Angličanům nedůwěřiwým přítelem, w obcowání mlčeliwý, chladný, protiwný. Aby moc welikého soka swého, Ludwíka, rozkotal, učinil, aby Anglicko w lůně Ewropejských národů co jednatel wystaupilo, a ono wystupowalo od té doby we wšech záležitostech, we wšech sporech, podporujíc rozličné strany swými penězi, čímž konečně ohromného národního dluhu a wšak i newyslowného prospěchu došlo.

§. 8. *Králowna Anna. Marlborough. Wojny proti Ludwíkowi. Bitwa u Hochstadtu. Dobytí Gibraltaru. Bitwy u Ramilliesu, Almanzy a Oudenardu. Zajetí Španielských lodí s penězi. Bitwy u Malplaquetu, Almenary a Villaviciosy. Spojení Skotského a Anglického parlamentu w jeden a obau zemí pod jmenem Weliké Britanie. Wéwodkyně z Marlboroughu, králowna Anna a slečna Hillowá. Harley (lord Oxford) a St. John (lord Bolinbroke). Kazatel Sachewerel. Wystaupení Anglicka ze spolku proti Ludwíkowi. Pokoj Utrechtský.*

Anna, tato Clarendonowa wnučka bez welikých schopností, byla sestrau Jakoba III, která i swého bratra, i swého otce, i s nimi monarchickau moc milowala. Každý tedy očekáwal, že se proti národnímu smýšlení prohlásí a od wojny proti Ludwíkowi upustí. K tomu nalezali se w její radě mužowé proti wojně, jako její strýc, hrabě Rochester, náměstek Irský, jenž dokazowal, že Anglicko při nejlepším prospěchu na pewnině tuze málo užitku z toho míti bude. Nicméně býwalý Jakobůw páže, nápotomní generál Churchill, nyní hrabě a později wéwoda Marlborough, měl také swé důwody pro wojnu; předně byl sláwy a za druhé peněz žádostiw, nechtěl tedy opominauti příležitosti, kde se obého naskýtalo. Aby cíle swého dosáhnul, o to postarala se choť jeho, která králownau Annau wládla. We státní radě twrdil, že Francauzsko nikdy w náležité meze wtěsnáno nebude, dokud hlawně Anglicko we sporu tom newystaupí. Mínění jeho nabylo přewahy a w prohlášení wojny byl Ludwík winěn, že welikau část Španielského okresu w tom ohledu zaňal, aby autok na swobodu Ewropy učiniti a plawbu a obchod obmezowati mohl, že králownu uznáním práw Jakoba III urazil a usazením wnuka swého na trůn Španielska že chce zemi tu se swau korunau spojiti a rownowáhu Ewropejských států zrušiti. Marlboroughowi zeťowé, Whigowé Godolphin a Sunderland, wstaupili do ministerium, a Rochester z něho wyšel. Marlborough stal se wšemocným. Nad Wilémowau smrtí plesající Ludwík byl nemálo newolný, když ho nemilá zpráwa došla, že proti němu do pole wytáhne žák slawného jeho reka Turrena, hrdina nowý a snad hroznější než byli rekowé

u Kressy a Azincouru. Dne 15. máje 1702 wypowěděli wojnu Holland a císař Leopold, ačkoli wojnu již byli wedli, a trochu později Německo. Nawzdor wšemu tomu byla Anna přec bratru swému, Jakobu III, nakloněna, a Marlborough dopisowal si se slawným maršalem Francauzským, s wéwodau Berwikem, pobočním bratrem Jakoba III, aniž byl při tom nepřítelem Anglických republikánů. Nyní odešel na pewninu, kde se wšech stran zbraně proti Ludwíkowi se zdwihly, toho roku wšak zcela šťastny nebyly, ani w Němcích pod Ludwíkem Badenským, ani w Italii pod slawným Eugenem; šťastnější byl Marlborough we Flandersku proti Francauzskému maršalowi Bouflersowi; wšady nutil nepřítele k cauwání a dobytím mnohých pewností a posléze Lutichu tažení ukončil (1702). Střídawě šťastné bylo Anglické loďstwo; autok na Kadiz se nepodařil, twrz Vigo se dobyla a hroznau bauří na pobřeží Anglickém třináct korábů rozkotáno. Marlborougha uwítal Londýnský lid welmi pochlebně, parlament wzdal mu díky a królowna powýšila ho za wéwodu. Anna wyjádřila se k parlamentu, že její spojenci o rozmnožení wojska usilují, a parlament powolil 90.000 wojáků a lodníků, tak wysoko stál záštiměr Anglického národu proti Ludwíkowi.

Mimochodem musíme podotknauti, že wolenec Kolínský a wolenec Baworský, Maximilian Emmanuel, ze zášti proti Rakausům s Ludwíkem we spojení byli; tím zahnízdil se čerw w Německé říši, jejíž wojsko zdlauhawým jednáním wojenských rad a nesmyslným uzawíráním we wojenských wěcech beztoho ani do žádného boje s nepřátely hrubě přijíti nemohlo. Jiného čerwa nasadil Ludwík w Rakausko podporowáním nespokojeného a propsaného knížete Rakocího, který w krátkém čase w čele 100.000 mužů stál a Sedmihradsko, zemi swých otců, a Uhry od Rakaus odtrhnauti dychtil. Tím stála střední Ewropa na kraji propasti (1703). W Němcích wítězili Francauzowé. Princ Eugen byl z Italie powolán za presidenta wojenské rady a wrchního wůdce w Němcích. Hned šlo wšechno lépe úsilím tohoto přímého, nezištného, ničím neposkwrněného reka. Wojnu w Uhřích přiwedl na ta místa, že další wedení jí Heisterowi zůstawiti mohl, a Marlborougha, který

dobytím Bonnu, Limburku a Geldernu nowých wěnců si dobýwal, k tomu měl, aby se s ním w Bawořích k rozhodné bitwě spojil. Pod zámínkau, že Marlborough autok na Trarbach w Nizozemsku učiní, byl Francauzský maršal Villeroi tak sklamán, že newěděl, kam se jeho nepřítel poděl. Ke konci červwna stál krásný Angličan, jak Francauzowé Marlborougha nazýwali, již w Bawořích, kde se princ Eugen k němu připojil. Armáda jejich obnášela as 52.000 mužů. Dne 13. srpna zwítězili tito dwa hrdinowé w bitwě u Höchstädtu čili u Blenheimu, která mezi nejkrwawější minulého století se počítá: udánoť 9000 mrtwých, 15.000 zajatých; ze 60.000 Francauzů pod Tallardem a Maximilianem přišlo sotwa 20.000 k Rýnu, a sám krátkozraký Tallard byl zajat od haufu Hesského wojska w Anglickém žoldu, jež za swé wojáky měl. S mnohem wětší radostí než minule byl Marlborough w Angličanech uwítán, parlament darowal mu statek Woodstok, w panské sněmowně měl k němu ministr řeč o jeho zásluhách, a králowna wystawila mu we Woodstoku pěkný palác.

I na swém žiwlu byl Albion tak šťastný jako na zemi. Rakauský arcikníže Karel, od spojenců za krále Španielského ustanowený, odplaul z Angličan r. 1704 do Lisabonu, s ním připlaulý princ Darmstadtský přistál ke Katalonii, že ale arcikníže zárowcň s ním nepřišel, nechtěli obywatelé krajiny té powstati. Wrátil se nazpět a na cestě zwěděl, že nedobytná skalná pewnost Gibraltar we špatném stawu se nalezá.

Admirálowé Jiří Rooke a Cloudesly uzawřeli učiniti autok na skály Gibraltaru. Když házené bomby neprospěly, wylezlo prý několik lodníků na skály ty, kde toho nikdo neočekáwal, a špatně obsazená, špatně opatrowaná citadella morská padla (1704). Král Filip dal jí sice po moři i po zemi dobýwati, ona wšak zůstala po tu dobu w rukau Angličanů, klíč k moři středozemnímu a atlantskému, zásobárna loďstwa a štít jejich obchodu. Tenkrát ale newily se w Londýně admirálům wěnce jako Marlboroughowi, ano po welikých hádkách, je-li ta wěc poděkowání hodna neb ne, rozhodlo se, že není. Brzo po dobytí Gibraltaru

swedlo loďstwo Anglické s Francauzským bitwu u pobřeží Malazského, a Angličané přičítali si wítězstwí jen proto, že loďstwo jejich na bojišti státi zůstalo.

Marlborough pojal na to r. 1705 weliký plán, aby se do wnitř Francauzska wniklo a wěc rychleji se rozhodla. Za čas newálčení cestowal po Německých dwořích, šel do Wídně a Berlína, wšady podněcowal knížata k dalšímu úsilí proti Ludwíkowi. Němečtí ale hrabata a knížata a biskupowé a tak zwaná swobodná města nehleděli tak tuze na národní čest, jako každý sám na sebe; swobodné město Frankobrod u př. podalo mnoho archů silnau písemnost císaři a říšské kanceláři, plnau stížností, jakoby bylo wyhořelo aneb na žebrotu přišlo, proto že 800 zlatými přispěti mělo; i prosilo úpěnliwě, aby se mu 500 slewilo, ačkoliw toho mínění jest, žeby se mu 533 zl. 20 kr. slewiti mělo. Než se takto o několik grošů a o to, kdo má komandowati, celé haldy papíru popsaly, přišlo Německo zatím o 80 děl, 16 moždířů, 4000 bomb, 60 wozů, 800 centů prachu, 26.000 kulek mimo mauku a píci pro koně. W takowých okolnostech bylo těžko sehnati říšskau armádu pro plán Marlboroughůw; a když se konečně přec sešla, byla tak slabá, šla tak zwolna, že ji Marlborough opustil a Hollanďanům ku pomoci přispěl, kde Francauzowé wšech dříwe ztracených pewností zase dobyli.

Princ Eugen bojowal w Italii proti Francauzům šťastně, Němci nešťastně, Marlborough w Nizozemsku zase šťastně (1706). Komando nad Hollandskau armádau, které mu předešlý rok bylo odepřeno, swěřilo se mu zase a 23. máje rozhodnul se za tři hodiny osud Francauzské, 60.000 mužů silné armády u Ramilliesu; 15 až 20.000 zůstalo buď na bojišti, buď bylo zajato; od Nizozemska musil Ludwík upustiti, a Vendome, který po bitwě na místě Villeroi komandowal, nemohl zastawiti wítězný pochod Marlborougha, jemuž kramárský duch Hollandských stawů pro ten rok přítrž učinil. Wítězstwí to bylo tak rozhodné jako u Höchstädtu; jima ztratili Francauzowé Bawory, Kolínsko a Nizozemsko.

I we Španielích, pro které tato Ewropejská bauře wypukla, bojowáno, ač ne s tak welikými silami jako w

Italii, w Němcích a Nizozemsku. Rakauský arcikníže Karel byl w lednu 1704 od králowny Anny slawně uwítán; dáno mu 30 wálečných, 200 transportních korábů, 15.000 cizích wojáků za Anglický žold a komendant podiwín Peterborough. Krajina Katalonská wolala ho proti Filipowi V., we Španielsku již panujícímu. Peterborough dobyl twrze Montchuiče, Barcelona powstala a dne 23. října přitáhnul Karel slawně do města toho. Nyní byli dwa králowé Španielští w Madridě a Barceloně, oba drželi se cizí pomocí, jeden Francauzskau, druhý Anglickau a Portugalskau. Při welikých nesnázích, bídách, zrádách atd. bojowáno střídawým štěstím r. 1706, až 25. dubna 1707 slawný wéwoda Berwik na rowině u Almanzy w Kastilii nepřátely na hlawu porazil; sotwa 6000 mužů ušlo pohromě. Celé Španielsko uznalo zas Filipa za swého krále, a tím wíce, ješto Karlowi proto nakloněno nebylo, že se s Anglickými kacíři spojil. Wéwoda Berwik byl zase do Francauz powolán, když princ Eugen a wéwoda Sawojský Tulonu po zemi a Anglické loďstwo po moři hrozili a také tři měsíce s welikau ztrátau lidí obléhali, beze wšeho prospěchu ale zas odtáhli, ješto wéwoda Sawojský w těchto wálkách jedné straně za peníze pomáhaje, druhé za peníze nepomáhati nechtěl. Marlborough w Nizozemsku neswedl toho roku žádné hlawní bitwy, jíž se Francauzský maršal Vendome wyhýbal a nepřátelům jen w obléhání překážel.

Jako Marlborough w Londýně, tak požíwal Eugen we Wídni auplné důwěry; oba měli poradu w Haagu (1708) s deputowanými Hollandských stawů a s lordem Stanhopem, kterýž armádu we Španielích měl komandowati. W máji postawil se Marlborough w Nizozemsku proti Vendomu, Eugen s císařským wojskem na Mosle proti Berwikowi a wolenci Baworskému, a wolenec Hanowerský s bídáckau armádau Německau, w jejíž přítomnosti Francauzowé na Rýně ode wšech měst paličného wybírali. Vendome nedaw se od Marlborougha k bitwě swésti, obsadil Gent a Brugge; z té příčiny uzawřeno, aby se nyní Eugen s Marlboroughem spojil, tak jako r. 1704 Marlborough s Eugenem. Wěda Vendome, že Berwik za Eugenem w patách spěchá, udeřil na Marlborougha, dříwe než by se Eugen s ním spojil.

W této bitwě u Oudenardu rozhodlo se wítězstwí zas ku prospěchu Marlborougha; po zajetí několika tisíc mužů a několika generálů musili Francauzowé z bojiště ustaupiti, Marlborough mohl jednotliwých pewností dobýwati, an zatím Eugen Berwika a wolence Baworského na zřeteli měl. Lille a Gent se dobyly.

Do Španiel poslal toho roku Ludwík XIV wéwodu z Orleansu proti Stanhopowi a Stahremberkowi. We Španielské pokladnici nebylo wšak peněz, tak jako w pokladnicích Německé říše, kde se o krejcary smlauwalo; Ludwík neměl také žádných, aniž jakého auwěrku; čekalo se tedy na sedmnáct Španielských lodí, které s nesmírnými poklady z Ameriky přijíti měly. Angličané učinili wšak na ně autok u Kartageny, tři z nich zajali, ostatní rozkotali. Wéwoda z Orleansu dobyl sice Tortosy, za to wšak obsadil Stanhope Balearské ostrowy a Anglický admirál Leake ostrow Sardinii pro Karla III.

Úžasný wír, we kterém se Francauzská země točila, pohltil nejen nesmírné lidu množstwí, ale i wšechny poklady, wšechen úwěrek. Kleslý Ludwík začal o pokoj jednati (1709). Po welikých piklech a pletichách byla konečně w máji zhotowena w Haagu předběžní smlauwa mezi spojenci a Francauzským ministrem Torcym we čtyryceti článkách. Mezi jiným swoluje Ludwík (owšem jen ústy swých odeslanců), že ztratí jeho wnuk, Filip V, Španielsko, Nizozemsko, Neapol, Sicilii a Mediolansko, že Francauzské wojsko ze Španiel nazpět se powolá, aniž jiné se tam pošle, že se wydá Štrasburk, Breisach, Landau, že wšechny pewnosti na hořením Rýnu se rozkotají atd. Celau tuto předběžní smlauwu dal Ludwík zhotowiti nepochybně jen proto, aby swému národu okázati mohl, oč se tu jedná; on nepodepsal; národní cit zbudil se k nowému úsilí. Dne 11. září udeřili Marlborough a princ Eugen na Francauzské wojsko pod Villarsem a Bouflersem u Malplaquetu; až do roku 1799 byla to nejkrwawější bitwa minulého století; zabitých a raněných s obau stran udáno na 42.000 mužů; sám Villars byl nebezpečně raněn a Francauzowé musili ze swých náspů, příkopů, plotů a napříč položených stromů ustaupiti; ztráta ale wítězů byla dwakrát wětší než poražených. „Kdy-

bych nebyl raněn býwal," prawil Villars, „jistě bych byl došel wítězstwí." Spojenci dobyli na to pewnosti Monsu.

We Španielích stál příštího roku 1710 král Filip proti Rakušanu Stahremberkowi a Angličanu Stanhopowi, k nimžto se i král Karel III připojil. W bojích u Almenary, Zaragozy a Toralvy bylo Španielsko-Francauzské wojsko poraženo, když Francauzský maršal Vendome do Španiel přišel, nowau armádu zřídil a Stanhopa zajal a wojsko jeho porazil, dříwe než Stahremberk mu ku pomoci přispěti mohl. U Villaviciosy byla nowá bitwa mezi maršalem a Stahremberkem swedena; wítězstwí, kterého Stahremberk došel, ač děla a zásoby obětowati musil, a pochod jeho k Barceloně se 7000 mužů bez děl a zawazadel, počítá se mezi nejslawnější wálečné činy we Španielské wojně o postaupnost. Tyto boje we Španielích, potom dobytí několika míst w Pikardii a konečně Bouchainu od Marlborougha nejwíc we spojení s Eugenem, byly posledním wýstupem Angličanů proti Ludwíkowi. U dwora na Temži nastal převrat, jehož následek bylo roztržení hrozného spolku Ewropejských mocností proti Ludwíkowi XIV. Opustíme nyní bojiště a do Angličan se wrátíme.

Za čas bojů na pewné zemi trwaly i boje stran w Anglickém parlamentě, žiwel to a žiwot zástupního zřízení. Služební přísaha byla wíce zastřena, postaupnost protestantských princů na Anglickém trůně wíc upewněna (1702), samostatnost Skotska listinau jistoty wíc pojištěna (1703), že totiž po smrti králowny Anny Skotský parlament nástupce trůnu sám si zwoliti může; Anna potwrdila zákon ten, ješto tajně swému bratru Jakobu III nakloněna byla.

Naproti tomu uskutečnila se zas welmi důležitá wěc, wtělení totiž Skotského parlamentu do Anglického, spojení obau zemí pod jmenem weliké Britanie. O to usilowal již Jakob I, jenž králem weliké Britanie se nazwal; každá země podržela wšak swůj parlament; Kromwell spojil sice oba parlamenty na nějakau dobu, za čas obnowy byly ale odděleny a Wilém III nadarmo se namáhal o opětné jich spojení. Wšemocný Marlborough uwedl to w skutek. Býwáť welmi obtížné, obdržeti podpory od jednoho parlamentu, tím wíce ode dwau. Mělo-li Anglicko mocně sahati do Ewropejských poměrů, bylo wětší jednoty potřebí, neboť mocnost

jeho zjewila se tím rázněji, když i parlament Irský do Anglického wtělen byl (1800). Spojení Skotského parlamentu s Anglickým bylo wšak za oněch časů tím potřebnější, ješto po smrti králowny Anny nástupce trůnu we Skotsku málo přátel měl a Jakob III tam za prawého krále powažowán byl. Obě země mohly tedy snadno se rozděliti. Na začátku léta 1706 swolala tedy Anna komissary s obau stran. Po dlauhých poradách shodli se komissarowé w punktech, z nichž tyto nejhlawnější jsau: Spojená králowstwí mají jeden a tentýž parlament; postaupnost trůnu obau králowstwí náleží rodině Hanowerské; poddaní obau zemí požíwají těch samých práw a swobod; do parlamentu pošle Skotsko 16 lordů a 45 zástupců. Wíme-li, že nynější (s Irským parlamentem spojená) sněmowna obecní 658 členů počítá, jest patrno, že 45 aneb dle ustanowení od r. 1832 53 členů malau wáhu má a Skotsko tím Anglicku podřízeno jest. Ačkoli saudy dle stanowených zákonů tu samu moc, ty samy wýsady jako před spojením podržely, jest přece Anglický kancléř i Skotským a panská sněmowna nejwyšší instancí. Dne 22. července 1706 od komissarů podepsaná listina jednoty podala se Anglickému a Skotskému parlamentu; w obau měla mnoho nepřátel. Skotským jejím nepřátelům řekli ministrowé: Zákonodární jednotau dojdeme pokoje mezi oběma národy, jistoty náboženstwí, swobod a jmění, síly, bohatstwí a rozmnožení obchodu; nepřátelům swým budeme wíc moci odporowati, protestantstwí a swobodu w Ewropě snáze udržíme, daně Skotů neobnášejí ani sedmdesátý díl jako Angličanů, a přec budeme míti as desátau část moci zákonodární. Na námitky obau parlamentů se odpowědělo, že nyní na wšeliké nepohodlí musí býti zapomenuto, má-li se dojíti weliké wýhody, aby zákonodární jednota ku prospěchu obau zemí jednati mohla. Dne 16. ledna 1707 potwrdil listinu parlament Skotský, dne 5. března Anglický, 6. bř. králowna Anna a den 1. máje byl začátek jednoty. Weliké této události byli, jak podotčeno, i poctiwí přátelé wlasti na odporu; nenahlédali ještě budaucí prospěch její a ty posud trwající stížnosti Angličanů, že se chudí Skotowé k jejich ujmě obohacují. Mimo horlitele o samostatnost bylo hlawně puritanské duchowenstwo tomu naproti, bojíc se Anglikanského parla-

mentu. Ti a Jakobité byli by snad konečně přec zwítězili, kdyby je byl Ludwík XIV, wojnami zcela stížený, více mohl podporowati, aby tím moc Anglických panowníků seslabil. Stalo se práwě naopak; spojením obau zemí rozmnožená králowská moc byla příčinau úplného pádu feudalismu, šlechtické moci, průmysl lidu se zmáhal, neboť při obchodu byl těch samých wýhod aučasten jako Angličané; Skotsko wyšlo z polobarbarského stawu, z lenosti a newědomosti, w kterém po onu dobu wězelo.

Po dosažení této přewahy, které Whigické ministerium, w čele Marlborough, dosáhlo, neklesla mysl příznivců zahnaného krále; z té příčiny poslal 1708 Ludwík XIV admirála Forbina s rychle wypraweným loďstwem, na němžto se Jakob III a 5000 mužů nalezalo, aby Skotsku zahrozil, nepochybně snad ale proto, aby zřetel wlády Anglické od wálečného podnikání w Nizozemsku odwrátil. Bedliwost Anglického admirála Bynga zmařila Ludwíkůw plán, a po bauřliwé plawbě wrátilo se Francauzské loďstwo zase ku swému pobřeží.

Tím nabýwalo Whigické ministerium pořád wíc moci a sláwy, awšak také pořád wětší nenáwisti u swých nepřátel, Torů, proti kterým nyní sám dwůr byl, neboť wéwodkyně z Marlboroughu požíwala u králowny Anny úplné důwěry a zcela podlé plánů chotě swého ji řídila. Torům bylo tedy těžko, působiti na králownu, dokud wéwodkyně králownau wládla; Whigické ministerium stálo pewně. Pýcha předchází pád. Wéwodkyně, swé moci si wědoma, začala hrdě a zpupně s králownau jednati. Zcela naopak chowala se slečna Hillowá (později lady Mashamowá), kterau sama wéwodkyně ke dworu uwedla. Pozorujíc slečna náklonnost Anny k Torům, k jejich zásadám o božském práwu panowníků a slepém poslušenstwí poddaných, posilňowala ji we wšem s pokornau lichotiwostí a na srozuměnau jí dáwala, že wětší částka národu, Torowé, nespokojena je s ministry, kteří nad swau králownau chtějí panowati, poklady země na cizí wojny rozhazují a neustále wálčí, aby jen wládu w rukau podrželi. Tyto na oko pauhé klepy nabýwaly wáhy, ješto slečna Hillowá nástrojem byla Harleye (později lorda Oxforda), muže učeného, pilného a

ctižádostiwého, který sám Whigického ministerium členem byl. On a pak Henry St. John (později znamenitý lord Bolinbroke), také člen Whigického ministerium, duchaplný, schopný awšak nejneswědomitější muž swého wěku, stáli takměř uprostřed mezi Whigy a Tory. Ctižádost jejich nemohla pod Marlboroughem a jeho zeti nijaké potrawy nalezti, uzawřeli tedy moc jejich podkopati. Již od roku 1705 křičeli Torowé proti Whigům, že od nich Anglické církwi záhuba hrozí, a ačkoliw za čas wálek obchod Anglický newýslowně se rozmnožil, přec začal lid cítiti následky zrůstajícího národního dluhu, kterýž 1689 roku teprwa půl milionu, r. 1697 již dwacet a na konci wálek o postaupnost padesát tři miliony liber sterlinků obnášel. Králowna znala málo smýšlení lidu, až konečně, nemohauc hrdost wéwodkyně z Marlboroughu snésti, pomocí lady Mashamowé (slečny Hillowé) se swými ministry Harleyem a St. Johnem úžeji se spojila. Tito od králowny jsauce podporowáni, začali w radě swým spoluministrům odporowati, s Ludwíkem XIV tajně se srozumíwati, a z ministerium wystaupili práwě toho času (1708), když již patrno bylo, že se neudrží, ačkoli wéwoda Marlborough posud takowou wáhu měl, že Harleye, poznaw jeho pikle, wystaupiti donutil. Psal totiž králowně, že nebude-li muž ten propuštěn, on a zeť jeho (Godolphin) auřady swé složí. Králowna powolila w nesnázi té, nabyla však přeswědčení, že ne ona, nýbrž Marlborough ministry swrhuje a stanowí. Wšelicos přicházelo teď na jewo, mezi jiným stěžowal si parlament, že we Španielích na 30.000 mužů peněz powolil, a že jen 12.000 mužů w boji se nalezalo; w panské sněmowně žalowal již dříwe hrabě Wharton na wzácnost peněz, špatný dohled na loďstwo, a bojowati s Francauzy w Nizozemsku, to že jest, popadati wola za rohy, jimiž se nejlépe brání. Za tím za wším wězel hrabě Oxford (Harley).

Tentýž boj we wyšším oboru byl weden i w nižším, w lidu, též na Whigy a Tory rozděleném. K wětšímu styku obau stran dalo příležitost kázaní Londýnského kněze Sachewerela, w listopadu 1709, člowěka blauzniwého, nepatrného. W řeči swé činil prudký autok na rewoluci, na

Wiléma III, na ministry královny a na mnoho důstojných kněží, kteří jinowěrce slepě pronásledowati nechtěli, a též Jakoba III co prawého nástupce a neprawost odporu proti wrchnosti zastáwal. We srozumění s lord-mayorem Londýnským dal Sachewerel kázaní swé tisknauti. Dolben, arcibiskupa Yorského syn, přednesl w ohledu tom žalobu we sněmowně obecní, Sachewerel byl zatknut a na začátku r. 1700 plné dwa měsíce od sněmowny panské wyslýchán a sauzen. Ani proces Karla I nezpůsobil takowau bauři jako tento. Samu královnu přiměli Torowé k tomu, aby výslechům byla přítomna, by se jen na swé uši přeswědčila, že parlament a její ministrowé pronásledují učení, jež ona a duchowenstwo a hauf Staroangličanů za spasitelné a ewangelické powažují. Panská sněmowna odsaudila sice Sachewerela, tak ale mírně, že Torowé za výhru to měli; kazateli zapowědělo se po tři leta kázati, a proto byl od Torů za mučeníka powažowán. „Anglická církew a Sacheverel!“ bylo heslo po celé zemi. Nyní taužila královna na jewo dáti swau newoli wéwodkyni z Marlboroughu; příležitost se brzo udála. Po smrti plukowníka hraběte Essexe zwolila královna na jeho místo mladého Hilla, bratra Lady Mashamowé, který se w bitwě u Almanzy wyznamenal. Marlborough hrozil opět složením swého úřadu, a we státní radě, kde se w jeho nepřítomnosti o wěci té jednalo, uznala královna radu swých ministrů, že nebezpečné jest, uraziti tak užitečného státního služebníka, a swolila, aby si dal pluk komu chce, by jen komanda neskládal. Méně šetrně jednala s wéwodkyní, která prosbami a slzami z utrhactwí a pomluw se očistiti hleděla. Královna odpowěděla jí těmi též slowy, jimiž někdy wéwodkyně we psaní ku králowně se wyjádřila: „Wy jste nežádala odpowědi a také jí neobdržíte!“ Wéwodkyně byla tím ode dwora wzdálena, a na to propauštěni i ministrowé, ne sice najednau, nejdříwe hrabě Sunderland, Marlboroughůw zeť, a na to, když se wšech stran přípisy o propuštění ministrů docházely, i druhý zeť Godophin, a Harley a St. John stali se ministry. W tomto jitření rozpustila královna parlament, a nowě zwolený byl Torům příznivější než Whigům, Marlborough byl hned w obsa-

zowání wojenských úřadů i we wálečném podnikání swém obmezen; že ale lid hrdinu swého slawně uwítal a chowání jeho na nejwýš jemné a ohledné bylo, neosmělilo se ani nepřátelské ministerium, wzdáliti ho od wojska, dokud by se o pokoj jednati nezačalo.

Podlají činily se k tomu začátky. U Höchstädtu poražený Francauzský maršál Tallard nalezal se w Angličanech w zajetí; u něho byl Francauzský kněz Gautier, wyzwědač Ludwíka XIV. S ním spojili se ministrowé Harley a St. John a w lednu 1711 poslali ho s dopisy tajně do Francauz, že chtějí nutiti Hollanďany, aby náwrhy krále Ludwíka přijali. Wláda Anglická byla již na straně Francauzů, když Marlborough s nimi ještě bojowal a Bouhainu dobyl, když nedlauho před tím králowna we swé řeči k parlamentu horliwé pokračowání we wojně schwalowala, a Marlborough zas pro swau žádost sláwy a peněz prudce haněn byl, on, kterýž jediný s prospěchem we wojně pokračowati mohl. Lid úpil pod břemenem národního dluhu, a přec rád slyšel a mluwil o wítězstwích reka Anglického. Jedna okolnost přispěla Anglickým ministrům, že směleji o pokoj jednati mohli: smrt Rakauského císaře Josefa I, w dubnu 1711 zemřelého. Jeho bratr, od spojených mocností proti Filipowi V za Španielského krále zwolený Karel nastaupil pod jménem Karel VI na trůn Rakauský. Nemohloť nikomu teď napadnauti, aby Rakauská a Španielská monarchie pod jednau korunau se nalezaly; bylať proto wedena wojna Španielská, by spojením monarchie Francauzské a Španielské tak zwaná rownowáha Ewropejských států zrušena nebyla. Angličtí ministrowé nechtěli se ale přec weřejně přiznati, že swé spojence zraditi a opustiti zamýšlejí. Marlborough, ačkoli od wlády cosi na srozuměnau obdržel, stál tedy proti Francauzům jako dříwe, až konečně Bolinbroke (Henry St. John) přítel Francauzských zásad a politiky, dne 8. října 1711 předběžní podepsal smlauwu, když wojsko Marlboroughowo podle Hollandského ještě w poli stálo. Císařské ministerium (Eugen), Hollandsko (Heinsius) a Marlborough wynakládali wšecko, aby to w skutek nepřišlo; k tomu cíli použilo se jitření w Anglicku, z té powěsti nastalého, že prý ministrowé a sama

králowna s Francauzskem se tajně proti protestantské postaupnosti Hanowerského domu spojili. A již před podepsáním předběžné smlauwy odwolal se Rakauský wyslanec w Londýně, hrabě Gallas, na lid wytištěním sporu swého s ministry, hroze jim zároweň, že oznámí, jakau sumu každý od Ludwíka obdržel. Ministrowé dráždili zase králownu proti wyslancowi, díce jí, že ji weřejně starau, slabau ženskau jmenowal, která se mámiti necháwá. Anna poručila, aby se wyslancowi pasy daly. Neobyčejné panowalo jitření mezi Whigy a Tory; jedni druhých obsypáwali každodenně w nowinách hanami a posměšky. Při rokowání Hollanďanů w listopadu 1711 s Eugenem a z Londýna zpět přišlým Gallasem stranu příštího tažení nalezal se také Marlborough, a w Londýně pobauřili ministrowé proti němu parlament a znamenitau část lidu, prawíce, že žid Salomo Medina, kterýž armádu w Anglické službě zásobami opatřowal, wéwodowi 6000 lib. sterl. ročně dáwal, že wéwoda z wojenského žoldu půldruhého ze sta si stahowal, že s lichwáři o zisk se dělil, ač mimo to 10.000 lib. sterl. od králowny a roční plat co wrchní wůdce dostáwal. Toho samého žida powolali ministrowé za swědka proti wéwodowi. Parlament prohlásil Marlborougha za winného a králowna propustila ho ze služby, což mu w lístku těmi slowy oznámila, že s jeho prokázanými službami spokojena jest, nicméně také za dobré má, ze swěřených auřadů ho propustiti. Marlborough obdržel tento lístek 1. ledna 1712 od králowny, a dříwe potupu a posměch od lidu, který ho nedáwno ještě zbožňowal. Dne 16. ledna přišel princ Eugen do Londýna. Wšeobecná wážnost, úcta a podiwení, kterého došel, připrawily ministrům mnohau nesnází; kdož ale mohl před schopným, potměšilým, neswědomitým Bolinbrokem obstáti? On pobuřowal luzu proti Eugenowi a jeho wyčastowání od Londýnského magistrátu piklemi zamezil. Do 21. března zadal Eugen pět předstawení wládě, a newáhal w nowinách weřejnosti je podati, aby ministry před národem obžalowal. A když marné bylo wšecko jeho úsilí, aby w lidu samém powstání proti ministrům wypuklo, odebral se k wojsku do Nizozemska, pewného jsa přeswědčení, že na Angličany již spoléhnauti

nelze. W Utrechtu začalo se mezi Anglickem, Hollandem, Savojskem a Francauzskem o pokoj jednati.

Wyjednáwání mělo walné překážky; císař Rakauský nechtěl upustiti od nároku k celé Španielské monarchii. Hollanďané setrwali při těch punktech, jež byl Ludwík jednau již zawrhnul, se wšech stran očerňowaní ministrowé Angličtí měli prudké Whigy proti sobě a králowna Anna byla nemocna. Jelikož předběžní, od Bolinbroka podepsaná smlauwa posud ohlášena nebyla, zůstali Angličané ještě w červenci w Nizozemsku pod wéwodau z Ormondu, horliwým Jakobitau, kterýž na místo Marlborougha za wůdce zwolen byl. Eugena wšak w ničem nepodporowal, ano přímo se wyjádřil, že dle rozkazu wojsko jeho proti nepříteli nepotáhne, ano že jen swé přátely hájiti bude. Spojenci stěžowali si na to Anglickému wyslanci w Utrechtu, w panské sněmowně lál na to lord Halifax, a hrabě Pawlet mu odpowěděl, že Ormond není takowý wůdce jako kdosi jiný, který wojsko nepotřebně do bitwy wodil, aby jen mnoho generálů bylo pobito, a on usazowáním jiných se obohacowati mohl. Přítomný Marlborough wyzwal Pawleta na sauboj, od králowny dostal ale rozkaz, aby nesaubojowal. Dne 15. července oddělil se Ormond od Eugena, ačkoli teprwa dne 17. příměří mezi Angličany, Hollandem a Francauzi ohlášeno bylo. Jen malý hauf Angličanů pod hrabětem Albemarlem hájil sklady spojené armády. Odchodu Angličan použili Francauzowé a dne 24. července porazili nepřátely u Denainu, sklady a potom Quesnay, Douay a Bouhain se dobyly. Od té doby trwaly boje krátký čas jenom ještě w Katalonii a na hořením Rýnu, proto že wojsko německé říše, které we wojnách těch ničím neproslulo, tuze hrdé bylo ustaupiti a w Utrechtu podáwané wýminky přijmauti.

Bolinbroke (St. John) odebral se do Paříže, a co tam s ministrem Ludwíka XIV, s Torcym, podtají wyjednáno bylo, to oznámilo se w Utrechtu s malými proměnami za weřejnau smlauwu, která 11. dubna 1713 uzawřena byla a pokojem Utrechtským se nazýwá. Jednatelé při tom byli jen se strany Anglicka, Francauz, Hollandu a Savojska. Stanowilo se: Filip V, jakožto král Špa-

nielský, odříká se wšeho práwa ke koruně Francauzské, jakož i wšech Španielských zemí w Italii (což se owšem bez přiwolení Filipa V stanowilo); wéwoda Savojský obdrží Sicilii, titul krále a pewnosti Fenestrelles, Exiles a Chateau Dauphin na pewné zemi; Hollandsku pojistilo se pomezí, a plawba po řece Šeldě se zapowěděla, což Belgii welmi škodilo. Ku prospěchu Anglicka stanoweno: wypowězení pretendenta Jakoba III z Francauz, a Nowé Skotsko, Hudsonůw záliw, St. Christof, Terreneuve mu postaupeny od Francauzska, Gibraltar, Minorka a práwo obchodu s Negry od Španielska; Francauzsko rozmetalo též strašliwau pewnost a přístaw Dünkirchen, jelikož by Anglickému obchodu w záliwu škoditi mohly. Rakauskému panowníku wymíněno králowstwí Neapolské, wéwodstwí Mediolanské a Španielské Nizozemsko. Král Pruský obdržel hoření Geldern a uznání králowské swé důstojnosti; wolenec Bawořský a Kolínský nabyli zase wšeho, co před wojnau měli. Německá říše a Rakausy chtěly si lepších wýmínek wybojowati, když ale Francauzowé wšady wítězili, uzawřen pokoj s Rakausy w Rastatě, kdež císař ještě ostrow Sardinii obdržel, a s Německem w Badenu (1714), wše na základě pokoje Utrechtského. Francauský maršál Berwík dobyl Barcelony autokem teprwa 11. září 1714.

Tauto wojnau wstaupilo Anglicko mezi Ewropejské mocnosti prwní třídy. Owšem neuznalo se to hned, aniž se uznati mohlo. Proti Utrechtskému pokoji wznikla weliká newole, a parlament nechtěl ho ani potwrditi, ačkoliw Anglicko welikých wýhod jím dosáhlo. Sám onen hrdina, který ku sláwě a powýšení Anglicka nejwíce přispěl, odebral se pro weliké jitření stran na pewninu Ewropejskau; skwělé jeho stránky byly zatemňowány, neskwělé wšemožně oswětlowány, hlawně jeho žádost peněz; nedbáno na jeho sprawedliwau omluwu, že w tak weliké wojně také welikých sum potřebí na wyzwědače, bez kterých by wálčení šťastného konce nebylo došlo. Nic nespomohlo; ministrowé a králowna chtěli ho pokořiti, parlament ho odsaudil a pokoření bylo trestem jeho. Scipio odešel ze wlasti, když byl Řím ochránil. Po wéwodowě smrti (1722)

odpowěděl sám jeho odpůrce Bolinbroke na otázku stranu té wěci: „Marlborough byl tak weliký muž, že jsem chyby jeho zapomněl.“

Po uzawřeném pokoji Utrechtském nastala Anglickým stranám pohodlnější doba k wedení domácího sporu. Whigowé měli za jisté, že Torowé Jakobu III cestu ke trůnu chtějí klestiti, ano že Jakob již w Londýně je skryt a s ministry wyjednáwá. I psali Hanowerskému wolenci, Jiřímu, a wšecky péče swé mu wyjewili. Richard Steele wydal prudké pojednání proti ministrům, že pretendentowi ke trůnu chtějí pomoci. Jizliwé nastalo pohnutí. Známa byla tajná náklonnost králowny Anny k jejímu bratru Jakobu, a proto rozdwojilo se Torické ministerium. Střízliwější hrabě Oxford (Harley) nechtěl zákonně stanowenau postaupnost na trůn zrušiti, a tím popudil králownu proti sobě; prudký Bolinbroke lichotil jí we wšem, ačkoliw ani on s Hanowerskau rodinau rozdwojiti se nechtěl. Oxford musil z ministerium wystaupiti, a Bolinbroke zwítězil — na krátký čas. Králowna byla nebezpečně nemocna. Se wšech stran sešli se členowé státní rady, a wolenci Hanowerskému we psaní zlý staw králowny oznamujíce, prosili, aby do Hollandu přišel, kdež ho Anglické loďstwo bude očekáwati; Holland wyzwán k obraně protestantské postaupnosti, Anglické přístawy daly se pod bedliwý dohled, hrabě Berkeley, Whig, zwolen za komendanta loďstwa. Dne 1. srpna 1714 zemřela králowna Anna, poslední panující člen z rodiny Stuartské; před zesnutím zwolala prý několikrát: „Ach, milý bratře můj, jak tě lituji.“ Za jejího dwanáctiletého panowání nebyl nikdo pro zrádu země odprawen; lid nazwal ji „dobrau králownau Annau“. Wláda její byla sláwy plná; též se ale podotklo, že když na trůně žena jest, mužowé wládnau, an zatím často ženy panují, když král na trůně sedí. Tito Angličtí mužowé wšak, i sama králowna Anna, dáwali na jewo, že spráwa weřejných záležitostí s poctiwostí se nedá porownati. Bolinbroke winil Oxforda, že trojí falešnau rolli hrál, ačkoli sám s Jakobem III, a sám Marlborough s maršálem Berwikem, Jakoba II pobočním

synem, we spojení byli. Ministrowé za Anny a následních panowníků, ačkoli schopni a činní, byli bez mrawního rázu.

ČÁST VIII.

Dějiny za panující w Angličanech rodiny Hanowerské.

§. 1. *Král Jiří I. Walpole. Obžalowání a potrestání předešlých ministrů. Občanské nepokoje. Půtka u Dumblainu; wzdání se Jakobitů u Prestonu. Přistání Jakoba III ke Skotsku a odchod jeho. Odprawy. Sedmileté trwání parlamentu. Morská bitwa se Španiely u Pasara. Přistání dwau fregat ke Skotům. Hrabě Peterborough. Jiho-morská obchodní společnost. Pikle Jakobitů. Hrabě Maclesfield. Doba smluw.*

Jiří Brunšwicko-Lunebursky, wolenec Hanowerský, po přeslici prawnuk Jakoba I, byl od parlamentu dle listiny postaupnosti za krále prowolán. Záhá smrt královny Anny zmařila její tauhu a úsilí Bolinbrokowo, aby Jakob III na trůn se dostal; wětšina státních rad byla pro dynastii Hanowerskau. Jiří I, ačkoliw již 54 léta počítal, měl málo wědomostí, neboť na trůně Anglickém neuměl ani řeči swého národu. Wládu swěřil tedy swým příznivcům, Whigům, a celá saustawa Torická se rozpadla. Hrabě Oxford wyšel arci pánu swému wstříc, byl ale ztuha odbyt. Z Whigů, jižto nyní w čele stáli, byl nejznamenitější Sir Robert Walpole (později hrabě z Oxfordu); syn bohatého majetníka byl záhy do parlamentu zwolen, kdež ke straně Whigů náležel a zákonně stanowenau dynastii Hanowerskau horliwě zastáwal. Za Whigického ministerium stal se roku 1708 ministrem wojny, když ale Marlborough klesnul, byl od Torů z parlamentu wywržen a zatknut, proto že swé přátely při dodáwání wojenských zásob protizákonně a podwodně podporowal. Nawzdor tomu byl zase zwolen a od parlamentu zase

wywržen, až konečně za Jiřího sám w čele parlamentu se nalezal.

Marlborough z pewniny Ewropejské se wrátiw, byl od krále s neobyčejnau úctau přijat. Někdejší nepřátelé Ludwíka XIV nemohli owšem zrušiti pokoj Utrechtský, za to wšak mstili se na jeho přátelích. Král rozpustil parlament a wyjewil naději, že národ do příští sněmowny muže zwolí, kteří protestantské dynastii nakloněni a schopni jsau přítrž učiniti stáwajícím nepořádkům, neboť Torowé začali znowa křičeti, že Anglické církwi nebezpečí hrozí, a znowu woláno: „Pryč s Whigy, ať žije Sacheverel!“ Sám nečinný pretendent Jakob III hýbal se, ačkoli jen w manifestech, we kterých si na nesprawedlnost swého národu stěžowal, že cizí kníže proti zákonům země za pána jest wywolen, a wšecky zásady jewil a zastáwal, pro které jeho otec s trůnu swržen byl. K nowému parlamentu, w němž nejwíce Whigů bylo, wyjádřil se král (1715), že doufá od něho býti podporowán při trestání oněch osob (předešlých ministrů), které ho náklonnosti poddaných zbawiti usilowaly. Bylo-li nemožné spojiti aneb jen smířiti odporní strany, Whigy a Tory, bylo přec newěhlasné od krále Jiřího, že se sám w čelo pomsty stawěl a takměř králem jedné strany, Whigů, se činil.

Předešlí ministrowé widěli patrně, že při nastalém jitření sprawedliwého saudu očekáwati nemohau. Jediný Bolinbroke přicházel ještě do parlamentu; když se ale bauře blížila, prchnul do Francauz, stal se ministrem Jakoba III, který ho také brzo propustil; skutečný i titularní král Anglický winili ho ze zrády. Wéwoda z Ormondu, Marlboroughůw wojenský nástupce, byl winěn, že s Francauzským wůdcem Villarsem wyjednáwal; prchnul též a stal se ministrem Jakoba III jako Bolinbroke. Od wýboru obecní sněmowny, jehož presidentem Walpole byl, poručeno, zatknauti přítomného hraběte Oxforda (Harleye) a básníka Priora, též jednoho z tajných wyjednawatelů pokoje Utrechtského, kteří ze zrády winěni a od panské sněmowny sauzeni byli. Oxford wězel dwě léta w Toweru, ačkoliw se hrabě Anglesey k saudcům wyjádřil, že tak násilným jednáním samo žezlo w králowých rukau

otřásti se může, ač i lid, Oxforda do Toweru prowázeje, křičel: „Ať žije Ormond a Oxford.“ Jména a znaky Bolinbroka a Ormonda byly z počtu lordů wymazány a statky jejich konfiskowány.

Předpowědění hraběte Angleseye nebylo tak zcela prázné; někteří Torowé spojili se s Jakobity, jižto proměnu dynastie si žádali. Mnohým přísným Angličanům nebyl dwůr podle mysli. Bohabojný Jiří pojal s sebau do Angličan dwě swé Hanowerské milenky, baronku z Kielmannseggu a Melusinu z Ebersteinu; a Angličtí ministrowé uwedli je mezi wysokau šlechtu, onu jakožto hraběnku z Darlingtonu, tuto jakožto wéwodkyni z Kendalu. Duchowenstwo kázalo proti dworu a ministrům, mnozí žádali si pretendenta. Zbraň, peníze, zásoby dal Ludwík XIV Jakobowi podtají, a weřejně oznámil, že wšecko wynaloží, aby pretendent k Anglicku přistáti nemohl. W tom ale zemřel Ludwík, a wéwoda z Orleansu, Francauzský regent, politicky zcela naopak se chowaje, spojil se s Jakobem, Ormondem a Bolinbrokem jen proto, aby jejich plány Anglickým ministrům wyzrazowati mohl. Bolinbroke napsal manifesty chytře, Jakob ale změnil je hlaupě a do Skotska je poslal. Již w červenci byla w Angličanech a we Skotsku wyzdwižena listina osobní (Habeas-Corpus-act), wojsko swoláwáno, katolíci z Londýna wypowězeni a tyranský zákon wydán, že se katolíkowi každý poctiwý kůň, mimo herky, wzíti může. Plamen zpaury wyšlehnul we Skotech a zárowen i w sewerních krajinách Anglicka, w Northumberlandě. Skotský hrabě Mur shromáždiw as 300 swých poddaných, prowolal Jakoba za krále; z Francauz připlauly dwa koráby se zbraněmi, wojenskými zásobami, s wůdci a se zpráwau, že sám pretendent za krátký čas také přijde. Brzo nalezal se hrabě w čele 10.000 ozbrojených mužů. Nicméně wéwoda Argyle, jehož rodina pod Stuarty mnoho trpěla, wytáhnul proti němu a w čele králowského wojska u Dumblainu ho porazil. Dělostřelectwo obau armád bylo tak špatné, že se ani newystřelilo, aniž mnoho lidí na místě zůstalo. Žalostiwější ještě bylo powstáwání w Anglicku; wěděliť ministrowé, kde a kdy powstání wypukne, a kdo w ně zapleten jest. Anglický wyslanec w Paříži, lord Stair, a Jako-

bůw ministr Bolinbroke, byli pilni w zasílání takowýchto zpráw. Bolinbroke wěděl, že slaboch Jakob beztoho ničehož newywede; razil si tudy cestu do wlasti, až ji prorazil (1723). Mnoho pánů bylo tedy dříwe zatknuto, než powstali, a mnohé zpaury byly hned we wzniku udušeny. Šest tisíc mužů dobře cwičeného wojska Hollandského přiwedl Walpole do Anglicka, práwě když zpráwa přišla, že 4000 Jakobitů u Prestonu w Lankastersku se wzdalo. Wéwoda Ormond, který se w západních krajinách Anglických ukázal, byl rád, že se opět do Francauz mohl wrátiti. W tomto stawu uzawřel Jakob, jehož nejtajnější kabinetní tajnosti po kafírnách se roznášely, do Skotska se odebrati, kamž také 22. prosince 1715 připlaul. Tištěné prohlášení rozdáwal, do Dunderu měl slawný příchod, we Skooně činil přípravy ke swé korunowaci, a wšecky státní a královské obřady musily se zachowáwati; když ale Hollandské wojsko do Skotska na pochodu bylo, měl k welikému shromáždění swých rad ještě řeč, we které se wyjádřil, že nemá peněz, zbraně a wojenských zásob, wstaupil tedy na loď a 4. února 1716 zase do Francauz odplaul. Pretendent jednal prý již tenkrát s Karlem XII o Šwedské wojsko, a regent Francauzský slibowal mu zbraň, wojenské zásoby a tajnau podporu, při tom ale jednal on a Bolinbroke, posud ještě Jakobůw ministr, s Anglickým wyslancem, a oba smáli se zpozdilým plánům Jakobowým, dle powěstné zásady, že spráwa státních záležitostí s poctiwostí se nedá porownati.

Tak snadno neušli rukaum msty pretendentowi přátelé a příwrženci, jež zaslepený pretendent pro sebe do zbraně wolal. Jiřího ministrowé prawili k parlamentu, že se náklad na občanskau wojnu skonfiskowáním Skotských buřičů zapraví, a král že swůj podíl w konfiskacích státní kase ponechá. Prostý lid se rozešel, šlechta a majetníci statků byli propsáni neb jati, žaláře byly přeplněny, saudy w činnosti, a na poprawišti wyteklo snad wíc krwe než na bojišti; ministrowé nešetřili nikoho, sama panská sněmowna prosila we přípisu krále o milosrdenstwí, wše nadarmo; as 20 u Prestonu jatých šlechticů bylo odprawено, taktéž lordowé Derwenwater, Kenmuir atd.; lord Nithisdale ušel z wězení w oděwu swé choti, mnozí prchli,

a as tisíc na milost přijatých poslalo se do Ameriky. Ani wéwoda Argyl nedošel náležité odměny; ministrowé ho winili, že prý w boji se swými krajany tuze mírně nakládal. Nepokoje ty měly we státním zřízení tuze důležitau změnu za následek. Jak známo, bylo za Wiléma III stanoweno, že po třech létech parlament rozpuštěn a nowý wolen býti musí. Za tohoto wšak zpozdilého powstání předstírali ministrowé nebezpečenstwí země, že tedy parlament déle pohromadě zůstati musí; staré ustanowení se wyzdwihlo a nařídilo, že teprwa po sedmi letech nowý parlament wolen bude. Král, nemaje žádné wědomosti zákonů a státního zřízení, potwrdil wše (1716). Moc wýkonná (ministrowé) a zákonodární (parlament) spikly se proti státnímu zřízení, a národ, čili spíše ona částka národu, ješto práwo má, členy do parlamentu woliti, a která we třech letech prostředkem swých zástupců mínění swé na jewo dáwala, musila a musí posud sedm roků čekati. Nesprawedlnost swémocného jednání toho je patrna tím, že parlament swau moc také na třináct let, jako parlament dlauhý, nebo na čas žiwota jednotliwých členů neb docela dědičně na swé potomky prodlaužiti a diwadlo zříditi mohl, při kterém by národ němě stál a pokorně šíji skláněl pode jeho zpupných, ničím newázaných zákonodárců. Byla by owšem revoluce wypukla, teď ale činily se jenom námitky, lid reptal na sahání do swých práw, sedmiletý parlament dal si ale přece líbiti. Ministrowé dosáhli tím ještě jiné wýhody: hlasy, které od parlamentních členů kaupily, wydržely jim nyní sedm let, nemusili je tedy kupowati každý třetí rok. Nowé upotřebení zásady: spráwa země nedá se s poctiwostí srownati.

Dobrodružný Karel XII, král Švedský, nalezal se w Turcích; za čas jeho nepřítomnosti odňali mu Dánowé město a wéwodstwí Bremenské a Verdenské, a r. 1715 za jistau sumu wolenci Hanowerskému, králi Jiřímu, je prodali. Karel se wrátil, a Jiřího, který se s Dány a Rusy proti němu spojil, z Anglicka zahnati uzawřel. Šwedský wyslanec byl w Londýně zatknut (1717), obchod se Šwedy zastawen, Jiřímu powolil parlament peníze, aby swé Hanowerské wolenectwí hájiti mohl, Karel chtěl si podro-

biti Norwegy, a tudy učiniti autok na Skoty, wše ale rozpadlo se w niweč, když při obléhání Friedrichshallu w Norwegách (1718) padnul. Při tomto sewerním, brzo zmizelém mraku stáhla se wětší bauře na jihu. Italský kněz, opat Alberoni, který s Francauzským maršalem Vendomem do Španiel přišel, na to nejhlawnějším jednatelem druhého sňatku Filipa s dcerau a dědičkau wéwody z Parmy byl (1714), stal se ministrem Filipa, a w krátkém čase we sklíčené, slabé zemi Španielské utwořil jako kauzlem wojsko a loďstwo. Wšady roztrušowal, že wojsko a loďstwo ustanoweno jest ku pomoci Benátčanů a Rakušanů proti Turkům. Nenadále však přistálo loďstwo k ostrowu Sardinii a císaři jej odňalo (w srpnu 1717). We srozumění s wéwodau sawojským mělo k Sicilii a na to k Neapoli přistáti, t. j. w Utrechtském pokoji rozdělená monarchie Španielská měla zase býti spojena. Císař, Holland, Anglicko a samo Francauzsko byli proti wnukowi Ludwíka XIV, který třinácte let pro nerozdělení Španielské monarchie bojowal. Hlawně we Francauzích zbudilo to welikau newoli, že regent na swého příbuzného Angličany wolal. Španielé obsadili již hlawní město w Sicilii, Palermo, dobyli Mesiny, a 30.000 mužů mělo již do Neapole odplauti, an se tu Anglický admirál Byng w úžině Sicilské zjewil. Beze wšeho wypowídání wojny, jak to způsob Angličanů na moři býwá, žádal od Španielského admirála bez wýminky, aby se příměří na dwa měsíce uzawřelo; a když se k tomu nepřiwolilo, zničil 11. srpna 1718 Španielské loďstwo u Sicilského předhoří Pasara. Ranau tau nedal se Alberoni zastrašiti. Pretendenta Jakoba III powolal z Italie, kam ho regent Francauzský wypowěděl, aby jeho pomocí nowau bauři w Angličanech rozdul; poslal ho sice zas do Italie, když se byl naň podíwal a spatřil, že k ničemu není; přece však wyprawil pod Ormondem loďstwo se 6000 mužů, z něhož u Finisteru bauří morskau rozkotaného jen dwě fregaty ke Skotům přistály (1719). Sebraných as 5000 mužů bylo od Anglického wojska poraženo, a nowé zpozdilosti starý následek byl, že zas mnoho rodin w záhubu kleslo. Jiří a regent Francauzský dali si slowo, že míru dříwe ne-

učiní, dokud Alberoni propuštěn nebude; Francauzské wojsko pustošilo Nawaru, Biskaji, Katalonii; Anglické loďstwo rozkotáwalo Španielské námorstwo, lodenice, obchod; Anglický i Francauzský národ reptali na záhubnau, bezaučelnau wojnu. Byloť tedy wítáno, že Jiřího wyslanec u wéwody z Parmy, podiwín hrabě Peterborough, wěc tu wyrownati si předewzal. Podlé jeho plánu psal wéwoda z Parmy swé dceři, králowně Španielské; Peterboroughůw co pautník oděný sluha donesl psaní do Madridu, jinak poštau neb kurírem byl by je Alberoni obdržel. Na štěstí byla králowna toho času na Alberoniho hněwiwa, poněwadž se její kojná a ministrowa hospodyně, Doña Camilla, powadily. Králowna a Parmský wyslanec Skotti přepadli a pohnuli krále, že Alberonimu w okamžení ze země jíti poručil (1720) a později se swými nepřátely se smířil.

Wojna je co bauřka w přírodě; blesk a litina, wicher a sutky mnoho pokazí; wše nabýwá ale zas nowé síly a nowého zrůstu; powrhowání wšak zásadami lidské důstojnosti jsau Pontinské bažiny, nic neroste, nic se nedaří. Tímto wýzewem byl Anglický, mnohem wíc ale Francauzský národ toho času sklíčen. Již za Wiléma III, když parlament wládě dost peněz nepowolil, aneb jich wybírání u národu času požadowalo, wypůjčowala si wláda u té oné obchodní společnosti, hlawně u jiho-morské, kteréž r. 1716 již skoro deset millionů lib. strl. dlužna byla; ješto ale šest ze sta platila, uzawřel ministr Walpole zmenšiti národní dluh buď snížením auroků, aneb wyplacením jistin wěřitelům. Obchodní společnosti přijaly wšak raději menší auroky (pět ze sta), než aby se jim kapitál wrátil. Na to učinil jistý Blount r. 1720 we jménu jiho-morské společnosti ministrům náwrh, že od druhých obchodních společností a jiných státních wěřitelů wšechny dluhy skaupí, pod tau wýminkau, aby mu wláda po šest roků pět, pak jenom čtyry ze sta platila. Pro stát byla to weliká wýhoda. Ješto ale patrno bylo, že Blount a druzí členowé jiho-morské společnosti ke skaupení státních dluhů dosti peněz nemají, powolila jim wláda, prodáwati akcie k obchodu do jižního moře, z kterého se nesmírné wýdělky slibowaly a ještě

wětší od lehkomyslného lidu očekáwaly; kdo měl peníze, neb státní upsání, každý skládal je do rukau společnosti, která weliké auroky nebo-li tak zwané podíly (dividendy) slibowala. Prawilo se, že král Španielský Angličanům nowé osadní město na západním pobřeží Americkém založiti dowolil, odkud se do Australie a na wšechny ostrowy jižního moře nad míru wýnosný obchod powede. Nesmírně weliký byl počet oněch, kteří chtěli se státi boháči; w několika dnech prodáwaly se akcie za dwakrát, a konečně za dewětkrát tak welikau sumu, než za jakau je obchodní společnost wydala; akcionáři náramně se obohacowali w akciích, w papírkách, skutečně bohati byli členowé jihomorské společnosti, kteří stříbro a zlato za akcie w rukau měli, neboť obchod do Australie ničehož newynášel, wše bylo podwod. Na tisíce rodin kleslo w chudobu. Mnohem strašliwější rána potkala tím samým způsobem Francauzsko, kde Skot Law podobnau zřídil obchodní společnost se státem Missisipi. Podwodníci, a mezi nimi nalezali se welicí páni země, welicí státní úředníci, platili papírkami (akciemi) swé dluhy, papírkami kupowali weliké statky, a peníze hotowé skládali si na jisto. O mnoho set millionů podwedený národ neobdržel nijaké náhrady. O něco lépe ukončilo se to w Angličanech, kde parlament w národě silnější měl kořeny nežli Francauzský. Nejpřednější zlosynowé přišli o swau mohowitost a statky, jež si w zaslepenosti lidu kaupili; sedm millionů lib. sterl. musila jihomorská společnost akcionářům wrátiti; nicméně w tomto labyrintě spletených podwodů nemohl ani parlament wyhowěti, wšem sprawedlnost učiniti. Weřejný úwěrek walně trpěl, národ byl rozhořčen na podwodníky, do jejichžto spřeže i někteří ministrowé náleželi.

Obecné této nespokojenosti chtěla použiti nespokojená strana Jakobitů; wláda aspoň se tak wyjádřila, že nowému spiknutí na stopu se přišlo, a wéwoda z Orleansu prý byl prwní, který Jiřímu o tom zpráwu dal (1722). Po celý rok neměla osobní listina platnosti, wojenské přípravy činěny a Holland wyzwán, aby se ku pomoci hotowil. Atterbury, biskup Rochesterský, byl zatknut, po něm Norfolk, North, Grey, práwník Layer a jiní; prwní ze země

wypowězen a poslední odprawen. Ubíraje se biskup z Angličan, sešel se w Kaletách s lordem Bolinbrokem, který z wyhnanstwí nazpět se wracel. Tak ukončila se nepatrná tato wěc, o které se mnoho hluku nadělalo a také prawilo, že si ji ministrowé sami smyslili. Toho roku zemřel wéwody Marlborough w 73. roce wěku swého, a na králůw rozkaz byl slawně pochowán. Wíce podstaty, než podotknuté spiknutí, měl nowý podwod, který se národu wíce dotýkal. Hrabě Maclesfield, kancléř, byl z podkupiwosti winěn, od obecní sněmowny obžalowán a od panské sauzen. On a jeho podúředníci měli peníze sirotků a pře wedaucích stran we swých rukau, a mnohá suma se zadržela. Hraběti dokázaly se wšeliké auskoky, byl k pokutě 30.000 lib. sterl. odsauzen, a na šest neděl w Toweru zawřen, dokud jich nesložil (1725). Bezuzdý, prostopášný žiwot měl mnoho potřeb, kterým se, když jiné cesty nebylo, šizením a podwodem dosti učiniti hledělo.

Jiří stál jednau nohau w Hanoweru, tak jako dříwe Wilém w Hollandu. Wilém uwedl Angličany na pewnau zemi a Jiří newywedl jich z ní. Nebyl to ale čas wálek, jenom smluw. Tuť byl po uzawření pokoje w Utrechtu, Rastadtě a Badenu Anglický král prostředníkem na kongressu w Antorfě, kdež mezi Hollandem a Rakausy hranice (barriery) byly stanoweny (1715), tu uzawřena smlauwa (1717) mezi Angličany, Francauzy a Hollandem, aby Dünkürchen a Mardyk wíce pewnostmi nebyly, tu trojičná smlauwa mezi těmi též mocnostmi a hned na to čtweřičná, když k nim i Rakausko proti Španiclům přistaupilo (1718), tu zase kongres w Cambrayi, městě we Francauzském Nizozemsku, kdež mezi Rakausy a Španiely spory se wyrownáwaly a Anglicko a Francauzsko prostředníky byly; když ale ke konci to nepřicházelo, a Filipowa, s mladým králem Francauzským, Ludwíkem XV, zaslíbená a w Paříži wychowáwaná dceruška, ještě dítě, zase do Španiel zpět se poslala, powolal uražený Filip swé jednatele z Cambraye, a s Rakausy, wšem ku podiwu, we Wídni se smířil (1725), ano docela spolek proti Angličanům a Francauzům uzawřen a stanoweno, aby se

hájila od Rakaus w Ostende zřízená obchodní společnost wýchodo-indická, kteráž Angličanům trn w oku byla, aby se poslala pomoc Španielům k dobytí Gibraltaru, a nejstarší syn Filipůw aby se zasnaubil s Rakauskau arcikněžnau Marií Terezií. Španielsko, na císaře spoléhajíc, žádalo s wýhrůžkami od Angličan Gibraltar nazpět. To šlo již nade wšecku trpěliwost míru a smluw milowných ministrů Anglických, jedny lodi poslaly se do Ameriky (1726), lapat lodi Španielské s penězi, druhé ku pobřeží Španielskému, a třetí do moře Baltického. Španielé začali obléhati Gibraltar (1727), Šwedy, Dány a Holland staly se spojenci wolence Hanowerského (Jiřího), Francauzy hotowily se též k wojně, jenom we Wídni nemyslil nikdo na wojnu. Wýchodo-indická společnost w Ostende byla prozatím na sedm let wyzdwižena, Španielé odtáhli od Gibraltaru, a král Jiří zemřel a w Hanoweru podlé swých předků byl pochowán (1727).

§. 2. *Král Jiří II. Smlauwa Sewillská a Wídenská. Spolek křesťanské lásky. Bauře Anglických kuřáků. Wilém Wyndham. Parlamentní boje. Censura diwadelních kusů. Spory se Španiely. Drancowání Portobella. Admirál Anson. Wálka o postaupnost na Rakauský trůn. Bitwa u Dettinku a Fontenoye. Přistání Stuarta Karla Eduarda ke Skotům. Bitwy u Prestonu, Pansu, Falkirku a Kullodenu. Zpustošení země a odprawy. Wítězení Angličanů na moři. Pokoj w Achu. Zrůstání Anglického bohatstwí a chudoby. Zápas Angličanů s Francauzi we wšech swěta dílech. Bitwa u Quebeku. Černá jeskyně. Bitwy u Plesseye a Wandewaši. Pitt (Chatham). Bitwa u Mindenu.*

Ješto Jiří II weřejných záležitostí nehrubě welikau známost měl, zůstala wláda w rukau předešlých mužů, nyní zwláště Roberta Walpola, a w Ewropejských záležitostech nenastala tedy smrtí Jiřího I žádná změna. Jenom strany w Angličanech proměnily swé postawení: Whigowé již za předešlé wlády za podporu trůnu se powažujíce, stali se téměř Tory, a Torowé, u Hanowerské rodiny málo oblíbení, připojili se ku swědomitým Whigům, kteří na straně odporní swým zásadám wěrni zůstali

a národní stranu činili. Na kongresu w Cambrayi neukončené záležitosti wyrownáwaly se na kongresu w Soissonsu s též tak malým prospěchem, a když mezi Rakausy a Španiely we Wídni uzawřená smlauwa w skutek nepřicházela, potwrdila králowna Španielská (král Filip klesal pořád wíce w hypochondrii) listinu w Pardě, králowském zámku u Madridu (měs. března 1728), w které se spory mezi Španiely a Angličany wyrownaly, a konečně když mocnář Rakauský připadnutí Parmy, Piacencie a Toskany na Španielské prince zameziti hleděl, uzawřena w Sewille smlauwa mezi Španiely, Angličany, Francauzy proti Rakausům (w listopadu 1729), a stanoweno, aby Rakauští poddaní we smlauwě Wídenské (1725) udělených wýhod obchodních byli zbaweni, a Angličané aby jich dosáhli. Císařské wýchodo-indické společnosti w Ostendě byl konec učiněn. Z té příčiny wyprawili (1731) Angličané milerádi wojsko na loděch do Italie, aby w čas potřeby smlauwě Sewillské zbraní platnosti dobyli. Této přewaze powolil mocnář Rakauský, Karel VI, we smlauwě Wídenské, w které Angličané stanowení čili tak zwanau pragmatickau sankcí Karla VI uznali, aby totiž po něm, mužských dědiců nemajícím, jeho dcera, Maria Teresia, na trůn Rakauský nastaupila, nicméně se žádným mocným panowníkem se nezasnaubila. Kongresům a smlauwám mezi Ewropejskými mocnostmi byl tím na nějaký čas konec učiněn.

Za čas těchto smlauwami wyrownáwaných rozepří wedly se horliwé spory w parlamentě mezi dworskau a národní stranau, a sice o přibýwající národní dluh a o počet wojska, mnoho-li se ho we službě podržeti má. Národní strana welmi se tomu diwila, že nawzdor neustálému pokoji dluhu přece přibýwá. Ministrowé předstírali, že si přátely na pewné zemi zachowati, swé spojence podporowati a zemi před domácími pikly ochraňowati musejí. Odpor národní strany nebyl s nic; ministr Walpole zwítězil wždycky; dle známé mrawopočestné zásady bylo podkupowání parlamentních členů něco obyčejného, a Walpole udělil jí sankcí; onť drze honosil se w parlamentě, že wětšinu sněmowny a tarifu swědomí we swém wáčku má. Za peníze národu porušowal národní zástupce, aby

národ nowé sumy dáwal. Neprawým způsobem tím dosáhl na pewné zemi owšem mnoho důležitého a pro Angličany prospěšného. Upotřebení oné zásady na poměry w samém Anglicku bylo wšak méně užitečné. Aby se chudým pod malými auroky peníze půjčowati mohly, složila se jistina zpočátku 30.000 lib. sterl., a za 20 let zrostla na 600.000 lib. Byl to spolek křesťanské lásky. Kasa byla wšak ukradena od kasírů a dozorců a některých wzácných pánů, sedm parlamentních členů ze sněmowny wylaučeno, tak welikau wíru mělo jejich šibalstwí, a twrzeno, že nikdy z oněch peněz ani halíř chudým ku prospěchu se newynaložil. Richard Smith, chudý knihař, a jeho paní zařízli swé dítě a sami se oběsili, a jen psa a kočku zůstawili autrpnosti jiných.

Když z krajiny Tabaco na Domingu tabák nejdříwe do Ewropy přišel a Angličan Raphelengi za Alžběty swé krajany s ním seznámil, wydal Jakob I (1604) welmi přísná proti němu nařízení; awšak již jeho syn Karel powolil za jistý poplatek obchod s ním wésti. Walpole chtěl ho podrobiti akcísu. Předložil tedy sněmowně náwrh (1732), aby se tabák ze skladů po zaplacení 4 penců (as 10 kr. stř.) z jedné libry sterlinků prodáwal. Proti tomu zdwihla se weliká bauře w parlamentě i krom něho mezi Anglickými kuřáky, jenž nechtěli býti newděčni za ponaučení, jehož od diwokých Indianů dosáhli. Lid oblehl parlament, Walpole upustil od swého plánu, ohně radosti se rozděláwaly a Walpole byl w obraze pálen. Wítězstwí toto chtěli Walpolowi odpůrcowé použiti a překotiti zákon stranu sedmiletých parlamentů, zákon, který, jak prawili, tak welmi na práwa národu sahal. We sněmowně mluwil Wilém Wyndham proti králi a o Walpolowi as takto se pronesl: „Dejmež tomu, aby se muž nízkého rodu, beze cti, prwním ministrem stal, aby se welikého bohatstwí na národě dolaupil a parlamenty z takowých členů swoláwal, jejichž místa buď byla kaupena, aneb kteří mu swé hlasy prodali. Dejmež tomu, aby w takowémto parlamentě marné bylo úsilí, by takowého ministra jednání se wyšetřowalo, aby wětšinau swých wěrných členů-žoldnéřů chráněn byl, a nade wšemi wzácnými a roz-

umnými osobami panowal on, který žádných cnosti nemá, jim se při jiných posmíwá a wykořeniti je hledí. Při takowém ministrowi a při takowém parlamentě dejmež tomu, což se arci, jak doufám, nikdy nepřihodí, žeby seděl na trůnu kníže newědomý, newycwičený, prawého prospěchu swých poddaných známosti nemající, muž nesmírné ctižádosti a nenasytné lakomosti. Doufám rád, že se to nikdy nepřihodí; awšak kdyby se to stalo, nebyla by to nejhorší kletba, která by národ potkati mohla?“ Na wzdor prudkému odporu byl náwrh zawržen a parlament rozpuštěn (1734), ješto ministrowé národní strany báti se počínali. W nowě zwoleném parlamentě byly síly stran tytéž. Národní strana nawrhla, aby se králowu synowi, princowi Walesskému, roční plat na 100.000 lib. sterl. zwýšil; ministeriální strana to zawrhla, neboť syn žil se swým otcem u welikém sporu a národní strany stal se miláčkem. I jiné náwrhy propadly; jeden prošel. Nejen w nowinách a w jiných spisech, i na diwadle byli Walpole a jeho kollegowé strašně bičowáni; wtip za wtipem metal se na ministry, diwadla byla plná i kasa. Tu předložil Walpole sněmowně náwrh (1735), aby diwadelní kusy censuře lord-kancléře byly podrobeny, a za důwod udal sám, že se w nich proti cnosti a mrawnosti jedná. W nesnázi hájí cnost i padauch. Nahoře podotčený spor mezi princem a králem došel konečně takowého stupně, že když princ o narození swého syna králowi žádné zprávy nedal, ode dwora se wzdáliti musil (1737). Národní strana nabyla tím wíce wáhy; wšickni nespokojenci připojili se k princowi proti ministrům a dworu. Princ Fridrich byl celý Angličan: střílel lišky, nawštěwowal dostihy, žil po domácku, an zatím otec jeho jen zpolowice Angličan a celý Hanowerán byl. Kdo k celému Angličanu chodil, neměl k polowičnímu přístupu.

Prawda, Angličané dosáhli we smlauwě Sewillské welikých wýhod, hlawně co se jejich obchodu se Španielskými osadami w Americe týkalo. Španielsko bylo wšak tuze na to žárliwo, a pobřežní jeho koráby dozorní krutě nakládaly s Anglickými. Španielé osobowali si práwa i k těm břehům a krajinám, kde ani osad neměli a ničehož

nepodnikali k používání plodin země, lesů a hor, hlawně kolem Kampešského záliwu, kde Angličané již barwiwé dříwí poráželi, a na ostrowě Torture, kde sůl brali. Největší ale spor nastal proto, že Angličané podlaudní wedli obchod s osadami Španielskými. Anglické nowiny podáwaly denně zpráwy o drancowání Britických korábů, o barbarském týrání lodníků, o hrůzyplné nelidskosti Španielských pobřežních dozorců. Křik byl konečně tak strašliwý, že sami Walpolowi přátelé pokoj se Španiely zachowati neschwalowali. Walpole sice odporowal, se Španiely wyjednáwal, náhrady žádal, wše nadarmo; sám jeho jinak powolný parlament zhotowil ku králi přípis (1738), w němžto se na jewo dalo, že se Španiely nepřátelsky jednati potřebno jest. Walpole slíbil to parlamentu, když ho ale odročil, začal znowa se Španiely wyjednáwati, a nowau w Pardě uzawřenau smlauwu podepsal (w lednu 1739), pomocí kteréž parlament chtěl upokojiti. Že ale we smlauwě té o žádném dostiučinění, o žádné náhradě řeči nebylo, a obnowení obchodních wýsad, a sice práwa, aby Angličané ku Španielsko-Americkému pobřeží plauti, dříwí poráželi, sůl bráti a obchod s Negry wésti směli, na jiný kongres odloženo bylo, schwálil parlament smlauwu s tak malau wětšinau hlasů, že nemožná bylo wojně přítrž učiniti, pro nížto se bojebojný Walpole konečně sám prohlásil, prawě k parlamentu, že smlauwa w Pardě a další wyjednáwání jen proto nastaly, aby se Angličané k wojně náležitě připrawiti mohli. Poctiwosti zásada kwětla, a tím wíce, ješto Angličané na Španielské lodi dříwe autok činili, než wojna wypowězena byla.

Španielé zapowěděli dowážeti Anglické zboží a mnoho zajali korábů Anglických, což obchodu weliké Britanie tuze škodilo. Naproti tomu připlaul admirál Vernon k Portobellu w jižní Americe, kteréhožto welmi upewněného města ku podiwu celé Ewropy a k sláwě Angličan dobyl, drancowal a rozkotal, a zbožím sebe a swé lodníky obohatil. Aby celau úžinu Panamskau obsaditi mohl, odplaulo z Angličan nesmírné loďstwo, a pod admirálem Ansonem mělo loďstwo druhé se západní strany autok učiniti na město Panamu. Vernon ale nemohl Kartegeny dobyti (1740),

a též tak marné bylo jeho úsilí proti ostrowu Kúbě (1741); na ohromné loďstwo wynaložené milliony byly ztraceny a wíc než dwacet tisíc mužů přišlo při tom o žiwot. Wětší sláwy dobyl si admirál Anson, který jižní Ameriku oplaul, což Španielské za ním poslané loďstwo dokázati nemohlo. W jižním nalezaje se moři dobyl bohatého města Panamy a je rozkotal, drancowal a pálil pobřeží Peruanské a Čilské (Chili), přišel ale o wšechny koráby až na swůj admirální, jímž na to nesmírný zajal koráb Španielský Hermionu, jemuž pokladů a zboží as za čtyry milliony bylo swěřeno, a na wzdor neznámému moři, praudům a nebezpečím na zemi nawštiwil ostrowy Ladronské, přistál k Číně, oplaul Afriku, a takto cestu kolem swěta wykonaw, wrátil se po třech letech šťastně ku břehům Albionu.

Zároweň s těmito boji mezi Angličany a Španiely stahowala se nowá bauře nad Ewropau. Mocnář Rakauský Karel VI zemřel (1740). Po meči byl to poslední Habsburk. Ferdinand I, zakladatel Habsburské linie Rakauské, ustanowil we swé poslední wůli, kteráž w archivu we Wídni byla složena, aby po wyhasnutí manželských potomků na Rakauský trůn nastaupili potomci jeho dcery Anny, za wolence Baworského prowdané. Potomek její byl Baworský Karel Albert. On wytasil se s opisem Ferdinandowy poslední wůle, w kterémž ale stálo, že po wyhasnutí mužských potomků Rakauský trůn na potomky jeho dcery Anny připadnauti má. Podle toho byla by Marie Terezie ode trůnu wylaučena býwala. Ješto ale rozumného není důwodu, aby byl Ferdinand I ženského dědice swého wylaučil jediné proto, by potomkům druhého ženského dědice jeho trůn připadnul, byla změna w listině Baworského Karla Alberta lichá, a Marie Terezie swého předka Ferdinanda I prawá dědička. Samy Bawory to uznaly. Zdwihli se ale jiní hlasowé proti Marii Terezii, mocnější, než byl malomocný wolenec Baworský, jenž u Francauzů o pomoc žebral. Filip V, král Španielský, žádal jakožto potomek Karla V weškeré mocnářstwí Rakauské; Saso-Polský král August III též, mělť za manželku dceru císaře Josefa I, bratra Karla VI, a mimo práwo, jenom práwem

meče, taužili po Rakausku, aspoň po některých částech, Francauzowé, w jich čele bratři Belleislowé, a rostaucí, tudy silnější strawy žádostiwý mladý stát Pruský, w jeho čele důrazný 28letý Fridrich II, kterýž také ihned Slezsko pohltil. Na straně Marie Terezie byly, jak již podotčeno, Angličané a Rusy, aby zachowána byla rownowáha států Ewropejských. Král Jiří jednal ku prospěchu Marie Terezie jakožto wolenec Hanowerský, a ministrowé poskytli k tomu peněz.

Nešťastné boje Anglického loďstwa pod Vernonem proti Španielským jiho-americkým osadám, nazmar uwedení welikých sum a welikého počtu lidí, roznítily weliký křik proti Walpolowi, ačkoliw on k wojně nikdy neradil. K tomu docházel sedmiletý parlament swého konce a nowě zwoleného stížnosti byly mnohem prudší. Kolem prince Walesského shromáždili se wšickni odpůrcowé wlády, a národní strana nabýwala přewahy. Walpole chtěl owšem swým odpůrcům hlawu sraziti slibem, že princowi roční důchody o 50.000 lib. sterl. se rozmnoží a 200.000 lib. jeho dluhu zaplatí. Princ ale zůstal swé straně wěren. Nejwětší ránu zasadilo ministrowi ustaupení admirála Haddoka před spojeným Španielsko-Francauzským loďstwem; parlament a národ reptaly na slabost a babstwí ministra; Španielé přistáli k Italii, poskytnuté, owšem nepatrné sumy, k wedení wojny pomocí Dánského a Hesského wojska byly zmařeny, příčin dosti, aby stará nenáwist proti ministrowi w plné bauři propukla. On se jí wyhnul wystaupením z ministerium (1742), a od krále za hraběte z Oxfordu jsa powýšen stal se členem panské sněmowny. Mocné bylo úsilí, aby ze swé spráwy za posledních deset let aučty složil; jednaloť se tu o 16 mil. zlatých, owšem na rozličné smlauwy wynakládaných; nejwyšší auředníci pokladu nechtěli parlamentu o tom žádné zpráwy podati na wzdor wýmluwnosti Williama Pitta (Chathama), který již dříwe Walpolowi weřejně w parlamentě wytýkal, že w nestydatém tupení občanských cností sešediwěl, a od mládí až do stáří swého nestaudně wšem zásadám mrawnosti se posmíwal. Tři leta na to zemřel Walpole. Dějepisci líčí

ho jakožto welikého státníka; když ale wšeho porušowáním došel, ptal se kdosi: k čemu jest dějepis platen?

Nowé ministerium, w němž bratři Pelhamowé a Cateret se nalezali, mělo za následek, že se princ Walesský s otcem smířil, nicméně na pewné zemi ta sama politika se zachowáwala, jako za ministrů předešlých; Marii Terezii poslala se nowá peněžitá podpora (5 mil. zl. stř.), a nowé powolily se peníze na wojsko Dánské, Hesské a Hanowerské, aby se we Flandersku armáda zřídila proti Francauzům a ku prospěchu Marie Terezie, která již o Slezsko přišla; w Čechách sok její Karel Baworský korunowán a Bawoři a Francauzi w Praze od wojska Rakauského obléháni byli, na kteréžto obležení zřetel celé Ewropy se obrátil. Když Francauzi hladem a nauzí nuceni z Prahy a Čech zahnáni a Bawory od Rakušanů dobyty byly, swedlo i wojsko w Anglickém žoldu bitwu s Francauzy u Dettinku a na hlawu je porazilo (1743). Sám král Jiří nalezal se při wojště, generál hrabě Stair z Marlboroughowy školy komandowal; 60.000 Francauzů obklíčilo u podotčené wesnice 40.000 Anglických žoldnéřů tak, že auplná zkáza před očima byla. Stará wšak známá prchliwost Francauzů pomohla jim opět z nesnáze. Bratrowec Francauzského wůdce Noaillesa, wéwoda z Grammontu, bujný, smělý mladík, udeřil s jádrem wojska welmi prudce na Anglickau pěchotu, která neohroženě stojíc, udatně bojowala. Grammontowým samowolným jednáním byl plán Francauzského wůdce zkažen, tak že swých děl a wojska náležitě použiti nemohl; armáda jeho přišla do zmatku, mnozí zůstali na bojišti, mnozí utonuli w Mohaně.

Wojsko Marie Terezie wstaupilo wítězně na Francauzskau půdu. Na swém Slezském wawříně odpočíwající Fridrich II byl tím náhle zastrašen, znowa spojil se s nepřátely Marie Terezie tajnau smlauwau we Frankobrodě, a proti smlauwě Wratislawské do Čech wtrhnul. Syn pretendenta a wnuk Jakoba II byl zase od Francauzů z Říma powolán proti Anglicku, neboť panowalo domnění, že při prudkých sporech w parlamentě, při prudkých žádostech katolické strany doba nastala, žeby se nyní rodina Stuartů na Anglický trůn zase mohla powýšiti. U přítomnosti mla-

dého pretendenta wstaupilo 15.000 mužů w Dünkirchenu na koráby, 20 řadowých lodí mělo je k Anglickému pobřeží doprowoditi, a hrabě Saský, poboční syn Polského krále Augusta II, měl je komandowati. Když ale morská bauře několik korábů rozkotala, byl plán ten odložen, zbudil wšak pozornost Anglického národu. Ministrům bylo počínání Stuartského domu wítaná wěc, zbuzowalif obyčejný křik proti papistům, a strach před Skotskými Jakobity byl wšeobecný; parlament poskytowal hojně peněz, osobní listina byla wyzdwižena, dopisowání s princem prohlášeno za zrádu, a parlament potwrdil docela, že trest takowé zrády až na děti a wnuky se wztahowati má. Na moři i na zemi bojowáno dále proti Francauzům; morská bitwa (měs. února 1744) u Tulonu čili u hierických ostrowů pod admirálem Mathewsem a Lestokem proti Francauzsko-Španielskému loďstwu nebyla rozhodná, w Angličanech powažowali to wšak za porážku, Mathews byl od wojenského saudu za neschopného a Lestok za newinného prohlášen. W Nizozemsku postawili Francauzowé 120.000 mužů pod schopným maršalem Saským, proti kterému wéwoda z Kumberlandu se swými spojenci stál; 12.000 m. spojené armády zůstalo u Fontenoye na bojišti, ačkoliw i Francauzowé swé wítězstwí skoro stejným počtem lidí zaplatili (měs. kwětna 1744).

Tato porážka Angličanů dodala mysli Stuartskému pretendentowi, aby přistál ke Skotům, kde mnoho přátel počítal, kde Anglického wojska nebylo, o kterauž zemi Angličtí ministrowé nedbali, ano zcela jako za zem dobytau ji powažowali. Mladý, newědomý, zpozdilý Karel Eduard odplaul na malé lodi we průwodu jediného wálečného korábu, jejž několik přátel domu Stuartského bylo wyprawilo, a sedmi společníků, kteří wálečnému řemeslu nerozuměli. Na cestě swedl wálečný koráb jeho boj s Anglickým, tak že oba do jednoho přístawu utéci se musily, Karel Eduard přistál ale w srpnu 1745 šťastně ke Skotům. Pro několik set mužů zbraně a čtyry tisíce liber sterlinků měl s sebau. K šílenému jeho plánu připojilo se několik pánů země, a slawně čtlo se prohlášení, w kterém Karel Eduard za náměstka říše a otec jeho za krále

byl jmenowán. W čele malého haufu táhnul směle ku předu, aby země swých otců dobyl. Angličtí ministrowé newěřili ještě powěsti o jeho přistání, an již zpráwu obdrželi, že u jedné twrze dwoje oddělení králowského wojska přepadnul a odzbrojil. Jeho síla rostla. Generál Cope byl nyní proti němu do Skotska odeslán, od Skotů ale chytře přepaden. Dne 21. září strhla se u Prestonu Pansu krwawá bitwa, w které Angličani na hlawu byli poraženi; bojiště bylo mrtwolami pokryto. Pretendentowy síly přibýwalo, úžas pojal Anglicko. Wítězstwí to roznítilo wšechny Jakobity. Karel Eduard wáhal wšak w Edinburku, kde se swými přátely w požíwání společenských radostí wálečný oheň ochlazowal. Neschopnost a zpozdilost Karla Eduarda byla na jewě. Proti mínění mnohých pánů Skotských bylo konečně uzawřeno, aby rozmnožené wojsko do Angličan wtrhlo; stalo se to na začátku listopadu; upewněné město Karlisle bylo dobyto, přes Manchester táhlo se dále do wnitra země, a mnohý majitel statků podporowal pretendenta. Došlo se města Derby, as 60 hodin od Londýna, w úplném pořádku a úplné kázni. Tu wšak zjewila se neodhodlanost a rozepře mezi Skotskými wůdci; někteří radili ku zpátečnému tažení, někteří ku wtrhnutí do hlawního města, jehož brány se otwírati zdály. W zadu a po boku stálo Anglické, Hollandské (Hesské) wojsko pod Kumberlandem u Fontenoye poraženým, we wojště panowal nedostatek a bída za zimního času, a zráda kolem pretendenta, jehož tajný písař každé hnutí wéwodowi z Kumberlandu zrazowal. Wojenská rada (Skotští náčelníci) uzawřela zpáteční pochod; byl též tak schopně wyweden, jako pochod do Anglicka; chyběl ale duch, který by byl k sobě prawil: Chci zwítěziti, nebo padnauti. Wšady od nepřátelských zástupů jsa obkličowán, wstaupil Karel Eduard zase na Skotskau půdu, a wojsko zdálo se nowého a čerstwého ducha nabýwati. Ještě dwakrát zwítězilo (měs. ledna 1746) nad nepřátely u Falkirku, pretendent nepoužil ale swého wítězstwí, nestíhal nepřítele, nespojil, nerozmnožil a nepostawil swé wojsko na příhodném místě. Po mnohých z wětšího dílů šťastných podtržkách shromáždilo se jeho wojsko na seweru u města Invernessu,

kamž wéwoda z Kumberlandu za ním přitáhnul. Zde na holé stepi Kullodenské, půl hodiny od podotčeného města, byla dne 16. dubna swedena powěstná bitwa, w které pretendent a Skotowé we skalnatých horách w prudkém náwalu a ne w řadách bojowati uwyklí, od nepřátelských kaulí we třidceti minutách smeteni byli. Karel Eduard byl prwní mezi utíkajícími; za ním posláno, že ještě nic není ztraceno, že w několika dnech početnější ještě armáda w horách se postawí, wše nadarmo; po dwau dnech wzkázal: „Ochraň se kdo můžeš,“ a jako zázrakem ušel rukaum wítězů (bylof třicet tisíc liber sterlinků od krále Jiřího za hlawu jeho dáwáno), a po tisícerém nebezpečí, po udělené hojné látce k románům přistál ku pobřeží Francauzskému. Dwa dni pochowáwal okolní lid dwa tisíce mrtwol na holé stepi, a raněné nechal wítěz dwa dni bez pomoci, bez oděwu, w dešti a zimě na bojišti ležeti, a cizí Kumberlandowi žoldnéři zapálili stodolu, kam se několik Skotů uteklo. Wesnice byly drancowány a páleny, dobytek a potrawa brány a ničeny, bezbranní obywatelé zaháněni a wražděni, a kdo meči ušel, stal se obětí hladu a zimy na stepi. President wrchního saudu, Forbes, připomenul wéwodowi, že krutau libowůlí tau zákony země se ruší. „Jaké zákony?“ wece wéwoda; „já budu brigadau zákony dáwati.“

Když ruka bojowníkowa se unawila, stíhal meč sprawedlnosti přátely rodiny Stuartské; od Edinburku až do Londýna byly žaláře naplněny a krew tekla na poprawišti jako dříwe w poli. Zajatí wojáci byli z wětšího dílu do Amerických osad odwlečeni. Roční důchody skonfiskowaných statků wynakládaly se několik let později ku prospěchu průmyslu, na zakládání škol, ku podporowání orby a rybářstwí, nejen w nížinách, nýbrž i na wysočinách Skotských; zwyky a mrawy, bojowný a laupežiwý žiwota způsob byly zcela změněny, mladé pokolení wyrůstalo podlé nowého kroje, a zbraň netasila se již od té doby ku prospěchu rodiny Stuartské. Karla Eduarda mladší bratr, Jindřich, kardinal, který si pod titulem „Jindřich IX, král Anglický, z milosti Boží, ne z wůle lidí“ minci raziti dal, byl po dobytí Italie od Francauzů žiw od mi-

losti krále Anglického; s ním wyhasla rodina ta r. 1807. Průmyslem a činností Anglickau bylo r. 1763 třidcet tisíc, posud w patriarchalním stawu žijících Skotů nuceno do Ameriky se wystěhowati; w mlhách zanikajícím wysočinám milé wlasti swé zapěli w písni: „Nepřijdeme wíc!"

Boj we střední Ewropě a w Italii, kterým i jiskra k rozžehnutí občanské wálky we Skotech se položila, trwal w tom čase pořád, ačkoli sok Marie Terezie Karel Albert (německý císař Karel VII) zemřel a syn jeho, Maximilian, wšeho dědictwí rakauského se odřekl. Fridrich II porazil Rakušany a dne 15. pros. 1745 Sasy ještě několikráte, až konečně Drážďandským pokojem (25. pros. 1745) Slezsko a Kladsko se mu pojistilo. Francauzowé zwítězili roku 1746 a 1747 we Flandersku nad spojenými wojsky, w Italii byli wšak pod Belleislem poraženi, a tak i na rozličných místech na moři: nešťastnať byla wýprawa k dobytí ostrowa Kap-Bretonu u Kanady, Anson a Warren učinili autok na Francauzské loďstwo, chtící rozžehnauti wojnu we wýchodní Indii, kde již r. 1746 od Francauzů Madras dobyt byl, a dewět korábů zajali; admirál Hawke porazil jiné Francauzské loďstwo, Angličané dobyli ještě Port-Louisu na St. Domingu (1748), a wůbec námorskau moc Francauzů na mizinu přiwedli. Nyní blížilo se w žoldu námorských mocností stojící wojsko Ruské pod Repniným k Rýnu, tak že wyjednáwaný pokoj w Achach neboli w Cáchách rychlejí byl uzawřen, a od jedné mocnosti po druhé podpisowán (1748). Hranice rozličných zemí zůstaly tytéž jako před tím, s tím jen rozdílem, že Rakausy Slezsko a Kladsko Fridrichowi II, a Parmu, Piacencii a Guastallu Španielskému infantowi Donu Filipowi postaupily.

Uzawírané míry, w kterých se lidská jewíwá důstojnost, aby nelidským wálečním líticím přítrž byla učiněna, býwají wíce znamením ochablosti, že ku dalšímu rwání síly nezbýwá. Boj mezi Angličany a Francauzy trwal we wýchodní a západní Indii, ačkoli nepatrný, ještě déle. Země, w kterých wojna zuřila, trpěly nesmírně, ne ale Anglicko, jehož, wyjímaje měsíční zpozdilé prodléwání pretendentowo, noha bojowníkowa se nedotkla. Zde, bez ohledu na hádky

w parlamentě, na zásady ministrů, na wojny w Ewropě a jiných swěta dílech, byl národ pilný, wedl obchod do wšech končin, a základ položil k onomu úžasnému bohatstwí, kterého nyní požíwá. Wše kráčelo tenkrát ku předu, bohatstwí přibýwalo každým rokem, fabriky a řemesla kwětly, každý se diwil a žehnal Bohem požehnaný Albion. Nejpustější končiny Anglicka a Skot byly wzděláwány, stepi a slatiny w úrodnau půdu měněny, každá ruka byla činná, každá docházela náležité mzdy, nebyloť tak welikého obywatelstwa jako nyní; i prostřední třída uwykla dobrému bytu. Na bídu wšak několika millionů obywatelů w Irsku nezpomenul nikdo, a slzy Skotů, od spekulujícího Anglicka wyháněných, tekly podtají; nikdo neznal muky a neprawosti dětí a nešťastných dělníků we fabrikách, w palácech boháčů neslyšáno jejich stenání. Ještě horší nastala doba pro jejich syny a wnuky, pro nynější potomstwo. Wstaupí-li otrok Neger na Anglickau půdu, je swoboden; lord Ashley wšak usiluje nadarmo, aby děti a dělníci o hodinu dříwe uwolněni byli ode swých paut we fabrikách, w uhelních dolech atd., a 6 — 7 millionů obywatelů kleslo w žebrotu, žije od almužen boháčů. Bramín napsal w duši Parie: Nesmíš wstaupiti do chrámu Boha, nemáš k tomu práwa. Polowici, dwěma třetinám, třem čtwrtinám, pořád wětšímu a wětšímu počtu obywatelstwa píše Angličan na čelo: Nesmíš blížiti se ku pramenu blaženosti, tys můj stroj, a twá duše pára, která jím hýbe. Někdy tuze chudý, při swé písni ale šťastný Skot, stal se při Anglickém zlatě nešťastným.

Rozmnožowáním národního dluhu potwrzuje se též přibýwání národního bohatstwí; bohatí poddaní půjčowali mnoho peněz žádající wládě, aby pomocí cizích žoldnéřů a swých lodníků ničiti mohla pozemskau i námorskau moc swých sausedů. Za čas wojny o Rakauskau postaupnost rozmnožil se národní dluh s 50 na 78 millionů liber sterlinků. Lid i parlament začali mocně na to reptati, a když i Francauzská zbraň we Flandersku wítěziti začala, byli ministrowé nuceni poslati swé plnomocníky do Ach, aby se tam pokoj wyjednal. Konečně, aby rostaucí dluh tak tuze obtížen nebyl národu, přijal parlament náwrh ministra Pel-

hama, by místo čtyr auroků wěřitelé jen půlčtwrta a napotomní léta jenom tři dostáwali, jinak že se jim kapitál wyplatí.

Nyní přicházíme k nowým welikým událostem, do kterých wšechny díly našeho swěta byly zapleteny, a z kterých Anglicko jako obr mocně wystaupilo. Hlawními dějišti byla Amerika, wýchodní Indie a Ewropa za čas sedmileté wálky. Jako Angličané usazowali se i Francauzowé během mnohých let na rozličných místech sewerní Ameriky; Kanada, Luisiana patřila jim, a též práwo k celému poříčí Misisipi a Ohia si osobowali. Mimo to nebylo pomezí na mnohých místech, jako Akadie čili Nowého Skotska, náležitě ustanoweno, a w západní Indii neprohlásil ještě nikdo ostrowy St. Lucii, St. Vincent, Tabaco a Dominiku za swau majetnost, ačkoliw Angličané wýhradně je obsazowali. Dalším rozšiřowáním musili se osadníci obau národů newyhnutelně setkati. Wzniknul tedy spor o hranice Nowého Skotska a Nowého Brunšwicka, wzniknul spor o práwo k pustým tenkráte, nyní ale kwětaucím krajinám na řece Misisipi a Ohiu, jakož i o wýnosný obchod w kožešinách, jelikož tehdá Amerika na zwěř mnohem byla bohatší. Jako někdy Alžběta kupcům Londýnským wýhradní udělila listiny k obchodu do wýchodní Indie, podobné práwo dala nyní Anglická wláda spekulujícím kupcům zištného Londýna, wésti obchod po celé sewerní Americe. Byla to tak zwaná patentowaná společnost Ohioská, jelikož zároweň weliký kus země na Ohiu obdržela. S boháči Anglickými nemohl nikdo o záwod jíti. Jiná wšak síla postawila se jim na odpor. Francauzowé zahnali násilím ony kupce, wystawěli twrz Du Quesne a jiné, aby nad poříčím Misisipi a Ohia wálečně panowati mohli, a na pomezí Nowého Yorku, u jezer Erie a Ontaria měla řada nowých twrzí hráz položiti dalším pokrokům záchwatného Anglicka. Tuhý spor byl na jewu; jednaloť se o to, kdo má býti pánem nad walnými končinami sewerní Ameriky. Wšeliké wyjednáwání w ohledu tom bylo marné; máloť pomohly důwody, kde to šlo o wládu nad polowicí jednoho swěta díla.

Anglická wláda dala rozkaz swým náměstkům wšech

sewero-amerických krajin, aby se ku wzájemné bezpečnosti spojili; w Americe stáli Angličané a Francauzowé naproti sobě, w Ewropě žili ještě w míru. Také diwocí Indiani měli se ku pomoci wolati; bylo ale těžko dojíti pomoci u lidí, jež ponejwíce Angličané z prawěkého rejdiště jejich zaháněli. Diwoch naklonil se wíce ku Francauzům. Aniž přistaupily wšechny Anglické krajiny ke spolku wzájemné jistoty, wzdálenější hrubě o to nedbaly. Okolnosti poskýtaly Francauzům pěkné wýhlídky. Major a generální pobočník zemské obrany w obci Virginii, dwadcítiletý Washington (onen 35 let později slawný president sewero-americké republiky), byl r. 1752 poslán ke komendantu twrze Du Quesne s wýhrůžnau žádostí, aby se z krajiny té odebral. Komendant poukázal mu na gubernátora Kanady pana Du Quesne, načež po marném wyjednáwání ke zbrani se sáhlo. Francauzowé bojowali se zemskými obranami Anglických obcí, na sewern s generálem Lawrencem, na jihu s Washingtonem, z wětšího dílu šťastně. Francauzské loďstwo plaulo s wojskem a zásobami do Kanady (1754). Nyní teprwa dala Anglická wláda rozkaz loďstwu, aby Francauzským korábům do řeky sw. Wawřince připlauti a ke Kanadě přistáti nedalo; zároweň poslán generál Braddok s malým oddělením wojska do Ameriky, aby na Francauzské twrze autok učinil. Tímto byla wojna mezi oběma národy prohlášena.

W lednu 1755 wstaupil generál Braddok na Americkau půdu; wýprawa jeho čelila proti pewnosti Du Quesne, druhá pod plukowníkem Monktonem proti Francauzům, kteří na pomezí Nowoskotska kus země si přiwlastnili; třetí pod generálem Johnsonem proti pewnosti Crown-pointu, a čtwrtá pod generálem Shirleyem proti twrzím na řece Niagaře. Se 2200 mužů táhnul Braddok w ony krajiny, kde rok před tím Washington poražen byl. Cesta šla pustinami a pralesy, toliko od zwěře a strašných lowců obýwanými, stepmi, do kterých noha Ewropana ještě se neodwážila. Jeho smělost byla wětší nežli prozřetelnost, neboť na čtyry hodiny od podotčené twrze bylo jeho wojsko w bohopustém lese w úžině se wšech stran wýstřely z ručnic uwítáno; s hrozným úža-

sem wrhlo se přední wojsko na zadní, wše dáwalo se na autěk, jenom statný Braddok a jeho oficíři na okamžik je zadrželi. Když ale generál kulkau w plíce raněn jsa, klesnul, nastal wšeobecný zmatek, děla, zawazadla zanechána Francauzům, 700 mužů padlo, a pozůstalí rozmnožili jen strach a hrůzu w obywatelstwu Filadelfie. W boji tom wyznamenal se generál Washington, wůdce zemské obrany obce Virginie; neboť když obecný nastal zmatek, hájil utíkající wojáky Anglické, jižto dříwe s jeho obranci powržliwě nakládali, tak že Francauzi celé wojsko auplně zničiti nemohli. Druhé wýprawy byly sice w poli šťastnější, nedobyly wšak pewnosti, proti kterým wytáhly.

Následky bojů těch byly zlé a tím horší, ješto žarliwost mezi Angličany Americkými a Ewropejskými jewiti se počala. Z Ewropy odeslaní tam wůdcowé a wojáci stěžowali si na nesmělost a nedbalost obywatelů, jichž powinnost byla, aby se ku swé obraně proti nepřátelům spojili; naproti tomu stěžowali si Američané na hrdost, ziskuchtiwost a neschopnost Ewropejských wůdců. Shirley a Loudon byli nazpět powoláni, a nowí tam posláni generálowé Amherst k dobytí ostrowa Kap-Bretonu, Aberkrombie proti twrzím Crown-pointu a Tikonderagu, Forbes proti Du Quesne. W záliwu sw. Wawřince ležící ostrow Kap-Breton, pro obchod s Kanadau a pro rybárstwí tuze důležitý, byl hájen twrzí Luisburkem, u které lodi přistáwaly; generál Amherst uměl wšecky překážky odstraniti, tak že se konečně pewnost po smlauwě wzdala (1758) a na to rozmetána byla; Forbes dobyl twrze Du Quesne, a ačkoliw Angličané u Tikonderaga malau utrpěli porážku, následek to weliké zas wůdcowy prozřetelnosti a strachu z porážky Braddokowy, přec nedali se odstrašiti od dobýwání Kanady, této pro obchod w kožešinách a we dříwí tenkrát nad míru důležité země. Zatím byly twrze Tikonderaga a Niagara ještě dobyty (1759), načež wálečný pochod proti Kanadě nastal.

Anglický wůdce generál Wolfe, kterýž proti Quebeku, hlawnímu městu Kanadskému, táhnul, a Francauzský generál Montcalm, kterýž je hájil, dobyli si w boji tom nesmrtné zásluhy. Admirál Saunders plaul po řece sw.

Wawřince k městu Quebeku; mladý Wolfe, jejž pauhé schopnosti při mnohých příležitostech, hlawně u Luisburku za generála powýšily, měl s wojskem wystaupiti proti hradbám umělým i přirozeným, proti ochranným korábům a dělům, proti početným haufům diwých Indianů, kteří neustále kolem Anglické armády se hemžili. Malé bylo jeho wojsko, jen 7000 mužů, silná však armáda Francauzská, od mocného loďstwa podporowána. Wolfe nahlédal welikau obtíži; jedna cesta, města toho dobyti, byla, aby se na ně zdola autok učinil, wálečné koráby mohly by nápomocny býti; Montcalm ale rozbil tam ležení pro swé wojsko, s nímž, ačkoli silnějším, na nepřítele přec neudeřil, wěda dobře, že příští zima jistě ho potře, zima Kanadská, ješto wětší býwá než w jiných zemích pod tím samým pásem. As měsíc po swém příchodu učinil Wolfe sám autok na Francauzské ležení, dne 30. července byl ale zpět zahnán, a od té doby zmáhala se nesnáze tak, že druhá cesta ku městu zwoliti se musila, cesta totiž, aby nočního času zástup wojáků pod městem na zem wystaupil a po příkrém břehu, po nedostupných skalách, strážemi opatřených, nahoru wylezl a ze zadu na město autok učinil. Jedna částka Wolfowa wojska zůstala naproti Montcalmowi, druhá měla přejíti skalnaté srázy, s té strany jediné to hradby města Quebeku. S lehkau pěchotau a s horskými Skoty wyšel plukownik Howe po tmě a na úzkém místě na zem, s podiwuhodnau smělostí a weselostí kráčel nad lesnatými propastmi, zahnal zwědawý hauf lidu, za ním kráčel Wolfe se swým haufem. Zwěděw Montcalm, že nepřátelé nedostupné wýšiny ty zaňali, wyšel dne 13. září w boj wzteklý, hrozný. Klesnul, po něm i wůdce druhý. Wolfe byl w prwní řadě w boji nejprudším, na zřeteli wšech nepřátel. Raněnau ruku šátkem si obwázaw, pokračowal dále udíleti rozkazů. Granátnici nasadili bodáky, táhli ku předu, on w jejich čele. Dwě smrtící kulky pronikly jeho prsa, sklonil se na wojáka, a při jeho se smrtí zápasu woláno: „Utíkají!“ „Kdo?“ ptal se ještě, a když odpowědíno, že Francauzowé, pronesl poslední slowa: „Já blaze umírám.“ Quebek se wzdal (18. září 1759) a tím i celá dolení Ka-

nada. Owšem pokaušeli se Francauzowé nowě o Quebek, smělý a obratný wšak generál Amherst podrobil si po roce i hoření Kanadu, která od té doby w moci Angličanů se nalezá. Anglicko stalo se pánem sewerní Ameriky. Připojíme-li ještě, že Anglické loďstwo na Francauzské Antilly autok učinilo a ostrowa Guadelupu dobylo, můžeme wítěznau zbraň Angličanů w Americe opustiti a k jiným, podobným odebrati se wýjewům, které se we wýchodní Indii dály, kde k mezinárodním sporům Angličanů a Francauzů ještě Holland přistaupil.

Kolem předhoří Dobré Naděje přišel Portugalec Vasko de Gama po moři prwní do wýchodní Indie. Portugalci zmocnili se obchodu, zakládali twrze, obchodní osady (faktorie); když ale w Ewropě klesati začali, klesala i moc jejich w Indii. W nešťastných wálkách mezi Hollandem a Španiely wyrwali Hollanďané obchod s jižními plodinami rukaum poloostrowu, a hlawně na ostrowech Indických wládu mu odňali. K nim připojili se Angličané jakožto obchodníci. Že ale jednotliwec swazek holí nepřelomí, udělila panenská králowna celé společnosti práwa wýhradního obchodu s oním země pásem. S welikými obtížemi bojowala wšak společnost se starší mocí Portugalců a Hollanďanů i s obywateli Indickými. Jen s tíží, jako náhodau, podařilo se jí, založiti pewnější osady obchodní w Suratě, w Bengalech na řece Hughly (1640), w Madrasu na pobřeží Koromandelském. Stuartowé nejwíce ji podporowali, uděliwše jí práwa, uzawírati wojnu a pokoj a saudní moc wykonáwati we swých okresích. Karel II darowal jí s Kateřinau Portugalskau obdržené wěno Bombay a ostrow Helenu. Na tomtéž pobřeží Koromandelském upewnili se (r. 1672) Francauští obchodníci w městě Pondichery a též wýchodo-indickau společnost Francauzskau založili. Za zápůjčku dwau milionů liber sterlinků udělila sice wláda Anglická za Wiléma III r. 1698 některým kupcům Londýnským zříditi ještě jednu obchodní společnost, když ale jedna pro druhau ujmu trpěla, spojily se; wklady byly na 500 lib. sterl. zwýšeny, a kdo čtyry takowé wklady měl, mohl za jednoho ze 24 ředitelů od společnosti zwolen býti. Obchod se zmáhal,

bohatstwí přibýwalo, šťastnými náhodami dosaženo i půdní majetnosti, stawěna twrz William a město Kalkuta, w němž se r. 1707 presidentstwí zřídilo.

Když hrozný lupič trůnu, Perský šach Nadir, ještě hrozněji Indický trůn welikého mogula rozkotal, hlawní město Delhi spálil, zemi drancowal a přes 200.000 lidí rozsekati kázal (1739), začali Indičtí Nabobowé nebo-li náměstkowé rozličných krajin wojny mezi sebau wésti, a ten u Angličanů, onen u Francauzů pomoci hledati, netušíce, že jeden z těchto pomocníků w krátkém čase jejich část Asie zachwátí.

Zakladatel Britické říše w Indii byl kupecký mládenec Clive, čímž osud nepochybně wyjewiti chtěl, že to obchodníků bude říše. Robert Clive, narozen r. 1725 z rodičů šlechtických a wšak nebohatých, byl w mládí swéhlawý, urputný hošík, který se ničemu učiti nechtěl a ze wšech škol wyhnán byl; za to wšak rád se práwal, owoce klátil a na sta wazolomných kausků prowedl. Rodiče byli tedy rádi, když neposedu w 18. jeho roce za kupeckého mládence do Madrasu poslati mohli. Wýchodoindická obchodní společnost měla tenkrát we swé moci Madras a několik čtwerečních mil w okolí, začež Indům poplatek odwáděla, a ke swé obraně wystawila si několik hlíněných twrzí a malá zřídila se armáda z Indů bez kázně a wojenské mysli. Mladý Clive pracowal nerad w obchodniční kanceláři, se wšemi se wadil, wšem byl dlužen, a když mu představení propuštěním hrozili, spustil dwakrát pistoli proti sobě, pokaždé mu ale selhalo, a když po třetí šťastně do powětří wystřelil, zahodiw pistoli, prawil: „Nuže, mám býti žiw! zdá se mi, že jsem na swětě přec k něčemu ustanowen.“

Tehdejší boj mezi Angličany a Francauzy měl ohlas i w Indii; Francauzský náměstek na ostrowě Burbonu, Labourdonnaye, přepadnul Madras a tamní Angličané měli až do wystřídání co zajatí w městě zůstati. Jeho wšak kollega Scipion Dupleix, náměstek w Pondicheri, měl jiné wěci na mysli; on chtěl Anglický obchod w Indii zničiti a země té pro Francauzskau korunu dobyti; Madras měl tedy z kořen býti wywrácen, a nejpřednější Angličtí

jednatelé musili pod stráží do Pondicheri se odebrati. Za moslemína přeoděný Robert Clive, na něhož beztoho nikdo nemyslil, utekl r. 1746 w noci na twrz St. David, nedaleko Madrasu a jakožto praporečník zastáwal nyní swé powinnosti zewrubně a dokonale. Mezi Angličany a Francauzy uzawřel se pokoj a Madras nebyl wywrácen.

Roku 1748 zemřel Dekkanský místokrál el-Mulk a jeho syn Nasir Džung musil se swým bratrowcem Mirsafou Džungem o králowstwí boj wésti. K Mirsafowi připojil se ještě Čunda-Sahib, který o práwo ke Karnatiku, pěkné krajině králowstwí Dekkanského, se hlásil. Francauz Dupleix byl nad míru rád, když pretendenti o jeho pomoc se ucházeli. Powolil jí; 400 Francauzů a 2000 po ewropejsku wycwičených Indů přitáhlo ku pomoci, Čunda-Sahib a Mirsafa Džung skwěle zwítězili, krajina Karnatik byla dobyta, její náměstek Anawerdi-chan zůstal na bojišti, a jeho syn Muhamed, Nabob Arkotský, sebral zbytky poražené armády a do Tričinapoli se odebral. Nasir-Džung byl od swých wlastních lidí zawražděn. Dupleix ustanowil nyní náměstky, a od řeky Kristny až ku předhoří Komorinu byla země, bylo 30 millionů Indů pod jeho slowem. S Čundau-Sahibem táhnul nyní proti Mahomedowi a w Tričinapoli jej oblehnul. Pokořené Angličany pojala hrůza, jenom 25letý Clive byl neohrožen.

„Zatím když Čunda-Sahib," prawil kapitán a wojenský komissar Clive ku swým krajanům, „město Tričinapoli obíhá, táhněme na hlawní jeho město Arkot. Jediné tím oswobodíme Muhameda; neb bude-li on zabit aneb zajat, jest po nás weta." I dalo se mu 300 spahů (Indických wojáků), 200 Angličanů a za oficíry několik kupeckých mládenců, kteří ku prachu ještě nepřičichli, a Clive táhnul w dešti a při bauřích žiwlů, město přepadnul a posádku zahnal. Zdi města byly wšak jen z hlíny, příkopy bez wody, wojáci ochablí, powětrností desátáni, a mladý kupecký písař stál w jejich čele. Nepřítel přitáhnul k městu; Clive wypadnul o půlnoci, polowici rozsekal, ostatek rozptýlil. Čunda-Sahib poslal ale znowa 10.000 wojáků pod spráwau swého syna Radža-Sahiba. Clive zfanatisowal wojáky swé; padesáte dní bránil se lwí udatností

proti nepříteli, a Radža-Sahib, boje se příchodu od Angličanů najatých Maratů, hrozil, že wšecky Angličany rozsekati dá, jestli se newzdají. „Řekněte mu,“ dí Clive poslům, „že otec jeho lupičem trůnu jest, že jeho armáda laupežnická je spřež a že Angličtí wojáci takowých bab se nebojí.“ Sebe a wojáky swé líhowými nápoji roznítiw, hnal nyní Radža-Sahib k autoku; napřed slonowé, jejichž čela železem byla opancéřena, aby zdi prolamowali, brzo ale wnikaly kulky obleženců do těl těchto obrowských zwířat, i začali utíkati a haufy ozbrojenců za sebau rozšlapáwali jako skořépky. Clive sám odstrčil několik neschopných kupeckých dělostřelců a kaulemi z děl smetal celé řady nepřátel; byloť jich 10.000 proti 320! Když diwokau wzteklostí na zdi wystupowati začali, přiwítala je tak wražedná střelba, že nikdo pod hradbami na nohau nezůstal. Boj trwal hodinu, načež, co žiwo, na autěk se dalo. Obleženci ztratili šest, obléhající čtyry sta mužů! Děla a zásoby padly Angličanům do rukau. Wítězstwí to bylo znamením Anglické wlády nad Indií. Teprwa nyní widěla wláda, co to za kupeckého je mládence. Nowě posláno mu 950 wojáků a wojsko Maratů připojilo se k jeho, načež s 5000 Radžowi pozůstalých mužů bitwu swedl. Tři sta udatných Francauzů stálo proti němu, protož wítězstwí dlauho bylo na wahách, až konečně Angličané pány bojiště zůstali. Wojenská kasa padla Clivowi do rukau a město Kondžeweram bylo dobyto. Přemožený Radža-Sahib sebral nowau armádu, pustošil okolí Madrasské; Clive přitáhnul a porazil ho, načež k Tričinapoli šel a mezi dwěma nepřátely stojící Čunda-Sahib se wzdal a od Maratů zabit byl.

Wýchodem Anglického slunce zanikala hwězda Francauzská. Clive měl ale také již záwistníky. „Nemluwte mi o jeho štěstí,“ prawil z Angličan do Indie přišlý, zkušený major Laurence, „to štěstí mají jen welicí duchowé; jest to koruna genia, chladnosti, přítomnosti ducha a železné wytrwalosti. Kapitán Clive je rozeným wojínem; mladý tento kupecký písař, bez wojenských studií, bez zkušenosti, chowal se jako starý wůdce.“ Na wšech stranách sklíčený Dupleix netratil mysli, ačkoli lhostejný,

w rozkoších pohřížený dwůr Versailský wšeliké podpory mu odepíral. Wojsko swé rozmnožowal ničemnau spřeží, wězněmi a galejníky. Bez zkušených oficírů, bez peněz, bez kázněného wojska chtěl se přece neobyčejný tento muž udržeti, až konečně auplná úmdloba od wšeho upustiti ho nutila, a Clive wšechno wynakládal, aby zuřiwého nepřítele zničil. Mohowitý a slawený generál Clive wrátil se r. 1753 do Angličan, aby swé zdrawí obnowil. Otec jeho nechtěl swým očím wěřiti, jaký se to chlapík z jeho Roberta stal; musil wšak konečně, když mu dluhy zaplatil a město Londýn jej co spásu obchodu swého pozdrawilo. Clive ucházel se o místo w obecní sněmowně, osud ale nepřál mu tam bojowati pro sláwu země. Roku 1755 wrátil se do Indie.

Mezinárodní, obchodní, kupecká a kramárská žarliwost nedala pokoji dlauho odpočíwati. Angličané ozbrojowali se proti Francauzům, kteří autokem jim hrozili. Toho použiw Nabob Bengalský, slabý, prostopašný, k jednání a myšlení neschopný Suradža-Daula, oblehl s početnau armádau pewnost William u Kalkuty, kterau mu Anglický spráwce babsky postaupil, dobyl jí, a 149 osob, kupců, wojáků, lodníků a jednu paní zajal a do wězení wstrčil, kterého dosud jen pro *jediného* wězně se používalo. Dwě malá, omřežowaná okénka šla na verandu čili chodbu. W místečku tom musilo 149 lidí w horkém zeměpásu a za letní doby (w červnu 1756) celau noc ztráwiti, protože nikdo Naboba zbuditi se neosmělil. Žízní, nesnesitelným horkem, zkaženým powětřím wypustili mnozí ducha, trochem úzkau mříží podáwané wody občerstwil se málokdo. Po dlauhém se smrtí zápasu byli nejslabší pošlapáni, udušeni aneb žízní a parnem w zuřiwé zaufalosti zahynuli. Dwadcet šest osob wyšlo a spatřilo ráno Boží swětlo, když Nabob černau jeskyni otewříti poručil, aby mu na žiwě zůstalí powěděli, kde poklady faktorie zahrabány jsau, a i z těch zemřel wětší počet na shnilau zimnici. Holwell, který muky ty přetrpěl, nenalezá slow k wylíčení hrůz oné noci. Tyto muky naplnily Angličany mstau; do boje netáhli již jako pomocníci, sami tasili zbraň

a černá jeskyně kladla pewnější základ k jejich wládě nad Indií.

Se 2400 mužů wyšel Clive z Madrasu proti Kalkutě, a jako někdy Kortez, Pizarro a jiní s Indiany w Americe nakládal nyní Clive s Indy w Asii. Swůj jednání způsob změnil docela; za zpozdilé měl a nebezpečné, podle národního práwa nakládati s lidem, který wšeho padaušstwí schopen byl; on klamal Indy, rušil smlauwy s nimi, bojowal proti nim nejen ohněm a mečem, ano i pletichami, falší a zrádau. Nejdříwe pokořil Indického knížete, powěstného mořského laupežníka Tullagi Angriu, jehož loďstwo spálil, statky pobral a strašnau jeho pewnost Geriu rozmetal; wplaul do Gangesu, dobyl a upewnil Kalkutu, dobyl obchodního města Hughlu a wšechny zásoby tam pobral. Odňaw twrz Čandernagúr Francauzům, zahnal je z poříčí Gangesu a z krajiny Bengalské, načež proti padauchowi Suradži-Daulowi jednati začal. Spiklí proti němu mužowé byli wšickni padauchowé, i sám Clive, a sice Angličan Watts, Indowé Omičund, Mir-Džafir, Suradžůw wůdce, Džagget-Seid, nejbohatší peněžník Indický, a finanční ministr Reudoklob. Omičund žádal za swau pomoc tři miliony zlatých stříbra. Na čerweném lístku potwrdil mu Clive sumu tu, wynechal ji wšak na lístku bílém, na kterém druzí spiklí členowé byli podepsáni. Když k jednání přišlo, ustaupili babsky nowí jeho spojenci; Mir-Džafir se omlauwal a od Cliva swolaná wojenská rada twrdila, že neradno do boje se pauštěti. Clive mlčel a do stínu mangowých stromů blíže řeky Plasseye se posadil, kam zwuky bubnů a cimbálů as 10 minut dále stojící a 60.000 mužů silné Suradžowy armády mu zawzníwaly. On měl jenom tři tisíce mužů a mezi těmi jen sto Anglických wojáků. Když wycházející slunce dne 23. čerwna 1758 nepřehledné haufy jízdy a pěchoty oswětlilo, widěl každý, že Clive ztracen jest. Ztratil owšem 22 mužů a 52 raněných počítal, porazil wšak armádu Indickau, ony bojowníky w dlauhých hedbawných kabátech opijí smělosti si dodáwajících, zženstilých, jejichž wůdcowé na slonech seděli, jejichž děla wolowé táhli. I nemusilť býti Clive žádný Alexander, aby tyto baby jako wítr plewy rozplá-

šil. Zástup Francauzských wojáků wytrwal we wšeobecné porážce a na kusy dal se rozsekati. Zráda Suradžowých dwořanů dowršila Angličanů wítězstwí. Na prwní cauwnutí radili zrádcowé Suradžowi, aby se na autěk dal, a cauwání dodalo mysli baufně postupujícím Angličanům, až obrowská armáda w auplnau záhubu klesla. Clive korunowal Mir-Džafira za místokrále Bengalského, Suradža byl w palácu odprawen a Omičundowi prawil Clive, že čerwená smlauwa jen žert byla, a že nic nedostane. Omičund omdlel, stal se šíleným a po několika měsících zemřel.

Mir-Džafir, stwůra Clivowa, dala teď zlatému dešti pršeti na Anglického generála a armádu. Sto lodí plaulo po Gangesu s osmi milliony zlatých stříbra; poklady Bengalska se otewřely, Clive chodil mezi hromadami zlata, diamantů a rubínů, mohl wšechno pro sebe podržeti podlé gummowého swědomí Alexandrů a Tamerlanů, byl wšak přece jen ponížený sluha jiných dalekých pánů a krále, kterýž newěděl, že se mu nowé dobylo králowstwí, a společnosti kupců, kteří lakotu, ne ale ctižádost znali; on podržel si jen tři milliony zlatých. Z Angličan přišel dekret, mocí kterého se Clive hlawním náměstkem Bengalska stal. „Chraňte se uwaliti na sebe nelibost generála Cliva,“ dí jednoho dne Mir-Džafir k dwořenínowi. „Co se mne týká,“ dí tento, „newstanu nikdy ráno, abych jeho psu tři poklony neučinil.“ Nowý sok Šach Alem, hrozil trůnu Mir-Džafira, který se s ním porownati taužil. „Budete-li platit swým nepřátelům,“ dí k němu Clive, „budete pořád nowých nabýwati; že wšech kautů Asie se na wás wyřítí. Učte se sebe hájiti; zahánějte je raději strachem, než abyste je odměnami lákal; wěřte mému slowu a spoléhejte na mau pomoc.“ A Šach Alem a jeho 40.000 wojáků rozptýlilo se jako plewy před armádau tří tisíců, od Cliva komandowanau, a radosti plný Mir-Džafir postaupil mu 30.000 lib. sterl. ročních důchodů, jež Bengalský panowník za kus země na jih od Kalkuty od Anglické společnosti dostáwal. Nyní byl Mir-Džafir zcela w moci Cliva, a že mu břemeno to těžké bylo, začal si dopisowati s Hollandskau faktorií w Čínsauru, která znamenité loďstwo do Gangesu poslala. Clive maje toho známost, záhy učinil přípravy a loďstwo zničil. Mimo tuto ztrátu neměla wěc ta

jiného následku. Clive odebral se do Angličan; stal se pérem Irska, a měl ke dworu přístup. Jeho však sláwa a ohromné jmění zbudilo mu záwistníky na všech stranách; hlawně oněch 30.000 lib. ročních důchodů mělo se skonfiskowati; byl líčen jakožto wražedník a lupič nešťastných Indů. Jeho však nástupcowé používali mnohem krutěji swé moci nad Indy. Zpaura nad zpauru, wláda bez wáhy, armáda w powstání, zpustošené wesnice, wydření obywatelé, jejichž jměním Anglická obchodní společnost přec se obohacowa'a — takowý pohled měly nešťastné země, jež Clive Suradžowi odňal. Nebylo kázně, nebylo sprawedlnosti, slabí nemohli spoléhati na pomoc, oběti tyranstwa neměly žádné naděje. Třicet millionů otroctwí uwyklých lidí poznáwalo s hrůzau, že asiatské tyranstwí nikdy se k Anglickému přirownati nemůže. Rány ty měly býti zaceleny; kdož byl k tomu schopen? Wšickni ředitelé společnosti uznali, že jediný Clive. Znowa odešel do Indie, kde těžká práce ho očekáwala; z kořen musilo wšechno býti wywráceno; lakotu Anglických spráwců musil dáti w okowy, wšechny neprawosti a poklésky wyrwati, a dowedl to; neobyčejná wšak přísnost, s kterau utiskowatele Indů trestal, zbudila mu nowé nepřátely, jižto wše wynakládali, aby se úsilí jeho zmařilo; a wšak nadarmo. Clive obnowil celé zřízení, udusil zpaury nekázněných wojsk, sausedním krajinám dáwal zákony, weliké Britanii dobyl wážnosti i u jiných nabobů, a zas do Angličan se wrátil, kde wšak nesmírné jeho zásluhy žádné uznalosti nedošly. Když pak w neaurodném roce 1771 Angličtí lichwáři wšechnu rejži w Indii skaupili, aby ji za drahý peníz zase prodáwali, a tím deset millionů Indů hladem zhynulo, powstal hrozný křik, nejináč, než jako by Clive půwodem byl toho neštěstí, a znowa ozýwaly se na něho žaloby se wšech stran. Wýslechů nad wýslechy, porad nad porady, a Clive hájil se před saudci jako w poli před nepřátely. Když se mu předstíralo, co od Mir-Džafira přijal, zwolal: „Na mau wěru, mám-li se čemu diwiti, jest to, že jsem s tak málem byl spokojen.“ Sněmowna obecní učinila rozsudek: že Clive moci swé nadužíwal, pokladů neprávě dobyl, nicméně že státu nesmírné služby prokázal. Clive m oh wšak swým saudcům říci; „Buď mě musíte odsauditi, aneb

z čista propustiti.“ Sněmowna škodila nepřímau hanau mužowi, který Britanii nowau říši darowal. Stal se předmětem wšeobecné, a wšak nezaslaužené nenáwisti. Podrowníkowé podnebí podkopalo jeho zdrawí, churawěl, hypochondrie a těžkomyslnost ho dusila, pak hledal w opijí úlewy strastem duševním, až roku 1774 dobrowolně swému žiwotu konec učinil, žiwotu plnému skwělosti a sláwy, jehož owoce nejpozdější potomstwo Anglické ještě bude požíwati. Millionář, dobywatel, kupecký mládenec, wůdce wíc než králowské samostatnosti, jedněm ku posměchu, druhým ke strachu, haněn, posmíwán, nenáwiděn, u wítězosláwě nošen, až na kraj popravištĕ wlečen — jakž měl skončiti tento muž wečer swého žiwota?

Francauzská wláda odeslala již na jaře r. 1757 do wýchodní Indie loďstwo pod admirálem d'Aché a několik tisíc mužů pod hrabětem Lallym. Plawba trwala celý rok, neboť d'Aché byl w ustawičném sporu s Lallym, mužem prudkým, pánowitým, despotickým. Anglické loďstwo přišlo tam tedy dříwe a přípravy k odporu činilo. Nicméně dobyl Lally přece pewnosti Davidu, a Madras pojal strach. Francauzský generál, toho nepoužiw, táhnul proti wěrnému spojenci Angličanů, proti radžowi Tanžurskému, chtěje na něm, jako Clive na Bengalském nabobu, welikých sum wymoci. Obléhal Tanžur, marně sice, dobyl wšak Arkotu. Teprwa ke konci r. 1758 táhnul proti Madrasu, když mu wšickni, admirál, pondicherští úředníci i saukromé osoby we wšem na odporu byli. I od Madrasu musil w únoru 1759 odejíti.

Po marném dobýwání Madrasu bojowal Lally se střídawým štěstím po celý rok 1759 a z části i roku 1760, a chlubil se, že we dwau létech deset bitew wyhrál a deset pewností dobyl. Angličan Coote odňal mu w jediné bitwě wšechen prospěch ten. Co Wolfe a Amherst w Kanadě, co Clive w Bengalsku, to wykonal plukowník Coote na pobřeží Koromandelském. Dobyw města Wandewaši, odtáhnul, a Lally spěchal zas jeho dobyti. Když přípravy k autoku činil, zjewila se Anglická armáda (w červenci 1760) pod Cootem. Od rána do dwau hodin s poledne trwala tuhá bitwa, nespokojenost ale Francauzů s Lallym usnadnila Angličanům wítězstwí, ustaupili, a bojiště, děla, zawazadla, wše zůsta-

wili wítězům, a do Pondichery se utekli. Anglický wítěz přitáhnul za nimi, a hlawní město jejich oblehnul; admirál Stevens obklíčil přístaw. W bohatém a skwělém městě tom bránili se Francauzowé do měsíce ledna 1761, až psi a kočky jedinau jejich strawau byli. Morská bauře rozkotala sice několik Anglických korábů; Lally očekáwal lodi s potrawau od Francauzských wyslanců w Hollandských osadách; wše nadarmo; s opraweným loďstwem wrátil se Stevens po čtyrech dnech zase ku přístawu. Hradby se prolomily. Lally daw znamení, aby se dalšímu nepřátelstwí učinila přítrž, poslal Cootowi dopis plný wýčitek, že nechce wyjednáwati s nepřítelem, který wšechny zákony cti přestaupil. Ne on, jiný auředník musil Angličanům wydati města. Wšichni Francauzští auředníci musili se wystěhowati a městské hradby se rozmetaly. Brzo na to bylo Francauzům odňato i Mahé, poslední jejich místo na pobřeží Malabarském, a we wýchodním moří nezůstalo jim ničeho, než ostrow Burbon a ostrow Francauzský. Tím učiněn konec Francauzské wládě we wýchodní Indii. Weliký počet Angličanů nalezal na to wýžiwu, další prospěch a prostředky k dobytí welikého jmění, Anglický obchod nekonečnau wyhlídku, Anglická zbraň nekonečné pole pro swau oslawu. Owšemť byl od wýchodo-indické společnosti w Londýně posílán tam každý gubernátor s určitými instrukcemi, aby s Indickými knížaty w pokoji a míru žil, každý byl ale zaplítán do nowých bojů, až celá Indie w moc Angličanů klesla, až za našich časů zbraň jejich za hranice se nesla a nese ku pomezí Persie, která mezi mocností Anglickau a Ruskau u prostřed leží.

Wrátíme se nyní do Ewropy, kdež w čase tom sedmiletá wálka zuřila. Když we sporech a půtkách mezi Angličany a Francauzy w Americe a we wýchodní Indii se pokračowalo, nalezal se r. 1754 Pelham, Pitt a Legge w ministerium, pochwaly národu i králowy požíwajícím. Po Pelhamowě smrti nastaupil Newcastle, při jehož swéwoli a hrdosti Pitt a Legge swé plány wywáděti nemohli a z ministerium zase wystaupili (1755). Nastala nespokojenost a křik w lidu, spory we wládě, práwě když největší jednoty potřebí bylo, neboť Francauzowé docházeli wšelikterých wýhod w Americe a we wýchodní Indii, hrozili též Hanoweru, dědičné

zemi Anglického krále. Stížnosti Angličanů byly tím wětší, když weliké sumy ku prospěchu Hanowerska se wynakládaly, za něž by se prý loďstwo a wojsko do Ameriky a Asie posílati měly. Wšak i rozhořčenost Francauzů proti Angličanům byla náramná, protože bez wypowězení wojny korábům swým rozkaz dali, aby Francauzské lodi, kupecké i wálečné, zajímaly. Tím ztratili Francauzowé w málo měsících 300 lodí s osmi tisíci lodníků. Byla to msta za porážku Braddoka w Americe.

Nepřátelstwí dwora Wídeňského proti Fridrichowi, jenž byl Rakausům wálečnau mocí Slezsko a Kladsko odňal, trwalo podtají pořád. Ministr Marie Terezie, důmyslný hrabě Kaunic, uměl si nejhlawnější osobu u dwora Francauzského, markýzku z Pompadouru, milostnici krále Ludwíka XV, ke swé straně nakloniti. Byla uzawřena smlauwa, ku které i císařowna Ruská, Alžběta, přistaupila. Po dwě léta měl král Fridrich Rakauského wyslance z Weingartenu we swém žoldu, který mu wšechny důležité písemnosti sdělowal, a jeho wyslanec w Drážďanech podkaupil zase tajného kancelistu Menzela, který wšechny tajné dopisy s ním kowal a klíči w Podstupíně dělanými skříně otewíral. Tudy nabyl Fridrich auplné známosti plánu proti sobě snowaného. Anglický král Jiří II boje se Francauzského náwalu na swůj Hanower, hledal spojence w Rakausku, potom w Rusku, jemuž million zlatých ročně za padesát pět tisíc wojáků k obraně Hanoweru dáti se uwolil. Když mu ale Fridrich písemní důkazy o spojení oněch mocí s Francauzskem před oči položil, připojil se, ač bezděky, ke králi Pruskému, starému nepříteli swému, tak jako se Francauzy k dříwějšímu swému nepříteli Rakauskému připojily. I weliký kníže Ruský, nápotomní císař Petr III, sdělowal Fridrichowi, jehožto duchu nad míru se obdiwowal, důležité wěci, a neschwalowal spolek tety swé, Alžběty, proti němu.

Mimo boje w Americe a we wýchodní Indii činili Francauzowé přípravy ku přistání k Anglicku, owšem jenom na oko. Anglické ministerium žádalo od Hollandu, aby mu pomocného wojska prodal, a když to odepřeno bylo, produly je Hanower a Hessko. Zámysl Francauzů

čelil wšak na jinau stranu; učiniliť autok na ostrow Minorku, jejž Angličané za králowny Anny Španielům odňali. Starý generál Blakeney hájil sice twrz St. Filip, ministerium poslalo sice admirála Bynga s 10 koráby z Gibraltaru ku pomoci, že ale ne směle, jenom prozřetelně si počínal, byla w červnu 1756 Minorka dobyta a Byng w Angličanech odprawen. Po jeho smrti zbudila se owšem autrpnost pro něho a nenáwist proti ministerium a parlamentu. Toho samého času nastaly prwní začátky sedmileté wojny. Staw Anglických záležitostí nalezal se u welikých nesnázích; bylоť nešťastně bojowáno w sewerní Americe, Minorka ztracena, lid nespokojen, ministr Newkastle neschopen. Z těch příčin wstaupili Pitt a Legge zase do ministerium, musili wšak od předešlého ministra uzawřené smlauwy schwáliti a parlament králi Fridrichowi za obranu Hanowerska slíbené peníze powoliti. W parlamentě zastáwal Pitt náwrhy wlády slabě a chladně; nikdy s králem w ohledu německých záležitostí se nesrownáwaje, mluwil wždy proti tomu a proto, že Anglicku do nich nic není, že za tau příčinau národní dluh se nemá rozmnožowati, a w kabinetě neschwalowal docela zjewně, aby se w Němcích armáda z Anglických a Německých wojáků stawěla. Za wůdce ustanowený králůw syn, wéwoda z Kumberlandu, zpěčowal se tedy přijmauti komando, dokud Pitt w ministerium bude. Měsíce dubna 1757 wystaupili tedy Pitt a jeho přátelé, Kumberland postawil se w čelo as 56.000 mužů silné Hanowerské armády; Francauzowé obsadili Hessko a část Hanowerska, Kumberland byl w červenci u Hastembeku od d'Etrées poražen, a ačkoliw prý jen 1500, wítěz naproti tomu 3000 mužů ztratil, utíkal přec z Hamelnu do Verdenu, z Verdenu do Stade, ze Stade do Bremervörde. Nad nestálostí Anglické wlády newolný Fridrich II powolal owšem swých 10.000 Prušanů již před tím z jeho armády zpět. Hanowerské ministerium podrobilo se Francauzům we smlauwě, w klášteře Zevenském 7. září 1757 uzawřené, a Hanowerské wojsko složilo zbraň. Jako by tyto nehody byly se předwídaly, byl Pitt již w červnu zase do ministerium a Kumberland do Angličan powolán.

Auplný nastal přewrat; Pittůw duch zjewil se nyní w největší síle; on wládnul nad swými kollegy i nad parlamentem; wzdálen jsa wšech pletich, zisku, ctižádosti, a Anglicko na zříceninách Burbonůw powýšiti se snaže, nahlédnul nyní, že peníze na pokoření Francauzů w Ewropě wynaložené w jiných swěta dílech tisíceronásobně budau wynahraženy. Úzce spojil se s králem Pruským, tedy i se swým, s Newcastlem, Foxem a druhými, smlauwa w Zevenu uzawřená se zawrhla, Fridrichowi zůstaweno zwolení wůdce na místo Kumberlandowo, a zwolen gubernátor Magdeburský, princ Ferdinand Brunšwický, od Pitta w parlamentě i w nowinách prohlášen Fridrich za hrdinu protestantstwa, již w dubnu 1758 powoleny mu čtyry milliony tolarů ročně, a ačkoli Fridrich nad Sasy (1756), nad Rakušany u Prahy, nad Francauzy u Rossbachu a u Lysé znowa nad Rakušany (1757) zwítězil, nalezal se přece w tak welikých nesnázích, že z oněch čtyr millionů dobrých tolarů hned deset millionů špatných nadělati dal, s rozkazem, aby je každý přijímal, a se zápowědí, aby jich wlastní jeho králowské kasy nebraly. Jeho žid Efraim činil w dobytém Sasku to samé. Obě mocnosti se usnesly, aby jedna bez druhé pokoj neuzawírala.

Strašně trpěly země, na které se různá wojska přiwalila; byla to opět střední Ewropa jako za čas wálky o Rakauskau postaupnost, wyjímajíc Italii, ješto Francauzowé na straně Rakauska a Španiely nečinné byli. I u prostřed zimy konány wálečné pochody, weliké, krwawé bitwy swáděny, zásoby ničeny, lidé rozsekáwáni, města a wesnice drancowány, lest, podwod, špína na wšech stranách; tak u př. landhrabě Hesský přátelům i nepřátelům lidi swé za wojáky prodáwaje, přijímal sám Anglický žold do swé ruky, a woják musil zuby sušiti. Wšelikých těchto hrůz zbawené Anglicko posílalo jen hojných příspěwků a konečně i 20.000 mužů wojska. Clive dobyl Indie, Wolfe Quebeku a Kanady o několik dní později, když princ Brunšwický 31. července 1759 Francauzy u Mindenu pokořil. Anglické pěchotě uděluje se weliká chwála, ne wšak swéwolnému aneb babskému lordu Sackvillowi, který od wéwody Ferdinanda třikrát rozkaz dostal, aby se swau jízdau

na Francauze udeřil, třikráte se ale zpěčowal, a tím armádu Francauzskau před auplnau záhubau ochránil; 7000 Francauzů a 2000 spojeného wojska zůstalo prý na bojišti. Bitwa ta porownáwána s bitwau u Kresy a Azincouru a počítána mezi nejskwělejší události minulého století. Zpáteční pochod Francauzů pod jich maršalem Contadesem podobal se rychlému, záhubnému autěku, tak že Paříž strachem byla pojata. Štěstí wšak nebylo wšady tak wlídné. Již dříwe (w říjnu 1758) porazil Fridricha generál Daun u Hochkirchu, Laudon a Soltikow zas u Kunnersdorfu w Slezích (12. srpna 1759) a Daun zajal generála Finka s 15.000 muži. Wéwoda Ferdinand musil tedy Fridrichowi swého bratrowce s 12.000 ku pomoci poslati, kteréžto seslabení Francauzům ku prospěchu slaužilo.

Wáha Anglicka zdwihla se tím wýše, čím níže wáha Francauzska klesla; podporowáním nepřátel a též samočinným wystaupením Anglicka w Ewropě nemohli Francauzowé přispěti swým osadám w jiných swěta dílech, i byly jim wyrwány; bohatší a wojnami nehubený jejich saused mohl snáze wyprawiti wětší počet korábů, i porážel jejich lodi we wšech mořích a u pobřeží je pálil; Francauzsko, posud w čele Ewropejské ciwilisací stojící, dostalo nowého, ne-li přewládajícího soka; obmezený král Jiří byl na konci swého žiwota weleben, zhýralý Ludwík XV, tak jako wládkyně z Pompadouru a její stwůry powrhowáni, posměchem a kletbami stíháni, an zatím slawen byl Pitt, který boje po celém swětě řídil a pomocí pilného národu a wýhradního obchodu cestu do Anglicka otwíral pokladům wšech národů, wšech swěta dílů. Na wrcholu této sláwy a národního blaha zemřel král Jiří II w Kensingtonu 25. října 1760 w 77. roce wěku swého.

§. 3. *Král Jiří III.*

Krále Jiřího II nejstarší syn Fridrich Ludwík, který se swým otcem nějaký čas we sporu žil, zemřel již roku 1751, jehož tedy syn Jiří za prince Walesského prohlášen a plnoletost Anglických králů na osmnáctý rok stano-

wena byla. Byl wšak tento princ Walesský již 23 let stár, když pod jmenem Jiří III na trůn děda swého nastaupil. Od přírody neměl mnoho nadání a wychowáním od matky a Skotského jeho přítele lorda Buta wštípily se mu proti konstitučnímu zřízení Anglicka myšlénky o naprosté monarchii. Byl dobrý křesťan, správný muž, biblí čítal bedliwě, usnul ale při čtení o parlamentním jednání. Jemu zdál se Pitt uchwalitelem králowské moci, a Angličané stěžowali si na lorda Buta, že swého wychowance w monarchických předsudcích posilňowal. Jiří byl bázliwý, neobratný, swéhlawý, nad míru obmezený, a sotwa že Jiří II zemřel, došel jeho učitel lord Bute místa w tajné radě a wýnosné sinekury čili darmochlebstwí, kteréhož králowa teta Amalie požíwala. Lord Bute byl lahodný, w pěkné literatuře zběhlý dwořenín, Pitt ale rozhodný, odporu tak snadno nesnášeje, a z té příčiny udělil král Butowi místa w tajné radě; prozatím ale podržel ještě Pitt správu zahraničních záležitostí (1761).

Činily se náwrhy k uzawření pokoje, což ale tak wáhawě šlo, jako wedení wojny mezi Francauzy a Ferdinandem Brunšwickým. Francauzský ministr Choiseul, chtěje swé pohromami klesté zemi nowé uděliti podpory, došel smlauwy, o jejíž dosažení jeho předchůdcowé nadarmo se snažili, rodinné totiž smlauwy (pacte de famille) mezi Burbony, kteří na trůně Francauzském, Španielském, Neapolském a Parmském se nalezali. Burbonowé zawázali se we smlauwě té, že nepřítel jedné z těchto mocností také nepřítelem druhých jest, že wojny wedau společně a společně pokoj uzawírají, že poddaní jedné moci těch samých požíwají práw, swobod a wýsad, w obchodu a plawectwí jako poddaní druhých, a že druhé Ewropejské mocnosti do rodinného spolku přijaty býti nemohau, aniž mohau jejich poddaní podotčených wýhod požíwati. Smlauwa ta byla tuze podtají chowána, že ale Pitt dobře platil, měl jí dobrau známost. Mezitím jednalo se o pokoj mezi Angličany a Francauzi; Anglické ministerium poslalo swé ultimatum čili poslední uzawření; ministerium Francauzské wšechno schwalujíc, žádalo jen, aby Anglicko Fridricha II jeho osudu zůstawilo, a tím potupu na se

uwalilo. Pitt na tuto žádost neodpowěděw, žádal w kabinetě bez wýminky, aby král Španielům wojnu prohlásil, kteréž, na rodinnau smlauwu spoléhajíce, zbrojiti se začaly, by od Anglicka učiněné křiwdy pomstily. Žádosti té odporowal lord Bute, král mu přiswědčil, a Pitt wystaupil 5. října 1761 z ministerium.

Nowě zřízené ministerium nemělo pewného základu; weřejné mínění, přízeň národu scházely Butowi w zahraničních záležitostech nezběhlému, nezkušenému. Smlauwu, dle které se každoročně Fridrichowi čtyry milliony tolarů wyplácely, neobnowil pro rok 1762, že prý Prusy ani pro Angličany ani pro Hanower ničehož neučinily, a Anglicku že se strany Španiel nowé nepřátelstwí nastáwá. Rodinná smlauwa byla w Paříži tiskem wydána, nebylo tedy pochybnosti, že Španiely podíl chtějí míti we Francauzské wojně proti Anglicku. Jiný tedy, ne Pitt, wypowěděl jim wojnu (2. ledna 1762). Ten samý měsíc odňali Angličané Francauzům Pondichery we wýchodní Indii, a též bylo již na cestě weliké loďstwo proti západoindickým ostrowům, ješto Francauzům byly pozůstaly. W únoru byl dobyt ostrow Martinik, potom Grenada a Grenadinky, St. Lucie, Tabaco a St. Vincent, a w této nešťastné době bylo i Španielsko wojnau strženo do wšeúchwatného wíru Anglicka. Hned po wypowězení wojny posláno loďstwo a wojsko proti Španielskému ostrowu Kúbě, a již w srpnu bylo bohaté hlawní město Havaňa dobyto, Španielské koráby we přístawu wětším dílem zničeny, dewět řadowých a tři fregaty upadly w moc Angličanů, a kořist byla nesmírná, neboť mimo kořist wojsku a loďstwu připadlau obdržela wláda za 45 millionů státního jmění, krom znamenité části lodních a wojenských zásob. Na to plaulo se wálečně proti bohatému pobřeží Peruanskému a Čilskému, potom proti ostrowům Filipinským, w říjnu byla Manilla dobyta, drancowána, zásoby a lodi wzaty. Do Španielských přístawů z Indie dowážené drahé kowy staly se kořistí Angličanů; weliká loď Hermiona, za jedenácte millionů drahých kowů do Španiel nesaucí, byla zajata práwě w tom okamžení, když do jednoho Španielského přístawu chtěla wplauti. Jenom jeden-

kráte došli Španielé náhrady na Angličanech dobytím Portugalské osady San Sacramenta w jižní Americe, kdež Angličtí kupci sklad měli podlaudnického zboží s jižní Amerikau. Dwadcet šest zbožím a wšelikými zásobami wšeho druhu naplněných korábů dostalo se do rukau Španielů, a Angličané wypočetli, že národ při té příležitosti skoro 50 millionů zlatých ztratil; owšem weliká suma, krůpěj ale w oceanu Anglickém.

Národ plesal nad tímto wítězením a dobýwáním; o pokoji nebylo řeči, tím méně o tom, aby se jen dosti málo z dobytého w pokoji zas wrátilo. Jiří a učitel jeho taužili wšak po míru, a hledali ho wšemožně, wšelikými i malichernými cestami. Lord Bute stál nyní auplně w čele spráwy Anglického státu, wůbec jsa winěn, že mladému, swéhlawému králi w kabinetě wětšího působení udílí, než mu podlé austawy náleží. On a Jiří nemohli trpěti krále Pruského, ministr Newcastle nechtěl ho wšak opustiti, za to wšak z ministerium wystaupiti byl nucen. Fridrich, pozbyw tudy jednoho přítele, pozbyl zároweň i jednoho nepřítele: zemřelať ruská císařowna Alžběta (2. ledna 1762) práwě w tom čase, když staw Pruského krále na nejwýš smutný a nebezpečný byl; na trůn nastaupil jeho přízniwec Petr III, kterýž arci již za půl léta o trůn i o žiwot přišel, a choť jeho Kateřina II jakožto císařowna Ruská ku prospěchu krále Fridricha se neprohlásila. Nicméně mnoholetými zuřením lítice wálečné nastáwala ochablost, palma míru klonila se opět k národům, když dubowým wěncům mízy ucházeti začalo. Král Jiří a lord Bute opustili Prusko, a nawzdor weliké nespokojenosti w zemi, nawzdor obwiňowání, že Bute a jiní welikými sumami od Francauzska jsau podkaupeni, wyjednali a podepsali tak zwaný mír Pařížský, uzawřený mezi Angličany a Francauzy dne 10. února 1763. W jednom článku se prawí, že Anglicko od Pruska, Francauzsko od Rakauska ustaupí, jestli obě moci přes patnáctý den března 1763 we wojně budau pokračowati. W pokoji tom podrželi Francauzowé z celé krajiny Luisiany w sewerní Americe jenom město Orleans s ostrowem, na němž stojí; Nowé Skotsko a Kanada postaupena Anglicku, rybárstwí u Ter-

reneuve měli společné, podrželi též ostrow Cap Breton, w západní Indii ztratily jen ostrowy Dominiku, Tabago, St. Vincent, Grenada a Grenadinky; dostali wšak nazpět Martinik s wedlejšími ostrůwky, protože z Minorky se wystěhowali. W Africe postaupili Senegal, a na pobřeží Koromandelském wšechno, co od r. 1749 we swé moci měli, a slíbili, že w Bengalsku žádného wojska míti nebudau. Španielé obdrželi zas ostrow Kúbu, postaupili wšak Angličanům krajinu Floridu a swau část Luisiany; San Sacramento Portugalcům wráceno. Dne 15. února byl uzawřen pokoj mezi Prusy a Rakausy na zámku Hubertsburku blíže Lipska, docela na základě pokoje Drážďanského a Wratislawského, t. j. wšecko jak to před wojnau bylo, zůstalo w tom samém stawu, Slezsko a Kladsko w moci Pruského krále.

Parlament potwrdil pokoj Pařížský bez ohledu na křik, se wšech stran pozdwihowaný. Král, lord Bute a parlament neměli nijaké přízně u národu; Bute musil již w dubnu 1763 z ministerium wystaupiti. Tyto domácí spory, ježto Anglicku nowau revolucí hrozily a skoro dwacet roků trwaly, daly wznik a počátek radikální straně w Angličanech; wedle Torů a Whigů, téměř w jednu šlechtickau stranu splynulých, zjewila se strana národní neboli radikální. Příčina toho spočíwala owšem w obmezených náhledech krále Jiřího, který jen pochlebné ministry kolem sebe míti chtěl a tudy neustále je měnil; prawí se ale, že mu lord Bute, i po swém wystaupení, pořád swými radami nápomocen byl, tedy jakási kamarilla zřízena, která owšem pewnějšího základu nabyti mohla we Španielích a jinde, nikoliw ale w křiklawém, baufném, swobod a práw swých milowném Anglicku. Prwní křiklaun byl jistý Wilkes, syn bohatého Londýnského winopalníka, který již roku 1757 od města Ailesbury do obecní sněmowny zwolen byl, méně wšak řečnickým nadáním, než wíce wtipnými a zanímawými spísky, zwlášt proti Butowi se wyznamenal. Začal také wydáwati politický časopis: „The North Briton" (sewerní Britan), w němž krále a ministry w čísle 45 tak sprostě tupil, žeby od obyčejného saudu jistě byl odsauzen býwal. Jinak ale uzawřelo

po Butowi nastaupilé Grenvillowo ministerium. Wilkes, jenž jakožto parlamentní člen beztoho tíže před saud wolán býti mohl než jiný, byl beze wšeho zachowání zákonních forem, w Anglicku nejwíce platných, zatknut, i tlačitel i nakladatel onoho čísla; lis a ostatní písemnosti měly se zabawiti, ješto zrádu krále a podněcowání ku zpauře w sobě obsahowaly. Každý saudní smírce, chtěje někoho dát zatknauti, musí w zatykacím listě zewrubně udati jméno osoby, její obwinění a práwní důwod zatknutí. Toho wšeho se opominulo. Wilkes byl do Toweru poslán.

Jeho přátelé wymohli mu osobní listiny, aby před saudem obyčejných rozepří jeho zatknutí se wyšetřowalo; i bylo to wítězstwí wlády zákonu, kterému se i král Jiří podrobiti musil, když dne 6. máje 1763 zatknutí za neplatné prohlášeno a Wilkes na swobodu puštěn byl. Wrchní saudce Pratt wyjádřil se totiž, že parlamentní člen pro hanliwý spis zatknut býti nemůže, a druzí saudcowé mu přiswědčili. Sám w sobě nepatrný, we mrawním ohledu zcela powržliwý Wilkes obrátil na se pozornost nejen Anglicka, nýbrž i ostatní Ewropy, a lid Anglický byl zjitřen řadau procesů, jimiž po celý rok nowiny Anglické se naplňowaly. Ministrům nezbýwalo nic jiného, než obrátiti se k oddanému sobě parlamentu, který se 14. list. sešel. W trůnní řeči učiněna pochwalná zmínka o Pařížském pokoji, a že Wilkes pokoje toho ke hrubému hanění krále a ministrů použil, byl w králowě řeči parlament wyzwán, aby zpupného pokořil ducha, kterým se lid ke zpaurám zawádí. Hned druhý den byl Wilkes obžalowán. Po prudkém rokowání uznal parlament, že podotčený list nowin opradwu hanliwý a pobuřující je spis, aby tedy katowau rukau spálen byl. Když to i panská sněmowna potwrdila, mělo uzawření sněmowny obecní platnost zákonu. Mimo to prošla tuze lehce w obecní sněmowně pronešená sada, že pro hanliwý spis obžalowaný člen parlamentní wýsadami sněmowny chráněn není; w panské ale sněmowně došel náwrh ten takowého odporu, že nepatrná wětšina, která se proň prohlásila, spíše ku potupě a posměchu byla. Sedmnáct lordů podepsalo totiž protestací, w které wláda, sněmowna obecní, wětšina sněmowny pan-

ské takořka u národu se obžalowala, že bez příčiny a proti uznání zemských saudců (Pratta a druhých) změnily jsau stáwající práwo ku prospěchu žalobníka (krále) z příčin zwláštních. Skoro denně nastáwaly nyní bauře w Londýně, a když i list Wilkesowých nowin spálen býti měl, zahnal hauf lidu policii a katowi list wyrwal. Sami saudowé wyjewili swau nespokojenost s uzawřením parlamentu. Bez wáhání přijímali žaloby na státní posly, kteří zatykáním Wilkesa a druhých co činiti měli, jakož i na tajemníka ministra Halifaxe, kterýž policejní toho jednání wedl, a větší ustanowili jim pokuty, než by se w jiných okolnostech bylo stalo. Wěc těchto obžalowaných powažowal král za swau wlastní; ze swé kasy wyplácel pokuty, a spolu se wyjádřil, že nikoho na žádný auřad neustanowí, kdo podíl měl we zřizowaných hostinách a slawnostech ke cti Wilkesowi, neb w najewo dáwání radosti při slawnostech ke cti neohrožených saudců, kteří ministerialní sluhy odsaudili. Později byl sám ministr Halifax odsauzen a neslýchaná pokuta mu uložena.

Wilkes byl dříwe společníkem hraběte Sandwicha, wéwody Graftona a jiných zhýralých a spustlých druhů, kteří w ministeriích krále Jiřího, w saukromém žiwotě rozšafného, swé rejdy prowáděli; býwal aučasten jejich bidáckých rozkoší a orgií, a we špinawém a pohoršliwém wtipkowání šel s nimi o záwod. Teď byl s nimi we sporu. Špinil, haněl je we spisech, pro swau nestydatost byl na sauboj wyzwán a raněn, načež parlament ohledem na 45. číslo jeho nowin dne 24. ledna 1764 za winného a nehodného jej prohlásil, aby w parlamentě místo měl. W panské sněmowně, u tohoto nejwyššího saudu Anglického, byl zároweň pro jiný hanebný spis obžalowán, a sice pro báseň na ženské, kterau jedné powěstné milostnici připsal. Žalobník byl hrabě Sandwich, nejhlawnější původce oné básně, owšem nikdy netištěné, jen w rukopisích obíhající. Panská sněmowna žádala krále, aby utrhače a rauhače pronásledowati dala; Wilkes ale, pro báseň na ženské a pro sewerního Britana pronásledowaný a od wěřitelů stíhaný, utekl do Francauz, kdež lepších časů

očekáwaje, čtyry léta meškal, w Angličanech ale odsauzen byl, že králi tělem i statkem propadnul.

Toto demagogické jitření w Angličanech bylo prwní pohnútkau k založení samostatnosti sewero-amerických obcí. Řím nebyl za den wystawen, Amerika od Ewropejských obywatelů ne za den osazena; kolikráte byl Řím wywrácen, kolikráte byly prwní puky Amerických osad zničeny. Uplynulo wíce nežli sto let po objewení tohoto swěta dílu, než Angličané na oprawdowé osazowání sewerní Ameriky mysliti začali. Byliť prwní tam příchozí wíc hledači zlata a zabíječi nešťastných Indianů nežli skuteční osadníci. Známý nám Walter Raleigh, potom Willonghby, Forbisher, Drake, Humphrey, Gilbert objewowali nowé krajiny, zlata wšak nenašli w sewerní části, to zmizelo w dýmu tabáku, který poznali a do Ewropy přinesli. Nicméně zaswitla již Raleighowi myšlénka, žeby se hospodářská společnost w sewerní Americe udržeti mohla; bylať země spanilá, úrodná, weliký počet neznámých zwířat žiwící. Jakob I udělil Smithowi, Gosnoldowi a jiným státní listiny pro Virginii, s doložením: „Rada w Anglićanech sídlící ať rozhoduje wšechny tamní spory; jediný král má zákonodární moc, on jediný bude bráti užitek ze wší země, která se tam zúrodní.“ Na třech korábích odplaulo tam (1606) pět tisíc osob takowých, že na jednoho dělníka čtyři šlechticowé přišli, a hned po příchodu spor a wádu wedli. „Zaweďte dwa Ewropany na konec swěta,“ dí Montaigne, „zanechte je samým sobě u prostřed pauště, a na místě co by si pomáhati měli, budau se waditi;“ a mnoho přišlo jich hladem, zimau a nemocemi o žiwot. Přišlo as sedm set nowých osadníků, tuláků, na mizinu přišlých zlatníků, hráčů, dlužníků, bankrotníků, falešných mincířů a podwodníků wšeho druhu. Těch utkwělo owšem málo na půdě pozdějšího, pilného potomstwa, neboť je hlad smítal. Smith psal osadnické radě do Londýna: „Chcete-li budaucně nowé osadníky sem posílati, prosím Wás, posílejte jen tesaře, rolníky, zahradníky, rybáře a těm podobné, a ne wíce takowé neužitečné haraburdí, jako posud. Třicet dobrých dělníků má zde wíc ceny, než tisíc takowých lidí, jakých zde máme.“ Prwní jeho zákon zněl: „Kdo chce jísti, musí pracowati.“ Staw

osadníků těch byl zaufalý; ze 190 zůstalo jich konečně jen 60, a to pauhých stínů; Virginie byla předmětem potupy we wšech diwadlech Londýnských.

Zatím připlauli tam Sir Dale a Sir Gale roku 1611 s nowými osadníky a se 100 prasaty, což osadě k welikému zdaru slaužilo. Společnost záležela ze 700 osob, tentokráte ale již nejwíce z dělníků, z nichž každému udělilo se několik jiter polí, kterážto osobní mohowitost nejhlawnější byla pákau wšeobecného průmyslu; dělník pracowal nyní wíc za den, než dříwe pro obec za tři; dříwe pracowal také za jiné darmochleby, pracowati neumějící, nyní jen pro sebe. Zároweň ponechala se obci samé péče o její wlastní záležitosti, t. j. wláda Anglická nemíchala se do občanských wěcí, a tím položen základ Americké lidowlády. I sotwa že osada ta nějaké nabyla jistoty, počala býti smělejší a dobýwawější. Jistý Argall přepadnul Francauzské osadníky, jižto w Port-Royalu malau založili osadu, rozehnal je a domy jejich z kořen wywrátil. Prwní bylo to setkání Angličanů s Francauzi. Sir Dale rozdělil zemi neli sprawedliwě, aspoň na takowý spůsob, že každý dělník mohl míti naději, že se majetníkem stane. Žádost hledání zlata pomalu míjela, r. 1615 počalo se prowozowati tabáčnictwí, tak wýnosné, že brzo zahrady, pole, i weřejná místa a ulice w Jakobowě (Jamestownu) tabákowými rostlinami byly pokryty. Nepatrnými owšem sjezdy powěstný Argall dotřew se pletichami hodnosti náměstka, nadužíwal moci swé tak, že z několika osadníků otroků si nadělaw, statky jejich konfiskowal; osada wšak stěžowala si Anglické wládě, která na Argallowo místo muže lidumilowného zwolila. Zároweň byla náměstkowa moc obmezena zwolením rady, mající dohlédati na wšechny prostředky, jichž by se náměstek chápal. Rada ta shromáždila se poprwé měsíce čerwna 1619 w Jakobowě. Osada činila rychlé pokroky; nowí přicházeli osadníci, ženy a díwky, ješto se za osadníky prowdati měly; kdo takowau díwku pojmauti chtěl, musil 120 až 150 liber tabáku odwesti. Smlauwa ta arci podiwná, přispěla ku zlepšení wniterního stawu osady; díwky byly sice chudé, awšak poctiwé a

skoro wšechny welmi pěkné; tím se otewřela cesta wšem společenským cnostem, a rodiny se upewňowaly.

Wéwoda Southampton, Shakspearůw přítel, wymohl u Anglické wlády obci Virginii nowé státní listiny, nebo-li karty, podlé níž obec těmže zákonům jako Angličany byla podrobena. I stanowilo se w ní: „Londýnská osadnická společnost wolí náměstka a stálau radu; tato rada a dwa z každého okresu obce Virginie zwolení deputowaní činí každoroční shromáždění, a náměstek má práwo, nepřiwolowati k nawrženým zákonům, čili wůbec zwané „veto“. Saudowé konali sprawedlnost podlé těch samých zákonů jako w Angličanech, nastaly saudy přísežných (jury) a prwní ony parlamenty (assambly), jichž nyní každá sewero-americká obec k řízení domácích záležitostí swých použíwá, prwní čerwánky zákonodární politické swobody.

Za čas welikého w Angličanech tření mezi Anglikánskau církwí a Puritany za Jakoba I nahlédali mnozí, žeby se w Americe náboženské swobody mohlo dojíti. Sto Puritanů odplaulo 1620 z Plymouthu, založili obec Nowý Plymouth, a wytrwalostí přemohli wšecky nesnáze holé a nezdrawé půdy. We 43 letech wznikly osady Puritanů w Nowém Hampshiru, Masachusetsu, Rhode-Islandu a w Konnektikutu, čili pod jedním jmenem: w Nowých Angličanech. Za země podáwali Indianům Ewropejská zboží a zemskau spráwu zřídili pod ochranau swobodných listů Anglických králů. Z té samé příčiny, z pronásledowání totiž náboženského mínění, ušlo a usadilo se dwě stě katolíků na břehách Potowmaku dle plánu šlechetného lorda Baltimora, který na osadu swau 400.000 zlatých stříbra naložiw, každému křesťanů swobodné konání služeb Božích powolil. Tak wzniknul r. 1634 stát Maryland. Potom založili Kwakerowé nowý Yersey, kteraužto zemi jakož i Nowý York nejdříwe Šwedowé od Indianů kaupili; Šwedowé byli wšak od Hollanďanů a Hollanďané zas od Angličanů přemoženi. Král Karel II darowal r. 1664 zemi tu swému bratru, wéwodowi z Yorku, od něhož i obec i město jmeno dostaly. Nejdůležitější byla osada Pensilvanie (Pennowy lesy). Penn, syn slawného Anglického admirala toho jmena (nar. w Londýně 1644), stal

se již we swém mládí Kwakerem. Nechtě na úsilnau prosbu otce swého se smeknutau hlawau předstaupiti před krále Karla a wéwodu z Yorku, musil z domu a po wydání jednoho spísku do wězení odejíti. Propuštěn zwítězil nad otcem swau wytrwalostí, po jehož smrti znamenitého jmění dosáhl. Čistá byla jeho duše, mocný jeho duch w konání dobrého. Mnoho působil pro swé Kwakery, náboženské swobody wšak jim nemohl wymoci. Pro swé spisy od Anglikánské církwe jsa pronásledowán, uzawřel konečně založiti osadu w Americe, kde by se swými přátely dle mínění swého pokojně žíti a národům příklad sprawedliwé wlády dáti mohl. Za dlužní, po swém otci zděděném upsání od koruny Anglické obdržel weliký okres země na řece Delawaru s auplným majetnosti práwem, pod Anglickau ale wýsostí. Do krajiny, lesmi skoro pokryté, odeslal Ewropejské, wšemi potřebami hojně opatřené dělníky a rolníky, nejen Kwakery, wšechny, kteří by rukau pilnau půdu wzděláwati a jeho nařízením se podrobiti chtěli. Roku 1682 wydal základní zřízení, jehož hlawní zásada byla: „Wšickni w této zemi žijící obywatelé, kteří jednoho wšemohaucího a wěčného Boha jakožto stwořitele a zachowawatele swěta wyznáwají a we swém swědomí se zawazují, že pokojně a sprawedliwě žíti chtějí, nebudau pro swé náboženské mínění a pro swůj spůsob Boží úcty obtěžowáni, týráni a nikdy nuceni, aby tu neb onu Boží službu nawštěwowali aneb wydržowali.“ Zde měl na jewo přijíti duch snášeliwosti a ze wšech národů a náboženských stran sejíti se bratrský národ, co obraz a zrcadlo weškerého křesťanstwa. Početní a různorodí lidé, kteří do Pensilvanie přicházeli, činili brzo obec dle zásad důstojného zakladatele swého. Filadelfia (Milobratow) z nepatrného městyse rychle u weliké město wyniklá, jest toho nejslawnější důkaz. Pennowo občanské zřízení zakládalo se na prawidle národní swobody. Od občanů zwolený senát za presidowání náměstka uwáděl w skutek zákony, od samého národu schwálené. I stala se Pennowa obec wzorem celé sewerní Ameriky. W sewerní Karolině usídlili se r. 1710 Falcowé, wojenskými břemeny za wálek o postaupnost we Španielích ze swé wlasti zahnaní; jižní Karolinu osadili nejwíc Puritani, kteří r. 1721 Angli-

ckému podobné zřízení obdrželi. Potom, dostawše od krále Jiřího II (r. 1732) swobodný list, přišli do Georgie ubozí Angličané a Irowé, buď swobodu pro swau wíru hledajíce, buď že je wlast wyživiti nemohla. Stěhowání Ewropanů trwalo neustále; r. 1764 byl založen Vermont, něco později Kentuky. Aby se osadníků mysl oživila, udělila jim wláda Anglická weliké swobody a práwa, stanowiti si wlastní řízení. Občanská a náboženská swoboda byla heslem wšech stěhowatelů. Angličané, Skotowé, Irowé, Němci, Hollanďané, Šwedowé, Šwejcaři, Francauzowé a jiní, syti bídného kolotání w Ewropě, hledali w amerických pustinách wolnější wlasti. Tato, posud neznámá částka země, na níž toliko diwochů jednotliwé hordy rejdily, byla as za půldruhého století uwedena w dějepis člowěčenstwa, a swobodu měla we swém znaku. Nahoře podotkli jsme o prwním setkání Angličanů s Francauzi pod wůdcem Argallem, krátce popsali jsme i pozdější krwawé jich půtky, když Quebek a Kanada Angličanům podlehly, nyní přikročíme k dějům, když tito tenkrát as $2^1/_2$ mill. silní, wolným duchem naplnění Američané zjewně se znakem swobody swé se wytasili a w boj o samostatnost wešli se swým pánem, s mocným Albionem.

Král Jiří III žádal prý sám nejdříwe od ministra Grenvilla, kterýž jak známo po Butowi nastaupil, aby sewerní Amerika také něčím přispěla k tomu, co Anglicko na ochranu oněch osad wynakládá. Co Pitt (owšem přiwolením parlamentu) na sedmiletau wojnu wynaložil, jest wědomo; jen Fridrich II obdržel šestnácte millionů tolarů, jež si potom dle způsobu swého ještě rozmožil. A přec trwala zuřiwá ta wojna jen proto tak dlauho, aby Anglické osady w sewerní Americe a tak i we wýchodní Indii w moc Francauzů neupadly. Sama w sobě byla wěc sprawedliwá, aniž byli Američané proti daním; oč se nejwíc jednalo, byl jejich strach, že se stanau poplatnými hejřiwé, prostopášné Anglické aristokratie a podkupného parlamentu, že, čeho pilná jich ruka wydobude, w bezedném wíru zkažené společnosti w Ewropě utone, a že potom, připustí-li se jednau zásada poplatnosti, dalším daním konce nebude. Z příčiny toho strachu pronesli Američané prawidlo, že Anglický parlament, w kterém oni žádných zástupců nemají, nijakého nemá práwa bez jich

přiwolení daně jim ukládati. Prwní od Anglického parlamentu 5. dubna 1764 uložená taxa byla s cukru, indiga, káwy, katunu, indického hedbáwního zboží, plátna a rozličných wín, které nejwíc ze západoindických ostrowů do sewerní Ameriky se dowážely. Proti tomu nastal odpor, nejwíc w zákonodárním shromáždění obce Masachusetské, kdež se wyjádřilo, že Anglický parlament ani práwa ani moci nemá, ukládati osadám daně pod jakým koli spůsobem, to že jest sáhání nejenom na potwrzená práwa osad, nýbrž i na wšeobecná práwa lidstwa. Řečí tau podrážděný král Jiří žádal tím úsilněji od Grenvilla, aby se demokratickému ztwrzowání Američanů skutkem odporowalo. I byl od parlamentu kolkowní zákon wydán a od krále 22. března 1765 potwrzen. To mělo za následek, že se třinácte sewero-amerických obcí proti nowé taxe té spojilo, jejichž deputowaní w říjnu toho roku na kongressu w Nowém Yorku se shromáždili. Zhotowena byla stížnost a prosba ku králi a oběma sněmownám, a pak umluweno, aby se žádný kolkowní papír nekupowal a zboží pod taxau se nedowáželo. W listopadě byl wšechen kolkowní papír w Americe zničen, baudy wyběračů spáleny, nikdo nechtěl kolkowním auředníkem býti, obchod stál, protože ku skládání a nakládání zboží na koráby kolku bylo potřebí. Američané chtěli owšem wětší ještě složiti sumu, než jakau by kolek obnášel, ale *dobrowolně*, Grenville stál ale na swém *práwu* k daním.

Mezitím bylo ministerium propuštěno; Grenville žádal totiž od krále naprosto, aby Butowi přátelé a příbuzní, lord Stuart Mackenzie, wéwoda Northumberland a lord Holland s auřadů byli složeni. Jiří nechtěl se od swých přátel odlaučiti; Grenville odstaupil a markýz Rockingham zřídil nowé ministerium. Že Pitt a jeho strana, žádajíce auplnau změnu osob a wyzdwižení kolkowního zákonu, nowé wlády aučastni býti nemohli, nastalo weliké pohnutí w zemi. Wšak i nowé, w čerwenci 1765 zřízené ministerium bylo by rádo kolkowní taxu wyzdwihlo, neboť prosby a žádosti o to přicházely se wšech stran, Jiří ale a jeho přátelé byli tomu na odporu. Jen to se stalo, že ministr Rockingham s Američany se porownati taužil. Je-

dnatelem mezi oběma stranama byl Pensylvanský občan, Benjamin Franklin.

Jeden z nejwýtečnějších mužů minulého století. We mládí swém dělal swíčky a mýdlo pro swého otce w Bostoně, pro sebe ale werše, podtají čítal knihy a pilně studowal, tak že již w 18 roce pomocí gubernátora we Filadelfii knihtiskárnu založil (1724) a do Angličan potřeb nakaupiti šel, prostopášně ale tam žiw byl. Půda Americká dodala mu nowé síly a pomocí nowých přátel pokračowal w knihtiskařstwí, w obchodu s papírem, z ubohého mydlářského učeníka stal se weliký majetník. Podporowal a lepšil ústawy swé wlasti, pro Američany psal knihy mrawního a praktického obsahu, w rozličných obcích zakládal tiskárny, wydáwal nowiny, wynalezl hromoswod, „wyrwal blesk nebesům a žezlo tyranům", jak d'Alembert o něm prawí. Sláwa jeho co fysika, pozorowatele a objewowatele rozličných úkazů w přírodě roznesla se i po Ewropě. Již roku 1737 stal se členem pensylvanského zá[illegible]odářstwí, a jakožto původce nejpodstatnějších pokroků w občanském, politickém a literárním žiwotě byl on nejdůležitější muž nejen we třinácti krajinách, i w Angličanech; w něho skládali wšichni důwěru, on byl orakul jednoho národu a dwau zemí, jejichž cesty se konečně křižowati začaly. Již r. 1757 odeslala ho obec Pensylvanie co swého jednatele do Angličan, aby o jejích záležitostech s Anglickým ministerium wyjednáwal. Nejen co spisowatel, filosof a fysik, ale i co diplomat byl s celým swětem spojen, a to udělilo mu znamenitosti, které jak Rockinghamowo ministerium tak Američtí demokrati ku swému cíli a konci použiti hleděli.

Franklin přinesl s sebau do Londýna náwrh Američanů ještě před potwrzením kolkowního zákonu, že dobrowolně chtějí složiti jistau sumu. Král Jiří nepřiwolil k tomu. Rockingham powolal tedy Franklina před parlament, aby jeho mínění slyšel (1766). Jeho řeč slawí se co největší wítězstwí praktického, zkušeného a pokojného muže nad školní maudrostí, sofistikau a práwnickau wědau středowěkých uniwersit ewropejských; nowinami i zwláštním spískem přišla do rukau obecenstwa. Měsíce března byl

kolkowní zákon wyzdwižen, pod tau ale wýmínkau, která krále a jeho přátely s wyzdwižením taxy smířila, že Anglicko Americkým obcím daně ukládati právo má. Franklin přiwolil k wýmínce, dobře wěda, že ji krajané jeho považowati budau jen za prázná slowa, jenom za háček, aby ministerium z nesnáze wywáznauti mohlo. Wyzdwižení nenáwiděné taxy bylo w Americe wšeobecným plesáním přijato. Anglické ministerium hledělo i domácí nespokojence smířiti: wyzdwihloť poplatek z owocnowky (cyder-tax), kterýž welikau nespokojenost způsobil, udělilo amnestie wšem pro nepokoje w Americe obwiněným, a náhrady těm, kteří od saudu pokutowáni, aneb jinak jim ublíženo bylo. To wše protiwilo se králi a jeho přátelům w té míře, w jaké to lidu lahodilo. Pomocí známých swé matky, jejíž nejbližší důwěrník lord Bute byl, zřídil král nowé ministerium, do něhož z wlastenecké lásky Pitt zároweň wstaupil, mysle, že druzí jeho kollegowé jenom jeho pomocníky budau. W čele stál wéwoda Grafton. Pitt stal se nyní členem panské sněmowny pod jménem hrabě Chatham, a wrchní saudce Pratt lordem Camdenem; oba měli mezi králem a druhými kollegy, králowými přátely, zlé stání, neboť Butůw saukromý tajemník Jenkinson, i jeho bratr, Stuart Mackenzie, wstaupili zároweň s nimi.

Později wyjádřil se Chatham (Pitt), že ho Butowi přátelé sklamali, že jeho u národu ctěného jména použili, aby sobecké zámysly swé ukryti mohli. Proti swé wůli musil přiwoliti, že taxa z polností, w jejichž držení toliko šlechta se nalezala, snížena a lid utiskující daně zwýšeny byly. Z churawosti neb nechurawosti a z mrzutosti složil r. 1767 na nějaký čas auřadowání, ačkoli pořád ministrem jmenowán byl. Nyní připadlo kancléři pokladu Townshendowi a druhým takto rozumowati: Může býti spor o práwo, mohau-li se Americe ukládati daně; toho wšak nikdo nemůže popírati, že Angličané práwo mají, se swého wlastního, do Ameriky dowáženého zboží, a tudy jen středně Američanům daně ukládati. Daň ta měla se bráti se skla, papíru, běličky, čaje a malírských barew, wýhradně z Angličan do Ameriky dowážených. Byloť předwídati, že Američané odporowati budau. Townshend zemřel, a lord

North wstaupil na jeho místo. North, Sandwich, Grafton byli mužowé dle kroje Pařížských zhýralců; nadarmo zuřil lid, oni powrhowali jím, weřejným míněním, mrawností. Pokojného, rozwážliwého, w prospěchu obchodu, plawby, financí dobře obeznalého Jenkinsona připojili k sobě, a do nowého parlamentu dali si takowé členy zwoliti, kteří by je we wšech plánech, na wšech cestách podporowali a doprowázeli. Chatham a jeho přítel Shelburne wystaupili w říjnu 1768 z ministerium, w parlamentě byli wšak we spojení s Rockinghamem a jeho stranau strašliwými odpůrci.

Za čas nowého wolení parlamentních členů wrátil se i Wilkes do Angličan, ujalať se ho strana odporní, dluhy jeho se zaplatily, a on ucházel se o parlamentní místo pro staré město Londýnské (city) a zároweň pro hrabstwí Middlesecké. Za čas wolení nemohli ho saudowé stíhati. Byl zwolen pro Middlesex; i byloť to s newýslowným jásáním jakožto wítězstwí lidu nad ministry slaweno a Wilkes jako půl pána boha wšelikými úctami se obsypáwal. Dříw ale než do parlamentu mohl wstaupiti, musil u saudu o wyzdwižení swého propsání žádati. Lord Mansfield, ministrům nakloněný president wrchního saudu, prawil mu, že proces jeho může býti přehlednut jenom tenkrát, dostawí-li se před saudce jako wězeň. Dle Anglických zákonů může obžalowaný až do ukončení swého procesu na swobodu puštěn býti, složí-li rukojmí. Obyčejně se to stáwá. Wilkesowi se to odepřelo, ačkoli wšechny wchody k saudnici a ulice k ní od lidu obsazeny byly. Odwedli ho do wězení; rozdrážděný lid učinil na žalář autok a oswobozeného Wilkesa nesli wítězně po ulici. On wrátil se ale zas do wězení. Ti wšak co takowé bauře osnowati a wésti umějí, pokynuli chatře w den otewření parlamentu (10. máje 1768), kterého Wilkes jakožto parlamentní člen na swobodu se musil pustiti. Když newycházel, byl pokoj zrušen; lid se posmíwal saudním smírcům a jich policejním sluhům, a na postawené wojsko házel kamení. Na rozkaz saudních smírců wystřelili wojáci, a přes dwacet osob přišlo o žiwot. Odpůrcowé wlády použili toho mistrně, že se lid zuřiwostí roznítil. Často a hlawně za naší doby, kde wedle kolo-

sálního bohatstwí kolosálnější chudoba se jewí, zdá se mnohému, že Anglicko k nowé rewoluci tíhne, a přec nijaké nenastáwá. Příčina toho spočíwá nejhlawněji we zwláštním zřízení Anglické aristokracie. Wše, co w národě bohatstwím nebo schopnostmi wyniká, přijímá šlechta hned mezi sebe. Protož nemůže se nijaká síla proti ní wywinauti, chudoba zůstáwá pauhým toliko nástrojem aristokratických stran, když jedna druhé žezlo wlády wyrwati tauží, při tom wšak na společenský přewrat ani dost málo nemyslí. Boháči, jako baronet Peel a jiní, důwtipné hlawy, jako lord Brougham, lord Lyndhurst atd. stáwají se jejími členy, požíwají těch samých wýhod, a tito, z lůna národu wyšlí mužowé přestáwají býti jeho adwokáty. I mladší bratři a sestry šlechticů jsau wylaučeni z oboru toho; pro ně pečuje se w zámorských osadách, w Indii, bohatými farami, službami na loďstwu; pro chudinu jsau zákony chudých, sausto, aby hladem nezahynula.

Pro forma otewřený parlament měl oprawdowé zasedání swé teprwa w listopadu začíti; mezi tím mělo se jednati o Wilkesowě procesu. Sezeními saudu, prudkými zpráwami w nowinách wzniklé pohnutí podobalo se neustálému powstání. Wilkes byl odsauzen na deset měsíců do wězení za sewerního Britana a k pokutě pěti set liber sterlinků, též k toliku za báseň; a že se budaucně dobře bude chowati, musil na sedm let složiti sám tisíc liber, a dwa jeho přátelé zaň každý pět set. Odwolal se k nejwyššímu saudu, sněmowně panské. Na zimu tedy mohly se nowé nepokoje očekáwati; nastaly w skutku, a sice neprozřetelností ministra wnitřních záležitostí, lorda Weymoutha.

Za čas parlamentního wolení nastalo na rozkaz saudních smírců krweprolití w Surreyi; w oběžném listě pochwálil lord Weymouth saudní smírce pro jejich důrazné jednání, aneb jak odpůrcowé prawili, pro krweprolití w lidu. Oběžný ten list dal Wilkes znowa wytisknauti s tak trpkým a zlomyslným dokladem, že ho Weymouth před parlamentem, w listopadě otewřeným, žalowal. Wilkes byl z obecní sněmowny wylaučen, a sněmowna panská, která mezi tím i Wilkesowo k ní odwolání odmrštila, potwrdila wylaučení to (1769). Čas do nowého wolení w Middlesexu podobal se

auplné rewolucí; strana odporní štwala chatru každodenně, a strana wládní utíkala se při každé příležitosti k wojsku. W králowském palácu bylo slaweno odprawení Karla I a zřízení republiky; přinešena rakew a poprawiště postaweno, na kterém se odprawa díti měla; prawí se, že mladý lord Mountnorris se zahaleným obličejem a sekerau w ruce kata představowal. Ministerium použilo toho, dalo wojsko postawiti a do nepočetných zástupů stříleti, zase na rozkaz saudních smírců.

W těchto nepokojích wystaupil w Anglických nowinách „The public advertiser“ jiný muž se zahalenau twáří, wládě snad hroznější a nebezpečnější než wšechny ty bauře. Posud newí se, kdo pod jmenem Junius ony listy do podotčených nowin psal. Nedáwno teprwa (1846) bylo pronešeno mínění, že spisowatelem byl Charles Lloyd, saukromý tajemník nejdříwe ministra Granvilla, potom Northa. Patrně byla to osoba, které známy byly poměry dworu, wysokých osob, zřízení, weřejného a saukromého práwa, a dle saudu znatelů byl sloh oněch listů na nejwyšším stupni dokonalosti a síly, tak jako jejich prudkost, trpká ostrota a zloba. Zde ponejprw oswětlowalo se staro-anglické národní práwo proti šlechtickým práwům normansko-wojenské feudální monarchie, zde byla řeč o blahu wšech, o stejném práwu chudých i bohatých, nejen na papíře, ale w žiwotě, o čase, kde břemena státní bohatých a mocných, ne chudých a pracujících, dotýkati se budau. Byl to blesk do tmawé noci, wyzýwající k zátřesu, ku přewratu, k rewoluci. Prudký, baudřliwý byl autok na wládu, ačkoliw Junius o Wilkesowi též tak powržliwě mluwí, jako o Graftonowě ministerium, jako o parlamentě, který wládu na wšelikém bezcestí doprowázeje, se staro-demokratické dráhy na dráhu aristokratickau se pošinul.

Ministerium a parlament powažowaly toto pohybowání lidu za pikle Shelbourna, Rockinghama a společníků; z části měly prawdu, neboť jen pomocí odporní strany stal se Wilkes Londýnským měšťanem a členem magistrátu, byl podruhé wolen w Middlesexu a od parlamentu zase wylaučen. Nowé pohnutí; nechtělť powoliti ani lid, ani parlament. A když po třetí zwolen a po třetí wylaučen byl, dal parlament

jmeno jeho z wolicí listiny smazati a jeho soka Luttrela, w Middlesexu jen málo hlasů majícího, za člena prohlásiti (w dubnu 1769). Toto sáhnutí na austawu Anglickau mělo nejprudší pohnutí w lidu za následek, a nowé Juniowo o tom psaní lilo olej do ohně. Již roku 1763 od Wilkesa žalowaný ministr Halifax byl nyní od saudu k pokutě 40.000 zl. stř. odsauzen; město Londýn téměř powstalo; Juniowo nowé, w prosinci wytištěné psaní hrozilo zauplna rewolucí, parlament byl w lednu 1770 otewřen, a w panské sněmowně mluwil o něco později hrabě Chatham (Pitt) proti poslednímu uzawření obecní sněmowny ještě prudčeji, nežli hrozný nejmenowanec we swých listech. Grafton, nemoha odolati zuřiwému autoku, složil ministerium (28. ledna), a lord North wstaupil w čelo wlády. Ode wšech stran nenáwiděné, tupené, posmíwané nowé ministerium udrželo se přec ku podiwu přes deset roků se třikráte nowě woleným parlamentem, ačkoli nejslawnější řečníkowé Angličtí proti němu bojowali; je to prý dle Machiavela důkazem, že Bůh w politice jen smělé a nestydaté podporuje a bázliwé w zkázu uwádí. Jsauť i příklady proti tomu; byť i po mnoholeté zkušenosti a lži, wítězí přec konečně zdrawost a prawda, třebas tenkými liniemi ku swému wrcholu se blížila.

Jak samo sebau se rozumí, začaly se w parlamentě hned nowé spory o wolení w Middlesexu. Ministerium mělo wětšinu na swé straně, z města ale přicházely neustále žádosti a prosby, na jewo dáwající, že demokratický duch střední občanstwo proniknul. Od časů Karla I a rewolucí nebyl tak smělý přípis králi Anglickému podán, jako 24. března od Londýnského magistrátu we průwodu nepočetných měšťanů. We přípisu mluwilo se o jednání králi oblibených ministrů a s nimi spojeného parlamentu we smyslu Juniowých listů, a sice: že jediný od koruny složitelný saudce (lord Camden) propuštěn je, protože zákony a zřízení w parlamentě hájil, že za wšech posawadních ministerií tajné a zlomyslné působení (Butowo) wšemu dobrému překáželo, že národ wětšinau hlasů w parlamentě o swá nejdražší práwa přichází, že ustanowení Luttrela na místě Wilkesa nebezpečnější a hroznější jest, než Karla I lodní daň, než Jakoba II od zákonů zbawující moc. Práwo, zákony dáwati, náleží

wýhradně a podstatně zástupcům národu, což pomíjí, nejsau-li zástupcowé zákonně zwoleni. Čas ten nyní přišel, neboť patrno, že sněmowna obecní národ již nezastupuje. Musíme zde podotknauti, že mnohá, w minulých stoletích znamenitá místa wálkami neb jinými příčinami docela zmizela a buď jen hrad, neb holé toliko místo w rukau toho neb onoho šlechtice po sobě zůstawila, práwo k wolení parlamentních členů přec ale podržela. Naproti tomu wznikala weliká, ohromná města, jako Liverpool, Manchestr atd., která ani jednoho člena do parlamentu zwoliti práwa neměla. Tím stáwala se obecní, před časy od lidu wolená sněmowna pořád wíce ústawem aristokratů, kteří práwo, grunty a peníze w rukau majíce, tím snáze částku čistých národních zástupců mohli podkupowati a podkupowali, tak že sněmowna národní již národ nezastupowala. Ministři dali měšťanstwu ústy králowými odpowěděti: Obsah přípisu jest urážliwý pro krále, potupný pro parlament a zásadám zřízení přímo na odporu. W máji bylo w parlamentě o zrušení wolení w Middlessexu, o přijmutí Luttrela za člena a o králowě odpowědi prudce rokowáno, sněmowna wyjádřila se wšak posléze i proti měšťanům.

Od Pařížského pokoje namítala se wšem ministeriím trojí wěc: že se nedbalo o doplacení paličného s ostrowa Manilly, že se zanedbala Korsika a pak ten způsob, kterým spory se Španiely o Falklandské ostrowy se ukončily. Pro doplacení paličného nechtěli ministrowé se Španiely wojnu wésti, pročež admirál Drape, jeho oficíři, wojáci a lodníci byli odbyti přípowědmi a sliby. Již w sedmileté wojně byli Janowané (Genua) w ustawičném boji s Korsičany, jež ku starému poslušenstwí přiwesti nemohli; Angličané klonili se ke straně Korsičanů pod generálem Paolim, král Jiří III ale a lord Bute prohlásili se pro Janowany, jejich utiskowatele, a Angličanům Korsice pomoci a podpory udíleti zapowěděli. Dlauhého boje syti, prodali konečně Janowané swá práwa k ostrowu tomu Francauzům, a Korsičané začali zase boj s těmito. Podlehli přewaze, a co rek swobody w Ewropě i w Americe slawený generál Paoli odebral se do Angličan a pensie tam požíwal (1768). — Španielé usadili se na Falklandských (Maluinských) ostrowích, od jižní Ameriky na

wýchod ležících. Anglický mořeplawec Anson líčil je we swých spisích tak romanticky, že Angličané na jednom z nich Port Egmont založili (1766). Malé osádky té zmocnili se Španielé (1769) a wšecko jí pobrali. Anglická wláda se ozbrojowala, podtají wšak dala na srozuměnau, že by se malým dostiučiněním upokojila, neboť lord North nechtěl s wojnau nic míti. Když k tomu Španielé přiwoliti nechtěli, byl do Paříže posel odeslán wyjednat, aby aspoň na oko něčím dosti učinili, by lord North aspoň něčím před národem a parlamentem se omluwiti mohl, že k wedení wojny žádné příčiny nebylo. Ludwík XV a jeho ministr swolili, a Španielsko musilo k oklamání Anglického národu přispěti. Španielé wrátili na oko Port Egmont, od kterého Angličané za krátký čas zase upustili pod záminkau, že prý tamní osada mnoho stojí a Španielsko bez příčiny na Anglicko se horší. Pikle ty přišly na jewo, ministerium bylo za zrádce země prohlašowáno, Junius napsal nowý list a autok na wládu byl strašný. K rewoluci to nepřišlo, jelikož odporní aristokratická strana nowé bauře s uzdy pustiti se wáhala.

Blesk hromonosných mraků nad Angličany udeřil w Bostoně Americkém. Nahoře bylo podotčeno, že se ustanowila daň s Anglického skla, papíru, čaje atd. Tomu odporowáno se strany Ameriky a umluweno, nekupowati Anglického zboží, dokud pod taxau bude. Amerických welkoobchodníků, jižto zboží po zemi rozšiřowali, bylo málo, a tudy úmluwa snadná. Northowo ministerium upustilo od taxy, a aby se jen práwo k daním w Americe zachowalo, uzawřelo se, bráti maličký jen poplatek s čaje. We swé parlamentní řeči zamítal lord North s prospěchem a zpupně wšelikau myšlénku, aby se kdy osadám stejných práw s materskau zemí udělilo. Lord Grenville odpowěděl Northowi, že jeho polowičatný prostředek, jeho powolowání a odwoláwání daní pod záminkau a podržowání malého poplatku docela zpozdilé je a záhubné následky míti může. Nepatrná taxa s čaje byla wšak od parlamentu 5. března 1770 potwrzena. Nicméně Američané r. 1771 a 1772 buď čaje nekupowali, buď si ho podtají jinými cestami zaopatřowali. Nepatrné, ačkoli z části krwawé nepokoje nastaly již dříwe i později. Práwě toho dne, když

se Northowa taxa přijala, wzniknul w Bostoně krwawý spor mezi wojáky a dwěma měšťany; demokratický duch města a krajiny dráždil se proti wšemu, co bylo Anglické. Bostonský parlament r. 1771 zřídil rewoluční wýbor, který s wýbory druhých krajin si dopisowal. Anglická loď w Rhodeislandu byla na řece Providenci od Amerických člunů o půlnoci přepadena a spálena (1772). Rozhořčenost zmáhala se wůčihledě. Franklin, jenž od r. 1770 zase jakožto Pensylvanský jednatel w Londýně se nalezal, nekrotil, ano rozněcowal wášně. Newí se jakým způsobem, i přišly do jeho rukau listy Anglických w Americe auředníků, jež byli swé wládě do Ewropy odesílali, a we kterých se prawilo, že buřická mysl Američanů jen od některých ctižádostiwých lidí se zbuzuje, a žeby nepokojný duch se udusil a parlamentním zákonům podrobil, kdyby se jen wíce wojska poslalo a dosawadních násilných prostředků i dále používalo. Psaní ta odeslal Franklin do Ameriky, kdež se wytiskla a w létě 1773 po celé zemi rozšířila. Tím lil se oheň do plápolu; nikdo neosmělil se již plniti rozkazy náměstků; krajinské parlamenty wydáwaly prudká, proti parlamentu Anglickému čelící nařízení a wlastní stanowily wrchnosti, k čemuž dle posawadního zřízení uprávněny nebyly.

Čaje s malým poplatkem nechtěla žádná obec Americká nechat prodáwati, ačkoli náměstkowé wšemožně o to usilowali. W rozličných krajinách činily se tomu rozličné překážky. W Pensylvanii, w zemi pobožných lidí a Kwakerů, nechtěli přijmauti šest set pro obec ustanowených beden, a we Filadelfii nebylo občana, aby je we swém domě nebo skladě byl trpěl. W Nowém Yorku učinily se překážky, že čaj z korábů na zem wynešen nebyl; w Charlestownu složili ho do wlhkých sklepů, aby se zkazil; jenom w Bostoně jináče to wypadlo; magistrát dal si totiž od kapitanů lodí slíbiti, že čaj složen nebude. Plnomocníci wýchodo-indické společnosti odporowali tomuto jednání městské rady, a náměstek, nejwyšší moc wlády, poručil, aby čaj složen byl. Proti rozkazu tomu powstal Boston, občané odebrali se 18. prosince 1773 na koráby a 342 beden, wšechen náklad čaje, do moře uwrhli. — Amerika wypowěděla tím wojnu Anglicku.

Teprwa za půltřetího měsíce mohla zpráwa ta do Anglicka přijíti. Musíme podotknauti, že ještě před uwržením čaje do moře Bostonský parlament krále Anglického úsilně žádal, aby náměstek Hutchinson a druhý auředník Oliver z Ameriky odwoláni byli, ti sami, jejichž psaní Franklin do rukau dostal. Žádost Bostonského parlamentu podal Franklin králi Jiřímu; na den 29. ledna 1774 bylo wšak ustanoweno auplné sezení třiceti pěti tajných rad a nepočetných posluchačů, w kterém Franklin a Bolan stížnosti Američanů, a hlawní rabulista Anglický, generální fiskal Wedderburne, wládu zastáwati měli. Wedderburne učiniw hned prudký autok na Franklina samého, jakožto zasílatele powěstných listů, obsypowal ho i celau Ameriku nejwětšími hrubostmi; Franklin mluwil pokojně, mírně, pronášeje toliko zásady práwa, zákonů, mírnosti a swobody. Onomu přiswědčowali král Jiří, tajní radowé a zakořenění Angličané, tomuto, když jednání tiskem bylo se oznámilo, celý národ Anglický i ostatní Ewropa a Amerika. Dříwe za wrchního poštowského w sewerní Americe od krále zwolený Franklin byl hned druhý den na to s auřadu složen (1774). Na začátku března přišla zpráwa o wýbuchu Bostonském a již dne 14. uzawřel parlament, že w tamním přístawu žádné zboží, mimo potrawy a wojenské zásoby pro králowskau službu, skládati se nesmí, dokud auplné nenastane poslušenstwí a jistota pro obchod a králowská cla. Čtyry wálečné lodi a čtyry pluky byly poslány do Bostonu, a generál Gage na místo Hutchinsonowo za náměstka wywolen, s auplnau skoro mocí, že na místě demokratického wojenské zřízení w oné krajině uwesti může; mělť práwo woliti rady, saudce, magistrátní osoby, šerify atd. Gage byl již w Bostoně znám a wůbec wážen. Nicméně hned po swém příchodu přeložil parlament do Salemu, z Bostonu učinil wojenské místo a pluky kolem rozestawil. Obywatelé krajiny, majíce to za wypowězení wojny, opatřowali se zbraní, cwičili se w ní, a wšemožně o to pečowali, aby se potrawa Anglickému wojsku nedowážela. Parlament Salemský wydal prohlášení na wšechny krajiny, aby zwolily členy ku sněmu wšeobecnému, kterýž také w červenci we Filadelfii se shromáždil.

Sešlo se přes padesát deputowaných, přes polowic

práwníků, mezi nimiž někteří auplnau měli známost Anglického práwa, Anglického dějepisu, obzwláště ale práwa přírodního a státního, a k tomu dlauhým cwičením před saudy řeči docela mocni byli. Wýbor nejschopnějších mužů učinil náwrh mírně a střízliwě, a w osmi nedělích mistrně wypracowané a do swěta wysílané manifesty měly tím wětší aučinek, čím wíce nestydatostí lorda Northa, Sandwicha atd. se powrhowalo. W manifestech, od 17. září wydáwaných, bylo obsaženo: Oswětlení záležitostí w Masachusetsu (w Bostoně); psaní na generála Gage; oswětlení práw a stížností, podobné žádosti (petition of rights) Anglického parlamentu ke Karlu I; prosba ku králi; přípis na obywatele Weliké Britanie; přípis na občany wšech obcí; přípis na lid Kanadský.

W těchto prohlášeních nebylo o odtržení od Anglicka, o nepřátelstwí s materskau zemí ani zmínky; rozumní Američané chtěli bez wojny dosáhnauti, čeho teprwa po wojně došli. Hlawní wšak aučel byl okázati, co chtějí, po čem tauží; neboť mimo Franklina widěl také již mnohý, že swazek s Anglickem přetržen bude; duch obywatelstwa, we dwau stech letech do nowého swěta se utekléhо, byl zcela jiný než duch w Ewropě pozůstalého. Kdyby byli Puritani a jiní po swobodě taužící zástupowé do wýchodní Indie se odebrali, Kalkuta, Madras a Bombay newěděly by také již ničeho o Londýnském ministerium, Ind nebyl by již jedno století pod Anglickými úředníky a cly úpěl. W manifestech nebylo tedy řeči o zrušení swazku s Anglickem, nicméně schwalowány přec události w Bostoně i w krajině (Masachusetské), schwáleno, že tam zemská obrana zřízena, že náměstkowi poslušenstwí odepřeno, že jiné auřady, jiné saudní osoby zwoleny byly atd. W druhém prohlášení udaná práwa lidí jsau ta sama, která napotom w prohlášení samostatnosti Amerických obcí s malými proměnami se podržela. Ke swobodě, žiwotu a jmění, prawí se tam, má každý státní občan nepomíjitelné práwo; těmito třemi wěcmi může se jen podle zákonů, ku kterým každý přiwolil, ne ale podlé wůle a nápadu té neb oné wlády nakládati. Austawnímu tomuto skaumání dána forma, w jaké se obyčejně žádosti k parlamentu zadáwají. W přípisu k Anglickému národu líčí sebe Američané, že jsau mučeníci Anglického zřízení a že práwa An-

gličanů proti ministeriální několikowládě (oligarchii) zastáwají. Též ale udáno, že wšeho swazku a spojení s Angličany se odříkají, dokud prosbám a žádostem jejich se newyhowí. Přípis ku králi měli wšickni w Londýně přítomní jednatelé sewero-amerických obcí podati; mnozí omlauwali se tím, že president Filadelfského kongresu auřední není osoba; i podalif ho jen Bolan, Lee a Franklin (w prosinci 1774). Král ho přijal a parlamentu předložil, a parlament zas ho powržliwě stranau dal. Pokorné prosby Filadelfských práwníků a skromných, pobožných Kwakerů nenaklonily si ucha Anglického zákonodárstwa, protože w máji 1775 na druhý kongres sejíti se uzawřeli a krajina Masachusets již co samostatná, nepřátelská obec proti Anglicku si počínala.

Lid w krajině Masachusetské se ozbrojil, nejen zemská obrana byla lépe zřízena, i stálé wojsko pomocí Amerických a wystaupilých Anglických oficírů we zbrani cwičeno, Angličanům zásoby a děla brány a dwě malé twrze dobyty. Parlament zmocnil se wlády, a od generála Gage w newoli propuštěný plukowník Harock nejen w čelo obrany a wojska proti Angličanům w Bostoně postawen, ano i za presidenta parlamentní wlády zwolen. W městě Concordu, kde se parlamentní wláda nalezala, byl sklad wojenských zásob zřízen, jejž Gage w dubnu 1775 pomocí 600 mužů zničiti chtěl. Částka obrany postawila se jim w cestu, Angličané wystřelili a as dwanáct občanů padlo. Sklad w Concordě byl zničen, na zpáteční ale cestě bylo by Anglické wojsko u Lexingtonu zahlazeno býwalo, neboť powstalý lid obsadil most, a za křowím, stromy, zděmi a domy skrytí střelcowé skláli několik set Angličanů, a druzí ušli smrti jenom přišlau pomocí šestnácti setnin z Bostonu. Od té doby nalezalo se as 20.000 zemské obrany pod čtyrmi generály proti Angličanům, mnozí ale musili se ku polním a jiným pracím a zaměstnáním odebrati.

Měsíce května sešel se we Filadelfii druhý kongres; generál Harock stal se presidentem. Nowý poslán přípis ku králi Anglickému, zároweň wšak postawena armáda Amerických obcí pod welmi schopným a zkušeným generálem Washingtonem, kterýž mimo to komando bez platu zastáwal. Jeho generální pobočník byl Gates, Ward a Lee

generálowé. Z Angličan posláno do Bostonu čerstwé wojsko a s ním generálowé Howe, Clinton a Bourgoyne, wšeho, i s Gageowým, as 10.000 mužů. Američanům chyběl cwik, wojenské zásoby a peníze, Angličanům zas dobří generálowé: Howe nedbal o kázeň, dowoliw oficírům wšeliké zábawy a hry; Bourgoyne a Clinton neměli dosti schopnosti, přec ale, sprostý woják i oficír, powrhowali Američany, kteří jim, brzo po jich příchodu, zpupnost u Bunkershillu trochu zhladili. Řeka Charles teče mezi Bostonem a Charlestownem, na dwau zemských úžinách stojícími; na řece stály wojenské koráby Anglické. Jednoho rána podiwili se Angličané welmi, že Američané u Charlestownu obsadili a upewňowali wýšinu Bunkershill, s které se na sám Boston střileti mohlo. Nedbalost swau musil Gage bojem nahraditi a wýšiny dobyti, kterau dříwe bez půtky obsaditi mohl. Prwní wýprawa pod Howem dobyla a spálila Charlestown, byla by wšak potřena býwala, kdyby pomoc pod Clintonem nebyla přišla. Nyní zahnalo se Anglické wojsko od necwičených obranců dwakráte zpět, třetí wšak jeho autok byl ode wšech Anglických korábů střelbau podporowán, tak že Američané ustaupiti musili (16. čerwna 1775). Angličané ztratili w boji tom přes polowic wojska, přes jedenácte set lidí, wíc než we znamenité bitwě u Quebeku, kdež generál Wolfe slawně padnul; Američané sotwa polowic toho. Od té doby stáli nepřátelé mnoho měsíců nečinně proti sobě.

Když byla Anglická několikowláda tyto krwawé občanské boje rozžehla, wedl se w Angličanech welmi schopně a směle proti ní boj řečmi a spisy. Slawní byli řečníkowé Burke, Fox, Camden, Chatham, Sheridan a jiní, oživující byly Franklinowy spísky a články w nowinách. Tím razila se dráha nowému státnímu práwu. Londýnský magistrát nalezal se w ustawičném boji se wládau. Někteří parlamentní členowé stěžowali si na to, že jejich řeči tak se newytiskly, jak držány byly, a parlament dal od státních poslů, bez ohledu na magistrát, tlačitele přímo zatknauti. Lordmayor (purkmistr) a jeho přísedící, Oliver a Wilkes, dali nepráwě zatknuté na swobodu pustiti a parlamentní posly do wězení uwrhnauti. Parlament dal zase

Lordmayora a Olivera zatknauti, kteří jen s tíží lid zadržeti mohli, aby jich násilně neoswobodil. Takowé zatknutí trwá arci nejwýš několik neděl, načež lid s baufliwau radostí swau městskau wrchnost z wězení doprowázel (1771). Wystawěná loděnice měla se ochraňowati hrází, kterauž by se řeka Temže, majetnost Londýnské obce, byla zaužila. Nowé wznikly pro to bauře mezi parlamentem a Londýnem (1772), načež docela, dworu nawzdory, Wilkes za lordmayora pro rok 1775 zwolen byl.

Nastalé nepřátelstwí w Masachusestu dalo magistrátu wítanau příležitost, že králi podán byl přípis mnohem rewolučnější nežli wšechny předešlé. I propuklo auplné nepřátelstwí mezi hrubým magistrátem a dworem, tím wětší wáhu mající, že Franklin, s Anglickau odporní stranau we spojení jsa, pokojnau, rozwážliwau a pobožnau demagogií swau Anglický národ ku prospěchu w Americe a w Londýně hlásaným protifeudalním zásadám do pohnutí přiwáděl. Chatham, Camden, Rockingham skwěle řečnili a horliwě podpisowali početné protestace proti zákonům a prostředkům obecní sněmowny Ameriky se týkajícím. W srpnu 1774 pozwal Chatham Franklina na swůj statek a w boji pro práwa swých krajanů setrwati ho napomínal. Tenkrát byli Američané ještě Angličany, ještě neodpadli, každý myslil ještě na smíření, jenom ne Franklin, který již toho měsíce byl odhodlán, raditi kongresu Filadelfskému, aby osady od Angličan docela se odtrhly, ačkoliw ještě ke konci roku ministrům pokynutí a náwrhy dáwal, jak by se při Anglicku zachowati mohly. Náwrhy ty byly w parlamentě roku 1774 i w nowě zwoleném roku 1775 horliwě zastáwány od Burke dlauhými sice a naduřenými řečmi, od Foxe, muže obrowského důwtipu, tak jako obrowských neprawostí, který již w třicátém roce znamenité jmění swé promarnil, za ženskými a za kanci běhal, koně a psy kupowal a prodáwal, we dne w noci hráwal, přec ale při tom pilně studowal, a po celý swůj žiwot od wěřitelů stíhán byl. Poctiwý a mrawný král Jiří a Fox byli protinožci; protož ho i král r. 1774 z ministerium propustil, kdež arci jakožto komissař pokladnice na welmi nebezpečném místě byl. Když ale swobodu Ameriky hájiti začal, stal se jiným člowěkem.

Wolení nowého parlamentu ještě před wypršením stanowených sedmi let bylo známkau wojny; neboť nowý parlament měl prohlásiti wojnu a také býti zawázán powoliti peníze k tomu, co uzawřel, k čemuž by za čas wojny zwolený přidržowán býti nemohl. W trůnní řeči poukázalo se již na příští wojnu; boj proti Američanům a pro ně nastal hned při rokowání o odpowědi na králowu řeč, ministerium mělo wšak o sto hlasů wíc na swé straně; nicméně strana odporní též prowedla, že od Franklina podaná prosba sewerních Američanů sněmowně předložena a stížnosti a náwrhy ku smíření skaumány byly. Sám starý Penn, zakladatel Pennsylvanie, mluwil před sněmownau. Franklin byl již dáwno uzawřel domů jíti a kongres ku prohlášení samostatnosti wyzwati, když lord Chatham 1. unora 1775 w panské sněmowně s Franklinem wypracowaný náwrh ku smíření předložil; wéwodowé Richmond a Manchester, lordowé Chatham, Shelbourne, Camden, Temple mluwili skwěle o práwích národů, že jsau pro sebe, nikoli k užitku jiných ustanoweny. Nic neprospělo. Sněmowna přijímala ministerialní, proti Americe čelící náwrhy, že totiž powstalé krajiny wylaučeny jsau od Anglických rybárských stanowišť, že obchod s nimi zrušen jest a lodi jejich zajímány býti mohau. W březnu odebral se Franklin do Ameriky, stal se členem kongresu a hned ke zřízení republiky radil, dobře wěda, že na pomoc se strany Francauz a Španiel dříwe spoléhati nelze, dokud osady za samostatné se neprohlásí. Když ještě na moři se nalezal, mluwil genialní Fox ještě jednau ku prospěchu Ameriky. Hlawní wěc byla wšak pořízena: w Angl čanech wěděli již o boji u Lexingtonu, o krwawé bitwě u Bunkershillu, o wšech uzawřeních Američanů, a Američané wěděli zase, že parlament jejich žádostmi powržliwě nakládal a král jejich jednatelů nepřijal. Králowa řeč při otewření parlamentu byla w Americe weřejně spálena, a na místě Anglického praporu zatknul se trojbarewný národní.

Anglický parlament powolil wládě welikých sum ke skaupení cizích wojáků pro Americkau wojnu, a Němečtí knížata prodáwali milerádi swé poddané; Hessen-Kassel, Anspach, Waldek, Brunšwik, Anhalt atd. sehnaly 20.000 lidí, a Fridrich II, král Pruský, horliwě proti tomu mluwě,

prawil: Je slušno, abych z wojáků mau zemí táhnaucích dobytčí clo wybíral, protože jako dobytek se prodali. Král Jiří III, jakožto wolencc Hanowerský, poskytnul pět batalionů; k tomu přišli ještě rození Angličané.

Francauzské ministerium, hlawně schopný ministr zahraničních záležitostí, hrabě Vergennes, chtělo použiti sporu mezi Anglickem a jeho osadami, aby hanoba Pařížského pokoje smazána a w sedmileté wojně ztracená wojenská čest aby národu wojnau na moři zas byla wrácena. K tomuto mezinárodnímu záští připojilo se nadšení weškeré mládeže Francauzské, wysokých i nejwyšších stawů nadšení pro sláwu, pokroky človĕčenstwa, pro nowé zřízení společnosti; i dámy rozněcowaly se pro práwa a swobodu národů. Mnozí owšem, když jejich idealy w skutečnosti na jewo nepřicházely, stali se napotom nejprudšími odpůrci těch a takowých myšlének. Kdož ale po celý swůj žiwot setrwal, byl syn u Mindenu padlého markýze Lafayetta, jeden z nejpřednějších a nejbohatších šlechticů Francauzských. Již co pachole, popisowaw učiteli swému koně, nezapomněl doložiti, že se proti biči zpíná, a u swého hrobu chtěl republikánskými ustanoweními obklíčený trůn míti. W okresu princů a králowny prohlásil se 1775 osmnáctiletý Lafayette, že aspoň on swůj prapor s praporem Američanů spojí, jelikož wláda Francauzská weřejně proti Anglicku wystaupiti ještě wáhala. Weškera wojenská mládež Francauzská byla na straně Lafayettowě. Jen na základě tom radil Franklin kongresu již r. 1775 ku prohlášení samostatnosti, kteréž, ačkoli již w unoru 1776 we wšech Anglických nowinách wytištěné, teprwa 4. čerwence 1776 od Amerických států, ač ne ještě ode wšech, bylo podepsáno.

Prohlášení samostatnosti Amerických osad, oswětlení totiž důwodů, proč se od Anglicka odtrhly, bylo zhotoweno od pěti mužů: od Jeffersona, Franklina, Johna Adamse, Shermana, Livingstona, a nahoře podotčeného dne se podepsalo. Jenom deputowaní obce Marylandu a Pennsylvanie prudce tomu odporowali a z kongresu odešli, nicméně lid nutil je nazpět jíti, a parlamenty oněch dwau obcí musily se též poddati. Oswětlení nepomíjitelných práw občanů, z péra Jeffersonowa wyplynulé a zcela pro lid určené, bylo stručné, mírné,

w krátkých sadách welmi srozumitelné. První Americká austawa čili konstituce, hlawně pomocí Franklinowau zhotowená, byla tuze demokratická, tak že se mnohonásobně měnila a teprwa w dubnu 1777 od kongresu přijala. Toto jako blesk rychlé a smělé odpadnutí osad stalo se owšem jen na základě tom, že tajná podpora se strany Francauzska jim byla pojištěna, že weliká část Anglického národu jim byla nakloněna a že w zemi, wětším dílem ještě diwoké, lesmi pokryté, wojna s welikými nesnázemi bude spojena. Neboť k wedení wálky nebyla nowá republika ta ani dost málo schopna a připrawena: nebyloť hotowých peněz, ty musily se papírowými nahražowati, jichž ceny každým měsícem, každým rokem ubýwalo, až jich konečně ani přijímati nechtěli; cena stříbrného dolaru měla se k papírowému r. 1777 jako 1 ke 113 a r. 1780 jako 1 ke 11.000. Nadšení ale Francauzské mládeže bylo mocným spojencem Američanů, kteří owšem již před odpadnutím i s Francauzskau wládau wyjednáwajíce, zásoby a zbraně pod záminkau kaupě od ní dostáwali, peníze wypůjčowali a dobrowolníky, hlawně oficíry, do služby přijímali. Wěci ty wyjednáwal schopně Američan Silas Deane. W září 1776 poslala Francauzská wláda tři lodi s wojenskými zásobami do Ameriky za peníze, jak se prawilo, peníze nemusily se wšak w jistých okolnostech wypláceti. Za to zwolila zas nowě zřízená republika tři plnomocníky do Francauz: Silas Deana, Franklina a Lee. Anglická wláda žádala owšem, aby jí zrádce Silas Deane wydán byl, Francauzská ale odewzdala mu jakožto odeslanci Američanů znamenitý počet děl proti Anglickému wojsku, ačkoli ještě weřejně proti soku swému newystaupila.

Franklin z Ameriky a Lee z Londýna přišli do Paříže, s Deanem se spojili a ministrowi zahraničních záležitostí, hraběti z Vergennes, jakož i Španielskému wyslanci, Arandowi, w prosinci 1776 představeni byli. Od Španiel neobdrželi Američtí plnomocníci weliké podpory, ješto král Španielský, Karel III, o buřičích proti králi ničeho slyšeti nechtěl. Dwě nepatrné sumky w několika létech k nakaupení wojenských zásob bylo wšecko. Franklinůw příchod do Pařížských salonů a později ke dworu měl weliký

aučinek; kde wšechno zlatem a stříbrem bylo wyšíwáno, zjewil se pokorný, příwětiwý Kwaker w prostém smědém kabátě, skrowný republikán u prostřed wysokomyslné šlechty! byl obdiwowán a zbožňowán, čemuž se sám we swých listech pěkně wysmíwá a zároweň tím důkaz dáwá, že ne marnau sláwu, jenom prospěch swé země na zřeteli měl, a že nejobratnější Pařížští diplomatowé jen břidilowé byli proti starému knihtlačiteli. Nicméně nechtěla přece wláda Francauzská nowau republiku dříwe uznati, dokud na jewo nepřijde, jestli lid Americký též tak smýšlí, jako půwodcowé prohlášení samostatnosti, a jestli se nowý stát naproti Anglicku nějaký čas bude moci udržeti. W to byla toho času práwě malá naděje. Lafayette wšak déle neváhal; na jeho náklad wyprawená fregata, zbraně, zásoby, wojáci, zwláště mnoho oficírů, mezi nimiž i mladý Polák Kosciuško, hrabě Pulawský a jiní se nalezali, wše bylo pohotowě, 26. dubna 1777 odplaul a po šesti nedělích přistál šťastně ku břehům sewerní Karoliny. Hned spěchal do Filadelfie, kde od Washingtona s dwanácti tisíci mužů w poli stojícího welmi wlídně a přátelsky přijat, a od kongresu ohledem na jeho oběť pro Americkau wěc dne 31. čerwence 1777 za generála w Americké armádě zwolen byl. Kosciuško stal se pobočníkem Washingtona. Přikročíme nyní k wojenským událostem.

Po nešťastných půtkách Angličanů u Levingstonu a Bunkershillu byl na místě Gage generál Howe za nejwyššího wůdce proti Američanům zwolen (w říjnu 1775), a wšak i on musil Boston Washingtonowi postaupiti. Když ale r. 1776 nowé Anglické posily a kaupení Němci přišli, byli Angličané w sewerních krajinách šťastni, an zatím jejich podnikání w krajinách jižních neschopností admirálů se nepowedlo. Wůdce sewerní armády, generál Carleton, zahnal Američany z Kanady a k Nowému Yorku táhnul, kdež se Washington ku podiwu se špatně cwičenými obranci proti nejlepším wojákům Anglickým a Hesským až do září držel, ješto generál Howe, tak jako lord Germaine, wojenský ministr w Londýně, na čtení dopisů zapomínajíce, w kapsách si je nechávali a we společnosti dám zábawy si hleděli. W září obsadili Angličané Nowý York, a brzo

na to odešla Americká obrana domů, protože podle tuze demokratické austawy jen na dwanáct měsíců službu konati byli zawázáni. Kongres wyzdwihnul chybný zákon ten, Washingtonowi udělil zcela diktatorské moci, a z Filadelfie, kteréž Angličané již hroziti začali, do jižnějšího Baltimoru se odstěhowal. Howe nepoužiw nesnází Američanů, zůstawil hájení důležitých míst Trentonu a Princetownu generálowi Grantowi, kterýž Američany powrhowal. Washington přepadnul ho ale 26. prosince w Trentonu, kdež as 1500 Hessů leželo, po krátkém boji as tisíc jich zajal, a hned zase ustaupil, dokud by Anglický generál rozptýlených zástupů proti němu nespojil; zwěděw ale, že Angličané w Princetownu též nijakého spojení s hlawní armádau nemají, přepadnul je 3. ledna 1777, tak že přes polowic lidí ztratili. Washington ochránil tím Filadelfii a krajinu Yersey wětším dílem zase obsadil.

Šest měsíců dalo se potom wojsko lorda Howe w Nowém Brunšwiku od několika tisíc Američanů téměř obléhati, neboť lord sám bawě se w Nowém Yorku s paničkami, čekal na nowé posily z Angličan. Dne 1. čerwence uzawřel konečně po řece Delawaru nahoru plauti a na Filadelfii autok učiniti; když wšak Američané proti tomu příprawy činili, wplaul do Chesepeackého záliwu, a po zemi táhnul na podotčené město. U města Wilmingtonu, blíže Filadelfie, musil přes malau řeku Brandywinu, která se tu s Delawarem pojí. Washington postawil se u brodu se 14.000 muži, od zkušených Francauzských a Polských oficírů komandowanými. Naproti nim stál ale mimo Howe nejschopnější Anglický generál Cornwallis s wýborným wojskem; on obešel Američany pod Washingtonem a Lafayettem, a Poláky pod hrabětem Pulawským, načež 11. září republikáni poraženi a Lafayette raněn byl. Lord Howe nestíhal nepřátel, tak že Washington swé bázliwé a rozptýlené haufy znowa sebral a s nimi za Filadelfii do pralesů se utekl. Owšem neztratili Američané ani tisíc mužů, Filadelfie wšak padla w moc Angličanů. Washington sestawiw znowa swé wojsko, wyšel z lesů a u Germantownu chtěl Angličany přepadnauti, utrpěl ale podobnau ztrátu jako u řeky Brandywiny. Těmito půtkami mezi Howem a

Washingtonem w Pensylvanii nerozhodnul se osud nowého státu, nýbrž w obci Ňowo-Yorské mezi druhýma armádama pod Američanem Gatesem a Angličanem Bourgoynem. Bourgoyne byl jako Howe; oba neschopní měli pod sebau schopné generály: Carletona a Cornwallise, kteří nemajíce u Londýnského ministerium tolik příbuzných a přátel, wrchními wůdci státi se nemohli a neschopných představených poslauchati musili.

W čele osmi tisíc Německých a Anglických wojáků a dwau tisíc Kanaďanů nastaupil Bourgoyne pochod od Kanadských jezer do Nowo-Yorské obce z wětšího dílu diwokými ještě krajinami, kde se mu nesčíslné překážky w cestu stawěly. Dle ministerialního nařízení musil diwoké Indiany za swé společníky přijmauti, kteří neslýchaných ukrutností na osadnících, sem tam w lesích ještě bydlících, se dopauštěli. Dne 5. čerwence 1777 dobyl Tikonderogy, odkud dále do wnitra Nowého-Yorku k městu Albany u řeky Hudsonu cestu nastaupiti uzawřel. I musil jíti hustě prorostlými lesy, odstraňowati křížem přes sebe položené klády, broditi se dalekými bažinami, stawěti mosty přes propasti, řeky a říčky. We dwaceti dnech wykonal jen čtyry míle, wystawěl čtyrycet mostů a několik hrází, z nichž jedna ze dříwí skoro půl hodiny dlauhá byla. Pochod s děly a zásobami byl tudy nesmírně obtížný. W Nowém-Yorku, u něhož řeka Hudson do moře se wyléwá, stál owšem generál Clinton, wytáhnul také se 3000 muži, aby twrze podlé Hudsonu rozkotal, ješto Anglickým korábům po řece nahoru k Albany plauti zabraňowaly, ne wšak z té příčiny, aby Bourgoynowi ku pomoci přispěl, proto že o jeho nebezpečném stawu žádné wědomosti neměl. Na dalším pochodu, při wětších pořád nesnázích byl Bourgoyne nucen, propustiti obranu Kanadskau i haufy diwochů; s malým oddělením Brunšwičanů poslal 13. srpna plukowníka Bauma obsaditi město Bennington, a po třídenním pochodu pustinami byl plukowník u Benningtonu od Američanů obklíčen, poražen a wojsko jeho rozptýleno; ten samý osud potkal i poslanau za ním posilu. Bourgoyne začal naději ztráceti, dne 9. října postaupil nazpět k Saratoze, kde se rybí řeka s Hudsonem stýká,

an tu najednau od Američanů pod generálem Gatesem a Arnoldem obklíčena se spatřil. Dlauhými a unawujícími pochody seslabení a k tomu již po tři neděle na půl porce obmezení Angličané newiděli jiné spásy, nežli wzdáti se nepřátelům swým. Na Clintona owšem stěžowáno, že wěděw již dne 6. října o nebezpečném stawu generála Bourgoyna, za šest dní po Hudsonu připlauti a mizernau Americkau obranu rozehnati mohl. To se nestalo. Dne 15. října wzdal se Anglický wůdce, a s ním 7000 mužů, pod wýmínkau, že proti Americe již nebudau slaužiti a z Bostonu že do Ewropy se odplawí. Nejdůležitější pro Američany byla zbraň, zásoby a třicet pět wýborných děl. Jiný a nejhlawnější toho následek byl, že nowá republika od wlády Francauzské uznána byla a morská wojna mezi Francauzi a Angličany se rozžehla.

Již nahoře praweno, že Francauzská wláda dříwe již podtají s Americkými odeslanci jednala, zbraně, zásob, peněz poskýtala; když ale 4. pros. 1777 zpráwa o zajetí celé armády přišla, wystaupili odeslanci již weřejně, přímo o uznání republiky žádajíce. Uznání stalo se pod wýmínkau, že spojené obce nikdy swé samostatnosti nijakau smlauwau s Anglickem nezadají, nikdy jeho poddanými se nestanau. Mimo to uzawřela se společní smlauwa, w které Francauzsko sewerní Američany weškerau mocí swau podporowati slíbilo, dokud swé samostatnosti si newydobudau. Amerika nebyla k ničemu zawázána; myslilyť Francauzy, že dosti na tom, když se jen Anglicko odtržením osad seslabí. Obě smlauwy byly 6. unora 1778 podepsány a od kongresu na to potwrzeny. Dne 20. března byli odeslanci králi Ludwíkowi XVI předstaweni; hlawní osoba byl owšem Franklin, w něm slawili Francauzowé idealní lidowládu, on byl wšady s pochwalau a tleskáním od lidu wítán a šestkrát za týden doma nejídal. Byli to již časowé rewoluce, která owšem několik let později s hroznau bauří propukla. Northowo Anglické ministerium stawělo se arci ještě měsíce března před parlamentem, jako by o smlauwách mezi Amerikau a Francauzy ničehož newědělo, chtělo se ale s Amerikau smířiti, aby je roztrhlo; nikdy prý nebude w Americe Anglického wojska,

nikdy prý nebudau se osadám ukládati daně bez přiwolení jejich zákonodárních shromáždění a jejich odeslanci budau prý míti místo a hlas w Anglickém parlamentě. Kongres nepřijal náwrhu Anglické wlády.

W polowici května plaulo Francauzské loďstwo pod admirálem d'Estaingem úžinau Gibraltarskau, a 11. čerwence u Nowého Yorku se ukotwilo, an zatím Anglické teprwa 9. čerwna z Plymouthu pod lordem Byronem se odebralo a dlauhý čas s morskými bauřemi bojowalo, než k Americe přistálo. Dobytím ostrowa St. Lucie w západní a města Pondi-Chery we wýchodní Indii od Angličanů, pak ostrowů St. Vincentu a Grenady od Francauzů začalo se nepřátelstwí mezi oběma národy. Mezi tím, co obě loďstwa w západo-indickém moři we swém podnikání pokračowala, hledělo wojsko Anglické ze sewerních obcí do jižních přeplauti a wojnu začíti, jelikož tam wíce šlechty a k Anglicku náklonnosti se nalezalo, a sice do Georgie, do jižní a sewerní Karoliny. Lord Howe složil komando a Clinton je přejal. Od něho do Georgie poslaný plukowník Campbell a náměstek Anglické, tenkrát wýchodní Floridy, generál Prevost, dobyli 23. pros. 1778 města Savanny, a malé půtky a obsazowání twrzí na pobřeží Georgie, jižní a sewerní Karoliny trwaly celé jaro a léto příštího roku. Angličané upewnili se w Beaufortu w sewerní Karolině a k dobytí Charlestownu w jižní Karolině činili přípravy. Stěsnění Američané zawolali Francauzského admirála ku pomoci, a dne 4. října začalo se bombardowati město Savanna; Francauzskému admirálowi zdálo se to ale wšecko zdlauhawé, dne 9. října dal tedy k autoku hnáti; on sám wedl jedno, hrabě Pulawský druhé oddělení; byli zahnáni, d'Estaing raněn, Pulawský padnul. Francauzowé a Američané ztratili 1500 mužů. D'Estaing poslal část lodí do západní Indie, s částí do Ewropy odplaul. Půtky toho roku w sewerních obcích byly tuze nepatrné.

Nejwyšší wůdce Clinton, zanechaw generála Kniphausena w Nowém Yorku, připlaul 10. unora 1780 s wojskem ku pobřeží jižních obcí, aby dowršil, co Campbell a Prevost započali. Dne 12. kwětna dobyl města Charlestownu w jižní

Karolině; přes čtyry sta děl, mnoho lodí, pět tisíc mužů posádky a patnácte set Amerických a Francauzských lodníků padlo w moc Angličanů. Když Clinton trojí wýprawu zřizowati začal, aby se jižních obcí docela zmocnil a Američany z nich zahnal, přišla zpráwa, že Francauzská pomocní armáda k Americe pluje a k některé sewerní krajině přistane. S částkau wojska odebral se tedy na sewer, a částku zanechal pod Cornvallisem na jihu.

Nowá k Americe připlaulá armáda byla dílo horliwého Lafayetta, kterýž wida, že wěc Američanů bez wojska, bez zásob a bez peněz mnohdy špatně wypadala, do Francauz odešel, aby s Franklinem o odeslání armády jednal. Již před tím owšem to samé častěji se nawrhowalo, že wšak Američané swau národní powahau posud byli Angličané, t. j. nehrubí přátelé Francauzů, s nimiž, s oficíry totiž, w neustálých swárech a sporech trwali, wždy s toho opět sešlo. Sama wláda Francauzská byla toho domnění, aby se jen penězi a loďstwem pomáhalo, ješto bez wyhlídky k nějakému prospěchu tuze mnoho by se žádalo, aby se krew Francauzská pro cizí swobodu měla obětowati. Lafayette a Franklin myslili a jednali owšem jináč a dle swé žádosti také wše wyjednali. Dne 10. července 1780 přistálo šest tisíc Francauzů pod hrabětem z Rochambeau we průwodu sedmi wálečných korábů a několik fregat pod admiralem de Terney k Rhodeislandu. Lafayette byl znowa s welikým plesáním w Americe přiwítán. Aby se wyhnulo sporu o komando, byl Washington za Francauzského generála a admirála zwolen. Šlechticowé Francauzští, slaužící we wojsku pro swobodu Ameriky bojowat odešlém, byli napotom nejhlawnější hajitelé austawních práw r. 1789 proti ministerialní libowůli, což nejwíc důležité jest, jelikož by Američané, jedním duchem spojeni, i bez wojska Francauzského swým časem swobody swé byli dosáhli.

W tom čase rozžehla se wojna na wšech mořích mezi Angličany a druhými námorskými mocnostmi. Že republikánská strana Hollandská Američany wojenskými zásobami opatřowala, wypowědělo Northowo ministerium Hollandu wojnu, a Španiely byly též od Francauzského dwora

do morských wálek zapleteny. Slawný Anglický admirál Rodney zajal w lednu 1780 mnoho Španielských transportních korábů, osm dní na to porazil Španielské loďstwo pod Langarau a Gibraltaru potrawami a zásobami přispěl. Spěchal do západní Indie, kde s Francauzským admirálem Guichem u ostrowa Martiniku dwě nerozhodné bitwy swedl. Podniknutí proti Francauzskému ostrowu se nepodařilo, skwělý byl ale autok na Hollandské Antilly St. Eustach, Martin a Sabu w unoru 1781; 150 kupeckých, 30 průwodních a několik wálečných korábů padlo w moc Angličanů, a Hollandské osady w jižní Americe, Essequebo, Demerary a Berbice, jakož i ostrow St. Barthelemy se jim postaupily.

Rhodeisland byl od Francauzů dobyt a tam zůstala i armáda po delší čas, aniž w krajinách sewerních toho roku cos důležitého se podniklo. Naproti tomu zdálo se, že celá Karolina generálowi Cornvallisowi podrobena, ano i obywatelstwo mu nakloněno jest, kdyby jen lord Rawdon, w sewerní Karolině komandující, nelidských ukrutností, wydírání a plenění se nebyl dopauštěl. Washington poslal tam dwa tisíce pomocného wojska, nicméně generál Gates, od kongresu za wůdce zwolený, byl již dne 15. srpna 1780 u Campdenu poražen; wšecka děla upadla w ruce nepřátel, přes tisíc Američanů leželo na bojišti a ostatní se rozptýlili. Generál Cornvallis měl w boji tom wšeho wojska jen 1500 mužů. Jinau wšak událostí bylo toto jeho wítězstwí zmařeno. Plukowník Fergusson, powrhaje Americkým wojskem, odwážil se totiž s 1500 mužů do hornaté a lesnaté částky Karoliny, kdež ho Američané obklíčili, a po boji přes osm set mužů zajali.

Na místě Gatesa byl generál Greene za wůdce jižního wojska zwolen. Cornvallis obdržel tři tisíce mužů nowé dobré posily, jemuž tedy Greene s bídně wycwičenau obranau w poli státi nemohl. I rozdělil swé wojsko; s částkau poslal generála Morgana do jižní Karoliny, aby tu částeční wojnu wedl, a Morgan potřel dne 7. ledna 1781 u Cowpensu plukowníka Tarletona, kterýž jako Fergusson Američany powrhowal. Cornvallis zničil swé wlastní wozy, zásoby, zawazadla, aby jen rychle Morgana stíhati mohl; w částeční wojně ale zkušený generál mu ušel a s Greenem w sewerní

Karolině se spojil. Green nemohl se pustiti w boj s početnějším a udatnějším wojskem Cornvallisowým. Měsíce března bylo jeho wojsko na šest tisíc mužů rozmnoženo, a Cornvallis, ačkoliw jen 1500 mužů po ruce měl, uzawřel bitwu swésti. Američané byli zas poraženi, tentokrát ale statně bojowali, pořádně ucauwli a mnohem méně lidí ztratili než Angličané, jichž pět set na bojišti zůstalo. Aby wojáci hladem nezahynuli, musil Cornvallis rychle ku pobřeží odtáhnauti; Greene obsadil sewerní Karolinu, se dwěma tisíci wrhnul se do jižní na lorda Rawdona, od něhož dwakráte byl poražen, ačkoli Rawdon dílem z nedostatku, dílem pro surowé krutosti, neboť jižní Karolina celá proti němu powstáwala, město Campden sám konečně opustiti musil.

Odebereme se opět do sewerních obcí, kde wrchní wůdcowé, Washington a Clinton, nějaký čas nečinně proti sobě stáli, a kde konečně sewero-americká wojna zcela proti Anglicku se rozhodla. Mimo Washingtona a Gatesa nalezal se w armádě sewero-americké též welmi schopný generál Arnold. Jakožto komendant města Filadelfie byl obwiněn, že za sebau peníze podržel, a odsauzen, aby mu Washington wýtku učinil. Pro tuto urážku wystaupil ze služby, ješto ale Washington nikým si ho nahraditi nemohl, udělil mu zase plné důwěry. Když byl Washington do Hartfordu s Francauzskými wůdci porokowati odešel, uzawřel Arnold w jeho nepřítomnosti s Clintonem dáwno umluwený plán w skutek uwesti a wojsko Americké zraditi. K tomu cíli odeslal Clinton do Amerického ležení swého pobočníka, rozšafného majora Andrée, aby s Arnoldem wše austně wyjednal. Ješto ale loď, s kterau přistál, tuze od břehu se wzdálila, musil Andrée z nepřátelského ležení po zemi zpět jíti a u Nowého Yorku byl od tří selských obranců zadržen. Podařilo se mu ještě o swém zatknutí Arnoldowi zpráwu dáti, kterýž hned na to prchnul. Washington se wrátil; za dwa dni měl i majorowy i Arnoldowy písemnosti we swých rukau; postawení armády musilo se rychle změniti. Od wojenského saudu byl major Andrée k smrti odsauzen a 2. října 1780 oběšen.

Nahlédaje lord Cornvallis, že w jižních krajinách ničehož důležitého státi se nemůže, uzawřel je opustiti, a po neobyčejně smělém pochodu pustými a nepřátelskými krajinami se-

werní Karoliny zjewil se na pomezí Virginie w tom aumyslu, aby se tam s Filipsowau armádau a později i s Clintonem spojil. Poważuje se to za jeden z nejodwážliwějších činů celé wojny. W Petersburku we Virginii spojily se obě armády, rozmnožené ještě dwěma pluky, jež Clinton z Nowého Yorku odeslal; na místě Filipse, jenž na zimnici zemřel, přijal generál Arnold komando. Proti této silné armádě stál generál Lafayette s malým počtem wojska; rychle ustaupil; brzo nabyl wšak posily Pennsylvanským wojskem pod generálem Waynem, a rychle spojil se s ním i generál Greene, jehož w sewerní Karolině již nebylo potřebí. Po dlauhých šarwátkách widěl nyní každý, že osud republiky we Virginii se rozhodne. Toho mínění byl i Washington, jenom ne Clinton, kterýž se od Washingtona oklamati nechal. Když totiž Washington wůdce a wojsko nepřátelské we Virginii jednau ranau zničiti uzawřel, činil na oko přípravy, jakoby na Clintona w Nowém Yorku udeřiti chtěl, k čemuž Francauzské wojsko i loďstwo mělo přispěti. Krajiny Nowého Anglicka se wyzwaly, aby šest tisíc mužů pohotowě měly, wšechny dopisy a rozkazy Washingtonowy týkaly se autoku na Nowý York, a schwalně skrze obec Yersey byly poslány, aby je Angličané polapili. Prawý zámysl Washingtonůw zůstal hlubokým tajemstwím, a Clinton se domníwal, že wšechno proti němu směřuje. Z té příčiny poslal Cornvallisowi list, aby mu část wojska swého do Nowého Yorku odeslal. S mrzutostí uposlechl Cornvallis, a takto seslaben musil přes řeku James jíti a k morskému pobřeží se blížiti. Lafayette šel w patách za ním, udeřil na zadní jeho wojsko w domnění, že hlawní armáda již na druhém břehu se nalezá, čemuž arci tak nebylo; i byl 6. červwence 1781 poražen, Američané musili bahnem utíkati a děla zůstawiti na bojišti; jenom noc byla příčinau, že se docela nerozptýlili.

Nyní přešla Francauzská armáda s Rhodeislandu na pewnau zemi a s Washingtonowým wojskem se spojila, na oko proti Nowému Yorku; loďstwo Francauzské připlaulo k Nowému Yorku též jen na oko, ješto se admirál de Grasse wyjádřil, že jen krátký čas tam prodleti může. Nastáwala střelba z ručnic u města po mnoho dní, a Clinton byl pořád w domnění, že se autok započne, an již Francauzsko-Ame-

rická armáda 19. srpna 1781 přes řeku Kroton, pak přes sewerní řeku, dne 3. a 4. září skrze Filadelfii táhla, a nenadále swedená morská bitwa mezi Anglickým a Francauzským loďstwem dne 5. září zároweň příležitosti jí poskytla, že přes Chesepeacký záliw bez překážky do Virginie přeplauti mohla. Morská bitwa nebyla arci rozhodná, nicméně loďstwo Anglické nemohlo dne 6. boj obnowiti, ješto kapitánowé se wyjádřili, že welmi porauchané koráby se oprawiti musejí. De Grasse byl tedy pánem záliwu; s sebau měl 3300 pozemních wojáků, čtrnácte transportních korábů, těžká děla a wše, co ke zničení Cornvallisowy armády slaužiti mohlo. Wedlé pobřeží a při austích řek stály Francauzské koráby, Cornvallis nemohl tedy zásobami a potrawau býti opatřowán; po zemi táhla početná wojska pod Washingtonem, Rochambeau, Lafayettem, St. Simonem a Waynem k Yorktownu, kde se Cornvallis ohradil. Clinton mu slíbil, že jistě dne 5. října z Nowého Yorku se 7000 mužů ku pomoci mu přijde, an práwě toho dne obléhání Yorktownu se začalo, a Cornvallis, jako Burgoyne u Saratogy, dne 19. Američanům wzdáti se musil, když práwě zas toho dne Clinton w Nowém Yorku na oprawené koráby teprwa wstaupiti mohl. Cornvallis a jeho oficíři dali čestné slowo, že do Ewropy odejdau, wojsko, as 6000 mužů a 1500 lodníků bylo zajato. Wýborné dělostřelstwo, zbraň, prach a wojenské zásoby padly Američanům do rukau. Francauzowé ukořistili fregatu, dwa wálečné koráby a transportní a jiné lodi. Saratoga a Yorktown rozhodly osud zaufalosti plné republiky. Když lord Germaine zpráwu o tomto wzdání se lordowi Northowi přinesl, složiw tento ruce křížem a po swém pokoji chodě, zwolal několikráte: „Bože! toť je nade wšecko pomyšlení!“ On a jeho ministerium upustili nyní dokonce od myšlénky, žeby možná bylo osady si podrobiti. Jedenáct měsíců na to, když byl Fox nowé ministerium zřídil, byla samostatnost sewerních obcí Amerických se strany Anglicka auplně uznána a 30. list. 1782 prozatímní smlauwa uzawřena. Američany stála wojna ta 135 mill. dolarů čili 270 mill. zl. stř., a s dluhem 42 mill. dolarů wyšli z boje. Ješto nyní jako samostatný

národ w dějiny lidstwa wstupují, náleží další jejich wýwin w dějepis sewerní Ameriky.

Za čas těchto welikých bojů Angličanů s Americkými osadami, s Francauzy, Španiely a Hollandem nebylo welikých událostí na samé půdě Anglické. Co se Wilkes Londýnským lord-majorem stal, bylo s jeho strany ticho, a parlamentních bojů pro Ameriku a proti ní můžeme směle pominauti, ješto zewrubný dějepis Anglický naším není aučelem. Jenom o Chathamowi učiníme zmínku. Northowu ministerium líčil on nadarmo nemožnost, podrobiti si osady Americké. Když dne 8. dubna 1778, ačkoliw tuze nemocen, do panské sněmowny wstaupil a nesprawedliwé a nepolitické jednání ministrů proti Americe weřejně haněl, omdlel po skončené řeči a dne 11. máje zemřel. Sprawedliwý, pro swau wlast nadšený, byl neunawně činný, we swém jednání rychlý, prozírawý. U wýmluwnosti nepředčil ho žádný Angličan. Řeči jeho byly wznešené a smělé, pro posluchače zanímawé, nabubřenosti a hledaného wtipu prosté. Jak horliwě se w Angličanech pro swobodu Ameriky mluwilo a psalo, wyswítá patrně z toho, že North parlamentu nawrhnul, aby se na nějaký čas listina habeas corpus wyzdwihla. Lil wšak olej do ohně. Wětšinu parlamentních členů měl sice na swé straně, když ale zpráwa přišla, že Anglická armáda u Saratogy zbraň složila, wybuchnul hněw i sněmowny obecní, a s pláčem wyznal se North, že jeho aumysl dobrý byl a že hotow je složiti auřad, dojde-li se tím nějakého smíření; Torowé hlasowali wšak pro další wojnu. Fox zuřil proti ministrům žalobami, proti katolíkům a mírně smýšlejícím parlamentním členům wznikla 1780 w Londýně strašliwá bauře; w parlamentě prošla totiž katolíkům příznivá listina, a hned zahořeli protestanti w Angličanech a we Skotech; kostely, domy a knihowny katolíků byly zničeny a spáleny; 50.000 lidí, wětším dílem methodistů *), nazwalo se „Londýnský spo-

*) Methodisté wznikli w Angličanech w prwní polowici osmnáctého století; 39 článků Anglické církwe zmenšili na 25 a wřeleji swého učení se ujímali nežli církew biskupská. Ze žertu prawilo se o nich, že nowý způsob čili methodu křesťanského žiwota nalezli, a jmeno to jim zůstalo.

lek“; lord Gordon stál w jejich čele, w parlamentě podáno od nich wýhrůžliwé předstawení, parlament se pohaněl, žaláře wylomily a šest set lidí bylo zabito. Wláda však šťastně udusila powstání to a tím nowé síly nabyla. Gordon byl na swobodu puštěn, ješto se prý w náboženské horliwosti jen mýlil. Pitt, lorda Chathama druhorozený syn, prohlásil se též proti ministrům, pro obmezení weřejných wydajů a přewládajícího působení koruny na státní záležitosti, což od Burka nawrženo bylo. Když konečně zpráwa přišla, že Anglické wojsko u Yorktownu znowu zbraň swau složilo, nabyla odporní strana w obecní sněmowně takowé přewahy, že ministerialní wětšina až na jeden hlas klesla; dne 27. unora 1782 prohlásil se parlament proti další wojně s Amerikau, a dne 19. března propustil král wšecky swé ministry až na Thurlowa. Nowě zřízené, krátký ale čas trwající Foxowo ministerium uzawřelo předběžní smlauwu, a brzo na to sestawené nowé ministerium Pittowo podepsalo dne 21. ledna 1783 pokoj we Versaillu, w kterém samostatnost Amerických obcí konečně se rozhodla. Wojna s Amerikau stála Anglicko 1210 mill. zlatých stříbra; o to byl národní dluh Anglický rozmnožen.

Powstání Ameriky roznítilo i ducha ubohých Irů, kteří neustále po samostatnosti tauží. Řečník Gratton byl w Dublinském parlamentě hlasem této národní žádosti. Fox udusil plamen tím, že w Anglickém parlamentě listinu prowedl, mocí které Irskému parlamentu práwo, zákony dáwati, se udělilo. Za to chtělo mu Irsko postawiti sochu, čehož on nepřijal. Zároweň obrátil zřetel swůj na Indii, kde pro strašliwé dření Indů jmeno Anglické proklínáno bylo a krwawé odplaty nastaupiti mohly. Nawrhnul tedy parlamentu billu, aby moc wýchodo-indické obchodní společnosti odewzdána byla sedmi ředitelům, kteří by bez přiwolení parlamentu s auřadu složeni býti nemohli. Král ale powažowal to za sáhání we swé wýsadní práwo, jelikož posud jenom koruna a její ministrowé, ne ale parlament, s wýchodo-indickau společností we spojení byli, a každého za swého nepřítele prohlásil, kdo by pro billu tu hlasowal. We sněmowně obecní prošla, w panské byla wšak zawržena, a Fox musil z ministerium wystaupiti. Pitt byl do

ministerium powolán, parlament rozpustil a w nowě zwoleném wětšinu zástupců si pojistil. Již on chtěl parlamentní oprawu, která teprwa za ministra Greye r. 1831 w skutek přišla, prowesti. Nahoře již podotknuto, že z měst a welikých hradů, hned od začátku zástupce do sněmowny posílajících, wětším dílem nepatrné wesnice se staly, a naopak zase z wesnic weliká města, ježto zástupce posílati práwa neměla. Ze 658 členů sněmowny obecní bylo jen 171 zástupců skutečně wolených, ostatní byli posíláni od členů panské sněmowny, od majitelů třeba spustlých hradů, a 16 konečně od koruny samé, jakožto majitelkyně statků. Pitt taužil tuto křiklawau nerownost poněkud wyrownati, awšak nadarmo. Byloť těžko přiměti parlament k odstranění neřádů, při kterých se mu dobře wedlo. Lépe podařil se mu r. 1786 finanční plán, základ nowé Anglické finanční saustawy, aby totiž státní dluhy ročně byly zmenšowány. Do tohoto času náleží také příklad oné saustawy, dle které mocnosti do záležitostí jiných zemí se míchají. Nejdříwe doteklo se to republiky Hollandské, kde národní strana, od panující rodiny Oranienské potlačowaná, tajně s Francauzskau wládau se spojila. Při powstání upadla choť dědičného náměstka Hollandského, sestra Pruského krále Fridricha Wiléma II, do rukau nespokojenců, a swého bratra o pomoc žádala. Dwacet pět tisíc Prušanů wtrhlo s přiwolením Anglicka do Hollandu, republikáni byli ze země wypowězeni, a od podotčených dwau mocností bylo náměstnictwí w rodině Oranienské za dědičné prohlášeno, aneb spíše králowstwo do republiky uwedeno a k Anglickému táhlu připautáno. Dwůr Francauzský zanechal Hollanďany jejich osudu (1787). Weliké zásluhy dobyl si Pitt osazowáním nowého jižního Waleska, Anglické části Australie čili nowého Hollandu (1788). Toho roku začal se také památný proces Warrona Hastingse, hlawního gubernatora Indie a dřiče Indů. Hastings byl od ministra Northa r. 1773 za hlawního gubernatora ustanowen, a když North r. 1782 z ministerium wystaupil, nastal low i na jeho přívržence; Hastings byl r. 1782 z Indie do Londýna powolán, aby za swé jednání odpowídal. Sprawedlnost musila půjčiti poswátné raucho swé bídnému záští

politických stran, po jehož ochlazení Hastings za newinného prohlášen byl a od wýchodo-indické společnosti ještě pense dosáhnul, neboť byl důchody její ze 30 na 50 mill. zl. stříbra zwýšil. Na konání sprawedlnosti Indům nebylo pomyšlení ani před tím, ani tenkráte, ani napotom, dle slow lorda Stanleye, bývalého ministra Anglických osad, kterýž před několika lety se wyjádřil, že Angličanům podrobení národowé w jiných swěta dílech národu Anglickému za potrawu musí slaužiti.

Krále Jiřího III tělesné ústrojí bylo takowého způsobu, že churawost snadno do pomatení smyslů přewrátiti se mohla, což w posledních letech jeho žiwota také w skutku se stalo. Zpočátku trwaly případy ty jen krátký čas a nejdříwe zjewily se w létě r. 1788. Král byl do Cheltenhamu odweden, kdež na několik neděl jeho pomatenost ukrýti se mohla, konečně ale musil se parlamentu předložiti náwrh ke zřízení regentstwí. Zákonem náleželo to nejstaršímu králowu synowi, princi Walesskému, že ale jeho hýřiwý žiwota způsob málo komu se líbil a nejméně Pittowi pro jeho spojení s Foxem, Sheridanem a s jinými parlamentními členy, nowotám a oprawám dosti nakloněnými, uchopil se zastrašený Pitt se swými Tory dosti podiwného prostředku. Pro swobodu horliwý Fox zastáwal docela monarchicky a zákonně zásadu, že nástupce trůnu přirozené a dědičné má práwo k regentstwí, a swobodám nenakloněný Pitt hájil zase rewolučně, že jediné lid podlé konstituce prostředkem parlamentu práwo má rozhodowati o regentstwí, jakož i o wšech záležitostech zemské spráwy, dokud král na žiwu jest. Pitt zwítězil, když se byl princ Walesský wyjádřil, že se k žádnému dědičnému práwu k regentstwí nehlásí.

Nowý a nad předešlé oprawdiwější úkaz na obzoru politickém začal nyní obraceti na sebe zřetel Anglického státu. Byl to wýbuch Francauzské rewoluce r. 1789. Bůh hněwu patřil na zlé státní hospodářstwí, na mrawní zkaženost a prostopášnost mnohých tříd Francauzské společnosti, na zpupnost wyšších osob a jejich powrhowání národem, a poslal tigry a hyeny, aby swazky ty roztrhali, zemi rozryli; trůn byl překocen, od krále k šlechtě, od

šlechty k osobám, které se k ní připojowaly, wše zahynulo w úžasném wíru; ze žalářů propuštění zlosynowé, galejní wězňowé drancowali a pálili města, wraždili obywatelstwo, až hyeny na zříceninách starého Francauzska samy se rozsápaly, a nowý, we wšech poměrech zcela jiný staw z toho wyniknul. Zátřesy té sopky duněly i w starém Albionu. Od času Anglické rewoluce r. 1688 nalezala se w Angličanech rewoluční společnost, jejímž aučelem bylo hájení národních práw, jež byli odpůrcowé rodiny Stuartské zastáwali. Na wýroční den oné rewoluce scházeli se ročně členowé společnosti, tak i 5. listopadu r. 1789. Ačkoliw bastila Pařížská již rozkotána byla, walila se tenkrát rewoluce Francauzská ještě mírným praudem, pročež rewolučníkům Anglickým, kteří rewoluci Francauzskau za weliký pokrok we swém smyslu powažowali, bylo snáze slawiti a welebiti úkaz ten. Schůzka byla pro wládu welmi strašliwá. Starý důstojný doktor Price, který se w Americké wojně demokratické republiky ujal proti staroanglickým předsudkům, proti chwalořečníkům oblažující konstituce Anglické a proti ohlušujícímu křiku Anglických pensionistů a darmochlebů, wystaupil weřejně i pro rewoluci Francauzskau. Uzawřelo se, aby president rewoluční společnosti, hrabě Stanhope, přípis národnímu shromáždění neboli parlamentu Francauzskému odeslal. W Angličanech a w Irsku zbudilo se weliké nadšení pro oprawy a swobodu, a Pitt chowal se welmi pečliwě, že sám jakožto ministr pokřiku proti rewoluci nezdwíhnul. Úkol ten zůstawil jiným, jež podtají jenom austně podněcowal, aby sám na se neuwalowal odpowídání za to, že nenáwist proti Francauzskému národu hlásal. W otewřeném parlamentě měsíce ledna 1790 wzal nejhlawněji Burke úlohu tu na sebe, muž, který za minulých let tak horliwě Americké swobody se ujímal, nyní wšak od swých zásad odpadnul a s Tory se spojil. Když pro Ameriku mluwil, když na státní auředníky, na wýchodo-indickau společnost, na Indické dřiče žalowal, odhalowala úžasná jeho wýmluwnost hanebné neřády penězowlády, hanebných a krutých tyranů, teď ale, když pod Pittowým praporem stoje, dobře se mu wedlo, prohlašowal Anglickau konstituci a státní zřízení za takowé, jakým již nijaké oprawy není potřebí. Monarchické zásady, koruna, šlechta,

nalezaly se při Anglickém parlamentě w auplném kwětu, národní ale shromáždění čili parlament Francauzský odnímal jim pořád wíce wáhy a síly a Burke metal proti němu řečnické plameny. Ješto záhubu Francauzska, wšecko zlé, wšechny neprawosti z nowých, teprwa zrozujících se ustanowení odwáděl, možná směle twrditi, že Burke záležel jenom ze plíc a úst, jimiž baufné zwuky wycházely. Pitt nechal Burka a druhé příwržence starého Anglicka láti a bauřiti; potichu radowal se jen, že starý buřič proti neřádům Anglickým nyní tak horliwě je zastáwá, podtají usilowal jen, aby každého pro oprawu horliwce jako přítele Francauzů w nenáwist uwedl. Fox a Sheridan řečnili proti někdejšímu příteli swému Burkowi. Pitt welebil ho jen co hajitele Anglicka, neboť trpkau jeho nenáwist Francauzů posud weřejně chwáliti se warowal.

Na podzim r. 1790 wydal Burke spis pod názwem: „Rozjímání o Francauzské rewoluci." Schopně a wýmluwně zastáwal w něm starý zwyk a způsob, haněl, tupil, lál na jinak smýšlející práwě tak, jako Francauzští rewolučníci Marat, Desmoulins a Freron we swých časopisech wšecko nowé hájili. Nabubřeným slohem psal Burke pro třídy wyšší, slohem důrazným, hrozným psaly tito pro třídy nižší. Na každého swobodomyslného jako na bezbožného a buřiče sypal nenáwist a ošklíwost; powstání Francauzského obra, který staletá feudalní břemena swrhowal a ku státnímu žezlu se stawěl, líčil jakožto něco hnusného, žalostiwého, proklatého. Neřády a drzosti Pařížské luzy, která na krátký čas bez společenských wazeb zůstala, proto že staré rozerwány a nowé ještě utwořeny nebyly, přičítal oněm mužům, kteří blaho jednoho pokolení obětowali, aby blaho příštích pokolení založiti mohli, a tedy naopak smýšleli než Anglický lord Valletort, jenžto se w parlamentě wyjádřil, že nikdy takowým blaudem nebude, aby blaho potomků neblahem žijících kaupil. Burke wyzýwal knížata, aby se uchopili prostředků k zachowání feudalstwí a starých wýsad swých, a dle Marata a Desmoulinsa měl lid použiti toho samého, aby zničeny byly; tito chtěli totiž, aby se lila krew pro Dantona a Robespierra, onen, aby se lila pro knížata, šlechtu, kněze, prince a Francauzské wystěhowance. I proti swým krajanům těm, kteří

auplně zakořeněni Staroangličané nebyli, jewí swůj hněw a dáwal na srozuměnau, že mu líto, že starého, pobožného, wůbec wáženého doktora Price na šibenici přiwesti nemůže. Proti Torickému Burkowi psali owšem Whigowé, hlawně Fox, ne ale s tau wýstřední prudkostí jako Tomáš Payne, který již co spisowatel w Americe slawný byl, kdež we Filadelfii r. 1776 spísek: „Zdrawý rozum lidský“ wydal a nyní roku 1791 se spisem „Práwa lidí“ proti Burkowi wystaupil, ostře a mocně, jako Junius we swých listech, jako Marat we swém „Příteli lidu“. Burke hájil konstituci Anglickau bez ohledu, Payne bez ohledu na ni sahal. We swém demokratickém horlení šel tak daleko, že to za weliké a těžké zrušení práw člowěčenstwa prohlašuje, kdyby se do státu šlechta neb monarchie, třeba sebe obmezenější, uwesti měla, a šlechta Anglická používala proti němu wšeliké zbraně. Ušel do Francauz, kdež později členem konwentu byl a r. 1809 na swobodné půdě Americké zemřel. Fox wystupowal proti Burkowi, aby ho od fanatického lání na Francauzskau konstituci zdržowal, neboť wlastní Foxowi přátelé we Francauzích a sám nešťastný Ludwík XVI ubíhali tím do nejwětších nesnází a nebezpečenstwí. Burke neznal žádné míry. We swém horlení pro krále a šlechtu Francauzskau nemyslil na to, že swými parlamentními řečmi Jakobinům a Girondistům *) důkazů podáwá, že kněži, král, dwůr a šlechta Francauzská s aristokratickau wládau Anglickau neustále se spikají proti národu Francauzskému. Kanadě měla se též jakási konstituce uděliti. Při té příležitosti wyjádřil se Fox w parlamentě, že ohledem práw lidských jiného je mínění než jeho přítel Burke. „Práwa lidstwa“ dí Fox, „jsau základem Anglické konstituce; i nelze mi tedy nechwáliti počínání sněmu Francauzského, aby Francauzowé práw těch též byli aučastni. Wždyť mě učil sám Burke, že celý národ proti wládě swé nikdy nepowstáwá, dokud příčiny k tomu nemá a předtím dlauho drážděn nebyl. Raduji se tedy nad rewolucí, která za základ má tytéž příčiny, jimiž rewoluce

*) Dwě strany w národním shromáždění Francauzském, z nichž mírní Girondisté byli by se upokojili obmezenau monarchií, o jejíž překocení Jakobini wšemožně usilowali.

Anglická r. 1688 wznikla.“ Burke odpowěděl, že owšem často jiného býwal smýšlení než Fox, že ale tím jejich přátelstwí ujmy netrpělo. Je to wšak ničemná rewoluce Francauzská, která wšechno otrawuje, a tedy že i jejich přátelstwí u konce jest.

Po těchto bojích w parlamentě činily se přípravy k bojům w poli. Ke spolku Ewropejských mocností proti Francauzům přistaupila wšak wláda Anglická jenom podtají, neboť w parlamentě nepřátelské smýšlení proti Francauzům stále popírala. Aniž hrozilo jí s té strany nějaké nebezpečenstwí; Anglické rewolučníky nechala mluwiti, byloť dosti Burka proti nim. Angličan není tak ohniwý jako Francauz, a k tomu prowedl již dwěstěletau rewoluci a mnohé wydobyl si wýhody, měl přec nějakau sněmownu obecní, měl saudy přísežných, měl listinu osobní swobody (habeas corpus), ješto naproti tomu Francauz parlamentů měl wíce a žádný, místo saudů přísežných saudy porušitelné, místo osobní listiny lettres de cachet, ony zatykače, mocí kterých před r. 1789 ministrowé každého podle libosti a bez udání příčiny do bastilly poslati mohli. A spekulující Angličan obchodník newiděl ještě doby ku prohlášení wojny Francauzům, jenom tajně podporowal Francauzskau šlechtu, plány Francauzského krále, králowny a princů, a s Pilnickými uzawřeními byl srozuměn, ačkoli weřejně se k tomu nepřiznal, pročež Francauzský diplomat Talleyrand nic nepořídil, když r. 1791 Anglické ministry politice národního shromáždění nakloniti taužil. Wláda Anglická zůstala ale přec nestranná, když mezi Prusy, Rakausy a Francauzy wojna wypukla. Obsazení wšak Belgie a pochod Francauzů proti Hollandu r. 1792 přinutily Pitta masku sníti a Hollandu pomocí se nabídnauti, peněz powoliti Ewropejským mocnostem, aby s demokratickým Francauzskem we wojnách se potíraly, by Anglicko tím snáze zámorskau moc swých sausedů ničiti a auplné přewahy na moři dosíci mohlo. Od Wiléma III uwedená politická saustawa Anglická, za čas wojen o Španielskau a Rakauskau postaupnost, za čas sedmileté wálky zachowáwaná, byla opět na jewě. Když posléze konvent (zákonodární i wládnaucí sněm Francauzský) dne 19. listopadu 1792 Ewropejské mocnosti oním dekretem urazil, w kterém

se prohlásilo, že národowé proti swým wládám powstalí na pomoc Francauzského národu spoléhnauti mohau, byl na začátku r. 1793 Anglický parlament swolán a prohlášení wydáno, že Anglická moc, církew a trůn w nebezpečí ubíhá. K tomu přišla zpráwa o odprawení Francauzského krále Ludwíka XVI, a již dne 11. unora oznámil Jiří III parlamentu, že Francauzská republika Hollandu a Anglicku wojnu wypowěděla. Ewropejské mocnosti spojily se nyní proti Francauzsku: Prušané měli přes Mohuč, Rakušané z Belgie, Angličané a Hollanďané od Belgického pobřeží do Francauz wtrhnauti; Sasi, Hanowerané a Hessowé měli slaužiti we wojště Pruském, Bawoři, Šwabowé a Frankowé w Rakauském. Sardinie, Španiely a Portugal i Neapol připojily se na Pittowu domluwu a za Anglické peníze ke spolku, a s Rusy umluwil se Pitt w tom, že Angličanům jisté wýhody obchodní se poskytnau, hlawně obmezením obchodu Francauzského. Když Pitt tyto smlauwy uzawíral, chowal naději, že rozdělením Francauzsko dokonale seslabí. Hroznému spolku tomu chybělo wšak jednoty jakož i wůdce, který by nepočetná wojska proti fanatickému duchu bojowného Francauzska wedl. Osm tisíc Angličanů a 13.000 Hanoweránů pod wéwodau z Yorku wystaupilo na zem, a Anglicko-Španielské loďstwo připlaulo k Tulonu. Tenkrát prohlásila se některá města Francauzská, mezi nimi Tulon, Marsilie a Lyon proti rewoluční wládě Pařížské; Anglický admirál Hood přispěl tedy ku pomoci Francauzům proti Francauzům, dne 28. srpna obsadil město a přístaw, a wšecky lodi a wojenské koráby we swau moc pojal, a prohlášení wydal, že město králi Ludwíkowi XVII, owšem neznámému, odewzdá. Marsilie byla w několika měsících tak rozkotána, že Freron Pařížskému konwentu zpráwy ne z Marsilie, nýbrž z obce bez jmena datowal. W Tulonu byly wšak Anglicko-Španielské koráby a wojsko, a úžiny k městu wedaucí se obsadily. Dělostřelecký kapitán Bonaparte dobyl úžin, jimiž dne 19. pros. do Tulonu a do chrámu sláwy swé wstaupil. Angličané rozkotali částku zbrojnice, dwacet korábů a fregat spálili, a tři ostatní koráby wálečné a šest fregat s sebau wzali. Barras a Freron plnili na to krwí psané zákony konwentu; wšecky mohowité obywatele wylákali na Marsowo

pole a náhle ze zakryté dříwe baterie kartáčemi do nich stříleli, a z 10.000 obywatelů dal Freron *jenom* osm set odprawiti.

W hrozném powstání Francauzského národu byla hrozná síla, i což mohli zwláště w Anglickém žoldu se nalezající wojáci proti bauřliwému jeho praudu pořiditi? Jedenácte, jako ze země wyrostlých armád konventu řítilo se ku pomezím. Jourdan porazil prince Koburského u Fleurusu, kde jeden Anglický pluk zcela rozsekán byl následkem uzawření konventu, aby Anglickým zajatým milosti se neudílelo. Wéwoda z Yorku se swými Angličany a Hanowerany a částkau Rakauského wojska rozbyl stany swé u Dunkirchu a dne 9. září byl poražen, a zawazadla a těžká děla musil Francauzům zůstawiti. Za čas úžasných bauří a politických přewratů w lůně samého národu Francauzského wítězili welicí wůdcowé w čele necwičeného wojska a dobyli Savojska, Nizzy, dwakrát Belgie, Německa až po Rýn a Hollandu. Se zbytkem přeplawil se i wéwoda z Yorku zase do Angličan (1795). Toskana, Prusy a Španiely uzawřely r. 1795 s Francauzskem pokoj, Nizozemsko se s ním spojilo, načež Rakausy, Anglicko a Rusko proti zrůstající přewaze Francauzské moci pewnější swazek uzawřely. Na moři zachowali wšak Angličané přewahu. Učiněna již zmínka o strašliwé ráně, zasazené Francauzské námorské moci w přístawu Tulonském, a starý admirál Howe, jenž loďstwo we průliwu mezi Angličany a Francauzy komandowal a nějaký čas přístaw Brestský obléhal, dobyl zase 1. čerwna 1794 skwělého wítězstwí nad loďstwem Francauzským. Angličané zaňali též ostrow Korsiku. Mimo některá pomorská města, jako Marsilie, Tulon, Burdowaly atd., ješto se proti konventu prohlásila, zuřila občanská wálka nejwíce we Vandejsku, jehož obywatelé o republice ničeho slyšeti nechtěli a se šlechtau ještě w patriarchálním stawu žili. Powstání rozšířilo se do Bretaňska. Ze strachu, že by i Rakausy, jako dříwe Prusy, s Francauzskem pokoj wyjednaly, uzawřelo Anglické ministerium do Vandejska a Bretaňska wýprawu odeslati, aby zřetel Francauzské wlády od Rýnu se odwrátil. Francauzští wystěhowanci, ponejwíce osoby šlechtické, jižto před Francauzskými Jakobiny do jiných zemí ušli, měli we třech

odděleních do Bretaňska wniknauti. Peněz nešetřili Angličané; dáno jim potrawy, děl, sto tisíc ručnic, pro šedesát tisíc mužů oděwu, do kterého obywatele Bretaňska a Vandejska měli obléci. W čele wýprawy, která Anglickau wládu osm mill. zl. stříbra stála, nalezal se hrabě Artois (nápotomní král Karel X). Ku Bretaňskému západnímu pobřeží přistáli w záliwu Quiberonském měsíce července 1795, byli wšak od republikánského generála Hoche poraženi.

Wyjímajíc zde onde prospěch nepřátelského wojska, byli Francauzowé wůbec wšady wítězowé, na moři zůstali wšak Angličané pány; jejich dědictwí je moře. Zdálo se, že osady jejich nepřátel minauti je nemohau, kdyby jen dosti wojska k jich obsazení odeslati mohli. Francauzské osady we wýchodní Indii upadly jim w moc, tak též předhoří Dobré Naděje, Hollandské osady na ostrowích Ceylonu, Malakce, potom Činsuna, Kočin atd. I w Americe přálo jim štěstí: Ostrowy St. Pierre, Miquelon, Tabago, okresy ostrowa St. Dominga, Martinik, St. Lucie a na čas i Guadelup, jakož i w jižní Americe Hollandské osady Demerari, Essequibo a Berbice, a důležitý Španielský ostrow Trinidad se wzdaly. Při ohromných swých majetnostech we wšech swěta dílech měli Angličané wýhradní swěta obchod w rukau, od něhož nepřátelé wylaučeni a nestranní w těsných mezech držáni byli.

Nicméně již roku 1795 taužil král Jiří III po pokoji, ku kterému i Francauzská wláda pod jmenem ředitelstwí čili direktorium nakloněna se býti zdála. Malwesbury odebral se do Paříže, a po sedmiměsíčním wyjednáwání žádal, aby Belgie a Hollandsko byly wydány, jichž Francauzowé dobyli. Ničehož neobdržel. We wojně se tedy pokračowalo. Španiely staly se spojenci Francauzska, a Sir John Jervis porazil jejich loďstwo u předhoří St. Vincentu; Holland připojil se též k rewoluci Francauzské a jeho loďstwo bylo od Anglického též zničeno.

Při wšem tomto prospěchu Anglického námorstwa nebyl staw domácích záležitostí tuze radostný. Za čas hrůzowlády Francauzské byla listina osobní swobody (habeas corpus) wyzdwižena a zákonowé k zachowání krále před zrádau a k zabránění buřických společností wydáni. Částku

zemské obrany přiwtělila se k rozmnožené stálé armádě, podezřelé osoby se zatkly a ohledem swobody tisku byla wláda bedliwější než jindy. Obmezující zákony nebyly wšak na wždy wydány, zněly jenom na kratší neb délší lhůty; saudowé přísežných se podrželi, a chybil-li dost malý formální důkaz, byli i dokonalí zrádcowé země na swobodu pauštěni. Peněžitým podporowáním Ewropejských mocností we wojnách proti Francauzsku byl národní dluh welmi rozmnožen, a tím wznikla wůbec weliká rozhořčenost. Strašliwěji skoro zněla ještě zpráwa o powstání lodníků na loďstwu w průliwu r. 1797 z příčiny přísné kázně a násilného sbírání lodníků. Deset až patnáct kyjmi a nožmi ozbrojených lodníků, w čele oficír, chodili po ulicích, po weřejných domech, a schopné lidi k námorské službě násilně brali. Zbauření lodníci zwolili si lodníka Parkera za odmirála, kterýž je přirozenau wýmluwností ke zpauře popudil. Starý wšak admirál Howe udusil powstání swau wážností, Parker byl oběšen a lid pomstil se tím, že Pitta w obraze oběsil. Zžírawější oheň plápolal w Irsku. Po sta let od protestantských Angličanů utiskowaná země katolická bauřila se neustále; pomalu byly wšak utiskující zákony a roku 1793 docela odwolány, tak že katolíci stejných požíwali práw občanských a politických jako wyznawači církwe biskupské, jenom ne dwojího, a sice neměli místa w Dublinském parlamentě, kteréhož práwa jenom Irští protestanti požíwali, a pak neměli přístupu k nejwyšším státním auřadům. I žádali to nyní pořád úsilněji. Roku 1791 zřídila se Irská společnost, kteráž při domácích okolnostech mnoho naděje nemajíc, r. 1795 s Francauzskými republikány se spojila a od Angličan se odtrhnauti a pod ochranu Francauzska se utéci za aučel měla. Zlým počasím nepodařilo se Francauzské wýprawě r. 1796 k Irsku přistáti, aniž byli Irowé na to připraweni. S té strany ušla jim pomoc a s Anglicka nijaká nepřišla, ano s Iry bylo ještě krutěji nakládáno. I jitřilo a bauřilo se to pořád wíc a wíce, až r. 1798 nebezpečné powstání wybuchlo. Po krwawých hrůzách s obau stran bylo wšak powstání pewným, wážným a lidským jednáním lorda Kornvallise, někdejšího bojowníka proti Američanům, napotom hlawního gubernatora Indického, udušeno. Malá Francauzská

pomoc, která nyní k Irsku přistála, byla tuze nepatrná, aby Cornvallisowi byla mohla odolati, přišla také tuze pozdě, a wětší wýprawy zmařily se wítězstwími Anglického loďstwa. Tímto powstáním přišly patrně na jewo wšechny předešlé chyby a poklésky tak zwané samostatnosti Irské země, o kterauž nyní horliwě se jednati začalo. Protestantská sněmowna zawrhla sice r. 1799 plán, aby Irský parlament s Anglickým spojen byl, rok na to wšak ho přijala, a dne 22. ledna 1801 shromáždili a od té doby shromažďují se Irští, Skotští a Angličtí národní zástupcowé w parlamentě Londýnském. Nowý byl to přírůstek Anglické moci. Dwa a třicet Irských pérů wstaupilo do panské a sto členů do obecní sněmowny. Zrůstající drahotau prwních wěcí k žiwobytí (od 1797 do 1800) wznikaly neustálé baučky, tak že parlament nucen byl obraceti zřetel swůj na špatný staw orby, na zlý staw nižších tříd, na špatnau sprawu tax pro chudé, na zákony chudinu utiskující a na nehodu, která ze špatně opatřené, zkažené chatry welikých měst wyniká.

I toto nebezpečí minulo, aniž bylo největší. Bytnosti Anglicka hrozil osud odjinud. Dělostřelecký kapitán u Tulonu stal se již generálem, dobyl Italie a dne 17. října 1797 podepsal s Rakušany pokoj na twrzi Campo Formio we Furlansku, w kterém předalpská republika zřízena a s Francauzskem spojena, Nizozemsko postaupeno a lewý břeh Rýnský Francauzům pojištěn byl. A již dne 19. máje 1798 odplaul Bonaparte ze přístawu Tulonského do Egypta, aby tam wýhodného pokoje i s Angličany wydobyl. Že se Angličanům w samém Anglicku na hlawu šlápnauti nemohlo, dychtila Francauzská zbraň rozedrati jim tělo w Indii. Od časů Clivowých byli zde Angličané pořád wítězní. Neustále taužili posud nepodrobení knížata Indičtí zapuditi cizince od břehů swatých řek a pagod, a neustále jednoho po druhém podmaňowala si Anglická zbraň, ačkoli Francauzowé od starého plánu, w Indii panstwí založiti, neupauštěli, a z té příčiny nepřátely Angličan podněcowali. Maraty, otužené horany, sultany Mysurské a místokrále Golkondského chtěli si Angličané nakloniti. Hyder Ali stal se ale pomocí Francauzů sultanem Mysurským, a když následkem Amerického powstání boj mezi Francauzy a Angličany i we wýchodní

Indii nastal, uzawřel Hyder Ali překotiti Anglickau wládu. Jenom wěhlasnosti a důrazu hlawního gubernatora, Warrena Hastingse, děkowala obchodní společnost za ochránění Indie. Kdyby tenkrát Francauzská wláda wojsko a loďstwo na místě do sewerní Ameriky sem byla odeslala, Angličané byli by stíží wítězstwí došli. W Pittowě parlamentní bille zřejmě sice wyjádřeno, že přání, cti a politice Anglického národu naproti jest, dobýwati w Indii nowých zemí. Nicméně tomuto swému přání, swé cti a politice Angličané nikdy zadost neučinili. Lord Cornvallis, hlawní gubernator, tasil znowa zbraň proti nepokojnému synowi a nástupcowi Hydera Aliho, proti Tippo-Saibowi, a polowic jeho zemí zaňal, hospodařil i na místě nehospodárského naboba Karnatického, jemuž pensie udělil, a tak též i na místě wladaře Audského. Když Francauzská rewoluce wypukla, znowa dmychalo se, aby we wýchodní Indii plamen proti Angličanům wzešel. Zástupy Francauzských emissarů a oficírů přicházeli a cwičili wojska Indických knížat. Pod komandem Raymonda stálo w Golkondě 14.000, pod Perronem w Delhi 40.000 mužů pohotowě. Nowý gubernator, markýz Wellesley (bratr nynějšího wéwody Wellingtona), widěl blížící se bauři. Zde stáli Francauzští oficíři w čele Indů, a Napoleon blížil se k Egyptu. Na cestě dobyl dne 10. čerwna ostrowa Malty, dne 1. čerwence připlaul k Alexandrii, dne 3. jí dobyl, dne 22. wzdala se Kahira, a dne 1. srpna rozkotal admirál Nelson Francauzské loďstwo u wesnice Abukiru. Jak mile u Kadizu stojící Anglický admirál St. Vincent o odplutí Bonaparta z Tulonu zpráwu obdržel, odeslal Nelsona se 14 wálečnými koráby do středozemního moře wyhledat Francauzského loďstwa, a sotwa že Nelson dne 1. srpna w záliwu Abukirském je spatřil, hned dal znamení k bitwě; Francauzští kapitánowé sotwa že na swá místa se odebrali, Angličtí hnali již k autoku. O půl sedmé wečer, se západem slunce, začala se bitwa. Za hodinu bylo pět Francauzských korábů stežňů zbaweno a zajato; Francauzský admirál, Brueyes, byl kaulí z děla zabit, jeho koráb bojowal statně dál, chytil wšak a o 10 hodinách wyletěl se 120 děly do powětří; z 1000 lidí ochránilo se jich sotwa 70. Ostatní koráby bojowaly do rána, až auplné rozkotání Francauzského loďstwa se

rozhodlo. Jenom dwě řadowé lodi a dwě fregaty ušly k Maltě a Korfu. Dewět korábů bylo jato, jeden wyletěl do powětří, dwa spálili sami Francauzowé a jeden pohřížili. Po druhé byla Francauzská námorská moc we středozemním moři zničena, a prapor Anglický wlál od Gibraltaru až k Alexandrii, a Bonapartowo spojení s Francauzskem bylo zrušeno. W Indii nebyl osud Francauzům přízniwější. Chytrým diplomatickým jednáním byl Golkondský místokrál získán, který wšechny Francauzské oficíry propustil a šest batalionů Angličanů do služby přijal. Tippo Saib wystaupil proti Angličanům tuze kwapně, dne 4. máje 1799 ztratil trůn a žiwot při dobýwání Seringapatnamu, a když i Francauzská wýprawa do Egypta u Abukiru se zmařila, zůstali Francauzowé w Indii beze wší podpory, a Wellesley mohl w auplném pokoji a dle wůle nakládati s králowstwím Mysurským. Pádem Tippo-Saiba rostla Anglická moc w Dekanu Indickém.

Na zpáteční cestě dobyl Nelson ostrowa Malty, ku kterému také císař ruský, Pawel, práwo si wlastnil. Méně šťastní byli Angličané w Hollandu proti Francauzům. Pod neschopným wéwodau z Yorku přistáli tam we spojení s Rusy, a w Italii a we Šwejcařích proslulý maršal Brune porazil je dne 19. září 1799 u Bergenu, a wéwodu z Yorku přinutil ke smlauwě Alkmaarské, dle které Angličané a Rusowé ze sewerního Hollandska odejíti musili. Wítězstwím nad Korsakowým a Suwarowým we Šwejcařích ochránil Massena Francauzsko od podobného nebezpečí na jiho-wýchodní straně, Rakušané wšak a Rusowé zwítězili w šesti hlawních bitwách w Italii a dobyli země. Tu náhle jako blesk zjewil se dne 14. října Napoleon w Paříži a k ředitelstwu se wyjádřil, že při swém odchodu do Egypta republiku mocnau zanechal, při swém příchodu ale slabau ji nachází. Dne 9. listopadu (18. brumairu) 1799 bylo direktorium wyzdwiženo a Bonaparte stal se prwním ze tří konsulů.

K tomuto uplynulému století jsme powinni připojiti ještě zpráwu o pokroku u wědách a uměních Anglického národu. Dwa mužowé, jejichž díla teprwa w osmnáctém století buď ukončena neb oceněna byla, náleží z weliké části do wěku sedmnáctého, a sice Newton a Locke. We století Anglických opraw a přewratů objewil Newton nowé zákony

w mathematice a přírodě; on poukázal na používání dwédílné sady, položil základ k rozboru nekonečného a we swé zahradě wida jablko se stromu padati, přišel na zákon tíže, která každé padající těleso k zemnímu středu žene; on odpowěděl na otázky, proč některé swětlo barewné, některé zas bílé se jewí, a dle jakých zákonů úkazy barew se řídí; wydal též pojednání o pohybu země kolem swé osy, což od Koperníka již bylo dokázáno. I w politickém ohledu zjewila se jeho činnost; Kambridžskau uniwersitu zastupowal w parlamentě, který Jakoba II za trůnu zbaweného prohlásil, a na to za ministra zwolen byl. Těžkau analytickau úlohu, kterau Leibnic r. 1716 Anglickým zeměměřičům předložil, aby je do nesnáze přiwedl, rozřešil Newton w málo hodinách. Když se mu podiwení nad jeho díly jewilo, odpowěděl: Já newím, co swět k mým pracím řekne; sám sobě jsem jako dítě, hrající na břehu moře, tu pestrý kamínek, tu skwělau lasturu nalezající, an zatím ocean prawdy, newyzpytowané a newyzpytatelné, w dalekém prostoru před mýma očima se rozložil. Newton zemřel 1727 w 85 roce wěku swého. — Wysocí pánowé w Angličanech a w Irsku powažowali církew a její statky za swau majetnost a zaopatřowací ústawy swých příbuzných a přátel. Patrně není to aučelem žádné církwe, a z té příčiny wyniknul z toho ke konci sedmnáctého století skepticismus filosofa Locke, který za Karla II z Oxfordské uniwersity wylaučen byl. Za příčinau swé filosofické saustawy o lidském poznání uběhnul do sporu s biskupem Worcesterským, a nechtěl býti jmín ani pochybowačem o prawosti křesťanského náboženstwí, aniž přítelem církwe stáwající. Jakožto politický spisowatel psal pro prwopočáteční swobodu člowěka, tedy proti Filmerowě učení, že wšeliká wláda z otcowské moci pochází. We swé filosofii usilowal o rozumowost a snašeliwost u wíře, we swém spise o spráwě občanské zase o smlauwu, na které lidská společnost spočíwati má. Co wšak Locke zřejmě newyjádřil, wyslowili jeho nástupcowé, Shaftsbury, Bolinbroke, Toland, Wollaston a jiní, z kterých jako z lomu Francauzští spisowatelé Montesquieu, Voltaire, Rousseau atd. swau látku čerpali k onomu stawení, které za našeho času w Berlíně, hlawně mladými Hegeliany, swého wrcholu došlo.

Poměry tříd Francauzské společnosti byly tak zkřiweny a zwráceny, žeby spisowatelé Francauzští i bez pomoci Anglických na tu samu dráhu byli přišli, a mnohých je to bludný záwěrek, že oni Francauzskau rewoluci způsobili, ačkoli tajiti nelze, že k ní přispěli neb ji aspoň zrychlili. Při společnosti jen o několik percent lepší nebyl by Rousseau we swé smlauwě do společnosti zeměplazů utíkal. A od té doby, co w dáwnowěkosti bojowní Germanie synowé do wšech končin swěta se wyřítili, zůstali doma jen slabochowé, kteří meče na wáhu již nekladli a jako třtiny klesali před západními wětry. W tomto pokoření národní samostatnosti, chtíce mnozí ducha popadati, sáhají na stáwající ústawy náboženské i politické, chtějí konečně powýšiti sebe i láním na mezinárodní poměry. Že toho ani zásada Kristowa učení, ani sám Pán na nebesích, kterého mlčením pomíjejí, příčinau není, netřeba nám dokazowati. Skeptis je tak stará jako prawda; pochybowání wšak našeho času zrodilo se ke konci sedmnáctého století w Anglicku, během století osmnáctého rostlo, až nyní swé koruny došlo. O Shaftsburym praví sám Voltaire, že prudkým byl nepřítelem křesťanského náboženstwí, a Bolinbroke, onen powěstný ministr za králowny Anny, zatknul we swých spisech prapor proti zásadám středowěku, proti neřádům swého času; byl hajitelem práw lidu a rozumu proti dáwnowěkým předsudkům; jakož ale w politice wšechny strany ku swému prospěchu klamal, tak podal i we spisech zásadu swého žiwota, sobeckau totiž wěhlasnost. Do sedmnáctého a osmnáctého století náleží též znamenitý hwězdoslowce Halley, jehož hwězdoslowní tabule 1749 wydány byly. W Hanoweru r. 1738 narozený Herschel stal se w Angličanech swětu známým hwězdoslowcem. Jenner zachowal očkowáním lidem žiwoty a krásu.

Za králowny Anny psal Addison pěkné werše, pěknější ale prosu, a se swým přítelem Steelem založil první toho druhu časopis „Spectator", w kterém se mrawy a nemrawy Anglického národu líčily a mrskaly. Wětší ještě metlau byl Swift, a nejpěknější werše w řeči Anglické psal Pope. Z ostatních básníků zasluhují býti jmenowánu: Prior, Rowe, Thompson, Young, Grey, Burns, Cowper. Johnson, Home, Lowth, Blair byli znamenití kritikowé. W zemi weřejného

žiwota není řečníků nedostatek; mezi nimi stojí w čele známí Chatham, Fox, Burke, Sheridan, kterýž i co prwní Anglický básník weseloher powěstný jest. Garrick, weliký co básník, byl co herec nadobyčejný. Roku 1719 wydal Daniel Foe swětu známý roman „Robinson Krusoe". Sterne jest nejznamenitější humoristický spisowatel Anglický. Welikau umělostí a swětlými barwami líčil Fielding příhody lidského žiwota; Richardson uwedl do romanu formu listů. Goldsmith byl wzorem čistoty, krásy a určitosti slohu. Mezi dějepisci stojí na prwním místě Skot Hume, který nejdříwe swětlý pořádek w dějepis Anglický uwedl, Gibbon, jenž „pád Římské říše" psal, a Robertson, pro swůj „žiwot Karla V". Z umělců jsau památní Jones a Wren, kteří kostel sw. Pawla w Londýně wystawěli, malíři Reynolds a Hogarth, kterýž ale swými kreslinami, w nichž wšecko směšné, špatné a zlé na swětlo uwáděl, nejwětší sláwy si dobyl; potom Bakon a West.

W zemi s parlamentním řízením, městskými swobodami a weřejnými saudy wywinul se i duch společenskosti a hospodářnosti. Od času Wiléma III zakládány společnosti ku zlepšení mrawnosti a stawu chudiny. Arthur Young cestowal na pewné zemi, aby orbu w každém ohledu skaumal, a školu orby založil. Howard, ochránce wězňů, cestowal též, aby neduhy společenského žiwota skaumal a we swé wlasti léčiti je učil. Znamenitý mořeplawce Cook taužil, aby diwochowé w jiných swěta dílech Ewropejského wzdělání stali se aučastnými. Roku 1792 učinil Wilberforce, hajitel černochů, prwní, ačkoli tenkrát ještě marnau zkaušku, aby se obchodu s otroky konec učinil, a hrabě Rumford, který i o nasycení chudých pečowal, založil r. 1800 ústaw k rozšiřowání užitečných wědomostí. Dwa mužowé, Lancaster a Bell, uwedli konečně do škol wzájemné wyučowání; wycwičenější školák cwičí totiž méně wycwičené žáky we čtení, psaní atd. Tím nabude se owšem učitelů bezplatných awšak welmi potřebných w zemi, kde školy od saukromých osob se wydržowati musejí, ješto wláda na wychowání dítek ničehož newynakládá. Teprwa za našich dnů nawrhlo Anglické ministerium w ohledu tom nějaké oprawy.

§. 4. *Nowý boj Anglicka s Francauzy a upewnění jeho wlády na mořích.*

Panowání na moři, na kterém se obchod wede, uskutečňuje se pomalu, způsobem sotwa patrným. Toho důkazy dáwá nám již dáwnowěká starožitnost. Tyrus a Karthago panowaly na moři středozemním, a panowání toho nedosáhly podlé plánu, nýbrž že obchod na moři tom wésti začaly. Tím samým způsobem došel toho později Řím, a we středowěku Benátky a Janow (Genua), až konečně objewením Ameriky a předhoří Dobré Naděje středozemní moře atlantskému ustaupiti musilo, na kterém se obchod we swé síle rozwinul. Národowé na západním pobřeží Ewropejském, Portugalci, Španielé, Francauzi, Hollanďané a Angličané založili osady w Americe, w Indii a Australii, kdež náramnau hojnost zemských plodin nalezli, domů je odwezli, spracowali a co wýrobky do wšech končin swěta rozesílali, a pak za prawidlo ustanowili, že bez powolení Ewropejské země materské žádný Ewropejský koráb s jejich osadami obchod wésti nesmí.

Dle této zásady obsahuje tedy wláda na moři oprawdowau wládu nad zeměmi. We wojně jest to weřejná, w míru zahalená wláda nade wšemi státy Ewropejské pewniny. Pomalu a po stupních došlo Anglicko toho cíle ; we swých námorských zákonech hlásí se weřejně k této wládě, od roku 1803 až do roku 1814 úžašně o ni bojowalo, a pádem Francauzského hlawního města 1814 bylo w ní auplně potwrzeno. Když Napoleon prwním konsulem učiněn byl, potřebowalo Francauzsko pokoje se sausedy, aby wnitřním bojům konec se učinil. Pokoje toho došlo mírem Lunevillským r. 1801 a Amienským 1802; onen uzawřel se mezi Francauzi a Rakušany, tento mezi Francauzy, Španiely, Batawskau republikau (Hollandem) a Angličany. Ze wšech dobytých osad podrželo Anglicko jenom Ceylon a Trinidad, a Francauzům, Španielům a Hollandu wrátilo wšecko, republika Jonických ostrowů byla uznána, i Malta wrácena zas řádu Maltezskému. Wýhody tedy, w pokoji Amienském dosažené, byly tak nepatrné, že se jimi Anglicko nejen neupokojilo, ano nejwětší rozhořčcnost za následek měly. K tomu

hotowil se konsul Bonaparte k wýprawě na St. Domingo, kde přičiněním Angličanů Francauzská část ostrowa toho pod wládu Negerských obywatelů přišla, a do wšech Irských přístawů wyslance odeslati uzawřel. S druhé strany zpěčowalo se Anglicko odejíti z Egypta a z Malty z té příčiny, že prý Francauzsko Egyptu znowa hrozí. Na to předložila Anglická wláda poslední wýmínky k wyrownání nowého sporu, a sice náhradu pro krále Sardinského, a pak aby Francauzské wojsko z Batawské a Helwetské republiky odtáhlo. Wláda Francauzská to odepřela, a dwůr Anglický wypowěděl jí 18. máje 1803 wojnu. Ostrowem Maltau byla by se Anglicku wláda na středozemním moři, jakož i přewaha jeho obchodu w Lewantu potwrdila. Zachowání wlády na malém moři tom bylo také nejhlawnější příčinau nowé wojny. Jelikož nowý ten boj w nowějším dějepisu bezpříkladný jest, zasluhují také kořínky a kořeny jeho, z nichž wypučel, bedliwějšího ohledání.

Wláda na moři záleží w uskutečnění té zásady, aby se s koráby jiných národů libowolně nakládati mohlo, neboť přináší to užitek tomu, kdo s to jest, kdo welikým počtem swých korábů, schopností u wedení morských wojen a penězi náležitě podporowán jest. Wláda ta jewí se w morských wojnách nejen proti nepříteli, ano wíc ještě proti nestranným zemím, s kterými se wojna newede. Státům nestranným činí se totiž obtížný aneb docela zapowídá se obchod se státem nepřátelským a s jeho osadami, pod tau záminkau, že práwo jest, nepřítele wšemožným způsobem seslabowati a jeho nesnáze rozmnožowati. Tím může se státi, že obchod a síla státu, na moři panujícího, i za čas wojny se zmáhá, neboť on wede obchod s osadami, jejž státu nepřátelskému wésti nelze a státům nestranným ho wésti se zapowědělo.

Powaha wojny přináší to s sebau, že morský obchod nestranných zemí se zemí nepřátelskau tak zcela wolný býti nemůže, jako za čas pokoje. We wojně zachowáwají se tedy následní prawé zásady: 1) Nestranný koráb nesmí nepříteli podlaudní zboží (kontraband) dowážeti. Za podlaudní zboží powažují se toliko zbraň wšeho druhu, střelní prach atd. 2) Nestranný koráb nesmí do přístawu nepřátelské

země plauti, je-li přístaw ten od korábů obléhán. 3) Nestranný koráb musí si dát líbiti prohledáwání se strany wálečného korábu wojnu wedaucí země, aby se wědělo, nemá-li podlaudního zboží s sebau. 4) Prapor chrání zboží, t. j. každé nepodlaudní zboží, které se na nestranném korábu nachází, ať ono komu koliw náleží, třebas občanům nepřátelského státu, a od prohledáwajícího korábu nesmí odňato býti. Tyto zásady byly již w Utrechtském pokoji r. 1713 od států, pomorský obchod wedaucích, wýslowně uznány a přijaty.

Nicméně již w sewero-americké wojně twrdilo Anglicko ponejprwé, že 1) i dříwí ku stawění korábů, konopí, dehet, kupecké lodi a tomu podobné wěci za zboží podlaudní se powažují a odnímají, měly-li by se nepříteli dowážeti; 2) že nestranný koráb sice práwo má, wésti obchod z přátelského přístawu do nepřátelského, ne ale z nepřátelského do jiného nepřátelského; 3) že nestranný koráb z nepřátelské osady do její materské země plauti nesmí; 4) že žádná nestranná moc práwa nemá, doprowázeti obchodní swau loď korábem wálečným, aby ji před prohledáwáním chránil, ano že koráby ty přece prohledáwání se musí podrobiti.

Proti tomuto libowolnému rozsahowání zásad námorského práwa prohlásily se na to wšechny námorské mocnosti mimo Portugal; nejdříwe Francauzsko, dokládajíc, že Anglického rozsahowání nepřijímá a že naproti oněm mocnostem, které by si Anglické zásady líbiti daly, ani přirozených, w Utrechtském pokoji wyslowených zásad nebude zachowáwati. Holland wzdorowal mocně; kupecké loďstwo doprowázel wálečnými koráby, které, když se od Angličanů prohledáwati nedaly, po swedené morské bitwě do Anglických přístawů odwedeny byly, načež Holland Angličanům wojnu wypowěděl. Roku 1780 oznámily Rusy, Prusy, Šwedy a Dánsko tak zwanau ozbrojenau nestrannost; i wyjádřily se, že každý stát od nich za nepřítele powažowán bude, který následních zásad zachowáwati nebude: 1) Prapor chrání zboží (wyjímaje podlaudní); 2) jenom wojenské zásoby, jako děla, prach, kaule, ručnice atd. jsau zboží podlaudní; 3) prohledáwání nestranného korábu ať se děje s možnau

šetrností; 4) každá mocnost má práwo, dáti swé lodi obchodní doprowázeti, a wyjádření komendanta doprowázejícího korábu, že kupecké lodi podlaudního zboží nemají, stačí, ochrániti je před prohledáwáním; 5) přístaw považuje se jen tenkrát za oblehnutý, když wplutí nebezpečné jest a oblehající koráby oprawdu před přístawem se nacházejí.

Anglicko wyjewilo sice welikau nespokojenost s těmito zásadami, mocnostem nedalo však nijaké příčiny ku stížnosti, a w pokoji Versaillském, w němžto se wojna o samostatnost sewero-amerických obcí ukončila, newzal se na tyto punkty náležitý ohled. Když se na to wojna mezi Angličany a Francauzy r. 1793 znowu začala, setrwalo Anglicko nejen při swých prwních zásadách, onoť připojilo ještě nowé k nim, wýslowně twrdíc: 1) že wšechen ke stawění korábů slaužící material podlaudním zbožím jest; 2) že nestranné státy práwa nemají, aby kupecké lodi doprowázely, aneb že aspoň wyjádření komendanta, kupecký koráb doprowázejícího, před prohledáwáním nechrání; 3) že je přístaw oblehnut nejen přítomností obléhajícího loďstwa, nýbrž pauhým wyjádřením, aneb když obléhající koráby počasím nebo nedostatkem od přístawu se wzdáliti byly nuceny; 4) že zboží praporem není chráněno, ano že nepřátelské jmění na nestranném korábu konfiskací je podrobeno; 5) že nestranný koráb práwa nemá, z nepřítelowy osady do její materské země obchod wésti; 6) že nestranný koráb do nepřátelského přístawu sice plauti může, ne ale z jednoho nepřátelského přístawu do druhého.

Nepřátelským smýšlením celé Ewropy proti Francauzsku w onom čase bylo Anglicko při stanowení těchto nemírných zásad podporowáno, a prawdě se podobalo, že aspoň we wojně dlauho bude jich moci používati; a konečně wědomo, že podle mínění jistých práwníků dlauhým zwykem práwo se dosazuje. Dánsko a Šwédy, mezi nestrannými státy největší obchod na moři Atlantickém wedaucí, daly si mnohau ujmu se strany Anglicka líbiti. Když ale Francauzsko r. 1800 mocnější wládu obdrželo a prwní konsul Napoleon docela přátelstwí Ruského císaře Pawla získati si uměl, když we smlauwě mezi Francauzy a spo-

jenými obcemi Americkými znowa zásada swobodné plawby nestranných států se wyslowila: bylo dne 16. pros. 1800 mezi Rusy, Šwedy a Dánskem nowé uzawřeno usnešení k zachowání práwa nestranných mocí, ku kterémuž brzo na to i Prusy přistaupily. Čtweřičný tento spolek wyslowil následující zásady: 1) Prapor chrání zboží; 2) žádná doprowázející loď nesmí býti prohledáwána; 3) jenom wálečné koráby, děla, ručnice atd. mohau za podlaudní zboží býti powažowány; 4) přístaw je oblehnut, když od korábů skutečně obléhán jest; 5) každá loď musí kapitána a polowic lodníků z toho národu míti, jehož prapor zatknula; 6) wálečné koráby jedné, smlauwu uzawírající mocnosti chrání a doprowázejí kupecké lodi mocnosti druhé; 7) spojené loďstwo shromáždí se na Baltickém moři, aby w skutek uwádění této smlauwy se pojistilo.

Na to odpowědělo Anglické ministerium, že Jeho Brit. majestát několikráte swé nepomíjitelné práwo na jewo dal, aby zachowány byly zásady, mnoholetau zkušeností za nejlepší uznané k ochraňowání práw wojnu wedaucích mocností na moři. Wraceti se k zásadám od r. 1780 podobá se tedy nepřátelstwí. I propukla wojna mezi Anglickem a těmito čtyrmi státy. Na začátku r. 1800 odplauly Anglické koráby zmocniti se Dánských a Šwedských osad w západní Indii; Dánsko obsadilo město Hamburk, aby se Anglický obchod na Labi zarazil; Prusy obsadily Hanower a zawřely Anglicku řeky Ems a Weseru; dne 12. března 1801 odplaulo 50 Anglických korábů z Yarmouthu pod admirály Parkerem a Nelsonem do moře Baltického, a dne 23. toho samého měsíce následowala násilná smrt císaře Pawla. Tím bylo úsilí spojených mocí bezwládné; Ruské loďstwo stálo nepohnutě u Revalu, Šwedské u Karlskrony, a Šwedy neopatřily nad Sundem ani baterií, které, s Dánskými na protějším břehu spojené, Anglickému loďstwu by wchod do Baltu byly zamezily. I stalo se, že Anglické loďstwo, dne 31. března blízko Šwedského pobřeží plujíc, od Dánských baterií dosaženo nebylo, před Kodaň se postawilo, dne 2. dubna s Dány morskau bitwu swedlo, Kodaň bombardowalo a příměří wydobylo, kteréž brzo pokoj a auplné rozpadnutí sewerního spolku za následek

mělo. Takto zwítězily tyranské zásady Anglické na moři. Dne 17. června 1801 byla w Petrohradě uzawřena docela smlauwa mezi Rusy a Angličany, ku které i Dansko a Šwedy přistaupiti musily, a Anglické zásady byly od těchto států we smlauwě uznány. Brzo na to, 25. března 1802, uzawřel se též pokoj s Francauzy w Amiensu, we kterém toliko o wydání těch neb oněch osad bylo jednáno, a punktů stranu námorského práwa za čas wálky ani se nepodotklo.

Když byl Pitt za čas Francauzského powstání a následujících z toho bojů konstitucí a monarchii Anglickau nejen proti Francauzským, ano i proti Anglickým republikánům a nespokojeným Whigům hájil a zachowal, za to wšak přízně u lidu zbawen a od Francauzského konventu za nepřítele pokolení lidského prohlášen byl, postaupil již 14. března 1801 ministerialní žezlo Addingtonowi, když w Angličanech o uzawření pokoje s Francauzi hlasitě se žádalo. Addington (Sidmouth) uzawřel pokoj Amienský, jejž při mnohých příležitostech proti parlamentním odpůrcům zastáwal, a když zase weliká nespokojenost s uzawřeným pokojem wznikla, prohlásil se i Addington pro další pokračowání wojny, která, jak nahoře podotčeno, dne 18. máje 1803 Francauzsku se wypowěděla. Wypowězení to mělo za následek, že Francauzský národ w těchto okolnostech nahlédnul, že spása jeho před domácími pikly a zahraničními nepřátely jediné w pewném státním zřízení a w auplné jistotě státní hlawy spočíwá. Napoleon byl tedy r. 1804 za císaře zwolen a Pitt wstaupil zase w čelo Anglického ministerium.

Nowý tento boj, který se wlastně jenom Anglicka a Francauz týkal, uměl Pitt wylíčiti jakožto záležitost, celé Ewropy se týkající, a pomalu ozbrojil wšechny mocnosti proti Francauzsku. Jenom Prusy setrwaly w newywratné nestrannosti. S Anglickem uzawřely nejdříwe Šwedy smlauwu stranu peněžité pomoci, w dubnu 1805 spojily se s nimi Rusy, a w srpnu přiměl Pitt i Rakausy k tomuto spolku. Pokud Francauzská moc sahala, byl prodej Anglického zboží zapowězen, a Francauzská armáda odebrala se přes Rýn proti spojencům. Wojna trwala krátký čas. U Slaw-

kowa na Morawě porazil Napoleon 2. pros. 1805 Rusy a Rakušany, w pokoji w Břetislawi (Prešpurku) 26. pros. uzawřeném ztratily Rakausy znamenitau částku zemí, a Pittůw weliký plán, aby Francauzská moc na pewnině Ewropejské do předešlých mezí ustaupila, byl docela zmařen. Bolest nad rozkotanými zámysly, počasné neduhy zničily Pittowo zdrawí auplně; Břetislawský pokoj zmařil wšecku jeho naději; zemřel 23. ledna 1806. Poslední jeho slowa byla: „Má nešťastná wlast!" We swém mládí byl Pitt ctitelem swobody; později, stoje u žezla, jednal proti ní. Sám pro sebe nezištný, podporowal kolosální laupení we jmenu swé wlasti. Suché a chladné powahy nebyl nadšení schopen; jeho wýmluwnost byla pauhým uměním; jeho wlastenectwí bylo pauhau nenáwistí proti Francauzsku, strachem před wýwinem sil tohoto státu.

Jestli na pewné zemi spojenci, hlawně Rakausy, wětší utrpěly ztráty nežli samo Anglicko, zatklo ono na moři swůj trojzubec mocněji než před tím. W létě 1805 wyprawilo se w Tulonu 24 wálečných korábů silné loďstwo Francauzské pod admirálem Villeneuvem, a se Španielským pod admirálem Gravinau w přístawu Kadizském se spojilo a do západo-indického moře odplaulo, kdež ale mimo zplození strachu a hrůzy ani jednoho ostrowa nedobylo a sotwa několik kupeckých lodí Anglických zaňalo. Za ním plaul Anglický admirál Nelson s loďstwem sotwa polowic tak silným, a po marném hledání ho u Barbadosu, Martiniku a St. Lucie zas do Ewropy se wrátil. Anglický admirál Calder s 15 wálečnými koráby našel nepřátelské loďstwo již 22. čerwence 1805 u Španielského pobřeží u Koruni, a nerozhodnau bitwu s ním swedl, ješto hustá mlha wše byla zahalila. Spojené loďstwo wplaulo do přístawu Koruňského, kde se na 34 wálečné koráby rozmnožilo, pročež Calder ucauwnul. Mezitím rozmnožiw Nelson swé loďstwo w Londýně, odplaul ke Kadizu, kde Francauzsko-Španielské koráby we přístawu se ukotwily, a bitwu s nimi swésti uzawřel. Za tau příčinau ustaupiw od Kadizu, wylákal skutečně nepřátelské loďstwo ze přístawu a dne 21. října u předhoří Trafalgaru, blíže Gibraltaru, se s ním setkal. We dwau odděleních plaulo jeho 27 korábů proti

33 nepřátelským, w řadě tři hodiny dlauhé postaweným, kteréž při blížení se Angličanů polokruh utwořily. Wětrem, zkušeností a smělostí swého mužstwa podporowaný Nelson prorazil nepřátelské, na dostřelení z pistole od sebe stojící koráby na dwau místech, a po třech hodinách byla bitwa skončena; 19 korábů bylo rozkotáno a jato, Španielský admirál Gravina klesnul, Francauzský admirál Villeneuve byl zajat, tak též Španielský místoadmirál Alava a kontre-admirál Cisneros. Bylo to poslední a nejslawnější Nelsonowo wítězstwí; již po rozhodnutém wítězstwí poznal ho střelec jeden na Španielském korábu po jeho řádu, a střelil do hwězdy, která jeho prsa krášlila; se slowy: „Bohu díky, já wykonal swau powinnost!“ skonal Nelson, a w rakwi z welikého stežně Francauzského admirálního korábu, l'Orientu, jenž u Abukiru bojowal, byl do Londýna odwezen a w kostele sw. Pawla pochowán. Bitwa u Trafalgaru jest w nowém čase nejwětší; pozůstaloť jen deset korábů z celého loďstwa, jež Napoleon w šesti letech s welikým úsilím byl zřídil.

Wida král, že Pittowa politická saustawa málo měla prospěchu proti Francauzské zrůstající moci na pewné zemi, uzawřel zříditi ministerium se strany odporní (opposiční). Lord Grenville, syn za čas Amerického powstání známého ministra, Fox, Erskine a Grey stáli w čele. Bylo to tak zwané ministerium schopností, přátel opraw a swobod. Fox, přiwrženec Francauzské rewolucí od r. 1789, nikoli wšak od r. 1793, byl wždy proti Pittowi a toho mínění, aby se zjitřený národ Francauzský swému osudu zůstawil. Po uzawření pokoje Amienského zwolal w parlamentě: „Těžký jest pokoj ten; nepočetné krwe, nepočetných sum bylo by se ušetřilo a pokoj počestněji uzawřel před šesti lety; začněte wšak wojnu a budete musit ještě těžší pokoj uzawříti.“ Toho samého politického smýšlení byl Grey; již r. 1792 zřídil on, Erskin, Lauderdale, Whitbread, Sheridan a jiní spolek přátel lidu, za aučel mající, aby se parlamentní oprawa též tak proti blauzniwcům, dle wzoru Francauzských rewolučníků spojeným, jako proti Pittowi obhajowala. Několikráte předložil parlamentu náwrh stranu parlamentní oprawy, kterýž ale wždy zawržen,

až teprwa r. 1832 we swých podstatných základech přijat byl. Erskine hájil práwa a swobody lidu schopněji jako saudní řečník než jako řečník parlamentní.

Foxůw cíl byl počestný pokoj s Francauzskem, a wyzdwižení obchodu s otroky neboli s Negry Africkými. Dne 10. červwna 1806 wyjádřil se k obecní sněmowně, že wyzdwižení obchodu s otroky, tuto swatau wěc weškerého člowěčenstwa, we jmenu šlechetného Wilberforce hájiti zamýšlí. „Byl bych smuten," dí, „že jsem skoro čtyrycetiletý politický žiwot bez užitku ztráwil, kdyby se mně nepodařilo, wěc tu w skutek uwesti." Nato nawrhnul, aby sněmowna Africký obchod s otroky za řemeslo proti sprawedlnosti, proti lidskosti a dobré politice čelící prohlásila a dokonalých prostředků k auplnému jeho zrušení se uchopila. Generálowé Tarleton a Gascoyne odporowali nadarmo. Po dlauhém boji zwítězilo spojené úsilí Foxa, Wilberforce, Windhama a jiných 114 hlasy proti 15. Sněmowna uzawřela zrušiti obchod ten, a poselstwí odeslati ku králi, aby prostředky za dobré uznanými Ameriku a Ewropejské mocnosti přiměl, by s Anglickem w ohledu tom se spojily. Konečné rozhodnutí toho nastalo owšem teprwa dne 5. a 6. unora 1807 a prwní leden 1808 byl ustanowen za poslední den obchodu s otroky, při kterėžto příležitosti Anglické nowiny toto podotkly: „Smutná awšak newywratná je to wěc, že král Jiří III, princ Waleský a celá rodina králowská, čestně wéwodu z Glocestru wyjímajíc, jednohlasně byli proti zrušení obchodu s Negry." Dne 4. máje 1811 byl zákon ten zostřen parlamentním uzawřením, že každý wědomý podíl w obchodu s otroky wypowězením ze země na 14 let aneb těžkau prací potrestán býti má. Nicméně teprwa r. 1824 byl náwrh ministra Canninga od obau sněmowen přijat a od krále potwrzen, že obchod s otroky jako morské laupežnictwí se má trestati.

Ačkoli Fox nejen počestný mír s Francauzskem, nýbrž i wšeobecný pokoj Ewropy na zřeteli měl, nebyl přec we swém zámyslu docela šťasten. W tehdejším násilném stawu středních a západních krajin našeho dílu swěta, kde země brzo těm, brzo oněm pánům připadáwaly, postaupily Prusy některé okresy panowníkowi Baworskému a Francauzskému,

začež od Napoleona celý Hanowerský stát obdržely, dědictwí Hanowerských wolenců, kteří na Anglickém trůně seděli. Z té příčiny wypowědělo Anglicko dne 11. červena Prusům wojnu, což ale již w srpnu zase wyrownáno bylo, a dne 13. září sestaupil mírumilowný Fox w pokojný hrob. Národ smutnil pro muže toho, o němž Burke jednau se wyjádřil, „že se narodil, aby milowán byl.“

Za čas odchodu tohoto a zřízení nowého Portlandowa ministerium, we kterém se Perceval, Castlereagh a Canning nalezali, pokořil Napoleon znowa střední Ewropu; tentokrát potkala rána Pruský stát; bitwau dne 14. října 1806 u Jeny swedenau ztratil Fridrich Wilém III polowic swých zemí. Dne 27. října byl Napoleon již w Berlíně, a zde dekretowal dne 21. list. onu powěstnau kontinentalní saustawu, dle které wšechno obcowání a dopisowání s Angličany, wšechen obchod s Anglickým zbožím se zapowěděl, wšechny sklady, zboží a majetnost wšelikého druhu, Angličanům náležící, za kořist se prohlásily, a každý Angličan bez wýminky, který by se w zemi od Francauzů obsazené, aneb w zemi jejich spojenců nalezal, za wojensky zajatého powažowán byl, t. j. Angličanům a jejich zboží byla celá Ewropa zawřena. Za příčinau tohoto zawření Ewropy udaly se hlawně nahoře položené zákony námorské, mocí kterých Anglicko wládu na moři udržeti taužilo. Císař Alexander uznal tuto kontinentní saustawu, když dne 8. unora a dne 14. červena 1807 s Prusy spojení Rusowé u Pruského Jílowí a Fridlandu Napoleonowě síle ustaupili. Ewropa byla tenkrát lepším a wětším trhem pro Anglicko než nyní, pročež soptil morský had, když se mu potrawy ubíralo, a wrhnul se na Dánsko, ježto k Napoleonowě saustawě přistaupiti musilo. Od 2. do 5. září 1807 bylo město Kodaň od Angličanů pod spráwau lorda Cathcarta bombardowáno; 400 domů lehlo zcela popelem, 2000 domů stalo se neobywatelnými a skoro 2000 lidí přišlo o žiwot; Dánské loďstwo se wzdalo a wítězoslawně do Temže se odwedlo. Napoleon dal owšem také Anglické zboží bráti a páliti, s obau stran prowáděla se tedy saustawa laupežnická a žhářská. A již dříwe taužil Albion na wšech stranách pokořiti Francauzského obra;

když w několika bitwách Francauzské loďstwo byl zničil a proti samé zemi Francauzské nic prowesti nemohl, zuřil proti spojencům. Již r. 1806 odplaulo loďstwo a wojsko pod Pophamem a generálem Beresfordem do jižní Ameriky a španielského města Bonéru dobylo. Od strachu zotawení Španielé wšak Angličany zajali, a když r. 1807 pod Whitelockem a Crawfordem nowá posila přišla, klesla třetina Angličanů Španielskými kaulemi, načež příměří se uzawřelo. Kalabřané baušili se proti Neapolskému králi Josefowi Bonapartowi, Napoleonowu bratru, Anglicko chtělo udržeti Burbony na trůně Neapolském a we jmenu krále Ferdinanda IV sprawowalo ostrow Sicilii ku swému užitku. Sultan Turecký byl s Francauzy spojen; we srozumění s Ruskem plaulo Anglické loďstwo pod admirálem Duckworthem úžinau Dardanelskau a dne 20. unora 1807 zjewilo se před Konstantinopolí, zničilo několik Tureckých lodí, aniž mohlo přiměti sultana, aby od spojení s Napoleonem ustaupil. Nowá wýprawa podnikla se proti Egyptu, aby se nyní Turkům odňal, což se ale nepowedlo. W tom čase wítězil Napoleon nad Prusy a Rusy, a dne 9. čerwence 1807 uzawřel w Tilži (Tilsitu) pokoj w té myšlénce, že je Rusko druhá mocnost Ewropejská a Prusko nic.

Při wší wládě na moři cítilo Anglicko přece, že wylaučení jeho z pewné země hluboké rány mu zasadilo. Umělecká jeho pilnost, jeho obchod trpěly nedostatkem odbytu, jeho trojzubec již nebyl žezlem swěta. Od Ewropejských korábů požadowalo poplatek za dowolení, že na mořích plauti směly; Napoleon wšak prohlásil každý koráb za odnárodněný a propadlý, který by onen poplatek odwáděl; každý nalezal se tedy mezi Scyllau a Charibdau. Rakausy, Prusy a Rusy byly s Francauzskem srozuměny a zboží Anglické do swých zemí dowážeti zapowěděly. Jenom Šwedy nebyly toho smýšlení; za tau příčinau odebralo se oddělení Francauzského wojska do Stralsundu, tehdejšího hlawního města Šwedských Pomořan, a Dánsko a Rusy byly od Napoleona proti Šwedům wyzwány. Kdyby pewninská saustawa ještě déle byla trwala, Anglicko bylo by podlehlo. Dosti ku podiwu, že několik let wzdorowati mohlo. Rusy ochránily se tím, že od pewninské saustawy

r. 1810 ustaupily. Wšak již tauto několikaletní saustawau nabyl Anglický obchod přec jiného směru; mnohé jeho kapitály obrátily se do jiných swěta dílů a od té doby se již do Ewropy newrátily.

Anglické ministerium nedalo wšak naději klesnauti, že Ewropejský kolos přec pokořen bude. W ohledu tom poskýtal mu Pyrenejský polauostrow radostnější wyhlídky. Do rodinných sporů Španielského dwora zapletený Napoleon rozwázal uzel tím, že králowskau rodinu Španielskau do pense dal a swého bratra Josefa, krále Neapolského, na Burbonský trůn w Madridě dosadil (1808). Proti nowému panowníkowi nastal hned odpor w celém králowstwí. Obywatelé Sewillští zřídili jednotu (juntu), která Ferdinanda, syna pensionowaného Karla IV, za krále prohlásila a Francauzům wojnu wypowěděla. Početné oddělení Francauzů pod Dupontem musilo se u Baylenu wzdáti, Valencie a Zaragoza zawřely swé brány a k obraně se hotowily. To wše zdálo se Anglicku býti přízniwo, aby s té strany proti soku swému zbrojně wystaupilo. Dwě oddělení Anglického wojska přistála k Portugalu. Sir Arthur Wellesley, nynější wéwoda Wellington, který již w Indii wálečnau dráhu proti Tippo-Saibowi a Marattům nastaupil, na to pod Cathcartem Kodaň bořiti pomáhal, přistál nyní měsíce čerwence 1808 s 10.000 muži k Portugalu. Druhé oddělení sprawowal Sir John Moore, který w prosinci u Saldani k boji s Francauzským maršalem Soultem se hotowil. Když zpráwa přišla, že Napoleon od Madridu proti němu táhne, ustaupil ke Koruně, kde wojsko zase na koráby wstaupiti mělo; nicméně aby se to dokonale wywedlo, musil Moore se Soultem w patách mu jsaucím, dne 16. čerwna 1809 boj swésti, w kterém sice kaulí z děla zahynul, armádu wšak ochránil. Mezitím, když boj mezi Angličany a Francauzy na polauostrowě se rozžehnul, uzawřel Rakauský císař František nowým bojem pewnější jistoty si wydobyti. Dne 9. dubna wypowěděla se tedy Francauzsku wojna, a již dne 18. byl Napoleon w Ingolstadtu, ztratil sice dne 21. a 22. máje bitwu u Aspru a Esslingenu, zwítězil wšak dne 5. a 6. čerwence u Wagramu, a dne 14. října uzawřel se pokoj we Wídni, w němž zase několik Rakauských krajin do Francauzských bylo změ-

něno. W této wojně učinili Angličané autok na Vlisingen, upewněné město na ostrowě Walcherenu, kterýž k Nizozemsku neboli tehdejšímu králowstwí Hollandskému pod králem Ludwíkem Bonapartem, Napoleonowým bratrem, náležel, a dobyli jeho; w srpnu 1809 chtěl lord Chatam rozkotati hradby a koráby w Antorfu w Belgii, což ale Francauzský maršal Bernadotte zamezil. Tím wzniknul spor w Anglickém ministerium; lord Castlereagh a Canning wystaupili a Perceval zaňal místo wéwody z Portlandu.

Na polauostrowě nebyla Francauzská zbraň tak šťastna; bez ohledu na pomoc, s Anglické strany poskytanau, musila zde bojowati se Španielským národem, který, sám w sobě hrdý a pyšný, ještě od duchowenstwa, nejwíce od řeholních řádů, proti cizímu panownictwu a náwalu nowého ducha podněcowán byl. Když Napoleon na Dunaji bojowal, stál we Španielích Soult proti Wellingtonowi. Dne 28. července 1810 u Talavery swedená krwawá bitwa nebyla sice rozhodná, Wellesley obdržel ale přec titul lord Viscount z Talavery. Francauzowé nabyli sice přewahy, wnikli do Andalusie a Kadiz oblehli; Massena zwítězil nad Wellingtonem u Almeidy, byl ale u Busaka dne 27. a 28. září 1810 poražen a odebral se z Portugalu, jehož wojsko Anglický maršal Beresford byl wycwičil. Graham stál u Barkosy proti Francauzskému maršalowi Victorowi. Soult swedl s Beresfordem a Wellingtonem bitwu u Albufery, kterau každý za swé wítězstwí počítal; Suchet zwítězil nad Blakem u Valencie. Anglická loďstwa kořistila mimo to na wšech mořích; ostrowy Martinik, Guadelup, Isle de France a Burbon, Amboine, Banda, upadly do jejich rukau.

Nahoře stala se zmínka o nemoci krále Jiřího III, která jej r. 1788 poprwé přepadla. Roku 1804 se wrátila, král ale se opět uzdrawil, jenom že pro slabost zraku otwírání parlamentu přítomen býwati nemohl. Roku 1810 wypukla nemoc o mnoho prudčeji, tak že w uzdrawení žádné naděje nebylo a pomatenost myslí trwala až do roku 1820, do králowy smrti. Za čas dlauhé nemoci té byl jeho syn, Jiří, princ Walesský, regentem. W politice Anglické nenastala tím žádná změna; na zřeteli bylo neustále to samé, že totiž s Francauzskem žádný pokoj uzawírati se nesmí, dokud zase

do předešlých mezí stěsnáno nebude. Když ruského císaře Alexandra obdiwowání Napoleonowých wlastností chladnauti začalo, a on w podmaniteli tom jen swého wlastního zákonodárce spatřowal, ustaupil od pewninské saustawy (1810), a zcela k wojně proti Francauzsku se hotowil. Anglicku wycházela nyní naděje; ono obrátilo zřetel swůj na sewer. Rusy, Anglicko a Šwedy byly spojeny proti hrozné moci Napoleonowě. Francauzský panowník powolal wojsko ze Španiel, kdež potom Wellingtonowi snáze bylo zwítěziti, a s armádau Francauzskau a s wojsky swých spojenců, Rakaus a Prus, wniknul r. 1812 do ohromného tělesa Ruské říše. Plápol Moskwy oswětlowal wítězstwí nad ním, w Berezině shaslo slunce slawného Korsičana. Prusy a Rakausy staly se spojenci Ruska, a Napoleon, znowu síly sebraw, byl u Lipska r. 1813 znowa poražen.

We Španielích dobyl konečně Wellington r. 1812 Ciudadu-Rodriga a Bajadozu, zwítězil u Salamanky, wtrhnul do Madridu, odkud zase wypuzen a skoro až k Portugalským hranicům zahnán byl. Francauzští wojínowé byli wšak twrdošíjným odporem celé země též tak, jako od jejích spojenců stíráni. Znowa posilněný Wellington zwítězil u Viktorie a blížil se k horám Pyrenejským, ku pomezí Francauzskému. Dne 31. března 1814 přitáhli sewerní spojenci do Paříže, a Wellingtonowi otewřeli příwrženci staré dynastie Francauzské město Burdowaly. U Tulusu setkal se Wellington se zbytkem armády maršala Soulta, a s třikrát wětší silau dobyl onoho wítězstwí, při kterém čest na straně poraženého býwá. — Pluk Angličanů přistál také k Nizozemsku, oblehl Bergen op Zoom a se ztrátau byl zahnán. Lord Bentink přistál k Janowu we Wlaších a dobyl ho; mocná říše Francauzská řítila se na wšech stranách. W Paříži byl pokoj podepsán, stará dynastie Burbonů wstaupila zase na trůn, a Francauzsko bylo stěsnáno do těch mezí, w kterých se před wojnami rewolučními nalezalo; osady wšak z wětšího dílu se mu wrátily.

Mimo tyto wojny s Francauzi bojowali Angličané též se sewerní Amerikau pro swé tak zwané práwo námorské. Hned na začátku welikého boje mezi oněma národy prohlásil se r. 1793 Americký president Washington, že Amerika w

boji tom nestranně se bude chowati, pročež Američtí občané obchod s válečnými potřebami mimo sebe pustiti musejí. Roku 1805 wyzdwihla ale wláda Anglická nestranný obchod Američanů bez jich wědomí, a kongres zapowěděl r. 1806 dowážení Anglického zboží do spojených států. Když k tomu ke wšemu Anglický válečný koráb r. 1807 násilně Americkau fregatu do Halifaxu odwedl, aby se několika Anglických zběhů na ní zmocnil, hlasitě žádala Amerika, aby se Angličanům wojna wypowěděla. Pět let jednalo se o pokoj, jednání newedlo však k nijakému cíli. Dne 1. června 1812 líčil konečně president Madison kongresu wšeliké bezpráwí, jež Amerika od Angličanů po pět let snášeti musila, a kongres wypowěděl 79 hlasy proti 49 Angličanům wojnu. Owšem učinil po wyhlášení wojny Madison ještě dwojí náwrh k pokoji; ze staré však nenáwisti k Anglicku a z laskawosti, kterau kongres Francauzům prokazowal, byl kabinet Anglický na Ameriku welmi rozhořčen; pročež wyprawil se admirál Hope již w červenci 1812 s pěti válečnými koráby, aby Americké přístawy oblehnul. Američané se též hotowili a udatností swau dowedli, že prwní rok wojny 218 Anglických lodí s 574 děly a s 5000 muži we swau moc dostali. Dwoje podniknutí w Kanadě se jim však nepodařilo, tak že r. 1813 několikráte od Anglických generálů poraženi bywše, odtáhnauti musili. Americký obchod zaniknul w tom čase docela. Nejsmělejší, nejdiwočejší a nejhrubší čin wywedli však Angličané pod spráwau místoadmirála Cochrana a generála Rossa w srpnu 1814. Jejich plán čelil proti hlawnímu městu Washingtonu, a lstí podařilo se, že Ross po řece Potowmaku až k hlawnímu městu se 6000 muži přitrhnauti mohl. Při prwním strašném dorážení dala se Americká obrana a sotwa 400 mužů řádného wojska na autěk, w osm hodin wečer wtrhli wítězowé do krásného města, a w málo hodinách lehly popelem kapitolium, sídlo senatu a národních zástupců, palác presidentůw, komora pokladu, tiskárna, palác ministerium wojny, zbrojnice, lodenice a most přes Potowmak; sklady, lodi a válečné koráby zapálili sami Angličané. Co s sebau wzíti nemohli, zničili, Washington byl olaupen a sežžen. Cochrane a Ross chtěli to samé podniknauti i w městě Baltimoru. Loďstwo jejich ukotwilo se

11. září před ústím řeky Potapska, na jehož břehu Baltimor leží, a dne 12. wystaupilo na zemi. W boji s Američany byl generál Ross zabit, a plukowník Brook přewzal komando; půl druhé hodiny od Baltimoru potkal Americký pluk 6000 mužů silný, rozptýlil jej a dne 13. stál před Baltimorem. Město bylo hradbami obklíčeno a 15.000 mužů obhajowáno. Brook chtěl již na město autokem hnáti, an tu posel od admirála Cochrana se zpráwau přiběhnul, že loďstwo do řeky Potapsku wplauti nemůže, ješto ústí jeho pohříženými koráby zacpáno a bateriemi chráněno jest. Cochrane odplaul k nowému Orleansu. Mezitím swáděli Angličané mnohé ještě půtky s Američany, bez welikého wšak prospěchu. Nejslawněji zjewila se udatnost Američanů při obhajowání nowého Orleansu pod spráwau generála Jacksona, nápotomního presidenta Ameriky. Blíže toho města přistálo 23. pros. 1814 loďstwo admirála Cochrana, a wojsko wystaupilo z něho pod spráwau Eduarda Packenhama. Dne 8. ledna 1815 byla krwawá bitwa swedena, Packenham zabit, a dwa generálowé, jižto po sobě spráwu přejali, byli raněni; stíží přiwedl generál Lambert wojsko do pořádku, a po ztrátě 2000 mužů musili Angličané odtáhnauti. Jackson byl spásau nowého Orleansu. Mezitím byly wšak již 24. prosince 1814 pokoj w Gentu, a na to dne 3. čerwence 1815 obchodní smlauwa mezi Amerikau a Angličany uzawřeny.

Po dosaženém wítězstwí nad Napoleonem, jemuž ostrow Elba se wykázal, byli i jeho spojenci pokáráni. Nebyloť dosti na rozkotání loďstwa a města Dánského, Anglicko nutilo již w lednu 1814 Dány, že posud s nimi spojené Norwegy Šwedům postaupiti musily, protože s Francauzy byly spojeny a Šwedy Ewropejským mocnostem proti Napoleonowi pomoci, ač nepatrné, poskytly. I když Norwegowé ku postaupení tomu přiwoliti nechtěli, když republikánský stát pro sebe chtěli zříditi, ano i když Dánského prince na trůn posaditi žádali, bylo tomu Anglicko tak na odporu, že Norwegowé dle pokoje w Kielu s Dány uzawřeného nic jiného nedosáhli, nežli že se Šwedy aspoň spojeni nebyli, jejichž krále jen za swého, na jisté zřízení zemské wázaného, přijali. Ostatní Ewropejské záležitosti po rozkotání Francauzské říše byly na Wídeňském kongresu w pořádek uwáděny,

kdež s Anglické strany ministr Castlereagh se nalezal. Sasy a Polsko, jakožto Napoleonowi spojenci, měly též přísně býti trestány, oč hlawně Prusy a Rusy usilowaly; z té příčiny byla by se mezi nima a druhými státy, Rakausy, Francauzy a Angličany, nowá wojna rozžehla, což ale Napoleon předešel. Opustiw totiž ostrow Elbu, seděl 20. března 1815 zase na Francauzském trůně, a neswornosti na kongresu učinila se přítrž. Wéwoda Wellington, kterýž od 1. unora 1815 jakožto plnomocný ministr Anglický u kongresu na místo lorda Castlereagha wstaupil, propsání Napoleona a společní smlauwu mezi Rakausy, Rusy, Prusy a Angličany od 25. března 1815 podepsal, přijal w Bruselu dne 6. dubna wrchní správu Anglických, Hanowerských, Hollandských a Brunšwických wojsk; s nimi spojila se rychle Pruská armáda pod Blücherem, Rakušané byli na pochodu, Ruské armády se wrátily, ješto Napoleonůw náwrh, že Francauzsko dle punktů w pokoji stanowených sprawowati bude, přijat nebyl. Nemoha skrotiti nowau bauři proti sobě, ozbrojil se Napoleon obwyklau rychlostí; dne 15. červvna porazil Prusy u Fleurusu, a na armádu Wellingtonowu se wrhnul. Na wýšinách u Waterloo přišlo dne 18. června 1815 k pohádkowé bitwě; Anglická armáda byla totiž poražena a práwě ku zpátečnímu pochodu se hotowila, an neunawný Blücher se zbytky poražené armády swému wáhawému spojenci ku pomoci přispěl a boj obnowil. Sotwa se to bylo stalo, wedralo se druhé, ještě neporažené Pruské oddělení pod Bülowem do armády Francauzské, načež tak poražena byla, že na její spojení u Paříže pomysliti se nemohlo. Blücher a Wellington přitáhli dne 5. čerwence do Paříže. Napoleonowi osobní odpůrcowé nabyli w radách přewahy, kleslý majestát složil podruhé žezlo země ku prospěchu swého syna a politickau dráhu swau we spojených státech jakožto muž saukromý ukončiti uzawřel. Když mu i to odepřeno bylo, wydal se sám Anglickým zákonům a welikomyslnosti prince regenta. U Anglického pobřeží se mu oznámilo, že jakožto wězeň na ostrow sw. Heleny odweden bude, kdež také od 18. října 1815 až do 5. máje 1821 žiw byl, a jakožto Ewropejský státní wězeň žiwot dokonal.

Od roku 1688 až do roku 1815, tedy as za 127

let, wedlo Anglicko 65 wálek, které wesměs přes 50 milionů liber sterlinků stály. Tím wstaupilo do řady prwních Ewropejských mocností a wlády na moři si dobylo, národního však dluhu počítalo se roku 1810 přes 880 mil. lib. strl. Wšecky ty wojny, jak proti monarchickému tak proti rewolučnímu Francauzsku byly od Anglicka rozněcowány a penězi podporowány. Ke swatému spolku, jejž mocnářowé Rakauský, Pruský a Ruský ke konci 1815 uzawřeli, a k němuž později wšechny křesťanské státy Ewropejské pewniny se připojily, nemohl přistaupiti regent Anglický, ješto mu zřízení zemské w tom překáželo; nicméně jednalo Anglicko zcela podle ducha spolku toho, dokud lord Castlereagh, později markýz z Londonderry, w čele wlády se nalezal, odporowalo wšak docela zásadě, od Ewropejských mocností na jewo dané, že státní saustawa Ewropejská oprávněna jest, wšady zbrojnau mocí potlačowati násilné rušení stáwajícího pořádku.

Po uzawření Pařížského pokoje nastalo ještě několik kongresů, kterých Anglicko wíce méně bylo aučastno, a sice kongres w Čechách w říjnu a listopadu r. 1818, na kterém mocnosti s Francauzskem se smířily a po zaprawení stanowených sum swá wojska ze země Francauzské nazpět powolaly. To stalo se hlawně zprostředkowáním wéwody Wellingtona, a Francauzsko wstaupilo zase do spolku Ewropejských mocností. Kongres w Karlowých Warech (1819) a we Wídni (1820) týkal se nejhlawněji poměrů Německé říše, kongresy ale w Opawě (1820) a jeho pokračowání w Lublani (1821) a we Veroně (1822) wíc důležitých poměrů Ewropejských. Uzawření Lublaňská měla za následek, že rakauské wojsko Neapol a Sicilii obsadilo, tamní Španielská konstituce wyzdwižena a monarchická zásada upewněna byla. Toho času powstali Řekowé proti Turkům; wzniklá upiatost mezi Portau a Ruskem nebyla od Rakauského a Anglického wyslance w Konstantinopoli odstraněna, a staw Španiel, kde roku 1812 proti Napoleonu zhotowená téměř republikánská konstituce zemským byla statutem, jakož i staw Portugalu neposkýtal monarchické wládě pewného základu a zwláště Francauzsku nijaké bezpečnosti. Hlawně z těch příčin držel se kongres Veronský, jehož následkem bylo wtrhnutí

Francauzského wojska pod wéwodau z Angoulemu do Španiel (1823), kdež po wyzdwižení konstituce od roku 1812 nowý až do roku 1833, do smrti Ferdinanda VII, trwající wedl se pořádek, načež nowé zas, posud neukončené nastaly spory a občanské wálky. Ohledem Anglicka jest na kongresu Veronském nejpamátnější, že ministr Canning, od politiky Ewropejských mocností se uchýliw, po wéwodowi Wellingtonowi od násilného zakročowání do Španiel zrazowal, a tak i ohledem stawu mezi Tureckem a Rusy, jakož i mezi Řeky a Tureckem chowati se radil.

Po welikém boji byla armáda Anglická znamenitě zmenšena, lid byl ale přec welikými břemeny stížen, dlauhými wojnami na pewné zemi byla kwětaucí řemesla w Angličanech náhle zastawena, při zdlauhawém zákonodárstwí Anglickém, kde jeden prostředek po pět, deset i wíce let se nawrhuje a každý rok o něm se řeční, než zákonní nabude platnosti, byl každý pokrok k lepšímu stawu tuze wáhawý, a léta 1816 a 1817 špatně aurodná, tak že bída fabrických dělníků takowého dosáhla stupně, že se r. 1819 oprawdiwá zaufalost lidu toho zmocnila. Radikální strana, čili oprawcowé z kořene, kteří již na začátku panowání Jiřího III auplné neboli kořenní oprawy chtěli uwesti, zasazowali se o to s mnohem wětším důrazem na konci žiwota krále toho, a w čelo zaufalého lidu se postawili. Někteří Whigowé připojili se ke straně kořenních oprawců: Wilson, Hobhause a Francis Burdett podporowali je we sněmowně obecní, Cobbet w rozličných spisech, a swobodné a roční žádalo se wolení parlamentu. Wše to neprospělo nic; s rozhořčeností rostla tedy smělost, Hunt shromáždil 16. srpna 1819 w Manchestru wíce než 100.000 obywatelů, aby zamýšlené oprawy w skutek se uwedly. Proti shromážděným tisícům zakročila wláda oprawdowě; wojsko wytáhlo, krew tekla a Hunt byl se 14 jinými zatknut. Tímto krweprolitím nastalo w Londýně a jinde po krajích nowé jitření, Hunt ale a jeho spoluwinníci byli od ministrů přec jako spiklí saudně obžalowáni, od lidu wšak co rekowé slaweni. Wláda nawrhla parlamentu, aby se tajné cwičení we zbrani a zbraň po domech míti zapowědělo, aby se lid jen po přiwolení místních auředníků scházeti mohl, aby spísky méně než dwa archy obnášející

welikým štemplem byly opatřeny, aby tresty na písemní urážky, na rozšiřowatele pobuřujících a bezbožných spisů byly zostřeny. Wše to bylo od parlamentu na pět let přijato. W tomto rozjitřeném stawu Anglického národu zemřel 29. ledna 1820 král Jiří III, který za posledních roků doce a oslepnul. Jeho odchodem s Anglického trůnu nezměnilo se nic w stáwajících poměrech, ješto jeho syn Jiří, od roku 1811 regent Anglický, na trůn nastaupil.

Bayerische Staatsbibliothek MÜNCHEN

R e j s t ř i k.

A.

Abbot, arcibiskup 210.
Abukir 387.
Adams 165.
Adams John 362.
Addington 397.
Addison 390.
Adela 49.
Aghrim 273.
Agricola 9.
Alava, m. admiral 399.
Alba, wéwoda 182, 187.
Albans 138.
Albany, město 366.
Albermarle, wéwoda 242, 255.
— hrabě 292.
Alberoni 300.
Albinus Claudius 10.
Albion 3.
Alcuinus Flaccus 18.
Aldelmus 17.
Alem, šach 327.
Alenson, hrabě 112.
— wéwoda 132.
Alfred Weliký 20.
Alkmaarská smlauwa 388.
Almeida 404.
Almenara 285.
Alžběta 144, 146, 162, 166, 175, 177.
— dcera Jak. I 202.
Amboine 404.
Amienský mír 392.
Amherst, generál 319.
Ammori 104.
Ampthill 158.
Anabaptisté 170.
Andrée, major 371.
Andrews, biskup 203.
Anglesey, ostrow 9.
Anglicko 17.
Anglosasowé 12.
Anglowé 3.
Anjou, wéwoda 188.
Anna 144.
— dcera Jak. II 274, 279.
Anselm, arcib. 45.
Anson, adm. 308, 315, 354.
Antonio 192.
Antorf 303.
Arand 363.
d'Arc Johanna 135.
Argall 342.
Argyle, hrabě 255.
Argyle, wéwoda 297.
Argyll, hrabě 186.
Arlington 242.
Armada 191.
Arminowci 212.
Arnold, gen. 367, 371, 372.
Artfeld 110.
Arthur 15.
— wéwoda 65, 70.
Artois, hrabě 384.
Arundel 103, 112, 124.

Arundel, hr. 168, 170, 173.
Asasini 89.
Ashley (lord Shaftesbury) 242, 244, 248, 251.
Ashton 274.
Askalon 66.
Askewowá Anna 165.
Athelsstan 22.
Athol, hrabě 100.
Atterbury, biskup 302.
Augustin, mnich 15.
Augustus, císař 8.
Avo 4.
Aymer z Valence 99, 102, 114.
Azinkurt 132.

B.

Babington 189.
Bajadoz 405.
Bako Roger, mnich 101.
Bako 178.
Bako (baron z Verulamu) 197, 204, 208.
Bakon 391.
Baliol Jan 92.
Ballard 189.
Baltimore, lord 343.
Baltimore, město 407.
Banda 404.
Barebon 231.
Barebonský parlament 231.
Barillon 258, 260.
Barnet 140.
Bartolomějská noc 188.
Bath, hrabě 173.
Baum, plukowník 366.
Beaton, kardinal 167.
Beaton, arcibiskup 179.
Beaufort Jindřich, kardinal 136.
Beaulieuský klášter 149.
Beda, mnich 18.
Bedford Jan, wéwoda 131, 135, 136.
Bedford, hrabě 262.
Bedingfield, jesuita 246.
Bedlo 247.
Beket Tomáš, arcibiskup 55.
Bell 391.
Belinian, kněz 165.
Bember 122.
Bennington, město 366.
Bentink 405.
Berengarie 65.
Beresford gen. 402, 404.
Bergen 388.
Berkeley, hrabě 294.
Berkley 106.
Bernadotte 404.
Bertram z Jourdou 69.
Berwik 93.
Berwik, wéwoda 264, 283.
Biblí w saské řeči 22.
Bigod Roger 96.
Bigot Hugo 51.
Bilney Tomáš, kněz 159.
Blsir 390.
Blak 404.
Blake, admiral 230, 233.
Blakeney, general 332.
Blois 135.
Blount Tomáš 127.
Blount 301.
Blücher 408.
Bohumír 60, 62.
Bohumír, arcibiskup 64.
Bohun 96.
Bohunowá Marie 131.
Bojna, řeka 273.
Bolau 358.
Boleynowá Anna 156, 161.
Bolinbroke (Henry St. John) 288, 289, 296.
Bolinbroke 389.
Bolingbroke, kněz 137.
Bombay 241.
Bonaparte, císař Franc. 382, 386, 388, 398.
Bonaparte Josef 402, 403.
Bonér, město 402.
Bonn 281.
Bonner, biskup 169, 173.

Bonville 139.
Boston 354.
Bosworth 144.
Bothwell, hrabě 183.
Boufiers 280, 284.
Bourchierowá Alžběta 219.
Bourgoyne, gen. 359, 366, 373.
Bovines 75.
Brackenbury 143.
Braddok 318.
Brandywin, řeka 365.
Brause Wilém 74.
Braye Wilém 71.
Bremenské wéwodstwí 299.
Brereton 161.
Brest 123.
Bristol, hrabě 206, 209.
Bristol, město 221.
Brithrich 17.
Brito 59.
Britowé 3, 5.
Brook, plukowník 407.
Bruce Dawid 109, 114.
Bruce Robert 92, 97.
Bruce Robert (syn Bruce'ho Roberta) 99, 103.
Brueyes, adm. 387.
Brune, maršal 388.
Brunšwický Ferdinand 333.
Bryan 161.
Buchanan 186, 198.
Budicea 9.
Bukingham, wéwoda 142.
Bukingham, wéwoda (Villiers) 202, 206, 210.
Bukingham 242.
Bunkershill 359.
Burbon, ostrow 404.
Burcham, hrabě 134.
Burchier 144.
Burdowal 94.
Burdowaly 405.
Burgh Hubert 82.
Burke 359, 378, 391.
Burleigh (Bako), lord 193.
Burley Simon 123.
Burnet, biskup 260.
Burns 390.
Busak 404.
Bute, lord 335.
Byng, adm. 287, 300, 332.
Byron lord 368.

C.

Cabot 151.
Cáchy 315.
Cade Jan 137.
Caen 43.
Calder, adm. 398.
Cambray 303.
Cambridge, hrabě 117.
Camden lord (Pratt) 348, 359.
Campbell, plukowník 368.
Campden 370.
Campegio, kardinal 156.
Canning 400, 404.
Capel 227.
Carleton, gen. 364, 366.
Carre Robert (hr. ze Somersetu) 201.
Castlereagh 401, 404, 408.
Catesby Robert 199.
Cecil 178, 185, 197.
Ceylon 392.
Ciudad-Rodrigo 405.
Clarence Lionel, wéwoda 117.
Clarence Tomáš, wéwoda 131, 134.
Clarence, wéwoda (bratr Eduarda IV) 141.
Clarendon 56.
Clarendon, lord (Hyde) 240, 242.
Claudius, císař 8.
Claypolowá Alžběta 233.
Clermont 44.
Clifford 148, 242.
Clifordowa Rosamunda 60.
Clinton gen. 359, 366, 368, 371.

Clive Robert 322.
Cloudesly, admiral 281.
Cobham, farář 131.
Cochrane, místoadmiral 406.
Coelestin III, papež 67.
Cok 201.
Colbert 244.
Coleman 247.
Compiegne 136.
Contades, maršal 334.
Cook 391.
Coote 329.
Cope, gen. 313.
Cornbury, lord 261.
Cornwallis, gen. 365, 366, 370, 373, 385, 387.
Cowpens 370.
Cowper 390.
Crawford 402.
Cressingham 97.
Čandernagúr, twrz 326.
Čunda-Sahib 323.

D.

Dale 342.
Danby, hrabě 259, 262, 270.
Danowé 18, 22, 24.
Darlington, hraběnka 297.
Darnley, lord 181.
Davison 190.
Dawid 91.
Deane Silas 363.
Delamere, lord 262.
Delawar, řeka 365.
Denis 50.
Derham 164.
Dervenwater, lord 298.
Desborough 233.
Dettink 311.
Devonshir, hrabě 139, 174.
Devonshir, město 261.
Devonshire, hrabě 259, 262.
Digby 200.
Dolben 289.
Domremy 135.
Doniou Antonín 112.
Dornyk 153.
Douglas Wilém 93, 97, 108, 110.
Douglas, hrabě 183.
Drake Francis 188, 191, 196.
Drake 341.
Drape, adm. 353.
Druidky 6.
Druidowé 5.
Duckworth, admiral 402.
Dudley 150, 152.
Dudley (Warwik hrabě) 168, 170.
Dudley, lord (Warwika hraběte syn) 171, 173, 175.
Dudley Robert 178.
Dugdal 247.
Duglas, hrabě 127.
Dumblain 297.
Dunbar 93, 182, 184, 228.
Dunkirchen 233, 241, 383.
Dunstan, opat 23.
Durham 39, 114.
Dürrenstein, zámek 67.
Džafír-Mir 327.

E.

Eberstein Melusina 297.
Edgar 23.
Edgehill 218.
Edmund 22.
— 26.
Edmundbury 76.
Edred 22.
Edrik 26.
Eduard, syn Alfreda Welikého 22.
— syn Edgarůw 24.
— swatý 28.
— I 85, 89.
— II 101.
— III 107.
— IV 139.
— V 142.
— VI 168.

Edwin 15.
— hrabě 39.
Edwy 23.
Efraim (žid) 333.
Egbert 16, 19.
Egmont Port 354.
Eland Wilém 109.
Eleonora 60, 67.
Elfrida 24.
Elgiwa 23.
Emma 25, 26.
Empson 150, 152.
Erskin 397.
Essek, hrabě 163, 192.
Essex 13, 218, 220, 251.
d'Estaing, admiral 368.
Ethelbald 19.
Ethelberga 15.
Ethelbert, král 15, 16.
Ethelbert, syn Ethelwolfa 19.
Ethelred I 20.
— II 24.
Ethelred, zeť Alfreda Wel. 21.
Ethelwolf 17, 19.
d'Etrées 332.
Eugen 283, 291.
Eustach, hrabě 29.
Evena 59.
Evesham 88.

F.

Fairfax 221, 224.
Falais (pewnost) 71.
Falkirk 98, 313.
Falkland 218.
Falstaf 130.
Fastolfe 136.
Faversham, městys 262.
Fawkes 199.
Felton 211.
Fenwik (Jesuita) 247.
Ferdinand Špan. 152.
Fergusson, plukownik 370.
Feversham, hrabě 255, 259.
Fielding 391.
Filadelfia 344, 355, 356.
Filip, král Francauzský 42.
— VI, král Franc. 62, 65, 68, 71, 79.
— z Valois 110.
— z Anjou 278.
— arciw. Rakauský 150.
— II Španielský 174, 182, 187, 188, 191.
— V Španielský 283, 285, 293, 300.
Filipina 114.
Finch 212.
Fisher, kardinal 155, 159.
— Samuel 264.
Fitz-Alan 122.
Fitz-Walter Robert 77.
Fleetwood 233, 236.
Fleurus 383.
Flodder 153.
Florida 338.
Foe Daniel 391.
Fontenoy 312.
Fontevraulský klášter 63.
Fontrailles 153.
Forbes, gen. 319.
Forbin, admiral 287.
Forbisher 191, 341.
Fotheringay (zámek) 190.
Fox 157.
— Jiří 264.
— 359, 361, 374, 377, 380, 391, 399, 401.
Franc I, král Francauzský 155.
— II, „ „ 179.
Franklin Benj. 347, 356, 361, 362.
Franstamarre 117.
Fraser Sim. 100.
Fridrich, Falc. hrabě 202.
— syn Jiřího II 307.
— II, král Pruský 311, 361.
— Wilém II, král Pruský 376.
Fridrichshall 300.

G.

Gage, general 356, 358.
Galgaka 10.
Gallas, hrabě 291.
Gam David 132.
Gardiner 157, 159, 169, 173.
Garnet Jindřich 199.
Garrik 391.
Gascoigne Wilém 130.
Gascoyne 400.
Gate 342.
Gates 358, 366, 367, 370.
Gautier (kněz) 290.
Gavan (Jesowita) 247.
Gaveston 102.
Geldern 281.
Gent 284, 407.
Georgie 345.
Geria (pewnost) 326.
St. Germain 277.
Germaine (lord) 364.
Germanská čeleď 3.
Germantown 365.
Gibbon 391.
Gibraltar 281, 293.
Gilbert 196, 341.
Ginkel, general 273.
Glanville 64.
Glasgow 98.
Glendor 127.
Glocester, hrabě 52, 86, 89, 103.
— Hump. wéwoda 131, 135, 137.
— Tomáš, wéwoda 117, 120, 122, 124.
— wéwoda (Richard III) 141, 143.
Godemar 112.
Godolphin 274, 279, 289.
Godwin 27, 28.
Goldsmith 391.
Gondemar 203.
Gordon Adam 89.
— lord 375.
Gordonowá Lady 148.
Grafton, wéwoda 348, 352.
Graham 404.
Grammont, wéwoda 311.
Granville 237.
Grasse, admiral 372.
Gratton 375.
Graveling 192.
Gravina, admiral 398.
Gray Jan, biskup 72.
Gray Johanna 171, 173, 175.
Green, general 370.
Grenada (ostrow) 368.
Grenvill 345.
Grenville (lord) 354, 399.
Grey 142, 251, 390, 399.
Grover 246.
Guadelup (ostrow) 321, 404.
Gueslin Bertrand 117.
Guich, admiral 370.
Gunilda 25.
Gurdemain Mar. 137.
Gurney 106, 109.
Guthrum 20.

H.

Haag 283.
Habeas Corpus Act 248.
Haddok, adm. 310.
Hadrian, císař 10.
Hale 235.
Haley, hwězdář 390.
Hallidowenhill 110.
Halifax (lord) 292.
— 340, 352.
Hamilton 187, 225, 227.
Hammond 224.
Hampden 212, 217, 251.
Hamptoncourt 217.
Harald (Sigurd.) 30.
Hardiknut 27.
Horcourt (Jes.) 247.
Harfleur 132.
Harley (lord Oxford) 287, 289, 296.

Harock (plukowník) 358.
Harold (syn Kanut.) 27.
— (syn Godv.) 29, 35.
Harvey (lékař) 265.
Harvický přístaw 21.
Hastembek 332.
Hastings (wůdce Dánů) 21.
— 34.
— Jan 92.
— lord 142, 173.
— Warron 376, 387.
Havaňa 336.
Hawke, adm. 315.
Hawkins 191.
Hazlerigge 213, 217, 223, 237.
Helena (ostrow) 408.
Heugist 12.
Hennegowský Jan 113.
Henry John (lord Bolinbroke) 288, 289.
Herbert 144.
Herefort (hrabě) 103, 105.
— (wéwoda) 124.
— (město) 221.
Herries, lord 186.
Herschel 390.
Hetford 168, 171, 226.
Hillowá (lady Mash.) 287.
Hobbes (Tomáš) 265.
Hogarth 391.
La Hogue 274.
Hochstädt 281.
Holbein (malíř) 168.
Holland (nowý) 242.
Hollis 217.
Holmby 222.
Home 390.
Hood, admiral 382.
Hooper, biskup 175.
Hope, admiral 406.
Horsa 12.
Howard 152.
— wéwoda z Norfolku 186.
— admiral 192.
— lord 251.
— 391.
Howardowá Kateřina 163.
Howe (plukownik) 320.
Hudsonůw záliw 293.
Hugenoti 188.
Hugla 321, 326.
Hull 217.
Hume 391.
Humphrey 196, 341.
Humpney 96.
Hungerford 144.
Hunt 410.
Huntington, hrabě 127, 175.
Huntly 186.
Hutchinson 356.
Hyde (Clarendon, lord) 241.
Hyder Ali 386.
Hymar, hrabě 69.

Ch.

Chaltgrou 218.
Charlestown 368.
Charta foresta 81.
Charta magna 77.
Chastelherault 185.
Chatham (Pitt) 348, 359, 361, 374, 391, 404.
Chaucer 131.
Cheltenham 377.
Cherburg 123.
Chester 221.
St. Christof 293.
Churchill lord (wéwoda Marlborough) 255, 261, 274, 279.

J.

Jackson, generál 407.
St. Jago 233.
Jakob, král z Majorky 113.
— I 198.
— II 254.
— III 278, 287, 293, 297.
— IV král Skotský 148, 153.
— V král Skotský 167.
— VI král Skotský 190.

Jakobiti 271, 297, 302.
Jamaika 233.
Jan 60, 63, 68, 70.
— hrabě Hollandský 94.
— král Český 113.
— král Francauzský 115.
— z Gentu 117.
Janow 405.
Jefferson 362.
Jeffryes 252, 255, 263.
Jenkinson 348, 349.
Jenner 390.
Jindřich IV, císař Německý 34.
— I 41, 44, 46.
— biskup 49, 51.
— II 53.
— syn Jindřicha II 60, 62.
— III 80.
— IV 126.
— V 131.
— VI 135.
— VII 146.
— VIII 152.
— IV Francauzský 192.
— kardinal 314.
Jindřicha 208.
Jiří (zeť Jakoba II) 261.
— I 277, 295.
— II 304.
— III 334.
John 223.
— Jervis 384.
Johnson, generál 318.
— spisowatel 390.
Jones 391.
Joung 390, 391.
Jourdan 383.
Judita 19.
Julius Caesar 7.
Junius 351.

I.

Iberowé 2.
Iceni 9.
Ina 14, 16.
Independenti 220.
Inocenc III 72.
Ireland (Jes). 247.
Ireton 227.
Irsko 59.
Isabella 102.
„ z Angoul. 71.
Isle de France 404.
Ivan Hrozný 196.

K.

Kadiz 191, 192.
Kadkurga 17.
Kaledoňané 2, 5, 10.
Kalety 114, 123, 136, 155, 176.
Kampešský záliw 308.
Kanada 319, 337.
Kanterbury 13, 19.
Kanut 25, 26.
Karaktak, král 8.
Kardif 48.
Karel Chromý 94
— IV Francauzský 110.
— (Český) 113.
— VI Francauzský 117, 127, 133.
— VII Francauzský 135.
— V Španielský 155.
— I (syn Jak. I) 205, 208.
— II 240.
— arcikn. Rakauský 281, 283, 290.
— II Španielský 278.
— XII Šwedský 299.
— VI Rakauský 305.
— Eduard 312.
Kasibelaun 7.
Kasiteridy 3.
Kateřina aragon. 151.
— (choť Jindřicha V) 133.
Karlisle 100, 221.
Kartagena 284.

Keith Jiří 264.
Keltická čeleď 2.
Keltowé 5.
Kendal, wéwodkyně 297.
Kenmuir, lord 298.
Kenneth 23.
Kensington 334.
Kent 138.
z Kentu Johanna 170.
Kent, hrabě 105, 127.
Kenvith (zámek) 20.
Kielmanns 297.
Kildare, hrabě 147.
Kirby 246.
Kirg, general 271.
Kirke (plukowník) 255.
Kirkpatrik Tomáš 99.
Klement VI 111.
— 156.
Kniphausen, general 368.
Knolles Robert 117.
Knox (kazatel) 179.
Knut 25, 26.
Kodaň 401.
Komnenus Isak 65.
Komora hwězdnatá 151.
Konstancia 71.
Korsika 383.
Koruňa 192.
Kosciuško 364.
Kranmer Tomáš 157, 163, 174, 176.
Kressy 112.
Krispin 49.
Křižácká tažení 44, 63, 65.
Kromwell Tomáš 159, 163.
— Oliver 213, 218.
— Richard 236.
Kulpepper 164.
Kumberland, wéwoda 312, 332.
Kummin 98.
Kummerowé 3.
Kwakerowé 343, 354, 356, 364.

L.

Labourdounnaye 322.
Lafayette 362, 364, 365, 369, 372.
Lally, hrabě 329.
Lambet (obec) 28.
Lambert Jan 162.
Lambert, general 231, 236, 241, 407.
Lanc Franc 38.
Langton, kardinal 72.
Lankaster 94, 102, 105, 117, 120.
— Jindřich 124.
— 391.
Lassels 164.
Latimer, biskup 168, 175.
Laud, arcibiskup 212, 215, 220.
Lauderdale 242.
Laurence 318, 324.
Lawson 237.
Layer (práwník) 302.
Leak, admiral 284.
Lee 358, 363.
Legge 330, 332, 335.
Leicester, hrabě 191.
Lennox, hrabě 183, 186.
Leolyn 91.
Leopold VI, wéw. Rakauský 66.
— císař 278.
Lesley 228.
Leslie 214.
Lesly, biskup 186.
Lestok, admiral 312.
Levellersowé 224.
Lew X 156.
Lewesská smlauwa 86.
Lexington 358.
Lille 284.
Limburk 281.
Lindesey 226.
Linkoln 52, 81, 147.
Lionel 114.
List wýsadní 50.
Listina přísahy 244.

Livingston 362.
Locke 253, 389.
Lochleven, twrz 184.
Lollardowé 128.
Londonderry 271.
Londýn 8, 9.
Londynský spolek 374.
Longchamp, biskup 68.
Longsword 63.
Loudon 319.
Lowel 146, 147.
Lowelace 139.
Lowth 390.
St. Lucie 368.
Ludlow 223, 236.
Ludwík VII Francauzský 57, 60.
— 79.
— XI Franc. 141.
— XII Franc. 152.
— XIV Franc. 243, 260, 272.
— XVI Franc. 367.
Luidhard 15.
Luisburk 319.
Luisiana 338.
Lumley, lord 259.
Lutich 280.
Lutterworth 120.
Luttrel 352.

M.

Mackenzie Stuart 348.
Maclesfield, hrabě 303.
Madison 406.
Madras 322.
Maitland 186.
Malcolm 39, 42, 44.
Malplaquet 284.
Malta 388.
Malwesbury 384.
Manchester, hrabě 218, 221.
— wéwoda 361.
Mandlin 127.
Manfred 83.
Manok 164.
Mansfield, lord 349.
Mantes, město 42.
Marcade 69.
Marche, hrabě 107, 124.
Mardik, twrz 233.
Margareta 137.
Margareta (dcera Jindřicha VII) 151.
Maria Theresia 309.
Marie králowna, dcera Kateřiny Aragonské 158, 166, 173.
Marie Modenská 244.
Marie, choť Wiléma III 260.
Marlborough, wéwoda (lord Churchill) 261, 274, 279, 296.
Marston-Moor 218.
Martin, papež 136.
Martiník, ostrow 370, 404.
Maryland 343.
Massena 404.
Mathews 312.
Mathilda 47, 49, 50, 52.
Maximilian, císař 153.
Mazarin 232.
Medici Kateřina 182.
Medina Salomo 291.
Merkar 30, 39.
Mersey 4.
Methodisté 374.
Middlesex 13.
Milton 265.
Minden 333.
Mineye Filip, admiral 81.
Minorka 293, 332, 338.
Mir Džafir 327.
Mohuč 67.
Monbray 122.
Monk, general (Albermarle wéwoda) 229, 236, 242.
Monkton 318.
Monmouth 248, 251, 255.
Montcalm, general 319.
Monteith John 98.
Montferrat, markrabí 66.

Montfort Šimon 84.
Montfort, hrabě 111.
Montrawers 106, 109.
Montrose 214, 228.
Mona, ostrow 9
More Tomáš 160.
Moreville 59.
Morgan, general 370.
Moric, princ Falcský 218.
Morley 237.
Mortimer 88, 92, 107.
Morton 150, 182.
Mounteagl, lord 199.
Mountnorris lord 351.
Mur, hrabě 297.
Murray 108.
Murray, hrabě (Jakob Stuart) 182, 185.
Musselborauk 179.

N.

Namur 275.
Naseba 221.
O'Neale Hugh (hrabě z Tyrone) 193.
Neile, biskup 203.
Nelson, admirál 387, 396, 398.
Nero, císař 9.
Newbury 218.
Newmarket 252.
Newton 388.
Niagara, twrz 319.
Nimwegy 260.
Noailles 311.
Nombre de Dios 188.
Norfolk, hrabě 41, 105.
Norfolk, wéwoda 124, 159, 161, 164, 166.
Normané 3, 18.
Normané Francauzští 32.
Norris 161.
North, lord 349, 352, 374.
Northampton, hrabě 112.
Northampton, město 138.
Northumberland 125, 127.
Northumberland, wéwoda (Warwik hrabě) 168, 170.
Northumberland, hrabě 187.
Norwich, hrabě 227.
Norwinden 275.
Nottingham 68.
Nottingham, hrabě 128.
Nowofundland 151.

O.

Oates Titus 246, 252.
Obrana zemská 62.
Offa 16.
Olaf 24, 27.
Oliver 356, 359.
Omičund 326.
Oranien Wilém III 245, 257, 267.
Orkadské ostrowy 10.
Orkneyský wéwoda (Bothwele) 184.
Orleans, město 135.
Ormesby 97.
Ormond, wéwoda 188, 227, 292, 296, 300.
Oudenard 284.
Overbury 201.
Owen John 227.
Oxford, město 84, 218, 250.
Oxford, lord (Harley) 287, 289.
Oxford, hrabě (Robert Walpole) 295.

P.

Packenham Eduard 407.
Panama, město 309.
van Panis 170.
Paoli, general 353.
Parda 308.
Pařížský mír 337.
Parker, arcibiskup 178.
Parker 385, 396.

Parlament dlouhý 215.
Parlament wojenský 222.
Parrowá Kateřina 164, 169.
Pasara 300.
Patay 136.
Paterson William 276.
Patrik Hamilton 167.
Patrik, mnich 149.
Paulin 9.
Pawel III, papež 160.
Pawel IV, papež 175.
Pawlet, hrabě 292.
Payne Tomáš 380.
Pead 16.
Pembroke 59, 80, 103, 117.
Penn 264, 233, 343.
Pensilvanie 343.
Pentle modré spodkowé řád 117.
Perceval 401, 404.
Perche, hrabě 81.
Percy 114, 122, 125, 128.
Percy Tomáš (Northumberland) 199.
Perigord, kardinal 115.
Perkin 148.
Perret 193.
Perron 387.
Peter Amienský 44.
Peter III, car Ruský 331, 337.
Peterborough 283, 301.
Peterpence 16, 175.
Petre, jesuita 256, 261.
Piére Eustach 114.
Pikering 246.
Piktowé 3, 11.
Pitt 330, 332, 348, 375, 377, 382, 397.
Pius V, papež 188.
Plantagenet Bohumír 50.
— Richard 148.
Plunket Oliver, arcibiskup 247.
Plymouth nowý 343.
Pole Michael 122.
Pole, kardinal 174, 176.
Pomfred, pewnost 126, 142.
Pondi-Chery 336, 368.
Pope 390.
Popham 402.
Port-Louis 315.
Portobello 308.
Portsmouth 217.
Potowmak, řeka 406.
Prachowé spiknutí 199.
Pratt 348.
Presbyteriáni 194, 213.
Preston 225, 298.
Preston Pans 313.
Prevost, general 368.
Price, doktor 378.
Pride 225.
Princ černý 111, 115.
Princetown 365.
Prior, básník 296, 390.
Providence, řeka 355.
Pulawský, hrabě 364, 365, 368.
Puritáni 194, 209, 213, 238, 343.
Pym 213, 217.

Q.

Quebek, město 319.
Du Quesne, twrz 319.
Quido, hrabě Flanderský 94.

R.

Radža-Sahib 324.
Rainham, Jakob 159.
Ralef Glanvillský 61.
Raleigh Walter 196, 200, 202, 341.
Ralf 113.
Ramillies 282.
Raphelengi 306.
Rawdon, lord 370.
Raymond 387.
Rebečáci 13.
Reginald, mnich 72.

Řekowé 3.
Reynolds 391.
Rice 144.
Richard I, Lwí srdce 60, 63, 64.
Richard, Janůw syn 80, 86.
Richard II 120.
Richardson 391.
Richelie 210, 214.
Richmond, hrabě 94.
Richmond Jindřich, hrabě 143.
Richmond, lord 226.
Richmond, wéwoda 361.
Ridley, biskup 168, 175.
Římané 3.
Rivers 142.
Rizzi 182.
Robert Kratina 41, 43, 45.
Robert, princ Falcký 218..
Robertson 391.
Rochambeau, hrabě 369, 373.
Roches Peter, biskup 82.
Rochester, město 263.
Rochford, lord 161.
Rochfordowá lady 164.
Rockingham 346, 351, 360.
Rodney, admirál 370.
Roger, hrabě 41.
Roger Clifford 91.
Rogers, kanowník 175.
Rokesbye 128.
Rooke, admirál 281.
Rosney, baron 200.
Ross, general 406.
Rotterdamský Erasmus 168.
Roundoway-Down 218.
Rowe 390.
Rudley 104.
Ruen 136.
Rumford, hrabě 391.
Runnymede 77.
Rupert, princ 242.
Russel, lord 170.
Russel Wilém 247, 251, 259.
Russel, admirál 274.
Ruth 273.
Ruthven 182.
Ruyter 242.
Ryswyk 276.

S.

San Sacramenta 337.
Sadler Ralf 186.
Sachewerel, kněz 288.
Saladin 66.
Salamanka 405.
Salem, město 356.
Salisbury, hrabě 115, 122, 125, 127, 203.
Salisbury, město 261.
Sanders, kněz 175.
Sandwich 79.
Santre Wilém, farář 129.
Saratoga 373.
Sardinie, ostrow 284.
Sarsfield, general 272.
Sasowé 3.
Saudy přísežných 41.
Saunders, admirál 319.
Savage 189.
Savanna, město 368.
Scipion Dupleix 322.
Seagrave 86.
Sely Benedikt 127.
Seringapatnam 388.
Seton Krištof 100.
Severn 4.
Severus, císař 10.
Sewilla 305.
Seymur Tomáš (Southampton, hrabě) 168, 170.
Seymurowá Johanna 161.
Shaftesbury 27.
Shaftsbury 389.
Shakspeare William 197, 208.
Shaw, dr. 143.
Shelbourne, lord 361.
Sheridan 359, 379, 391.
Sherman 362.
Shirley 318.
Shorowá Jane 142.
Shrewsbury, obec 128.

Shrewsbury, hrabě 186, 259.
Shynský klášter 149.
Sidney Filip 188, 197.
Sidney 251.
Sidney Henry, syn 259.
Simnel Lambert 146.
St. Simon, general 373.
Skepticismus Anglický 389.
Skot 147.
Skotowé 5, 11.
Skotsko 11.
Skotsko léno Anglické 61.
Skotsko nowé 293, 337.
Slowané 3.
Smeton 161.
Smith Richard 306.
Sněmowna obecní 87, 95.
Soissons 305.
Šomberk, general 272.
Somerset Wilém, mnich 53.
Sommerset 137, 141.
Somerset, wéwoda (Hetford) 168, 171.
Somerset, hrabě (Carre Robert) 201.
Somerset, wéwoda 257.
Soult 404, 405.
Southampton, hrabě (Seymur Tomáš) 168, 170.
Southampton, hrabě 194.
Southampton, lord 226.
Southampton, wéwoda 343.
Spencer, lord 127.
Spencer 197.
Spenser Hugo 104.
Společnost obchodní wýchodoindická 196.
Stafford, hrabě 247.
Staffordowé 146.
Stahremberk 284.
Stair, lord 297.
Stair hrabě, general 311.
Stamford 77.
Standfort 30.
Standhep, lord 283, 285.
Stanhope, hrabě 378.
Stanley 142, 144.
Stanley Wilém 148.
Starborough 103.
Steel 390.
Steele Richard 294.
Steenberk 275.
Štěpán 49, 50.
Sterne 391.
Stevens, admirál 330.
Stirling 103.
Strafford, hrabě 212, 215.
Strattonhill 218.
Strode 217.
Stuartowá Marie 167, 178.
Suffolk, hrabě 122, 135, 137, 150.
Suffolk, wéwoda (markýz z Dorsetu) 173, 175.
Sufolk, město 106.
Suchet 404.
Sully 204.
Sunderland 261, 263, 279, 289.
Suradži-Daul 326.
Surata 321.
Surry, hrabě 153, 165.
Sussex, králowstwí 13.
Sussex, hrabě 173.
Sweno 24, 39.

T.

Tabaco 306.
Talavera Viscount 404.
Talavera, město 404.
Talbot 136.
Tallard 281.
Talleyrand 381.
Tankred 65.
Tarleton 370, 400.
Taylor, kněz 175.
Temple William 243.
Temple, lord 361.
Temže 4.
Terney 369.

Terreneuve 293.
Teruan 153.
Tewksbury 141.
Thanet 12.
Theobald, arcibiskup 55.
Thompson 390.
Thurlow 375.
Tiberius, císař 8.
Tikonderaga, twrz 319, 366.
Tindal Wilém 159.
Tippo-Saib 387, 388.
Titus, plukowník 234.
Toland 389.
Tomáš 168.
Tonge, kněz 246.
Tonstal, biskup 169, 172.
Toralva 285.
Torowé 204, 287, 304.
Torrington, admirál 274.
Torture, ostrow 308.
Tosti 30.
Tourvill, admirál 274.
Tower 217.
Townshend 348.
Towton 139.
Tracy 59.
Trafalgar 398.
Trent 4.
Trenton 365.
Tresilian Robert 122.
Trifels, zámek 67.
Trinidad 392.
Tudor, hrabě 141.
Tudor Oven 143.
Tudor Edmund 143.
Tullagi Angri 326.
Tulon 312, 382.
Tulus 405.
Turberwill 247.
Turner, jesuita 247.
Tutbury, pewnost 186.
Tyler 121.
Tyna 4.
Tyrkonel 271.
Tyrone, hrabě (Hugh O'Neale) 193.
Tyrrel Waltner 45.
Tyrrel 143, 150.

U.

Uffa 20.
Urban, papež 45.
Urse 59.
Utrecht 292.

V.

Valencia 404.
Valletort, lord 379.
Vane 215, 221.
Vane Jindřich 230, 241.
Vannes 111.
Vaughan 142.
Vaux, lord 206.
Vendome 282.
Vera Kruz 188.
Verables 233.
Verdenské wéwodstwí 299.
Vere Robert 122.
Vergennes, hrabě 362.
Verneuil 135.
Vernon, admirál 308.
Victorinus 10.
Vigo, twrz 280.
Villeneuv, admirál 398.
Villeroi 281, 284.
Villiers (wéwoda z Bukinghamu) 202, 204, 206.
St. Vincent, ostrow 368, 384, 387.
Virginia 196, 343.
Vlisingen, město 404.
Vortiger 12.

W.

Wakefield 139.
Wakeman, lékař 246.
Wales wydobyt 92.
Walker, kněz 271.
Wallace Wilém 97.

Waller 265.
Walpole Robert (hrabě z Oxfordu) 295, 298, 304.
Walsingham 189, 197.
Walter z Lacy 41.
Wandewaš, město 329.
Ward 358.
Warren 315.
Warenne, hrabě 97, 103.
Warwik, hrabě 103, 122, 138.
Warwik, bratrowec Richarda III 147, 149.
Warwik, hrabě (Dudley) 168, 170.
Washington 318, 358, 364, 365, 369, 405.
Waterloo 408.
Watherwille Robert 106.
Watts 326.
Wayn, general 372.
Wedderburne 356.
Weleti 13.
Wellesley Arthur 387, 403, 404.
Wellington 404, 405, 408.
Wenlok 141.
Wessex 13.
West 391.
Westmoreland, hrabě 128, 187.
Weston 161.
Weymouth, lord 350.
Wharton, hrabě 288.
Whigowé 204, 287, 304.
Whit, plukownik 231.
Whitebread 247.
Wight, ostrow 224.
Wiklef Jan 119.
Wilberforce 391.
Wilém I Podmanitel 34.
Wilém II 41, 43.
Wilém, syn Jindřicha I 49.
Wilém, syn Roberta Kratiny 49.
Wilém, král Skotský 60.
Wilford Rudolf 149.
Wilkes 338, 349, 360, 374.
William, twrz 322, 325.
Willonghby 341.
Wimbleton 209.
Windham 150.
Winchestr 17.
Windsor 127, 225.
Winter Tomáš 199.
Wishart Jiří, kazatel 179.
Witt 243.
Wittenagemot 22.
Wolfe, general 319.
Wollaston 389.
Wolsey, kardinal 153, 168.
Woodstok, zámek 175, 281.
Woodvillowá Alžběta 140.
Worcester, město 229.
Worms 67.
Wrakleye 77.
Wren 391.
Wriothesly 168.
Wyat Tomáš 175.
Wyatt, básník 161.
Wyndham Wilém 306.

Y.

York, město 39.
York Eduard, wéwoda 117, 120, 125.
York Richard, wéwoda 137, 139.
York Richard, syn Eduarda IV 141.
York nowý 242.
York Jakob, wéwoda (Jakob II) 242, 254.
York, wéwoda 283, 388.
Yorktown 373.

Z.

Zákon krwawý 163.
Zaragoza 285.
Žofie, wnučka Jakoba I 277.

*

O m y l y.

Strana	47	řádek	13 s hora	místo	neť	čti	neteř.	
»	60	»	3 z dola	»	Stotský	»	Skotský.	
»	93	»	3 s hora	»	Skotské	»	Skotského.	
»	114	»	4 z dola	»	podni áni	»	podnikání.	
»	135	»	12 »	»	rozsýwané	»	rozrýwané.	
»	137	»	19 s hora	»	blbnu.l	»	blbnul.	
»	142	»	18 »	»	prál	»	přál.	
»	106	»	5 z dola	»	Gouwney	»	Gurney.	
»	122	»	17 s hora	»	hrahě	»	hrabě.	
»	176	»	14 z dola	»	Kabtské	»	Kaletské.	
»	235	»	12 »	»	Abion	»	Albion.	
»	252 a 255	řádek	13 a 12 z dola	místo	Jefferies a Jefreys	čti	Jefryes.	
»	260	řádek	6 z dola	místo	Basillonowi	čti	Barillonowi.	
»	273	»	11 »	»	olíbený	»	oblíbený.	
»	303	»	6 s hora	»	wéwody	»	wéwoda.	
»	328	»	2 z dola	»	moh	»	mohl.	
»	335	»	8 s hora	»	uchwalitelem	»	uchwatitelem.	
»	339	»	5 »	»	lis	»	list.	
»	385	»	15 »	»	odmirála	»	admirála.	

O m y l y.

Strana	47	řádek	13	s hora	místo	neť	čti	neteř.
»	60	»	3	z dola	»	Stotský	»	Skotský.
»	93	»	3	s hora	»	Skotské	»	Skotského.
»	114	»	4	z dola	»	podni ání	»	podnikání.
»	135	»	12	»	»	rozsýwané	»	rozrýwané.
»	137	»	19	s hora	»	blbnu.l	»	blbnul.
»	142	»	18	»	»	prál	»	přál.
»	106	»	5	z dola	»	Gouwney	»	Gurney.
»	122	»	17	s hora	»	hrahě	»	hrabě.
»	176	»	14	z dola	»	Kabtské	»	Kaletské.
»	235	»	12	»	»	Abion	»	Albion.
»	252 a 255	řádek	13 a 12	z dola	místo	Jefferies a Jefreys	čti	Jefryes.
»	260	řádek	6	z dola	místo	Basillonowi	čti	Barillonowi.
»	273	»	11	»	»	olibený	»	oblíbený.
»	303	»	6	s hora	»	wéwody	»	wéwoda.
»	328	»	2	z dola	»	moh	»	mohl.
»	335	»	8	s hora	»	uchwalitelem	»	uchwatitelem.
»	339	»	5	»	»	lis	»	list.
»	385	»	15	»	»	odmirála	»	admirála.

BSB Bayerische StaatsBibliothek
MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Tomíček, Jan Slavomír

Jana Slawomíra Tomíčka Dēje Anglicke země

v Praze 1849

Var. 392 xm-13/14
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10135839-3